

**Національний авіаційний університет
Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій
Кафедра історії та документознавства
Центральний державний електронний архів України
Литовський державний новий архів (Литовська Республіка)
Каунаський регіональний державний архів (Литовська Республіка)**

**National Aviation University (Ukraine)
Faculty of Linguistics and Social Communications
Department of History and Documentation
Central State Electronic Archives Ukraine
Lithuanian State Modern Archives (Republic of Lithuania)
Kaunas Regional State Archive (Republic of Lithuania)**

**ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА:
ЗБЕРЕЖЕННЯ, ДОСТУП, ВИКОРИСТАННЯ**

Колективна монографія

**HISTORICAL AND CULTURAL HERITAGE:
PRESERVATION, ACCESS, USE**

Collective Monograph

Київ 2021

(Kyiv 2021)

УДК 719: [94+008](02)]

Історико-культурна спадщина: збереження, доступ, використання : монографія / відп. ред. Тюрменко І. І. Київ : НАУ, 2021. 280 с.

В основу видання покладені доповіді, виголошені на III Міжнародній науковій конференції «Історико-культурна спадщина: збереження, доступ, використання» (21–22 квітня 2021 р.). Представлені публікації уміщують наукові розробки українських і зарубіжних учених, практичний досвід працівників інститутів соціальної пам'яті. Акцентується увага на формах соціокультурних комунікацій, ролі соціальних мереж у популяризації культурного надбання, інституалізації інститутів соціальної пам'яті в умовах цифрової доби. Публікації, уміщені у монографії, можуть бути використанні при викладанні та вивченні циклів дисциплін спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».

Historical and cultural heritage: preservation, access, use: monograph / ed. by Iryna Tiurmenko, Kyiv : NAU, 2021. 284 p.

The monograph is based on the reports made at the III International Scientific Conference “Historical and Cultural Heritage: Preservation, Access, Use” (April 21-22, 2021). The presented publications contain scientific elaborations of Ukrainian and foreign scientists, practical experience of employees of social memory institutes. Emphasis is placed on the forms of socio-cultural communications, the role of social networks in the popularization of cultural heritage, the institutionalization of social memory institutions in the digital age. The publications included in the monograph can be used in teaching and studying disciplines of the specialty 029 “Information, library and archival studies”.

Рецензенти:

Антонюк Тетяна Дмитрівна – доктор історичних наук, провідний науковий співробітник відділу зарубіжної україніки Інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського;

Левченко Лариса Леонідівна – доктор історичних наук, професор, Директор Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України;

Троян Сергій Станіславович – доктор історичних наук, професор кафедри міжнародних відносин, інформації та регіональних студій Національного авіаційного університету.

Відповідальний редактор:

Тюрменко І.І. – доктор історичних наук, професор (Київ).

Редакційна колегія:

Бевз Тетяна Анатоліївна – доктор історичних наук, професор (Київ);

Дручкус Гінтарас (Dručkus Gintaras) – директор Каунаського регіонального державного архіву (м. Каунас, Литовська Республіка);

Ємельянова Тетяна Олександрівна – кандидат історичних наук (Київ);

Ковтанюк Юрій Славович – кандидат історичних наук (Київ);

Контрїмавічене Дануте (Kontrimavičienė Danutė) – директор Литовського державного нового архіву (м. Вільнюс, Литовська Республіка);

Матяш Ірина Борисівна – доктор історичних наук, професор (Київ);

Михайлуца Микола Іванович – доктор історичних наук, професор (Одеса);

Палієнко Марина Геннадіївна – доктор історичних наук, професор (Київ).

Редактори-упорядники: к.і.н., доц. Божук Л. В., к.і.н., доц. Халецька Л. П., к.і.н., доц. Смольніков Ю. Б.

*Рекомендовано до друку Вченою радою Національного авіаційного університету
(протокол від 17.11.2021 року)*

*Recommended for printing by the Academic Council of the National Aviation University
(Minutes . from 17.11.2021)*

© Автори публікацій, 2021

© Національний авіаційний університет, 2021

ВСТУП

Пропоноване монографічне видання представлене науковими статтями за матеріалами доповідей, які були виголошені на III Міжнародній науковій конференції «Історико-культурна спадщина: збереження, доступ, використання» (21-22 квітня 2021 р.). Конференція була організована на базі кафедри історії та документознавства Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій НАУ у партнерстві з Центральним державним електронним архівом України, Литовським державним новим архівом та Каунаським регіональним державним архівом (Литовська республіка), Університетом Градец Кралове (Чеська Республіка).

Монографія складається з трьох розділів, кожний із яких має завершений та цілісний характер. Перший розділ представлений науковими дослідженнями, які присвячені осмисленню ролі архівів у сучасному інформаційному суспільстві, історії їх формування та розвитку, інноваційним підходам у роботі з документальним надбанням та громадськістю в інститутах соціальної пам'яті, у тому числі і в умовах пандемії, пов'язаної з поширенням коронавірусної інфекції. У статтях підкреслюється думка про важливість використання усіх можливостей мережевого суспільства для донесення до споживача документальної спадщини у зручний та доступний для користувача спосіб.

У другому розділі розкриваються методи і способи комунікацій інститутів соціальної пам'яті, підкреслюється важливість їх представлення у медіапросторі та соціальних мережах і прямий зв'язок між збільшенням частки присутності інститутів соціальної пам'яті в інформаційному просторі та їх популярністю серед громадськості; висвітлюється практичний досвід використання PR-технологій та реклами у діяльності архівних, бібліотечних і музейних установ. Увагу читача, без сумніву, привернуть статті, присвячені технологічним змінам у природі документів, які відбулися внаслідок трансформацій цифрової екосистеми в умовах інформаційного суспільства, засадам збереження автентичності електронних документів, інноваційним методам їх архівування. У статтях підкреслюється значення якості інформаційних ресурсів, їх актуальності та легкодоступності для залучення широких кіл громадян до культурної спадщини.

У третьому розділі узагальнюються освітні практики з дисциплін документознавчого, інформаційно-аналітичного, комунікаційного циклів, які викладаються у закладах вищої освіти України для здобувачів вищої освіти спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Матеріал буде корисний як для здобувачів вищої освіти, так і для викладачів, які зможуть віднайти нові ідеї та досвід для їх запровадження у навчальному процесі.

Для ширшого ознайомлення читачів із змістом публікацій наприкінці видання розміщено зміст та анотації статей англійською мовою.

Київ, 2021

Ірина Тюрменко

INTRODUCTION

The proposed monograph is represented by scientific articles based on the reports delivered at the III International Scientific Conference "Historical and Cultural Heritage: Preservation, Access, Use" (April 21-22, 2021). The conference was organized at the Department of History and Documentation of the Faculty of Linguistics and Social Communications of the National Aviation University in partnership with the Central State Electronic Archives of Ukraine, the Lithuanian State Modern Archives, the Kaunas Regional State Archives (Lithuania), and the University of Hradec Králové (Czechia).

The monograph consists of three sections, each of which is complete and coherent. The first section is presented by scientific research, which is devoted to comprehension of the role of archives in the modern information society, the history of their formation and development, innovative approaches to working with documents and the public in social memory institutions, including the pandemic constraints associated with the spread of coronavirus infection. The articles emphasize the importance of using all the opportunities of the network society to convey to the consumer the documentary heritage in a convenient and accessible way.

The second section reveals the methods and ways of communication of social memory institutions, emphasizes the importance of their presentation in the media space and social networks and the direct relationship between increasing the share of social memory institutions in the information space and their popularity among the public; it highlights the practical experience of using PR technologies and advertising in the activities of archive, library, and museum institutions. The reader's attention will undoubtedly be drawn to articles on technological changes in the nature of documents that have occurred as a result of transformations of the digital ecosystem in the information society, the principles of preserving the authenticity of electronic documents, innovative methods of archiving. The articles emphasize the importance of the quality of information resources, their relevance and easy access to attract a wide range of citizens to the cultural heritage.

The third section summarizes educational practices in the disciplines of document science, information-analytical, communication cycles, which are taught in higher education institutions of Ukraine for applicants to higher education specialty 029 "Information, library and archival studies". The material will be useful both for higher education applicants and for teachers who will be able to find new ideas and experiences to implement in the teaching process.

At the end of the monograph there is a table of contents and abstracts of articles in English.

Kyiv, 2021

Iryna Tiurmenko

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА ТА УСТАНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

Lithuanian State Archives – 100

Darius Gudelis^a, Milda Baranauskaitė^a, Dovydas Mozūras^a, Danutė Kontrimavičienė^a

^aLithuanian State Modern Archives (Vilnius, Lithuania)

1. INTRODUCTION

The Lithuanian State Archives are commemorating their 100th anniversary in 2021. Historically, the documentary heritage of the State of Lithuania began to take shape during the times of the Grand Duchy of Lithuania. Over centuries, the state has changed, and with it, the system of State Archives. However, its primary function, the preservation and dissemination of the documentary heritage, remains the same. Documents stored in the Lithuanian State Archives being a great reminder of Lithuania's history.

Neurologist Dr Arūnas Vaitkevičius observes, “memory is individual, personal events are important for every human being, however at the same time these experiences are a collective memory - they are not so much for a specific person, but for a certain group of people, say family. Memories from the past can be important to the whole state as well.”. “The path of a document is long and complex - it reaches the Archive, and only then the digital or non-digital version of the document reaches the reader. The content of these documents become the factual truth. Which allows to prove one statement or another” [1] – notes one specialist from Lithuanian State Archives.

This article briefly discusses the history of State Archives, from the first established Archive after Lithuania regained its Independence to the current archive system. Over the course of history, the Lithuanian State Archives system has been changed more than once. However, three significant periods regarding the Lithuanian Archives can be highlighted: Lithuania's Independence (1921–1940), the Soviet occupation period (1940–1941 and 1944–1989) and lastly, the period after Lithuania regained its Independence in 1990.

2. HISTORY OF LITHUANIAN STATE ARCHIVES

2.1. Lithuanian State Archives (1921– 1940 first half)

Over the course of 100 years, the structure and subordination of archives have changed several times, documents having been moved from one premise to another, and technologies for storing and disseminating documents continuously improving. When Lithuania's council sought to declare Lithuania's Independence from Imperial Germany, questions regarding the preservation of archives and archival documents were raised. It could be suggested that this marked the beginning of modern State Archives. Even before Lithuania declared its Independence on February 16th, 1918, the Lithuanian Council decided to appoint Dr Jonas Basanavičius and priest Alfonsas Petrulis (later joined by lawyer Vaclovas Biržiška) to manage the archives and handle the signed Act of Independence. The necessity to organise the archives stemmed from the fact that while the archives in Kaunas were not damaged during the First World War, they were abandoned at the end of the war. Thus, archaeologist and local historian Tadas Daugirdas encouraged the Lithuanian Ministry of Education to establish a state institution [2], which was responsible for protecting Lithuanian heritage.

In 1919 the State Archaeological Commission was established. The Law of State Archaeological Commission, which was passed on August 18th, 1919, provided a legal basis for the State Archaeological Commission, to establish central and local archives and museums,

preservation of cultural and archival heritage. However, in 1921 most of its functions will be handed over to the State Archive. And October 19th, 1921, marks the official establishment of the Lithuanian State Archive, following a written order of the Lithuanian Republics Minister of Education Kazys Bizauskas, the Statute of the Central State Archives was accepted and a well-known Lithuanian lawyer Kazimieras Oleka was appointed, as Head of the Archives. The Central State Archives took over most of the functions exercised by the State Archaeological Commission, related to accumulation, protection of the archives. The Statute of the Central State Archive stated that the Archive must store and manage all the archives of state and municipal institutions acting before the creation of the Republic of Lithuania, accumulate documents unnecessary for work and archives of liquidated institutions, as well as documents of private individuals and public organizations with state, social and scientific value. The archives were assigned to the Ministry of Education.

In the independent Lithuania, the Central State Archive was managed by K. Oleka (1921-1922), K. Andrejevas (1922–1935) and J. Stakauskas (July 31st, 1935–1940). After regaining Vilnius (1939 October), J. Stakauskas also became Head of Vilnius State Archive. During Lithuania's Independence, the Central State Archive stored 2000 square meters or 6315 linear meters of shelves, with more than 600 fonds and about 0.5 million files. The oldest documents stored was from the 16th century. The archive staff managed the fonds and described the files, issued document copies, extracts, and certificates to individuals and institutions. In 1929 a reading room was opened in the Archives [3]. It is important to mention that over the course of 22 years of Lithuania's Independence, the Archives Act was not passed. While the drafting of the Archives Act began in 1935, even after five years and after 6 drafts, it was not adopted. However, a short and concise act was passed during the Soviet occupation in 1940. The August 19th, 1940 Archives Act primary provision stated that it “manages the organisation of archives in the Soviet Socialist Republic of Lithuania, as well as that the property of all the people (which belongs the state), contains all archival (documentary) material throughout the territory of Lithuania (files, books, documents, correspondence, manuscripts, plans, drawings, negatives and positives of photo paintings and films, sound recording material and similar things)”. Thus, the existence of independent Lithuanian archives came to an end.

2.2. Lithuanian State Archives (1940 second half – 1990)

After the Soviet Union occupied Lithuania in June 1940, not only the demolition of the Lithuanian political system and statehood, but the establishment of the Soviet archive system began., the name, status and structure of the Central Archives in Kaunas were changed. In August 1940, the archives were renamed the Central State Archives of the Lithuanian Soviet Socialist Republic, and in 1941, a decision was made to transfer the Archives to Vilnius. The Archive in Kaunas then acquired the name of Kaunas Branch of the Central State Archives of the Lithuanian SSR. The subordination of the Archives had also changed. Earlier, the institution was subordinate to the Minister of Education of the Lithuanian SSR (direct subordination to the Director of Culture Department), now they were subordinate to the People's Commissariat of Internal Affairs of the USSR. No other significant structural changes were implemented in the Lithuanian archives before the war. However, the establishment of county archives began. A short period of German occupation in 1941–1944 returned the legal regulation of independent Lithuania. The Archive was renamed to Vilnius State Archives and county archives, which were established during the Soviet occupation, collapsed except for Šiauliai and Panevėžys county archives.

From 1940 till 1990, with the exception of the short period of the German occupation, the Central State Archive, which was established in 1921, was called the Central State Archive of the Lithuanian SSR. The Archive started operating in Vilnius in 1941, and, it had branches. On July 23rd, 1944, The Council of People's Commissars of the LSSR adopted a resolution "On the Collection and Protection of Documentary Material of the USSR State Archival Fund". The ongoing Sovietization of the country affected the structure of the archives as well. In 1949 governments considered establishing the Central History, the October Revolution, and Socialist Construction

Archives. However, it was decided against. Instead, in 1951 three divisions were established in the Central Archives: Secret Fonds, Historical Document Fonds, October Revolution and Socialist Construction Document Fonds [4]. Additionally, the Archive began accumulating 1918–1940 Lithuanian state institution documents.

The provision of state storage of visual documents was enacted back in 1940, but its practical implementation did not begin until 1959. The Archives Act adopted by the Council of Ministers of the LSSR in Lithuania legalised the provisions for the storage of audiovisual documents in state archives. After the war, the Commissioner of the People's Commissariat of Internal Affairs of the USSR by the August 4th, 1944 order no. 85 "Regarding the instructions of the Introduction of Registering and Management of Photographic Documents in the Institutions, Enterprises and Organisations of the SSR Union" mandated that the archives must accumulate, register and arrange photo documents. Preparatory work in the Central State Archives was carried out in 1955. And the Film- Photo-Audio document departments were created. Instructions regarding the creation storage and use of photo documents were sent to institutions and organisations which were involved in the use and production of photographic documents. In 1965, after the reorganisation and formation of independent archives, four departments were in the Central State Archives established: Document Storage, Accounting and Completion Division, the Scientific-Information Division, the Publication and Document Utilization Division, and the library, which functioned as a separate division. Since January 1st, 1964, 10 branches of the Central State Archive were established, which became the archives of districts and cities and. and this structure remained until 1990. An exception were the branches of the Lithuanian Central State Archives operating in Kaunas and Šiauliai, which were reorganized into central state archives in 1978.

One of the implemented Soviet reforms was the centralisation of the archive system, which stems from 18th century France [5]. While Lithuania was independent, its territorial division was approved. While this was not changed at the beginning of the Soviet occupation in 1940, the Council of People's Commissars of the LSSR on December 17th adopted a resolution "On the Organization of County Archives". It is unclear when Lithuanian county archives started operating, as their activities were interrupted by the war. However, in 1944-1945 they were fully operating and were collecting surviving files. On September 25th, 1944, the Commissioner of the People's Commissariat of Internal Affairs of the LSSR signed the order "On the Restoration of the Activities of the State County Archives of the People's Commissariat of Internal Affairs of the Lithuanian SSR". Indicating that the archives main functions were to collect and manage documents, as well as create an information retrieval system. In 1944 job openings in Šiauliai, Panevėžys, Ukmergė, Marijampolė and Tauragė country archives were approved. While it is unclear exactly when Klaipėda Regional archive started operating, Klaipėda City Executive Committee by the June 1945 (day not specified in the document) Resolution no. 37 ordered that in the span of two weeks, all institutions, organisations, and companies in Klaipėda were to arrange and transfer, documents created in the times of the former Republic of Lithuania as well as "the German occupation times" to Klaipėda City State Archives. Šiauliai Regional State Archives was established in 1944 on the premises of the current Šiauliai University. The Archives were storing and managing documents produced by Šiauliai Town and Šiauliai County institutions before 1918. On January 1st, 1947, there were 19 county archives in Lithuania. The number of county archives increased every year until 1950 when they were already operated in all Lithuanian counties. After the new administrative and territorial division of Lithuania was completed in 1950, district archives began operating. They were transferred to the executive committees of the councils of people's deputies by the April 29th, 1954 order. The archives remained under their authority until 1963 when they became Central State Archive branches. District archives stored documents of local government and other institutions. However, it was decided that documents up to 1944 were to be transferred to the Central State Archives, which has been implemented. The network of regional archives was rebuilt only after the restoration of Independence.

The network of specialised state archives was formed by establishing independent archives from the Central State Archive of the Lithuanian SSR departments. On August 24th, 1956, Council of Ministers of the Lithuanian SSR resolution, it was decided to establish the Central State Historical Archive of the Lithuanian SSR. The new Archive would take certain documents from the Central State Archive of the Lithuanian SSR (the Grand Duchy of Lithuania, the Russian Empire, the period of Imperial Germany occupation) and Vilnius City State Archives. On January 1st, 1957, job openings were approved. The State Historical Archives of the Lithuanian SSR links its origins to tsarist Russia when the Central Archives of the Old Record Books were established in Vilnius in 1852. 1914 during the First World War, over 50% of the archive fonds - the oldest and most valuable were taken to Russia. In 1919–1920, Vilnius and the administration and supervision of the Archives were under Lithuanian governance, which was replaced by Polish governance, and later on, by Bolshevik rule. Under Polish rule, in 1922. the State Archives came under the jurisdiction of the Ministry of Religions and General Education [6]. After Vilnius was returned to Lithuania in 1939, by the USSR, the State Archives in Vilnius was passed to the Ministry of Education, as discussed above. The archive stores documents created until 1918.

During this period, in 1940, the specialised Central Metric Archive was established, which was under control by the Office of the People's Commissariat of Internal Affairs of the LSSR. The subordination of the Archive changed several times. In 1987 it was transferred to the Central Board of Archives, and in 1987–1990 it was called the Central State Metrics Archive of the LSSR. This Archive has stored, managed and provided access to metric books, particularly civil status records dating from 1940s.

During the '60s, The Central State Archives collection of video and audio documents kept expanding, thus in 1965, the LSSR Central State Archive of Cinema-Photo-Audio Documents was established. It equipped with a photo-laboratory, document binding and restoration workroom. In 1968 The Ministry of Culture proposed to the Board of Archives to capture famous people in photographs and films, as well as to record their voices. On February 18th, 1969, The Council of Ministers of the Lithuanian SSR adopted a resolution “On measures to better organise the recording of the voice of prominent Soviet and foreign figures visiting the Republic”. The resolution obliged the State Radio and Television Committee to establish a special committee to record the voice of famous people, requested by the Board of Archives. The October 27th, 1966 resolution "On the Work of Lithuanian, Latvian and Estonian Archives in Arrangement and Appraisal of Documents", it was noted that it is expedient to establish the Literature and Art Archives. Thus, in 1968 The LSSR Central State Archive of Literature and Art was established. It marked the end of changes to the Lithuanian archive network until Lithuania regained its Independence.

What started on August 5th, 1940, when the Lithuanian archives were handed over to the Ministry of the Interior of the Lithuanian SSR, continued with the return of the Soviets in 1944. After the Soviet Union occupied Lithuania, all Lithuanian archives were controlled by the Commissariat of Internal Affairs (NKVD) of the Lithuanian SSR. Archives were an appendix to the repression system, and from Moscow to the periphery were subjugated to justify political repression. That was when documents of public institutions and other organisations of the former independent Republic of Lithuania were classified. However, on September 21st, 1960, after the archives were reorganised and the Archives Division of the Ministry of the Interior of the LSSR was liquidated, the Archives Board under the Council of Ministers of the LSSR was established, which was reorganised into the Chief Board of Archives under the Council of Ministers of the Lithuanian SSR and operated until 1990.

The obstruction of information during Soviet times directly contributed to the falsification of the Lithuanian history and was one of the greatest losses to the Lithuanian archival science. A strict system of classification of the archival fonds of the Republic of Lithuania and the German occupation periods was introduced. Only, Historians who studied the so-called party issues and were familiar with the fonds of the party archives of the Lithuanian

Communist Party (LCP) were looked upon more favourably and had better chances accessing such fonds. Negative attitudes regarding the preservation of Lithuanian history and culture were clearly shown by authorities. In 1961 when The Lithuanian archives system was released from the Office of the Ministry of the Interior of the Lithuanian SSR (former NKVD), the state archives were curated by a special division of administrative bodies in the Central Committee of the Communist Party. Operational work in state archives in 1940–1941, 1941–1960 was considered the most important. Fonds being arranged in a hurry, with many staff and resources allocated [7]. Due to questionable expert conclusions and increasing waste paper supply plans approved by the Council of Ministers, Lithuanian state archives destroyed considerable numbers of documents, including those related to Lithuania's historical past. Only in 1960-1961, the state archives were removed from the waste paper supply plan [8]. During the Soviet occupation, significant archival fonds previously removed from Lithuania were returned – even those which Russians refused to return during the interwar period.

Despite the negative consequences of the structural and organisational reorganisation of archives, a system of document use and storage was formed, which not only facilitated ideological structures but also created conditions for document preservation and historical research [9]. As noted by Dr. Sigita Jęgelevičius, it is symbolic that the Soviet era in the Lithuanian archival system began and ended with adopting archive laws (August 1940 and February 13th, 1990). The first Law would have been significant; however, it did not provide its purpose, as Sovietisation started from the very beginning. The second archive law marked the separation of Lithuanian archives from the USSR archives system.

2.3. Lithuanian state archives after the Re-Establishment of the State of Lithuania from 1990 till today

In 1990 a new stage in the development of archives in Lithuania began. With its new legal status, structural changes, political and social factors that influenced the directions and tasks of archives. Even before the declaration of Independence, on February 13th, 1990, the Archives Act was adopted. It was implemented on September 1st, 1990. and was valid until December 29th, 1995 [10]. Before the act was passed, on March 11th, 1990, Lithuania declared its Independence. The adopted Law stated that the State Archives Fond belongs to Lithuania. It was also noted that the State Archives Fond documents might not be the object of purchase and sale and other transactions that violate the right of state ownership to such documents. This was done to prevent the USSR from claiming any archival documents. The Law also reinstated those provisions on private property rights to documents. The Law regulated that the document fonds of political, public, denominational organisations and other legal entities and natural persons in the territory of the Lithuanian SSR are the property of these persons [11].

Significant changes regarding archival policies did not begin until 1994. A decision was made to declassify documents held in state archives. 1994 January 25th The Government of Lithuania adopted Resolution No. 44 “On Declassification of Archival Fonds”, by which the General Directorate of Lithuanian Archives, together with the Security Service of the Republic of Lithuania, was instructed to establish the procedure for declassification of archival documents and to manage it methodically. 1995 December 30th, the second Law on Archives entered into force, which established the concept of the Lithuanian Archives Fonds – like any other documents of the State of Lithuania and its historical heritage stored in document repositories of the Republic of Lithuania and included in the Lithuanian Archives Fond, regardless of their source, method, place of storage and form of ownership, composition, ownership, formation of the system of state archives, financing of the said system and etc. [12].

Its current version of the Law on Documents and Archives has been in force since January 1st, 2005, with a number of changes over the last fifteen years. In 2005 the Law Amending the Law on Archives of the Republic of Lithuania came in to force. The object was first expanded by extending the title of the Law by supplementing with a word documents. The concept of the Lithuanian Archives Fond was abandoned, and the concept of the National

Document Fond was introduced. This Law regulates that the National Document Fond consists of activity documents of state and municipal institutions, establishments and enterprises, state authorised persons, activity documents of state institutions and enterprises operating in Lithuania in various historical periods, as well as documents stored in state archives, activity documents of non-governmental organisations, private persons, as well as documents of Lithuanian historical heritage or Lithuania-related documents or their copies received from other countries. The special part of this fond consists of documents of the structures of resistance to the USSR and German occupation regimes, as well as the Lithuanian Communist People's Commissariat of Internal Affairs and other Soviet security and military institutions, Lithuanian Communist Party and its subordinate structures.

Regarding the formation of the Lithuanian state archives system after the restoration of its Independence, it is necessary to distinguish institutions forming policies in the archives and the state archives implementing such policies. 1990 The State Archives System was legalised in the Law on Archives which remained in 1995. following the adoption of the new Law on Archives and in 2005 when the law was recasted. Observing the first twenty years after Lithuania's Independence, it can be said that the system of Lithuanian archives was built upon the system created during the Soviet period. In 1990 the General Directorate of Lithuanian Archives under the Government of the Republic of Lithuania was established by the Government of the Republic of Lithuania with the April 18th, 1990 resolution no. 114 "On the Establishment of Certain Departments and Other Services of the Government of the Republic of Lithuania" [13] was entrusted to execute any legal policies regarding the archives. And took over the Central Board of Archives functions, which were abolished from July 1st. Another reorganisation was related to the April 14th 1995 Resolution of the Government of the Republic of Lithuania No. 542 "On the Reorganisation of the General Directorate of Lithuanian Archives under the Government of the Republic of Lithuania". And the General Directorate of Lithuanian Archives under the Government of the Republic of Lithuania was reorganised into the Lithuanian Archives Department under the Government of the Republic of Lithuania. Which is now responsible for the preparation of normative acts on issues of accumulation, registration storage, use and document management of the Lithuanian State Archives Fond and ensuring proper functioning of the Lithuanian archives [14]. The department was headed by Gediminas Ilgūnas, Vidas Grigoraitis and others.

The Lithuanian Special Archive was established by the Lithuanian Archives Department by the October 10th 1995, order No. 50. Regarding the regulations on the Transmission and Receipt of Archival Documents of Special Importance, approved by the Government of the Republic of Lithuania by the July 14th 1993 resolution No. 526, in November 1995 – February 1996, a special commission for the transfer of archival documents of the former KGB unit of the LSSR transferred all remaining archives regarding the former LSSR State Security Committee (KGB) (about 787,000 files) to the State archives. In April 1997, documents in possession of the Ministry of the Interior of the Republic of Lithuania of the former Ministry of the Interior of the LSSR of 1940–1941 and 1944–1991 were handed over.

To optimise the network of state archives, the Lithuanian Central Metrics Archive (The Lithuanian Central State Metrics Archive in 1990–1993), formerly subordinated to the Lithuanian Archives Department, was liquidated and in 2001 merged with the Lithuanian State Historical Archives. The Central State Archive of Film Photographic Documents of the Lithuanian SSR in 1990 became the Lithuanian Video and Audio Archive and in 2002 was merged with the Lithuanian Central State Archives. The same happened with the archives of the Lithuanian Communist Party under the Central Committee of the Lithuanian Communist Party, which was included in the system of state archives and reorganised on November 17th, 1997, by establishing the Lithuanian public organisation archive, five years later, in 2001, it was reorganised into a structural division of the Lithuanian Special Archives. As for the first decade of regional archive networks, these periods of archival creation were as follows. The branches of the Central State Archive of Lithuania in Alytus, Marijampolė, Klaipėda, Panevėžys, Raseiniai, Švenčionys, Telšiai and Ukmergė, as well as the central state archives of the

Lithuanian SSR in Kaunas and Šiauliai, which were operating in Kaunas and Šiauliai, were reorganized into state archives in 1990 and in 1993 they were reorganized into county archives, which housed documents from the occupation period of the USSR. In 1996–1997, this network was reorganised by establishing ten-county archives located in Alytus, Marijampolė, Kaunas, Klaipėda, Panevėžys, Šiauliai, Tauragė, Telšiai, Utena and Vilnius. All of them operated until 2017.

It should be noted that other archives were created based on the existing ones. On the contrary, Vilnius County Archives was built from scratch in 1996 because part of the documents was stored in Švenčionys and the remaining ones were held in the Lithuania Central State Archives. The amendment to the Law on Documents and Archives of 2011 abandoned the state archive system. The state archives became one of the entities performing the state administration of documents and archives. There were five central state archives until January 1st, 2017: Lithuania Central State Archives; Lithuanian State History Archives; Lithuanian State Modern Archives; Lithuanian Special Archives; Lithuanian Archives of Literature and Art. and regional state archives located in: Alytus, Kaunas, Klaipėda, Marijampolė, Panevėžys, Šiauliai, Telšiai, Utena and Vilnius.

One of the most significant changes since the restoration of Independence occurred in 2011 as the state archive system was changed to the entities performing the state administration of documents and archives. Five such entities emerged: The Government of Republic of Lithuania, the Ministry of Culture, the Chief Archivist of Lithuania, the State Archives and the Council of Archives. The position for Chief Archivist of Lithuania has emerged, who is entrusted with formulating documents and archives and assisting him in implementing state administration in archives and records. Consequentially, the Office of the Chief Archivist of Lithuania, which was established after the reorganization of the Lithuanian Archives Department under the Government of the Republic of Lithuania, becomes subordinate and accountable to the Ministry of Culture (previously assigned to the Ministry of Justice). The Office of the Chief Archivist of Lithuania is subordinate and accountable to the Ministry of Culture [15]. It acts as a consequence of the reorganisation of state institutions from the former direct accountability to the Government of the Republic of Lithuania. This institution is responsible for forming the state legal framework, drafting laws and Government resolutions, coordinating and submitting proposals for draft legal acts prepared by other central public administration institutions. Additionally, it issues legal acts regulating matters of preparation and management of documents within its competence. Dr. Ramojus Kraujelis was the Chief Archivist of Lithuania from 2011 to 2018. Kristina Ramonienė took his place in 2019, becoming The Chief Archivist of Lithuania. Currently not playing a significant role in archives, the Council of Archives was established in 2011. It is an institution advising the Minister of Culture on the formation of state documents and archive policy and state administration; preservation of the heritage in the archives; efficient use of budget appropriations and other funds allocated to the field of state documents and archives.

To this day, a network of 9 State archives is currently operating. It includes the Lithuanian Central State Archives, Lithuanian State History Archive, Lithuanian State Modern Archives, Lithuanian Special Archives, Lithuanian Archives of Literature and Art. Additionally, there are four regional state archives with branches in Kaunas, Klaipėda, Šiauliai and Vilnius. The total area of the storage facilities in state archives is 20 000 square meters, which storing approximately 11 million files. If placed one after another, the line of files would cover 120 km, which is more than the distance between two of Lithuania's largest cities – Vilnius and Kaunas. A new archive nearby is expected to be finished in 2023, contributing another 40 kilometres to the already existing length between the two cities.

The central state archives are divided according to two metrics. The first being the chronological periods of the stored documents: Lithuanian State Historical Archives, Lithuanian Central State Archives and Lithuanian State Modern Archives. The second metric is sets of documents: Lithuanian Special Archives and Lithuanian Archives of Literature and Art. It becomes clear that the chronological boundaries are conditional, as the periods of many of the

archives overlap. The regional archives were formed by implementing regional policy according to four Lithuanian regions.

The Lithuanian State Historical Archive is the largest and most important place for domestic and foreign documents to be held, a treasure trove of medieval and modern archival sources, dating back to the 13th century and up to 1918 (some of its documents 1918–1940). A fragment of the Liturgical Book, from 1280–1330, is the oldest preserved document stored. Today, the Archive stores documents of all state institutions, denominational communities, public organisations and families from the 16th century up to 1918 (excluding literary and art profile fonds). It also holds the most valuable parchments of the Grand Duchy of Lithuania – books of acts of judicial and administrative institutions (about 10,000 books), in which documents date from the 15th century to the 18th century.

This Archive contains the remains of the fonds of the Supreme Tribunal of Lithuania, the Treasury Tribunal, land, courts, city institutions, and confederations. It is worth mentioning that the privilege of the Grand Duke of Lithuania and King of Poland Stephen Báthory from 1579 is preserved in the Archive. Consequentially, the privilege established Vilnius University, the first higher education institution in Lithuania. In 2001, the archives were supplemented with books of metrics, primarily records of the civil status acts, from 1940 to 2000. Thus, the chronological boundaries of the archival documents became comprehensive throughout the 20th century. The Archive participates in the electronic heritage project e-paveldas (e-heritage), containing the digitised content from the 16th–19th centuries. The content reflects Lithuania's historical, political, social and economic situation, captured by the Grand Duchy in 1540–1845. Court records, church records of births, marriages and deaths, archival documents, and civil status records from ancient times to the 20th century are digitised, making it easier to explore family genealogy.

Over 2170 written document fonds, microfilm collections (more than 3 million files in total) from 1918–1990 are preserved in the Lithuanian Central State Archives. Archive also holds photographs from the 19th century, video and audio documents from the 19th century, accessible to the general public. The Lithuanian Central State Archives has a Restoration Department, where records of various periods are restored. The archive fonds forms several complexes. The Republic of Lithuania's archival fonds of civil and military institutions (1918–1940) form the largest group of archival fonds. The personal fonds contains many documents of public and Catholic church figures, lawyers from the interwar period of the Republic of Lithuania.

Additionally, the first president of independent Lithuania, Antanas Smetona's archive, is also stored here. The Archive maintains photographic, film, video and audio documents. There are as many as 400'000 photographic documents (from 19th century to date), including photos, negatives, glass plates, albums, vignettes, slides, digital images. More than 21'000 sound recordings from the 20th – 21st centuries, including records, magnetic tapes, cassettes, compact discs. Video material amounts to 3'000 documents (videos started to be collected in 1988, mostly footage filmed by archive operators), more than 9'000 cinematographic documents (from the 1920s to date). The oldest preserved films appear to be copies of the world's first films made by the Lumiere brothers back in 1895.

In 2013, the Archive was instructed by the Government of the Republic of Lithuania and the Seimas Education Committee to create the State Cinema Yearbook to preserve historical moments, events, contemporaries' thoughts on developing statehood and decisions for future generations. The State Cinema Yearbook has been filmed using an analogue film with longevity. Since 2017, images are captured with a high-definition digital film camera [16]. Besides the 20th century, documents are actively collected even from the 21st century. It should also be noted that these audiovisual documents are subject to copyright and related rights.

The Lithuanian State Modern Archives is currently responsible for collecting documents since the restoration of Independence. After the reorganisation of the Document Acquisition and Recordkeeping Division of the General Directorate of Archives of Lithuania, the Lithuanian

State Modern Archives was established (under the Republic of Lithuania in 1993 October 19th by order no. 157). By the same order, the Archive was instructed to accumulate and store the documents of state government and management institutions, Vilnius local government and management institutions, liquidated and reorganised institutions, permanent storage documents of non-state legal entities created after 1990 March 11th and activity documents of natural persons of enduring historical value [17]. In 1993, the Archive accepted first documents to store of the 1993 election of the President of the Republic of Lithuania. The Archive stores one of the most important documents of the Lithuanian state – the original “Act of the Re-Establishment of the State of Lithuania” (with the deputies' signatures), which was adopted by the Supreme Council of the Republic of Lithuania on 1990 March 11th.” On 2006 March 30th, the Lithuanian National UNESCO Commission approved and recognised the “Act of the Re-Establishment of the State of Lithuania” with regional significance as an object of documentary heritage and included it in the Lithuanian National Register of the UNESCO Memory of the World Program. Visitors at the Archives can find the collection of documents from the tragic events of 1991 on January 13th. Additionally, election documents of the Supreme Council of the Republic of Lithuania, the Seimas of the Republic of Lithuania and municipal, can be observed.

The Archive holds documents of liquidated and reorganised ministries, state power, management, political and public organisations: Lithuanian Sąjūdis, Lithuanian Nationalists' Union, American Lithuanian National Union, Lithuanian citizens Charter, the Independence Party, the Lithuanian Social Democratic Party, the Lithuanian Democratic Labor Party, the Lithuanian Christian Democrats, The Union of Modern Christian Democrats, The Lithuanian Polish Union, and the New Union (Social Liberals). Another essential complex of documents in the personal fonds is the political and professional activity records of the 1990 March 11th Act signatories: Vytenis Povilas Andriukaitis, Kazimieras Antanavičius, Virgilijus Juozas Čepaitis, Bronislovas Genzelis, Bronislovas Juozas Kuzmickas, Kazimieras Motieka, Saulius Pečeliūnas, Leonas Milčius. Also documents of other persons such as Rūta Gajauskaitė, journalist and politician Algimantas Degutis' political and professional activities, artist Jonas Jagėla, painter Jokūbas Zovė, philosopher Leonarda Jekentaitė – Kuzmickienė, dietician Laisvūnė Petkevičienė, clerical and documentaries of priests Kazimieras Vasiliauskas and Alfonsas Svarinskas. The Archive has been actively accumulating electronic documents since 2012. To this day, 223 files have already been transferred, from which 198 are stored parentally and the number of documents has exceeded 20'000.

One of many of Archive's functions is the supervision of document management. The Archive supervises the implementation of the requirements for the management and use of documents and archives established in legal acts, in the central administration institutions and bodies assigned to it and provides them with methodological assistance in document management. In addition, based on stored documents, it issues certificates, extracts and other documents to confirm legal facts. It spreads the message about the accumulated documentary heritage: documents and valuable information relevant to the history of Lithuania, constantly updating its educational programs for students and society. The Archive prepares exhibitions of the most prominent events in 20 th century's Lithuania. The exhibitions mentioned above uses not only documents from its fonds, also video and interviews are created [34]. For long-term and impeccable work in the state archive system, such employees of the institution were awarded the badge of honour of the Archivist: former Heads of the Document Storage and Information Division of the Archive Irena Kozlovska (2015) and Aldona Naruškevičienė (2018) and former Archive Director Irena Kasčiūškevičiūtė (2020).

The Lithuanian Special Archives, formed on the thematic principle, has probably the most extensive collection of documents of the Soviet security structures that survived in the Baltics States. The documents mentioned above reflect the goals, structure and methods of the repressive Soviet apparatus. This fond accumulated in 1940–1941, 1944–1990 from Secret clerical, operational-agency working documents of the KGB central apparatus and territorial subdivisions of the Lithuanian SSR, personal and work files of KGB agents, filtration and

special files of the Lithuanian population, inspection cases, criminal cases of persons convicted for political motives, criminal cases brought against terrorist acts against Soviet-party assets and institutions, counter-intelligence units of the USSR KGB and the Lithuanian SSR KGB counter-intelligence unit, interwar Lithuanian state, public and cultural figures, Catholic clergy, 1941 insurgents, post-war partisans, leaders of anti-Soviet organizations, dissidents, refugees from the USSR, and other persons considered state criminals were kept in operational files. This archive also accumulates and forms a fond of surviving documents of Lithuanian partisans. The documents accumulated in this archive are assigned to a special part of the National Document Fond, which has been discussed earlier. The Lithuanian Literature and Art Archive accumulates, manages and preserves the documents of writers, theatrical artists, musicians, artists and other creators and art critics, theatrologists, musicologists, and state cultural and art institutions, creative unions, societies and public organisations. The Archive is constantly accumulating documents from existing institutions and creators created in the 21st century. In addition, this Archive supervises the document management of cultural institutions. From 2017 January 1st, four regional archives are accumulating documents on the history of a particular region. These archives also supervise the document management of state and municipal institutions operating in their territory. Kaunas Regional State Archive preserves the documents from the 19th – 20th centuries, documents of institutions that once worked in Kaunas province in 1919–1944, documents of municipalities and their divisions, educational institutions, and medical institutions and private companies operating in Kaunas city and county. Among them were the passport cards of the interwar Lithuanian political figures (President Antanas Smetona and his family) and the passport cards of famous writers, artists, and musicians who lived in Kaunas during that time). Activity documents of state and municipal institutions, establishments, enterprises, non-governmental organisations that have operated in 1990 – 2003 and are operating in the current territory of Kaunas County. The Archive has branches in Alytus and Marijampolė.

It should be noted that this Archive stands out in the context of other archives, as it preserves documents of the historical period (until 1918) and the period of independent Lithuania, which is not available in different regional archives. The Klaipėda Regional State Archive holds most of the documents of institutions and companies related to the sea. The archive documents consist of several complexes: the first half of the 20th century (1902–1939) Klaipėda port, Neringa, Olando Kepurė and other photos of seaside areas. The other complex consists of documents of agricultural commissions of Kretinga and Šilutė counties (1940–1941), permanent records of institutions, enterprises and organisations operating in Klaipėda, Palanga, Neringa, Kretinga, Skuodas and Šilutė counties and districts (1944–1990). The Archive has branches in Tauragė and Telšiai.

Šiauliai Regional State Archive preserves documents of literary, technical, cultural, health care, educational, scientific figures who have lived and are still living in the said territory, personal funds that have become the property of the state of the independent state of Lithuania (1918–1940), the Soviet period (1940–1941 and 1944–1990) and the period of Independence (since 1990). Part of the fonds of the period of Independence (since 1990) consists of Panevėžys city, Biržai, Kupiškis, Panevėžys, Pasvalys, Rokiškis districts of the Republic of Lithuania, Panevėžys county (since 1995) functioning and still operating self-government and management, notary, agrarian reform services, agriculture documents of companies and other institutions. The Archive has a branch in Panevėžys.

The Vilnius Regional State Archives accumulates and stores documents of 1940–1941, 1944–1990 and the period of Independence (since 1990), researches and popularises activity documents of state and municipal institutions, establishments, enterprises operated and operating in the current territories of Vilnius and Utena counties, as well as activity documents transferred by non-governmental organizations, private legal and natural persons, which have historical, cultural and practical significance. Also, it ensures the preservation of accumulated documents and gives public access to them. The Archive has a branch in Utena.

3. CONCLUSIONS

Thus, we can say that the principles of document accumulation formulated 100 years ago in state archives have changed only in cumulative forms, but not by raised principles, to accumulate existing state and municipal archives, accumulate unnecessary archives of the state, social and scientific value. Now the state archives are open, modern and strongly contribute to national identity and public citizenship and the knowledge of Lithuanian history. All state archives have reading rooms where archival documents can be examined following the established procedure. Other than those whose use is restricted by Law. Documents of government agencies are available to readers. Documents transmitted to the state archives of private persons or non-governmental organisations shall be provided to readers under the conditions established by the transferor. In the reading rooms, researchers have access to card catalogues, circulars, catalogues, directories, consultations of archivists. Upon request, the Archive can digitise and microfilm documents. Also, computerised workstations have recently been installed, where access to archive databases, Electronic Archive Information System, and Integrated Administrative Services System is provided.

As active participants of the information system, the State Archives of the Republic of Lithuania actively participate in projects dedicated to the digitisation and remote access of documents. To ensure the availability of archives, the Lithuanian Chief Archivist's Office manages two state information systems. In 2011, the Electronic Archive Information System was created and started operating in Lithuania, stimulated by the ever-increasing amount of information stored in documents, registers and information systems, the rising cost of keeping paper documents and the need for a unified National Document Fund information retrieval system. The development of this system made it possible to transfer electronic documents for storage in state archives through information technology, organise their reliable storage, and provide all users with electronic services for accessing electronic documents and information about them. Also, in 2017, a one-stop-shop system was introduced – an integrated administrative system for searching documents stored in state archives and ordering files in the reading room. Registered users of the system may apply for a civil document certifying registration (birth, marriage, death), documents confirming the salary and length of service received, and other electronic services. At the end of 2021, the Electronic Archive Information System update will be completed, and a virtual reading room, virtual access to digitised books of ecclesiastical metrics, and a tool for creating genealogical trees will be made. All this will improve visitors' working conditions and allow researchers to achieve new scientific achievements. Ensuring accessibility and usability for documents in the digital Archive in the records are uploaded to Internet platforms. One of them is the joint portal of exhibitions of Lithuanian state archives, where exhibits on Lithuanian politics, culture and history are published. The 100-year celebration of archives has become another opportunity to stimulate more active interest in the accumulated layers of the state, institutions, and families' history and become even more active information providers to the public.

4. REFERENCES

- [1] "Atminties teritorijos", Video, 2021. URL: <https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/2000138225/dokumentiniame-filme-atminties-teritorijos-pasakojimas-apie-visu-musu-istorija?fbclid=IwAR191afNEbYlktmpxVyo3915eI088LOUuWWwy3hci8lwzkNu-d2WweBbtPs>.
- [2] G. Dručkus, Lietuvos centrinio valstybės archyvo kūrimasis (1918–1921 metai), Kauno istorijos metraštis, 2008, volume 9. URL: https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/31796/1/ISSN2335-8734_2008_N_9.PG_121-136.pdf
- [3] K. Tamašauskas, Centralinio valstybės archyvo įsteigimas ir pirmieji jo veiklos metai, Lietuvos archyvai. 75-eri metai nuo Centralinio valstybės archyvo įkūrimo, Vilnius, 1996, volume 7, pp. 3–36.
- [4] J. Bagušauskas, Lietuvos archyvai 1940–1990 metais, Lietuvos archyvai, Vilnius, 1998, volume 11, pp. 7–31.

- [5] S. Jegelevičius, Sigitas, Lietuvos archyvai: penkiasdešimt sovietmečių. Laimėjimai ir praradimai, Lietuvos archyvai, Vilnius, 1998, volume 10, pp. 7–13.
- [6] Lietuvos valstybės istorijos archyvo istorija, 2011. URL: https://www.archyvai.lt/lt/lvia_apie-mus/lvia_istorija.html
- [7] S. Jegelevičius, Sigitas, Lietuvos archyvai: penkiasdešimt sovietmečių. Laimėjimai ir praradimai, Lietuvos archyvai, Vilnius, 1998, volume 10, pp. 7–13.
- [8] J. Bagušauskas, Lietuvos archyvai 1940–1990 metais, Lietuvos archyvai, Vilnius, 1998, volume 11, pp. 7–30.
- [9] Lietuvos Respublikos archyvų įstatymas, 1990 m. vasario 13 d., Nr. XI-3687. URL: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.F079527298F9>.
- [10] Lietuvos Respublikos archyvų įstatymas. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/76df9200212811e58a4198cd62929b7a?jfwid=32wf90sn>.
- [11] Lietuvos Respublikos archyvų įstatymas, 1995 m. gruodžio 5 d. Nr. I-1115. URL: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.1FEF229DA7C6>.
- [12] Law on Documents and Archives, 2012. URL <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.436564?jfwid=-lrklxcxem>.
- [13] Lietuvos Respublikos Vyriausybė, Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės kai kurių departamentų ir kitų tarnybų steigimo. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.3469/asr>.
- [14] Lietuvos Respublikos Vyriausybė, Nutarimas “Dėl Lietuvos archyvų generalinės direkcijos prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės pertvarkymo”, 1995 m. balandžio 14 d. Nr. 542. URL: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.0EEED51B0424>.
- [15] Lietuvos Respublikos Vyriausybė, Nutarimas “Dėl Lietuvos archyvų departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės pavadinimo pakeitimo, Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnybos nuostatų patvirtinimo ir pavedimo Kultūros ministerijai”, 2010 m. gruodžio 15 d. Nr. 1786. URL: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.29A07628D3AD>.
- [16] Archyvai – praeitis ateičiai, 2021, Vilnius.
- [17] Lietuvos valstybės naujasis archyvas, F. 71, s. 1, f. 63, p. 72. Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnyba, 2021. URL: <http://www.archyvai.lt/>.

QUO VADIS? FEW REMARKS ON IDENTITY OF ARCHIVES AND ARCHIVISTS WITHIN THE CONTEXT OF THE YEAR OF ARCHIVES

Gintaras Dručkus ^a, Kristina Stanišauskė^b

^{a,b}*Kaunas Regional State Archives (Kaunas, Lithuania)*

1. INTRODUCTION

The aims of the report:

- to introduce shortly Lithuanian state archives system and its dynamics over time;
- to deal with the author’s opinion concerning evolution of archives and archivist functions;
- to share some personal insights concerning certain identity aspects of archives and archivists. Questions with (out) answers;

In spite of the fact that archives in Lithuania have been existing at least from the beginning of the 13th century, actual formation of the Lithuanian state archival system began only a hundred years ago – since 1921, when the order on the establishment of the Lithuanian Central Archives was signed.

It was under Soviet occupation – 60-ies of the 20th century – when formation of the Lithuanian state archival system was basically completed.

Since 1990, that is, after regaining Independence of the Republic of Lithuania State Archival system faced certain changes. Today it consists of nine independent legal entities subordinated to the Chief Archivist of Lithuania and they all together constitute Lithuanian State Archival System.

Through their history archives as institutions as well as archivists as individuals have experienced various trials and challenges. All this and other reasons and circumstances influenced changes in the mission and functions of archives and archivists.

All these challenges radically changed our traditional understanding about state archives and archivists – their mission, functions and professional requirements.

These and many other questions concerning archives and archivists identity confirm that the challenge exists. In spite of this, we do believe that all these challenges can be successfully turned into new opportunities. Nevertheless, for this at least one condition is necessary: not to lose our identity.

The report is prepared mainly on the basis of Kaunas Regional State Archives' case as well as authors' personal twenty years professional experience. The authors are of the opinion that Kaunas Regional State Archives' case like every other state archives in Lithuania have certain own specialities in its development but still most of the statements in this report are basically suitable for describing the situation of the whole Lithuanian state archival system and its employees – archivists.

2. LITHUANIAN STATE ARCHIVES SYSTEM AND ITS DYNAMICS OVER TIME

The beginning of the formation of Lithuanian archives goes back to the beginning of the 13th century when Lithuanian State was formed. Nevertheless, until the very beginning of the 20th century archives in Lithuania should be defined first of all and mainly as departmental (office) archives: through ages we have had archives of our rulers' office (chancellery); archives of State Tribunal as well as various other court institutions; archives of State Treasury; archives of various cities magistrates and so on. Nevertheless, all this variety of archives hardly could be evaluated as state archives in modern sense of this definition. Nor can we speak of a state system of archives until at least the middle of the 20th century.

So, in spite of the fact that archives in Lithuania have been existing at least from the beginning of the 13th century it is only the middle of the 20th century that one can notice formation of the state system of archives. Until the very end of the 18th century Lithuanian rulers, obviously, did not consider it necessary to create state archival system. Since the end of the 18th until the beginning of the 20th century Lithuania was under Russian Empire occupation and had no possibilities to form its own state archives' system. The Central Archives of Ancient Acts (Records) established in 1852 (the circumstances of the establishment of the Central Archive of Ancient Acts in Vilnius in 1852 and its activities are the topic of a special study and a separate article, and therefore are not discussed in this report) as well as a number of departmental archives of various institutions which were operating at that time within the boundaries of nowadays Lithuania territory were integral part of Russian Empire archival system. For these reasons actual formation of the Lithuanian state archival system began only a hundred years ago – since 1921, when then Minister of Education Kazys Bizauskas signed a decree on the establishment of the Lithuanian Central Archives [1]. So, we should emphasize once again, that on one hand, Lithuanian archives count almost a thousand years of their history. Though on the other hand, it is only the last centenary that we can talk about Lithuanian State Archives and Lithuanian State archival system as such.

To be honest, even in the first half of the 20th century, Lithuania being already free and independent, Lithuanian authorities did not consider archival field as especially meaningful priority of the State. To illustrate such a point of view it should be enough to mention that in 1921 it was refused to establish Central State Archives neither by the law adopted by the supreme power of the Republic of Lithuania – Seimas (Parliament) nor by the decision of the Government. The Cabinet of Ministers, at the meeting on October 7, 1921, discussed the draft of the law on the establishment of the Central State Archives and decided that it will be sufficient if the Central State Archives was managed by decrees of the Minister of Education [2]. So, the establishment of Lithuanian State Archives in 1921 was delegated to the Minister of Education

and was realized by his decree from October 19, 1921 [1]. One more illustration of this statement – during the entire period of independent Republic of Lithuania (that is, 1921–1940) we had neither Law on Archives nor the Law on Documents. First Law on Archives in Lithuania was adopted just in few months after Lithuanian occupation by the Soviet Russia – on August 23, 1940. It was signed by Prime Minister who was then executing duties of the President of the Soviet Republic of Lithuania [3].

Since 1921 until 1939 there was only one state archive in Lithuania. As Lithuanian capital was occupied by Poland, it was operating in Kaunas – provisional capital of Lithuania. At the very end of 1939 – beginning of 1940 the number of Lithuanian state archives increased up to two: Central Archives moved to Vilnius while archives in Kaunas continued its activities as a branch of the Central Archives in Vilnius.

It was under the Soviet occupation – in the 60-ies of the 20th century – when formation of the Lithuanian state archival system was basically completed. Those times Lithuanian state archival system was strictly centralized with clearly expressed hierarchy. On the eve of regaining of Lithuanian Independence there were Lithuanian State History Archives, preserving documents since the earliest times up to 1918; Lithuanian Central State Archives, preserving documents since 1918 until current time; Cinema-photo-phono archives, preserving video and audio archival materials; Archives of Literature and Art; and a number of regional archives operating as branches of the Central State Archives and, according to the Soviet regulation of archival field, preserving mainly local importance archival documents of the certain territory mostly since 1944. Exception – those times Kaunas branch. Chronological frames of the preserved documents in Kaunas – since the beginning of the 19th century (individual documents go back to the 17th century) until nowadays. All these archives were subordinated to the Board of Archives under the Council of Ministers.

Since 1990, that is, after regaining Independence of the Republic of Lithuania State Archival system faced certain changes. Today it is partially decentralized and consists of nine independent legal entities:

- Lithuanian State History Archives (established in 1852/1963);
- Lithuanian Central State Archives (est. 1921/1941);
- Lithuanian State Modern Archives (est. 1993);
- Lithuanian Archives of Literature and Art (est. 1968);
- Lithuanian Special Archives (est. 1995);
- Kaunas Regional State Archives (est. 1921/1941. Branches in Alytus and Marijampole);
- Klaipėda Regional State Archives (est. 1945. Branches in Taurage and Telshiai);
- Shiauliai Regional State Archives (est. 1944. Branch in Panevezhys);
- Vilnius Regional State Archives (est. 1996. Branch in Utena).

These nine state archives are subordinated to the Chief Archivist of Lithuania and they all together constitute Lithuanian State Archival System.

3. LITHUANIAN STATE ARCHIVES SYSTEM AND ITS DYNAMICS OVER TIME

Through their history archives as institutions as well as archivists as individuals have experienced various trials and challenges. All this and other reasons and circumstances influenced changes in the mission and functions of archives and archivists. Perhaps the main requirement for archives since the very beginning up to approximately 19th century was perhaps to preserve necessary archival documents first of all for legal purposes – to have written evidences for various social and political needs. In addition to this perhaps since the 19th century archives are already widely used as the source of information for various investigations. What concerns Lithuania, according to the Minister of Education Decree on establishment of the Central State Archives it was to preserve documents of governmental as well as municipal institutions archives, to accumulate unnecessary for daily needs documents and those of

liquidated institutions as well as documents of private persons, nongovernmental organizations that are of state, public and scientific value. Nevertheless, in spite of this, in 20-30-ies of the 20th century Lithuanian Central Archives was mainly just preserving archival documents. It did not fulfil neither acquisition of documents, nor appraisal. Reading room of the Archives was opened in 1934 only [4]. To be honest – during the Interwar period (20-30-ies of the 20th century) attention of the highest authorities of that time towards archives and archival work was, to put it mildly, insufficient.

For a long time, however, archives were little-known, closed institutions. Just after regaining Lithuanian Independence (by the end of the 20th century) new roles of state archives were included to the agenda of state archives' activities. Evolution of archival functions took place especially intensively in Lithuania since the very beginning of the 21st century and this process is still going on. Let's take, for example, a direction that was put forward for the openness of archives. One of the challenges realizing this task is that nowadays archives and archivists face strongly expressed expectations of society to be the more the better more open, more visible, more accessible and so on. To tell the truth our nowadays society is, actually, consumption and „Google society“ which expect that state archives should be like supermarket where one could get anything he or she needs – without any restrictions, in full. And – at once, of course. When such persons come to archives they feel themselves deeply disappointed, because they are not eager to spend long hours in the archives' reading room looking for information they need.

Few years ago, co-author of this report Mrs. Kristina Stanishauske has conducted a study on the compliance of documents stored in the archives with the needs of the public and presented the results of the study, besides others, at the Conference held in Kiev in November 2017. We just shortly remind that the main results of that analysis were that within the 2003–2014 period Kaunas Regional State Archives has received 61301 requests (inquiry) for archival certificates for approval of legal (juridical) facts. The main part of them consisted of requests related to person's work experience (40,35 %); notary acts (21,56 %) and inquiries related to real estate (11,26 %). I would like to draw your attention to the fact that nowadays all these types of documents are not classified as permanent storage documents. Moreover, 8968 inquires (15 %) were not answered for the reason that such kind of archival documents are not preserved at the State Archives of Lithuania at all [5]. Few years later, at the Meeting of the Baltic Countries Archivists' Mrs. Kristina Stanishauske introduced more detailed version of the same problem [6].

Kaunas Regional State Archives together with its Alytus and Marijampolė branches supervises the document management of State and Municipal Institutions, Bodies and Enterprises operating in Kaunas County - 66, Alytus County - 31 and Marijampole County – 32. In total – that is, in all these three counties - one hundred and twenty-nine legal entities which, according to our legislation should transmit their activities' documents to the Kaunas Regional State Archives for permanent preservation [7]. Over time, this list is steadily shrinking, the number of institutions transmitting documents to the state archives for permanent storage and, in particular, the volume of documents transmitted is steadily declining. Few questions in brief: is the list of the governmental bodies, institutions and enterprises complete and sufficient? Are we, archivists, sure that we are collecting and preserving particularly those documents that we should to? By the way, recently we are facing a growing demand of evidences confirming one's right to citizenship. And, once again – state archives do not collect documents related to citizenship.

Special mention should be made of the active invasion of modern information technologies into the state archives sector, as this shook the archives system and was one of the basic reasons for a number of significant changes. In addition to intensive large-scale application of information technologies in the state archives sector one more meaningful change took place – electronic documents era started. In connection with this a predominant but very worrying trend has emerged towards reducing the volume of documents. First of all, this is being realized by shortening of the retention periods for documents under the guise of reducing administrative

burden and under the same pretext – reducing the circulation and volume of paper documents in general. One more example:

1. Since the January 1, 2020, the obligation to the state and municipal institutions, bodies and enterprises transmitting their documents to the state archives to include long retention term documents into documents' account records (inventories) was eliminated. Also, there is no more obligation to provide long term documents accounting documents (inventories) or their data for approval (reconciliation) to the certain supervising them state archives [8].

2. Following the order of the Chief Archivist of Lithuania on approval of the description of the preservation of paper documents in electronic form which came into power since July 1, 2020, legal preconditions were created for the destruction of originals of short and long-term storage paper documents and their further preservation in electronic form [9].

In brief, the ongoing documents management reform aims to create appropriate legal preconditions for the following:

- to reduce number of official documents within particular institutions documents' management systems. This should be realized by transferring official documents from appropriate activities' fields documents' management systems to the central appropriate activities' fields information systems (e-tar; info-statyba, etc.);

- to reduce documents' retention periods;
- to move gradually from official documents management to data entries management;
- simplify documents' management processes and procedures;
- to establish requirements for the selection and storage of paper documents in electronic form, thus not preserving the original of the created document;

- refuse description of requisites' layout and determine which elements of the document are mandatory;

- refuse the signature as a required requisite;
- enable institutions to transfer/transmit digital copies of documents to the state archives;
- refuse mandatory numbering of pages of short and long term preservation documents completed files as well as preparation of accounting documents (inventories), etc.

One more problem, perhaps especially new and unusual for state archives is the ever-increasing and growing pressure on archives to engage themselves into activities related to the dissemination of archival documents and various educational and public relations activities.

As we see, ongoing documents management reform aims to create not only appropriate legal preconditions for reduction of documents volume, but to change our understanding towards state archives and documents' management (paper document versus electronic one; document versus data entry; original version versus electronic/digital version, mission of state archives and archivists, etc.). All these mentioned above and some other challenges are radically changing our traditional understanding about state archives and archivists – their mission, functions and professional requirements.

So to say "traditional" archives' mission was to accumulate and preserve written evidences ensuring historical memory of the nation and the state in appropriate content and quantity.

So to say „traditional“ archivist was to be hardworking, diligent, responsible, with a knowledge of history and able to understand and speak at least several languages. While the requirements for nowadays archivists are, first of all, to be able to communicate, disseminate and promote the idea of archives among the public, to prepare various educational activities, to be skilled in using information technologies. To be able to write and publish articles but preference is given to promotional articles that are easy to read and understand rather than the research ones. We do agree that all this is helpful for nowadays archivist. That digital Era opens up new possibilities. We are happy and proud that we have possibility to spread the word about the archives and its activities through the archives' website, account on the Facebook social network; that we can invite people to our educational events, exhibition presentations not only

directly but also remotely; that anyone interested in our preserved documents can access our document descriptions through the electronic archive information system; that after successful implementation of the project Kaunas Regional State Archives has created a virtual educational space of the Kaunas Regional State Archive www.slaptazodis-archyvas.lt, etc.

3.1. Identity of archives and archivists. Questions with (out) answers

In the face of public expectations, rapid development of modern information technologies we should stop, take a breath, delve into the situation and, above all, answer ourselves some questions – Such as:

- do we really select archival documents for permanent preservation exactly those, exactly in the right way and exactly what is most needed today and for future generations?
- how much attention and resources we should devote to the creation and development of databases, information retrieval tools, remote access to archival documents?
- what should be reasonable relation in between archives and modern technologies, etc.?

Nevertheless, in spite of modern society requirements, in spite of all Digital Era advantages we, archivists, should deeply and clearly comprehend responsibility for preserving our memory, our history, our identity. Once we agree that namely this is perhaps the main priority of archives on the whole then it will be easier for us to maintain a healthy and reasonable attitude towards Digital Era provided opportunities which are, undoubtedly, wide range, impressive and in many cases helpful. On the other hand, we are facing a challenge in which direction state archives should developed as a subject as well as human resources of our archivists' community: either towards deeper professional understanding of the archival documents as such and documents' management or towards effective handling of information technologies and public relations techniques?

These and many other questions concerning archives and archivist's identity confirm that the challenge exists. And that it is really a serious challenge. Nevertheless, fact that we still do not have proper answers to these questions should not be upsetting. Let all this encourage us for defining proper place of state archives and archivists in this dynamic world in order to define correctly the place and purpose of the state archives field. We wish that in the face of various challenges in a rapidly changing world, archivists successfully turn all these challenges into new opportunities. And, of course – we should take care of archives' and archivists' identity in order not to lose it. If we are concerned for our nation and state historical identity we must first and foremost adequately understand and preserve our own one.

4. CONCLUSIONS

- Origin of archives in Lithuania goes back to the beginning of the 13th century and is related with the emergency of Lithuanian State. Nevertheless, it was the first half of the 20th century only when real formation of Lithuanian state archives system started.
- At the end of the 20th century there was a turning point in the development of the Lithuanian state archives system, which was determined by the needs of society and the invasion of high technologies into the state archives sector.
- Ongoing documents management reform aims to create not only appropriate legal preconditions for reduction of documents volume, but to change our understanding towards archives and archival documents (paper document versus electronic one; document versus data entry; original version versus electronic/digital version, etc.).
- Modern society requirements as well as Digital Era advantages open up lots of new possibilities for archives and archivists as well as puts forward and actualizes questions concerning the further development of archives, their mission and functions.
- All these challenges can be successfully turned into new opportunities. Nevertheless, for this at least one condition is necessary: not to lose our identity.

5. ACKNOWLEDGEMENTS

Special thanks to the all those who have made this conference to happen, because only while discussing and sharing our opinions and experiences we can achieve our main archival purpose - to preserve for the future. Exceptional thanks for Iryna Tiurmenko, Head of the History and Records Management Department of the Humanities Institute of NAU, for her energy and encouragement to work archival studies knowledge. Also, for Lithuanian state archives colleagues for the support and advises.

5. REFERENCES

- [1] Minister of Education Decree on establishment of the Central State Archives, fond 391, inventory 4, file 1017, list 171-171 opposite side, Lithuanian Central State Archives, Lithuania, Vilnius, 1921.
- [2] Minister of Education Decree, fond 923, inventory, 1, file 169 (A-50), list 201, Lithuanian Central State Archives, Lithuania, Vilnius, 1921.
- [3] Law on Archives, Government Statements No. 727, Lithuania, Kaunas, 1940.
- [4] Lithuanian Central State Archives. History, 2021. URL: https://www.archyvai.lt/lt/apie_168/istorija_169.html.
- [5] K. Stanishauske, Memory of Nation. Archivist's Responsibility, Report, the 2nd International Scientific and Practical Conference "Historical and Cultural Heritage: Preservation, Access, Use", National university of Ukraine, Kiiiv, 2017.
- [6] Stanishauske Kristina, Archival Documents' Appraisal and Collection in Time Perspective: The Kaunas Regional State Archives' Case, Report, Baltic States Archivists' Meeting, Estonia, Pärnu, 2019.
- [7] Order of the Chief Archivist of Lithuania from December 15, 2020 No.VE-100 "On Amendment of the Order of the Chief Archivist of Lithuania from December 20, 2011. V-153 "On the Approval of the List of State and Municipal Institutions, Bodies and Enterprises Transmitting Their Documents to the State Archives", 2021. URL: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/68ad90a03eb511eb8d9fe110e148c770>.
- [8] Rules on documents management and accounting. Approved on July 4, 2011 by the Order of the Chief Archivist of Lithuania No. V-118 (subsequent version of the document - Order of the Chief Archivist of Lithuania No. VE-68 from December 12, 2019), paragraph No. 4.4, 2021. URL: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.C21AD42B2592/asr>.
- [9] Order of the Chief Archivist of Lithuania No. VE-73 from December 19, 2019 on approval of the description of the preservation of paper documents in electronic form, 2021. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/81cc2bc0be8511e993cff47c25bfa28c?positionInSearchResults=0>

ВІРТУАЛЬНИЙ ВИМІР ПРИСУТНОСТІ ДЕРЖАВНИХ АРХІВІВ У ПУБЛІЧНОМУ ПРОСТОРИ

Тетяна Ємельянова

Державна архівна служба України (Київ, Україна)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0204-1100>

1. ВСТУП

Якщо слідувати польській дослідниці М. Яблонській, публічний простір, в якому сьогодні функціонують архіви, створюють «три виміри – фізичний, віртуальний та емоційний» [15], перетинаючись і доповнюючи один одного. Роль віртуального виміру архівів стає дедалі важливішою з огляду на трансформації і виклики, що супроводжують архівну галузь. Донедавна ці перетворення та виклики пов'язували, насамперед, із цифровізацією, вплив якої на галузь залишається безпрецедентним. Тим часом уже другий рік поспіль архіви живуть у новій реальності, яку створила і продовжує змінювати пандемія вірусу COVID-19, кидаючи виклик не тільки галузевій практиці, але й професійному мисленню.

Формування теоретичної основи діяльності державних архівів у реаліях цифрового світу останніми роками знайшло відображення у працях вітчизняних науковців та професійних архівістів, таких, як: Н. Вовк [5], Т. Білушак та А. Пелешишина [2; 3], Т. Боряк [4], І. Дідур та Л. Ковальської [6], І. Тюрменко [13; 14], А. Хромова [15] та ін. Утім, з огляду на новий контекстотворний чинник – пандемію вірусу COVID-19 – вітчизняний архівознавчий дискурс знаходиться лише на порозі поглибленого вивчення та

переоцінки процесів модернізації архівів, зокрема в аспекті їх присутності у віртуальному публічному просторі.

Стаття має на меті дати огляд присутності державних архівів у віртуальному публічному просторі на тлі пандемії COVID-19. Надалі цікавитиме наскільки активні державні архіви у публічному просторі, як вони намагаються визначити свою присутність, які форми та засоби, увиразнюючи останніми роками архівну практику, сприяють архівам виконувати функції, зведені в канон їх діяльності, завдяки чому вони не тільки задовольняють інформаційні потреби користувачів, але дедалі більш свідомо створюють соціальні потреби та впливають на суспільство.

2. АРХІВИ У ВІРТУАЛЬНОМУ ПУБЛІЧНОМУ ПРОСТОРИ: ВІД ЕКСКЛЮЗИВНОСТІ ЗУСИЛЬ ДО СПІВПРАЦІ ТА ВІДКРИТОСТІ

Не заглиблюючись у дискусії про різні концепції віртуального публічного простору (ця тема є широкою), зосередимося на найпридатнішому, на наш погляд, її поясненні, яке запропонував С. Лукін. На думку дослідника, «віртуальний публічний простір можна розглядати як середовище, створене комп'ютерними технологіями, яке створює аудіовізуальну реальність публічного простору, що дозволяє людям взаємодіяти між собою і з представленими в ньому об'єктами» [7, с. 68]. Це дає підстави пов'язати наші міркування щодо започаткування присутності державних архівів у віртуальному публічному просторі із 2000 р., коли було офіційно відкрито вебсайт Державної архівної служби України (Укрдержархів) під назвою «Архіви України» [10]. У 2002 р. сайт було включено до спеціального реєстру ЮНЕСКО, а з 2004 р. він набув ознак вебпорталу [4, с. 150], ставши вітриною українських державних архівів, для яких оцифрування архівних документів стало одним із стратегічних завдань діяльності, починаючи із 2000-х рр. Нинішнє існування державних архівів у публічному просторі здійснюється через організацію та підтримку віртуальних представництв – власних вебсайтів, сторінок у соціальних мережах «Фейсбук», «Інстаграм», каналу «Ютуб» тощо, хоча ступінь їх використання все ще не відповідає інтерактивним можливостям самих віртуальних представництв, позаяк, схоже, архіви повільніше, ніж бібліотеки освоюють потенціал Веб 2.0.

Тимчасом пандемія вірусу COVID-19, яка охопила світ та Україну, стала новим викликом, що випробовує спроможність і стійкість архівної системи. Як приклад, карантинні обмеження призвели до кардинального зменшення кількості (на 50 %) користувачів у читальних залах архівів порівняно з «довірусним» періодом, як і фізично доступних архівних сервісів. У цьому контексті теза П. Макферсона, який виступає за нову парадигму, засновану на вільному доступі до архівів в інтернеті, стверджуючи, що цифровий доступ слід розглядати як суспільне благо, а фізичний доступ – як привілей [8], здається вже не такою контрверсійною, як кілька років тому. Адже по факту наразі ми є свідками завершення епохи домінування аналогової читальної зали як «класичної» платформи офлайнного контакту користувача з архівом та його зібраннями. Натомість пандемія коронавірусу з моменту спалаху ще більш очевидно викрила неподоланий розрив між очікуваннями користувачів та абсолютно неадекватною часткою доступних онлайн архівних документів і послуг. Ця доволі чутлива ситуація актуалізує проблему недостатньої присутності архівів у віртуальному просторі.

У 2020 р. державні архіви, демонструючи розуміння вказаної проблеми, посилили свою цифрову діяльність у період карантину. Не лише у відповідь на замовлення користувачів, а й у рамках власних архівних проєктів оцифровано понад 74 тис. одиниць зберігання та обліку архівних документів (лідерами стали Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДІАЛ України), Центральний державний кінофотофоноархів України імені Г.С. Пшеничного (ЦДКФФА України ім. Г.С. Пшеничного), ЦДНГА України, держархіви Закарпатської, Київської, Тернопільської областей) [11]. Водночас коронакриза стала поштовхом для пришвидшення архівних робіт, пов'язаних із забезпеченням інтелектуального доступу до документів, на які при звичайному режимі

роботи катастрофічно бракувало часу та персоналу. Відтак, за підсумками 2020 р. було оцифровано понад 15 тис. описів, що удвічі більше, ніж у 2019 р. (найкращі показники у Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГО України), державних архівів Житомирської, Кіровоградської, Луганської, Миколаївської, Чернігівської областей), а показник удосконалення та переведення в електронний вигляд описів архівних документів сягнув 2 907 [11].

Дані про оцифровані та доступні в режимі онлайн архівні документи і довідковий апарат до них регулярно (щомісяця) оприлюднюються на вебпорталі Укрдержархіву.

Однак віртуальна присутність та можливості державних архівів залишаються нерівномірними, і COVID-19 наочно це демонструє. Для професійної спільноти архівістів це час великої невизначеності та напруги, оскільки розробка нових моделей надання послуг потребує інвестицій у нові цифрові можливості. Ймовірно, цим можна пояснити ігнорування архівним середовищем (непереобтяженого сподіваннями на зовнішню підтримку) необхідності створення віртуальних читальних залів. Водночас абсолютно не можна недооцінювати і певну недовіру, спричинену професійним консерватизмом архівної сфери, адже, перефразовуючи голландського колегу Крістіана ван дер Вена, «віртуальні читальні зали – це не стільки технології, скільки ставлення» [1]. Тож попри те, що онлайн-доступ до архівних інформаційних ресурсів і підвищення якості та доступності архівних послуг визначено оперативними цілями Стратегії розвитку архівної справи до 2025 року (проект) [12, с. 15–16], наразі можна говорити про повільний прогрес у розширенні вже існуючих цифрових сервісів.

Першими кроками у цьому напрямку стали ініціативи окремих державних архівів щодо бронювання часу відвідання та попереднє замовлення справ до читальних залів у режимі онлайн. Приміром, Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМ України) запровадив на вебсайті рубрику «Замовити справу онлайн».

Інший аспект, на який потрібно звернути увагу, – це певна фрагментарність та нерівномірність ініціатив державних архівів щодо їх присутності у віртуальному публічному просторі. Тоді як ЦДАМЛМ України завдяки проектам «ЦДАМЛМ України: Архів людських доль», «АРХІВажлива СПРАВА», «Мистецькі зустрічі в Архіві-музеї», «Архів-музей на допомогу вчителям», «Франківці у фондах архіву-музею», «Територія АРХІВ: діалог з документом», забезпечує архівній спадщині належний рівень видимості та зручності використання, інші архіви – не вирізняються такою різноманітністю в сенсі актуалізації своїх фондів.

Важливу роль продовжували відігравати онлайн-виставки, залишаючись одним із найбільш розвинених форматів присутності державних архівів в інтернеті. На вебсайтах центральних державних архівів у 2020 р. опубліковано 88 онлайн-виставок (2476 документів), держархівів областей, м. Києва – 303 онлайн-виставки (понад 7 тис. документів). Лише Державний архів Чернігівської області оприлюднив 20 онлайн-виставок різної тематики [11].

Найсуттєвішими виставковими проектами стали: до Дня Соборності України (ЦДАВО України), «Litterascriptamanet...» (Написане залишається назавжди) до 95-ї річниці ВАПЛІТЕ (ЦДАМЛМ України), «Документальна ретроспектива конституційного розвитку України» (ЦДІАК України), «До Дня пам'яті та примирення і 75-ї річниці перемоги над нацизмом у Другій світовій» (ЦДАВО України, ЦДАГО України, ЦДАЗУ, ЦДКФФА України ім. Г.С. Пшеничного, держархіви Київської, Луганської, Миколаївської, Харківської, Херсонської областей).

На додаток до невеликих архівних історій успіху слід згадати про значний архівно-пошуковий проєкт «Український мартиролог ХХ ст.», започаткований ще на початку 1990-х рр. через потребу в загальнодоступному ресурсі про жертви репресій комуністичного тоталітарного режиму і їх наступну реабілітацію. У квітні 2020 р. Укрдержархів відновив роботу над проєктом, розмістивши на власному вебпорталі базу

даних, що містить інформацію центральних державних архівів, державних архівів областей, галузевих державних архівів СБУ та МВС України. Сюди включені кілька тисяч карток державних архівів Автономної Республіки Крим, Донецької, Луганської областей, документи яких, на жаль, не контролюються Україною, однак за допомогою коротких інформаційних карток є можливість знайти відомості щодо репресованих осіб на цих територіях. На початок квітня 2021 р. обсяг інформаційного ресурсу становив 64 537 записів про жертви політичних репресій в Україні.

Даний проєкт заявлений у Міжнародній раді архівів як інтегральна частина великого міжнародного проєкту ЮНЕСКО зі створення електронної енциклопедії «Порушення прав людини: міжнародний довідник архівних джерел».

Маючи унікальні ресурси, державні архіви завжди були потенційно привабливими партнерами для багатьох установ та організацій. Однак через консервативність архівного середовища ступінь кооперації у докоронакризовий період залишала бажати кращого. Одним із позитивних наслідків кризи став перехід від декларативних заяв про потребу співпраці до пошуку дієвих механізмів партнерства та здійснення конкретних кроків із реалізації корпоративних проєктів. Оцінити результати взаємодії державних архівів із українськими та іноземними партнерами у напрямку оцифрування та забезпечення доступу до документів Національного архівного фонду України (НАФ) дозволяє нова рубрика вебпорталу Укрдержархіву «Архівні документи на ресурсах партнерів». До прикладу, із Міжнародним меморіальним благодійним фондом «Бабин Яр» (меморандум про партнерство між фондом і Укрдержархівом підписано в жовтні 2020 р.) – це проєкт «Імена» Меморіалу Голокосту «Бабин Яр» зі створення онлайн-архіву, в якому на сьогодні доступні сотні тисяч оцифрованих документів періоду окупації Києва 1941–1943 рр., актових книг РАЦСів за 1925–1936 рр., зокрема із фондів Державного архіву Київської області та Державного архіву м. Києва.

Прикладом кооперації із Благодійним фондом «Героїка» (за підтримки Укрдержархіву) є портал «Імена самостійної України» – база даних про учасників визвольного руху, яка містить імена вояків військ Центральної Ради, Української Держави, Галицької Армії, Української Народної Республіки. Основними джерелами наповнення цього ресурсу з боку державних архівів є: ЦДАВО України, ЦДІАК України, обласні державні архіви. Тільки за перших три місяці 2021 р. портал відвідало 36 тис. користувачів, які здійснили понад 120 тис. пошукових запитів.

«Крим – це Україна» – проєкт, ініційований Херсонською облдержадміністрацією, газетою «Кримська світлиця», ГО «Свромайдан – Крим» та Укрдержархівом – реалізується в тісній співпраці з державними архівами Херсонської, Дніпропетровської, Сумської, Запорізької, Житомирської, Тернопільської та Полтавської областей і низкою центральних державних архівів. Інформаційний ресурс інтегрує архівні, музейні, науково-публіцистичні, просвітницькі та інформаційно-аналітичні матеріали на підтвердження тісного зв'язку Криму з материковою Україною.

Окремо зазначимо Family Search International – некомерційну сімейно-історичну організацію, що співпрацює з більш ніж 10 тис. архівами світу над реалізацією спільних інформаційно-гуманітарних проєктів, переважно спрямованих на створення цифрового фонду користування документами генеалогічного характеру та забезпеченні онлайн-доступу до них. Починаючи з червня 2020 р. Укрдержархів, а також державні архіви Київської, Кіровоградської, Луганської, Миколаївської та Полтавської областей поновили партнерство із Family Search International із метою оцифрування документів НАФ України генеалогічного характеру. Наразі в каталозі корпорації є вже понад 20,5 млн цифрових копій документів із фондів українських архівів, створені в 1994–2011 рр.

У рамках співробітництва Державної архівної служби України з «Яд Вашем» (Національний меморіал катастрофи і героїзму, Ізраїль), започаткованого ще у 1990-х рр., сформовано банк даних оцифрованих документів із фондів державних архівів України, пов'язаних із Голокостом.

Окрім «Яд Вашем», слід згадати про співпрацю з Меморіальним музеєм Голокосту (США), коли йдеться про історію Голокосту. За період, починаючи з 1990-х рр., мікрофільмовано та оцифровано значний масив документів українських архівів (понад 10 млн сторінок), які, відповідно до останніх домовленостей між партнерами, будуть оприлюднені на офіційному вебсайті Меморіального музею, а незабаром посилання на цей ресурс буде доступним і на вебпорталі Укрдержархіву.

Водночас розвиваються проєкти окремих державних архівів. Наприклад, Державний архів Закарпатської області і Будапештський столичний архів (Угорщина) створили такі інформаційні ресурси: «Кадастрові карти Закарпаття», що налічує понад 8 тис. кадастрових карт 1856–1890 рр.; «Документи перепису населення 1921 року Закарпатського обласного державного архіву».

У січні 2020 р. започатковано спільний проєкт Державного архіву Закарпатської області та Комітатською і міською бібліотекою ім. Моріца Жигмонда, м. Ніредьгаза (Угорщина), що акумулюватиме періодику Березької, Угочанської, Ужанської жуп із фондів держархіву області. Відповідно до досягнутих домовленостей оцифровані документи будуть оприлюднені на офіційних вебсайтах обох учасників проєкту.

У березні 2021 р. Укрдержархівом у партнерстві з українською компанією «Архівні інформаційні системи» та ЦДЕА України реалізовано проєкт із онлайн-доступу до повного зібрання науково-практичного журналу «Архіви України» (356 випусків). Фаховий часопис містить статті з актуальних питань історії, теорії та практики архівної справи і діловодства, огляди документів із фондів українських та зарубіжних архівів, а також критико-бібліографічні матеріали, які, між іншим, відбивають рівень гуманітарних наук та визначають напрями подальших пошуків.

Успішно використовуючи віртуальні інструменти, державні архіви розвивають свою освітню діяльність в інтернет-просторі як центри компетенцій. У жовтні 2020 р. уперше було апробовано новий формат взаємодії між університетами та архівами: впродовж двох тижнів студенти історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка в режимі відеоконференції проходили архівну практику, «відвідуючи» центральні державні архіви, ознайомлюючись із напрямами реформування архівної галузі, процесами цифровізації тощо [9].

Цьогоріч такий формат проведення практики був застосований двома центральними державними архівами: ЦДАГО України – для студентів історико-філософського факультету Київського університету імені Бориса Грінченка та ЦДАМЛМ України – для студентів I курсу спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» факультету менеджменту освіти та науки Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

Через поширення пандемії присутність державних архівних установ на міжнародних заходах упродовж 2020 р. здійснювалася в режимі онлайн. Так відбувалися участь ЦДЕА України у 6-й Міжнародній конференції з електронного урядування 2020 «Гігантські стрибки починаються з маленьких кроків» (18–21 травня 2020 р., Естонія), участь держархівів Кіровоградської та Хмельницької областей у Міжнародній конференції «Архівні дослідження, джерела дослідження – тенденції і виклики», присвяченій 100-річчю від дня створення Національного архіву Грузії та 300-річчю від дня народження короля Іраклія II (24–25 вересня 2020 р.).

Новою формою діяльності стали соціальні кампанії, організовані Укрдержархівом у рамках Міжнародного дня архівів, а також Дня працівників архівних установ. Так, українські державні архіви долучилися до спеціального онлайн-проєкту Міжнародної ради архівів (МРА) із нагоди Міжнародного дня архівів і представили себе на інтерактивній карті МРА, розробленій для полегшення доступу до актуальної інформації про віртуальні презентації колекцій документів, оновлені електронні каталоги та оцифровані архівні фонди.

Напередодні професійного свята архівістів – Дня працівників архівних установ – Укрдержархів та державні архіви провели флешмоб, орієнтований на підвищення рівня відкритості та довіри у відносинах між державними архівами, користувачами і суспільством в цілому, створення позитивного іміджу архівів усередині країни та поза її межами.

На вебсайтах (українська та англійська версії) державних архівів з'явилися спеціальні іміджеві рубрики «З життя архіву», «Як ми працюємо» тощо, які інформують про пріоритети діяльності, щоденну роботу архівістів, досягнення, планові показники, іміджеві фото, а також відеоролики «Екскурсія архівом», «Шукай в архівах», «Що ми зберігаємо», «Як живе колектив» та інше. Іміджеві рубрики та відеоролики теж були розміщені на сторінках державних архівів у соціальних мережах та сторінці фейсбук відкритої групи «Доступ до архівів».

Наостанок треба вказати, що зусилля державних архівів в умовах карантинних обмежень із «завоювання» віртуального публічного простору були відмічені міжнародною спільнотою. За результатами дослідження Інституту розвитку свободи інформації (IDFI, Грузія), політика Укрдержархіву в розрізі роботи в період пандемії коронавірусу визнана найбільш активною та відкритою для користувачів пострадянських республік та країн Східного блоку.

3. ВИСНОВКИ

За останні два десятиліття державні архіви досягли очевидного прогресу у порівнянні з початковою ситуацією їх присутності у віртуальному публічному просторі (починаючи від зусиль, спрямованих на оприлюднення пошукових засобів в інтернеті, до надання доступу до результатів проєктів із оцифрування архівних документів). Однак віртуальна присутність державних архівів залишається нерівномірною, і COVID-19 лише підважує ситуацію. Водночас це шанс для професійної спільноти архівістів, бодай і в час великої невизначеності й напруги, на розробку та впровадження нових моделей архівних послуг і пришвидшення розвитку своєї цифрової присутності, інакше – зіткнуться зі справжнім ризиком втратити свою значимість для суспільства і держави.

З іншого боку, коронакриза дала поштовх для здійснення конкретних кроків із реалізації корпоративних проєктів, адже партнерський підхід найкраще використовує не тільки унікальні ресурси та наявний досвід кожного архіву-учасника, а й підтримує їх у вивченні нових навичок один у одного.

Безперечно, активна присутність у віртуальному публічному просторі змінює сприйняття та імідж архівів у суспільстві, робить їх дедалі видимішими та відкритішими, створює простір для розмови про сильні та слабкі сторони архівної діяльності. Водночас це зобов'язує архівну сторону слухати тих, хто користується архівами, адже вони дають архівістам імпульс для саморефлексії, випробування себе та вивчення нового досвіду.

4. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Archives 2.0 in the Netherlands, Christian van der Ven. URL: <http://archive20.hypotheses.org/410>.
- [2] Білушак Т. Використання digital-маркетингових комунікацій в стратегії популяризації архівної інформації. *Архіви України*. 2020. № 4. С. 71–83.
- [3] Білушак Т., Пелешишин А. Використання інформаційно-пошукової системи в менеджменті архівної справи закладами вищої освіти. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2020. № 1. С. 118–126.
- [4] Боряк Т. Електронний ресурс «Архіви України» як інструмент доступу до культурної спадщини України. *Культурологічна думка*. 2011. № 3. С. 150–154.
- [5] Вовк Н. Електронні виставки архівних документів: сучасний стан та перспективи розвитку. *Вісник Книжкової палати*. 2018. № 5. С. 43–48.
- [6] Дідур І., Ковальська Л. Потреби користувачів архіву та новітні форми використання архівної інформації. *Вісник СНТ ДонНУ імені Василя Стуса*. 2018. Т. 1. № 10. С. 131–136.
- [7] Лукін С. Віртуальний публічний простір та особливості його функціонування. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2020. Вип. 15. С. 66–69. URL: <http://pag-journal.iei.od.ua/archives/2020/15-2020/15.pdf>.

- [8] Building a better horse and buggy: The privileging of access in reading rooms. *Archives & Manuscripts*. 2010. № 38(2). P. 61–78. URL: <https://publications.archivists.org.au/index.php/asa/article/view/10093/10087>.
- [9] Палієнко М. Архівна практика у цифрову епоху: інноваційний досвід. *Архіви України*. 2020. № 4. С. 217–231.
- [10] Про створення Web-сайту Державного комітету архівів України: Наказ Державного Комітету архівів України від 20 вересня 2000 р. № 53. URL: old.archives.gov.ua/Law-base/SCAU/index.php?2000-53.
- [11] Про роботу Укрдержархіву, архівних установ і спеціальних установ страхового фонду документації у 2020 році та пріоритети Укрдержархіву на 2021 рік. URL: <https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/ЗВІТ-про-діяльність-УКРДЕРЖАРХІВУ-2020.pdf>
- [12] Стратегія розвитку архівної справи на період до 2025 року (проект). *Архіви України*. 2020. № 4. С. 9–25.
- [13] Тюрменко І. Цифрова історико-культурна спадщина на веб-сайтах архівних установ України та Франції: порівняльний аналіз. *Інформація, комунікація, суспільство 2014*: матеріали III Міжнародної наукової конференції ІКС-2014, м. Львів, 21–24 травня 2014 р. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. С. 282–283.
- [14] Тюрменко І. І. Історико-культурна спадщина на веб-сайтах системи державних архівів областей України: стратегія доступу. *Вісник Київського нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Історія*. 2016. Вип. 3. С. 70–75.
- [15] Хромов А. Портал «Архіви Європи» та репрезентація України в європейському просторі оцифрованого культурного надбання. *Архіви України*. 2020. № 2. С. 7–16.
- [16] Jablonska Marlena. Archiwa w przestrzeni. Ludzie, miejsca, działania... Wprowadzenie do problematyki obecności archiwów w przestrzeni publicznej. *Archeion*. 2019. Т. СХХ. Р. 136–148. URL: https://www.archiwa.gov.pl/files/Archeion_CXX.pdf#page=137.

АКТУАЛІЗАЦІЯ ОСОБОВИХ ДОКУМЕНТІВ ВИДАТНИХ УКРАЇНЦІВ У ПРОЄКТНІЙ ТА ВИСТАВКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ АРХІВІВ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ

Тетяна Курченко

Національний авіаційний університет (Київ, Україна)

ORCID: <http://orcid.org/0000-003-2704-6482>

1. ВСТУП

Архівні установи є одним із головних соціальних інститутів, які виконують функцію формування національної самосвідомості та історичної пам'яті народу, донесення до громадян знань про минуле, поширення культурних цінностей нації. Джерела, що зберігаються в їх фондах, дозволяють реконструювати всі складові розвитку суспільства в цілому і окремих його представників зокрема. Цей факт дозволив дослідникам архівного феномену у сучасному суспільстві характеризувати архівні установи як «колективний накопичувач знань, що виконує різноманітні функції» [70, с. 202]. Без сумніву, формування документного ресурсу архівів є одним із важливих напрямів їх діяльності. Але не менш значущою функцією є забезпечення доступу до архівних багатств, популяризація архівної інформації. Ця сторона діяльності архівних установ забезпечує виховний ефект архівних документів, що є вкрай актуальним в умовах становлення української нації та гібридної війни, що веде Росія проти України.

Україна має славетну історію, багату на події та величні постаті, що в усі часи формували її державність та творили культурні традиції. Їх діяльність і життєвий шлях є сьогодні невичерпним джерелом стійкості українців перед лицем зовнішньої загрози, фактором національного згуртування, моральним взірцем. Особливо актуальним є виховання молодого покоління на прикладах життя славетних земляків. Їх вплив на національну ідентифікацію молодої людини важко переоцінити. Долі та життєвий вибір таких непересічних постатей у скрутних життєвих обставинах є моральним орієнтиром у процесі самоствердження молодої особистості. Саме тому архівні установи, що зберігають особові документи, мають допомогти молодим українцям відчутти і глибше пізнати своє історичне коріння.

Ще одним важливим аспектом інформаційної та організаційної роботи архівів є двосторонній зв'язок із місцевими громадами. Популяризація місцевого інформаційного контенту, в тому числі і «персоніфікованої історії», набуває особливої актуальності на тлі сучасної української адміністративно-територіальної реформи. Вивчення «мікроісторії», що не мала належного оприлюднення в радянські часи та перші роки незалежності, нині є серед пріоритетних напрямів історичного пізнання. На цьому факті було наголошено у «Стратегічній програмі розвитку архівної справи України на середньострокову перспективу (2019–2023 рр.)», схваленій Нормативно-методичною комісією Укрдержархіву 18 квітня 2019 р. У документі підкреслюється, що істотні зміни в ієрархії культурних і соціально-психологічних цінностей відкрили шлях до застосування новітніх напрямів історичного пізнання – історії пам'яті, культурної та інтелектуальної історії, історії ментальностей, гендерної історії, «мікроісторії» [63]. Місцева історія, життєвий приклад земляків активно впливають на світогляд регіональних громад, приводять до істотних змін у їхньому світогляді. Державні архіви областей України, що містять інформаційні ресурси регіонального значення, в тому числі і особові фонди, мають зараз слушну нагоду актуалізувати власний місцевий інформаційний ресурс у масштабах не лише власної територіальної громади, але й в загальнонаціональному інформаційному просторі.

В арсеналі інформаційної діяльності сучасних архівних установ є багато традиційних та сучасних інструментів і результативних засобів. Деякі з них уже давно використовуються в практичній роботі обласних архівів: конференції, виставки документів, екскурсії, співпраця з ЗМІ тощо. Але інформаційне, цифрове суспільство відкрило перед архівістами нові можливості, озброїло їх сучасними інструментами та каналами комунікації. Сьогодні жодна архівна установа центрального чи обласного рангу не обходиться в своїй роботі без оцифрування документів, онлайн-виставок, високоінформативних сайтів, присутності в соціальних мережах. Свого часу нові можливості комунікації стали своєрідним викликом архівним установам. Вони не тільки з гідністю відповіли на виклик часу, але й належним чином використали нові інструменти інформаційної роботи, що дозволило на новому рівні актуалізувати інформаційний контент власних фондів. В умовах кризи «живої» комунікації, спричиненої епідемією COVID-19, саме сучасні форми онлайн-роботи дозволили організувати доступ до архівної інформації та продовжити діалог із користувачами документів і пересічними громадянами. В окремі періоди повернення можливості офлайн-роботи архівні установи вдало комбінують різні форми інформаційної діяльності, досягаючи максимального ефекту від інформаційних заходів.

У повній мірі це стосується організації обласними архівними установами актуалізації інформаційного контенту особових фондів. Наразі серед засобів, що набули найбільшого поширення та ефективності в процесі актуалізації особових документів місцевого значення, чільне місце займають архівні міжінституційні проєкти та архівні онлайн-виставки.

Ця діяльність привертає до себе дедалі більшу увагу вітчизняних науковців та практиків. Наукові дослідження, дотичні до даної проблеми, можна умовно розділити на декілька груп. До першої групи слід віднести публікації загального та прикладного характеру, що висвітлюють використання в практичній роботі різних інститутів соціальної пам'яті офлайн- та онлайн-виставок. Інша група авторів зосереджується на висвітленні досвіду популяризації документної історико-культурної спадщини засобами проєктної діяльності. Ще одну групу публікацій представляють роботи, що вивчають та узагальнюють досвід популяризації особових документів конкретними архівними установами.

Так, застосування виставок як засобу інформаційної роботи інститутів соціальної пам'яті знайшло своє відображення в багатьох працях українських та зарубіжних авторів. Зокрема, науковці Л. Бабій [1], В. Бондаренко [3, 4], Білушак [5], Г. Булахова [6],

М. Васильєв [7], І. Голдіна [10], Л. Давидова [12], Т. Пантюхова [49] Л. Сміхова [62] у своїх працях здебільшого досліджують особливості організації виставкової діяльності в бібліотечній сфері; Ю. Ключко [14], Н. Кравченко [18], Т. Курченко [20], С. Федушко [69] неодноразово зверталися до вивчення досвіду формування виставок в онлайн- та офлайн-форматах у музейній роботі; Л. Божук [2], О. Молчанський та О. Бабенко [22], І. Тюрменко [64; 65] зосередили свою увагу на виставковій діяльності в архівних установах України. Серед наукового доробку зазначених авторів слід виділити колективну монографію «Соціально-етичні основи збереження цифрової історико-культурної спадщини в Україні», в якій було проаналізовано загальні аспекти доступу до історико-культурної спадщини, що зберігається в українських обласних державних архівах і музеях обласного рівня, та використання в практичній діяльності архівних установ онлайн-виставок [61]. Конкретний узагальнюючий матеріал щодо оприлюднення документів шляхом виставкової діяльності архівів, музеїв та бібліотек України містить також колективна монографія «Соціальні комунікації інформаційного суспільства: теоретичні та прикладні аспекти» [60].

Проблема популяризації документної історико-культурної спадщини засобами проектної діяльності висвітлюється в роботах Ю. Ключко [15], І. Тюрменко, Л. Божук, Л. Халецької, І. Струк, В. Бурячка [67], І. Тюрменко та Л. Халецької [66]. Проекти музейних установ частково узагальнено в роботі «Музей: менеджмент і освітня діяльність» [23]. Проектна діяльність в архівній сфері висвітлено в статтях С. Герасимової [9] та Т. Курченко [19], роботі І. Тюрменко, Л. Божук, Ю. Смольнікова, Ю. Серова [68]. Слід зазначити, що досвід проектної діяльності окремих архівних установ України представлено недостатньою кількістю публікацій.

Значний доробок науковців торкається проблеми формування, вивчення особливих фондів архівів та оприлюднення особливих документів архівними установами України. Серед праць загального та методологічного характеру слід виокремити публікації таких науковців: О. Колобова [16], О. Косенко [17], І. Розман [57], Г. Портнова [51], З. Сендик [58, 59] та ін. Надзвичайно плідною є робота українських учених та практиків-архівістів по вивченню складу особливих фондів архівів, в тому числі і архівних установ обласного рівня. Добре знайомі дослідниками та популяризаторами особливих фондів українських архівів є: В. Абрамов, М. Бухальська, Г. Вовкотруб, В. Гудим, В. Ковальчук, І. Мага, І. Матяш, М. Палієнко, В. Павлова, Г. Папакін, С. Павленко, Р. Пиріг, С. Седих, Ю. Сінкевич та десятки інших учених.

Незважаючи на значну кількість публікацій, що побіжно торкаються означеної теми, досвід проектної та виставкової онлайн-діяльності державних обласних архівів України з оприлюднення особливих документів вивчено ще недостатньою. З огляду на це автор ставить на меті дослідити стан та особливості актуалізації особливих документів визначних політичних, культурних, громадських діячів України, що зберігаються в обласних державних архівах України та популяризувати їх досвід серед широкої архівної спільноти й інших установ соціальної пам'яті.

2. ДЕРЖАВНІ ОБЛАСНІ АРХІВНІ УСТАНОВИ УКРАЇНИ ЯК ЗБЕРІГАЧІ І ПОПУЛЯРИЗАТОРИ ОСОБЛИВИХ ДОКУМЕНТІВ

На сучасному етапі архіви виступають в якості унікального соціокомунікаційного інституту, що веде активний діалог із суспільством, формує і задовольняє його інформаційні потреби, виховує та сприяє формуванню національних цінностей та життєвих орієнтирів громадян. Як інформаційні установи архіви забезпечують постійне генерування фонду ретроспективних документів, здійснюють його аналітико-синтетичну обробку, організують довічне зберігання суспільно значущих документів, створюють умови для доступу до архівних ресурсів і реалізації базового права громадян на користування інформацією.

Весь обсяг робіт із ретроспективними документами здійснюють окремі архівні установи, кожна з яких опікується певними архівними комплексами згідно зі своїм рангом, профілем та юридичним підпорядкуванням. Одну із ланок системи архівних установ України складають державні обласні архіви, що діють в 24 областях і безпосередньо підпорядковуються Державній архівній службі України. Обласні архіви постійно опікуються архівними комплексами документів регіонального рівня, отже, саме цим архівним установам належить особливе місце в процесі комунікації з місцевими громадами. Сьогодні, в умовах децентралізації та розвитку місцевого самоврядування на основі створення об'єднаних територіальних громад, обласні архівні установи мають особливі завдання та обов'язки перед мешканцями свого регіону. Суспільство дивиться на них, як на центри соціокультурної комунікації певного регіону, платформу для спілкування, учасників усіх громадських та культурно-освітніх проєктів, програм, заходів, осередки згуртування громад на базі їх спільного історико-культурного надбання. Для того, щоб стати центрами тяжіння місцевих громад, архіви областей мають реальні можливості. По-перше, вони володіють інформаційною базою підтримки та реалізації соціокультурної діяльності членів місцевого соціуму, по-друге, необхідними каналами, інструментами та ресурсами для налагодження комунікаційних зв'язків між архівом, громадою та іншими місцевими інституціями. Загальновідомо, що ніщо так не згуртовує людей, як спільна історія та духовні цінності. Таким чином актуалізація архівних документів, що містять регіональний інформаційний контент і безпосередньо впливають на збереження та розвиток місцевих традицій і культури, сьогодні є важливим напрямом діяльності обласних архівів.

Джерела, що зберігаються в обласних архівах, є надзвичайно різноманітними за своїм характером та інформаційною направленістю. Особливе місце серед документальних ресурсів обласних архівів, як і всієї системи архівних установ країни, займають документи особового характеру, що сформовані в фонди особового походження, сімейні та родові фонди. Цінність інформації особових документів визначається передусім важливістю подій і явищ, відображених у них, роллю в останніх авторів документів, актуальністю проблем, порушених у цих історичних джерелах. Здатність особи як сучасника епохи та активного суб'єкта історії репрезентувати свою добу зумовлює величезний інтерес до таких джерел як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях. Документи, утворені в процесі життя та діяльності фізичних осіб, що суттєво вплинули на хід історичних подій, доклали вагомих зусиль до формування культурного середовища, науки, економіки, несуть у собі великий пізнавальний та виховний потенціал. Проте доступними широкому загалу вони стають лише у результаті повсякденної та кропіткої праці архівістів.

На момент становлення незалежної держави особові фонди існували фактично в усіх центральних і обласних державних архівах України. Їхня загальна кількість становила 1227, а обсяг 92,3 тис. справ [16, с. 208]. Станом на 01.01.2021 р. у системі державних архівів зберігається 996 345 од.зб. документів особового походження [24]. Нині процес поповнення НАФ України документами фізичних осіб динамічно розвивається. Державні архіви постійно поповнюються новими надходженнями, вступають у різноманітні відносини з власниками документів особового походження. Робота із формування особових фондів, описування та презентації документів фізичних осіб є доволі складною і потребує розуміння їх специфіки як науково-пізнавального ресурсу. У першому архівному законі України «Про Національний архівний фонд і архівні установи» (1993 р.) і в його нових редакціях чітко викладено правові засади і основні форми роботи з документами особового походження [52]. Він свідчить про пильну увагу держави, українського суспільства, історичної та архівознавчої науки до таких документів. Методологічною основою організації роботи з особовими документами є «Правила роботи державних архівів України», що регламентують загальні вимоги до документів особового походження і всіх етапів їх опрацювання (2013) [50; 54], Національний стандарт ДСТУ

4331:2004 «Правила описування архівних документів» (2005) [53] та інші галузеві методичні розробки, порядки, переліки тощо, у яких закладені основні вимоги, що виникають під час роботи з документами особового походження.

Українські архівісти завжди вважали особові документи важливою складовою архівного інформаційного ресурсу, їх робота відзначалась повагою до документів фізичних осіб, розумінням специфіки формування та опрацювання особових фондів. Практичні здобутки українських архівістів ще за радянських часів посідали вагоме місце у формуванні методичних рекомендацій із роботи з документами особового походження. З кінця 1980-х рр. державними архівними установами України було розроблено понад 100 локальних методик із роботи з особовими документами. У 2009 р. Держкомархівом України було затверджено і рекомендовано до практичного впровадження новий методичний посібник «Робота з документами особового походження» [56]. У ньому було теоретично обґрунтовано і послідовно роз'яснено основні принципи та методи роботи з документами особового походження на всіх етапах їх опрацювання.

Інформаційний контент особових фондів державних обласних архівів є тим осередком, що формує менталітет місцевої громади, персоніфіковано відображає особливості історико-культурних процесів в окремих регіонах, отже, потребує від архівістів особливих зусиль із його актуалізації. В обласних державних архівах чисельність особових фондів суттєво коливається. До прикладу, від 21 у Івано-Франківському [32], 82 у Тернопільському [42], 86 у Хмельницькому [45], 93 у Запорізькому [31], 152 у Чернігівському обласних архівах [48]. Кожен із таких архівних комплексів є цінним джерелом вивчення місцевої історії і предметом гордості краю.

Особові документи, що зберігаються в державних обласних архівних установах, дозволяють реконструювати всі складові розвитку окремих регіонів України, надають об'єктивності та достовірності науковим дослідженням, згуртовують населення навколо спільних цінностей. Із огляду на це, надзвичайної ваги набуває комунікація обласних архівів із місцевими жителями, в ході якої здійснюється популяризація особових фондів, сформованих із документів їх визначних земляків. Кожна з архівних установ добирає для виконання цього завдання найбільш результативні інструменти та засоби, що відповідають сучасному рівню інформаційних технологій та запитам громад.

2.1. Проектна та виставкова діяльність в інформаційно-комунікаційній роботі державних обласних архівів України

Оскільки архіви існують у соціумі і тісно взаємодіють із ним, то їм притаманна властивість змінюватися разом із суспільством, швидко реагувати на його інформаційні виклики. Нові суспільні запиту і акценти вимагають від архівів використання поряд із традиційними каналами та засобами комунікації нових інтерактивних форм зв'язку із громадами, комбінації традиційних та сучасних форм офлайн- та онлайн-роботи, уваги до інформаційних потреб громадян.

Окремим важливим напрямом сучасної діяльності архівів усіх рівнів є кооперація із іншими соціокультурними інституціями, владними структурами та громадськими організаціями. Фундаментом такої діяльності виступає соціальне партнерство, яке ґрунтується на взаємодії архівів із іншими установами для проведення спільних заходів із метою популяризації інформаційного контенту фондів. Ряд науковців, що працюють у сфері вивчення проблем інформаційної діяльності архівів, бібліотечних закладів та музейних установ, наполегливо висловлюються на користь взаємодії різних інститутів соціальної пам'яті для спільного поширення та використання інформаційного потенціалу документних фондів. Серед їх числа вже названі вище прізвища Т. Білушак, М. Комової, Ж. Мيني, І. Тюрменко, Л. Халецької. Дослідники Н. Вовк, А. Пелещин [8], С. Зворський [13], О. Рибачок [55] пропонують розробляти конкретні заходи та наскрізні

проекти для організації спільної діяльності архівів та бібліотек, формувати об'єднані онлайн-платформи інформаційних ресурсів, об'єднувати зусилля для обміну досвідом та створення ефективної системи доступу громадян країни до історико-культурної спадщини.

Міжінституційний (міжсекторальний) проєкт є відносно новим засобом інформаційної роботи архівів. Проєкти можуть виступати як самостійний вид діяльності, так і входити до складу більш масштабних програм із широким складом учасників. У ході реалізації проєктів архівам бажано використовувати різноманітні форми роботи для досягнення максимальної концентрації інформації та реалізації задекларованих завдань. Це можуть бути конференції, круглі столи, виставки онлайн та офлайн, семінари, презентації, екскурсії тощо. Започаткування та реалізація проєктів має широко висвітлюватися в ЗМІ, мати широкий суспільний резонанс. Останнім часом державні обласні архіви все частіше стають учасниками проєктів загальнодержавного і регіонального значення. Участь у таких заходах сприяє популяризації архівних інформаційних ресурсів як на загальнонаціональному рівні, так і в межах регіону, допомагає формуванню національно-культурної ідентичності країн.

До сучасних методів репрезентації архівної інформації відносяться також організація онлайн-виставок архівних документів. «Жива» офлайн-виставка вже давно є традиційною формою роботи архівістів, але з моменту входження архівів в інформаційний цифровий простір особливої актуальності набула онлайн виставкова діяльність. Онлайн-виставки архівів, що складаються з оцифрованих архівних документів і функціонують у мережі «Інтернет», одночасно виконують декілька функцій: актуалізують архівні документи, надають необмежений у часі і просторі доступ до архівної інформації, захищають архівні документи від загроз, пов'язаних із фізичним контактом із джерелами. У сучасних умовах «віртуальна» архівна онлайн-виставка є багатofункціональним інформаційним ресурсом із необмеженим терміном експонування, що надає широкому колу користувачів можливість дистанційно долучитися до інформації, підвищити ефективність її пошуку, розширити коло необхідних джерел, реалізувати свої наукові та особисті інформаційні запити. Архівісти мають можливість постійно оновлювати інформаційний контент виставок, долучати до них нові документи.

Особливої актуальності онлайн-виставки набули в умовах карантинних обмежень, коли комунікаційна робота архівів перейшла переважно у віртуальну площину. Недоступність роботи з документами через читальні зали архівів і заборона на публічні заходи призвели до того, що онлайн-виставки та сформовані бази оцифрованих документів узагалі стали ледь не єдиною можливістю долучення користувачів до архівної інформації.

Кількість онлайн-виставок, сформованих і оприлюднених українськими архівними установами невпинно зростає. За підрахунками дослідниці Л. Божук упродовж 2015 року на офіційному вебпорталі Укрдержархіву було опубліковано 4 онлайн-виставки (660 документів), на вебсайтах державних архівів – 186 (понад 5 тис. документів). У 2019 році на офіційному вебпорталі Укрдержархіву було оприлюднено 7 онлайн-виставок (близько 850 документів), на вебсайтах центральних державних архівів, держархівів областей, м. Києва – 457 (понад 9 тис. документів) [2, с. 129]. У 2020 р. Центральними державними архівами України було сформовано 87 онлайн-виставок (2,5 тис. документів), державними архівами областей – 303 виставки. Слід сподіватися, що із зростанням темпів оцифрування архівами документів процес формування і поширення онлайн-виставок як засобу популяризації фондів архівних установ буде тільки пришвидшуватися.

Отже, організація документальних онлайн-виставок та проєктна діяльність посідають важливе місце в процесі популяризації архівної документної спадщини і «олюднення історії».

2.2. Популяризація особових документів із фондів державних обласних архівів України засобами проектної та виставкової діяльності

Кожна архівна установа на основі власного досвіду та досвіду інших архівів вибудовує власну стратегію організації інформаційної діяльності і комунікації з суспільством. Архів має підібрати такі інструменти та засоби роботи, що будуть мати максимальну ефективність у кожному конкретному випадку. Оскільки актуалізація особових документів є однією із надзвичайно важливих напрямів архівної діяльності, обласні державні архіви широко застосовують із цією метою такі засоби і форми роботи, що вже добре зарекомендували себе і дали позитивний ефект. Було з'ясовано, що для популяризації особових документів визначних осіб загальнодержавного та регіонального значення, поміж інших видів інформаційної роботи обласні архівні установи частіше за все обирають онлайн-виставки та проектну діяльність.

В основу дослідження стану репрезентації державними архівами областей України особових документів засобами виставкової та проектної діяльності було покладено моніторинг інформаційного контенту їх офіційних вебсайтів у період 2018-2020 рр. [25–48]. Було встановлено, що впродовж останніх трьох років і до травня 2021 р. усі 24 обласні державні архіви презентували особові документи за допомогою онлайн-виставок і популяризували їх у ході реалізації архівних проектів.

Стан репрезентації державними обласними архівами України особових документів засобами онлайн-виставок та міжінституційних проектів у період із 2018 по 2020 роки представлено у табл. 1.

Таблиця 1. Стан репрезентації державними обласними архівами України особових документів засобами онлайн-виставок та проектів в період 2018-2020 рр.

Обласний архів	Онлайн виставки				Проекти			
	2018	2019	2020	Всього	2018	2019	2020	Всього
Вінницький	4	–	4	8	–	1	1	2
Волинський	–	–	1	1	3	1	–	4
Дніпропетровський	3	1	2	6	–	–	–	–
Донецький	1	–	1	2	–	–	1	1
Житомирський	–	–	4	4	–	2	–	2
Закарпатський	–	–	–	–	–	1	–	1
Запорізький	2	1	–	3	1	–	–	–
Івано-Франківський	–	–	–	–	–	–	–	–
Київський	–	–	3	3	–	3	1	4
Кіровоградський	1	4	1	6	1	2	5	8
Луганський	–	–	2	2	1	–	–	1
Львівський	–	–	1	1	1	2	–	3
Миколаївський	3	–	–	3	2	1	–	3
Одеський	1	1	1	3	1	1	2	4
Полтавський	–	–	5	5	–	–	2	2
Рівненський	–	–	–	–	–	–	–	–

Обласний архів	Онлайн виставки				Проекти			
	2018	2019	2020	Всього	2018	2019	2020	Всього
Сумський	–	1	–	1	–	–	–	–
Тернопільський	–	–	4	4	1	–	–	1
Харківський	1	1	2	4	1	–	–	1
Херсонський	–	–	3	3	1	–	–	1
Хмельницький	–	–	–	–	1	–	–	1
Черкаський	–	–	1	1	2	–	1	3
Чернівецький	1	1	4	6	–	–	–	–
Чернігівський	2	3	5	10	–	–	–	–

Інформація, розміщена на вебсайтах архівів та узагальнена в таблиці, свідчить про те, що з метою актуалізації особових документів обласні архіви доволі широко використовують онлайн-виставки як найбільш ефективний і випробуваний часом засіб інформаційної діяльності. Так, за період із 2018 по 2020 рр. архівами областей було підготовлено 76 нових виставок онлайн, що містили особові документи. У зазначений період їх кількість поступово зростала. У 2018 р. архівами було підготовлено 19 виставок, в 2019 – 13 виставок. Із переходом архівів у 2020 р. у віртуальну площину кількість віртуальних виставок із документами особового характеру зросла до 44.

Слід зазначити, що найбільшу цінність складають виставки, що несуть саме регіональний контент і популяризують документи людей, які прославили свій край у різних сферах життя і в межах різних історичних періодів. Наразі, виставок, які б склалися виключно з особових документів і були присвячені конкретним особам, серед виставкових проєктів поки що недостатньо. Драйверами у представленні особових документів краян у вигляді персональних виставок є Дніпропетровський обласний архів (О. Бродський, А. Кашенко, О. Караваєв, К. Пестушко, Л. Писаржевський, колекція особових документів отаманів Придніпров'я періоду 1917–1925 рр. та ін.); Кіровоградський (В. Базилевський, О. Гончар, В. Ковпак, Я. Паученко та ін.); Харківський (Д. Багалій, М. Баранов, В. Данилевський, І. Мечніков, Н. Суровцова, особові документи науковців Харківщини, що постраждали в роки репресій тощо); Чернівецький (М. фон Василько, Д. Загула, М. Емінеску, І. Карбулінський, П. Целанта ін.), Чернігівський (О. Довженко, М. Коцюбинський, В. Модзалевський, В. Пухтинський, В. Тарновський, Т. Шевченко та ін.). Переважна більшість інших обласних архівів розпорошують особові документи по різним виставковим проєктам і їх виставки не мають цілісного персонального характеру. Для таких виставок характерною є презентація особових документів у контексті загальних тематичних виставок, присвячених загальнодержавним або місцевим подіям, де вони доповнюють їх інформаційний контент. Активним популяризатором особових документів через тематичні виставкові проєкти є Вінницький обласний архів. За період із 2018 по 2020 рр. на вебсайті Державного архіву Вінницької області було розміщено 14 онлайн-виставок. Вісім із них містили особові документи, що були підпорядковані загальній тематиці виставок. Наприклад, особові документи достатньо широко представлені в контексті онлайн-виставки «Освіта на Поділлі» (2020 р.). Вона містить особові документи репресованих освітян у період 20–30-х рр. Виставки «Поділля в добу Української революції 1917–1920 рр.» (2018 та 2021 рр.) презентують особові документи окремих творців української державності, що були вихідцями з Поділля або тривалий час жили і працювали в краї, таких як: П. Ведибіда, Х. Лебідь-Юрчик, О. Лотоцький, В. Мачушенко, Д. Маркович, О. Саліковський,

С. Смеречинський, В. Чеховський та ін. Зокрема особові документи члена Центральної Ради, державного і громадського діяча, письменника Д. Марковича та українського мовознавця, філолога, поета, архівіста С. Смеречинського відносяться до унікальних документів архіву Вінницької області [25]. Онлайн-виставка «Роки війни – століття пам'яті» (2018 р.) містить особові документи учасників партизанського руху на Вінниччині. У 1921 р. Вінницький архів представив громадськості особові документи вихідців із Галичини, що служили в лавах Галицької армії і zostалися жити на Поділлі. Вони були презентовані в контексті онлайн-виставки до Дня Соборності України «Соборна, Вільна, Неподільна! Моя Україна!». На початку 2021 р. архів сформував 3 виставки, у 2 з яких було представлено особові документи краян. Вигідно відрізняється від усіх інших онлайн-виставок, сформована архівом до 150-річчя з дня народження Л. Українки. Ця виставка презентує особові документи родини Косачів, що в 20-х роках ХХ ст. проживала на Поділлі у м. Могилів-Подільський [25]. Житомирський обласний архів розмістив на своєму вебсайті 58 онлайн-виставок (без вказівки дати формування виставки), 12 із них містять особові документи і 1 присвячена життєвому шляху О. Купріна, який був вихідцем із Житомира і певний час проживав у місті [29].

Обласні архіви України активно долучилися до популяризації особових документів у контексті онлайн-виставок, підготовлених Державною архівною службою України до ювілейних дат видатних особистостей української історії та культури – Тараса Шевченка та Лесі Українки. Онлайн виставкою «150-річчю Лесі Українки присвячується...» Державна архівна служба України започаткувала новий проєкт із виявлення і оприлюднення архівних документів широкого тематичного діапазону, в якому чільне місце належить документальним свідченням про історичні події, пам'ятні дати, знакові постаті державотворення, українських світочів науки, освіти і культури [24]. З огляду на це актуалізація особових документів має бути в пріоритетах інформаційної діяльності обласних архівних установ.

Оскільки проєктна діяльність є відносно новим засобом поширення інформаційного контенту особових фондів, обласні архівні установи поступово опановують цей вид діяльності. Ще до початку карантинних заходів навесні 2020 р. деякі архівні установи вже набули позитивного досвіду щодо оприлюднення особових документів у ході реалізації міжінституційних проєктів у форматі реального часу. Так, Державний архів Київської області в період між 2018 та 2020 рр. долучився до участі в 10 проєктах загальнодержавного та регіонального рівнів. Деякі з них було започатковано і реалізовано саме цією архівною установою. Три проєкти організовано архівом безпосередньо для популяризації особових документів визначних осіб Київщини. Це проєкти, присвячені життю та творчості М. Рильського, П. Саксаганського, М. Скибицького. У лютому 2021 р. архів долучився до загальноукраїнського проєкту «Київщина читає Л. Українку», присвяченому 150-річчю з Дня народження поетеси і громадської діячки [33]. Обласний архів Тернопільської області також має певний досвід участі у подібних проєктах. У 2018 р. цей архів узяв участь у вшануванні пам'яті громадського діяча Тернопільщини, літератора, краєзнавця, архівіста Б. Хаварівського [42]. Архів забезпечив підтримку проєкта особовими документами видатного краянину, які було оприлюднено в книзі-пам'яті, на виставці, що діяла в архіві під час проведення заходів проєкту. До участі в проєкті було долучено Тернопільську обласну раду, Управління культури і мистецтва області, ЗМІ, музичні колективи, бібліотечні заклади.

Цікавим і продуктивним є досвід проєктної діяльності Кіровоградського обласного архіву. Його проєкти 2020 р. «Марко Кропивницький і українська національна еліта», «Вшанування пам'яті поета Віктора Погрібного (до 85-річчя з Дня народження)» та «Вшанування пам'яті актора та режисера К. Параконьєва» об'єднали архівістів, представників місцевої влади, регіонального відділу Спілки краєзнавців України, місцевих музеїв, бібліотек, видавництв, творчих спілок [34].

Оскільки в умовах карантинних обмежень проведення «живих» заходів за участі різних установ соціальної пам'яті та широкого кола учасників є ускладненим, архівні установи дещо уповільнили свою діяльність із їх організації. Так, у 2018 р. обласні архіви взяли участь у 16 проєктах із оприлюдненням особових документів, в 2019 – у 14, у 2020 лише в 13 подібних інформаційних заходах. Вочевидь, найбільш перспективним шляхом актуалізації особових документів засобами проєктної діяльності в умовах обмеження офлайн-діяльності є формування віртуальних проєктів, у яких учасники та їх інформаційні ресурси були б зосереджені на одному онлайн-майданчику.

Незважаючи на складнощі, що виникли з березня 2020 р. щодо «живої» комунікації обласних архівів із місцевими громадами, архівісти продовжують реалізувати програми з популяризації життя і доробків визначних земляків. Так, лише за 4 місяці 2021 р. (січень-квітень) обласними архівами було підготовлено 19 нових онлайн-виставок, що містили особові документи, і реалізовано 5 короткотермінових проєктів. Усе це говорить на користь того, що колективи обласних архівних установ розуміють важливість роботи з актуалізації особових документів. Маємо надію, що даний напрям популяризаторської діяльності місцевих архівістів є актуальним, відповідає запитам суспільства і буде мати продовження.

3. ВИСНОВКИ

Отже, аналіз представлених результатів показав у цілому достатній рівень використання державними обласними архівами установами онлайн-виставок та міжінституційних проєктів із метою популяризації особових документів регіонального значення. Більшість обласних архівів за останній рік суттєво збільшили кількість онлайн-виставок, що містять особові документи краян, набули певного досвіду актуалізації документів у процесі реалізації міжінституційних проєктів. Завдяки онлайн-виставкам та проєктам архіви значно посилили свою присутність в інформаційному просторі регіону, отримали можливість популяризувати життєвий шлях та внесок земляків в історію і культуру країни.

Гарну перспективу у популяризації документів визначних особистостей на міжнародному рівні ми вбачаємо у проєктній співпраці між архівними установами і зарубіжними науковими інституціями Польщі, Ізраїлю, Греції, Німеччини, Угорщини, Чехії, Румунії та інших країн, що посилилась останніми роками і реалізувалась у підписанні двосторонніх та багатосторонніх угод з архівами областей. Зарубіжні архівісти мають свої зацікавлення в джерелах регіональних архівів України. Вони надають техніку для оцифрування документів, організують спільні заходи та проєкти із українською стороною. Спільна діяльність сприятиме популяризації особових документів не лише в Україні, а й за її межами. Конкретні люди, земляки сучасних українців, виступають у цих заходах як носії історичної пам'яті. Ця пам'ять є спадщиною не лише України, але й складовою загальної історико-культурної пам'яті людства.

4. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Бабій Л. М. Віртуальна книжкова виставка: нова форма інформаційних ресурсів бібліотеки. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Серія : Бібліотекознавство. Книгознавство. 2015. Вип. 4. С. 272–276.
- [2] Божук Л. Державні архіви України як інформаційно-комунікаційна система. *Соціальні комунікації інформаційного суспільства: теоретичні та прикладні аспекти*: монографія / під заг. ред. А. Г. Гудманяна, С. М. Ягодзінського. Київ : Талком. 2020. С. 127–137.
- [3] Бондаренко В. Віртуальна виставка як дискантна бібліотечна послуга. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського*. 2015. Вип. 41. С. 467–478.
- [4] Бондаренко В. Віртуальна виставка як інструмент представлення бібліотекою національного культурного надбання. *Історико-культурна спадщина: збереження, доступ, використання*: матеріали Міжнар.наук.-практ. конф., м. Київ. 7-9 квітня 2015 р. НАУ/ред.кол. Тюрменко І.І. та ін. Київ : Талком, 2015. С. 102–106.
- [5] Білушак Т., Акиджи В. Особливості сервісів для створення віртуальних виставок у формуванні ефективного бібліотечно-інформаційного простору. *Вісник Книжкової Палати*. 2019. № 2. С. 45–48.

- [6] Булахова Г. Виставкова діяльність у рекламній стратегії бібліотек. *Наукові праці Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського*. 2013. Вип. 35. С. 556–566.
- [7] Васильев М. Выставочная работа – важная составляющая маркетинговой деятельности библиотеки. *Бібліотечний форум України*. 2011. № 3. С. 12–15.
- [8] Вовк Н., Пелешишин А. Концепція створення онлайн-платформи для обміну міжнародним досвідом зі збереження бібліотечних та архівних фондів. *Вісник Книжкової палати*. 2019. № 4. С. 38–42.
- [9] Герасимова С. Задачи выставочной деятельности архива или как сломать устоявшийся стереотип. *Архив. Історія. Сучасність: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. 2–4 вересня 2015 р. Одеса. Випуск 2. Одеса, 2016. С. 86–91.*
- [10] Голдина И. И. Нетрадиционная выставка – это современно! *Библиотека*. 2003. № 1. С. 23–24.
- [11] Гудим В. В. Фонди особового походження державного архіву Полтавської області –джерело з історії краю. *Архіви України*. 2013. № 7. С. 94–104.
- [12] Давидова Л. П. Книжкова виставка – основна форма популяризації книги та змістовного розкриття книжкового фонду. *Шкільна бібліотека*. 2010. № 4. С. 47.
- [13] Зворський С. Актуалізація взаємодії архівів і бібліотек – вимога часу. *Архіви України*. 2018. № 5. С. 7–21.
- [14] Ключко Ю. М. Креативність як складова розвитку музейної комунікації. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти. КНУКіМ*. 2018. №1. С. 276–284.
- [15] Ключко Ю. М. Проектна діяльність як форма соціальної активності сучасних музеїв. *Питання культурології. КНУКіМ*. 2017. № 33. С. 140–148.
- [16] Колобов О.О. Значення фондів особового походження для історико-бібліографічних досліджень. *Українська бібліографістика*. 1999. № 2. С. 201–212.
- [17] Косенко О. Формування особових архівних фондів. *Студії з архівної справи та документознавства / Держкомархів України; УНДІАСД; Редкол.: І.Б. Матяш (гол. ред.) та ін. Київ, 2006. Т. 14. С. 19–24.*
- [18] Кравченко Н. Віртуальні виставки педагогічного музею України як спосіб популяризації видатних педагогів. *Історико-культурна спадщина: збереження, доступ, використання: матеріали Міжнар.наук.-практ. конф., м. Київ. 7–9 квітня 2015 р. НАУ / ред.кол. Тюрменко І. І. та ін. Київ : Талком, 2015.С. 202–206.*
- [19] Курченко Т. Є. Славетні постаті української історії та культури в проєктній діяльності Державного архіву Київської області. *Освіта і наука в мінливому світі: матеріали III Міжнар. наук. конф. 26–27 березня 2021р. м. Дніпро. Ч.1 / Наук. ред. О. Ю. Висоцький. Дніпро : СПД «Охотнік», 2021. С. 282–284.*
- [20] Курченко Т. Є. Електронні виставки та віртуальні екскурсії як умова доступу та забезпечення збереження цифрової історико-культурної спадщини на сайтах обласних краєзнавчих музеїв України. *Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття: матеріали VIII Міжнар.наук.-практ. конф., м. Одеса. Одеса : ОНПУ, 2015. С. 10–12.*
- [21] Курченко Т. Є. Стан доступу та збереження цифрової історико-культурної спадщини України на сайтах обласних краєзнавчих музеїв. *Історико-культурна спадщина: збереження, доступ, використання: матеріали Міжнар.наук.-практ. конф., м. Київ. 7–9 квітня 2015 р. НАУ/ред.кол. Тюрменко І. І. та ін. Київ : Талком, 2015.С. 206–209.*
- [22] Молчанський О. А., Бабенко О. О. Онлайн-виставки як форма публікації документів Центральним державним архівом зарубіжної україніки. *Освіта і наука в мінливому світі. матеріали III Міжнар. наук. конф. 26–27 березня 2021 р. м. Дніпро. Ч. 1 / Наук. ред. О.Ю. Висоцький. Дніпро : СПД «Охотнік», 2021. С. 280–281.*
- [23] Музей: менеджмент і освітня діяльність / Упор. Г. Аартс, З. Мазурик. Львів : Літопис, 2009. 224 с.
- [24] Офіційний вебсайт Державного архівної служби України. URL: <https://archives.gov.ua/ua/>.
- [25] Офіційний вебсайт Державного архіву Вінницької області. URL:<http://davio.gov.ua/>.
- [26] Офіційний вебсайт Державного архіву Волинської області. URL: <https://volyn.archives.gov.ua/>.
- [27] Офіційний вебсайт Державного архіву Дніпропетровської області. URL:<https://dp.archives.gov.ua/>.
- [28] Офіційний вебсайт Державного архіву Донецької області. URL: <https://dn.archives.gov.ua/>.
- [29] Офіційний вебсайт Державного архіву Житомирської області. URL:<http://archive.zt.gov.ua/>.
- [30] Офіційний вебсайт Державного архіву Закарпатської області. URL: <http://dazo.gov.ua/>.
- [31] Офіційний вебсайт Державного архіву Запорізької області. URL:<http://www.archivzp.gov.ua/>.
- [32] Офіційний вебсайт Державного архіву Івано-Франківської області. URL:<http://if.archives.gov.ua/>.
- [33] Офіційний вебсайт Державного архіву Київської області. URL: <https://dako.gov.ua/>.
- [34] Офіційний вебсайт Державного архіву Кіровоградської області. URL: <http://dakiro.kr-admin.gov.ua/>.
- [35] Офіційний вебсайт Державного архіву Луганської області. URL: <https://lg.archives.gov.ua/>.
- [36] Офіційний вебсайт Державного архіву Львівської області. URL: <https://archivelviv.gov.ua/>.
- [37] Офіційний вебсайт Державного архіву Миколаївської області. URL: <http://mk.archives.gov.ua/>.
- [38] Офіційний вебсайт Державного архіву Одеської області. URL: <http://archive.odessa.gov.ua/>.
- [39] Офіційний вебсайт Державного архіву Полтавської області. URL: <http://mk.archives.gov.ua/>.

- [40] Офіційний вебсайт Державного архіву Рівненської області. URL: <https://rv.archives.gov.ua/>.
- [41] Офіційний вебсайт Державного архіву Сумської області. URL: <https://daso.archives.gov.ua/>.
- [42] Офіційний вебсайт Державного архіву Тернопільської області. URL: <https://te.archives.gov.ua/>.
- [43] Офіційний вебсайт Державного архіву Харківської області. URL: <http://archives.kh.gov.ua/>.
- [44] Офіційний вебсайт Державного архіву Херсонської області. URL: <https://kherson.archives.gov.ua/>.
- [45] Офіційний вебсайт Державного архіву Хмельницької області. URL: <https://dahmo.gov.ua/>.
- [46] Офіційний вебсайт Державного архіву Черкаської області. URL: <https://www.ck.archives.gov.ua/>.
- [47] Офіційний вебсайт Державного архіву Чернівецької області. URL: <https://cv.archives.gov.ua/>.
- [48] Офіційний вебсайт Державного архіву Чернігівської області. URL: <https://cn.archives.gov.ua/>.
- [49] Пантюхова Т.В. Визитная карточка библиотеки: [Работа с кн. вист.]. *Библиотека*. 2000. № 6. С. 8–9.
- [50] Правила роботи архівних установ України. Київ : Укр. наук.-дослідн. ін.-т архів. справи та документознавства, 2013. 243 с.
- [51] Портнов Г. В. Як сформувати особистий фонд: консультація. *Архіви України*. 1992. № 5–6. С. 85–86.
- [52] Про Національний архівний фонд та архівні установи: Закон України. Набуття чинності від 24.12.1993, № 3814.XII. Поточна редакція 16.10.2020. Базаданих «Законодавство України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3814-12>.
- [53] Правила описування архівних документів (ISAD (G):1999,NEQ) ДСТУ 4331:2004. Чинний від 2005.07.01. Київ : Держспожив стандарт України, 2005. 20 с.
- [54] Про затвердження правил роботи архівних установ: наказ міністерства Юстиції України від 08.04.2013 р. за № 656/5. База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0584-13>.
- [55] Рибачок О. Міжнародні інтегровані цифрові ресурси документальної культурної спадщини архівів, бібліотек, музеїв: етапи створення, стратегії розвитку (80–ті роки ХХ – 10–ті роки ХХІ ст.): автореф. дис.. канд. іст. наук. 27 00 02. НАН України. Нац. б-ка України імені В.І. Вернадського. Київ, 2018. 21 с.
- [56] Робота з документами особового походження. Методичний посібник. /Автори-укладачі Л.О. Драгомірова, І.М. Мага, З.О. Сендик та ін. Держкомархів України, УНДІАСД. Київ, 2009. 284 с.
- [57] Розман І. Матеріали особових фондів архівів і бібліотек України як джерело дослідження педагогічних персоналій. *Історико-педагогічний альманах*. 2018. № 1. С. 8–12.
- [58] Сендик З.О. Упорядкування нових надходжень документів особового походження. *Архіви України*. 1979. № 4. С. 60.
- [59] Сендик З. Розробка архівістами України наукових основ комплектування державних архівів документами особового походження. *Студії з архівної справи та документознавства / Держкомархів України; УНДІАСД; Редкол: В. П. Ляхоцький(гол. ред.) та ін. Київ, 1997. Т. 2. С. 6–13.*
- [60] Соціальні комунікації інформаційного суспільства: теоретичні та прикладні аспекти: монографія / під заг.ред. А. Г. Гудманяна, С. М. Ягодзінського. Київ : Талком, 2020. 260 с.
- [61] Соціально-етичні основи збереження цифрової історико-культурної спадщини в Україні: монографія / Кер.авт.кол. Тюрменко І. Київ : Талком, 2017. 172 с.
- [62] Сміхова Л. В. Книжкова виставка – одна з форм популяризації книги. *Шкільна бібліотека*. 2009. № 3. С. 43–46.
- [63] Стратегічна програма розвитку архівної справи України на середньострокову перспективу (2019–2023 pp.) URL: https://undiasd.archives.gov.ua/doc/strateg_prog_rozv_arch_sprav.pdf.
- [64] Тюрменко І. І. Он-лайн виставки історико-культурної спадщини в системі державних архівів областей України. *Інформація, комунікація, суспільство 2016* : матеріали 5-ї Міжнародної конференції ICS-2016. Львів : Вид.-во Львівської політехніки, 2016. С. 310–311.
- [65] Тюрменко І.І. Стан зберігання цифрової історико-культурної спадщини на веб-сайтах обласних державних архівних установ України. *Історико-культурна спадщина: збереження, доступ, використання*: матеріали Міжнар.наук.-практ. конф., м. Київ. 7–9 квітня 2015 р. НАУ/ред.кол. Тюрменко І. І. та ін. Київ : Талком, 2015. С. 226–229.
- [66] Тюрменко І., Халецька Л. Обласні бібліотеки України для дітей як соціокомунікаційні центри громад. Соціальні комунікації інформаційного суспільства: теоретичні та прикладні аспекти: монографія / під заг. ред. А.Г. Гудманяна, С. М. Ягодзінського. Київ : Талком, 2020. С. 108–127.
- [67] Tiurmenko I., Bozhuk L., Khaletska L., Sruk I. & Buriachok V., (2019). Communication library mechanisms for children’s social integration. *Proceedings of the International Workshop on Conflict Management in Global Information Networks (CMiGIN)*, Lviv, 2019, volum 2588, pp. 533-544. URL: <http://ceur-ws.org/Vol-2588/> <http://ceur-ws.org/Vol-2588/>.
- [68] Tiurmenko I., Bozhuk L., Smolnikov Y.&Serov Y. (2020) Digital communications of Ukraine archival institutions. *Control, Optimisation and Analytical Processing of Social Networks (COAPSN 2020)*. Vol. 2616. P. 296–307. In CEUR Workshop Proceedings CEUR-W. ISSN: 16130073. URL: <http://ceur-ws.org/Vol-2616/> <http://ceur-ws.org/Vol-2616/paper25.pdf>.

- [69] Федушко С.С., Серов Ю.О. Інформаційне забезпечення виставкової діяльності музею. *Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки*: збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції молодих науковців, аспірантів і здобувачів вищої освіти (м. Рівне, 10 травня 2019 р.). Рівне : НУВГП. С. 76–78.
- [70] Чуткий А. Вітчизняні архіви як цінне джерело інформації з національної історії. *Історико-культурна спадщина: збереження, доступ, використання*: збірка наукових праць /відп.ред.Тюрменко І.І. Тернопіль : Бескиди, 2017. С. 202–205.

АРХІВНІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ: ДО ПИТАННЯ ПРО СТВОРЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО РЕСУРСУ «МІСЦЯ ПАМ'ЯТІ УКРАЇНСЬКОЇ ДИПЛОМАТІЇ»

Ірина Матяш

Інститут історії України НАН України (Київ, Україна)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7565-1866>

1. ВСТУП

Пандемія коронавірусної хвороби, визнана такою ВООЗ 11 березня 2020 р., поставила серйозні виклики перед історичною наукою і архівами. Вимушене обмеження фізичного доступу до інформаційних ресурсів через запровадження карантинних вимог задля убезпечення дослідників від ризику зараження та наслідків хвороби, спричиненої вірусом SARS-CoV-2, змусило інститути пам'яті (архіви, бібліотеки, музеї) пристосовуватися до ситуації та шукати шляхи відповіді на ці виклики. Спільним для архівів, бібліотек, музеїв став шлях проведення онлайн-екскурсій, лекцій, семінарів, участі в наукових заходах. Архіви пожвавили підготовку віртуальних виставок, надають відповіді на запити, надіслані електронною поштою, забезпечують згідно з карантинними нормами умови роботи в читальній залі відповідно до попереднього запису. Проте найбільшим викликом для установ пам'яті залишається активізація процесу цифровізації.

У «Стратегії розвитку архівної справи на період до 2025 року», розробленій 2020 року робочою групою в складі представників Державної архівної служби України, центральних державних архівів, галузевих державних архівів і державних архівів областей України, безсистемність та низький рівень цифровізації визнано серйозною проблемою архівів і дослідників. Відтак до стратегічних цілей галузі віднесено у цій сфері забезпечення інформаційних потреб суспільства (рівний доступ до інформації, знань і послуг: створення архівами в глобальному інформаційному просторі комфортних умов для використання дослідниками архівної інформації); забезпечення онлайн-доступу до архівних інформаційних ресурсів; створення інформаційно-пошукової системи на базі Державної наукової архівної бібліотеки (м. Київ), яка інформуватиме про бібліотечні фонди, що зберігаються в архівах, та працюватиме за принципом «єдиного вікна» в онлайн-режимі 24/7; відновлення реалізації архівно-пошукового проекту «Український мартиролог ХХ ст.», що забезпечуватиме онлайн-доступ до інформації про жертви політичних репресій та стане інтегруючою платформою для всіх проектів відповідної спрямованості; максимальне прискорення темпів оцифрування документів Національного архівного фонду та довідкового апарату до них; створення сприятливих умов для державно-приватного партнерства з метою формування фондів користування, реалізації спільних історичних і генеалогічних проектів.

В умовах карантинних обмежень у зв'язку з пандемією коронавірусної хвороби 2019-2021 рр. особливої актуальності набувають віртуальні історичні проекти, що мають такі переваги: можливість залучення учасників із різних країн (діє ефект «стирання меж»); максимальне розширення доступу користувачів (залежно від мети авторів); використання цих ресурсів у навчальному процесі; інтеграція архівних, бібліотечних та музейних фондів задля збереження і удосконалення національної пам'яті.

Показовим напрямком партнерства Державної архівної служби України і державних архівів з представниками громадянського суспільства є Науково-просвітницький проєкт «Століття української дипломатії» (куратор І. Матяш). Це комплекс науково-просвітницьких заходів (наукових конференцій, подіумних дискусій, документальних виставок, зустрічей зі студентами, виступів у ЗМІ), що стартував 2017 року за ініціативи Наукового товариства історії дипломатії та міжнародних відносин під патронатом МЗС України й триває за участі Державної архівної служби України та державних архівів, закордонних дипломатичних установ України, іноземних дипломатичних представництв в Україні, організацій української діаспори. Концепцію проєкту розроблено саме з урахуванням відзначення століття від часу заснування української дипломатичної та консульської служби в найбільш наближеній до сучасної формі. Вони зумовлювалися статутними завданнями Товариства, серед яких: формування спадкоємності традицій у сфері дослідження історії дипломатичної та консульської служби, міжнародних відносин; дослідження зарубіжних та українських дипломатичних архівів; наукове забезпечення організації документальних виставок із історії дипломатії та міжнародних відносин та ін.

Заходи в межах проєкту відбулися в Україні (Київ, Дніпро, Ніжин, Одеса, Львів, Ужгород, Харків, Черкаси, Острог, Чернігів та ін.), Австрії, Білорусі, Болгарії, Греції, Грузії, Італії, Молдові, Німеччині, Туреччині, Румунії, Словаччині, Угорщині, Франції, Польщі та Швейцарії. Особливість наукових конференцій, присвячених століттю встановлення дипломатичних відносин між Україною і зарубіжними країнами, полягала в справжньому діалозі вчених різних країн, презентації документальних виставок, підготовлених за підсумковими виданнями цих заходів. Так, 2018 року відбулися конференції й презентації документальних виставок, присвячених століттю дипломатичних відносин між Україною і Німеччиною, в Києві, Чернігові, Дніпрі, Харкові, Одесі, Львові, Берліні та Мюнхені; століттю встановлення дипломатичних відносин між Україною і Грузією – відбулися в Києві, Тбілісі, Батумі; між Україною і Польщею – в Києві, Ніжині, Острозі, Любліні, Кракові, Варшаві; між Україною і Швейцарією – в Києві, Берні, Базелі, Фрібурзі. За результатами наукових конференцій підготовлено збірники «Україна і Грузія у міжнародних відносинах: історія та спільні виклики сучасності» (2018), «Україна і Польща: шляхами міждержавних взаємин» (2019), «Україна і Китай: маловідомі сторінки історії та сучасність» (2018), «Україна і Болгарія в історії Європи» (2019), «Україна – Швейцарія: маловідомі сторінки історії та сучасність» (2020) та ін. Незмінним інтересом у різних країнах користувалися документальні виставки «Українська дипломатія 1917–1924 рр.: зародження національних традицій» (2017), «Україна – Німеччина у 1918 році: перші дипломатичні контакти» (2018), «Українсько-польські відносини в 1917–1921 рр.: інституційна історія, етап становлення» (2019), «Україна і Туреччина в 1918–1921 роках: до століття взаємної дипломатичної присутності» (2018), «Україна – Грузія: 100 років тому» (2018), «Україна і Греція: 100 років дипломатичної присутності» (2018), «Іноземні представництва в Києві в 1917–1919 роках: початок міждержавних відносин» (2019), «Досвід, куплений дорогою ціною: Боротьба за Україну засобами дипломатії: українські дипломатичні представництва в 1917–1926 рр.» (2020). Зважаючи на вимоги інформаційного суспільства, доступ до видань і виставок відкрито на сайті Товариства та партнерських сайтах.

Починаючи з березня 2020 р. практично всі заходи в межах проєкту переміщено в віртуальний простір. Частиною проєкту є формування комплексного інформаційного ресурсу «Місця пам'яті української дипломатії».

2. ІНФОРМАЦІЙНИЙ РЕСУРС «МІСЦЯ ПАМ'ЯТІ УКРАЇНСЬКОЇ ДИПЛОМАТІЇ»

2.1. Поняття «місця пам'яті» і відповідальність архівів

Завдання інформаційного ресурсу «Місця пам'яті української дипломатії» полягає в комплексному широко ілюстрованому відтворенні інформації, зібраної в результаті науково-дослідної та пошукової роботи в українських і зарубіжних установах пам'яті про знакові місця для української дипломатичної служби. Наймінг інформаційного проекту зумовлений запропонованою французьким науковцем П'єром Норою концепцією «місць пам'яті» (*lieux de mémoire*). Під цим поняттям він розумів різноманітні об'єкти із особливою символічністю, що виконують для відповідної соціальної групи функцію творення ідентичності, – як конкретні, географічно визначені, так і абстрактні, інтелектуально сконструйовані: географічні місця, пов'язані з певною подією, установи (архіви, музеї), цвинтарі, пам'ятники людям і подіям, будівлі, а також найабстрактніші утворення людини (мова, церемонії, ювілеї), навіть окремі люди – носії історичної пам'яті. Перевагу об'єктів, артефактів і документів над вербальними і невербальними діями автор концепції «місць пам'яті» вбачав у їхній фізичній довговічності, що дозволяє їм передавати інформацію в різних часових і географічних площинах.

Таким чином архівна інформація набуває надзвичайного значення в реконструкції інституційної історії української дипломатії і збереженні пам'яті про неї, а архівісти професійно несуть відповідальність за її відтворення. Наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років американський географ і культуролог Кеннет Фут щодо відповідальності зберігачів архівних фондів і колекцій перед майбутніми поколіннями висловив думку про архіви «як цінний засіб продовження часових і просторових діапазонів людського спілкування» [1]. Поглиблюючи думку колеги, професор Університету Західного Вашингтону (США) Рендалл Джімерсон сформулював визначення поняття «архівна пам'ять» як «соціального конструкту, що відображає співвідношення сил у суспільстві» [2] і наголосив на відповідальності архівістів як посередників між минулим, сучасним і майбутнім на підставі здійснення ними ключових функцій: забезпечення доступу до архівної інформації та здійснення відбору документів для зберігання. На думку вченого, проведення відбору (експертизи цінності) документів для зберігання є інструментом впливу на процес формування документальних фондів ще до передавання їх у архіви і вимагає від архівістів «активної позиції», орієнтованості в майбутнє. Зростання обсягів документопотоків ще на стадії діловодства із розвитком цивілізації в усіх країнах невідворотно ставили питання про удосконалення підходів до експертизи цінності документів, здатних забезпечити збереженість найціннішої частини пам'яті людства задля об'єктивного відтворення історичних фактів і подій в майбутньому. Нові для «архівної пам'яті» види документів, що з'явилися з розвитком інформаційних технологій, – цифрові аудіовізуальні документи, інтернет, вебсайти та інші форми комп'ютерної медіатизованої інформації – пропонував розглядати як «первинне історичне джерело» Марк Мосс [3]. Оцифровування архівних документів та репрезентацію архівної інформації в мережі «Інтернет» він вважав необхідною умовою демократизації доступу до архівів та розширення можливостей колективного «пам'ятання». Обговоренню проблеми «архіви і пам'ять» присвячено низку архівних форумів: XV Міжнародний конгрес архівів «Архіви, Пам'ять і Знання» (Відень, серпень 2004 р.), X Міжнародна конференція країн Центральної і Східної Європи (Варшава, травень 2004 р.), Перша міжнародна конференція з африканських електронних бібліотек та архівів (Адис-Абеба, Ефіопія, 2009 р.); Міжнародна конференція «Спогади про майбутнє» (Гент, Нідерланди, 2010 р.) та ін.

Повноцінне наповнення інформаційного ресурсу «Місця пам'яті української дипломатії» залежить від ефективності співпраці науковців, архівістів та дипломатів. Вони ж є його першими стейкхолдерами, хоч до їхнього кола входять також майбутні дипломати – студенти і аспіранти (зокрема спеціальностей «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», «Міжнародне право», «Міжнародна економіка», «Всесвітня історія») закладів вищої освіти, журналісти та всі, хто цікавиться історією дипломатичної служби.

2.2. Структура ресурсу «Місця пам'яті української дипломатії»

Відповідно до розуміння поняття «місця пам'яті» інформаційний ресурс має 4 інформаційні блоки, які акумулюють відомості про місця пам'яті, що виконують функцію творення ідентичності професійної спільноти української дипломатії.

Перший інформаційний блок включає відомості про місця розташування дипломатичних представництв УНР/Української Держави в країнах призначення та довідки про ці представництва; місця проведення важливих міжнародних переговорів та енциклопедичні довідки про час проведення і перебіг переговорів. Упродовж 1917–1919 рр. було створено посольства УНР/Української Держави в Німеччині, Австрії, Болгарії, Туреччині, Фінляндії; надзвичайні дипломатичні місії у Великій Британії, США, Бельгії, Італії, Ватикані, Греції, Данії, Естонії, Латвії, Литві, Польщі, Румунії, Угорщині, Франції, Чехословаччині, Швеції, Швейцарії та на Кавказі (Грузії, Вірменії, Азербайджані) з розташуванням у Грузії; скеровано дипломатичну делегацію на Кубань; зроблено спробу скерувати місію до Японії; споряджено урядову делегацію до Парижу для участі в Мирній конференції держав-переможців у Світовій війні та їх союзників, що розпочалася в січні 1919 р. і мала на меті вироблення консолідованої позиції щодо умов підписання договорів із переможеними державами. Українські консульства працювали в Мюнхені, Гданську, Батумі, Тбілісі, Загребі, Стамбулі, Цюриху, Женеві, почесні консульства було засновано в Стокгольмі, Копенгагені, Дамаску – Бейруті. У 45 містах 10 країн Західної Європи (Чехословаччина, Австрія, Швейцарія, Франція, Бельгія, Нідерланди, Велика Британія, Німеччина, Польща, Іспанія) відбулися концерти відрядженої закордон мистецької місії УНР – Української Республіканської Капели під орудою Олександра Кошиця. У Відні (18–22 червня 1919 р.; 18–20 серпня 1920 р.) та Карлсбаді (6–14 серпня 1919 р.) відбулися перші наради послів та голів дипломатичних місій УНР. Перший міжнародний договір УНР представники Центральної Ради підписали в Бересті. Більшість представників української дипломатичної служби залишилися в еміграції й завершила свій земний шлях закордоном. До цього блоку інформаційного ресурсу включено відомості про українських дипломатів та місця їх поховання; про найбільші архівні та бібліотечні зібрання, створені українськими дипломатами в еміграції; про перший український дипломатичний архів, заснований Еженом Деславом (Слабченком) у Ніцці.

Створюючи приватний дипломатичний архів як частину Світової бібліотеки україніки, Е. Деслав розшукував і включав до складу своєї колекції як оригінали та копії міжнародних угод, офіційних документів, утворених у діяльності дипломатичних представництв, так і особисті документи дипломатичних працівників, мапи та фотодокументи різних часів, друковані матеріали та газетні витинки на теми міжнародних відносин та дипломатії. Такі підходи до формування документальних зібрань були типовими серед українських емігрантів і водночас закладали проблему датування документів, оскільки до колекцій газетні витинки часто включалися без дати і назви видання, недатовані документи, неатрибутовані фото, конверти без листів тощо. Від травня 1963 р. Світова бібліотека україніки розташувалася на віллі Данила Гречкосія в Ніцці за адресою 20 bis Avenue Mont-Rabeau, де поселився і її упорядник із дружиною. Під приміщення бібліотеки виділили дві просторі зали: в першій зосередили «загальний літературний відділ», в другій – українську дипломатичну бібліотеку; архів українських письменників, митців, науковців та іноземців, які прислужилися Україні, та приватні архіви українських діячів, депоновані в збірці. Для зберігання архівних документів Є. Слабченко роздобув металеві скрині. Книги розташовували на дерев'яних полицях.

На жаль, невдовзі після смерті колекціонера 10 вересня 1966 року архів придбав у вдови митця знаний у Франції громадський діяч українського походження, музикознавець, скрипаль і педагог Аристид Вирста. Відомо, що на запит Леоніда Череватенка через Національну комісію з питань повернення в Україну культурних цінностей Посольство України у Франції повідомляло про бажання професора А. Вирсти продати архів.

Сподівався він знайти покупців і в Канаді, звертався з проханням про допомогу в Торонто до автора статті про Є. Слабченка Ярослава Журовського. Однак державних коштів на придбання Світової бібліотеки україніки не знайшлося. Цінне зібрання не потрапило в ті роки ні в Україну, ні за океан, залишилося «на еміграції» у Франції, як і його безпосередній утворювач та власник. На початку 2000-х років це документальне зібрання викупив французький кінознавець українського походження Любомир Госейко. Доступ до цього надзвичайного документального масиву нині залежить від волі його власника.

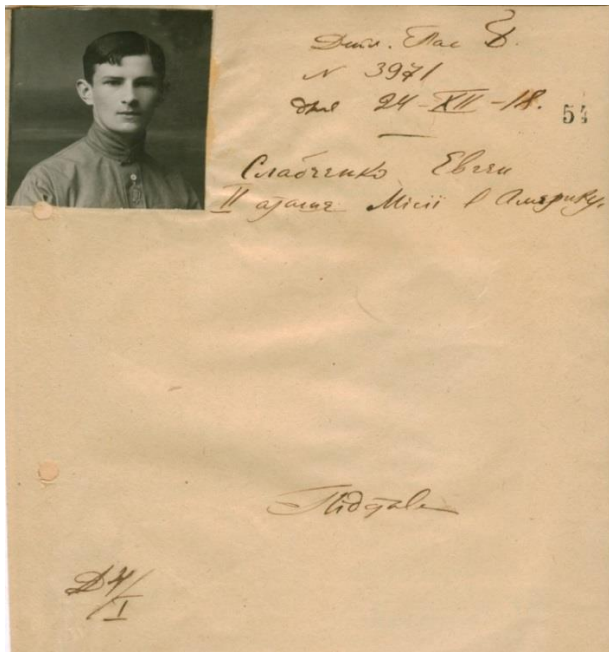

Рис. 1. Дипломатичний паспорт Євгена Слабченка. 1919 р.

Рис. 2. Будинок у Ніцці, де розташовувався Дипломатичний архів Є. Слабченка

Другий інформаційний блок охоплює інформацію про пам'ятні місця в Україні, пов'язані з діяльністю зовнішньополітичного відомства; народженням, навчанням, професійною діяльністю представників української дипломатичної служби з відповідними історичними довідками; меморіальні дошки та пам'ятники українським дипломатам; місця поховання видатних українських дипломатів (М. Василька, Д. Дорошенка, М. Левицького, В. Оренчука, В. Темницького та ін.). Труднощі пошуку інформації про поховання видатних українців полягають у не завжди належній збереженості цвинтарних книг – важливого джерела інституційної і персональної історії української дипломатичної служби.

Третій інформаційний блок представлений відомостями про репресованих дипломатів та місця їхньої страти (переважно в Російській Федерації). Формування цього структурного компонента передбачає дослідження фондів Галузевого державного архіву СБУ. Там сформувалася окрема група джерел до вивчення історії дипломатії: наглядові справи, архівно-слідчі справи, судові справи, реабілітаційні справи щодо співробітників українських та іноземних дипломатичних служб. У фондах ГДА СБУ відклалися звіти агентів спецслужби, які здійснювали зовнішній нагляд за співробітниками диппредставництв, та впроваджених у штати цих представництв агентів, вказівки керівних органів ЧК-ГПУ-НКВС щодо їхніх дій; слідчі справи арештованих іноземних представників та українських дипломатів (рішення про арешт, протоколи допитів, рішення суду, листування з родичами, документи про реабілітацію) тощо. У ф. 13 «Колекція друкованих видань КГБ УРСР» збереглися багатотомні агентурні справи, що фіксували зовнішній нагляд спецслужб за консульствами Польщі, Німеччини, Японії, Італії, Туреччини в 1920-1930-х рр. Цінність цих джерел полягає у тому, що вони містять перехоплені агентурою консульські звіти, в яких викладено оцінки причин і наслідків Великого Голоду в УРСР, причини переведення столиці УРСР з Києва в Харків і назад, інформацію про стосунки

між дипломатами, їхні біографічні відомості, описано напрями діяльності консульських установ тощо. Відклалися також обвинувальні висновки щодо «контрреволюційних організацій» у СРСР та УРСР; літерні справи «Болгарія», «Німецька колонія», «Корейська колонія», «Румунська колонія», «Французька колонія», «Японська колонія»; доповідні записки у справі «Польської Організації Військової» та ін.

Четвертий інформаційний блок охоплює інформацію про місця розташування іноземних дипломатичних представництв у Києві, Харкові та Одесі. Впродовж 1917 – 1919 рр. в українських містах працювали іноземні представництва з різними функціями і різним спектром повноважень: посольства, консульства, місії, делегації, посольські комісії, комісії з репатріації країн Європи (Австро-Угорщини, Бельгії, Болгарії, Великої Британії, Греції, Данії, Італії, Іспанії, Персії, Польщі, Німеччини, Норвегії, Туреччини, Фінляндії, Королівства Сербів, Хорватів, Франції, Чехословаччини, Швейцарії, Швеції); США; країн, що виникли після розпаду Російської імперії (Азербайджану, Білоруської Народної Республіки, Вірменії, Грузії, Дону, Естонії, Криму, Кубані, Латвії, Литви, Сибіру); країн Сходу (Китай).

2.3. Поняття про «Дипломатичний архів України» та його зміст

Важливою частиною інформаційного ресурсу є Дипломатичний архів України. Розуміння Є. Слабченком складу Дипломатичного архіву відрізнялося від усталеного. У міжнародній практиці поняття «дипломатичний архів» трактують відповідно до положень Віденської конвенції про дипломатичні зносини від 18 квітня 1961 р. як сукупність задокументованої інформації, утвореної в діяльності відомства закордонних справ та його закордонних представництв. Цією ж конвенцією визначено правовий статус дипломатичних архівів, які є «недоторканими в будь-який час незалежно від їх місця розташування» (ст. 24), так само як і офіційне дипломатичне листування, пов'язане з виконанням дипломатичним представництвом своїх функцій (п. 2, ст. 27), та документи і кореспонденція дипломатичних агентів (п. 2, ст. 30) у сфері їхньої діяльності. У разі розриву дипломатичних відносин держава перебування навіть за умов збройного конфлікту зобов'язана поважати і охороняти приміщення дипломатичного представництва та дипломатичний архів, акредитуюча держава може доручити охорону приміщення дипломатичного представництва і дипломатичного архіву третій державі (ст. 45).

Проте підхід Є. Слабченка до тлумачення поняття «дипломатичний архів» виводив його розуміння із суто професійних меж на ширший гуманітарний простір і фактично поставив питання про існування похідного поняття «Дипломатичний архів України», що за складом охоплював проекти та оригінали текстів міжнародних угод, дво- та багатосторонніх договорів України, дипломатичне листування, внутрішньовідомчі документи, фінансову документацію дипломатичних установ; документи про службову діяльність та листування осіб, котрі офіційно перебували на дипломатичній службі, дипломатичних працівників. До складу Дипломатичного архіву України слід віднести також документи про діяльність іноземних представництв в Україні, звіти іноземних представників про роботу в Україні, автокомунікативні документи іноземних представників, пов'язані з роботою в Україні. З огляду на репресивний характер політики радянської держави у складі дипломатичного архіву можна виокремити ще одну групу документів – наглядові справи спецслужб за діяльністю іноземних представників та архівно-слідчі справи українських дипломатів. Отже, про дипломатичний архів України можна говорити як про збірне поняття, яке має два аспекти: ресурсний (документи офіційного походження, утворені в діяльності державних органів, що займаються формуванням та забезпеченням реалізації державної політики у сфері зовнішніх зносин, інших органів дипломатичної служби; документи особового походження працівників дипломатичної служби) та інституційний (спеціалізована установа для зберігання профільних документів).

Формування дипломатичного архіву як місця зберігання профільних документів набуло реальних обрисів за доби Української революції 1917–1921 рр., коли створювалася українська дипломатична і консульська служба в найбільш наближених до сучасної формах. Поразка революції змусила представників УНР продовжити боротьбу за державну ідею засобами дипломатії в еміграції. «Перебрання архівів закордонних місій УНР та збереження цих архівів» відповідно до порушеного міністром закордонних справ А. Ніковським 23 травня 1924 р. Рада народних міністрів УНР доручила О. Шульгину. Так документи В. Винниченка, М. Шаповала, С. Шелухіна та інших українських діячів було зібрано в міжвоєнний час у Музеї визвольної боротьби України в Празі та Українському історичному кабінеті (1925–1948). Приватні колекції українських дипломатичних та консульських працівників склали основу архівних фондів МВБУ, які частково повернулися в Україну в складі української частини так званого «Празького Російського Архіву», переданого чехословацьким урядом УРСР 30 серпня 1945 р., а частково залишилися у Національному архіві Чеської Республіки (Narodni archive Ceske Republiky, f. Ukrajinske museum, Praha) та Слов'янській бібліотеці Національної бібліотеки Чеської Республіки.

Документи, що утворилися в діяльності органів української дипломатичної служби на перших етапах її формування у період становлення української державності під час Української революції 1917–1921 рр., досі розпорошені в різних фондах та колекціях державних архівів і приватних документальних зібраннях в Україні та закордоном. За складом це проекти та оригінали текстів міжнародних угод, дипломатичне листування, внутрішньовідомчі документи, фінансова документація дипломатичних установ; документи про службу діяльність та листування осіб, котрі офіційно перебували на дипломатичній службі, дипломатичних працівників.

Дипломатичні архіви УНР (обох періодів), Української Держави, Української РСР від 1917 до 1943 рр. зберігаються у ЦДАВО України у фондах органів управління у сфері зовнішніх зносин: «Народне міністерство закордонних справ Української Народної Республіки, 1917–1918 рр.» (ф. 2592), Міністерство закордонних справ Української Держави, 1918 р.» (ф. 3766), «Міністерство закордонних справ Української Народної Республіки, 1918–1924 рр.» (ф. 3696), «Управління уповноваженого Народного Комісаріату Закордонних справ СРСР на Україні, м. Харків» (ф. 4), «Уповноважене представництво УРСР при всіх закордонних установах допомоги голодуючим при Всеукраїнській центральній комісії з боротьби із наслідками голоду, м. Харків» (ф. 261). Тут відклалися проекти нормативно-правових актів у сфері формування дипломатичної служби, накази щодо призначення дипломатичних та консульських працівників, штатні розписи і кошториси, циркулярно розіслані закордонним установам акти («обіжники») з питань організації діяльності, протоколи засідань комісії з обговорення кандидатур на дипломатичні посади, дипломатичні паспорти, листування з українськими й іноземними дипломатичними та консульськими установами, окупаційною владою, звіти закордонних представництв, звернення українських громад закордоном з приводу призначення консулів, бланки національних паспортів; списки осіб, які хотіли отримати національний паспорт або дозвіл на виїзд тощо. Господарські питання, пов'язані зі створенням у системі установ зовнішньополітичного відомства спеціального підрозділу з обслуговування іноземних представництв, задокументовані у фонді «Українське бюро з обслуговування іноземців при НКЗС УРСР (Укрбюробін), 1922–1927» (ф. 60).

Інформація про діяльність посольств і дипломатичних місій відкладалася в фондах закордонних дипломатичних установ: «Посольство Української Держави в Німеччині, м. Берлін» (ф. 3077), «Посольство УНР в Німеччині» (ф. 3619), «Надзвичайна дипломатична місія УНР у Румунії, м. Бухарест» (ф. 2471), «Надзвичайна дипломатична місія УНР в Угорщині, м. Будапешт» (ф. 3518), «Надзвичайна дипломатична місія УНР у Голландії та Бельгії», «Надзвичайна дипломатична місія УНР у Скандинавії» (ф. 3513), «Надзвичайна дипломатична місія Української Народної Республіки в Італії, м. Рим»

(ф. 4472), «Українська надзвичайна дипломатична місія Української Народної Республіки у Швейцарії, м. Берн» (ф. 4211), «Дипломатична місія Української Народної Республіки в Голландії та Бельгії, м. Брюссель» (ф. 4442), «Надзвичайна дипломатична місія Української Народної Республіки в Англії, м. Лондон» (ф. 4443), «Надзвичайна дипломатична місія Української Народної Республіки в РСФРР, м. Харків» (ф. 4523), «Надзвичайна дипломатична місія Української Народної Республіки в Греції» (ф. 4441), «Українське радянське посольство у Польщі, м. Варшава» (ф. 67), «Делегація Української Держави в справі мирних переговорів з Росією, м. Київ» (ф. 2607) та ін.

Документи, утворені в діяльності консульських установ, зберігаються у таких фондах: «Консульське агентство Української Держави при Всевеликому Війську Донському, м. Новочеркаськ» (ф. 1004), «Генеральний консул Української Держави в Москві, м. Москва» (ф. 1236) «Генеральне консульство Української Держави в Петрограді» (ф. 2187), «Віцеконсул Української Держави в Саратові, м. Саратов Саратовської губернії» (ф. 2221), «Віцеконсульство Української Держави в м. Пензі, м. Пенза Пензенської губернії» (ф. 2223), «Уповноважений представник Генерального консульства Української Держави в Москві по Тамбовській губернії, м. Тамбов» (ф. 1235), «Українське генеральне консульство в Цюріху (Швейцарія)» (ф. 4455); «Генеральний комісар Української Народної Республіки в Румунії, м. Ясси» (ф. 3539); «Консульство Української Народної Республіки в Гданську (Польща)» (ф. 2480). У цих фондах поспіль із розпорядчою документацією (наказами з основної діяльності та з особового складу, розпорядженнями), інструкціями і положеннями про консульства та їх окремі відділи, листуванням і списками співробітників, звітами консулів про стан справ та ситуацію в країні призначення, збереглися персональні дані консулів, їх дипломатичні паспорти, посвідчення дипломатичних кур'єрів, особові справи службовців консульств, що дають уявлення про особовий склад консульств та уможливають уточнення відомої з інших джерел інформації. Додаткову інформацію містять журнали реєстрації та списки українських підданих, заарештованих Надзвичайною комісією для боротьби з контрреволюцією та спекуляцією за контрреволюційну діяльність, ухилення від військової повинності та спекуляцію; документи, подані для отримання віз, заяви, скарги, посвідчення, паспорти; документи про звільнення підданих Української Держави від військової служби в РСФРР та захист їхніх особистих і майнових прав.

Розвиток міжнародних відносин цього періоду засвідчують фонди іноземних консульств та організацій, що виконували консульські функції: «Генеральне консульство РРФСР в Києві, м. Київ» (ф. 2482), «Естонський національний комітет в Києві, м. Київ» (ф. 2224), «Французьке консульство в Києві, м. Київ» (ф. 4466), «Англійське консульство в Києві, м. Київ» (ф. 4467) та ін. Тут відклалося переважно листування з державними органами (передусім – зовнішньополітичним відомством) УНР та Української Держави в оригіналах, копіях і чернетках та інші документи персонального характеру. Документи містять цінну фактографічну інформацію про персональний склад консульств, їхні адреси, рівень та інтенсивність контактів тощо.

Інформацію про створення консульських курсів та заснування Близькосхідного інституту зосереджено у фонді Міністерства освіти (ф. 166); перебіг мирних переговорів делегацій Української Держави і РСФРР у Києві в травні-жовтні 1918 р. відображають документи ф. 2607 «Делегація Української Держави в справі мирних переговорів з Росією, м. Київ». Документи, пов'язані з персоналістичним аспектом історії української дипломатії, зберігаються у фондах особового походження: О.О. Ейхельмана (ф. 3882), В.А. Сапіцького (ф. 3987), С.В. Петлюри (ф. 3809), В. Трембіцького (ф. 5227) та ін.

Частина Дипломатичного архіву України відклалася в державних архівах областей України (Київської, Одеської, Харківської) у результаті перерозподілу фондів і вилучення їх із фондів ЦДАВО України. Зокрема колишній фонд 97 «Агентство уповноваженого НКЗС УРСР на Україні, м. Київ» зберігається в Державному архіві Київської області як «Управління Уповноваженого НКЗС в Київському районі» (ф. 4205). У ньому відклалися

накази, листування, списки та документи іноземних громадян, які подавали заяви для отримання дозволу на виїзд із України, матеріали про створення іноземних представництв, про роботу Інституту зовнішніх зносин у Києві. Фонд «Управління уповноваженого НКЗС УРСР в Одесі» передано із ЦДАВО України в Державний архів Одеської області (ф. 65), де зберігаються листування з іноземними консульствами, звіти, заяви громадян, запити щодо використання суден для перевезення біженців тощо.

У фондах Державного архіву м. Києва зосереджено інформацію про перший навчальний заклад дипломатичної освіти. Фонд 744 «Київський торговельно-промисловий технікум» включає архіви Близькосхідного інституту та Київського інституту зовнішніх зносин, реорганізованого в Технікум зовнішніх зносин. Тут відклалися положення і статuti інституту, протоколи засідань ученої ради, програми і навчальні плани, списки студентів і залікові відомості, документи студентів із біографічними відомостями, листування, особові справи викладачів, розклади занять тощо.

Документи, що належать до Дипломатичного архіву України, зберігаються також у фондах ЦДАГО України, ЦДАЛ України, ЦДАЗУ, Інституті рукопису Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського, бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія» та інших українських установ пам'яті, Галузевого державного архіву СБУ.

«Сучасні» фонди Дипломатичного архіву України (створені після 1944 р.) зосереджено в Галузевому державному архіві дипломатичної служби МЗС України, який є структурним підрозділом (відділом) МЗС і функціонує в такому статусі від квітня 2004 р., успадкувавши свої функції і завдання від Архіву МЗС УРСР (1951–1993) та Історико-архівного управління МЗС України (1993–2004). Основну функцію ГДА «зберігання документів, що утворюються в процесі діяльності органів дипломатичної служби, зберігання оригіналів міжнародних договорів України, їх завірених копій» закріплено в Законі України «Про дипломатичну службу» від 7 червня 2018 р. Тут зберігаються оригінали і засвідчені копії міжнародних договорів; документи, що утворилися в діяльності НКЗС УРСР, МЗС УРСР, МЗС України, закордонних дипломатичних установ України; нотне листування з іноземними дипломатичними представництвами; плани, звіти, доповідні записки, щоденники дипломатів; документи ООН, ЮНЕСКО та інших міжнародних організацій; документи з особового складу працівників органів дипломатичної служби; профільні друковані видання.

Документи, утворені в діяльності дипломатичних установ УНР та ЗУНР або створені особами, котрі офіційно перебували на дипломатичній службі, зберігаються в архівах Канади та США. Зокрема в Бібліотеці та архівах Канади (Library and Archives of Canada) в Оттаві (провінція Онтаріо) є архівні зібрання осіб, які мали безпосереднє відношення до дипломатичної служби: Дмитра Донцова, Михайла Єремєєва, Андрія Жука та ін. Тут відклалися документи Надзвичайних дипломатичних місій УНР у Франції, Італії, Швейцарії, інформаційні бюлетені, що видавалися дипломатичними місіями, повне зібрання бюлетеню «Офінор», листування колишніх дипломатів (Миколи Василька, Дмитра Дорошенка, Андрія Жука, Аркадія Марголіна, Володимира Сікевича, Івана (Яна) Токаржевського-Карашевича, Михайла Тишкевича, Миколи Троцького та ін.), документи родини Андрія Чехівського.

Цінні матеріали містить і фонд «Токаржевський–Карашевич, Ян, 1885–1954, історик-геральдист, політичний та дипломатичний діяч» в архіві та бібліотеці Наукового Товариства імені Тараса Шевченка в Нью-Йорку, загальним обсягом 11 099 документів.

Документи про спроби встановлення міждержавних відносин у 1918–1919 рр. між УНР та Українською Державою відклалися в фонді Національного архіву Республіки Білорусь «Народний секретаріат Білоруської Народної Республіки» (ф. 325). Це протоколи засідань державних органів із цих питань, ухвали про призначення консулами в УНР П. В. Тремповича, Г. Базаревича, кадровий склад консульства, фінансування його діяльності тощо.

Документи Дипломатичного архіву України, що висвітлюють розвиток українсько-російських відносин, діяльність дипломатичних установ та окремих дипломатів і консулів, збереглися в Державному архіві Російської Федерації: «Секретаріат УНР» (ф. Р-7527), «Міністерство закордонних справ УНР» (ф. Р-6087), «Дипломатична місія УНР в Парижі» (Р-6275), «Делегація УНР на Мирній конференції в Парижі» (Р-7027), «Гуревич Григорій Євсейович, датський консул в Києві» (Р-5998) та ін. Деякі з профільних фондів потрапили до цього архіву в складі документів колишнього Російського закордонного історичного архіву в Празі в 1946 р. й не були передані в Україну.

В Архіві Осередку української культури і освіти, створеного 1944 р. у Вінніпегу (Манітоба, Канада), знайшли осідок документальні зібрання колишніх українських дипломатів: Івана Боберського, Андрія Ливицького, Миколи Мандрики, Євгена Онацького, Володимира Сікевича, Євгена Слабченка, дипломатичні та консульські документи УНР та ЗУНР тощо.

В архіві Українського вільного університету в Мюнхені зберігся фонд особового походження останнього консула УНР – В.Я. Оренчука, в якому зібрані газетні витинки про діяльність консульства та статті консула, листування, запрошення на імпрези, копії документів про українсько-австрійські відносини з віденських архівів тощо.

3. ВИСНОВКИ

Нині про Дипломатичний архів України, з огляду його розпорошеності в Україні та зарубіжних країнах, та відсутність спеціалізованої державної архівної установи, можна говорити лише як про віртуальний проєкт. Реалізація цього завдання розпочалася 2017 р. з ініціативи Наукового товариства історії дипломатії та міжнародних відносин спільно з Інститутом історії України НАН України, Міністерством закордонних справ України, Державною архівною службою України та українськими і зарубіжними архівними установами. У такий спосіб передбачено забезпечити інтелектуальний доступ до ресурсної складової Дипломатичного архіву України (документи офіційного походження, утворені в діяльності державних органів, що займаються формуванням та забезпеченням реалізації державної політики у сфері зовнішніх зносин, інших органів дипломатичної служби; документи особового походження працівників дипломатичної служби). Дослідження складу і змісту Дипломатичного архіву України забезпечить наповнення інформаційного ресурсу «Місця пам'яті української дипломатії» та сприятиме доступу всіх стейкхолдерів до інституційної і персональної історії української дипломатії через ознайомлення з історичними джерелами у віртуальному просторі.

4. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Kenneth E., Foote. To Remember and Forget : Archives, Memory, and Culture. *The American Archivist*. 1990. Vol. 53. P. 378.
- [2] Randall C., Jimerson. Archives and memory. *OCLC Systems & Services*. 2003. Vol. 19, Iss. 3. P. 89.
- [3] Moss Mark, Howard. *Toward the visualization of History : the pastas image*. Lanham, Md. : Lexington Books. 2008. 272 p.

ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСТУПУ ДО АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ В УМОВАХ COVID-19: ДОСВІД АРХІВНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ

Зоряна Свєрдлик

Київський національний університет культури і мистецтв (Київ, Україна)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2104-0920>

1. ВСТУП

У грудні 2019 р. світ зіткнувся із новим викликом – невідомим досі коронавірусом SARS-CoV-2, який спричинює гостру респіраторну хворобу COVID-19. Як писала газета South China Morning Post (SCMP) (Гонконг), нульовий пацієнт із COVID-19 був, ймовірно,

зафіксований ще у листопаді у м. Ухань (китайська провінція Хубей). Починаючи з того дня виявлялося від одного до п'яти випадків зараження щодня. Проте китайські медики зрозуміли, що зіткнулися з новим інфекційним захворюванням лише наприкінці грудня. До того моменту налічувалося вже понад 180 інфікованих. Уже на 1 січня 2020 р. кількість виявлених випадків досягла 381 [6]. Тобто COVID-19 надзвичайно швидко поширювався та мав високий відсоток летальності. За короткий період цей штам коронавірусу поширився майже по всьому світу, призвів до введення вимушених обмежувальних заходів в усіх сферах життя та діяльності суспільства, здійснив сильний негативний вплив на світову економіку.

Не стала виключенням і наша держава. Перші повідомлення про появу коронавірусної хвороби в Україні відносяться до початку березня 2020 р. Саме тоді на офіційному рівні головний державний санітарний лікар України В. Ляшко заявив про перші позитивні результати ПЛР-тестів громадян, які незадовго до цього повернулися із Європи, Африки, Північної Америки [7]. Відтоді з кожним днем кількість інфікованих українців почала стрімко зростати. У цій ситуації Кабінет Міністрів 11 березня видав постанову [21], якою на усій території України встановлювався карантин на період від березня до травня з наступним його продовженням. 13 березня Міністерством охорони здоров'я України було видано наказ «Про оптимізацію заходів щодо недопущення занесення і поширення на території України випадків COVID-19» [24], а у додатках до нього чітко були прописані алгоритми дій щодо визначення симптомів хвороби та оперативного реагування на неї, розроблено стандарти щодо організації протиепідемічних заходів та медичної допомоги в осередку інфікування. Верховна Рада України 17 березня внесла зміни до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) [19], що торкалися Кодексу законів України про працю, Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та ін. Прийняття владою України цілої низки законів, розпоряджень та постанов мало на меті не допустити поширення коронавірусної хвороби, мінімізувати, локалізувати її.

Зауважимо, що в ситуації, яка склалася, всі установи, як державного, так і приватного секторів, мали швидко зорієнтуватися та виробити стратегію подальшої діяльності, не порушуючи прийнятих законів та діючи в межах виданих центральною владою розпоряджень. Не стали виключенням і архівні установи. З огляду на зростання серед дослідників, науковців, усіх зацікавлених інтересу до інформації з архівних документів, перед працівниками архівних установ постало важливе завдання: організувати доступ до архівних документів в умовах дії карантинних обмежень. Тому сьогодні актуальним є питання аналізу конкретних кроків, здійснюваних керівництвом та працівниками архівів, а також підпорядкованих Державній архівній службі науково-дослідних установ щодо забезпечення доступу дослідників до архівних документів без шкоди для їхнього здоров'я та загрози життю. Серед головних завдань роботи: вивчення змісту нормативно-правових актів, прийнятих відповідними органами для нормалізації та стабілізації епідеміологічної ситуації, узагальнення алгоритмів дій, розроблених та впроваджених у використання працівниками архівної сфери у вигляді рекомендацій та правил, розгляд головних результатів, досягнень та перспектив на шляху удосконалення нормативно-правових, методичних матеріалів, пов'язаних із цілим спектром проблем та завдань, що стоять перед архівною галуззю.

Останнім часом з'явилися ґрунтовні аналітичні дослідження щодо впливу поширюваної швидкими темпами коронавірусної хвороби на суспільство, його життя та діяльність [3; 4; 13]. Так, доктор наук, професор О. Корнієвський звернув увагу на появу нових векторів розвитку громадянського суспільства та його еволюцію, спричинених пандемією. Автор висловив думку, що «...на рівні окремих держав пандемічна криза виконала функцію індикатора спроможності – чи навіть власне наявності – громадянського суспільства...а ерозія звичних засад ліберальної демократії – передусім,

доктрини прав людини – в оглядній перспективі є головним системним викликом для громадянського суспільства» [8].

Уплив коронавірусної хвороби на стан освіти та планування освітнього процесу стали об'єктом вивчення Ю. Назаренко, О. Сирбу, І. Когут [12]. Авторки здійснили ретроспекцію змін в освітній сфері від початку поширення COVID-19 та дійшли висновку, що при переході до надання освітніх послуг у дистанційному форматі не було враховано цілої низки особливостей, пов'язаних із обмеженим доступом до інтернету у сільській місцевості, низьким матеріально-технічним забезпеченням частини учасників освітнього процесу і, як наслідок, зниження якості освіти. З подібного роду проблемами зіткнулися і працівники архівної сфери при організації доступу до архівних матеріалів у режимі карантинних обмежень, однак ця тема ще не стала об'єктом окремого дослідження, зустрічаються лише фрагментарні доповіді учасників конференцій [28]. Тому затребуваним є написання комплексної наукової роботи зі всебічного аналізу роботи архівних установ України при організації доступу до документів Національного архівного фонду (НАФ) в умовах пандемії та карантинних обмежень.

2. ОРГАНІЗАЦІЯ ОНЛАЙН-ДОСТУПУ ДО АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ

В Україні центральним органом, що відповідає за реалізацію державної політики у сфері архівної справи та діловодства, створення і функціонування державної системи страхового фонду документації, є Державна архівна служба України (Укрдержархів) [22]. Укрдержархіву підпорядковуються 9 центральних державних архівів, 3 центральні державні архівні установи, 8 спеціальних установ страхового фонду документації, Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства (УНДІАСД) та Науково-дослідний, проектно-конструкторський та технологічний інститут мікрографії. Станом на початок 2020 року мережа архівних установ України включала 2158 установ та, окрім вищезгаданих, ще 26 державних архівів областей, міст Києва і Севастополя, 476 архівних відділів (секторів) райдержадміністрацій, 138 архівних відділів (секторів) міських рад, 13 галузевих державних архівів та 1472 трудових архівів, 19 архівних установ, заснованих фізичними особами та юридичними особами приватного права. Із загальної кількості трудових архівів 322 мають статус юридичної особи. Інформація про архівні установи, що знаходяться на тимчасово окупованих територіях Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, у Донецькій та Луганській областях, на якій органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, відсутня [9]. При такій значній кількості архівних установ і штатна чисельність є відповідною – працівників Укрдержархіву, центральних державних архівних установ, науково-дослідних установ, спеціальних установ страхового фонду документації, державних архівів областей, міста Києва, архівних відділів райдержадміністрацій і міських рад, станом на 01.01.2020 р. було 3884 чол. [9]. З огляду на поширену по всій території України мережу архівних установ та значну штатну чисельність її працівників, Укрдержархіву в умовах появи та швидкого поширення територією України COVID-19, необхідно було оперативного відреагувати та організувати роботу системи архівних установ так, щоб мінімізувати всі ризики.

Першим кроком стало прийняття низки наказів та подальших координаційних розпоряджень. Так, вже 12 березня 2020 р. було видано наказ «Про заходи щодо запобігання поширенню коронавірусу COVID-19 в Укрдержархіві» [23], де першочерговим завданням для керівників підрозділів Укрдержархіву стало інформування всіх співробітників про заходи щодо запобігання захворюванню, обмеження контактів серед великих груп працівників, а також недопущення до роботи працівників із ознаками ГРВІ. Також у наказі ставилося завдання поінформувати громадян щодо початку проведення особистого прийому виключно за допомогою засобів телефонного зв'язку. Наголошувалося на необхідності повідомити центральні державні архіви, науково-дослідні установи та регіональні центри страхового фонду документації щодо організації

та проведення заходів із запобігання поширенню коронавірусу, особливу увагу звертаючи на дезінфекцію приміщень.

Наступним наказом від 16 березня 2020 р. «Про організацію роботи Державної архівної служби України в період карантину» [25] було окреслено алгоритм подальших дій у зв'язку із загостренням ситуації, пов'язаної із поширенням коронавірусної хвороби. Зокрема, працівникам Укрдержархіву було дозволено працювати у віддаленому доступі із 17 березня до 03 квітня 2020 р. Разом із тим на керівників самостійних структурних підрозділів лягла відповідальність щодо забезпечення безперебійної роботи підрозділів на період карантину. Але ключовою у наказі стала вказівка для відділу діловодства та архівної справи центрального апарату та підвідомчих установ департаменту діловодства, формування, зберігання та обліку документів НАФ та науково-методологічного забезпечення сприяти обробленню, відправленню, передаванню та зберіганню електронних копій документів. Це стало важливим етапом на шляху усієї галузі до запровадження системи електронного документообігу.

Також було оперативно внесено зміни до планів діяльності архівних установ на наступні місяці [20]. Насамперед ішлося про зміну виставкового формату: проведення усіх виставок не стаціонарно, а в онлайн-формі. Сьогодні це звучить буденно і звично, проте рік тому важко було уявити, скільки роботи передбачалося здійснити працівникам архівної галузі, щоб все ж таки донести широкому загалу ідею кожної з виставок, продемонструвавши важливі збережені матеріали, тематичні архівні документи та ін.

Паралельно Укрдержархівом зосереджено увагу на активнішому поширенні оперативної актуальної інформації щодо його діяльності та підвідомчих йому установ шляхом активізації роботи офіційних сторінок в мережі «Інтернет». Було розроблено відповідний наказ «Про офіційну сторінку Державної архівної служби України у соціальній мережі “Фейсбук” та розміщення відеоматеріалів на офіційному каналі комунікації “Ютуб”» [26], яким втілювалася в життя ідея відкритості та прозорості роботи Укрдержархіву, забезпечувалися права громадян на доступ до об'єктивної та всебічної інформації та ефективного зворотного зв'язку. Зокрема, на офіційній сторінці в соціальній мережі «Фейсбук» та на офіційному каналі «Ютуб» мала розміщуватися інформація відповідних форматів у вигляді новин, звітів, прес-релізів, анонсів щодо діяльності державних архівних установ, публічних виступів представників архівної галузі, участі у різноманітних форумах, круглих столах, публічних обговореннях, конференціях, інтерв'ю з питань реалізації державної політики у сфері архівної справи, діловодства і функціонування державної системи страхового фонду документації.

В умовах дії карантинних обмежень та заборон це стало важливим і необхідним кроком на шляху популяризації діяльності Укрдержархіву та пробудження уваги науковців до відкритості та безперешкодної можливості онлайн-користування послугами архівних установ навіть у час ізоляції.

Уже у червні 2020 р. голова Державної архівної служби України А. Хромов закликав керівників державних архівних установ забезпечити збирання документів та документування подій про спалах, перебіг, боротьбу з поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, та її наслідками. В інформаційному повідомленні зазначалося, що увагу державних архівних установ акцентовано на необхідності розширення зусиль з пошуку нових джерел комплектування та видів документів, зокрема мережових електронних інформаційних ресурсів, та формуванні на їх основі відповідних архівних колекцій. «Усі рішення, прийняті на державному рівні та в приватному секторі, спрямовані на забезпечення соціальної та економічної безпеки населення, здоров'я та благополуччя людей, їх повсякденного життя, мають бути задокументовані та збережені, оскільки вони представлятимуть цінність для сьогодення та майбутнього», – зауважив А. Хромов [5]. Збереження цілого комплексу документальних джерел із проблем появи та поширення коронавірусної хвороби територією України у майбутньому може стати основою статистичних, аналітичних,

історичних досліджень, забезпечить науковців матеріалами для проведення глибокого, фахового аналізу.

Така активна діяльність не залишилася поза увагою. Одним із результатів ефективної роботи українських архівних установ стало отримання високої позитивної оцінки від зарубіжних експертів. Ще у 2017 р. Інститут розвитку свободи інформації (IDFI) (Грузія) спільно з міжнародною мережею архівних експертів розпочав реалізацію проєкту «Підвищення відкритості державних архівів у колишніх радянських республіках». У рамках цього у 2017–2018 рр. була створена методологія оцінки відкритості державних архівів та проведена оцінка 20 державних архівів у 10 пострадянських країнах. Проєкт продовжився протягом наступних років (2019–2020 рр.) і 8 нових країн зі Східної та Центральної Європи були додані до рейтингу. У результаті проєкту було оцінено по 2 архіви в кожній країні (Литва, Латвія, Болгарія, Україна, Чехія, Польща, Угорщина, Грузія, Румунія, Молдова, Казахстан, Російська Федерація, Азербайджан, Вірменія, Таджикистан, Білорусь, Киргизстан, Узбекистан). За результатами проведених досліджень авторами проєкту розроблявся спеціальний графік, де було показано рейтинг кожної з досліджуваних країн за ступенем відкритості для дослідників архівних установ у відсотковому відношенні. Україна в цьому списку посіла четверте місце після Литви, Латвії і Болгарії, маючи показник 80,8%, що вираховувався розробниками за цілою низкою параметрів [32]. Продовжуючи дослідження, протягом березня-вересня 2020 р. спеціалісти Інституту у партнерстві із міжнародними науковцями здійснювали аналітичний моніторинг в рамках проєкту «Оцінка відкритості державних архівів у пострадянських республіках та країнах Східного блоку під час пандемії коронавірусу». У процесі дослідження аналізувалася діяльність установ архівної системи 10 пострадянських та східноєвропейських країн: Вірменії, Азербайджану, Білорусі, Грузії, Угорщини, Казахстану, Латвії, Литви, Румунії та України. Метою здійснюваного моніторингу було виявлення рівня відкритості державних архівів для дослідників та визначення способів адаптації до нових умов роботи. За результатами дослідження, політику Укрдержархіву в розрізі роботи в період пандемії коронавірусу визнано достатньо активною та відкритою для користувачів [1].

Для забезпечення безперешкодного доступу дослідників до користування довідковим апаратом архівів в умовах обмеженості територіального пересування та відвідування читальних залів, підвищення якості та доступності електронних послуг для користувачів, А. Хромовим у березні 2021 р. було видано наказ [27] щодо створення робочої групи для розробки електронної пошукової системи «Архівні фонди України». До складу групи ввійшли висококваліфіковані спеціалісти сфери комунікацій та електронного розвитку.

Активно долучився до науково-методичного забезпечення функціонування в карантинних умовах архівних установ та надання ними доступу користувачам до архівних документів і УНДІАСД, що є галузевим науковим центром і спеціалізується на розробці нормативно-методичних матеріалів для ефективної і перспективної діяльності усіх складових архівної галузі. Співробітниками Інституту, спільно із представниками Укрдержархіву, Державного архіву Київської області, громадської організації «Спілка архівістів України» та відповідно до рекомендацій Міністерства охорони здоров'я України було розроблено «Примірну пам'ятку користувача щодо відвідування архівної установи в умовах послаблення карантину» [18], схвалену протоколом засідання Нормативно-методичної комісії Укрдержархіву від 01 липня 2020 р. № 4. Насамперед документ визначав умови попередньої реєстрації для роботи в читальній залі, подачі замовлень на видавання справ та копіювання документів – мали використовуватися безконтактні засоби: телефонний та онлайн (електронна пошта, бланки форм заяви користувача, замовлення на видавання справ до читальної зали, замовлення на копіювання технічними засобами архіву на сайтах архівних установ тощо) зв'язок [18, с. 3]. Також було констатовано, що відвідувачі архівної установи не будуть допускатися до приміщень

установи (зокрема, холу, столу довідок, читальної зали, каталогу) без захисних масок, у тому числі виготовлених самостійно, що повинні бути одягнені протягом усього періоду перебування користувачів в установі [18, с. 3]. При перебуванні у приміщеннях архівної установи користувачі зобов'язувалися дотримуватися санітарно-гігієнічних норм та використовувати засоби індивідуального захисту, мити руки з милом, використовувати дезінфікуючі спиртовмісні (від 60 %) засоби для рук, уникати дотиків до обличчя. У читальній залі, кімнатах каталогів, столу довідок користувачі мали ознайомитися із графіком 15-хвилинних технічних перерв, що здійснювалися кожні дві години задля провітрювання приміщень та дезінфекції робочих місць, комп'ютерної техніки, дверних ручок, телефонів, вимикачів світла та інших поверхонь та предметів, які часто використовувалися тощо. Користувачі з власними технічними засобами копіювання повинні були самостійно продезінфікувати їх антисептиками. Під час роботи користувачі використовували виключно власні ручки чи олівці [18, с. 3-4].

Зазначимо, що у Примірній пам'ятці було прописано також вимоги щодо дотримання оптимальної дистанції як між користувачами, користувачами та персоналом архіву, так і розташування робочих місць у читальній залі, каталозі, столі довідок – із розрахунку не більше однієї особи на площу від 5 до 10 кв. м та безпечної дистанції 1,5–2 метри [18, с. 4]. Цей пункт уніс значні корективи у подальшу організацію роботи архівних установ, насамперед через те, що зменшилося допустиме число відвідувачів і, як наслідок, з'явилися черги при попередній реєстрації для роботи в читальній залі, подачі замовлень на видавання справ та копіювання документів, зросла, натомість, електронна активність користувачів – збільшилася кількість запитів щодо уточнення назв фондів, їх документного наповнення, подача заявок на виготовлення копій документів засобами архівної установи із подальшим надсиланням їх на адресу користувача.

Розробники документа врахували всі особливості роботи з архівними матеріалами та прописали пункт, відповідно до якого після завершення роботи користувача читальної зали, каталогу його робоче місце дезінфікувалося, а відпрацьовані документи перекладалися в окреме приміщення та залишалися недоторканими 24 години (для документів із паперовою основою), 72 години (для документів із будь-якою іншою основою) [18, с. 4]. Примірну пам'ятку, після схвалення, було рекомендовано для використання у роботі працівникам архівних установ.

Також співробітниками УНДІАСД, спільно із Укрдержархівом, Центральним державним електронним архівом України, громадською організацією «Спілка архівістів України» було розроблено «Методичні рекомендації з охорони праці для працівників архівних установ під час карантину та після його скасування» [10], що встановлювали загальні вимоги щодо дій працівників архівних установ у період карантину, на етапі виходу з карантину та після його закінчення. Серед заходів, спрямованих на запобігання поширенню вірусного захворювання, що передається повітряно-крапельним шляхом, на період дії карантину, розробники виокремили: переведення працівників на роботу в дистанційному режимі із застосуванням електронних комунікацій і технологій; надання працівникам щорічних додаткових відпусток, інших оплачуваних відпусток без урахування графіка, передбачених законодавством; надання відпусток без збереження заробітної плати; встановлення неповного робочого дня; встановлення гнучкого режиму робочого часу; запровадження простою (призупинення роботи як одного працівника, так і структурного підрозділу чи всієї установи); продовження роботи за умови застосування засобів індивідуального та колективного захисту [10, с. 5-6]. Важливо, що в рекомендаціях головною визначалася електронна форма подання та оформлення документів, у тому числі із застосуванням кваліфікованих електронних підписів чи печаток, зокрема заяв працівників архівної установи щодо виконання робіт у режимі дистанційного доступу на час карантину із застосуванням електронних комунікацій і технологій, індивідуальних планів роботи цих працівників, відповідних наказів тощо. Для забезпечення підписання та надсилання документів рекомендовано застосовувати відповідне програмне забезпечення

та мережу «Інтернет», зокрема систему електронного документообігу (СЕД) або інші засоби електронного зв'язку [10, с. 6]. Крім того для комунікації між працівниками, які під час карантину продовжують працювати на своїх робочих місцях у приміщеннях цієї установи, рекомендовано використовувати для комунікації локальні месенджери, електронну пошту, зокрема відомчу електронну пошту Укрдержархіву, соціальні мережі, СЕД (за наявності), мобільний зв'язок, засоби відеозв'язку та інші служби інтернет [10, с. 7]. Головною метою запропонованих обмежень було максимальне зменшення контактів між працівниками, залучення якомога більшої кількості працівників до використання СЕД та єдиних форм звітності.

Важливим аспектом при організації роботи із користувачами в архівній установі стало дотримання санітарних вимог працівниками. Для цього, відповідно до рекомендацій, має дистанційно проводитися роз'яснювальна робота про заходи щодо запобігання поширенню вірусного захворювання та дій в умовах розвитку пандемії, серед яких: дотримання правил особистої гігієни та соціальної дистанції, використання засобів індивідуального захисту (масок, респіраторів, рукавичок, окулярів, захисних екранів) тощо.

Щодо дій у період виходу з карантину, то розробниками його було поділено на 3 етапи, кожен з яких передбачав дотримання певних вимог та правил. Так, на першому етапі мав відбуватися перехід з дистанційної роботи до стаціонарної із забезпеченням максимальної безпеки як для працівників архівної установи, так і для відвідувачів; на другому – відновлення роботи з відвідувачами за умови появи відповідних розпоряджень Кабінету Міністрів України; третій етап передбачав відновлення роботи без карантинних обмежень [10, с. 10]. Також у Методичних рекомендаціях зверталася увага на санітарно-епідеміологічні заходи, що мають здійснюватися у приміщеннях архівних установ задля недопущення поширення коронавірусної інфекції; робився акцент на алгоритм дій у разі виявлення у працівників архівної установи ознак захворювання на ГРЗ.

Зауважимо, що центральні державні архівні установи України (Центральний державний науково-технічний архів України (ЦДНТА України), Центральний державний кінофотофоноархів України ім. Г.С. Пшеничного (ЦДКФФА України ім. Г.С. Пшеничного), Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДІАЛ України), Центральний державний історичний архів України, м. Київ (ЦДІАК України), Центральний державний електронний архів України (ЦДЕА України), Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМ України), Центральний державний архів зарубіжної україніки (ЦДАЗУ), Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО України), Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України) у своїй роботі взяли до уваги законодавчі та нормативно-методичні напрацювання і використали їх при організації діяльності та наданні дослідникам можливості користуватися документами НАФ.

Уже у березні 2020 р. на офіційних вебсайтах та сторінках у соціальних мережах центральних державних архівних установ з'явилися повідомлення для користувачів про запровадження дистанційної (письмової, електронної та у телефонному режимі) реєстрації для можливості відвідати каталоги, читальну залу та отримати доступ до документів НАФ. Повідомлення містили посилання на офіційні документи, прийняття яких і призвело до зміни формату роботи архівів. Також у повідомленнях указувалися всі доступні засоби зв'язку із архівами: телефони, поштові та електронні адреси, спеціальні форми електронної реєстрації, контакти у соціальних мережах.

Крім того, для організованої реєстрації користувачів для надання їм доступу до документів НАФ в архівних установах створювалися електронні черги користувачів та визначався працівник, відповідальний за ведення цієї електронної черги. У його обов'язки входило повідомляти кожного користувача про час його перебування у читальній залі, а також передавати до читальної зали список громадян, які за чергою мають працювати наступного дня із документами. Також на сайті кожної із центральних державних

архівних установ з'явився спеціальний графік щодо завантаженості читальних залів (рис. 1). Графік оновлюється щомісяця.

Зайнято							
Вільно							
Прийом відсутній							

Пн	Вт	Ср	Чт	Пт	Сб	Нд
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25 (2 місця)	26 (1 місце)	27	28
29	30	31				

Рис. 1. Графік завантаженості читальної зали ЦДАВО України (станом на 01.03.2021)

Архівні працівники в оперативному порядку розробили електронні реєстраційні форми, що дозволяло приймати заявки на відповідну офіційну електронну адресу установи. Так, на офіційному сайті ЦДАМЛМ створено рубрику «Замовити справу онлайн», де розміщено форми заяви користувача, замовлення на видавання справ, замовлення на копіювання документів та представлено зразки заповнення бланків. У ЦДКФФА України ім. Г.С. Пшеничного до цих форматів документів додано ще й електронний варіант декларації щодо стану здоров'я користувача [30].

Також на усіх офіційних вебсайтах центральних архівних установ розміщено актуальну інформацію з роз'яснювальними матеріалами щодо заходів із профілактики коронавірусного захворювання із урахуванням інформаційних матеріалів, що поширюються Кабінетом Міністрів України, Міністерством охорони здоров'я України, іншими офіційними джерелами [10, с. 8]. Наприклад, ЦДІАК України встановлено наступні вимоги до організації роботи користувачів читальної зали: вхід користувачів до читальної зали тільки у масках/респіраторах та захисних рукавичках; розроблено графік відвідувань та графік проведення дезінфекції та провітрювань читальної зали, що передбачає дезінфекцію протягом пів години тричі впродовж робочого дня та провітрювання протягом 15 хвилин двічі на день. На час проведення дезінфекції та провітрювання користувачі мають залишати приміщення читальної зали та архіву. Вказується на необхідності замовляти таку кількість справ, яка буде опрацьована протягом одного дня [31]. Через таку значну кількість провітрювань і дезінфекцій важливо, щоб графік прийому відвідувачів читальної зали формувався так, аби час завершення роботи користувачів припадав на початок провітрювання приміщення.

Однак кількість бажаючих працювати із документами НАФ значно перевищувала можливості читальних залів, тому у жовтні 2020 р. на офіційному сайті ЦДІАЛ України з'явилося повідомлення про оптимізацію роботи читальної зали і продовження її роботи до 19.00. При цьому вказувалося, що користувачі читальної зали повинні мати при собі засоби індивідуального захисту, зокрема: рукавички, респіратори або захисні маски, які мають бути одягнені протягом усього періоду перебування в архіві, а відсутність засобів індивідуального захисту є підставою недопуску користувачів до роботи у читальній залі архіву [16]. Зауважимо, що всі центральні державні архівні установи постійно тримали зв'язок із користувачами та оперативно реагували на будь-які зміни у графіках відвідувань, намагалися виконувати електронні запити якнайшвидше та відповідати на кожне конкретне звернення.

Ще одним кроком задля забезпечення безперешкодного доступу користувачів до архівних документів в умовах COVID-19 із боку центральних архівів стало публікування та постійне оновлення на офіційних вебсайтах та сторінках соціальних мереж інформації про процес оцифрування документів НАФ, що зберігаються у кожному із архівів, а також повідомлень про доступ до електронних версій описів фондів архівів. Ще у березні 2020 р. голова Укрдержархіву А. Хромов презентував новий проєкт, завдяки якому оцифровані копії унікальних документів НАФ (XII ст. – XX ст.) стали доступні онлайн для перегляду та використання у дослідженнях [29]. Ресурс включає 440 документів, що зберігаються як у центральних архівах (ЦДІАЛ – 322, ЦДАВО – 17, ЦДАГО – 11, ЦДІАК – 8, ЦДАМЛМ – 5, ЦДКФФА – 4), так і у державних архівах областей. На ресурсі міститься повний опис кожного з документів: його назва, дата створення, мова написання, місце зберігання, критерії та дата віднесення до унікальних, а також JPEG-зображення документа з можливістю його вільного завантаження.

Підтримуючи та продовжуючи розширення доступу користувачів до архівних документів в умовах пандемії, центральні архівні установи також активізували онлайн-діяльність. Так, на сайті ЦДІАК України активно розвиваються рубрики E-Archive (документи онлайн), E-Directory (онлайн-довідники), E-Service (сервіси онлайн), де розміщено більше 1500 справ і майже 400 тис. оцифрованих копій документів. І робота триває кожного дня. На офіційному сайті ЦДІАЛ активно розміщуються описи архівних фондів і для зручності користувачів їх переведено у pdf-формат. Також функціонує підрозділ E-архів, де містяться оцифровані архівні справи. ЦДАВО поповнює електронний каталог цифровими версіями описів окремих фондів. Особливе місце у цьому процесі має віртуальний проєкт реконструкції документальної спадщини української еміграції шляхом підготовки довідкового апарату на архівні документи цієї тематики. Тому працівниками архіву було опубліковано цілу низку цифрових описів до фондів, що стосуються зазначеної тематики [14]. ЦДНГА розмістив описи в електронному вигляді, поділивши їх за тематичним спрямуванням: описи проєктної документації; описи конструкторсько-технологічної документації; описи науково-дослідної документації; описи патентної документації; описи усно історичних документів; описи документів особового походження [17]. Описи оцифровано у форматі PDF та розміщено для вільного користування. Розширення онлайн доступу до описів справ та власне оцифрованих документів, можливість замовити та отримати копії необхідних документів через інтернет є ефективним та перспективним напрямком у діяльності центральних архівів та допомагає мінімізувати контакти у період загострення епідемічної ситуації в державі.

Онлайн-лекції, організовані та проведені представниками центральних державних архівних установ, спрямовувалися на ознайомлення майбутніх архівознавців та потенційних працівників архівних установ із специфікою цієї роботи, демонстрацією приміщень архівної установи та особливостями архівних матеріалів, що зберігаються у архівосховищах. Так, у квітні 2021 р. директор ЦДАЗУ І. Мага провела в режимі онлайн оглядову лекцію-екскурсію архівом для студентів III-го та IV-го курсів, що навчаються за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», та викладачів кафедри інформаційно-аналітичної діяльності та інформаційної безпеки, факультету транспортних та інформаційних технологій Національного транспортного університету (НТУ) [2]. Також у рамках проведення архівно-музейної практики для студентів історичного факультету Київського Національного університету імені Тараса Шевченка у жовтні 2020 р. відбулася онлайн лекція-зустріч студентів-істориків із директором ЦДІАК України О. Музичук. Зустріч проходила в інтерактивному форматі із залученням нових технологічних можливостей презентування документальної колекції ЦДІАК України, розповіді про історію архіву та основні напрями його діяльності, про колектив архівістів-одномудців, проблемні та перспективні питання архівної роботи [31].

Онлайн-виставки стали ще одним способом ознайомлення користувачів із цікавими та малодослідженими документами, що містяться у архівосховищах установ. На сайті

ЦДКФФА ім. Г.С. Пшеничного розміщено цілу серію тематичних документальних виставок: «Вулицями зруйнованого міста... Київ 1943–1944 рр.», «Плеяда українських вчених. Академія наук» та ін., які представляють собою добірку оцифрованих фотографій та листівок за темою, що супроводжується короткою описовою статтею. Представлено також низку унікальних аудіозаписів та відеоматеріалів (наприклад, запис голосу М. Крушельницького, С. Сабадаша, фонозаписи творів письменниці О. Іваненко у виконанні майстрів української сцени Д. Франька, О. Кусенко та ін.). На сайті ЦДАМЛМ організовувалися онлайн-виставки, приурочені до ювілеїв видатних українських діячів культури і мистецтва. Так, ще у березні 2020 р. до 125-річчя від дня народження М. Рильського архів представив до уваги користувачів оцифровані архівні документи – рукописи поетичних творів, перекладів поезій із різних мов, статей, доповідей та публічних виступів, фотографії поета. Виставка супроводжувалася широкою описовою статтею про життя та діяльність М. Рильського, а також містила інформацію про виконавців онлайн-проєкту. У грудні 2020 р. архівом було організовано онлайн виставку документів про життя та діяльність композитора, хормейстера, дослідника українського фольклору, автора романсів, обробок народних пісень, творця нового жанру хорової музики – хорової думи у супроводі оркестру народних інструментів – Г. Верьовки. Як зазначалося у вступній статті: «Метою виставкового проєкту є висвітлення життєвого і творчого шляху Григорія Гурійовича Верьовки крізь призму архівних документів його особового фонду, демонстрація ролі та значення цієї особистості не лише в історії Українського державного народного хору, а й в історії української музики ХХ ст.» [11].

Архівні установи областей України також активно долучилися до переходу на онлайн-формат своєї діяльності. Так, співробітники обласних архівів брали участь у онлайн-семінарі, який проводився Укрдержархівом для працівників державних архівів областей, міста Києва з питань формування НАФ та експертизи цінності документів [15]. Продовжувалася в умовах запровадження карантинних обмежень організація онлайн-виставок, оцифрування та представлення для користувачів документів НАФ, виконання запитів науковців за допомогою віддаленого доступу з допомогою електронного, телефонного зв'язку. Однак головною проблемою, з якою зіткнулися працівники обласних архівних установ, була відсутність відповідного технічного обладнання та нестача кваліфікованих кадрів, які б професійно здійснювали переведення паперових документів у цифрову форму, а також катастрофічне недофінансування архівних установ областей.

3. ВИСНОВКИ

На початку 2020 р. архівні установи України зіштовхнулися з новим викликом: в умовах швидкого поширення коронавірусної інфекції їм необхідно було у короткі строки перебудувати діяльність, змінивши її на онлайн-формат. Зміни було започатковано Укрдержархівом як центральним органом, що відповідає за реалізацію державної політики у сфері архівної справи та діловодства. Вже у березні 2020 р. видано низку наказів щодо інформування всіх співробітників про заходи щодо запобігання захворюванню, обмеження контактів серед великих груп працівників, а також недопущення до роботи працівників із ознаками простудних захворювань та активізацію роботи щодо переведення працівників на віддалений режим роботи.

Підпорядкованими Укрдержархіву науково-дослідними установами було оперативно розроблено методичні вказівки щодо організації роботи в архіві у період дії карантинних обмежень та надання віддаленого доступу до документів НАФ без шкоди для здоров'я. Така активність була ефективною, мала перспективи і була високо оцінена при проведенні Інститутом розвитку свободи інформації (Грузія) дослідження «Оцінка відкритості державних архівів у пострадянських республіках та країнах Східного блоку під час пандемії коронавірусу».

Для забезпечення безперешкодного доступу дослідників до користування довідковим апаратом архівів в умовах обмеженості територіального пересування та

відвідування читальних залів, підвищення якості та доступності електронних послуг було намічено кілька векторів діяльності: організація онлайн-виставок із демонстрацією унікальних архівних матеріалів; проведення конференцій, курсів з підвищення кваліфікації, екскурсій архівами в онлайн-формі; розміщення на офіційних сайтах якомога більшої кількості архівних документів та оцифрованих описів справ.

Із метою розширення кола цільової аудиторії та популяризації знань про архіви організовувалися тематичні виставки на свіжому повітрі, приурочені до святкування пам'ятних в історії України дат.

У найближчій перспективі онлайн-діяльності архівних установ України: удосконалення процесу надання доступу користувачів до документів НАФ, збільшення кількості оцифрованих описів фондів та власне архівних справ, покращення якості та оперативності при виконанні електронних запитів та заявок користувачів, покращення матеріально-технічної бази в архівах областей, посилення цього сегменту кваліфікованими працівниками.

4. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Хромов А. Українські архіви визнано найбільш адаптивними та відкритими для користувачів у період пандемії. URL: <https://bit.ly/3oerXoJ>.
- [2] Архіви – важлива складова інформаційних ресурсів суспільства. URL: <https://bit.ly/3tub1v7>.
- [3] Вплив COVID-19 та карантинних обмежень на економіку України. Кабінетне дослідження / Упор. Д. Денков, А. Каракуц, Ю. Щедрін; Центр прикладних досліджень. Київ, 2020. 55 с.
- [4] Вплив пандемії коронавірусу COVID-19 на права, свободи і безпеку людини в інформаційній сфері : матеріали другої наук.-практ. студ. конф., м. Київ, 18 листопада 2020 р. / Упоряд.: В. Фурашев, С. Петряєв, О. Самчинська. Київ : Політехніка, 2020. 96 с.
- [5] Документацію про COVID-19 збиратимуть до Держархіву. URL: <https://bit.ly/3y32IKy>.
- [6] Із моменту появи COVID-19 минув рік, однак про його походження все ще невідомо. URL: <https://bit.ly/3tAENyi>.
- [7] Кириленко О. Історія коронавірусу в Україні: як прийшов та поширився країною. *Українська правда*. 25 червня 2020 року. URL: <https://bit.ly/3eZoEx6>.
- [8] Корнієвський О. Громадянське суспільство в умовах пандемії коронавірусу COVID-19: виклики та перспективи розвитку. URL: <https://bit.ly/33wGzG8>.
- [9] Мережа архівних установ та спеціальних установ страхового фонду документації. URL: <https://archives.gov.ua/ua/архіви-україни/>.
- [10] Методичні рекомендації з охорони праці для працівників архівних установ під час карантину та після його скасування / Державна архівна служба України, Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства, Центральний державний електронний архів України, Громадська організація «Спілка архівістів України»; уклад.: О. Я. Гаранін, Ю.С. Ковтанюк, Н.В. Передерій, Н.В. Залеток. Київ, 2020. 23 с.
- [11] Музичні обрії Григорія Верьовки. URL: <https://bit.ly/33y8G85>.
- [12] Назаренко Ю., Сирбу О., Когут І. Коронавірус та освіта: аналіз проблем і наслідків пандемії. URL: <https://bit.ly/3ev8bSy>.
- [13] Наслідки епідемії COVID-19 та карантинних заходів для провідних секторів економіки України. Дослідження за результатами глибинних інтерв'ю з власниками та топ-менеджерами українських компаній. Київ–Харків : Вид-во О. Мірошніченко, 2020. 188 с.
- [14] Новини. URL: <https://bit.ly/3vTssH9>.
- [15] Новини за 2020. URL: https://www.dahmo.gov.ua/view_date.php?date=2020.
- [16] Новини. ЦДІАЛ України. URL: <https://tsdial.archives.gov.ua/page1.html>.
- [17] Описи в електронному виді. URL: <https://cdnta.archives.gov.ua/index.php/uk/opisi/opisi-1>.
- [18] Примірний пам'ятка користувача щодо відвідування архівної установи в умовах послаблення карантину / Державна архівна служба України, Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства, Державний архів Київської області, Громадська організація «Спілка архівістів України»; уклад.: О. Я. Гаранін, С. А. Каменєва, М. М. Баженова, О. Г. Гула. Київ, 2020. 4 с.
- [19] Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 17.03.2020 № 530-IX. URL: <https://bit.ly/3o1az6J>.
- [20] Про внесення змін до плану виставкової діяльності на 2020 р.: Наказ Укрдержархіву від 13 квітня 2020 р. № 35. URL: https://srpi.archives.gov.ua/tmp/1339_1.pdf.
- [21] Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок, Перелік від 11.03.2020 № 211. URL: <https://bit.ly/3bfjFaR>.

- [22] Про затвердження Положення про Державну архівну службу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.2015 № 870. URL: <https://bit.ly/3xYvUlz>.
- [23] Про заходи щодо запобігання поширенню коронавірусу COVID-19» : Наказ Укрдержархіву від 12 березня 2020 р. № 27. URL: https://srpi.archives.gov.ua/tmp/1313_1.pdf.
- [24] Про оптимізацію заходів щодо недопущення занесення і поширення на території України випадків COVID-19 : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 13.03.2020 № 663. URL: <https://bit.ly/33rXqtX>.
- [25] Про організацію роботи Державної архівної служби України в період карантину : Наказ Укрдержархіву від 16 березня 2020 р. № 28. URL: https://srpi.archives.gov.ua/tmp/1312_1.pdf.
- [26] Про офіційну сторінку Державної архівної служби України у соціальній мережі “Фейсбук” та розміщення відеоматеріалів на офіційному каналі комунікації “Ютуб”» : Наказ Укрдержархіву від 16 квітня 2020 р. № 38. URL: https://srpi.archives.gov.ua/tmp/1340_1.PDF.
- [27] Про створення робочої групи щодо розробки технічного завдання на створення електронної пошукової системи «Архівні фонди України» : Наказ Укрдержархіву від 19 березня 2021 р. № 43. URL: https://srpi.archives.gov.ua/tmp/1402_1.PDF.
- [28] Січова О. Архіви он-лайн, нові форми роботи в умовах пандемії. *Бібліотека. Наука. Комунікація. Розвиток бібліотечно-інформаційного потенціалу в умовах цифровізації* : матеріали Міжнародної наукової конференції. м. Київ, 6–8 жовтня 2020 р. URL: <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/973>.
- [29] Унікальні документи Національного архівного фонду. URL: <https://archives.gov.ua/?uniq=1&s=>.
- [30] Читальна зала. URL: <https://bit.ly/3bhHCyd>.
- [31] Читальний зал. Тимчасові вимоги. URL: https://cdiak.archives.gov.ua/chytalniy_zal.php.
- [32] Vatcharadze A. The Openness of State Archives in the Former Soviet Republics and Eastern Bloc Countries – the Outcomes of the Evaluation. URL: <http://www.open-archives.org/en/newsblogs/interestingnews/36>.

РОЗДІЛ 2

ЦИФРОВИЙ ПРОСТІР І КОМУНІКАЦІЇ УСТАНОВ СОЦІАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ

ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ АРХІВІВ УКРАЇНИ

Людмила Божук

Національний авіаційний університет (Київ, Україна)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3883-5997>

1. ВСТУП

В умовах цифровізації інформаційного суспільства, важливими аспектами якого є відкритість суспільства та вільний доступ до інформації, архіви як соціально-комунікаційні інститути зазнають суттєвих змін. Цифровізація стає важливим інструментом якісних перетворень інформаційного простору соціуму, що, у свою чергу, впливає на формування суспільних потреб та засобів їх задоволення. Новітні інформаційно-комунікаційні технології надають необмежені можливості, адже ретроспективна інформація, зосереджена у Національному архівному фонді (далі – НАФ), після оцифрування набуває довговічності і найголовніше – стає доступною для широкого загалу.

НАФ є складовою інформаційної системи України, якому належить особлива роль у збереженні культурного надбання, процесі формування національної пам'яті, становленні громадянського суспільства в нашій державі. Серед низки суспільно важливих функцій: інформаційної, пізнавальної, виховної, комунікативної тощо, архіви виконують не менш важливу інтеграційну функцію у створенні національного інформаційного ресурсу як складового світового інформаційного ресурсу для доступу до історичних і сучасних знань [30]. Реалізація інформаційно-комунікаційної функції архіву шляхом представлення оцифрованих інформаційних ресурсів НАФ на вебсайтах архівних установ забезпечує рівні можливості та універсальний доступ до архівної інформації, яка є важливою складовою національних інформаційних ресурсів, національного культурного надбання, сприяє формуванню позитивного іміджу архівів. Електронні інформаційні ресурси архівів у вигляді оцифрованих документів наразі є найбільш ефективною формою залучення до наукового обігу величезних масивів документів, що містяться у фондах державних архівів України, забезпечення широкої громадськості соціально значущою ретроспективною документальною інформацією, важливим інструментом якісного дистанційного обслуговування користувачів.

Переваги цифровізації сприяють оптимізації роботи усіх архівних процесів, створенню повноцінного цифрового простору з його необмеженими можливостями віддаленого онлайн-доступу до архівних інформаційних ресурсів, покращенню якості обслуговування споживачів ретроспективної інформації та спонукають архівні установи України й надалі визначати оцифрування документів НАФ пріоритетним напрямом своєї діяльності. Виконуючи свою основну функцію – посередництво між утворювачами і споживачами ретроспективної документної інформації – архіви в умовах віртуалізації комунікацій зміщують акценти на представлення та поширення цифрової ретроспективної інформації для «задоволення інформаційних потреб суспільства і держави, реалізації прав та законних інтересів кожної людини» [27].

1.1. Мета дослідження

Проблематика та предмет дослідження визначили його мету. Вона полягає у з'ясуванні ролі та інструментарію інтернет-комунікацій державних архівів України у репрезентації цифрового інформаційного ресурсу Національного архівного фонду.

1.2. Історіографія дослідження

Проблема організації діяльності архівних установ в умовах викликів цифрового суспільства, застосування інструментів цифрових комунікацій з метою поширення архівної інформації стала предметом активних досліджень українських науковців на початку XXI ст. Питанням інформатизації архівної галузі, використання новітніх технологій із метою формування інтернет-ресурсів історико-культурної спадщини, можливості створення електронних колекцій історичних джерел, організації інтелектуального доступу до них та репрезентації архівних ресурсів України присвячена низка публікацій Г. Боряка, Т. Боряк, О. Гараніна, А. Кисельової, Ю. Ковтанюка. Питання створення Археографічного реєстру національної архівної спадщини та форми репрезентації архівних інформаційних ресурсів в мережі «Інтернет» розкриває у низці своїх праць Г. Боряк [6; 7]. Історію становлення, короткий аналіз та особливості функціонування вебсайтів державних архівів України, організацію наповнення їх електронними інформаційними ресурсами, види інформаційних ресурсів архівної сфери та представлення їх в глобальній інформаційній мережі стали об'єктом вивчення А. Кисельової [20; 19]. Інформаційний ресурс – вебпортал «Архіви України» як інструмент доступу та популяризації національної документальної спадщини України розглядає Т. Боряк. Авторка аналізує окремі рубрики ресурсу, їх інформаційне наповнення, окреслює можливості користувачів для інтелектуального доступу до документів Національного архівного фонду [8].

Методику експертної оцінки структури та змісту вебсайтів архівних установ України, яка базувалася на характеристичі їхньої контекстної поведінки, зокрема прозорості, ефективності, доступності, реактивності, актуальності інформації, обсягів оцифрованих документів і, що є надзвичайно важливим у комунікаційній взаємодії архівів із суспільством, засобів доступу, наявності зворотного зв'язку, було розроблено І. Тюрменко [46]. У подальших наукових розвідках авторкою було здійснено ґрунтовний аналіз стану зберігання та організації доступу до історико-культурної спадщини на вебсайтах державних архівів областей України. У результаті дослідження було виявлено необхідність розроблення політики оприлюднення оцифрованої історико-культурної спадщини та стратегії функціонування вебсайтів архівних установ з метою забезпечення вільного доступу споживачів до інформаційних ресурсів архівів [47; 45]. Діяльність державних обласних архівів як своєрідної інформаційно-комунікаційної системи, аналіз наявних у них інформаційних ресурсів та представлення їх у мережі «Інтернет» стали об'єктом вивчення Л. Божук [4; 5].

Слід виокремити монографічне дослідження авторського колективу Національного авіаційного університету «Соціально-етичні основи збереження цифрової спадщини в Україні», присвячене проблемам збереження цифрової історико-культурної спадщини на вебсайтах архівних та музейних установ. На основі розробленої методики експертного оцінювання були визначені пріоритетні напрямки збереження, доступу та використання цифрової спадщини, запропоновані конкретні рекомендації щодо формування архівними установами політики керування цифровими документами з організації до них онлайн-доступу [44].

Роль інформатизації архівної справи у діяльності архіву як структури системи соціальних комунікацій, важливість процесів електронної комунікації в архівній сфері шляхом створення відкритих баз даних електронного архіву опинилися в центрі уваги дослідника М. Васильченка. Дослідник визначає архівні установи як важливий соціально-комунікаційний інститут суспільства, порушує питання формування нового статусу архівних установ, які, створюючи електронні інформаційні ресурси, надають якісно нові

інформаційні послуги, окреслює перспективи розвитку електронних ресурсів архівів в мережі «Інтернет» у сучасному соціально-комунікаційному середовищі [9; 10].

Детальному аналізу та характеристиці цифрових комунікацій в архівній сфері, використання архівними установами інноваційно-комунікаційних інструментів, зокрема блогів, соціальних мереж, пошукових систем, сайтів, порталів, спрямованих на розвиток клієнтоорієнтованих та іміджевих технологій, присвячене дослідження І. Тюрменко, Л. Божук, Ю. Смольнікова та Ю. Серова [48].

Технологію архівного копіювання вебсайтів архівів як складову цифрової спадщини людства, проблеми та шляхи їх вирішення розглядає Т. Купрунець [24]. Важливою для нашого дослідження стала публікація Т. Кручіної та Ю. Чернятинської, присвячена проблемам архівування вебсайтів установ, як віртуальних представництв у віртуальному інформаційному просторі, Центральним державним електронним архівом України. Цінним для науковців є практичний досвід дослідниць із розробки методики відбору вебсайтів для створення архівних колекцій, використання комплексного підходу, який поєднує в собі як традиційні принципи і правила відбору, так і спеціальні: зручність інтерфейсу для користувача, можливість надання повнотекстової інформації, наявність та якість графічного дизайну, зображення, мультимедіа, використання гіпертексту та гіперпосилань тощо [23].

Питання організації роботи архівних установ в умовах цифрового суспільства, використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій із застосуванням сучасних інструментів формування віртуального інформаційного простору архівів досліджували такі українські науковці: О. Гаранін, Я. Калакура, Ю. Ковтанюк, Л. Левченко, А. Хромов та ін. Зокрема, у публікації Я. Калакури та Ю. Ковтанюка розглядаються питання архівного маркетингу в інформаційному суспільстві, виокремлюється низка нових підходів до організації та управління архівною справою на загальнодержавному та місцевому рівнях у контексті цифровізації та електронного урядування. Авторами зроблено висновок щодо застосування інформаційних технологій у менеджменті, оцифрування документаційних ресурсів архівів як важливого підґрунтя для надійного збереження, якісного надання архівних послуг, поліпшення взаємодії між архівами та суспільством [18]. Перспективи оцифрування документів Національного архівного фонду як пріоритетний напрямок діяльності Державної архівної служби в контексті вимог цифрового суспільства та покрокові дії з реалізації визначених завдань розглядають у науковій статті О. Гаранін та Ю. Ковтанюк [12].

Проблему представлення інформаційних ресурсів архівів України в європейському просторі цифрового культурного надбання, зокрема на порталі «Архіви Європи», піднімає у своїй статті «Портал „Архіви Європи” та репрезентація України в європейському просторі цифрового культурного надбання» Голова Державної архівної служби України А. Хромов [49].

На важливості унормування чинного законодавства в галузі архівної справи відповідно до вимог сучасного суспільства зосереджено увагу в публікації Л. Левченко, Л. Попової та А. Хромова. Зазначаючи, що цифровізація усіх процесів архівної галузі є першочерговим пріоритетом Державної архівної служби України, автори акцентують увагу на важливості прийняття нового закону «Про Національні архівні інформаційні ресурси, управління документацією та архівами» з введенням у правове поле понять «архівний інформаційний ресурс», «Національні архівні інформаційні ресурси», що відповідатиме реаліям сучасного інформаційного суспільства [25].

Низка дослідників значну увагу приділила організації та функціонуванню на вебсайтах архівних установ онлайн-виставок архівних документів. Електронні виставки, як одна з ефективних форм забезпечення користувачів ретроспективною інформацією, а також дієвий інструмент дистанційного обслуговування, їх класифікація, основні етапи підготовки та проведення з характеристикою програмних продуктів, які варто застосовувати для створення віртуальних експозицій, стали предметом дослідження Н. Вовк [11]. До теми організації електронних виставок архівних документів як

інформаційного ресурсу регіону (на прикладі Державного архіву Миколаївської області) звертається у своєму дослідженні Н. Сидоренко [43].

Не можна оминати увагою й дослідження Т. Білушак, присвяченого використанню digital-маркетингових комунікацій в стратегії популяризації архівних інформаційних ресурсів та формуванні позитивного іміджу архівів. Дослідниця акцентує увагу на важливості та доцільності використання «сучасних технологій цифрового маркетингу, спрямованих на формування позитивного іміджу архівних установ, популяризацію та презентацію архівної інформації, розвиток інформаційно-комунікаційної політики в архівній діяльності, інноваційних форм взаємодії з громадськістю». У зазначеному контексті авторка пропонує використовувати наступні засоби digital-маркетингових комунікацій: віртуальні виставки, геоінформаційні ресурси, чат-боти, QR-коди, розповсюдження інформації у соціальних мережах [2].

2. СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ АРХІВІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЦИФРОВОГО СУСПІЛЬСТВА

Сучасний розвиток інтернет-технологій породжує нові форми та інструментарій інформаційно-комунікаційної взаємодії у соціальному середовищі, зокрема й між інститутами соціальної пам'яті та споживачами ретроспективної інформації. У сучасному науковому дискурсі комунікації в інтернет-середовищі розглядаються як маркетинговий інструмент просування продуктів і послуг. У нашому дослідженні йдеться про використання маркетингових інструментів із метою просування архівних інформаційних продуктів. Використання сучасних інструментів цифрового маркетингу в системі сучасних цифрових комунікацій підвищує значущість інформаційного потенціалу архівів, його представленість у мережевому суспільстві, оскільки «інструменти комунікації підсилюють один одного і створюють синергетичний ефект» [14, с. 48]. Використання сучасних маркетингових систем в архівній сфері зорієнтоване на розуміння процесу формування запитів споживача ретроспективної інформації. Кількість інновацій і нових продуктів, глобальне мережеве суспільство, споживач, який все більше часу проводить в онлайн-сфері, зумовлюють використання у діяльності соціокомунікаційних інститутів цифрового маркетингу та його інструментів.

Отже, екстраполюючи дослідження економістів у сфері маркетингових комунікацій на діяльність установ соціальної пам'яті, можемо стверджувати, що цифровий маркетинг в архівній сфері – це сучасний інструмент просування архівних інформаційних продуктів, розширення спектру інформаційних сервісів, формування та підтримання позитивного іміджу архівних установ у сучасному цифровому суспільстві за допомогою всіх можливих цифрових каналів. Проведені маркетингові дослідження свідчать, що основні споживачі інформаційних продуктів і послуг все більше часу проводять в мережі «Інтернет», маючи можливість отримувати великі обсяги необхідної інформації онлайн для вирішення особистих та суспільно важливих завдань. Підтвердженням слугують результати дослідження компанії Global Logic: кількість українських інтернет-користувачів станом на початок 2021 року становила майже 30 млн осіб, що на 33 % більше, ніж за 2019 рік; у соцмережах зареєстровано 60 % населення країни, тоді як у січні 2020 року їх було трохи більше 40 %; з 2019 року кількість українців в інстаграм зросла на 22 %, а в фейсбук – на 7 % і наразі ними користується 14 млн і 16 млн відповідно; найпопулярнішим відеохостингом залишається ютуб із охопленням 96 % користувачів в Україні [17].

При цьому варто зазначити, що потенційний споживач постійно розширює свої вимоги до інструментів комунікації в мережевому суспільстві. Відтак архівам України потрібно постійно підтримувати та вдосконалювати належний рівень архівного сервісу для різних інструментів комунікаційної взаємодії. Розширення комунікативного інструментарію в мережі «Інтернет», використання технологій цифрового маркетингу, яке сприятиме подальшому розвитку інноваційних форм взаємодії в архівній сфері, є актуальною проблематикою та потребує подальших наукових досліджень. Цифрові інформаційно-комунікаційні технології є вирішальним фактором успіху та просування продуктів і послуг установи, що надає їй значні конкурентні переваги [27, с. 298–299; 7].

2.1. Вебсайти державних архівів України як інструмент онлайн-комунікації

Переваги цифровізації, що сприяють оптимізації роботи всіх архівних процесів, створенню повноцінного цифрового простору з його необмеженими можливостями віддаленого онлайн-доступу до архівних інформаційних ресурсів, якісно вплинули й на розвиток комунікативної взаємодії архівів зі споживачами архівних продуктів та послуг. Віртуальний інформаційний простір архівних установ наразі охоплює такі віртуальні представництва, як: сайти, блоги, сторінки архівів у соціальних мережах [1], канали архівного відео, онлайн-презентації, віртуальні виставки та віртуальні тури тощо.

Наразі безпосереднє представлення оцифрованих/електронних архівних інформаційних ресурсів здійснюється через вебсайти архівів, які є найбільш популярним інструментом онлайн-комунікації архівних установ зі споживачами архівної інформації. Наявність у кожного державного архіву офіційного вебсайту є невід'ємною складовою його інформаційної діяльності та різносторонньої комунікації із суспільством та його інститутами. Проте, щоб бути ефективним інструментом комунікації з широким загалом, він повинен постійно оновлюватися та наповнюватися якісним інформаційним контентом.

Усвідомлення важливості наближення діяльності архівних установ до потреб споживачів для задоволення інформаційних потреб суспільства і держави, реалізації прав та законних інтересів людини сприяли зміні парадигми представлення інформаційних ресурсів архівів [9]. Наразі спостерігаємо тенденцію до змін у політиці управління архівними інформаційними ресурсам: від розсекречування й збереження документів НАФ до наближення діяльності архівів відповідно інформаційних потреб громадянського суспільства шляхом забезпечення безперешкодного відкритого доступу до архівних ресурсів, підвищення якості архівних послуг із урахуванням динаміки розвитку цифрового суспільства [49]. Контент-аналіз щорічних звітів Державної архівної служби України за 2010–2020 роки дозволив прослідкувати позитивну динаміку оцифрування документів НАФ упродовж останніх 10 років. Так, у звітах про підсумки діяльності Укрдержархіву за 2010–2014 роки не було виявлено інформації щодо кількості оцифрованих одиниць зберігання та описів справ НАФ, окрім повідомлення у звіті за 2011 рік про створення у ЦДЕА України електронної архівної колекції «Президентські вибори 2010» – 27 одиниць зберігання обсягом 80 Гб. Уже на початок 2016 року маємо дані про оцифрування 6,4 % описів [38]. Із 2017 року простежується тенденція до збільшення цифрового контенту інформаційних ресурсів НАФ, яка посилюється у 2019 році. Так, у 2017 році було оцифровано 42 905 одиниць зберігання, що було на 300 % більше, ніж у 2015 році, та 15 611 описів справ [39]. Упродовж 2020 року оцифровано 74 183 одиниць зберігання та одиниць обліку документів НАФ й 15 063 описи справ, удосконалено та переведено в електронний формат 2907 описів, тоді як на початок 2020 року було оцифровано 83 052 одиниць зберігання та одиниць обліку документів [41; 42]. Динаміку оцифрування документів НАФ упродовж 2015–2020 рр. представлено на рис. 1.

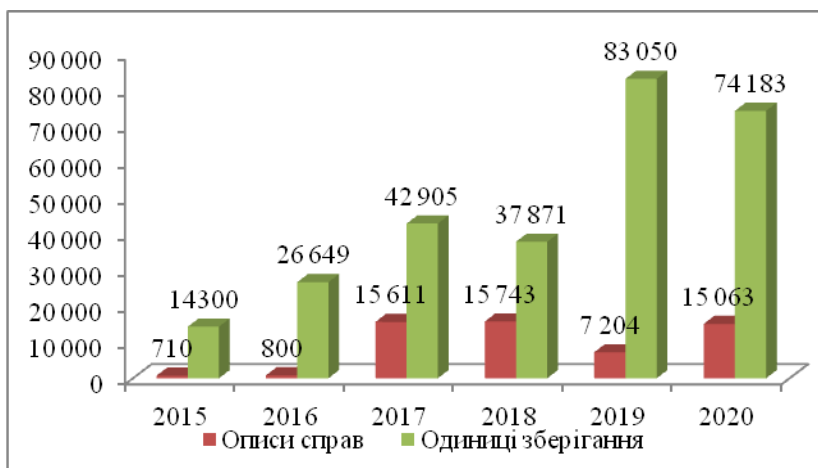

Рис. 1. Динаміка оцифрування документів НАФ (2015–2020 рр.)

Незначна відмінність у показниках оцифрованих інформаційних ресурсів за 2020 і 2019 роки пояснюється зміною підходів працівників архівів до оцифрування документів НАФ, зумовлених прийняттям наказу Укрдержархіву від 16.04.2019 р. № 36 «Про затвердження та впровадження методичних рекомендацій „Цифровий фонд користування документами Національного архівного фонду: створення, зберігання, облік та доступ до нього”», який став вагомим чинником якісного наповнення вебсайтів архівних установ цифровим контентом за єдиними вимогами. Розробка та впровадження зазначених методичних рекомендацій є надійним підґрунтям «створення централізованого фонду користування документами НАФ», що, у свою чергу, забезпечить споживачам безперешкодний доступ до «єдиного архівного інформаційного простору та унормує роботу архівістів щодо його наповнення інформацією в електронній (цифровій) формі» [18].

В означеному контексті відбулися і якісні зміни рубрик вебпорталу «Архіви України», зокрема: забезпечене постійне оновлення та наповнення рубрик «Анонси», «Новини», «Пресцентр», «Громадянам», «Дорадчі органи» та ін. Актуальною у плані комунікаційної взаємодії зі споживачами електронних інформаційних ресурсів стала публікація на вебпорталі Укрдержархіву щомісячного інформаційного дайджесту про оцифровані й доступні в онлайн-режимі документи НАФ та довідковий апарат до них [30].

Серед віртуальних представництв у віртуальному інформаційному просторі вагоме місце, як зазначалося вище, належить вебсайтам архівних установ, які є важливим ресурсом у здійсненні онлайн-комунікації архівів зі споживачами ретроспективної інформації. Вебсайти архівів розглядаються науковцями як складова електронних інформаційних ресурсів, офіційний документ, що передбачає також і його архівне зберігання. Відтак, це спонукало працівників Центрального державного електронного архіву України (ЦДЕА України) до створення колекції вебресурсів установ – джерел формування НАФ [23, с. 62]. Так, якщо у січні 2011 року ЦДЕА України прийняв на зберігання перший електронний інформаційний ресурс – локальну копію офіційного вебсайту Державного комітету України у справах національностей та релігій за 2002–2010 роки, то нині у фондах архіву зберігається 190 локальних копій вебсайтів і 15 архівних електронних інформаційних ресурсів, що поступили на зберігання від державних установ, підприємств і організацій [26, с. 58]. Для створення електронної колекції сайтів, як важливого джерела архівної інформації, «застосовувались як традиційні принципи і правила відбору вебсайтів, так і спеціальні: зручність інтерфейсу для користувача, можливість надання повнотекстової інформації, наявність та якість графічного дизайну, зображення, мультимедіа, використання гіпертексту та гіперпосилань». Такий комплексний підхід до оцінки вебсайтів із застосуванням сукупності усіх критеріїв, що враховували «цінність, якість, повноту та інформаційну архітектуру, яка визначає можливість доступу до інформації» [23, с. 63], став, на нашу думку, вагомим чинником для переосмислення працівниками архівних установ розуміння сутності функціонування цього важливого інформаційно-комунікаційного ресурсу і сприяв якісному оновленню та переформатуванню як інтерфейсу вебсайтів державних архівів України, так і внутрішньому їх наповненню.

Будучи важливими соціально-комунікаційними інститутами, зберігаючи та надаючи доступ до національного архівного інформаційного ресурсу, державні архіви України все активніше включаються у «розвиток та підтримку креативних індустрій». Подальшій «лібералізації доступу до архівів України», впровадженню у їхню діяльність «кращих європейських практик» з метою збереження для майбутніх поколінь не лише «офіційних документів органів влади, великих підприємств, але й інформаційних баз та даних, вебсайтів, соціальних сторінок, комп’ютерних ігор» і всього того, що є важливим для сучасників та забезпечить розуміння нашими нащадками «як ми жили в цей час», сприятиме прийняття нового закону «Про Національні архівні інформаційні ресурси, управління документацією та архівами», проєкт обговорення якого винесено на широкий загал [13].

2.2. Представлення цифрових колекцій архівних документів на вебсайтах державних архівів України

Оприлюднення документів у цифровому форматі – чи не єдина наразі можливість надати широкому загалу безперешкодний онлайн-доступ до культурного надбання, яке зберігається в архівних установах України. Серед низки функцій, які виконують оцифровані матеріали загалом і цифрові колекції архівних документів зокрема, науковці виокремлюють: інформаційну, когнітивну, меморіальну, кумулятивну, загальнокультурну, функцію історичного джерела та інформаційно-комунікаційну функцію [3]. У діяльності архівів як інститутів соціальної пам'яті варто акцентувати увагу на інформаційно-комунікаційній функції, оскільки її реалізація забезпечує задоволення інформаційних потреб споживачів за рахунок масиву інформації, до складу якого входять документи архівних фондів і електронні мережеві ресурси, шляхом використання різних типів, видів, форм соціальної комунікації. Цифрове суспільство з його новітніми інформаційно-комунікаційними технологіями відкриває необмежений доступ широкому загалу як в Україні, так і поза її межами до інформаційних ресурсів українських архівів, створює можливості включення українського культурного надбання у світовий інформаційний простір.

Особливе місце в організації доступу до документів НАФ, віртуальній інформаційно-комунікаційній взаємодії між архівами та споживачами ретроспективної інформації належить проектам із оцифрування колекцій архівних документів і представлення їх цифрових копій на вебсайтах архівів. Можливості оцифрування архівної інформації та її удоступнення через мережу «Інтернет» сприяли появі цифрових колекцій, які частково репрезентують значні обсяги інформаційних ресурсів державних архівів України та доповнюють і урізноманітнюють інформаційне наповнення вебсайтів архівних установ. Аналіз контенту вебсайтів 24 обласних і 9 центральних державних архівів України та його інформаційної насиченості засвідчив наявність цифрових колекцій архівних документів із можливістю онлайн-доступу до оцифрованої архівної інформації в усіх архівних установах, за виключенням Центрального державного науково-технічного архіву України. Отримані результати показали, що на середину 2021 року на 97 % вебсайтів архівів були представлені цифрові колекції документів. Інформація про наявні цифрові колекції та цифрові копії описів справ подається на вебсайтах, як правило, у рубриках із різною назвою: «Е-архів», «Науково-довідковий апарат», «Фонди», «Цифрові копії» тощо, що створює певні труднощі у пошуку необхідного архівного ресурсу. Фрагментарне представлення на вебсайтах електронних архівів, у яких переважають путівники та електронні реєстри фондів і описів документів, ускладнює здійснення багатоаспектного пошуку архівної інформації, тому цілком закономірним стало питання створення на офіційному вебпорталі Укрдержархіву електронного реєстру існуючих архівних інформаційних ресурсів із метою підвищення ефективності управління та доступу до оцифрованої архівної інформації [40].

Значні за обсягом цифрові колекції архівних документів, оприлюднених на вебсайтах 9 Центральних державних архівів України, представлені: Центральним державним архівом-музеєм літератури і мистецтв України (ЦДАМЛМ України), Центральним державним архівом громадських об'єднань України (ЦДАГО України), Центральним державним історичним архівом України, м. Київ (ЦДІАК України) та Центральним державним історичним архівом України, м. Львів (ЦДІАЛ України) [33; 35; 36; 37]. Щодо типологічного складу цифрових колекцій архівних документів, то він, вочевидь, потребує удосконалення як підходів до відбору історичних документів для першочергового оцифрування, так і уніфікації інструментів інтерактивного пошуку необхідної інформації. Так, наприклад, поряд із доступом до цифрових копій 322 унікальних документів, ЦДІАЛ України надає можливість ознайомлення з цифровими копіями описів справ та повнотекстовими цифровими копіями архівних документів 2-х фондів: Ф. 132 «Колекція листів державних, громадських та церковних діячів України, Польщі та інших держав. 1516–1888 рр.» та Ф. 618 «Римо-католицька митрополіча

консисто́рія, м. Львів. Метричні книги 1600–1948 рр.» [37]. Інформаційно наповненим є електронний архів ЦДІАК України. На вебсайті установи у рубриці «Е-архів. Документи онлайн» представлено 1580 справ, цифрові копії 43 8513 документів 45 фондів [36]. Колекції з 14 унікальних документів, документів Оперативного штабу рейхсляйтера Розенберга та колекції непрочитаних листів із нацистської неволі розміщено на сайті Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України [34].

Проте найбільш суттєві зрушення з оцифрування колекцій архівних документів відбулися в державних архівах областей України, що відобразилося на публікації електронних документальних ресурсів в онлайн-режимі на вебсайтах архівних установ. Якщо моніторинг 2016 р. засвідчив наявність електронних архівів (колекцій унікальних документів, карт, фотодокументів та ін.) на 10 % вебсайтів державних архівів областей України [44] (див. рис. 2), то за результатами контент-аналізу, проведеного у першій половині 2021 року, цей показник становить уже 100 % (див. рис. 3).

Рис. 2. Показники цифрових колекцій на вебсайтах державних архівів областей України у 2016 році

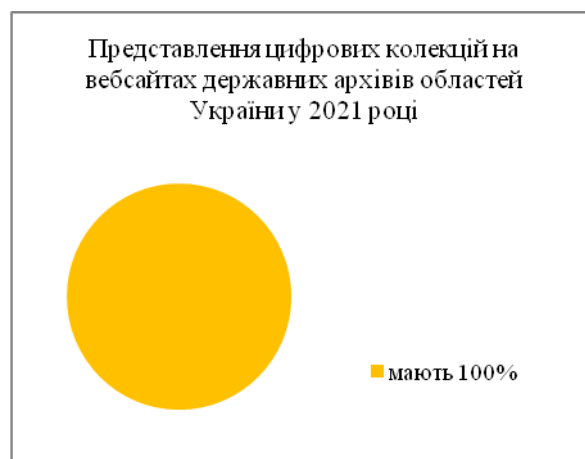

Рис. 3. Показники цифрових колекцій на вебсайтах державних архівів областей України у 2020 році

Аналіз інформаційного наповнення вебсайтів державних архівів областей України цифровим контентом, зокрема й різновидовими колекціями, засвідчив позитивні зміни контекстової поведінки вебсайтів архівних установ щодо відкритості та доступу до наявних інформаційних ресурсів. Віддалений доступ до електронних інформаційних ресурсів сприяє полегшенню роботи споживачам із архівними джерелами, що позитивно впливає на налагодження комунікаційної взаємодії між архівною установою та її відвідувачами. З метою виявлення найбільш інформативних у контексті представлення та популяризації архівних ресурсів за допомогою оцифрованих документів, авторкою дослідження було проведено аналіз вебсайтів 24 державних архівів областей України. Отримані результати дослідження показали, що інформаційні ресурси вебсайтів архівних установ все активніше використовують сучасні інтернет-технології для підвищення ефективності управління та доступу до архівної інформації, її популяризації, розвитку інноваційних форм взаємодії з суспільством. Найбільш інформативними серед проаналізованих є вебсайти державних архівів Вінницької, Київської, Кіровоградської, Миколаївської, Одеської, Сумської та Харківської областей.

Одними з найбільш інформаційно насиченими, на нашу думку, є вебсайти Державного архіву Львівської (ДАЛО) та Сумської областей (ДАСО). На сайті ДАСО доволі обсягово репрезентовано історико-культурну спадщину регіону. До послуг споживачів у рубриці «online» запропоновано різновидові документальні матеріали. Крім електронного архіву з оцифрованими справами фондів до 1917 року, радянської доби та періоду незалежності, установ тимчасової нацистської окупації Сумської області 1941–1943 рр., у рубриці представлено колекції метричних книг, книг реєстрації актів

громадського стану про смерть 1932–1933 рр. по районах Сумської області, картки оstarбайтерів та військовополонених (1942–1945 рр.) та картки біржі праці (1941–1943 рр.), актові записи про смерть радянських військовополонених [15]. Цінним історичним джерелом для дослідників є цифровий газетний фонд ДАСО, оскільки періодичні видання, як важливий інструмент оперативного інформування громадськості, відображали найактуальніші події в житті суспільства. Рубрика «Інформаційна діяльність» містить добірку оцифрованих видань архіву: путівники, анотовані реєстри описів, анотації відеосюжетів з 2001 по 2013 рр. та збірники документів про діяльність ОУН-УПА, повстанський рух 20–30-х рр. ХХ ст., Голодомор 1932–1933 рр. на Сумщині, Українська революція 1917–1920 рр. в листівках та газетах тощо [29]. Вебсайт є зручним у формі представлення оцифрованих документних ресурсів, оперативним з точки зору інформування споживачів про нову актуальну інформацію.

Різновидові цифрові ресурси представлені на вебсайті ДАЛО у рубриці «Електронний архів»: унікальні документи, дві колекції друкованих видань («Історія м. Львова в друкованих виданнях» за 1926 і 1963 рр., «Друковані видання для дітей» за 1937–1944 рр.), підбірка документів «Героїка», присвячених історії ЗУНР та приватна книгозбірня М. Грушевського [32].

Привертають увагу дослідників і оцифровані колекції кадастрових карт (понад 8000) та документи (2 700 000 сторінок документів) перепису населення Чехословаччини у 1921 році, у тому числі й Закарпаття, яке перебувало у її складі, уміщених на вебсайті Державного архіву Закарпатської області [16]. Важливим інформаційним ресурсом для ознайомлення з історико-культурною спадщиною за допомогою оцифрованих документів є колекція документів на пергаменті (8 документів від поч. ХVІ до ХХ ст. включно), що знаходиться у відкритому доступі на вебресурсі Державного архіву Волинської області [21].

Отже, аналіз вебсайтів державних архівів областей України показав зростання цифрового контенту. Відзначено позитивну тенденцію щодо збільшення обсягів оцифрованих документних ресурсів за тематичною ознакою, що сприяє забезпеченню якнайширшого доступу користувачів до архівної інформації та розвитку інноваційних форм комунікацій між архівними установами і споживачами інформаційних ресурсів, суспільством загалом.

3. ВИСНОВКИ

Аналіз моніторингу вебсайтів державних архівів України засвідчив активне впровадження ними сучасних форм взаємодії з суспільством шляхом застосування сучасних інструментів маркетингових комунікацій як складових архівного менеджменту. Вагоме місце в ньому посідає політика оцифрування документних ресурсів та представлення їх широкій громадськості у відкритому доступі. Створення повноцінного цифрового простору з його необмеженими можливостями віддаленого онлайн-доступу до архівних інформаційних ресурсів сприятиме підвищенню ефективності надання архівних послуг, формуванню позитивного іміджу архівів.

Із розвитком цифрового суспільства активізується процес переходу архівних установ до нових інформаційно-комунікаційних технологій у взаєминах із суспільством і державою, що у свою чергу, веде до зміщення акцентів на представлення та поширення цифрової ретроспективної інформації для задоволення інформаційних потреб споживачів. Встановлено, що у цифровій соціально-комунікаційній взаємодії архівних установ зі споживачами архівних ресурсів все активніше застосовуються інструменти цифрових комунікацій, пов'язані з порталами, сайтами, соціальними мережами тощо, за допомогою яких здійснюється обмін інформацією, популяризація національного культурного надбання.

4. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Білушак Т., Комова М., Мина Ж. Віртуальний інформаційний простір архівних та бібліотечних установ. *Conference ICS-2016*. Львів, 2016. С. 322–323. URL: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/33453/1/153-322-323.pdf/>.
- [2] Білушак Т. Використання digital-маркетингових комунікацій в стратегії популяризації архівної інформації. *Архіви України*. 2020. Вип. 4. № 325. С. 71–83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2020_4_6.
- [3] Білушак Т. М. Питання доступу до історико-культурної спадщини України: електронні архіви. *Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі*: зб. матеріалів Другої міжнар. наук. конф., м. Київ, 16-18 травня 2019 р. Київ: Видавництво Ліра-К, 2019. С. 20–23. URL: http://knukim.edu.ua/wp-content/uploads/nuk_konf/19/2.pdf.
- [4] Божук Л. Інформаційні ресурси і сервіси інтернет в роботі державних архівів України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія: Історія. 2016. 3 (130). С. 14–18. URL: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/10.23.10.100/db/ftp/visnyk/istoriya_130_2016.pdf.
- [5] Божук Л. Державні архіви України як інформаційно-комунікаційна система. *Соціальні комунікації інформаційного суспільства: теоретичні та прикладні аспекти*: монографія. Київ: Талком, 2020. С. 127–137. URL: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/42482/1/5.pdf>.
- [6] Боряк Г. В. Електронні архівні публікації в Інтернеті: проблеми репрезентації інформаційних ресурсів. *Архіви України*. 2002. № 4–6. С. 141–168.
- [7] Боряк Г. В. До питання про стан і перспективи розвитку мережевих інформаційних ресурсів соціогуманітарних наук. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. Електронні інформаційні ресурси*. Збірка наук.праць / відп. ред. Г.В. Боряк. Київ: НАН України, Інститут історії України, 2013. Число 21. С. 9–25.
- [8] Боряк Т.Г. Електронний ресурс «Архіви України» як інструмент доступу до культурної спадщини України. *Культурологічна думка*. 2011. № 3. С. 150–154. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kultdum_2011_3_20.
- [9] Васильченко М. Електронні ресурси обласних державних архівів України в мережі Інтернет: стан і перспективи розвитку в сучасному соціально-комунікаційному середовищі. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2011. Вип. 32. С. 159–167. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/hak_2011_32_18.
- [10] Васильченко М.М. Інформатизація архіву як соціально-комунікаційної структури. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2010. Вип. 31. С. 199–208. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/hak_2010_31_23.
- [11] Вовк Н. Електронні виставки архівних документів: сучасний стан та перспективи розвитку. *Вісник книжкової палати*. 2018. № 5. С. 43–48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2018_5_11.
- [12] Гаранін О., Ковтанюк Ю. Перспективи оцифрування документів Національного архівного фонду. *Шевченківська весна–2018: історія*: матеріали XVI Міжнар.наук. конф. студентів, аспірантів та молодих учених, м. Київ, 2018. С. 22–25. URL: <https://tsdea.archives.gov.ua/wp-content/uploads/2018/04/Doc1.pdf>.
- [13] Голова Державної архівної служби України Анатолій Хромов взяв участь в урочистому відкритті Інтелект-форуму в Одесі. Новини 21 травня 2020. Офіційний вебпортал Державної архівної служби України. URL: <https://archives.gov.ua/ua/>.
- [14] Гуменна О. В. Сучасні інструменти цифрового маркетингу у системі сучасних інтегрованих комунікацій. *Наукові записки НаУКМА. Економічні науки*. 2016. № 1 (1). С. 48–53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAe_2016_1_1_9.
- [15] Документи on-line. Офіційний вебсайт державного архіву Сумської області. URL: <https://daso.archives.gov.ua/wp-content/earchives/index.php>.
- [16] Електронний архів. Офіційний вебсайт державного архіву Закарпатської області. URL: <https://dazo.gov.ua/elektronni-dovidkovi-informatsijni-vydannya>.
- [17] За рік кількість українців у соцмережах зросла на 7 мільйонів – дослідження. Економічна правда. URL: <https://www.eravda.com.ua/news/2021/03/17/672023/>.
- [18] Калакура Я.С., Ковтанюк Ю.С. Архівний менеджмент в умовах електронного урядування. *Архіви України*. 2019. № 3. С. 18–57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2019_3_4.
- [19] Кисельова А. А. Архівні ресурси України в глобальній інформаційній мережі: види, доступ, перспективи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.10 «Документознавство, архівознавство». Київ, 2005. 19 с.
- [20] Кисельова А. А. Українські архівні ресурси в Інтернеті. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2004. Вип. 9. С. 238–247. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rks_2004_9_20.
- [21] Колекція документів на пергаменті. Офіційний вебсайт Державного архіву Волинської області. URL: https://volyn.archives.gov.ua/elekt_archives/kolekcia_dokum_pergament/.
- [22] Колосок В.М., Лазаревська Ю.А. Менеджмент комунікацій в інтернет-середовищі для просування логістичного бізнесу. *Економічний вісник*. 2019. № 4. С. 155–163. URL: https://ev.nmu.org.ua/docs/2019/4/EV20194_155-163.pdf.

- [23] Кручиніна Т.Г., Чернятинська Ю.Г. Створення архівних колекцій веб-сайтів у межах ініціативного документування в Центральному державному електронному архіві України. *Архіви України*. 2015. Вип. 5–6. С. 61–67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2015_5-6_6.
- [24] Купрунець Т.Я. Архівне копіювання веб-сайтів : проблеми та шляхи їх вирішення. *Архіви України*. 2012. Вип. 6 (282). С. 50–61. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2012_6%28282%29__6.
- [25] Левченко Л., Попова Л., Хромов А. Національні архівні інформаційні ресурси : правові засади реформування архівної справи. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2021. Вип. 1 (93). С. 249–263. URL: <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/1319>.
- [26] Левчук О. Архівні електронні інформаційні ресурси як джерело історичної інформації. *Архіви України*. 2020. Вип. 4 (325). С. 52–70. URL: <http://au.archives.gov.ua/index.php/au/article/view/88>.
- [27] Марчук О.О. Цифровий маркетинг як інноваційний інструмент управління. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 17. С. 296–299. URL: http://economyandsociety.in.ua/journals/17_ukr/43.pdf.
- [28] Місія Державної архівної служби України. Офіційний вебпортал Державної архівної служби. URL: <https://archives.gov.ua/ua/>.
- [29] Наші видання. Офіційний вебсайт державного архіву Сумської області. URL: <https://daso.archives.gov.ua/%d0%b3%d0%be%d0%bb%d0%be%d0%b2%d0%bd%d0%b0/informatsiyn-a-diyalnist/nashi-vydannya/>.
- [30] Новини оцифрування державними архівами: квітневий дайджест. Офіційний вебпортал Державної архівної служби України. URL: <https://archives.gov.ua/ua/>.
- [31] Онищенко О. Документально-інформаційні ресурси архівів та бібліотек – спільна база для розвитку науки, освіти, культури. *Архівознавство. Археографія. Джерелознавство*. 2001. Вип. 4. С. 163–173.
- [32] Офіційний вебсайт Державного архіву Львівської області. URL: <https://archivelviv.gov.ua/>.
- [33] Офіційний вебсайт Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтв України. URL: <https://csamm.archives.gov.ua/tsyfrovyi-fond-korystuvannia/>.
- [34] Офіційний вебсайт Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України. URL: <http://tsdavo.gov.ua/>.
- [35] Офіційний вебсайт Центрального державного архіву громадських об'єднань України. URL: <http://cdago.org.ua/>.
- [36] Офіційний вебсайт Центрального державного історичного архіву України, м. Київ. URL: https://cdiak.archives.gov.ua/full_files/.
- [37] Офіційний вебсайт Центрального державного історичного архіву України, м. Львів. URL: <https://tsdial.archives.gov.ua/index14.html>.
- [38] Підсумки діяльності у 2015 році та пріоритети на 2016 рік. Державна архівна служба. URL: https://old.archives.gov.ua/Archives/Zvit_2015.pdf.
- [39] Підсумки діяльності Державної архівної служби України у 2017 році та пріоритети розвитку на 2018 рік. URL: https://old.archives.gov.ua/Public-info/2018_k.pdf.
- [40] Пріоритети Державної архівної служби на 2021 рік. Офіційний вебпортал Державної архівної служби України. URL: <https://archives.gov.ua/ua/>.
- [41] Публічний звіт Голови Укрдержархіву Хромова А.В. про підсумки діяльності у 2020 році. URL: <https://archives.gov.ua/ua/%d0%bf%d1%83%d0%b1%d0%bb%d1%96%d1%87%d0%bd%d0%b0-%d1%96%d0%bd%d1%84%d0%be%d1%80%d0%bc%d0%b0%d1%86%d1%96%d1%8f/>.
- [42] Публічний звіт Голови Укрдержархіву Хромова А.В. Про підсумки діяльності Державної архівної служби України у 2019 році. URL: https://old.archives.gov.ua/Public-info/2020_02_12_pub_zv.pdf.
- [43] Сидоренко Н., Тягій С. Електронні виставки архівних документів як інформаційний ресурс регіону (на прикладі Державного архіву Миколаївської області). *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2019. № 1. С. 89–96. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2019_1_21.
- [44] Соціально-етичні основи збереження цифрової спадщини в Україні : монографія /Тюрменко І. (кер. авт. кол.), Рогожа М., Божук Л., Курченко Т., Халецька Л. Київ : Талком, 2017. 172 с. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/32587>.
- [45] Тюрменко І. Історико-культурна спадщина на веб-сайтах системи державних архівів областей України : стратегія доступу. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Історія*. 2016. Вип. 3 (130). С. 70–75. URL: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/10.23.10.100/db/ftp/visnyk/istoriya_130_2016.pdf.
- [46] Тюрменко І.І. Експертна оцінка структури та змісту веб-сайтів архівних установ України. *Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 10–12 вересня 2015 р. С. 43–50. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/19323?mode=full>.
- [47] Тюрменко І. Стан зберігання цифрової історико-культурної спадщини на веб-сайтах обласних державних архівних установ України. *Історико-культурна спадщина : збереження, доступ, використання* : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф., м. Київ, 7–9 квітня 2015 р. С. 226–229.

- [48] I. Tiurmenko, L. Bozhuk, Y. Smolnikov, & Y. Syerov, Digital communications of Ukraine archival institutions. *CEUR Workshop Proceedings*. Vol. 2616. 2020. pp. 296–307. URL: <http://ceur-ws.org/Vol-2616/paper25.pdf>.
- [49] Хромов А. Портал «Архіви Європи» та репрезентація України в європейському просторі оцифрованого культурного надбання. *Архіви України*. 2020. Вип. 2. С. 7–16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ay_2020_2_3.

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ЛОКАЛЬНИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ РЕСУРС ДЛЯ БІБЛІОТЕЧНОГО ЗАКЛАДУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Віталіна Горова

*Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології
імені М.Т. Рильського Національної академії наук України (Київ, Україна)
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2228-4337>*

1. ВСТУП

В Україні на сучасному етапі особливої актуальності набуває проблема втілення у життя ідей децентралізації (управління територіями, посилення місцевого самоврядування тощо). Територіальна реформа, розпочата у 2014 році, на сьогодні вже має свої результати. Відповідно до змін, унесених до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», від 16 квітня 2020 року, маємо чітке визначення поняття «територіальна громада» як сукупності жителів, об'єднаних постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійною адміністративно-територіальною одиницею, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, селищ, міст, що мають єдиний адміністративний центр [1]. У цьому Законі також подано визначення адміністративного центру територіальної громади – це населений пункт (село, селище, місто), що має розвинену інфраструктуру і, як правило, розташований найближче до географічного центру території територіальної громади та в якому розміщується представницький орган місцевого самоврядування територіальної громади. 17 липня 2020 року Верховною Радою України було прийнято Постанову № 3650 «Про утворення та ліквідацію районів» [2], згідно з її основними положеннями в Україні в межах існуючих областей замість 490 районів утворено 136 нових. Головною причиною зміни існуючого районування стало нерівномірне розподілення обсягу завдань при однакових обов'язках районних органів влади, спричинене різною густиною населення. Напередодні, 12 червня 2020 року, Кабінет Міністрів України прийняв відповідні розпорядження щодо визначення адміністративних центрів та затвердження територій громад областей. У результаті було створено 1469 спроможних територіальних громад, які покривають усю територію країни [3]. Такі нововведення мають на меті покращити систему розподілу державних коштів, унормувати відповідальність районного керівництва перед загальнодержавним і, навпаки, удосконалити, децентралізувати систему територіального поділу країни.

У рамках територіальної реформи особливої ваги набуває проблема функціонування на місцевому рівні бібліотечної системи. Потрібно зауважити, що на сьогодні в Україні діють 15600 публічних бібліотек, 81 % із них – знаходяться у сільській місцевості. До складу об'єднаних територіальних громад увійшло 24 % бібліотечних установ. Наразі потребує уваги проблема управління мережею публічних бібліотек в умовах децентралізації, а також зміна старих і пошук нових підходів щодо функціонування системи бібліотек в Україні загалом. Ускладнює цей процес ситуація, пов'язана з низьким розвитком місцевої інфраструктури: лише 38 % публічних бібліотек мають комп'ютери, натомість доступ до інтернету – 30 %, а у сільській місцевості – 19,6 % [4]. Такий стан речей підтверджує потребу в модернізації бібліотечно-інформаційної сфери на державному та регіональному рівнях. Отже, під час розробки стратегії розвитку малої території потрібно враховувати необхідність проведення трансформаційних процесів, які перетворюють бібліотеки у сучасні центри розвитку громади. Крім цього, у ході реформи децентралізації, новостворені громади і їх

керівництво стають перед вибором: з одного боку – належне утримування наявної розгалуженої мережі публічних бібліотек, а з іншого – пошук шляхів реформування системи публічних бібліотек. Варто зазначити, що у напрямі вирішення цих питань уже маємо деякі документальні напрацювання у вигляді «Методичних рекомендацій з організації мережі публічних бібліотек в об'єднаних територіальних громадах» [5], розроблених відповідно до Законів України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» [6], вищезазначеного Закону «Про місцеве самоврядування в Україні», а також Законів України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [7] і «Про співробітництво територіальних громад» [8]. Розробка «Методичних рекомендацій» і подальше їх використання органами місцевого самоврядування наразі надає можливості забезпечити належний рівень надання послуг у сфері культури, зокрема у процесі організації мережі публічних бібліотек в об'єднаних територіальних громадах. Згідно з названим документом оптимальним варіантом організації мережі публічних бібліотек у районах, де його межі повністю співпадають з межами однієї об'єднаної територіальної громади (район – одна громада), буде створення публічної бібліотеки як комунального закладу, що перебуватиме у власності об'єднаної територіальної громади, а інші публічні бібліотеки, розташовані на території району, отримують статус відокремлених структурних підрозділів (філій) публічної бібліотеки об'єднаної територіальної громади.

В умовах глобального розвитку сучасного суспільства виникла необхідність створення і формування інформаційного простору (структури, яка об'єднує результати комунікаційної діяльності) територіальної спільноти (громади). Пріоритетне місце у побудові такої комунікативної системи впевнено посіли інформаційно-комунікаційні технології. Присутність громади в інтернет-просторі сприятиме налагодженню механізмів громадської участі в управлінні на місцевому рівні, розвитку та популяризації культурних традицій малої території. Окрім того, вмиле застосування інноваційних підходів є важливим у розкритті етнокультурного і туристичного потенціалу громади, а також винайдення інструментів побудови ефективної системи самоорганізації населення. Потрібно зауважити, що на різних етапах проведення реформи децентралізації, після утворення об'єднаних територіальних громад постала ціла низка ключових завдань: оперативне інформування населення про нововведення, висвітлення перспективних планів подальшої роботи, структури, обов'язків, напрямів відповідальності новоутворених одиниць. Тому лідери громад, для вирішення цих завдань, активно користуються інструментами, що дають соціальні мережі. А в сьогочасних умовах протикарантинних заходів та обмеження контактів саме в інтернет-просторі все активніше відбуваються обговорення різноманітних пропозицій і стратегічних планів. Соціальні мережі як важливий спосіб комунікації громади займають першість у цьому процесі. Водночас й місцева бібліотечна установа стає тим зручним майданчиком (у тому числі й віртуальним) для такої соціальної взаємодії і важливим локальним інформаційним ресурсом загалом.

Метою нашого дослідження є розкриття особливостей застосування соціальних мереж як доступного інструменту формування інформаційного простору територіальної громади в Україні (на прикладі бібліотечних установ об'єднаних територіальних громад у Вінницькій області), а також простеження рівня залученості та комунікаційної активності їх користувачів. У рамках дослідження передбачається структуризація функцій і можливостей соціальних мереж для місцевої бібліотечної установи, а також висвітлення тематики та якості інформаційного контенту у мережі «Фейсбук». На етапі унормування українського законодавства щодо територіальної організації влади на місцях, розгляд цієї теми, на основі аналізу офіційних сторінок/груп у мережі «Фейсбук» бібліотечних закладів адміністративних центрів міських об'єднаних територіальних громад у Вінницькій області дозволить простежити рівень комунікаційної активності підписників/учасників та рівень залученості аудиторії, а також установити основні аспекти використання інформаційного простору для комунікації як всередині громади, так і з іншими зовнішніми учасниками інтернет-діалогу.

2. СУЧАСНІ СПОСОБИ ТА ІНСТРУМЕНТИ КОМУНІКАЦІЇ В ГРОМАДІ

Сьогодні диктує нові правила ведення інформаційно-комунікаційної діяльності всередині громади. Важливого значення набуває якісне представлення об'єднаних територіальних громад у мережі «Інтернет». Зокрема, не обмежуючись лише інформацією на вебсайті установи чи територіальної спільноти, активно розвивається й публічність у соціальних мережах як сучасного комунікативного інструменту.

Соціальні мережі – це відкрите інформаційне середовище, основне завдання якого полягає в обміні інформацією як усередині громади, так і про громаду загалом. У цьому контексті актуальним і необхідним є набуття умінь ефективного використання їх потенціалу. Завдяки міжнародній програмі «U-LEAD з Європою», яка надає підтримку уряду України у реалізації реформи децентралізації та регіонального розвитку, допомагає громадам розробляти ефективну комунікаційну стратегію, маємо можливість ознайомитися на спеціально створеній платформі «Цифрові комунікації в громаді» із онлайн-курсами, які висвітлюють правила і переваги використання діджитал-інструментів для побудови успішної внутрішньої і зовнішньої комунікації в громаді. Дані статистики засвідчують, що в Україні приблизно 25 млн осіб щодня користуються інтернетом, 64% з них – користуються соціальними мережами. Такі цифри ще раз підтверджують, що соціальні мережі є потужним ресурсом комунікації.

В Україні популярними соціальними мережами є: фейсбук (платформа, яка дозволяє публікувати світлини, відео, текстові дописи та проводити онлайн-трансляції), інстаграм (сервіс для публікації та обговорення фотографій та відеозаписів), твіттер (сервіс для оприлюднення коротких публічних повідомлень) та відеохостинг ютуб (дає можливість викладати відео і супроводжувати його коментарями). Це найшвидші, найпростіші і найдемократичніші канали розповсюдження контенту серед мешканців громади. Вони є дієвими каналами висвітлення її культурно-побутового життя. А правильне їх використання, розуміння технічних особливостей створення акаунтів, їх наповнення, популяризація, збільшення охоплення користувачів, правил, які допоможуть зібрати цільову аудиторію, сприятимуть налагодженню кращої комунікації з громадою.

Найпопулярнішою соціальною мережею є «Фейсбук». В Україні її користувачами є 13 млн осіб, і ця кількість постійно зростає. Щодо її технічних можливостей, то зазначена мережа дозволяє кожному користувачеві створити три види сторінок: приватний профіль, публічну сторінку і тематичну групу. Серед цих трьох типів акаунтів для потреб громади найбільш функціональною є публічна сторінка, яка має більше можливостей для її популяризації, у тому числі й місцевої бібліотечної установи.

При веденні сторінки/групи, важливою є робота з контентом, що вимагає регулярного висвітлення нової інформації і створення дописів. Окрему увагу варто приділяти формулюванню заголовку допису. Він має зацікавити користувача, спонукати його відкрити сторінку і прочитати увесь текст. Фейсбук є платформою, яка дозволяє виставляти світлини, відео, текстові дописи та проводити онлайн-трансляції. Вести сторінку потрібно креативно і цікаво, щоб дописи мали велике охоплення і з'являлися у стрічці новин у якомога більшої кількості користувачів. Правило, якого потрібно дотримуватися і яке допоможе цьому, – продукувати якісний контент. На початковому етапі ведення сторінки достатньо буде виставляти два-три дописи на день: якщо їх буде більше, вони загубляться у стрічці. Правильні алгоритми написання дописів та активність адміністратора (модератора) сторінки визначають появу допису у стрічці новин. Рекомендується частіше робити матеріали із фото, з посиланнями на джерела та коментарями експертів. Якщо зміст допису є цікавим і його подано з креативним підходом, то користувачі реагують на нього (поширюють його, коментують, переглядають відео та фото), таким чином зростає його охоплення і наступні дописи з'являються у стрічці уже більшої кількості користувачів. У цьому і полягає «органічне охоплення – люди приходять до вас на сторінку, бо ви цікаві». Варто зауважити, що у тематичних групах краще органічне охоплення, ніж у публічних сторінок, а також – більш тісний контакт із цільовою аудиторією [9].

2.1. Функціональні можливості використання бібліотечним закладом громади соціальної мережі «Фейсбук»

Активне використання соціальних мереж значно підвищує функціональні можливості комунікації усередині громади. Маючи широку популярність у суспільстві, як важливий комунікаційний інструмент, вони дозволяють висвітлювати життя громади, допомагають у роз'ясненні прийнятих рішень органами влади та у залученні громадян до розвитку малої території. У цьому контексті такий процес може посилити локальна бібліотечна установа як важлива соціально-комунікаційна інституція, яка має широкий спектр можливостей аби долучитися до формування місцевого інформаційного простору. З огляду на високий показник активності користувачів у соціальній мережі «Фейсбук», виокремимо її функціональні можливості для бібліотечного закладу громади:

- оприлюднення і поширення інформації зручним способом;
- реклама бібліотечних сервісів, можливості просування сайту бібліотеки;
- розширення спектру послуг для задоволення інформаційних потреб якомога більшої кількості представників громади;
- спілкування з потенційними користувачами на умовах самих користувачів;
- залучення мешканців громади до обговорення і внесення пропозицій за тією чи іншою ініціативою;
- проведення опитування на різну тематику (про читацькі уподобання тощо).

Разом з тим необхідно підкреслити, що нині спостерігається тенденція поступового відтоку частини користувачів мережі «Фейсбук» (насамперед молоді) та зростання кількості користувачів на таких платформах, як тік-ток, телеграм, інстаграм. Це можна пояснити креативністю і компактністю останніх. Справа у тому, що ці соціальні мережі не потребують написання великих текстових повідомлень, а спрямовані на послуговування фотознімками та монтажем відеороликів, які створюються та доносять інформацію значно швидше, ніж це було б при використанні текстуальних засобів. То ж виокремимо переваги у користуванні мережею «Фейсбук»:

- підвищення популярності установи через факт, що сторінки в соціальних мережах відвідуються користувачами значно частіше, ніж офіційні сайти;
- можливість обміну інформацією між співробітниками в режимі онлайн в умовах, коли вони знаходяться в різних місцях;
- оповіщення користувачів про новини, які відбуваються в громаді;
- використання даних зворотного зв'язку в режимі онлайн, оперативний моніторинг і опитування, статистика;
- отримання корисних порад та ін.

Важливим елементом соціальної мережі є контент (зміст, інформація), створений користувачами. У вибірку для змістовного аналізу бібліотечних представництв у мережі «Фейсбук» було включено 18 бібліотек адміністративних центрів міських об'єднаних територіальних громад у Вінницькій області. Проведений аналіз дозволив встановити, що наповненість вищезазначених сторінок дописами (станом на березень 2021 року) є відносно високим (загалом 190 дописів). Щодо висвітлення типу контенту публікацій, що надає бібліотека, то застосовано: текстовий і мультимедійний (світлин, відео та аудіо) контент, гіперпосилання, специфічні тексти (опитування, події). Показовим є те, що більше дописів супроводжують фото, ніж відео.

Проаналізувавши контент на сторінках публічних бібліотек міських об'єднаних територіальних громад у Вінницькій області, відзначимо його різноманіття і якість викладення. Широко застосовуються багато інструментів: завантаження мультимедіа, уподобання, репости, коментарі, хештеги. Інформацію, яка представлена у стрічці новин бібліотечної сторінки, за змістом можна розділити на дві частини: інформація про заходи і події, пов'язані з бібліотекою (інформування про наповнення фондів і про нові

надходження; повідомлення про діяльність бібліотеки, події, заходи, новини (про краєзнавчі та етнографічні проекти, віртуальні виставки, конференції, семінари, конкурси-флешмоби, вебінари-тренінги, майстер-класи, творчі зустрічі, відеотрансляції з письменниками тощо); опис книг, колекцій; про облаштування фотозон, приурочених до свят; про покращення матеріально-технічного оснащення) та висвітлення суспільно значущих подій (інформування про пам'ятні дати, державні свята, річниці діячів і подій; про співробітництво бібліотеки з установами освітнього та ін. напрямів; популяризація матеріалів ЗМІ на бібліотечну тематику).

2.2. Комунікаційна активність бібліотечних закладів громад у мережі «Фейсбук»

У межах дослідження проаналізовано наявність публічної сторінки та/або тематичної групи бібліотечного закладу адміністративного центру об'єднаних територіальних громад у фейсбук на прикладі Вінницької області. Дані про усі аспекти процесу децентралізації в Україні і створені об'єднані територіальні громади станом на 2021 рік можна отримати на спеціальному інтернет-порталі «Децентралізація дає можливості» [10]. За результатами аналізу можемо констатувати, що із 63 об'єднаних територіальних громад кількісна оцінка представленості бібліотечних закладів адміністративного центру об'єднаних територіальних громад у фейсбук виглядає так: 34 бібліотеки – мають лише сторінку, 15 бібліотек – мають лише групу, 1 бібліотека має і сторінку, і групу, 13 бібліотек об'єднаних територіальних громад – не мають ні сторінки, ні групи. Якщо порівняти з результатами аналізу щодо представленості громади у фейсбук, то дані відрізняються: 15 громад мають сторінку і групу, 32 громади – лише групу, 13 громад – лише сторінку, 3 – мають сторінку, присвячену сільській/селищній раді селища/села, що є центром об'єднаної громади (рис. 1).

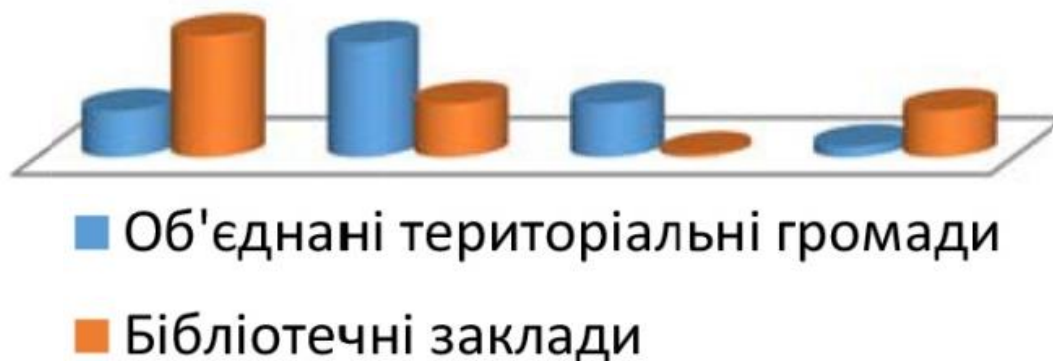

Рис. 1. Кількісна оцінка представленості бібліотечних закладів адміністративних центрів об'єднаних територіальних громад Вінницької області у фейсбуці

Звідси випливає, що найбільша кількість бібліотечних закладів адміністративних центрів об'єднаних територіальних громад створили офіційну сторінку (54 %), майже 24 % представляють свій бібліотечний заклад через тематичну групу, більше 1% мають і сторінку, і групу, приблизно 20 % бібліотек не представлені у мережі «Фейсбук». Переважно це бібліотечні заклади сільських/селищних об'єднаних територіальних громад. Якщо порівнювати з представленістю об'єднаних територіальних громад, то найбільша кількість об'єднаних територіальних громад створили тематичну групу (50 %), а не сторінку як бібліотеки, більше 25 % представляють свою громаду через офіційну сторінку, і майже 20 % мають і сторінку, і групу, менше 5 % – це громади, які у фейсбуці створили сторінку сільської/селищної ради (рис. 2).

Рис. 2. Відсоткове співвідношення представленості бібліотечних закладів адміністративних центрів об'єднаних територіальних громад Вінницької області у фейсбуці

Окрім кількісного представлення бібліотечних закладів адміністративних центрів об'єднаних територіальних громад у соціальній мережі «Фейсбук», важливим для нашого дослідження видався показник активності аудиторії на сторінці/в групі фейсбук. Для аналізу було обрано об'єднані територіальні громади Вінниччини, які відносяться до категорії міських громад, утворених шляхом приєднання до міста. Це зроблено з тих міркувань, що мешканці сільської місцевості, ймовірно, з різних причин менше користуються інтернетом, аніж міські. Однією з таких причин є те, що в Україні, на жаль, стан інтернет-покриття сьогодні залишається на доволі низькому рівні. Особливо відчутно це у низинних місцевостях і місцевостях із лісосмугами, на дорожніх трасах, у місцях проходження залізничних колій. У цих місцях інтернет-з'єднання дозволяє використовувати мобільний зв'язок лише для голосових дзвінків (2G), а подекуди – взагалі відсутнє.

Отже, автором статті рівень активності користувачів/учасників на сторінці/в групі фейсбук визначено за такими критеріями: залученість аудиторії – кількість підписників відносно чисельності населення громади; публікаційна активність – кількість дописів на день/місяць; активність користувачів (підписників) на сторінці/у групі – сукупність реакцій на публікацію (кількість уподобань, коментарів, репостів); зворотний зв'язок – наявність кнопки зворотного зв'язку (швидкого доступу).

Проаналізувавши сторінки/групи бібліотечних закладів адміністративних центрів міських об'єднаних територіальних громад Вінницької області за критерієм залученості, робимо висновок, що цей показник приблизно однаковий у різних міських об'єднаних територіальних громадах. Він є однаково низьким на сторінках усіх бібліотечних закладів. Середній показник підписників відносно кількості населення складає від 1 до 2 %. Найбільший відсоток підписників на сторінці/у групі становить 5,6 % – 1 185 підписників при кількості населення 20 996. Найнижчий – 0,5 % – 201 підписник при кількості населення 44 161. Тобто у порівнянні з чисельністю населення громади, рівень залучення аудиторії (кількість підписників сторінки/учасників групи) варто підвищувати. Проте необхідно відзначити позитивну тенденцію у тому, що нові учасники щодня додаються і їх кількість постійно зростає.

За результатами дослідження публікаційної активності на сторінках/у групах фейсбук бібліотечних закладів адміністративних центрів міських об'єднаних територіальних громад у Вінницькій області отримано дані, що засвідчують середній показник наявності дописів на сторінці/у групі місцевої спільноти (у середньому – 1–3 дописи на день). Проте публікуються вони нерегулярно.

Так само низькою є активність підписників, підтвердженням чого є мала кількість опублікованих під дописами коментарів, репостів і відміток «Подобається».

Переглянувши інтенсивність реагування аудиторії на наявні дописи, встановлено, що найбільше публікації отримали таку реакцію: 22 коментарі, 71 уподобання, 27 репостів.

Показник «Зворотний зв'язок» варто розглянути у ракурсі того, що створені бібліотечними закладами сторінки, а не групи на фейсбук, мають кнопку швидкого доступу (зворотного зв'язку) через опцію «Зв'яжіться з нами» або «Надіслати повідомлення» – з обраних 18 міських об'єднаних територіальних громад таку функцію мають 13.

Отже, показовим є те, що бібліотечні заклади об'єднаних територіальних громад не використовують повною мірою можливості мережі «Фейсбук». Рівень залучення аудиторії (кількість підписників), активності користувачів (реагування на дописи) і зворотного зв'язку потребує підвищення. Цього можна досягти за рахунок розширення тематики і підвищення якості інформаційного контенту, а також працюючи над збільшенням органічного охоплення.

3. ВИСНОВКИ

У результаті дослідження сучасних способів та форм комунікації у територіальній громаді, на прикладі розкриття особливостей застосування соціальних мереж як локального інформаційного ресурсу для її бібліотечного закладу (на основі дослідження офіційних сторінок/груп на фейсбук бібліотечних закладів адміністративних центрів об'єднаних територіальних громад у Вінницькій області) проаналізовано їх функції і можливості, інформаційний та комунікаційний потенціал для місцевої бібліотечної установи, а також їх роль як інструменту формування інформаційного простору малої території. Застосування інструментарію соціальних мереж бібліотечними закладами об'єднаних територіальних громад показують, що вони цілком виправдано стають особливим віртуальним майданчиком для поширення інформації про діяльність бібліотеки, події і заходи різної тематики. Демонструють їх потенціал у наданні допомоги при підсиленні і розвитку соціокультурної сфери на місцевому рівні, набутті якісно нового рівня в обслуговуванні населення, організації інформаційних кампаній, підвищення іміджу локальної бібліотеки. Активне використання бібліотечними установами об'єднаних територіальних громад засобів мережі «Інтернет», зокрема соціальних мереж, надає широкі комунікаційні можливості для спілкування як в межах населеного пункту, так і поза ним.

Проаналізувавши рівень залученості та комунікаційної активності аудиторії на сторінці/у групі фейсбук бібліотечних закладів адміністративних центрів міських об'єднаних територіальних громад у Вінницькій області, варто відзначити середній показник публікаційної активності. Показовим є те, що бібліотечні заклади об'єднаних територіальних громад не використовують повною мірою можливості фейсбук. Потребує підвищення рівень залучення аудиторії (кількість підписників), активності користувачів (реагування на дописи) і зворотного зв'язку. Цього можна досягти за рахунок розширення тематики і підвищення якості інформаційного контенту, проявлення креативності у створенні дописів, а також працюючи над збільшенням органічного охоплення. Аналіз інформаційного наповнення сторінки/групи бібліотечного закладу підтверджує потребу у розширенні інформаційного контенту на суспільно важливі теми. Соціальні мережі, маючи великий потенціал, необхідно використовувати у значно ширших спектрах розвитку малої території. Перспективним буде пошук унікального контенту, що дасть можливість відзначити місцеві «родзинки», притаманні певній громаді, розкрити широкий спектр її соціокультурного «багажу». А популяризація історичних надбань краю, його культурних традицій, висвітлення визначних досягнень сприятиме формуванню і підвищенню іміджу малої території, що у свою чергу дасть можливість привабити туристів і залучати інвестиції.

4. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997, № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
- [2] Про утворення та ліквідацію районів : Постанова Верховної Ради України від 17.07.2020 № 807-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#Text>
- [3] Про формування територіальних громад. URL: <https://decentralization.gov.ua/gromadas>.
- [4] Сом С., Бруй О. Розвиток ОТГ: як бібліотеки допомагають розвивати громади і чому бібліотекам потрібні зміни. URL: <https://mind.ua/openmind/20214110-rozvitok-otg-yak-biblioteki-dopomagayut-rozvivati-gromadi>.
- [5] Методичні рекомендації з організації мережі публічних бібліотек в об'єднаних територіальних громадах. URL: http://mincult.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=245204350.
- [6] Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України від 27.01.1995 № 32/95-ВР (зі змінами від 27.04.2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80#Text>.
- [7] Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII (зі змінами від 16.04.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>.
- [8] Про співробітництво територіальних громад : Закон України від 17.06.2014 № 1508-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text>.
- [9] Цифрові комунікації в громаді: онлайн-курс. URL: <https://u-learn.org.ua/courses/digital-communications/lectures/12038567>.
- [10] Децентралізація дає можливості. URL: <https://decentralization.gov.ua/newgromada>.

MODERN PR TECHNOLOGIES AND INSTITUTIONS OF SOCIAL MEMORY: PRACTICE OF USE

^aTetiana Klynina, ^b Oleksandr Markovets

^a National aviation university (Kyiv, Ukraine)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0332-9855>

^bLviv Polytechnic National University (Lviv, Ukraine)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8737-5929>

1. INTRODUCTION

Among today's social institutions that perform the functions of preserving national memory, archives, libraries and museums have a special role to play. They, as social multifunctional special institutions, collect, preserve, research and make available to the public historical and cultural sources, historical artifacts that witness the development of society in its many dimensions. Those sources that contain archives, libraries and museums, in themselves are carriers of social, collective and cultural memory and accumulate the historical experience of the nation, serve as a kind of historical documentary repository of the state in the implementation of its functions, as well as active communication a means of preserving and transmitting cultural values from generation to generation, a mediator between the past, present and future. In essence, these institutions of social memory actualize the past, preserve historical sources for the reproduction of culture, and are indicators of sociocultural change [2]. Recently, there has been a growing interest in the institutions of social memory, which have long outgrown the socially established definition and perception of their essence. Today's institutions of social memory are intensively developing, undergoing not only quantitative but also qualitative changes, becoming platforms for communication between different social groups. The community of museums, archives and librarians is increasingly recognizing the idea of "integrated" institutions that go beyond the conservation, demonstration and translation of historical and cultural heritage and move to a broader social mission of cultural identification and integration into the environment. Today's integration into the communication environment is most effectively carried out using such technologies.

2. ANALYSIS OF RECENT RESEARCH AND PUBLICATIONS

The study of the functions of archives, libraries, museums as institutions of social memory is a topical issue in the foreign humanities. Such scientists as B. Delmas, R. Jimerson, D. Kahn, E. Ketelaar, R. Cox, T. Cook, B. Craig, W. Afiani, K. Gelman-Vinogradov, T. Khorkordin, and others. Ukrainian scholars also oppose the assessment of memory institutions as passive and diminish their role. They widely consider the social role of these institutions as aimed at actively influencing the development of society and reveal the possibilities of interdisciplinary integration of heritage (G. Boryak, L. Dubrovina, A. Kyridon, I. Matyash and others) [2]. However, the issue of using PR tools in the activities of social memory institutions has not been sufficiently analyzed in the works of both foreign and Ukrainian scientists. Although it is worth noting that some steps in this direction are still being taken. Such Ukrainian researchers as I. Tiurmenko, L. Khaletska, T. Klynina, Y. Kondrashevskaya, L. Bozhuk, etc. focus on the use of digital communications and Internet technologies in the activities of certain types of institutions of social memory, such as archives and children's libraries [3; 4; 9; 10; 11; 12]. However, to date there are no comprehensive studies on the use of a wide range of PR tools that exist today. Therefore, the purpose of the article is to present the maximum range of PR tools that are used or can be used by institutions of social memory.

3. Presentation of the main material of the study

3.1. PR technology as a tool for image building

Today, the concept of image has become widely used in various fields of science and practice. Image has become an integral part of any organization that directs its actions to create a favorable image in a market economy to establish harmonious relations with the public. Image today is interpreted as “the most economical way to generate and recognize a complex social reality; as a result of information processing; as a collapsed text; as a communicative unit with which to work with the mass consciousness, as well as as a “visual image of an object that emotionally affects people.” The emotionality of the image requires finding special means to support it, because emotions are bright, but short-lived [1].

3.2. Network PR tools

Today's processes of informatization and digitalization of all spheres of life have moved society into the network sphere. The field of PR is no exception. The same laws apply in the network as in the offline environment: there is also a need to create a “correct” image of your company in the eyes of the target audience; you also need to work with people's concepts and beliefs about the company, its products or services; you also need to react quickly to criticism and block the attacks of opponents. All these tasks went offline.

Features of the online environment also affect PR tools on the Internet. Due to the popularity of web technologies, PR on the Internet has an explosive effect, so you need to know what methods to use for proper positioning.

Interaction with the Internet audience can be organized in several ways:

- ✓ Through social services and resources
- ✓ Through authoritative online media;
- ✓ Through the company's own website [8].

The most popular tools of network PR are:

- SMO is an adaptation to social networks. This item should become the first number in the list of tasks, because the audience of social networks is growing every day. Brand pages on Facebook, Instagram and other similar platforms are small or large media with their readership. SMO will help attract the user to the community of your brand. Therefore, on the main resource of the company we place links to network accounts (with beautiful avatars and a sufficient number of subscribers);

- SMM, i.e. social media marketing, is a continuation of the SMO strategy. Using SMM methods, future customers are attracted to the brand's pages on social networks, creating interesting and useful content, as well as launching interactive promotions, contests, etc [5].

- Blogging. Interesting content is the basis of all online PR methods. Many business owners think that site visitors never go to the “Our Articles” section. In fact, a blog can be an important part of a PR campaign strategy: potential customers search for information by driving key queries into a search engine. And the more of these keys will be in the blog articles, the more often customers will come to your site. The effectiveness of the method can be assessed by the number of views, likes, comments and bundles - these points will help to understand what else the client wants to know and create interesting articles for him. The tasks of running a corporate blog of the company are in many respects similar to the tasks of creating groups on social networks or creating company profiles on popular and authoritative thematic forums. Its own corporate blog, in terms of PR on the Internet, helps the company to become “closer to the people”, because the blogosphere is a kind of “barometer” of the interests of the Internet audience: any important event immediately finds a response in blogs [7].

- Viral marketing. Experts often answer the question of what PR is, one capacious and as old as the world phrase – “sundress radio”. “Viral” marketing is an idea that will appeal to and “infect” a huge audience. People themselves will spread such information on social networks. To create a viral campaign you need to: create positive content, focusing on the strengths of the topic or concept [2]. The information should be focused on the bright response of the audience. The message should be useful and practical.

- SERM – PR image on the network. Sometimes companies order false positive reviews about themselves and negative ones about competitors. “White” methods are much more effective, because it is better to place a block with real feedback about yourself – both positive and moderately negative – in Landings or mailing lists. After all, the presence of different reviews will serve as proof that the company does not catch the eye. The user understands that everyone makes mistakes, and “sweet” reviews will not believe [7].

- Own group on a social network – the company will be able to add images from its group (for example, photos of sold goods or successfully completed projects), publish news and notes about the life of the company, organize discussions of new products, organize contests, promotions, etc [8].

- Own website – another important online PR tool for a company. It can be a representative site or a corporate, online store or advertising promotional site. Each of the types of sites helps to implement a certain range of PR tasks facing the company. The company's own website for business is its "virtual office" and it can take over all the functions of representing the company's interests on the Internet. However, the best effect in gaining popularity and recognition among Internet users can be achieved only with an integrated approach, when the site, a group of accompanying social profiles and advertising campaigns on the Internet interact closely with each other, complement each other [6].

- Forum. The company's participation in a popular thematic forum, relevant to the profile of its activities, will allow the company from the position of an expert to give advice to other participants of such a forum, to answer their questions. Competent, polite and competent messages in this case form a lasting positive impression of the forum visitors, and, in fact, this is the main purpose of PR on the Internet [5].

- Publication of news and notes about the company, press releases in the leading online media - an important tool of PR on the Internet. The wider the coverage of popular online newspapers and magazines, the more attention will be drawn to the company and its products or services. At the same time, it is sometimes much easier to get to the pages of popular online publications than to the pages of ordinary newspapers or on TV and radio [8].

The more honest the PR tools in the network, the longer-lasting the effect will be, and honest methods of attracting customers will provide a huge audience of regular customers.

Fig. 1. The most popular tools of network PR

3.3. Non-network PR technologies

A press release is an official document with information for the media, which is sent or transmitted to journalists with a view to their interest in the topic, as well as for the publication of materials based on it. This is attention-grabbing material, a brief account of an event that has taken place. This PR technology is needed when there is a socially important reason for it (ie, the need not only for the organization but also for society). It has a certain structure: necessarily the title in which the informational reason is revealed, the date of sending; the exact name of the organization that produces it; information on where to clarify the information provided. A press release about the event to be held is submitted to the media no later than the day before the event, and about the event that took place - immediately after its completion [3].

A briefing is a short (up to half an hour) working event for media representatives, during which officials, representatives of state or commercial structures announce the news, state their attitude and indicate their position on a particular issue. Briefings are usually promptly organized in the event of emergencies (terrorist attacks, accidents, mass poisonings, traffic disruptions, communications, etc.) to explain as far as possible what happened, its causes, to prevent panic, possible mistakes, distortion of facts and exaggeration in the media. According to PR practitioners, “briefing is also the most convenient format for communicating sensational information designed to take the effect of surprise, because in this way the required information message veiled by sensational news will be uncritically perceived by the audience under the influence of strong emotions”. The peculiarity of the briefing is that the reports of the speakers are one-sided, illustrated with specific facts. In most cases, the organizers of the briefing are limited to the message, without entering into a dialogue with the press. The working event for journalists is most often used in the practice of press services of the authorities back-briefing – a meeting of the first persons (statesmen, heads of departments) with representatives of mass media in the format “not for the press” on certain information occasions. The duration of the back-briefing also takes no more than half an hour, sometimes much less, and is dedicated to a specific event, news or issue [10].

Press conference – a meeting of representatives of government agencies, socio-political organizations, commercial structures with journalists in order to inform the public on current issues. The initiators of the press conference are mainly managers and specialists of various structures, organizations and companies, and sometimes media workers who, under pressure from various groups of the public, want to get detailed, qualified and official answers to questions. Press conferences are useful when it is necessary to inform the public about some important and extraordinary event in your life; demonstrate the achievements of the company or its new products; to present a new concept of development that arouses mass public interest; to resolve controversial issues that have long been discussed by the public; to establish personal contacts of the organization's management with media representatives. At a press conference,

speakers should never delay their speeches: the speech should contain a minimum of information. The duration of the press conference is a maximum of 40 minutes, after which journalists should be able to work with individual participants [8].

The round table is a meeting of officials, specialists, experts, politicians, scientists and public figures and journalists to discuss in detail the current problem facing society and make some recommendations for its solution. It has two interpretations: as a free conference of various participants for direct discussion of specific problems (in particular, conflicts), less often as a closed society of elected officials who make important decisions on the sidelines. It is held in different situations and for different purposes: when a problem arises, to generate new ideas and discuss existing ones, to sum up, after an event. The type of group solution of certain issues, which is characterized by a certain order and sequence of statements of its participants, as well as equal rights and positions of all present. Most often, the round table plays an advocacy role. It is a simpler and softer form of discussion than discussion, debate, brainstorming, debate, or more complex forms such as public hearings, public expertise, problem seminars, and so on. In the modern sense, it is used as the name of one of the ways to organize a discussion of an issue and has the following features:

- the purpose of the discussion (generalization of ideas and opinions on the issue under discussion);
- all participants act as proponents (express an opinion on the issue, not on the opinions of other participants);
- all participants in the discussion are equal, no one has the right to dictate their will and decisions [9].

Presentation – a specially organized communication with the audience for public transmission and presentation of something new or motivation for certain actions. It is a certain action, action (commonly used meaning): showing a new product, presenting new information to the general public (presentation of a new book, fashion collection, movie) as an advertising campaign for promotion. Provides live communication in the form of dialogue between the speaker and the audience using certain technical means. According to the “Training Dictionary of the Language of Public Relation”, the presentation – PR-technology, which includes not only the demonstration of goods, companies or services for a specific target audience, but often theatrical or concert performance, dinner or buffet, auctions, sales, etc. In the activities of PR-units when using this technology we are talking about a specific “product”. But in any case, the specifics of the presentation as a media event of the state PR-service is more businesslike, strict and serious approach: unlike commercial organizations, any steps of government agencies or branches of government are always iodine close attention of the media and society. In general, so there is no need for the entertainment part of the event, auctions or quizzes. The presentation will be more effective if you invite not only representatives of the general public, ie potential buyers, customers, but also representatives of the city administration, legislatures, famous people of the city. It is very good if correspondents of newspapers, radio and television will be invited to the opening ceremony [4].

Open days – a date set for free access to a particular institution, production, etc. for those wishing to study, get a job, get acquainted with the activities of the institution, organization, etc. This is a common form of self-presentation of the company in the framework of PR and promotion, which allows everyone to get acquainted with its activities, plans, ask questions to management on issues of interest. As a rule, excursions are conducted for the guests; where they tell about the history of creation, main directions of activity, social significance for the public, etc.

The exhibition is a public demonstration of achievements in the field of economics, science, technology, culture, art and other spheres of public life. Exhibition business is one of the most difficult activities in the system of marketing communications, primarily because it requires from the organizers careful preparation, specific knowledge regarding the specifics of exhibition activities. Some organizational issues of the complex of events are significantly different for permanent exhibitions and for exhibitions, short-term in operation, but both have the same goal – through a series of events to increase interest in themselves, their products by the professional

community. In this sense, the exhibition activity is very closely intertwined with the functions of public relations and corporate advertising.

Stages of exhibition activity:

- Pre-exhibition activities (interaction of organizers and organizers with exhibitors and partners, coordination, topics and programs of the event, selection of exhibits, marketing research, customer search, work with the media, etc.);

- The whole complex of exhibition service (organization of the exhibition and the whole complex of accompanying events);

- Post-exhibition activities (summarizing the work of the exhibition and implementing the results in practice, summarizing materials about customers, the best exhibits, know-how, scientific and technical products and goods, presentation and promotion).

The very form of the exhibition, as a means of public relations, allows integrated use for several days of exhibitions, sales promotion, personal contacts with visitors, as well as wide public coverage through the media. The system of public relations of the exhibition activity has different schemes depending on what the exhibitions are: multidisciplinary, branch, specialized. The exhibition can be organized by one company or the whole industry, last from several days to several months or even operate permanently (permanent exhibition). The exhibitions feature both goods and services for sale, as well as works of art, historical monuments (for example, the International Monetary Fund in Washington holds an exhibition of graphics on its premises; IBM has opened an online exhibition of Hermitage treasures around the world). It is important to remember that non-profit exhibitions work on the image.

Training is a form of group work that provides active participation and creative interaction of participants with each other and with the teacher. Training is designed to acquire or improve a particular skill through practice. Good training contains 10 % of theoretical material, the rest - practice and automation of skills. Specific features of training:

- adherence to certain principles of group work;

- the presence of a more or less permanent group (preferably from 15 to 20 people who meet periodically or work continuously for two to five days);

- a certain spatial organization (most often - work in a comfortable isolated room, where participants spend most of the time sitting in a circle);

- use of active and interactive methods of work.

In the training session, preference is given not to the teacher, but to students whose personal experience is the basis for learning. It is not necessary to give lectures, it will be expedient if students (participants) share what they know at the moment, and find and / or assimilate the information which is not enough. The teacher in the training plays the role of facilitator (from the English. Facilitate – to help, facilitate, promote). It directs the activities and interaction of participants to study the topic and achieve the goal of the training.

Master class is a form of lesson in which the teacher shares the experience of his work through direct commentary and demonstration of the most effective methods, techniques, forms of pedagogical activity, planning their application by all participants. It is conducted by a specialist in a certain field of creative activity (music, fine arts, literature, directing, acting, design, crafts) for people who, as a rule, have already reached a sufficient level of professionalism in this field [9].

Sponsorship – a system of mutually beneficial contractual relations between the sponsor, which is a provider of funds, resources and services, and the recipient - the party receiving them, represented by individuals, groups, organizations in order to achieve certain marketing communication goals. Financing of the program, project, event both for the purpose of its support, and for advertising of own activity. Provides for direct or indirect withdrawal of profits or other benefits. The European Association of Sponsorship Consultants interprets it as any commercial agreement under which a sponsor provides financial or other support to establish a link between the sponsor's image, brand or products and the activities of its organization in exchange for the right to advertise this link. language and or receive certain and predetermined direct or indirect benefits. Sponsorship goals can vary significantly: they include brand

promotion, corporate development, image change, building new business-to-business relationships, building media resonance, expanding business, and growing sales to stand out from other advertisers. Importantly, sponsorship works as a communication in cases where advertising is prohibited or legally restricted, which prevents its effective use.

Charity – voluntary and unpaid activities of individuals or organizations to provide assistance to individuals or organizations in the form of providing property, funds, works, services and other support. Unlike the sponsor, the benefactor does not expect to benefit from his actions and does not claim it even in cases where this benefit occurs. Unlike sponsorship, charity can be hidden – secret or anonymous [8].

Patronage – material support of organizations or individual figures of culture and art, provided by private donors on their own initiative and by personal choice. The motives of charity are connected, first of all, with compassion and mercy, the motives of patronage are connected with social mutual aid and protectionism. Like, the goals of charity – to ensure social well-being in society, the goals of patronage – the preservation and development of cultural heritage. Culture, like the Philharmonic and classical music, is a platform where people meet, communicate and get new ideas, and business is basically successful communication. In Europe, concerts have already become a tool for communication in business, and sponsors (for example, Audi, Porsche, Rolex) understand that this is a new means of communication: when you sponsor something, it builds your image and brand.

Corporate social responsibility is part of the company's ongoing business development strategy, which is determined by the geography of corporate activities and allows through charitable actions and programs to positively influence the communities of individuals and legal entities that influence the company's business. This is a positive influence of the brand on everything that happens around its activities; the responsibility of the enterprise for the impact of its decisions and actions on society, the environment through transparent and ethical behavior; it is an investment in one's own reputation.

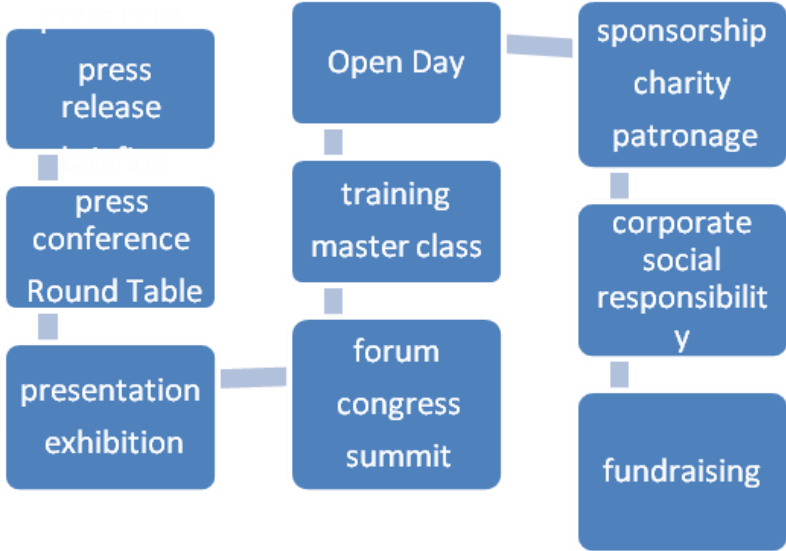

Fig. 2. Non-network PR technologies

Fundraising – organized search and collection of financial and other funds, in particular, for the implementation of charitable support of socially significant projects, programs and actions, public institutions. This is an activity to attract and accumulate funds from various sources for the implementation of socio-cultural projects and programs, which usually do not have direct commercial benefits and are short-term. The main tasks of fundraising are: attracting resources for targeted programs, socially significant and scientific projects, collecting new ideas for future programs, supporting target groups and helping individuals to realize themselves, increasing the image of the organization and strengthening public confidence in it.

Of course, this is by no means a complete list of PR technologies that are actively used in government, commercial, non-commercial, business, cultural and other environments.

3.4. PR tools & institutions of social memory’s activity

The basic element of today's culture is the library, which, unfortunately, has been “neglected” lately. The mission of libraries is quite simple and complex at the same time - it is the formation of thinking and creative generation. Therefore, in order to involve people in socio-cultural and educational activities, libraries have to take into account the challenges of today and keep up with the times. That is why, in order to remain a popular institution, libraries are expanding their scope of activity and using modern PR technology to stay on time. Project activity is especially popular in the activities of libraries. Implementation of projects and programs involves a variety of forms of activity to achieve the declared objectives. Among the most common are trainings, round tables, quests, festivals, holidays, master classes, game programs, workshops, exhibitions, competitions, presentations, consultations, communication hours, information messages, seminars, etc [4; 9; 12].

Historical memory cannot be considered complete without the maximum possible involvement in the scientific circulation of huge arrays of documents contained in the funds of state archives. Therefore, the main processes in archival business are the physical preservation of archival documents, accounting and providing access (direct and intellectual) to them. Thus, the meaning and purpose of the existence of archival institutions today is to provide all members of society with equal, unrestricted access to documentary retrospective information. Access to archives is a manifestation of one of the basic human rights: the right to information. One of the key areas of organizing the widest possible access to archival resources is the electronic translation of the reference apparatus of archives and archival documents – ie the formation of digital information space. In the context of the development of an open society, archives use one of the most popular PR tools – the availability of its own web resource. Modern methods of representation of archival information also include the organization of exhibitions of archival documents, which operate on the Internet in the mode of online exhibitions. Exhibitions, as an important direction of PR-technologies of the archive in the modern social and communication environment, are designed for all three types of interaction with the environment [4; 11].

Increasing public interest in the sources of spirituality, the study of centuries-old traditions highlights the study of the preservation of historical and cultural heritage, the use of new forms of access and dissemination of national cultural heritage in the country and abroad. This fully applies to monuments stored in museums. In modern conditions, Ukrainian museums are entrusted with the mission of relaying the information potential of museum institutions to Ukrainian society, diverse communication with society and its institutions with modern tools provided by the information society. At present, all regional museums have their own websites, which serve as the main communication channel with the public. At the same time, they act as information channels and platforms on the Internet for placing the necessary information that provides citizens with access to the nation's cultural heritage. The most popular PR technologies used by social memory institutes today can be found in the table below [1].

Table 1. PR tools in libraries, museums, archives

Libraries	Museums	Archives
<ul style="list-style-type: none"> • own website • web pages in social networks • trainings • round tables, seminars • quests, festivals, organization of thematic holidays, master classes, game programs (children's libraries), • exhibitions, presentations of publications, books, publishing houses, etc. 	<ul style="list-style-type: none"> • own website • web pages in social networks • virtual exhibitions • announcements and press releases • 3D excursions 	<ul style="list-style-type: none"> • own website • online reception • holding round tables • online / offline exhibition of documents • printed materials • web pages in social networks • announcements and press releases

4. CONCLUSIONS

At the present stage of building a civil society, the main purpose of which is the development of social and cultural space, in which citizens focus not only on their own interests but also on interaction with each other, the activities of social memory institutions (institutions) that involve society in the national cultural heritage. Since social memory is the bearer of values and norms of different social groups, able to accumulate and store the so-called “social property (capital)”, the institutions of social memory ensure its use in the processes of communication and reproduction of accumulated social information. It is in this context that the social communications of social memory institutions become relevant, which, in parallel with the development of the information society, are transformed and acquire new forms. For example, there is a change in the format of children's libraries: from the library-book collection to the library-public institution, the library as a socio-cultural center of the community. In this regard, new forms of communication appear: the development of social partnership; mastering organizational and communication competencies for cooperation with the community, local and central authorities, business, mass media, public national and international organizations; creation of a creative educational and communicative space to reveal the inner potential of children, their integration into the community; coverage of libraries in the media, the use of PR and advertising to promote their activities. Library and archival institutions do not lag behind, which, adhering to the principle of free access to information, try to provide all members of Ukrainian society with equal, unrestricted access to documentary retrospective information and historical and cultural heritage of Ukraine. Today's communication technologies of archival institutions are represented by expanding access to archival documents, introduction of modern information technologies, including the provision of archival electronic services to users, preparation of collections of documents, monographs, biographical and reference publications, creating a system of information resources integrated into the world information space. New forms of communication are also used, among which online exhibitions are gaining popularity as a modern means of representing archival information. Museum institutions also preserve the national historical and cultural heritage with the help of modern electronic technologies. After all, the use of modern electronic communication technologies by museums (online museum tours, online exhibitions of museum collections, etc.) is a means of involving broad sections of society in national cultural treasures, the opportunity to promote Ukrainian cultural heritage in their own country and world and preserve it for future generations.

5. REFERENCE

- [1] Божук Л., Клиніна Т. Національна історико-культурна спадщина: новітні засоби збереження та використання. *Інформація, комунікація, суспільство 2019*: матеріали 8-ої Міжнародної наукової конференції ІКС-2019. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2019. С.105–106.
- [2] Дубровіна Л.А., Киридон А.М., Матяш І.Б. Інституції пам'яті: архіви, бібліотеки, музеї та культурно-історичні заповідники. *Енциклопедія історії України: Україна – Українці*. Кн. 2 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: «Наукова думка», 2019. 842 с. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=2.23>.
- [3] Тюрменко І.І. Зв'язки з громадськістю в діяльності державних архівних установ Півдня України. *Південь України: етнокультурний, мовний, культурний та релігійний виміри: зб. наук. праць*. Вип. 6. Херсон: ФОП Грінь Д.С., 2017. С. 371-376. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0013171.
- [4] Тюрменко І.І., Халецька Л.П., Божук Л.В., Курченко Т.Є., Клиніна Т.С. Установи соціальної пам'яті у соціокультурному інформаційному просторі. *Соціальні комунікації інформаційного суспільства: теоретичні та прикладні аспекти: монографія*. Київ: Талком, 2020. С. 108–158.
- [5] International Public Relations Network: IPRN. URL: <http://iprn.com/>
- [6] Public relations network a world of exposure. URL: <https://www.pr-network.biz/>.
- [7] PR on the Internet. URL: <https://webstudio2u.net/ua/internet-ad/456-internet-pr.html>.
- [8] What is PR and how does it work online? URL: <https://luxsite.ua/ua/chto-takoe-pr-i-kak-on-rabotaet-v-internet>.

- [9] Khaletska L., Klynina T., Kondrashevska Y., Peleshchyshyn A. Network communication technologies in the activity of children's libraries of Ukraine. *The 2nd International Workshop on Control, Optimisation and Analytical Processing of Social Networks (COAPSN 2020)*, May 21, 2020. Lviv, 2020. 86–100 pp.
- [10] Klynina T.S. Network PR tools. *ICS-2020: Інформація, комунікація, суспільство*, матеріали міжнародно-практичної конференції, Львів, 21-23 травня 2020. С. 45–47.
- [11] Tiurmenko I., Bozhuk L., Smolnikov Y. (eds). Digital Communications of Ukraine Archival Institutions. *Control, Optimisation and Analytical Processing of Social Networks (COAPSN 2020). CEUR Workshop Proceedings*. Vol. 2616 (2020), pp. 296–307. URL: <http://ceur-ws.org/Vol-2616/paper25.pdf>.
- [12] Tiurmenko I., Bozhuk L., Khaletska L., Struk I., Buriachok V. Communication Library Mechanisms for Childrens Social Integration. *Proceedings of the International Workshop on Conflict Management in Global Information Networks (CMiGIN)*, Lviv, 2019, volum 2588, pp. 533–544. URL: <http://ceur-ws.org/Vol-2588/paper45.pdf>.

ДО ПИТАННЯ СТВОРЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ КОПІЙ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКУМЕНТІВ, ЗАСВІДЧЕНИХ ПАПЕРОВИХ КОПІЙ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКУМЕНТІВ І ЦИФРОВИХ КОПІЙ ПАПЕРОВИХ ДОКУМЕНТІВ

Юрій Ковтанюк

Центральний державний електронний архів України (Київ, Україна)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4120-1875>

1. ВСТУП

Останнім часом спостерігається негативна тенденція щодо втручання в законодавчу та нормативно-правову бази з питань організації діловодства, насамперед електронного, й архівної справи без участі фахівців у цих сферах діяльності, зокрема науковців, що ведуть дослідження в означених напрямках, або тих, хто сьогодні приймає рішення щодо таких змін, не беруть до уваги зауваження та пропозиції спеціалістів. Одним із наслідків такої діяльності є поява нових термінів і понять, а також їх визначень у нормативно-правовій базі України, а саме: «електронна копія електронного документа», «засвідчена паперова копія електронного документа» і «цифрова копія паперового документа». Не можна не погодитися з відомим висловлюванням, що про терміни не дискутують – про них домовляються.

На жаль, українські вчені, насамперед документознавці й архівознавці, вимушені лише спостерігати за процесом створення нової термінологічної системи, що є базисом для виникнення нових документальних процесів, деякі з яких, на нашу думку, повинні організовуватися інакше, деяких не повинно існувати взагалі. Не зважаючи на включення до складу робочих груп із підготовки нових нормативно-правових актів із питань організації роботи з електронними документами або підготовки проєктів змін до таких документів, що організувалися при Кабінеті Міністрів України та державному агентстві з питань електронного урядування України, документознавців і архівознавців – працівників Державної архівної служби України, Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Центрального державного електронного архіву України [1], остаточно редакція підготовлених документів жодного разу не надавалась зазначеним членам цих робочих груп. Останнім часом зміни нормативно-правової бази з питань організації електронного документообігу, що відбувається під керівництвом Міністерства цифрової трансформації України, здійснюється без запрошення до участі в цьому процесі документознавців та архівістів. Для отримання законних підстав діяти саме в такий спосіб 2019 року в Положенні про Міністерство цифрової трансформації України було визначено, що це міністерство «відповідно до покладених на нього завдань... бере участь у... розробленні та впровадженні вимог... до оформлення документів, організації документообігу, зокрема електронного документообігу» [3, пункт 4, підпункт 14], а у середині 2020 року до Положення про Міністерство цифрової трансформації України були внесені зміни, що це міністерство «є головним органом у системі центральних органів

виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики», у тому числі «у сфері впровадження електронного документообігу» [4]. Впровадження електронного документообігу стало одним із основних завдань Міністерства цифрової трансформації України. Подивимося на Положення про Державну архівну службу України, в якому визначено, що Укрдержархів «є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра юстиції і який реалізує державну політику у сфері архівної справи, діловодства...» [5, пункт 1]. Основними завданнями Укрдержархіву визначено «реалізація державної політики» та «організація проведення науково-дослідних робіт у сфері архівної справи, діловодства» [5, пункт 3]. «Укрдержархів відповідно до покладених на нього завдань... розробляє вимоги до оформлення документів, організації документообігу, зокрема електронного документообігу, підготовки і передачі документів до архівних установ, упорядкування документів, які вносяться до Національного архівного фонду» [5 пункт 4, підпункт 24], а також «погоджує правила, порядки, типові інструкції з діловодства, галузеві уніфіковані форми документації, методичні рекомендації і навчальні програми з питань архівної справи і діловодства, розроблені іншими державними органами та органами місцевого самоврядування, а також підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності» [5, пункт 4, підпункт 25]. Зважаючи, що електронний документообіг є складовою загального документообігу, про що зазначено у Положенні про Державну архівну службу України [5, пункт 4, підпункт 24], а документообіг є складовою діловодства [5], то маємо певне дублювання повноважень, насамперед щодо визначення вимог до оформлення документів, організації документообігу, зокрема електронного документообігу.

Такий стан нормативно-правової бази у сфері визначення повноважень центральних органів виконавчої влади може викликати певне несприйняття у документознавців та архівознавців, діловодів та архівістів, що відбивається у питанні: «До чого Міністерство цифрової трансформації України долучати до вирішення завдань щодо загального документообігу?». Стосовно електронного документообігу питань ні у кого не виникає. Зауважимо, що насправді йдеться про сучасне діловодство, для організації якого вже давно використовуються інформаційні (цифрові) технології з метою автоматизації документаційних процесів.

Дослідження життєвого циклу документів, зокрема електронного [7; 8], доводять, що на сьогодні немає різниці щодо підготовки документа з будь-яким носієм. Більшість всіх проєктів документів створюється із застосуванням технологій документування інформації в електронній формі, для чого використовується комп'ютерна техніка. Різниця між паперовим та електронним документом полягає в подальшій фіксації інформації під час остаточного оформлення документів: або документна інформація друкується на папері з подальшим власноручним підписанням і/або проставлянням печатки, або на документну інформацію в електронній формі накладається електронний підпис чи печатка.

Отже, участь Міністерства цифрової трансформації України у розробленні та впровадженні вимог до оформлення документів, організації документообігу, зокрема електронного документообігу, є доцільним. Разом з тим зазначимо, що ключовими словами тут є «бере участь». Тому, на нашу думку, визначену систему повноважень для Міністерства цифрової трансформації України та Державної архівної служби України щодо підготовки вимог до оформлення документів, організації документообігу, зокрема електронного документообігу, слід вважати оптимальною для організації відповідної роботи, де чітко визначено, хто в чому бере участь і хто з ким і що погоджує.

Щодо того, що Міністерство цифрової трансформації України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, у тому числі у сфері впровадження електронного документообігу, серед діловодів і архівістів спостерігається певна упередженість, зважаючи, що це міністерство визначено «головним органом», але, при уважному прочитанні, зрозуміло, що йдеться про впровадження електронного

документообігу, що не повинно впливати на визначення вимог до оформлення документів, організації документообігу, зокрема електронного документообігу. По суті це різні завдання. Однак, на практиці це не завжди працює, як визначено на нормативно-правовому рівні, у тому числі, зважаючи, що Міністерство цифрової трансформації України очолює віцепрем'єр-міністр України, а Державній архівній службі України доводиться діяти через Міністра юстиції України.

2. ПРО ЕЛЕКТРОННІ КОПІЇ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКУМЕНТІВ

Основним документом, який визначає на нормативно-правовому рівні вимоги щодо роботи з електронним документом у діловодстві, вважається Типова інструкція з документування управлінської інформації в електронній формі та організації роботи з електронними документами в діловодстві, електронного міжвідомчого обміну, яка затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 55 (далі – Типова інструкція з документування управлінської інформації в електронній формі). Цей документ не став виключенням щодо не врахування позиції документознавців і архівознавців, особливо на завершальних етапах його підготовки та підготовки проєктів змін до нього. Результатом такого нехтування думки фахівців стала поява в Типовій інструкції з документування управлінської інформації в електронній формі низки понять щодо копій електронних і паперових документів. Розглянемо детально лише деякі з них.

У статті 7 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» вводиться поняття «Електронна копія електронного документа засвідчується у порядку, встановленому законом» [9]. У Типовій інструкції з документування управлінської інформації в електронній формі вводиться визначення, що розкриває сутність засвідчення цього документа: «електронна копія електронного документа – візуальне подання електронного документа в електронній формі без кваліфікованих електронних підписів, якими його було завізовано та/або підписано, відповідність та правовий статус якої засвідчено кваліфікованою електронною печаткою» [10, підпункт 7 пункту 6 розділу 1].

Уведення цього визначення на нормативно-правовому рівні полягає в намаганні приховати електронні підписи високопосадовців, що, на нашу думку, є невдалим копіюванням сутності паперових технологій минулого, якими було передбачено приховування власноручних підписів високопосадовців на ксерокопіях документів, що надсилалися як вихідні, з метою уникнення можливості підробки цих підписів: «Факсимільне відтворення підпису керівника органу виконавчої влади або особи, що його заміщує, за допомогою засобів механічного або іншого копіювання на документах, що подаються Кабінетові Міністрів, не допускається» [11, пункт 2 параграфу 51 глави 5 розділу 4]. Про міркування щодо такої практичної реалізації поняття «електронної копії електронного документа» було повідомлено у 2017 році працівниками Секретаріату Кабінету Міністрів України [12], які входили до складу робочої групи з підготовки проєкту Типової інструкції з документування управлінської інформації в електронній формі [13; 14].

У результаті затвердження Типової інструкції з документування управлінської інформації в електронній формі на початку 2018 року було отримано реальний приклад невдалого застосування сучасних технологій із причин нерозуміння їх переваг, що призводить не до спрощення виконання певних документаційних процесів, їх прискорення, підвищення ефективності продуктивності праці діловодів й удосконалення організації діловодства в цілому, а навпаки – до ускладнення процесів, їх уповільнення, невиправданих витрат, зокрема, що вимірюються людино-годинами. Про які переваги сучасних технологій ідеться, що не були враховані при намаганні реалізувати поняття «електронна копія електронного документа» саме в такому ключі, як було замислено працівниками Секретаріату Кабінету Міністрів України у 2017 році? Мова йде про криптостійкість кваліфікованих електронних підписів. Принципи створення будь-якої

інфраструктури відкритих ключів, у тому числі національної інфраструктури відкритих ключів України, ґрунтуються на таких постулатах:

– по-перше, захист особистого ключа – особисте володіння інформаційним об'єктом, що називається особистим ключом. Навіть у системі кваліфікованого надавача електронних довірчих послуг (акредитованого центру сертифікації ключів) не залишається ні самого ключа, ні паролю до нього після його створення (генерації системою) та записування на носій користувача. Таку роботу цих систем визначає нормативно-правова та нормативна бази з питань захисту інформації, про що отримуються дозвільні документи, які свідчать про відповідність функціонування таких систем цим нормативним вимогам [15]. Вимоги щодо зберігання, використання та захисту особистого ключа також визначені на законодавчому та нормативно-правовому рівні. Всі ці вимоги направлені на виконання певних простих заходів щодо захисту особистого ключа від доступу до нього інших осіб. Отже, сутність означеного принципу полягає у тому, що особистий ключ належить лише його власнику і не повинен потрапити до інших фізичних осіб. Це той інформаційний об'єкт, який дійсно повинен надійно захищатися завдяки не тільки апаратно-програмним засобам, а також організаційним заходам. До прикладу, передавання власником особистого ключа разом із паролем від нього іншій особі миттєво знищує будь-який захист інформації, яким би він надійним не був. У порівняння, така ситуація повністю відповідає власноручному підписанню чистих аркушів із подальшим їх передаванням іншій особі. Призначення особистого ключа визначено у Законі України «Про електронні довірчі послуги»: «параметр алгоритму асиметричного криптографічного перетворення, який використовується як унікальні електронні дані для створення електронного підпису чи печатки, доступний тільки підписувачу чи створювачу електронної печатки, а також у цілях, визначених стандартами для кваліфікованих сертифікатів відкритих ключів» [16, підпункт 29 пункту 1 статті 1 розділу I]. До власноручного підпису цей закон прирівнює кваліфікований електронний підпис, що «має таку саму юридичну силу, як і власноручний підпис, та має презумпцію його відповідності власноручному підпису» [16, пункт 4 статті 18], тобто інформаційний об'єкт, що має максимальний рівень захисту і, якщо «основною формою провадження діловодства в установах є електронна» [10, абзац 1 пункту 2 розділу I], то «документування управлінської інформації в установах здійснюється в електронній формі із застосуванням кваліфікованого електронного підпису, кваліфікованої електронної печатки та кваліфікованої електронної позначки часу» [10, абзац 2 пункту 2 розділу I];

– по-друге, доступність онлайн відкритого ключа. Разом із особистим ключем система кваліфікованого надавача електронних довірчих послуг створює в одному технологічному процесі «відповідний йому відкритий ключ, що є взаємопов'язаний параметрами алгоритму асиметричного криптографічного перетворення» [16, підпункт 30 пункту 1 статті 1 розділу I]. Кваліфікований електронний підпис «базується на кваліфікованому сертифікаті відкритого ключа» [16, підпункт 23 пункту 1 статті 1 розділу I]. «Відкритий ключ – параметр алгоритму асиметричного криптографічного перетворення, який використовується як електронні дані для перевірки електронного підпису чи печатки, а також у цілях, визначених стандартами для кваліфікованих сертифікатів відкритих ключів» [16, підпункт 4 пункту 1 статті 1 розділу I]. Виходячи із назви цього інформаційного об'єкта він доступний усім і кожен, хто бажає, може отримати його через інтернет із вебсайту кваліфікованого надавача електронних довірчих послуг [16, абзац 5 пункту 2 статті 13 розділу II];

– по-третє, доступність кваліфікованого електронного підпису, кваліфікованої електронної печатки та кваліфікованої електронної позначки часу, що створюються за допомогою особистого ключа і перевіряються за допомогою відкритого ключа, якщо доступ до них не обмежено як до реквізитів (складових) документа, на який його створювачем накладено гриф обмеження доступу. В інших випадках доступність цих інформаційних об'єктів побудована на застосуванні сучасних стандартів

криптографічного захисту інформації, що застосовуються в Україні [17, пункт 3], і на яких ґрунтуються відповідні алгоритми, що надійно захищають інформацію, яка міститься в кваліфікованих електронних підписах, кваліфікованих електронних печатках та кваліфікованих електронних позначках часу, та з високою ймовірністю не дозволяють виконати їх підробку та даних (наприклад, електронного документа), до яких ця інформація додана або з якими пов'язана. Ключовим тут є згадування про певну ймовірність, що і визначає криптостійкість означених алгоритмів [17]. Хвилювання щодо забезпечення високої криптостійкості алгоритмам відповідних стандартів, визначених в нормативно-правовій базі України, додає наближення доби квантових комп'ютерів, обчислювальні можливості яких значно вищі за сучасні комп'ютери, але ні станом на 2017 рік, коли велася підготовка проєкту Типової інструкції з документування управлінської інформації в електронній формі, ні натеper ці комп'ютери не є поширеними у світі та Україні. Однак і тут є надія, що буде забезпечена висока криптостійкість завдяки новим стандартам, розробка яких вже активно ведеться у світі, зокрема українськими науковцями-криптологами [18; 19; 20].

Отже, для приховування кваліфікованих електронних підписів чи печаток немає жодних підстав. Крім того, значно простіше виготовити не електронну копію електронного документа, а електронний примірник електронного документа для створення якого достатньо застосувати звичайну процедуру копіювання файлів, з яких складається електронний документ. Саме такий інформаційний об'єкт визначається у Типовій інструкції з документування управлінської інформації в електронній формі поняттям «примірник електронного документа – файл, який містить набір даних, тотожний оригіналу електронного документа» [10, підпункт 23 пункту 6 розділу 1]. На нашу думку, доцільно було б його назвати «електронним примірником електронного документа».

Повертаючись до визначення електронної копії електронного документа, наведеного в Типовій інструкції з документування управлінської інформації в електронній формі [10, підпункт 7 пункту 6 розділу 1], вочевидь, що для виготовлення цього документа слід визначити кваліфіковану електронну печатку, якою буде засвідчуватися електронна копія електронного документа, призначити працівника, який буде застосовувати цю кваліфіковану електронну печатку та реєструвати в системі ці документи, щоб потім саме їх можна було, наприклад, надсилати до іншої юридичної особи. Тепер можна порівняти час, що буде витрачатися на виготовлення електронної копії електронного документа й надсилання самого електронного документа, що не потребує запровадження додаткових документальних процесів. Якщо адресатів більше одного, то в системі «під час завантаження автоматично створюються примірники електронних документів у кількості, що відповідає заявленому в реєстраційно-моніторинговій картці переліку адресатів, для їх подальшого персоналізованого надсилання відповідним адресатам» [10, абзац 2 пункту 22 розділу I]. В автоматизованому режимі такі примірники створюються, як виключення, наприклад, «у разі звернення до установи уповноваженої особи на підставі оригіналу ухвали слідчого судді, суду» [10, пункту 200 розділу VI].

Крім того вважаємо, що подальше застосування оригіналу суттєво покращує правовий статус документального забезпечення наступних управлінських рішень. Питання юридичної сили засвідченої копії електронного документа, не лише електронної, а також паперової, постійно є предметом наукових досліджень, а для забезпечення юридичної значущості таких копій та забезпечення правомірності діяльності у різних сферах, що ґрунтується на цих документах, видається чимало нормативно-правових та нормативних актів України. Навіть визначення засвідченої копії документа, що наводиться в ДСТУ 2732:2004 «Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять», фактично містить застереження щодо юридичної сили такого документа: «копія службового документа, що містить реквізити, які в окремих випадках надають їй

юридичної сили оригіналу» [21, пункт 3.16, с. 4]. У разі застосування оригіналу документа або примірника документа таких питань не виникає, такі документи забезпечують високий правовий статус будь-якого управлінського рішення. Зрозуміло, що не завжди можна забезпечити застосування оригіналу документа або його примірника, здебільшого це стосується паперових документів, технологія створення яких ускладнює виготовлення примірника або робить це неможливим, особливо відтермінованого створення таких документів, але електронне діловодство надає нові можливості, якими, на нашу думку, варто скористатися.

Найбільш нелогічне, на нашу думку, щодо запровадження поняття «електронна копія електронного документа» на нормативно-правовому рівні в Україні, полягає в подальшому його застосуванні. У Типовій інструкції з документування управлінської інформації в електронній формі це поняття згадується лише в частині визначення формування електронних справ: «включати в електронні справи лише оригінали електронних документів чи їх примірники або, у разі їх відсутності, засвідчені в установленому порядку копії документів, зокрема електронні копії паперових оригіналів та електронні копії електронних документів» [10, абзац 3 пункту 193 розділу VI], але не визначено коли і з якою метою створюються такі електронні копії електронних документів.

Сам процес створення «електронної копії електронного документа» в цій інструкції визначено нечітко. Як було зазначено вище, до вихідних документів додаються примірники електронного документа. «Із системи електронного документообігу установи до системи взаємодії завантажуються зареєстровані електронні документи або засвідчені електронні копії документів. Із вебмодуля системи взаємодії до системи взаємодії завантажуються електронні копії документів, засвідчені кваліфікованими електронними печатками, створення, засвідчення та внесення до вебмодуля яких здійснює реєстратор» [10, пункт 23 розділу I].

Не застосовується поняття «електронна копія електронного документа» і в Регламенті Кабінету Міністрів України [11].

Зважаючи на викладене, безсумнівно, термінологічний апарат електронного документознавства було збагачено терміном «електронна копія електронного документа», але її призначення залишається питанням дискусійним, на що впливає невизначеність його застосування на нормативно-правовому рівні, зокрема в документі, яким це поняття було введено в діловодство, та зважаючи на переваги правильного застосування інфраструктури відкритих ключів, якщо дотримуватися її основних принципів, які були розглянуті.

3. ПРО ЗАСВІДЧЕНІ ПАПЕРОВІ КОПІЇ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКУМЕНТІВ

Наступне поняття, яке заслуговує на увагу документознавців і архівознавців, є «засвідчена паперова копія електронного документа». На нашу думку, саме так слід було трактувати поняття, якому на нормативно-правовому рівні в Україні дано таке визначення: «візуальне подання електронного документа у паперовій формі, яке засвідчене в порядку, встановленому Інструкцією з діловодства» [10, підпункт 19 пункту 6 розділу I із змінами, внесеними згідно з 18, підпункт 1 пункту 1]. Однак у Типовій інструкції з документування управлінської інформації в електронній формі, в якій наведено це визначення, відповідне поняття називається «паперова копія оригіналу електронного документа». Отже, маємо затвержені на нормативно-правовому рівні розбіжності з ustalеними в документознавстві поняттями «копія документа» [21, пункт 3.16, с. 4] і «засвідчена копія документа» [21, пункт 3.10, с. 3]. Від того, що йдеться про електронні документи, сутність цих понять залишається незмінною, зважаючи, що призначення документа ніяк не може залежати від його форми. Ця форма лише впливає на подальшу реалізацію документальних процесів щодо документа. До прикладу, ми можемо зареєструвати документ від руки, фіксуючи відповідну інформацію в паперовому

журналі, а можемо ввести цю інформацію через форму в комп'ютер, від того призначення виконаних нами дій залишиться незмінним – реєстрація документів.

Зазначимо, що в тексті Типової інструкції з документування управлінської інформації в електронній формі жодного разу не використовується визначене поняття «паперова копія оригіналу електронного документа». Замість нього застосовується словосполучення «засвідчена паперова копія електронного документа», що, на нашу думку, повністю відповідає термінологічній системі документознавства відповідно до наведеного вище.

Ідея створення засвідченої паперової копії електронного документа виникла на прохання численних звернень юридичних осіб різних форм власності, що активно запроваджують у свою діяльність електронне діловодство, зокрема електронний документообіг, у тому числі Секретаріату Кабінету Міністрів України, – звільнити керівників цих юридичних осіб від обов'язку створення ними паперових примірників електронних документів [22; 23; 24], що визначено в Порядку роботи з електронними документами у діловодстві та їх підготовки до передавання на архівне зберігання [25, глава 6 розділу IV]. Суть вимоги, визначеної цим Порядком, полягає у створенні паперових примірників електронних документів постійного та тривалого (понад 10 років) строків зберігання, зважаючи на те, що у світі не існує технологій, які дозволяли гарантовано тривалий час зберігати електронні дані з можливістю їх відтворення. Попри численні наукові дослідження щодо створення таких технологій і певні успіхи в цьому напрямку [20], жоден виробник на сьогодні не може забезпечити людство такою технологією, не може надати гарантію щодо збереження даних та надання можливості їх відтворення через 10, 25, 50, 100 років. Сучасні технології швидко морально застарівають. Це стосується форматів даних, поширеного програмного забезпечення для відтворення інформації з цих форматів та відсутності носіїв, що не тільки можуть гарантовано зберегти інформацію, а також надати можливість зчитати цю інформацію через багато років їх зберігання. Крім того, відсутній достатній досвід щодо зберігання електронних (цифрових) даних. Щодо морального старіння форматів даних та програмного забезпечення, то нормативно-правова база визначає спосіб забезпечити відтворення такої інформації шляхом конвертування у нові формати даних. Однак оригінал, що залишиться недоторканим, згодом може стати подібним глиняним табличкам з клинописом, щодо яких немає сумнівів, що це документи, але прочитати їх неможливо. Сучасні дослідження щодо забезпечення постійного зберігання електронних даних подають надію щодо носіїв, які забезпечать тривале (за прогнозами науковців тисячі років), але виникає питання щодо можливості їх прочитання. Досвід зберігання аналогових аудіовізуальних документів у Центральному державному кінофотофоноархіві України ім. Г.С. Пшеничного доводить, що для відтворення деяких типів документів слід зберігати не тільки самі документи, а також пристрої, що дозволяють це виконувати. Спочатку виробники припиняють випуск таких пристроїв, потім запчастин до них, із часом і пристрої, і запчастини зникають і на ринку. Отже, на архівну установу покладається завдання тримати такі пристрої у робочому стані. Одним із перспективних носіїв на сьогодні вважається оптичний диск, який виготовлено зі штучного сапфіру або кварцу [26]. Однак дотепер не налагоджено масового виробництва таких носіїв. Розуміючи, що можна забезпечити тривале зберігання таких носіїв, виникає питання щодо наявності через 25, 50, 100 років пристрою, який дозволить прочитати цей оптичний диск, не кажучи вже про 500 або 1000 років. Крім того, на збереженість документів впливають властивості носіїв інформації, що постійно погіршуються. Тому, за дослідженнями українських учених, було запропоновано застосування носіїв, на які виробники надають реальну гарантію їхньої експлуатації з подальшою їх вчасною заміною [8, частина 2, пункт 5.22, с. 88-89]. Якщо щось трапиться з електронними документами під час заміни носіїв та інших причин, що робити далі? Було запропоновано звернутися до технології зберігання інформації, досвід застосування якої протягом століть доводить її надійність, – фіксація інформації на паперовому або

плівковому носії. Зважаючи на поширеність технології створення паперових документів та значно меншу собівартість виготовлення таких документів порівняно з плівковим носієм, було визначено доцільним створення саме паперових примірників електронних документів постійного та тривалого (понад 10 років) строків зберігання. Разом з тим зауважимо, що ця вимога носить тимчасовий характер, до часу винаходу та масового запровадження технології гарантованого постійного зберігання електронних даних.

Зазначимо, що основним чинником щодо створення саме паперових примірників електронних документів є створення можливості залишитися не тільки з документами, інформацію яких можна легко відтворити, а також отримати документ, юридична сила якого буде беззаперечно такою, яку мали електронні оригінали. Тобто паперові примірники електронних документів створюються для заміни електронних оригіналів на випадок, якщо з будь-яких причин електронні документи будуть пошкоджені або втрачені.

Автори першої редакції Типової інструкції з документування управлінської інформації в електронній формі погодилися з означеними вище аргументами, однак визначили створення не примірників електронних документів постійного та тривалого (понад 10 років) строків зберігання, а їх засвідчених копій [10, пункт 193 розділу VI]. Разом з тим постало питання підготовки паперових вихідних документів у випадку, якщо в діяльність адресата не впровадженій електронний документообіг. Типовою інструкцією з документування управлінської інформації в електронній формі такі документи визначено теж створювати як засвідчені паперові копії електронних документів [10, пункт 57 розділу III]. У 2020 році визначення щодо створення засвідчених копій паперових електронних документів постійного та тривалого (понад 10 років) строку зберігання зазнало змін: пункт 193 розділу VI [23, підпункт 5 пункту 1] і пункт 207 розділу VII [27, підпункт 1 пункту 2]. Це призвело до появи поняття «уповноважений засвідчувач» і «QR-код». Типова інструкція з документування управлінської інформації в електронній формі чітко визначає порядок призначення уповноваженого засвідчувача [10, пункт 201 розділу VII] і склад інформації, що повинна міститися в QR-коді [10, пункти 90-91 розділу IV].

Нові форми реквізитів (штриховий код і QR-код), призначені для автоматизованого введення інформації, яку вони містять, в інформаційні системи шляхом сканування штрихового коду або QR-коду, у 2020 році були додані до нової редакції ДСТУ 4163:2020 «Державна уніфікована система документації. Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів» [28], підготовленого на заміну ДСТУ 4163:2003 Українським науково-дослідним інститутом архівної справи та документознавства. Набирає чинності із 01.09.2021.

Застереження щодо створення засвідчених паперових копій електронних документів та подальшого формування їх у справі ті самі, що були висловлені до електронних копій електронних документів щодо їх юридичної сили. Однак для засвідчених паперових копій електронних документів це має особливе значення, зважаючи на їх призначення, що полягає у забезпеченні збереженості документів Національного архівного фонду на випадок, якщо електронні оригінали будуть із будь-яких причин пошкоджені або втрачені. Наступні покоління повинні залишитися не тільки з документами, інформація яких легко доступна, а також, які мають юридичну силу оригіналу. На нашу думку, найкращим вирішенням цього питання може стати відповідне доповнення Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», в якому слід на законодавчому рівні надати засвідченим копіям електронних документів юридичну силу оригіналів. Перші кроки у цьому напрямі нами вже зроблені – подані пропозиції до проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо зберігання документів», що розглядався 28.04.2021 на засіданні Нормативно-методичної комісії Державної архівної служби України [29], а саме: доповнити статтю 8 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», що визначає

правовий статус електронного документа та його копії, абзацом такого змісту: «У разі втрати електронного документа або неможливості відтворення його інформації, зокрема втрати можливості підтвердження юридичної сили, справжності цього документа, оформлена належним чином засвідчена паперова копія такого електронного документа застосовується на його заміну з набуттям юридичної сили оригіналу» [30]. Пропозиція була схвалена присутніми членами цього дорадчого органу одногосно. Схвалені пропозиції до проєкту означеного Закону України направлено Державною архівною службою України на розгляд до Міністерства юстиції України.

Крім того, на нашу думку, доцільним є дозволити керівникам юридичних осіб різних форм власності самостійно вирішувати питання щодо створення засвідчених паперових копій електронних документів або паперових примірників електронних документів, зазначивши це в Інструкціях із діловодства цих юридичних осіб. Якщо керівники юридичної особи обирають створення паперових примірників електронних документів, то вони погоджуються на підписання цих документів власноруч. Саме у цих випадках таке рішення, ми вважаємо, слід приймати. Для юридичних осіб із невеликим документообігом керівнику простіше (швидше) підписати невелику кількість додаткових паперових документів, ніж, можливо, виготовляти додаткову печатку, призначати працівника уповноваженим засвідчувачем, який буде витрачати набагато більше часу для засвідчення цих документів. Для вирішення окресленого питання нами запропоновано відповідні зміни до Порядку роботи з електронними документами та їх підготовки до передавання на архівне зберігання [25], підготовка проєкту змін до якого перебуває нині на завершальному етапі. Сподіваємося, вони будуть затверджені.

Підсумовуючи дослідження щодо поняття «засвідчена паперова копія електронного документа», зазначимо, що запровадження такого документа є позитивним для вирішення проблеми, яка незабаром постане перед архівістами. Натепер Порядком роботи з електронними документами та їх підготовки до передавання на архівне зберігання визначено, що «електронні справи (томи справ) формуються тільки після формування справ (томів) з паперових примірників цих електронних документів» [23, пункт 1 глави 7 розділу IV]. Практика застосування цієї вимоги доводить, що її виконати неможливо, зважаючи що відбувається затримка в дотриманні граничних строків зберігання документів постійних строків зберігання юридичними особами – джерелами комплектування архівних установ. Процес упорядкування документів у справи та проведення експертизи їх цінності, що потребує наявності у штаті цих юридичних осіб кваліфікованих кадрів або можливості сплатити відповідні послуги, забезпечити вчасно неможливо з причин відсутності таких спеціалістів та/або потрібного фінансування. Не допомогло і видання відповідних розпоряджень Кабінету Міністрів України, що доручали Державній архівній службі України, іншим центральним органам виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським державним адміністраціям «забезпечити упорядкування архівних документів за встановлені законодавством строки їх зберігання в архівних підрозділах органів виконавчої влади для здійснення поступового переходу на електронний документообіг» у строк «2012–2013 роки» [31, пункт 5], а потім подовжено – «2014–2015 роки» [32, пункт 9]. Правила роботи архівних установ України визначають для електронних документів граничні строки зберігання в архівних підрозділах юридичних осіб – джерелах комплектування архівних установ – 3 роки [33, пункт 3.9 глави 3 розділу II]. Для справ, сформованих із паперових примірників електронних документів або засвідчених паперових копій електронних документів, граничні строки зберігання залишаються такими, що визначені для відповідних груп документів із паперовим носієм, установлено тим же пунктом Правил роботи архівних установ України, що й граничні строки зберігання для електронних документів. До того часу, як електронний документообіг упроваджувався помірними темпами в діяльність юридичних осіб України різних форм власності та час передавання електронних документів на постійне зберігання ще не

наставав, враховуючи два роки зберігання електронних документів у діловодстві установи подібно тому, як зберігаються паперові документи у відповідних структурних підрозділах юридичних осіб. Однак час зберігання спливав, а впровадження електронного діловодства набирало обертів в Україні. Отже, виникла ситуація, коли паперові справи вчасно сформувані було неможливо з означених вище причин, – і це почало гальмувати процес формування архівних електронних справ.

4. ПРО ЕЛЕКТРОННЕ ТА ГІБРИДНЕ ДІЛОВОДСТВО

Під час засідань міжвідомчої робочої групи при Міністерстві юстиції України [23], як один із варіантів, було запропоновано відмовитися від подальшого створення паперових примірників електронних документів, на що надихав досвід деяких країн, які вже відмовилися від приймання-передавання на постійне зберігання документів з паперовим носієм, зокрема Естонія [34], або які лише готуються до такого рішення, наприклад, Національне управління архівів та документації (National Archives and Records Administration, NARA) Сполучених Штатів Америки, однак ця підготовка вже ведеться близько 10 років [31] і, можливо, буде продовжена. Така пропозиція була відхилена, зважаючи, що йдеться про готовність держави вкладати значні матеріальні та людські ресурси для створення відповідної інфраструктури та технологій, із проведенням їх дослідних експлуатацій, у тому числі у межах науково-дослідної роботи з електронного документознавства та архівознавства. Альтернативний варіант, який було запропоновано, – це спочатку упорядковувати архівні електронні справи, а потім відповідні їм справи із засвідчених паперових копій електронних документів. Зважаючи, що архівні електронні документи створюються у форматі даних PDF/A [35], питання дотримання правил формування паперових справ, а саме не більше 250 аркушів [36, пункт 2 глава 2 розділу IV], можна легко забезпечити в електронній формі.

При відсутності досвіду щодо приймання архівних електронних справ раніше їхніх паперових відповідників, справедливо виникає питання, що робити, якщо паперова справа не буде відповідати електронній, яка вже на той час буде давно зберігатися в архівній установі? Зважаючи, що уповноваженим засвідчувачем може призначатися за рішенням керівника будь-який працівник юридичної особи, можна виготовити засвідчену паперову копію електронного документа, якої не вистачає з будь-яких причин.

Для забезпечення організації діловодства в діяльності юридичних осіб різних форм власності максимально наближеним до електронної форми, зважаючи, що воно продовжує залишатися гібридним, у межах якого ведеться робота і з електронними, і з паперовими документами. Основною причиною є недостатнє поширення електронного документообігу на всіх суб'єктів загального документообігу в Україні, на що впливають такі чинники:

- відсутність достатнього фінансування;
- відсутність достатньої кількості спеціалістів. Одними із основних причин є низький рівень заробітної плати для таких спеціалістів, особливо, в юридичних особах державної форми власності, порівняно з ринковими, невідповідна кадрова політика, що спрямована на економію фонду заробітної плати, а також низький рівень обізнаності керівників, що не дозволяє правильно сформулювати завдання щодо автоматизації діяльності юридичної особи;
- небажання керівників упроваджувати нові технології;
- відсутність програмного забезпечення – онлайн-сервісів у формі електронних довірчих послуг для невеликих юридичних осіб за обсягом свого документообігу, штатною чисельністю і фінансовими можливостями для придбання коштовних інформаційних автоматизованих систем, що можуть забезпечити організацію електронного діловодства, зокрема систем електронного документообігу. Одним із рішень, яке використовують державні органи або приватні корпорації, – це застосування так званих корпоративних версій систем електронного документообігу, що дозволяють

підключатися до них усім юридичним особам, що належать до сфери управління цих органів або корпорацій;

– неможливість підключення до системи електронної взаємодії органів виконавчої влади всіх учасників загального документообігу в Україні в тих умовах, що склалися для її подальшого розвитку.

На нашу думку, основних причин дві: необов'язковість підключення до цієї системи всіх учасників загального документообігу в Україні [36; 37, пункт 3] і оплата за отримання послуги надсилання документів через цю систему не лише для юридичних осіб недержавної форми власності, а також державними, що не є органами виконавчої влади [38].

Зазначене призводить до того, що в Україні ще тривалий час буде існувати багато учасників загального документообігу, в діяльність яких не впроваджено електронний документообіг, не кажучи вже про електронне діловодство. Отже, діловодство буде залишатися гібридним, і юридичним особам, у яких упроваджений електронний документообіг, потрібна технологія ведення обміну документами з тими, в яких електронний документообіг не впроваджено. Технологія надсилання вихідних паперових документів, що створюються на підставі електронного оригіналу, було розглянуто в цій роботі під час дослідження поняття «засвідчена паперова копія електронного документа». Розглянемо технологію отримання паперового вхідного документами юридичними особами, в діяльність яких упроваджений електронний документообіг.

5. ПРО ЦИФРОВІ КОПІЇ ПАПЕРОВИХ ДОКУМЕНТІВ

Ідея щодо подальшого опрацювання паперових документів у системі електронного документообігу полягає у створенні цифрової копії паперового документа шляхом сканування або фотографування з додаванням до системи цієї цифрової копії. Подальші дії працівників юридичної особи в системі електронного документообігу майже не відрізняються від роботи з електронними документами.

Для нормативно-правового забезпечення виконання документаційних процесів у межах зазначеної технології Типова інструкція з документування управлінської інформації в електронній формі визначає поняття «електронна копія оригіналу паперового документа (фотокопія) – візуальне подання паперового документа в електронній формі, отримане шляхом сканування (фотографування) паперового документа, відповідність оригіналу та правовий статус якого засвідчено кваліфікованою електронною печаткою установи» [10, підпункт 8 пункту 2 розділу 1]. На нашу думку, краще називати цю копію цифровою, що дозволить розрізняти електронні копії документів, які є повнотекстовими, що дає більше можливостей щодо їх подальшого застосування в інформаційних автоматизованих системах, і цифрові, які по суті є цифровими зображеннями документів, нетекстовою інформацією.

Подібно попереднім розглянутим поняттям «електронна копія оригіналу паперового документа» не застосовується у Типовій інструкції з документування управлінської інформації в електронній формі так, як це поняття було визначено. Найчастіше у тексті цієї інструкції використовується словосполучення «електронна копія документа», «засвідчена електронна копія документа» і «фотокопія документа», що можна здогадатися відповідає за сутністю «електронній копії оригіналу паперового документа», але про це в інструкції не зазначено. Щодо скорочення «фотокопія», вважаємо його невдалим, зважаючи на широке застосування іншої технології виготовлення цифрових копій паперових документів шляхом їх сканування, про що пропонується зазначати, навіть в документах, які містять такі інформаційні об'єкти [10, пункт 102].

Типова інструкція з документування управлінської інформації в електронній формі чітко визначає дії реєстратора щодо опрацювання вхідного паперового документа: «На документ, що надійшов у паперовій формі, після реєстрації шляхом друку наноситься його штрих-код або QR-код, присвоєний системою електронного документообігу, та створюється фотокопія, яку реєстратор вносить до реєстраційно-моніторингової картки. Вхідний

документ постійного та тривалого (понад 10 років) зберігання, що надійшов у паперовій формі, після реєстрації та створення фотокопії реєстратором передається безпосередньо в структурний підрозділ установи, визначений в установленому порядку відповідальним за виконання цього документа, лише для зберігання з подальшим формуванням у справі відповідно до затвердженої номенклатури справ» [10, пункти 50–51].

Ми вважаємо, що для таких документів в електронному діловодстві залишилося не визначеним вирішення питання з електронними резолюціями під час виготовлення засвідчених паперових копій електронних документів постійного та тривалого (понад 10 років) зберігання або виготовлення паперової копії електронної резолюції, що було накладено не на паперовий оригінал вхідного документа, а на його цифрову копію, додану до інформаційно автоматизованої системи. Сподіваємося, це вдасться визначити у змінах до Порядку роботи з електронними документами у діловодстві та їх підготовки до передавання на архівне зберігання [23]. За нашими пропозиціями до проекту зазначених змін резолюція повинна створюватися за технологією створення електронних документів (формат даних, накладання кваліфікованого електронного підпису) із додавання QR-коду із зазначенням реквізитів електронного документа, до якого її було створено. При цьому такий інформаційний об'єкт повинен залишатися в статусі реквізиту електронного документа. У складі засвідченої паперової копії електронного документа слід буде виготовити на окремих аркушах засвідчені паперові копії електронних резолюцій.

6. ВИСНОВКИ

На останок вважаємо за потрібне зупинитися на понятті «електронне діловодство», що було застосовано нами у цьому дослідженні. Ставлення науковців і спеціалістів до нього не однотайне, але загальна думка поділяється на два підходи:

– перший, вводити поняття «електронне діловодство» не потрібно, зважаючи, що організація роботи з електронними документами, зокрема електронний документообіг, є складовими загального діловодства. Таку думку, до прикладу, неодноразово висловлювала С. Сельченкова, відомий фахівець, науковець-документознавець, колишня директорка департаменту діловодства, формування, зберігання та обліку документів Національного архівного фонду Державної архівної служби України, авторка підручника «Діловодство: Практичний посібник» [6];

– другий, діловодство повинно бути розділене на паперове і електронне. Таку думку найчастіше висловлюють спеціалісти з інших галузей знань, не документознавці й архівознавці.

Ми дотримуємося думки щодо доцільності виокремлення електронного діловодства у структурі загального діловодства, що дозволить дослідити новітні тенденції подальшого розвитку діловодства, зважаючи на його сучасну гібридність.

Підвалини для виокремлення електронного діловодства були закладені в численних дослідженнях відомих українських документознавців: С. Кулешова, який одним з перших уживає термін «електронне діловодство», В. Бездрабко, М. Слободяника, Г. Швецової-Водки, Ю. Ковтанюка [39]. Об'єктом дослідження «електронне документознавство» стало в роботах А. Мелашенка й О. Скарлат [40]. Найбільший доробок із цієї тематики на сьогодні належить О. Лабі, об'єктом дисертаційного дослідження якої стало саме електронне діловодство [41]. Сподіваємося на успішне його завершення.

Підсумовуючи наведене, зазначимо, що термінологічний апарат електронного документознавства продовжує розвиватися, однак з урахуванням міждисциплінарного характеру цієї галузі знань. Тому участь у цьому процесі документознавців і архівознавців є обов'язковою для забезпечення відстоювання основоположних принципів документознавства й архівознавства, що, насамперед, ґрунтуються на теоретичних наукових дослідженнях, вагомою складовою яких є дослідження термінологічного апарату. На нашу думку, саме документознавці й архівознавці повинні відігравати основну роль у такій міждисциплінарній взаємодії.

7. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Засідання робочої групи з питань впровадження електронного документообігу. м. Київ, 23 березня 2017 року. URL: https://tsdea.archives.gov.ua/ua/n_23032017/.
- [2] Питання Міністерства цифрової трансформації : Постанова Кабінету Міністрів України від 18.09.2019 № 856. Перша редакція. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-%D0%BF/ed20190918#Text>.
- [3] Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 14 березня 2012 р. № 236 і від 18 вересня 2019 р. № 856 : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.07.2020 № 548. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-2020-п#n13>.
- [4] Питання Міністерства цифрової трансформації : Постанова Кабінету Міністрів України від 18.09.2019 № 856. Редакція від 08.02.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-п#n24>.
- [5] Про затвердження Положення про Державну архівну службу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.2015 № 870. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/870-2015-п#Text>.
- [6] Сельченкова С. В. Діловодство : практ. посібн. Київ : Інкунабула, 2009. 141 с.
- [7] Забенько Ю. І., Ковтанюк Ю. С. Концепція планування життєвого циклу електронних документів. Частина 1. *Архіви України*. 2013. Вип. 4. С. 5–38. URL: <https://tsdea.archives.gov.ua/wp-content/uploads/pages/18.1.pdf>.
- [8] Забенько Ю. І., Ковтанюк Ю. С. Концепція планування життєвого циклу електронних документів. Частина 2. *Архіви України*. 2013. Вип. 5. С. 63–97. URL: <https://tsdea.archives.gov.ua/wp-content/uploads/pages/2111.pdf>.
- [9] Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 № 851–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>.
- [10] Типова інструкція з документування управлінської інформації в електронній формі та організації роботи з електронними документами в діловодстві, електронного міжвідомчого обміну : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 55 «Деякі питання документування управлінської діяльності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-2018-п#n18>.
- [11] Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 18.07.2007 № 950. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950-2007-п#Text>.
- [12] Засідання робочої групи з питань впровадження електронного документообігу. м. Київ, 26 червня 2017 року. URL: <https://tsdea.archives.gov.ua/ua/7141/>.
- [13] Про утворення робочої групи з питань впровадження електронного документообігу у Секретаріаті Кабінету Міністрів України, центральних та місцевих органах виконавчої влади : Наказ Державного секретаря Кабінету Міністрів України від 17 березня 2017 року № 50. URL: https://tsdea.archives.gov.ua/wp-content/uploads/pages/nakaz_2017_03_17.pdf.
- [14] Склад робочої групи з питань впровадження електронного документообігу у Секретаріаті Кабінету Міністрів України, центральних та місцевих органах виконавчої влади : Додаток до наказу Державного секретаря Кабінету Міністрів України від 17 березня 2017 року № 50. URL: https://tsdea.archives.gov.ua/wp-content/uploads/pages/sklad_2017_03_17.pdf.
- [15] Створення центрів сертифікації ключів. URL: <https://iit.com.ua/index.php?page=itemdetails&p=3>ype=2&type=1&id=70>.
- [16] Про електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII. Редакція від 14.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text>.
- [17] Про встановлення вимог до технічних засобів, процесів їх створення, використання та функціонування у складі інформаційно-телекомунікаційних систем під час надання кваліфікованих електронних довірчих послуг : Наказ Міністерства цифрової трансформації України та Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від 30.09.2020 № 140/614. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1039-20#Text>.
- [18] Кожухівський А.Д. та ін. Аналіз криптостійкості елементів електронного цифрового підпису. Математичне моделювання та управління проектами. *Вісник ЧДТУ*, 2013. № 3. С. 85. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vchdtu_2013_3_16.pdf.
- [19] Горбенко І. Д., Марухненко О. С., Халімов Г. З. Аналіз можливості використання алгоритму SPHINCS+ в інфраструктурі відкритих ключів України. *Пріоритетні напрямки розвитку телекомунікаційних систем та мереж спеціального призначення. Застосування підрозділів, комплексів, засобів зв'язку, автоматизації та кібербезпеки в операції Об'єднаних сил* : зб. матеріалів XIII наук.-практ. конф., м. Київ, 2020. С. 115–116. URL: http://www.viti.edu.ua/files/zbk/2020/c_2020.pdf.
- [20] Горбенко І. Д., Гармаш Д. В. Криптографічні алгоритми на основі багатовимірних квадратичних перетворень як кандидати на роль основних у постквантовий період. *Пріоритетні напрямки розвитку телекомунікаційних систем та мереж спеціального призначення. Застосування підрозділів, комплексів,*

- засобів зв'язку, автоматизації та кібербезпеки в операції Об'єднаних сил* : зб. матеріалів XIII наук.-практ. конф., м. Київ, 2020. С. 117–118. URL: http://www.viti.edu.ua/files/zbk/2020/c_2020.pdf.
- [21] ДСТУ 2732:2004. Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення. Київ : Держстандарт України. 2005. 32 с.
- [22] Зміни, що вносяться до постанови Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 55 : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.12.2020 № 1269. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1269-2020-п#n11>.
- [23] Засідання Міжвідомчої робочої групи з питань удосконалення законодавства у сфері електронного документообігу та зберігання архівних документів в електронній формі від 05.06.2020, що створена наказом Міністерства юстиції України від 28.02.2020 № 501/7. URL: <https://tsdea.archives.gov.ua/ua/?p=1657635>.
- [24] Робоча нарада щодо змін до Типової інструкції з документування управлінської інформації в електронній формі від 28.10.2020. URL: <https://tsdea.archives.gov.ua/ua/?p=1659318>.
- [25] Порядок роботи з електронними документами у діловодстві та їх підготовки до передавання на архівне зберігання : Наказ Міністерства юстиції України від 11.11.2014 № 1886/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1421-14#Text>.
- [26] Петров В. Всесвіт – на сапфірі. 14.02.2014. URL: <https://rozmova.wordpress.com/2014/02/20/vyacheslav-retrov/>. Eternal 5D data storage could record the history of humankind. 18 Feb 2016. URL: <https://www.southampton.ac.uk/news/2016/02/5d-data-storage-update.page>.
- [27] Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 18 липня 2007 р. № 950 і від 17 січня 2018 р. № 55 : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2020 № 1087. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-2020-п#n118>.
- [28] ДСТУ 4163:2020 Державна уніфікована система документації. Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів. На заміну ДСТУ 4163:2003. Набирає чинність з 01.09.2021 : Наказ ДП «УкрНДНЦ» від 01.07.2020 № 144. URL: <https://docs.dtkr.ua/ru/doc/v0144774-20>.
- [29] Відбулося засідання Нормативно-методичної комісії Державної архівної служби України. 28.04.2021. URL: <https://archives.gov.ua/ua/?p=15862>.
- [30] Засідання Нормативно-методичної комісії Укрдержархіву. 28.04.2021. URL: <https://tsdea.archives.gov.ua/ua/?p=1662214>.
- [31] План заходів щодо реалізації Концепції розвитку електронного урядування в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26.09.2011 № 1014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1014-2011-%D1%80/ed20110926#Text>.
- [32] Про внесення змін до плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку електронного урядування в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.12.2013 № 1072-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1072-2013-р#n7>.
- [33] Правила роботи архівних установ України : Наказ Міністерства юстиції України 08.04.2013 № 656/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0584-13#Text>.
- [34] Консультації Голови Державної архівної служби України Тетяни Баранової з Національним архівістом Естонії Прітом Пірско. 23.05.2018. URL: <https://tsdea.archives.gov.ua/ua/?p=424336>. StrategicPlan 2018-2022. URL: <https://www.archives.gov/files/about/plans-reports/strategic-plan/2018/strategic-plan-2018-2022.pdf>. StrategicPlan 2014-2018. URL: <https://www.archives.gov/files/about/plans-reports/strategic-plan/2014/nara-strategic-plan-2014-2018.pdf>.
- [35] Перелік форматів даних електронних документів постійного і тривалого (понад 10 років) зберігання : Наказ Міністерства юстиції України від 11.11.2014 № 1886/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1422-14#Text>.
- [36] Правила організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях : Наказ Міністерства юстиції України від 18.06.2015 № 1000/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0736-15#Text>.
- [37] Регламент організації взаємодії органів виконавчої влади в електронній формі : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 55 «Деякі питання документування управлінської діяльності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-2018-п#n1251>.
- [38] Вартість тарифних планів з надання веб-доступу для одного користувача до системи електронної взаємодії органів виконавчої влади на місяць. URL: <https://dir.gov.ua/services>.
- [39] Ковтанюк Ю. С. Витоки електронного документознавства як наукового напрямку документознавства. *Архіви України*. 2011. Вип. 273. С. 20. URL: <https://au.archives.gov.ua/wp-content/uploads/2-2.pdf>.
- [40] Мелашенко А. О., Скарлат О. С. Електронне діловодство. Київ : Наукова думка, 2013. 140 с.
- [41] Лаба О. В. Розвиток електронного діловодства в Україні: 1991–2020 роки : проект дис. ... канд. іст. наук: 27.00.02 / Лаба Оксана Василівна; УНДІАСД. Київ, 2021. 220 с.

CONCEPT OF A DOCUMENT AND DOCUMENTS' TRANSFORMATION AS TECHNOLOGY CHANGES

Danutė Kontrimavičienė

Lithuanian State Modern Archives (Vilnius, Lithuania)

1. INTRODUCTION

Scientific discussions about concept of a document and its distinction from a medium began at the end of the 20th century, when drawing-up of documents in a digital format started and a need to define integrity, permanence and authenticity of such documents (which are considered indivisible and necessary properties of a document in time) arose. Analogue documents (written, photo or audio & video documents) are inseparable from a medium, therefore it is always possible to verify their authenticity and uniqueness using technical means. But how to handle a document, which was created using the means of information technologies and is not strictly attached to a physical medium? Does such a document become unreliable, not authentic and not unique? Information technologies enable creation of digital documents, which it is easy to transmit or to duplicate, but it is hard to ensure their authenticity and it might be difficult to review and to use them in the future.

In order to manage the digital information with high quality, we have to give up a common point of view and belief that a document is unchangeable and strictly attached to a physical medium. Creation of electronic documents and their management during the last century paved conditions for switching to the information management. Until 2020, even when speaking about the electronic documents we attached ourselves to a concept of a paper document: text of a document and the electronic signature which ensures its authenticity. This point of view is identical as in case of the paper documents. Nevertheless, at the same time information systems and state registers were created in fact, on which not only the documents, but also information was managed. Hence, today I would like to start speaking in a language which is the closest to a document, distinguishing it from an image of a paper document, - that is about its concept.

2. DOCUMENTS' TRANSFORMATION

In Lithuania a prevailing concept of a document has been existing for 16 years, according to which a document – information fixed during a process of activity, no matter its way of presentation, form and medium. Document means information recorded in the course of activities of a legal or a natural person, regardless of its mode, form and medium [1]. In 2016 this concept was amended, according to which it is information recorded in the course of activities of a legal person established in the Republic of Lithuania or in a foreign country, other organization or its branch (hereafter – legal person) or a natural person. Speaking about a concept of an official document, it is narrowed, because it is a drawn-up, approved or received document by an authorized representative of a state or a municipal institution, office or enterprise, and registered. “Official document” means a document created, approved or received by a state or a municipal institution, agency or enterprise or a person authorised by the state, in conduct of the powers established by regulations. Such document shall be entered in the register [2]. It should be emphasized, that the key requirement – registration of a document. Also, it should be noted, that a contextual information is clearly defined, which is understood as information about structure, contents and context of a document, comprising necessary and sufficient conditions for authenticity and accessibility of a document. “Contextual information” means information about the structure, contents and context of a document, providing necessary and adequate conditions to ensure the authenticity and accessibility of a document [3]. So, all conditions for working with various forms of documents were created already in 2005, but it took some time to change the usual forms of paper documents at institutions.

In order to encourage institutions to start working with the electronic documents, in 2010 definition of an electronic document was legitimized. “Electronic document” means a document of a legal or a natural person, which is created, approved or received by information technology means in accordance with the procedure laid down by regulations and is signed with a legally binding electronic signature [4]. Thus, this concept included all drawn-up electronic documents and signed by an electronic signature, in the manner prescribed by law. On July 23, 2014 European Parliament and Council Regulation (EU) No. 910/2014 on electronic identification and trust services for electronic transactions in the internal market and repealing Directive 1999/93/EC was adopted, and above-mentioned concept had to be précised, because in the Regulation it was defined that an „electronic document” means any content stored in the electronic form, in particular text or sound, visual or audiovisual recording [5]. Therefore, since July 1, 2016 the concept and the definition of an electronic document have changed in Lithuania – official electronic document at present is perceived as an electronic document drawn-up, approved or received by a state or a municipal institution, office or company, a state authorised person using the means of information technologies, signed by an electronic signature and registered in the manner established by a Chief Archivist of Lithuania [6]. It should be noted, that the original concept was narrowed in the national legislation, because it is stated that it is a document created by state institutions in the manner established by a Chief Archivist of Lithuania.

Despite the fact that a document has been understood as information no matter its form and medium since long time ago, as established by the Law on Documents and Archives, it took 10 years to start a circulation of official electronic documents. Also, during this period at the courts of law functioning of a substitute of paper minutes of court sittings began: minutes - audio record, created not in analogue, but in a digital form, which completely changed paper minutes in a court case.

Year 2020 can be considered as a new step in working with information, but not with documents. New versions of Rules of Drawing-up of Documents, Rules of Management & Registering of Documents, and Rules of Preservation of Documents came into force. Separate rules on management of the electronic documents were renounced, a part of the rules related to drawing-up of the electronic documents were transferred to the Rules of Drawing-up of Documents; management and registering of the electronic documents were transferred to the Rules of Management & Registering of Documents, and the requirements for preservation of the electronic documents were set out in the Rules of Preservation of Documents [7]. Also, a new concept “digitally born document” was formulated – information fixed in a digital format, managed by the means of information technologies [8].

In the Rules of Drawing-up of Documents a concept of medium of a document was separated. Thus, a medium can be of two types: physical and digital. A physical type is set when documents are preserved on physical media, while a digital medium is set in cases when documents are preserved on information systems, i.e., created in a digital format.

So, when we start speaking about information, which fixes, legitimates or proves a particular legal fact, approves a conducted action, we can decide regarding a choice of the most convenient method for fixing this information. We have to consider, what will be more efficient for fixation of information – a paper document, an audio record, a video and an audio record, can a record be created. In order to eliminate possible problems with the transmission of files, the Rules of Drawing-up of Documents foresees that a medium and MIME type tag can be specified on the information system. MIME¹ type tag can be specified on metadata of a digital origin and on digitised documents (e.g., application/vnd.lt.archyvai.adoc-2008, application/pdf). It should be taken into consideration that on the metadata of records MIME type tag of the record is specified (and not MIME type tags of textual, visual and audio files comprising the record).

As it was already mentioned, conditions for appearance of documents in other formats are favourable since 2005, however only in rare cases it was relinquished to draw-up written

¹MIME (*Multipurpose Internet Mail Extensions*) is an Internet standard that extends the format of email messages to support text in character sets other than ASCII, as well as attachments of audio, video, images, and application programs.

documents (paper or electronic). Thus, we can assert that the establishment of integrity of documents, as comprised of three elements in the Rules of Drawing-up of Documents, will encourage assessing the procedures of drawing-up of documents once again. Since January 1, 2020 structure of a document is enforced, which is comprised of three main elements: text or image and (or) sound, metadata, data confirming authenticity and integrity. All structural elements of a document are mandatory and are fixed in a document depending on a chosen or set out form of a document.

While discussing the established requirements for the first element of a document – text or image and(or) sound, first of all it should be noted that this element can be named as an informational element, because it contains information comprising a document [9]. Text, image and (or) sound of a document is a mandatory part of a document, in which the main information of a document and information on its enclosures is provided – in this part of a document additional information to the main text or image and (or) sound can be presented (in this case an enclosure should have its name and can be amended with the enclosure’s tag), or a document the drawing-up procedure of which is finished (e.g.: document drawn-up by an institution, received, copy of a document, transcript or extract). So, speaking about the written documents (paper and electronic), text of a document is perceived as it is defined in a standard LST ISO 5127:2019, i.e.,“data”, which are used in order to transmit a certain “value” via “language” and interpretation which is essentially depending upon the reader’s “knowledge” of “natural language”or “artificial language”. Also, this standard provides a note, that “text” can be expressed via „oral communication” or fixed in “writing”, thus comprising a “document”. While a video and (or) audio document is perceived as a fixed picture (moving or static) and (or) sound, no matter its physical basis of fixation and recording (fixation) method (e.g.: movie, audio record, photo-document).

Speaking about the second element of a document – metadata, they are understood as the data about the document, its management and use. It also should be noted that metadata are separated into the main and the additional. The main metadata of a document are the following: name of author (creator) of a document; title of a document; date of a document; registration number of a document; recipient (if a document is sent); data of author of a document (if a document is sent). A written document may have additional metadata as well, such as: a special tag; enclosure tag; data of receipt of a document; assignment (resolution or another); reference of a received document; tag of coordination; tag of acknowledgement; tag of approval; tag of authenticity; reference of author of a document. It should be taken into account that upon need documents of other forms may have additional metadata, which in many cases will be fixed by the means of information technologies.

While discussing the main metadata, it should be mentioned that the author (creator) of a document is understood as an institution, a division of its administration, a collegial unit, head of institution or other authorized person to draw-up the documents. Title of a document is comprised of name of a document’s sort (order, protocol, deed, etc.) and a header, briefly describing the essence of text of a document. As an exception, in the sent documents only the header can be indicated, without indicating the name of a document’s sort. Date of a document is considered its registration date. Date of a document is indicated in groups of the Arabic digits (2019-06-05) or in a mixed way (2019 March 5). Registration number of a document – a unique number of a document, assigned by head of an institution in a prescribed manner. Registration number of a document is comprised of a set of numbers and (or) letters, confirming the fact of creation or receipt of a document, after the date abbreviation “No.” of a word “number” is indicated. Besides, upon a need the registration number of a document can be appended with punctuation signs – period, hyphen, parentheses, slash, etc. Recipient is specified in a document, if a document is sent or when an institution, a division of its administration or a person, to whom the document is intended, needs to be indicated. Data of the author of a document – in the documents for sending information foreseen in the Article 2.44 of the Civil Code of the Republic of Lithuania is specified (business name of a legal person; juridical form of a legal person; head

office of a legal person; code of a legal person; register which stores and preserves the data on the given legal person [10], other necessary information (e.g., National electronic parcels delivery information system electronic delivery box). When the author of a document is a territorial unit or branch (representation) of an institution, in addition the contact data of a territorial unit or branch (representation) may be indicated.

While analysing the requirements for the data of the third element of a document – authenticity and (or) confirmation of integrity, it is important to note that a signature on a document remains the only method assuring authenticity and integrity of a document. The Rules of Drawing-up of Documents distinguishes four ways of confirming authenticity and (or) integrity of a document. The first method – signature, put on paper documents, in the contents of a document, indicating the signatory's (confirming) person's position, name and surname. The second method – electronic signature, indicating the person's, who created the electronic signature, position, name and surname. Besides, if this information is not indicated in the certificate of an electronic signature, it must be provided in the metadata. It should be taken into consideration, that the electronic signature is understood as the data in electronic form which is attached to or logically associated with other data in the electronic form and which is used by the signatory to sign. It can be a qualified electronic signature, advanced electronic signature or an electronic signature which does not meet the requirements for the qualified electronic signature provided for in Regulation (EU) No 910/2014 shall have the equivalent legal effect of a handwritten signature, where the users of that electronic signature agree in writing in advance and where it is possible to store that agreement on a durable medium [11]. Also, it is necessary to pay attention, that if it is mandatory to use not only a signature but also a stamp on a document form, a qualified electronic signature of a representative of a legal person shall have the equivalent legal effect of a handwritten signature of a legal person authenticated by the stamp of a legal person, where an obligation to have the stamp is established in the legal person's instruments of its establishment or laws [12]. The third method – an electronic seal, which is understood as the data in electronic form, attached to or logically associated with other data in the electronic form to ensure the latter's origin and integrity. When using an electronic seal, name of the author (legal person) of an electronic seal is specified. If this information is not indicated on the certificate of an electronic seal, it must be provided in the metadata. An electronic seal, as an electronic signature, can be qualified² or not. The fourth method comprises other technologies used for assuring the integrity of contents of a document (electronic time stamps, etc.).

If signing of a document has always been the action taken for granted, there is one important change in the documents' management since 2020: now it is not necessary to sign all documents, in order to assure their authenticity and integrity. Requirement for signing the documents, which has been one of the mandatory requisites according to the Rules of Drawing-up of Documents until 2020, now is abolished and from now particular legal acts establish whether a document must be signed (but this provision was abolished in the requirements for drawing-up the documents). Thus, at present the following types of documents must be signed: legal acts by a collegial unit, single-person subject or several subjects, issued according to competence of these institutions or subjects; agreements or contracts (except agreements or contracts which may be not signed according to the manner established by laws); individual administrative acts; documents confirming legal facts sent to foreign recipients; representation documents of an institution (authorisations, claims, conclusions, etc.) and other documents established in the legal acts. Besides, speaking about the electronic documents, it is indicated that a qualified electronic signature (for signing, approval or coordination, when a drawn-up document is coordinated among different institutions) and a qualified time stamp are used for signing and (or) approval and coordination of official electronic documents, if it is not provided otherwise by the legal acts.

² "Qualified electronic seal" means an advanced electronic seal, which is created by a qualified electronic seal creation device, and that is based on a qualified certificate for electronic seal.

Concerning the documents drawn-up by an institution and not transferred to other legal persons, for confirming their authenticity and integrity one of the above-mentioned four methods can be chosen. This concerns official notices or other documents (requests, proposals, applications, deeds, etc.), by which procedures related to the execution of functions assigned to an institution by the legal acts are initiated; permits, consents and other documents (certificates, estimates, etc.), by which a legal fact or execution of a requested service is confirmed (except individual administrative acts); registers, summaries or other documents (lists, etc.), by which the results of executed technical operations are fixed. Moreover, it is necessary to draw attention that the Rules of Drawing-up of Documents grant right to choose a decision regarding the method for confirming of authenticity and (or) integrity of documents. On the other hand, it is clearly stated that such decisions may be taken only upon assessment of liabilities of an institution concerning the transfer of permanent digitised, digital origin or permanent electronic documents to the state archives and the technical means for preservation and (or) transfer of documents.

In regard to the fixation of elements in various types of documents, it should be noted that in a paper document all structural elements are fixed in the contents of a document³. In case of an electronic document there is a choice, when text is fixed in the contents, and other structural elements may be fixed in the contents and information systems or only information systems or use of other informational and communicational technologies. In a visual and (or) audio document picture and (or) sound is fixed, and other structural elements are fixed following the same principle, as in the case of electronic documents. Visual and (or) audio documents, which contents is fixed by creating an appropriate record, are drawn-up upon assessment of technical infrastructure for their creation, authenticity, reliability, integrity and suitability for use during all their preservation period. In order to prevent possible issues while drawing-up visual and (or) audio documents, the Rules of Drawing-up of Documents set out minimal technical requirements for the drawn-up visual and (or) audio documents, which are not objects of the copyright (legal acts, official administrative, legal or normative documents: decisions, judgments, regulations, norms, territories' planning and other official documents, meeting records, etc.): a record must be uninterrupted, except those cases when creation of a document (meeting, etc.) proceeds with breaks. If a record was interrupted due to technical reasons, it is necessary to specify the reasons of such event by drawing-up another document (certificate, official notice) or in another way. When drawing-up a visual and (or) an audio document, metadata can be amended with other contextual information as well (place, time of event (meeting, etc.), related decisions, duration etc.) [13]. The Rules of Management & Registering of Documents establish the formats of such documents. Thus, no matter the preservation term of a document – permanent, long-term or short-term, visual and (or) audio documents can be drawn-up. Concerning the documents of this form, visual and (or) audio documents as operational documents, and visual and (or) audio documents as the objects of copyright and related rights should be distinguished. The difference is primarily in the process of their creation (drawing-up), and it is defined in the Rules of Drawing-up of Documents. A document is considered an operational document if it is a visual and (or) an audio record, a photography, in which an event is fixed which is not an object of the copyright and related rights. However, if photos are taken at events while publicizing an institution's activity, objects of the copyright and related rights are created, and they must be drawn-up in a manner not violating the Law on the Copyright and Related Rights of the Republic of Lithuania [14].

In 2020 a new sort of documents – “record” was introduced. The term of a “record” is understood as it is defined in the standard LST ISO 5127:2019. Record – document(s) containing recorded information created, received and maintained as evidence and as an asset by an organization or person, in pursuit of legal obligations or in the transaction of business. Records are created upon assessment of available software, which assure authenticity, reliability, integrity, suitability for use

³Contents of a document – all information fixed in a document

during all preservation period and protection against an alteration of their contents or destruction of the created records. A record is created and saved in the information system in such a way, that all data and (or) documents of a record are logically related. Besides, in the course of any review its fixed rendering via the means of information technologies must be assured. Several versions of a record can be created, but in this case previous versions of the key structural elements, specified in the Point 6 of the Rules, of a record must be saved, and a possibility to take them over assured. A record may be sent and can have other related documents. In the records, structural elements of a document are fixed on the related structural fields within a used information system. Also, a record must have the established key metadata of a document, although its rendering form can be set out in other legal acts.

Seeking to switch to the documents of only the digital origin, since January 1, 2020 an amendment to the Law on Documents and Archives has taken force. According to the provisions of Article 12 Paragraph 3, state and municipal institutions, agencies and enterprises, persons authorised by the state, non-governmental organisations, private legal persons can save the paper operational documents, except the documents for a permanent preservation, in the electronic form without saving a paper document, if a certainty of a digital picture of the paper document is assured. Manner (procedures) of selection of paper documents and their preservation in the electronic form is set out by the Chief Archivist of Lithuania. Please note that this provision is applicable to the documents accumulated at institutions prior adoption of the law. It is also worth noting, that this provision clearly states that the paper documents for a permanent preservation can be digitised only for the operational needs, but they cannot be destroyed – the state archives accept documents drawn-up in their original form.

Speaking about the digitisation of short-term documents, it should be noted that one of the last interpretations by the State Tax Inspectorate was based on the amendment to the Law on Documents and Archives and its by-law – Description of the Selection of Paper Documents and their Preservation in the Electronic Form [15], concerning the digitisation of financial activity paper documents and their preservation in the electronic form. Following the interpretation, this method of the documents' management is considered legal and not violating the provisions of the Law on the Bookkeeping, and appropriate for proving the financial operations. This will enable many state institutions and private enterprises to switch to management of documents only of the digital origin.

What requirements are set out for a digitisation of the paper documents and their preservation in the electronic form? The Description establishes the requirements for selection, digitisation, preservation in the electronic form and destruction of short-term and (or) long-term paper operational documents. At first, in order to save the paper documents in the electronic form, an institution's, organisation's or enterprise's operations' accountability requirements (submission requirements for audit and supervising institutions' original paper documents, etc.) should be assessed; a need for proving of contractual obligations or execution of other lawful liabilities by authentic documents; possibilities to assure the certainty of a digital picture of a paper document in the manner set out in the Description; a ratio of foreseen costs and financial benefit (decrease of expenditures for preservation of documents and (or) their management services, or upkeep of premises for preservation of documents, expenditures saved for labour wages, etc.); time, human resources costs (digitisation of paper documents, description of digital pictures (if applicable) costs, maintenance of documents in the electronic form during the period of their preservation costs); created digital pictures of paper documents – documents in the electronic form – preservation, ensuring access to them during all preservation period established by the legal acts, implementation of the chosen technological solutions costs; other activity needs or possible costs (employees' training, changes in activity processes or procedures, etc.). When digitising the paper documents, it is recommended to use the following formats of digital contents and quality parameters: JPG or TIFF, PDF, not less than 300 dpi resolution and 24 bits colour depth. These requirements are applicable for uncompressed files.

Concerning the preservation of documents in the electronic form, two methods are set out. The first method is in a package of the official electronic document, complying with the requirements of the Electronic document signed by an electronic signature specification ADOC-V1.0, approved by the Order of September 7, 2009 No. V-60 “Concerning approval of the Electronic document signed by an electronic signature specification ADOC-V1.0” [16] by the Chief Archivist of Lithuania. The package is managed in the documents’ management or other information system. In this case the integrity of documents is assured by a qualified electronic copy authenticity destination signature of the person who digitised a document or other responsible person. The second method – in the documents’ management or other information system, by which means the metadata of file are managed, without creating a package of the official electronic document. In this case the integrity of documents in the electronic form is assured by the electronic signature of the person who digitised a document or other responsible person.

There is a period left to insure against possible disputes, during which the originals of paper documents must be saved and only afterwards destructed, i.e., 6 months following the end of all related procedures and tasks (actions). After this period and after completion of the aforementioned procedures, documents can be destroyed and in this case the act of destruction of documents is not drawn-up. Speaking about a further preservation of documents in the electronic form it is necessary to emphasize, that they are managed and preserved as the digitised or the official electronic documents, if a decision was taken to transfer a digital picture of the paper document to ADOC package. Therefore, the electronic form document is managed as an operational document in an institution, organisation or enterprise and it is possible to destroy it only upon expiration of a preservation term and conducting of a value appraisal. If a retention term of documents preserved in the electronic form has not been extended, they are included into the act of destruction of documents.

It is important to discuss one more aspect, that is – peculiarities of destruction of paper documents of those institutions which transfer the documents after 6 months following the completion of tasks. An institution informs the state archive in writing about a foreseen destruction of paper documents, and upon a need possibility to acknowledge with the documents scheduled for destruction is made. This way, assurance is made that important originals of (historic) documents are not destroyed.

3. CONCLUSIONS

Generalising the latest changes in the regulation of workflow, concept of a document and possible its forms, we can conclude that the goal is to simplify and facilitate work with documents from their creation until their transfer to preservation, also to ease the administrative requirements and resources needed for execution of the delegated functions. Legal regulation creates more possibilities for choosing different forms of document, thus transferring responsibility to the managers of institutions, so they make responsible decisions regarding creation and preservation of documents. While a workflow becomes more democratic, more responsibility lies with the drawn-up documents. No matter their form, we have to preserve the documents for future researchers and to transfer them to the state archives.

4. REFERENCES

- [1] Law on Documents and Archives of the Republic of Lithuania. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.426255?jfwid=-lrklxcxem>.
- [2] Law on Documents and Archives of the Republic of Lithuania. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.426255?jfwid=-lrklxcxem>.
- [3] Law on Documents and Archives of the Republic of Lithuania. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.426255?jfwid=-lrklxcxem>.
- [4] Law on Documents and Archives of the Republic of Lithuania. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.426255?jfwid=-lrklxcxem>.
- [5] Regulation (Eu) No 910/2014 Of the European Parliament and Of the Council of 23 July 2014 on electronic identification and trust services for electronic transactions in the internal market and repealing Directive

- 1999/93/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32014R0910&from=LT#d1e3055-73-1>.
- [6] Law on Documents and Archives of the Republic of Lithuania. URL: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.1FEF229DA7C6/asr>.
- [7] Dokumentų saugojimo taisyklės, Lietuvos vyriausiojo archyvaro 2011 m. gruodžio 28 d. įsakymu Nr. V-157 “Dėl Dokumentų saugojimo taisyklių patvirtinimo”. URL: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2EBA39845DEE/asr>.
- [8] Dokumentų rengimo taisyklės, Lietuvos vyriausiojo archyvaro 2011 m. liepos 4 d. įsakymas Nr. V-117 “Dėl Dokumentų rengimo taisyklių patvirtinimo”. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.403753/asr>.
- [9] Dokumentų tvarkymo ir apskaitos taisyklės, Lietuvos vyriausiojo archyvaro 2011 m. liepos 4 d. įsakymas Nr. V-118, “Dėl Dokumentų tvarkymo ir apskaitos taisyklių patvirtinimo“. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.403754/asr>.
- [10] Civil Code of the Republic of Lithuania. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.245495>.
- [11] Law of the Republic of Lithuania on Electronic Identification and Trust Services for Electronic Transactions. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/en/TAD/c5174772ecd011e89d4ad92e8434e309>.
- [12] Law of the Republic of Lithuania on Electronic Identification and Trust Services for Electronic Transactions. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/en/TAD/c5174772ecd011e89d4ad92e8434e309>.
- [13] Dokumentų rengimo taisyklės, Lietuvos vyriausiojo archyvaro 2011 m. liepos 4 d. įsakymas Nr. V-117, “Dėl Dokumentų rengimo taisyklių patvirtinimo”. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.403753/asr>.
- [14] Republic of Lithuania Law on Copyright and Related Rights. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/5f13b560b2b511e59010bea026bdb259?jfwid=9tq147ogj>.
- [15] Popierinių dokumentų atrankos ir išsaugojimo elektronine forma tvarkos aprašas, Lietuvos vyriausiojo archyvaro 2019 m. gruodžio 18 d. įsakymas Nr. V-73 „Dėl Popierinių dokumentų atrankos ir išsaugojimo elektronine forma tvarkos aprašo patvirtinimo“. URL: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/c6518df021a711eabe008ea93139d588>.
- [16] Elektroniniu parašu pasirašyto elektroninio dokumento specifikacija ADOC-V1.0, Lietuvos vyriausiojo archyvaro 2009 m. rugsėjo 7 d. įsakymas Nr. V-60 „Dėl Elektroniniu parašu pasirašyto elektroninio dokumento specifikacijos ADOC-V1.0 patvirtinimo“. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.352152/asr>.

ВПЛИВ КУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ НА ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЮ: БІБЛІОТЕКИ, МУЗЕЇ ТА АРХІВИ В МЕДІАПРОСТОРІ СЬОГОДЕННЯ

Жанна Мина

Національний університет «Львівська політехніка» (Львів, Україна)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7954-5799>

1. ВСТУП

На сьогодні, коли активно впроваджують передові технології, зокрема в бібліотеках, архівах та музеях, тема дослідження є актуальною і потребує глибшого дослідження. Все частіше створюються робочі місця для співробітників, які займаються презентацією діяльності бібліотек, архівів та музеїв, а також іде активне оцифрування документів та пропагується вільний доступ до ознайомлення з ними в соціальних мережах. У процесі рекламно-інформаційного представлення діяльності установ на перше місце виходить зв'язок із користувачем, адже найбільш активні акції, зокрема в соціальних мережах, відбуваються саме за рахунок активності учасників.

Для того, щоб знайти необхідну локалізацію документа, опис і тому подібне, користувачі переважно шукають відповіді на запит у мережі «Інтернет», зокрема на сайтах бібліотек, архівів та музеїв. Тому особливо важливим та актуальним виступає позиціонування сайтів цих установ у соціальних мережах. Якщо сам об'єкт не має власного інтернет-ресурсу, на якому була б представлена така інформація, то ці дані може розміщувати на своєму сайті орган місцевого самоврядування, оскільки муніципальна влада зацікавлена у популяризації культурної спадщини свого регіону, адже це прямий

шлях до збільшення напливу туристів. Із цією метою муніципальна влада повинна всіляко підтримувати всі сучасні засоби рекламування та здійснювати їх позиціонування за допомогою інформаційних ресурсів. Метою та основними завданнями системи інформаційної взаємодії влади та громади є підтримка одних із найважливіших завдань системи місцевого самоврядування територіальних громад, а саме: забезпечення прозорості влади, ефективного забезпечення діалогу влади та громади, сприяння залученню потенціалу громади до місцевого розвитку.

Щодо культурної комунікації, то вона виступає як процес взаємодії між суб'єктами соціокультурної дійсності з метою передачі або обміну повідомленнями. Повідомленнями можуть виступати: інформація, досвід, душевний стан. Певний тип культури співвідноситься із певним способом життя, який в свою чергу знаходить відображення у зв'язку соціальних і культурних процесів у суспільстві (соціокультурні процеси). Якщо досліджувати медіатизацію як інструмент збереження історико-культурних надбань, то треба вважати, що є позитивна і негативна сторони у цих процесах. Позитивна сторона медіатизації полягає в тому, що вона дає доступ до надбань культури всім без винятку, зазвичай у науково-популярному стилі, а радше в спрощеній формі, пояснюються будь-які особливості та явища культури. Негативною ж стороною медіатизації є те, що виникає стандартизація цінностей і ідей, стереотипність, некритичне відношення до реальності, тобто риси, притаманні масовій культурі.

Інституціоналізація в нашому дослідженні визначається як процес виділення та закріплення певних норм, правил, статусів і ролей та приведення їх у систему, яка здатна адаптовуватися до нових умов, викликів, поступу та діяти для задоволення якоїсь суспільної потреби.

1.1. Мета дослідження

Мета дослідження – визначити роль інформаційних установ у медіапросторі сьогодення, розкрити роль соціальних мереж у медіатизації культурного простору, зокрема у рекламно-інформаційному представленні діяльності бібліотек, архівів та музеїв.

Основні завдання полягають у аналізі джерел із теми дослідження, розкритті сутності медіатизації як транслятора зразків культури, аналізі інноваційних технологій в діяльності бібліотек, архівів та музеїв.

Об'єкт дослідження – інституціоналізація та медіатизація культурного простору.

Предмет дослідження – бібліотеки, музеї та архіви в медіапросторі сьогодення.

1.2. Історіографія

Вагомим джерельним матеріалом для написання дослідження стали теоретичні роботи фахівців у галузі впровадження нових технологій у бібліотечну, архівну та музейну теорію та практику.

Так, О. Мар'їна, Т. Колесникова, Т. Савельєва визначають медіатизацію як вищу форму інформатизації, ознаками якої є системно-інтеграційний стан бібліотечних технологій, інтегровані організаційно-функціональні бібліотечні структури, системно-мережеві засоби бібліотечного обслуговування, поліпредметні методи збереження, подання, поширення інформації та знань в умовах єдиного комунікаційного простору [17; 26].

Проблеми бібліотек на сучасному етапі та зміну парадигми в демократично орієнтованому суспільстві досліджують В. Медведева та Ю. Половинчак. Зокрема, Ю. Половинчак піднімає питання сучасної бібліотеки в ідентичнісних практиках цифрового суспільства [18; 22].

Дослідженню проблем культурної комунікації присвятили свої праці як вітчизняні, так і зарубіжні вчені, зокрема А. Гуревич, Г. Почепцов, А. Соколов, Ю. Лотман, Р. Якобсон, Е. Холл та інші. Так, основні положення та ідеї зв'язку між культурою та комунікацією були розглянуті американським ученим Е. Холлом, який стверджував, що культура – це комунікація, а комунікація – це культура [25].

Питання, які стосуються комп'ютеризації та впровадження інтернету у музейне середовище досліджували на сторінках журналу «Museum» Я. Шер, Р. Ченхел, Е. Робертс, Д. Бірман, Д. Грант [5; 27; 34] та ін. Так, Якоб Шер [36] запропонував термін «музейна інформатика», який дозволив окреслити й охарактеризувати один із перших етапів впровадження комп'ютерних інновацій у теорію та практику музейної справи. Важливою для нашого дослідження стала стаття Ендрю Робертса [27] – провідного англійського фахівця із впровадження у науково-фондову роботу музеїв інформаційних стандартів. Історію та особливості впливу на музеї мережі «Інтернет» дослідили Д. Бірмат та Д. Грант [5].

У роботі використані дослідження відомих теоретиків та практиків музейної справи, зокрема Т. Смірної [30] та Л. Баруткіної [4]. Дослідниці аргументовано довели, що на сучасному етапі розвитку технологій віртуальний музей можна вважати якісно новою культурною реальністю поруч із матеріальною та нематеріальною культурною спадщиною. Для теоретичного осмислення такої реальності вагомою стала колективна стаття І. Лірітзіса, Аль-Отайбі, П. Волонакіса та А. Дривалірі [15], присвячена мультимедійним технологіям у культурній спадщині. Важливим для нашої роботи теоретичним висновком є запропоноване дослідниками поняття кібер-спадщини.

Дослідник П. Нора відносить архіви, поряд з бібліотеками та музеями, до базових інструментів історичної праці та найбільш символічних об'єктів історичної пам'яті [20]. На думку М. Палієнко, архіви важливі не тільки для істориків, а й для всіх громадян, щоб зберігати правду, контролювати відповідальність влади та захищати соціальні інтереси [20].

Соціальні мережі в нинішніх умовах фактично і виступають засобами масової комунікації, оскільки несуть на собі їхні функції і є найбільш ефективними в сучасному комунікативному просторі. Від традиційних засобів масової комунікації соціальні мережі відрізняються потенційно нескінченним числом незалежних центрів акумуляції і поширення інформації. З однієї сторони це визначає її демократичність та глобальність, а з іншої – безконтрольність. Цим та іншим проблемам, що стосуються окреслених питань, присвячено ряд публікацій сучасних дослідників В. Ривліної, С. Федушко, А. Пелешишина, Ю. Серова, Ж. Мینی, В. Банаха [19; 24-26; 31]. Так, В. М. Ривліна аналізує характеристики, які закладають нові смислові конструкти в організації комунікативного простору сучасного суспільства, зокрема – у культурному просторі. На її думку, соціальні мережі відіграють інтегруючу роль між людиною і мистецтвом [24]. Актуальними залишаються чотири процеси трансформації комунікації, які виділив німецький дослідник В. Шульц: розширення, заміщення, об'єднання, пристосування [37]. На думку В. Анохіної та О. Романової, медіа вже є не стільки засобом інформування населення, скільки потужною зброєю ціннісно-символічного впливу на масову свідомість, що здатна долати семіотичний простір культури [1; 28].

1.3. Методологія дослідження

У ході дослідження використано загальнонаукові методи синтезу і аналізу при опрацюванні публікацій фахівців; емпірико-аналітичний та порівняльний при вивченні сутності медіатизації і її впливу на збереження та популяризацію історико-культурної спадщини й метод моделювання при практичній реалізації поставлених завдань.

2. ОСНОВНА ЧАСТИНА

2.1. Адаптація бібліотек, архівів, музеїв до нових викликів медіапростору

На сьогоднішньому етапі розвитку і функціонування бібліотек, архівів та музейних установ України зростає роль відповідних фахівців як посередників між виробниками інформації та її споживачами, посилилися вимоги до рівня професіоналізму, вміння швидко і доцільно вирішувати завдання, суттєво розширилися обов'язки для фахівців. Зміни такого роду вимагають необхідної науково-методичної підтримки, тобто

забезпечення усіх напрямів діяльності цих установ й інформаційних підрозділів нормативно-правовими, інструктивно-методичними та інформаційними матеріалами, які базуються на ґрунтовних наукових та практичних дослідженнях і допомагають фахівцям пристосовуватися до інформаційного оточення.

Важливим постає рекламно-інформаційне представлення цих інформаційних установ для підвищення популярності та попиту на її ресурси та послуги. Основними вимогами такої реклами є: широта охоплення реальних і потенційних користувачів; відповідність їх потребам; інтенсивність і переконливість; постійне оновлення; лаконічність, динамізм, достатність; легкість запам'ятовування рекламного повідомлення; дохідливість і оперативність; чіткість, барвистість, виразність; відповідність рівня послуги заявленої реклами.

Зрозуміло, що реклама діяльності інформаційних установ відрізняється від рекламної діяльності виробничого підприємства або торгового комплексу, але незважаючи на це існують певні норми і положення, закріплені у законодавстві про рекламу, які є основоположними для всіх сфер діяльності, в тому числі й інформаційній.

Відмінність реклами інформаційних установ визначається тим, що вона одночасно виступає і як елемент маркетингу, і як суттєвий компонент культури.

Наразі бібліотеки, музеї та архіви переживають переломний етап свого розвитку, це час, коли їх сучасний стан кардинально відрізняється від минулого. Майбутнє все ж, на нашу думку, виглядає перспективним, не дивлячись на думку багатьох скептиків. Звичайно, прогнозуючи майбутнє, можна розглядати безліч варіантів, як песимістичних, так й оптимістичних. Наприклад, майбутнє бібліотечної справи залежить від професійності спеціалістів, від сформованого відношення суспільства, і тільки потім – від впливу зовнішніх факторів.

Завдяки вдосконаленню діяльності інформаційних установ покращується розвиток інформаційної культури суспільства, патріотичного, правового та екологічного виховання, формування інтересу до вивчення та розуміння національної історії та культури, а це в свою чергу сприяє розбудові читаючої та мислячої нації, тому що надається безкоштовний доступ до знань і культурного надбання нації та світу, що сприяє просвіті.

Так, у наш час бібліотека є сучасним ресурсним інформаційним центром, який організовує свою діяльність, повноцінно та тривало використовує вдало функціонуючу та розвиваючу автоматизовану бібліотечно-інформаційну систему з різноманітним набором додаткових сервісів, яка забезпечує обслуговування користувачів онлайн, роботу з локальними віддаленими ресурсами, пропонує широкий вибір сервісів та послуг на основі відкритого доступу до інформації, дозволяє підтримувати та розвивати постійний зв'язок із користувачами.

Історія нам доводить, що бібліотеки як соціокультурні установи виконували функції збирання, систематизації, зберігання знань та надання вільного доступу до своїх інформаційних джерел. Сучасні технології змінили формати виробництва, розповсюдження і використання інформації, викликали появу бібліотек інформаційних комплексів, бібліотек-медіатек, актуалізували необхідність запровадження дистанційного бібліотечного обслуговування. Особливо це на часі в період карантинних обмежень. У зв'язку із цим актуальним у час новітніх технологій є вміння знаходити, оцінювати та використовувати інформацію. Користувачі бібліотечних послуг, які мають ці навички, мають значно більше переваг від їх вивчення і досліджень [6]. Тому, якщо вони справляються з традиційними завданнями замовлення книг і пошуку інформації в мережі у вигляді електронних ресурсів, то перед бібліотекою постають нові завдання: бібліотекар відіграє важливу роль як у вирішенні цих проблем, так і у алгоритмі пошуку якісної інформації [6].

Якщо до прикладу говорити про бібліотечні установи, то вони є важливою ланкою для отримання та вивчення інформації і знань користувачами, адже сучасне освітнє середовище перевантажене такими обсягами. Працівники бібліотеки стають

посередниками у справі опанування інформаційною грамотністю користувачами. Видається значущим зробити усвідомлений вибір, щоб інтегрувати доступ до різних видів інформації. Тому, вагомим фактором роботи сучасної бібліотеки є створення інформаційного середовища, яке дає напрямок і спонукає до пошуку необхідної інформації.

Важливим елементом популяризації бібліотечних, архівних та музейних послуг є вебсайти, бо вони є засобом реклами тих чи інших послуг. Через сайт кожен із користувачів знайомиться із структурою установи, режимом роботи та послугами, які надаються. Крім того, створення вебсайтів підвищує престиж, адже інформація попадає у всесвітню мережу. Розширюється число її реальних та потенційних користувачів.

Засоби масової інформації є важливим суб'єктом культурного та громадсько-політичного життя, інструментом впливу на свідомість людей, засобом формування суспільної думки. У сьогоденнішніх реаліях культура і мистецтво виступають фактором розвитку духовного, економічного та політичного життя. На інституалізацію культурних змін великою мірою у наш час впливає культурна комунікація. Ми сміливо можемо визначити і культуру, і комунікацію як сукупність природних та штучних знаків – мов, символів, зображень, які допомагають зберегти, зібрати і передати майбутнім поколінням певний досвід, що породжує поступ, прогрес, адже цей досвід так чи інакше сприяє новим ідеям та відкриттям, які формують соціальну пам'ять та зберігають генетичну пам'ять суспільства. У наш час виникла потреба оновлення форм і функцій культури через переосмислення її ролі, адже поширюються сучасні медіаформи та реклама, що посилюють формування ідеологічних та моральних стереотипів масової культури. З часом текстуальне сприйняття поступається візуальному світосприйняттю, тому що постійно розвивається роль візуальних комунікацій. Медіа стали основним засобом виробництва культури. Саме тому важливим стає збереження та покращення системи багаторівневих комунікативних зв'язків у сфері культури і мистецтва та формування естетичних смаків через сприйняття цінності історико-культурної спадщини. Медіа умовно можна розділити на п'ять історичних типів: ранні медіа (писемність), друковані медіа (газети, типографія), електричні медіа (телеграф, телефон), масмедіа, цифрові медіа (інтернет, мобільні додатки). На думку Р. Дукіна, Хьярварда та В. Шульца [33; 37], такий поділ досить умовний, але беззаперечним залишається той факт, що кожний новий етап розвитку медіа впливав на суспільство, трансформуючи більшість соціальних інститутів. Останній тип розвитку медіа, пов'язаний з цифровими технологіями, фактично сформував суспільство нового типу – медіатизоване суспільство. Щодо терміну «медіатизація», то в літературі відсутній єдиний концепт цього поняття. Перш ніж безпосередньо перейти до розгляду питання, спробуємо визначити поняття «медіатизація» в необхідному нам контексті.

Одним із перших термін «медіатизація» у своєрідному звучанні (англ. *mediatization*) застосував англійський дослідник Дж. Б. Томпсон у роботі «Медіа і модерніті» для позначення ролі медіа, які транслюють не просто інформацію, а зразки культури, що формують сучасне суспільство протягом останніх століть. Сучасний світ, згідно з Дж. Б. Томпсоном, насичений комунікаційними мережами, досвід окремої людини все більше опосередковується технологічними системами виробництва, і передачі символів – носіїв ідеології [29]. У Вікіпедії медіатизацію означено як зростання обсягів і ролі процесів поширення й отримання опосередкованої інформації, яка замінює безпосередній досвід людей і є підпроцесом інформатизації, призначення якого полягає в створенні і розповсюдженні новітніх систем колективного і особистого зв'язку, що забезпечує доступ будь-якого індивіда до всіх джерел інформації, до всіх рівнів особового, міжособового і групового спілкування [29]. У світлі нашої теми важливим є той факт, що накопичення інформації передбачає і збереження досвіду попередніх поколінь. Медіазасоби здійснюють одне з найважливіших завдань по збереженню і трансляцію в народні маси цінностей культури. А показником зрілості суспільства є саме ставлення до пам'яток історії та культури. Збереження їх та популяризація мають бути

одним із важливих напрямів державної політики. Взаємозбагачення, діалогічність культур визначає їхню відкритість та творчу взаємодію з іншими народами та культурами. Це особливо важливо у наш конфліктний та складний час. Медіа, як атрибут сучасної комунікації, є одним із засобів конструювання соціокультурної реальності [29]. Інтернет як засіб масової комунікації і технологічний базис для організації мереж породжує нові засоби масової комунікації, нові рівні структурування інформації, що є безпосереднім чинником медіатизації [11; 29]. Соціальні мережі все більше проникають у всі сфери людської діяльності. Сьогодні основними соціальними мережами є «Фейсбук», «Твіттер» та «Інстаграм». Сучасний розвиток засобів масової комунікації створює новий досвід співіснування.

2.2. Популяризація діяльності бібліотечних, архівних та музейних установ: інклюзія у цифровому форматі

Багато установ і організацій здійснюють свою інформаційно-організаційну діяльність із застосуванням спільноти чи сторінки у соціальних мережах, друкованих рекламних листівок, брошур та ін. Важливе місце на сьогодні займає рекламно-інформаційне представлення діяльності бібліотек, архівів та музеїв саме на вебсайтах та в соціальних мережах. Це новий метод представлення, який функціонує в електронному просторі. Соціальна мережа – це технічний комплекс, де відбувається обмін інформацією між суб'єктами, які об'єднані спільними інтересами та потребують певної інформації [2]. Т. Л. Архипова, Н. В. Осипова, М. С. Львов [2] вважають, що соціальна мережа є середовищем, де відбувається активне спілкування користувачів за спільними інтересами. Однією з особливостей соціальних мереж є можливість створення особистої сторінки, розміщення інформації у вигляді відео, фотографій та ін., встановлення зв'язку з учасниками мережі та обмін із ними інформацією.

Соціальна мережа як Social networks service – сайт, який дозволяє користувачам, які зареєстровані, розміщувати інформацію та встановлювати зв'язок.

Також соціальні мережі мають важливий вплив на:

- використання у віртуальних спільнотах сучасних технологій для поширення та отримання корисної інформації;
- можливість використання мультимедійних ресурсів;
- економію часу та грошей;
- можливість використання звичного ресурсу із знайомим інтерфейсом;
- отримання інформації не виходячи з дому.

Для ефективної організації роботи з сайтом та у соціальних мережах потрібно мати чіткий контент-план, розрахований на певну категорію читачів, користувачів вебресурсів. Н. Пасмор, Н. Фролова пропонують контент поділити умовно на декілька категорій, наприклад: малюнки, посилання, цитати, конкретна змістовна інформація тощо, у цьому разі стає легшим подальше відслідковування онлайн відгуків [21]. Вони підкреслюють, що, наприклад, управління сайтами дозволяє бібліотекам закладів вищої освіти здійснювати:

- обов'язки віддалених інформаційних посередників та розвивати нові елементи в системі галузевих електронних освітньо-наукових комунікацій;
- інтегрувати внутрішні і зовнішні ресурси через систему посилань;
- надавати мережеві бібліотечно-технологічні послуги для користувачів – здобувачів освіти, аспірантів, викладачів;
- створювати певні елементи брендингу;
- просувати створені інфопродукти;
- формувати позитивний імідж тощо.

На думку Н. Пасмор та Н. Флорової, вебсайт бібліотеки закладів вищої освіти має створюватися за певними критеріями, які можуть бути універсальними і для створення вебсайтів архівів та музеїв [21]. Автори виділяють наступні критерії:

- відповідність головним цілям, завданням і профілю установи чи закладу;
- зручність інтерфейсу і простота навігації;
- професійний дизайн, витриманий в єдиному стилі, з використанням естетичних критеріїв та рішень;
- перелік основних рубрик та гіперпосилань (links) із урахуванням інформаційних потреб користувачів;
- змістовність наповнення, тобто розподіл за видами інформації;
- бібліографічна, фактографічна, повнотекстова та ін.;
- багатомовність подання інформації;
- повнота, якість, достовірність та конкурентоспроможність;
- фактографічна додаткова інформація про бібліотеку та інші бібліотеки за профілем навчання; цифрові ресурси тощо.

На сьогодні доведено, що вебсайт із інформаційно-змістовної точки зору є одним із дієвих комунікаційних засобів, за допомогою якого відбувається презентування та ефективне позиціонування будь-якої установи в інформаційно-комунікаційному просторі через надання повної достовірної інформації про себе; розповсюдження та забезпечення вільного доступу до власних інформаційних ресурсів і послуг; підтримання зворотного зв'язку з користувачами тощо [30].

У монографії К. Лобузін [14] характеризує фонд Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, який є унікальним зібранням джерел інформації, що містить книги, журнали, продовжувані видання, карти, ноти, образотворчі матеріали, рукописи, стародруки, газети, документи на нетрадиційних носіях інформації, має найповніше в державі зібрання пам'яток слов'янської писемності та рукописних книг, архіви та книжкові колекції видатних діячів української й світової науки та культури. Різні стандарти опису та впорядкування документів спеціалізованих фондів – архівні документи, рукописи, стародруки, листівки, картографічні документи, ноти, образотворчі матеріали, газети, преса, музейні експонати – викликають певні труднощі під час визначення описових метаданих [14]. Опрацьовані та підготовлені фахівцями записи створили відповідну інфраструктуру для формування електронних інформаційних ресурсів та управління електронним фондом бібліотеки.

К. Лобузін аналізує спеціалізовані інформаційні профілі. На сьогодні і надалі активно продовжується оцифрування джерел та надання вільного перегляду численних ілюстрацій.

Щодо архівів, то важливим є не лише доступ до архівних документів, але й надання якомога повної та об'єктивної інформації про склад та зміст архівних фондів через глобальну мережу «Інтернет» [8]. Дослідником Я. Калакурою введено в науковий обіг поняття «інформатизація архівної справи». Вчений присвятив розділ у першому в історії незалежної України підручнику «Архівознавство» розробці основних понять інформатизації архівної справи. Автор подав основні шляхи впровадження інформатизації в архівістику. Більшість проблем, які окреслив науковець, залишаються актуальними [8].

Поширеним видом інформаційних ресурсів на сайтах українських архівів є електронні версії довідкового апарату: путівників, анотованих ресурсів фондів, описів, списків фондів тощо. Це сприяє поширенню архівної інформації та доступності для користувачів. Також майже на всіх сайтах вітчизняних архівів розміщені інтернет-виставки з актуальних питань історії, які дають можливість дистанційно ознайомитися з цінними архівними документами.

Матеріали сайтів представлені офіційним вебпорталом органу виконавчої влади «Державна архівна служба України». Він зосереджує необхідну інформацію з інформатизації архівної справи та діловодства, містить нормативно-правову та науково-методичну базу та посилання на численні актуальні питання.

На сторінці у фейсбук «Доступ до архівів» щодень нові дописи, в яких повідомляється про оцифровані документи та доступ до них, новини, обговорюються проблеми, що постають в опрацюванні документів та їх пошуку.

Також музеї по всьому світу знають впливу інтернету, цифровізації та споживання контенту через смартфони. Все більше людей отримують перший досвід взаємодії з ними не в офлайн, а в онлайн. Музеї хочуть бути відкритими, доступними, мати свою зацікавлену аудиторію, тому завдяки кампаніям в соціальних мережах суттєво розширюють кількість відвідувачів, оновлюють так звану зону гостинності, чим заохочують відвідувачів робити більше фотографій та селфі, ділитися ними в соцмережах. Приміром, Музей Гіршгорна у Вашингтоні зумів залучити рекордну кількість відвідувачів на виставку художниці Яйої Кусами (Yayoi Kusama) саме завдяки кампанії в соцмережах [9]. В Україні, до прикладу, у 2018 році Національний художній музей України (NAMU) провів ребрендинг та повністю перевтілювався. Музей веде активну кампанію рекламно-інформаційного представлення своєї діяльності в соціальних мережах: NAMU – Національний художній музей України.

У соціальних мережах розповідається про історію мистецтва, але не науково, а з розрахунком на широку аудиторію, використовуючи сучасні прийоми, приміром, сторітелінг. Якщо музей заявляє про відкритість і демократичність у соцмережах, то тоді зазвичай відмовляються від офіційного стилю комунікації. Сторінки музеїв у фейсбуку та інстаграмі відрізняються. Якщо у фейсбуці їх більше читає й підтримує спільнота музейників, активістів, викладачів чи студентів, то в інстаграмі на сторінку підписуються люди з різними інтересами, які не завжди пов'язані з музеями.

Як музеї можуть забезпечити різноманіття та інклюзію у свою цифрову діяльність, використовуючи потенціал інтернету? Спробуємо сформулювати перелік можливостей як можна працювати з публікою онлайн:

- залучення персоналу музею до розповідей про колекції та активну комунікацію в онлайн;
- орієнтація на конкретну цільову аудиторію;
- налагодження стосунків з локальними партнерами;
- контент: варто говорити не просто про об'єкти, а й про зв'язки: що означають ваші колекції для того, хто вас слухає? Чи актуальні вони для них? [9; 12].

Після спалаху COVID-19 і запровадження карантинних заходів міняється формат проведення Міжнародного дня музеїв: увага зосереджується на цифровій діяльності. Пропагуючи цінності Міжнародного дня музеїв (МДМ), одночасно на перший план виходить безпека громадськості та персоналу.

Важливе місце на сьогодні посідають і університетські музеї. Переважна більшість провідних закладів вищої освіти мають вагомні наукові та навчальні колекції власної історії. Зібрання вражають різноманіттям експонатів, які досить часто є унікальними. У багатьох закладах, на жаль, залишається багато проблем щодо організації роботи музеїв. Часто інформація про діяльність музею, його колекцію маловідома загалом. Не потрібно забувати, що багато університетських музеїв стали інституціями, які своїми колекціями та зібраннями поклали початок багатьом сучасним музеям. У провідних країнах світу музеї закладів вищої освіти є ваговою складовою загальнодоступного культурно-освітнього простору. Їхній статус захищений, і вони отримують суттєву підтримку від держави та суспільства. Так, музей Ягеллонського університету у Кракові є однією з туристичних перлин міста та користується величезною популярністю. Музей Ешмола в Оксфорді (найстаріший загальнодоступний університетський музей у світі, відкритий у 1683 р.) є ваговою складовою освітньої традиції Великої Британії і розглядається як додаткова перевага у конкуренції між найкращими університетами планети. Водночас в Україні через колізії у законодавстві ця категорія музеїв і працівники є незахищеними, що суттєво стримує розвиток [23].

Так, з метою популяризації та навчальними цілями, було створено сторінку у фейсбук «Музей історії Львівської політехніки», адміністратором якої є авторка цього дослідження. Покликання на сторінку музею: <https://www.facebook.com/museum.lpnu>. У статистиці можна проаналізувати графік росту уподобань сторінки від дня створення 4 березня 2020 року до 30 березня 2021 року (рис. 1).

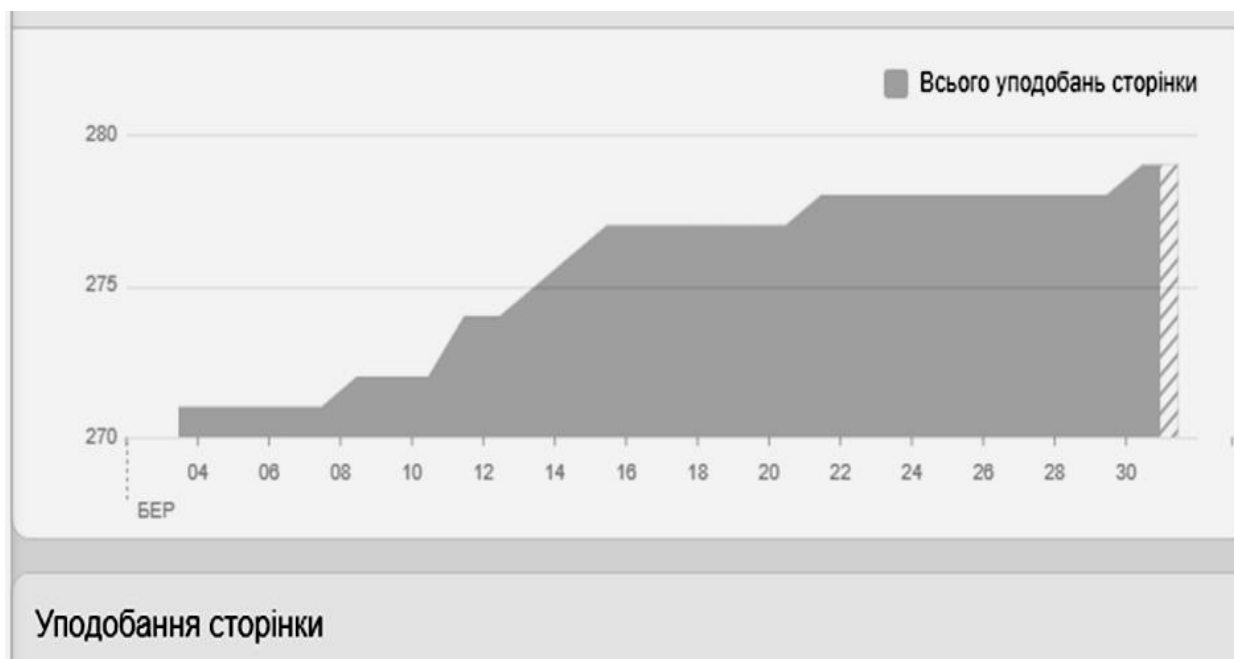

Рис. 1. Зростання динаміки уподобань сторінки у фейсбук «Музей історії Львівської політехніки»

Зростання кількості користувачів говорить про інтерес до музею. У музеї зібрано документи (найдавніші 1848–1850, 1858, 1870–1890 рр.), експонати пов’язані з різними ділянками технічних досягнень, ілюстративний матеріал про створення та розвиток навчального закладу, про відомих педагогів та вчених, що працювали в Політехніці у різні часи. На музейних стендах експонуються документи, які студенти отримували під час навчання: посвідчення про складені іспити, додатки до дипломів. Зберігся список політехніків, що брали активну участь у барикадних боях весною 1848 р. Також можна побачити розпорядження, яким професорові Юліанові Захаревичу надано відрядження з умовою, що він, відвідавши європейські міста та ознайомившись з будівлями технічних навчальних закладів, закінчить свій проєкт будівлі Технічної академії. Цікавим є документ – звернення викладачів до крайового уряду з проханням надати можливість незможним студентам виїжджати за кордон для ознайомлення зі сучасними технічними досягненнями. Це звернення підписане усіма відомими професорами.

Отже, зі створенням сторінки у фейсбук «Музей історії Львівської політехніки» інтерес до музею зріс. Динаміка зростання та зниження реакцій, коментарів, поширення (рис. 2) показує, які дописи були найбільш популярними. 9 березня 2021 р. було опубліковано допис із оцифрованим документом про подання українських студентів товариства «Основа» від 3 березня 1902 року до Ректорату Політехніки із проханням дозволити провести в актовій залі вечір пам’яті Т. Г. Шевченка. Відповідно 9 та 10 березня були опубліковані дописи, присвячені Шевченківським дням, зокрема, про музичну виставу «Назар Стодоля» за п’єсою Т. Г. Шевченка, яку під керівництвом народного артиста УРСР Володимира Данченка поставили на сцені театру ім. М. Заньковецької студенти – учасники драмгуртка Львівського політехнічного інституту ще у квітні 1953 року. Цю

історію розповів випускник Львівської політехніки Григорій Марчук, який зіграв у цій постановці сотника Хому Кичатого. Разом із дописом завантажено цінні оцифровані документи.

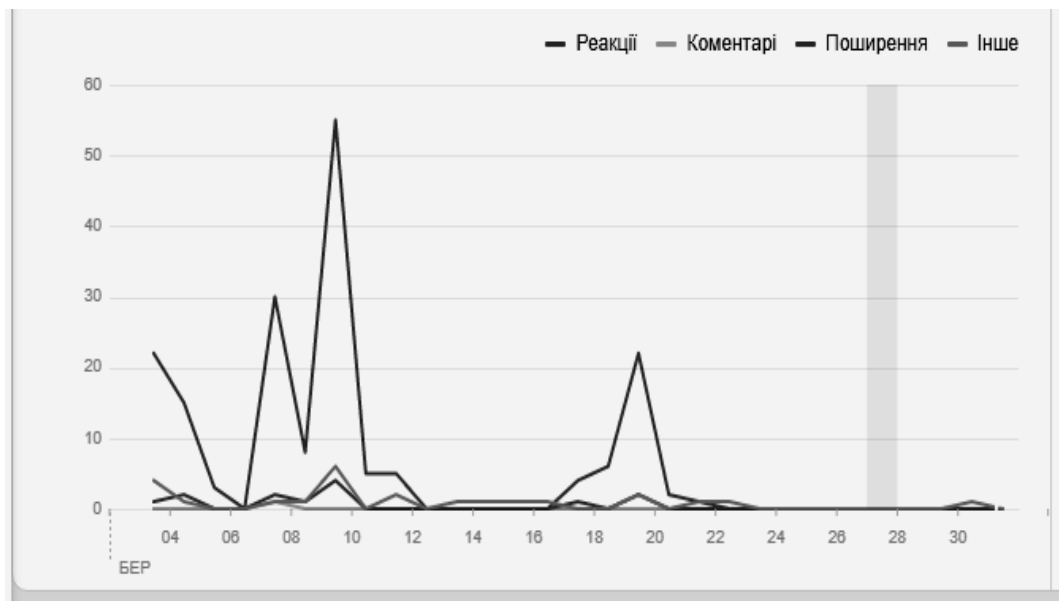

Рис. 2. Динаміка реакції, коментарів та поширення дописів користувачами

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Результати дослідження показують як завдяки ефективності рекламно-інформаційного представлення діяльності бібліотек, архівів, музеїв у соціальних мережах, правильному наповненні контенту збільшується кількісно аудиторія користувачів, які вподобали ту чи іншу сторінку.

Моніторинг результатів демонструє, що інформаційні установи в цілому стали набагато більше використовувати соціальні мережі для роботи з користувачами, які отримали доступ до ознайомлення з історико-культурною спадщиною, різноманітними виставками, останніми новинами.

Провівши дослідження, можна зробити висновок, що користувачами соціальних мереж цінується насамперед якість контенту: легкість сприйняття, актуальність та відповідність знайденої інформації своєму запиту. Ці фактори впливають на інтерес до сторінок у соціальних мережах. Широка представленість у соціальних мережах є одним із пріоритетних напрямків розвитку бібліотечної, архівної та музейної справи і сприяє популяризації цих інформаційних установ, посиленню інтересу до історико-культурної спадщини. У прерогативі залишається створення різноманітних освітніх проєктів, демонстрація оцифрованої колекції з коментарями і можливістю загального доступу. Щодо Музею історії Львівської політехніки, то в перспективі – якісне оцифрування цінних історичних документів, створення віртуального музею та залучення соціально нестійких груп до просвітницької віртуальної діяльності музею для подолання соціальної дистанції у час пандемії.

4. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Анохина В. Медиатизация как фактор трансформации социальных пространств и метаморфозы культурных традиций. *Философия и социальные науки*. Минск. 2015. № 3. С. 13–18.
- [2] Архипова Т.Л., Осипова Н.В., Львов М.С. Социальные сети как средство организации учебного процесса. *Информационные технологии в образовании* : сборник научных трудов. Херсон, 2015. № 22. С. 7–18.
- [3] Банах В. М. Музейні інновації та інтерактивність у теорії та практиці музейної справи. *Historical and cultural studies*. 2016. Vol. 3, № 1. С. 1–5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/hcs_2016_3_1_3.

- [4] Баруткина Л.П. Мультимедиа в современной музейной экспозиции. *Вестник СПбГУКИ*. 2011. С. 106–108.
- [5] Birman D., Trant D. Interactivity comes of age: museums and the World Wide Web. *Museum*. 2000. № 204. P. 20–21.
- [6] Булах Т. Історія реклами у видавничій справі. *Вісник Книжкової палати*. 2007. № 8. С. 37–40.
- [7] Василина Д. Виртуальный музей как феномен современной культуры. *Международный журнал исследований культуры*. 2016. № 3. С. 92–106.
- [8] Гавриш В.І. Архівні ресурси України в глобальній інформаційній мережі: види, доступ, перспективи. *Archival Resources of Ukraine in Global Information Net: types, access and prospects*, 2017. 78 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/17604/1/%D0%9C%D0%90%D0%93.%20%D0%93%D0%90%D0%92%D0%A0%D0%98%D0%A8.pdf>.
- [9] Гордієнко Т. Музеї йдуть у соцмережі. Це мода чи необхідність? 17:36, 7 травня 2019. *Mediasapiens*. Суспільне ДМ. Відеотека: веб-сайт. URL: <https://ms.detector.media/sotsmerezhi/post/22836/2019-05-07-muzei-ydut-u-sotsmerezhi-tse-moda-chy-neobkhdnist/>.
- [10] Житарюк М. Особливості застосування понять «медіація» й «медіатизація» в сучасному медіапросторі. *Вісник Львівського університету. Серія: Журналістика*. 2020. Вип. 48. С. 56–66. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Jur_2020_48_9.
- [11] Kaplan A., Haenlein M. Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media. *Business Horizons*. 2010. № 53(1). P. 59–68. URL: <https://www.webatlas.it/pdf/kaplan-haenlein-users-of-the-world-unite.pdf>.
- [12] Копитько О. 100 кращих музеїв і галерей України – 2013: рейтинг користувачів Facebook. URL: <http://prostir.museum.ua/post/30326>. last accessed 2020/04/12.
- [13] Колесникова Т. Комунікаційні моделі діяльності бібліотек ВНЗ в умовах інформатизації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. із соц. ком. Харків: ХДАК, 2012. 40 с.
- [14] Лобузін К. Технології організації знань у бібліотечно-інформаційній діяльності: монографія. Київ: НБУВ, 2012. 375 с. URL: <http://nbuviap.gov.ua/images/nauk-mon/lobuzina.pdf>.
- [15] Liritzis I., Al-Otaibi, Volonakis P., Drivaliari A. Digital technologies and trends in cultural heritage. *Mediterranean Archaeology and Archaeometry*. 2015. Vol. 15(3). P. 315–328.
- [16] Максимова Т. Виртуальные музеи: анализ понятия. *Вестник МГУКИ*. 2012. № 2(46). С. 196–200.
- [17] Мар'їна О. Бібліотека в медіапросторі сучасності. *Вісник Книжкової палати*. 2016. № 3. С. 17–20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2016_3_7.
- [18] Медведєва В.М. Бібліотека як культурна інституція: зміна парадигми в демократично орієнтованому суспільстві. *Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі*: зб. матеріалів Другої міжнар. наук. конф. Київ, 2019. С. 11–14.
- [19] Мина Ж., Пелецишин А. Інтернет-ресурси історії України в глобальній комп'ютерній мережі: інформаційне наповнення. *Вісник НУ «Львівська політехніка» «Держава та армія»*. 2014. № 809. С. 104–110.
- [20] Палієнко М. Образ «архіву» в сучасному науковому дискурсі: множинність інтерпретацій. *Архіви України*. 2016. Вип. 5–6. С. 136–152. URL: <https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/10-1.pdf>.
- [21] Пасмор Н., Флорова Н. Веб-сайт та соціальні мережі як засіб інтернет-представництва університетської бібліотеки. *Королєнківські читання 2015. Бібліотеки, архіви, музеї: інноваційні моделі розвитку*: матеріали XVIII Міжнар. наук.-практ. конф. Харків, 2016. С. 85–94. URL: https://dSPACE.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/9694/1/Pasmor_Frolova.pdf.
- [22] Половинчак Ю. Сучасна бібліотека в ідентичнісних практиках цифрового суспільства. *Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі*: зб. матеріалів Другої міжнар. наук. конф. Київ, 2019. С. 15–16.
- [23] Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності музеїв закладів вищої освіти». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/GI00933A?an=3>.
- [24] Ривліна В. Культурна складова сучасного медіапростору. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2014. № 3. С. 72–78.
- [25] Ривліна В. Соціальні мережі як інструмент медіатизації. *Молодий вчений*. 2016. № 12. С. 193–198.
- [26] Ривліна В. Роль сучасного мистецтва як особливого типу комуніканта. *Наукові записки Української академії друкарства*. 2014. № 1(2). С. 65–72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_2014_1-2_12.
- [27] Roberts E. Computer Systems and Museum Information Standards. *Museum*. 1994. № 181. P. 4–6.
- [28] Романова О. Культурна комунікація як чинник розвитку соціокультурних процесів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філологічна. 2013. Вип. 38. С. 26–28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2013_38_10.
- [29] Савельєва Т. Медіатизація в мережевому суспільстві: зміст та тенденції. *Сучасне суспільство*. 2012. № 2. С. 185–192. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/cuc_2012_2_26.
- [30] Смирнова Т. Цифровые технологии в экспозиционном пространстве музея: современные тенденции и перспективы. *Вестник ЯрГУ. Серия Гуманитарные науки*. 2012. № 4/1 (22/1). С. 14–18.

- [31] Fedushko S. Development of verification system of socio-demographic data of virtual community member. *Radio Electronics Computer Science Control*. 2016. № 3. P. 87–92.
- [32] Hawkey R. Learning with digital technologies in museums, science centres and galleries. URL: <http://archive.futurelab.org.uk/resources/publications-reports-articles/literature-reviews/Literature-Review205>.
- [33] Hjarvardm S. The mediatization of society: A theory of the media as agents of social and cultural change. *Nordicom Review*. 2008. № 29(2). P. 105–134.
- [34] Chenhall R. Computer use in museums today. *Museum*. 1978. № 3(4). P. 142–144.
- [35] Shakhovska N., Peleshchysyn O, Myna Zh., Bilushchak T. Online Community Information Model for Use in Marketing Activities. In *Proceedings of the 1st International Workshop on Control, Optimization and Analytical Processing of Social Networks (COAPSN-2019)*. Lviv, 2019. P. 263–272.
- [36] Sher J. The use of computers in museums: present situation and problems. *Museum*. 1978. № 3(4). P. 132–138.
- [37] Schulz W. Reconstructing mediatization as an analytical concept. *European Journal of Communication*. 2004. № 19(1). P. 87–101.
- [38] Yaco S., Ramaprasad A. Informatics for cultural heritage instruction: an ontological framework. *Journal of Documentation*. 2019. № 2. P. 230–246.
- [39] Ярка У., Мина Ж., Білушак Т., Пелешишин О. Оптимальні методи створення документації згідно стандартів управління якістю на основі ISO 9001. *Управління розвитком складних систем* : зб. наук. праць Київського національного університету будівництва і архітектури. Київ, 2016. № 7. С. 162–169.

ІНТЕГРАЦІЯ БІБЛІОТЕК ДО ЦИФРОВОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ У ПЕРІОД COVID-19

Інна Отамась

Державний заклад вищої освіти

«Університет менеджменту освіти» (Київ, Україна)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3098-52274>

1. ВСТУП

Розвиток інформаційних технологій та інтернету сприяв створенню електронних бібліотек у закладах освіти. Відповідно до Законів України «Про вищу освіту» [9], «Про національну програму інформатизації» [10], «Про бібліотеки і бібліотечну справу» [11] та з метою подальшого вдосконалення роботи бібліотек закладів вищої освіти, підвищення їх ролі у поліпшенні навчально-наукового процесу керівникам закладів вищої освіти усіх рівнів акредитації необхідно забезпечити правові, організаційні, фінансові та матеріальні умови, потрібні для функціонування бібліотек, зокрема належне зберігання, використання і поповнення їх фондів, комп'ютеризацію та технічне оснащення.

Завдяки електронним каталогам та підтримці самодостатніх користувачів бібліотекарі стали навігаторами інформації, забезпечуючи доступ до електронних фондів. У період COVID-19 середовище викладання та навчання змінюватиметься швидкими темпами з традиційного на змішане, і бібліотекам у цей період доведеться кардинально змінити напрями діяльності та підготуватися до вирішення проблем у формуванні сучасної електронної бібліотеки у закладах освіти.

В усьому світі бібліотеки надають цифрові послуги, оскільки збільшилася кількість технологічно грамотних користувачів бібліотек завдяки збільшенню цифрових ресурсів та різноманітних баз даних із репозитаріями. Сьогодні вебсайти бібліотек функціонують як інформаційні ресурси для полегшення надання бібліотечних послуг, які набули величезної популярності. Завдяки технологічним розширенням можливості користувачів стали більш незалежними від довідкових картотек бібліотек через цифрові посилання. Наступна технологічна революція у світі – це можливість дослідникам задовольняти свої потреби без очного відвідування бібліотеки. Розвиток інформаційних технологій та інтернету вивів бібліотеки на новий рівень «доступ до фондів без залежності знаходження користувача у будівлі бібліотеки».

Дослідження, проведене науково-педагогічними працівниками Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти» у 2021 році, було спрямоване на вивчення проблеми інтеграції бібліотек до цифрового інформаційного простору у закладах освіти у період COVID-19, зокрема цифрові платформи та інструменти для навчання, наявність електронних бібліотек у процесі навчання та професійного розвитку. Це дозволило виявити прогалини у сфері професійної підготовки бібліотекарів та освітян із точки зору їх професійного розвитку щодо ІКТ. Результати дослідження дозволили сформулювати рекомендації для установ, що проводять підвищення кваліфікації бібліотекарів та науково-педагогічних працівників, щодо того, як вони можуть використовувати ІКТ у професійній діяльності.

1.1. Мета дослідження

Метою дослідження є розкрити ставлення педагогічних та науково-педагогічних працівників до використання електронних бібліотечних фондів для навчання та професійного розвитку відповідно до проведеного у 2021 році опитування, сформулювати пропозиції щодо системи підвищення кваліфікації бібліотекарів та подолання перешкод і прогалин у професійному розвитку.

Нові виклики, що постали перед освітянською спільнотою та бібліотеками через глобальну пандемію COVID-19, детермінували не тільки прискорення процесу переформатування змісту і форм освітньої діяльності в усіх країнах світу на всіх рівнях, а й актуалізували перед суб'єктами освітнього процесу інтеграцію бібліотек до цифрового інформаційного простору у закладах освіти, що сприяє отриманню нових знань та відкритого доступу до інформації.

1.2. Історіографія

На початку XXI століття розвиток інформаційних технологій та отримання онлайн-інформації посідає дедалі значніше місце в житті людини у період COVID-19. Упродовж 2019–2021 рр. було опубліковано статті, які стосуються впливу коронавірусу на цифровізацію освіти та бібліотек, звіти, плани, опитування з метою інформування суспільства про вплив COVID-19 на заклади освіти. У період пандемії майже всі міжнародні організації на своїх вебсайтах піднімають питання про відкритий доступ до інформації, а саме: створення електронних бібліотек, платформ, які сприятимуть організації освітнього процесу онлайн. Значну увагу означеній проблемі приділено на вебсторінці European Commission, на якій розміщено план дій Європейської комісії щодо цифрової освіти (2021–2027). Цей план має стратегічні пріоритети: сприяння розвитку високоефективної цифрової освітньої екосистеми [1]. На вебсторінці ЮНЕСКО про цифрові бібліотеки «Digital libraries can ensure continuity as Covid-19 puts brake to academic activity» зазначено статистику провідних електронних бібліотек світу, яка свідчить про їх культурне значення. Наприклад, Europeana, загальноєвропейська віртуальна бібліотека, надає своїм півмільйонам користувачів доступ до майже 58 мільйонів цифрового вмісту, який створено у світі [2].

У статті W. Strielkowsk «COVID-19 Pandemic and the Digital Revolution in Academia and Higher Education. Preprints» акцентується увага на принципово нових пріоритетах упровадження інтернету та цифровізації освіти, що впливає на новий етап цифрового управління [5]. Слід також зауважити, що у праці W. Strielkowsk та J. Wang піднімається тема лідерства у період 4-го покоління університетів, яка набуває особливого значення у складний період пандемії COVID-19, коли людству доводиться стикатися з багатьма незвичними проблемами, особливо це проявилось у закладах освіти під час цифровізації освітньої діяльності [6]. В Україні ще до пандемії було затверджено Державну цільову національно-культурну програму створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – XXI» (11.08.2011 р.), Закон України «Про Основні засади розвитку

інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» від 09.01.2007 року № 537-V, реалізація яких значно поліпшила отримання інформації онлайн та організацію освіти дистанційно у закладах освіти у період карантину [7]. Згідно із зазначеними нормативно-правовими документами в Україні почали створювати у закладах освіти електронні бібліотеки, вебсайти бібліотечних установ тощо [8].

Помітний внесок у дослідження проблеми цифровізації в освіті зробив В. Биков, який розглянув умови цифровізації освіти, а саме: широке запровадження чат-ботів (ChatBots), віртуальних помічників (Virtual Assistants), формування та використання електронних інформаційних баз і систем (Big Data, Data Mining, Data Bases), зокрема електронних бібліотек (Electronic Libraries, Repositories) та наукометричних баз даних (Scientometric Data Bases), особливості, принципи та технології відкритої освіти [12].

1.3. Методологія дослідження

У дослідженні було використано такі теоретичні й емпіричні методи: а) порівняння й узагальнення різних підходів до проблеми, що вивчалася з погляду міжнародного досвіду; б) аналіз педагогічної літератури; в) пошук інформації; г) спостереження й опитування. Особливу увагу було приділено питанням відкритого типу. Інтернет-анкету розроблено на основі досвіду міжнародних організацій, серед яких: ICDE, ЮНЕСКО, Світовий банк. Інтеграція бібліотек до цифрового інформаційного простору у закладах освіти, тенденції та проблеми у період COVID-19 (2021) було враховано у процесі опитування. Анкету для викладачів зроблено в Google Forms [13].

2. ЦИФРОВІЗАЦІЯ БІБЛІОТЕК У ПЕРІОД COVID-19

У сучасному плані дій Європейської комісії щодо цифрової освіти (2021–2027) окреслено бачення якісної, інклюзивної та доступної цифрової освіти в Європі. Це заклик до дії для посилення співпраці на європейському рівні з метою навчатися у період COVID-19, використовуючи у безпрецедентному масштабі технології в освіті та навчанні; зробити системи освіти та навчання придатними для цифрової ери [1]. Значну увагу цифровізації бібліотек у період COVID-19 приділяє ЮНЕСКО. Щоб допомогти країнам розширити свої найкращі практики дистанційного навчання ЮНЕСКО заснувала Глобальну освітню коаліцію. Отже, відбувається перехід до дистанційного навчання в безпрецедентному масштабі. Заклади освіти намагаються створити курси в інтернеті, студенти масово займаються електронним навчанням та працюють з електронними книгами, а дослідники використовують переважно електронні журнали. Цифрові бібліотеки та видавці у цій ситуації, пропонують все більше безкоштовного контенту та курируючи персоналізовані колекції, щоб люди могли продовжувати читати та вчитися без перешкод. У «Маніфесті для цифрових бібліотек», опублікованому ЮНЕСКО та Міжнародною федерацією бібліотечних асоціацій та установ (International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA)), зацентровано на місії цифрової бібліотеки у наданні прямого доступу до інформаційних ресурсів. Отже, сьогодні важливо поєднати інформаційні технології, освіту та культуру з сучасними бібліотечними послугами. Статистика діяльності провідних електронних бібліотек світу свідчить про їх культурне значення. Наприклад, Europeana, загальноєвропейська віртуальна бібліотека (pan-European-Union virtual library), надає своїм півмільйонам користувачів доступ до майже 58 мільйонів цифрового вмісту щороку. В усьому світі віртуальні бібліотеки перебувають на передовій зусиль щодо збереження документальної спадщини. Вони мають унікальне право захищати та безпосередньо здійснювати цифрове збереження. Світова цифрова бібліотека, розроблена ЮНЕСКО та Бібліотекою Конгресу, – новаторська спроба розвинути міжкультурне взаєморозуміння, пропонуючи доступ до цифрової спадщини з 200 країн [2].

У «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» від 2013 року серед основних стратегічних завдань є розвиток мережі електронних бібліотек на всіх освітніх рівнях [14].

2.1. Причини низької ефективності інтеграції бібліотек до цифрового інформаційного простору у закладах освіти у період COVID-19. Результати опитування респондентів

У 2021 році проведено опитування педагогічних та науково-педагогічних працівників про актуальність використання електронних бібліотечних фондів для навчання та професійного розвитку у період COVID-19. У процесі опитування враховано розвиток цифрових компетентностей (2021). Анкету для викладачів було зроблено в Google Forms [3]. Зібрано анонімні відповіді 198 респондентів. Анкета складається з 8 питань.

Перше запитання анкети стосувалося статі респондентів. Відповіді респондентів розподілилися так: жінок – 88,4 %, чоловіків – 11,6 % (рис. 1).

Друге – наявності електронних бібліотек у закладах освіти. Результати: так – 26,9 %, ні – 73,1 % (рис. 2).

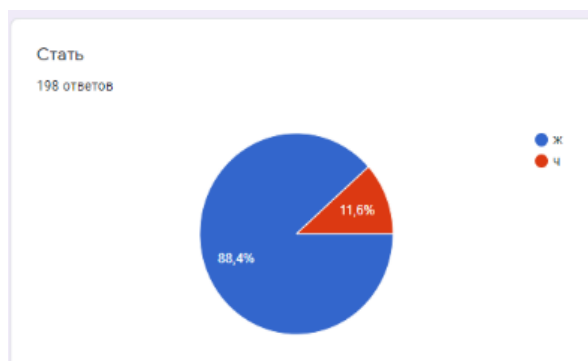

Рис. 1. Стать респондентів

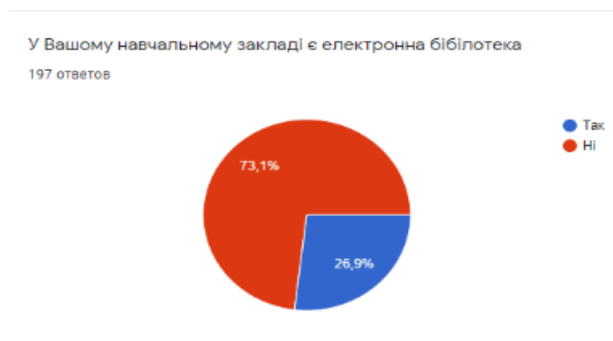

Рис. 2. Наявність електронних бібліотек у закладах освіти

Наступне запитання в анкеті стосувалося області України, у якій респонденти знаходяться. В опитуванні брали участь представники із 14 областей України: Вінницька – 34,8 %, Миколаївська – 20,2 %, Львівська – 17,7 %, Одеська – 6,1 %, Київська – 5,6 %, Полтавська – 4,5 %, Хмельницька – 3 %, Волинська – 3 %, Черкаська – 1 %, Дніпропетровська – 1 %, Донецька – 1,5 %, Харківська – 0,5 %, Чернігівська – 0,5 %, Тернопільська – 0,5 % (рис. 3).

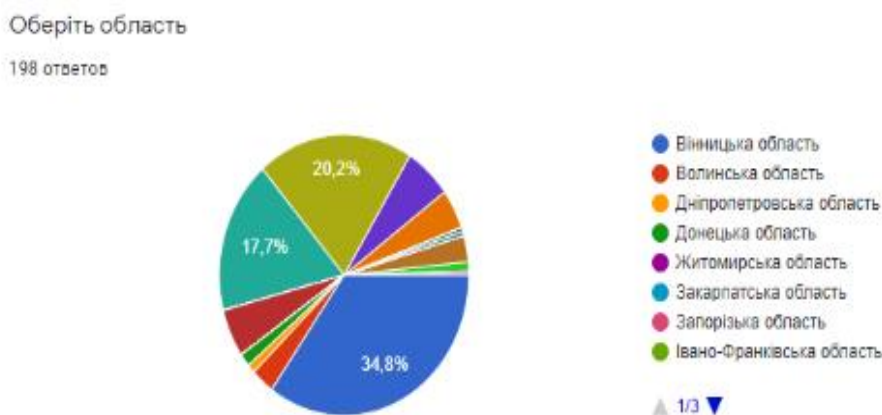

Рис. 3. Області України, у якій респонденти знаходяться

Наступне запитання в опитуванні стосувалося статусу або організації, яку представляв респондент. Результати такі: працівники ЗОШ І–ІІІ – 57,8 %, коледжів – 11,6 %, професійно-технічних закладів – 11,1 %, працівники ЗОШ І–ІІ – 10,1 %, працівники закладів вищої освіти – 7 %, представники державного сектору – 2 %, громадські організації – 0,5 % (рис. 4).

Рис. 4. Статус або організація, яку представляв респондент

Наступне запитання в анкеті стосувалося використання у професійній діяльності національних навчальних платформ та інструментів. Відповіді розподілилися так: ні – 79,3 %, ЮНЕСКО – 16 %, Світовий банк – 5,9 %, ООН – 4,3% (рис. 5).

Ви користуєтесь у професійній діяльності національними навчальними платформами та інструментами

187 ответов

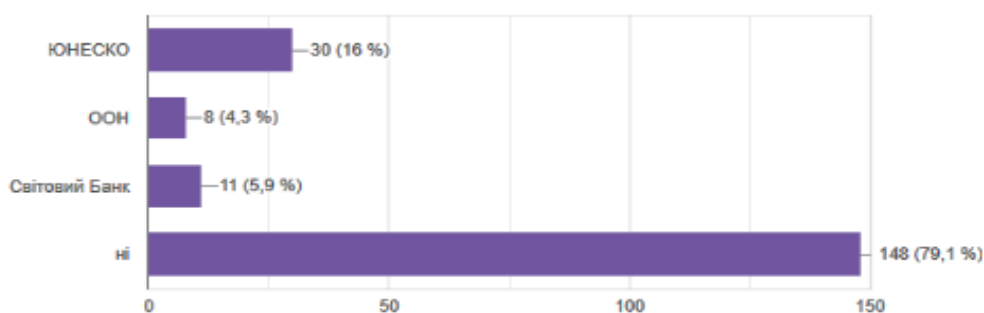

Рис. 5. Про використання у професійній діяльності національних навчальних платформ та інструментів

Наступне запитання в опитуванні стосувалося можливості педагогічних та науково-педагогічних працівників, які проживають у місті, працювати з фондами електронних бібліотек. Результати: так – 79 %, ні – 21 % (рис. 6).

Наступне запитання в анкеті стосувалося можливості педагогічних та науково-педагогічних працівників, які проживають у селі та районі, працювати з фондами електронних бібліотек. Відповіді розподілилися так: так – 50 %, ні – 50 % (рис. 7).

Педагогічні, науково-педагогічні працівники, які проживають в місті, мають можливість працювати із фондами електронних бібліотек

198 ответов

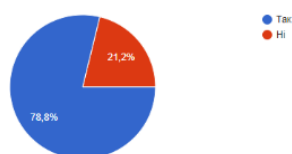

Рис. 6. Можливості педагогічних та науково-педагогічних працівників, які проживають у місті, працювати із фондами електронних бібліотек

Педагогічні, науково-педагогічні працівники, які проживають у селі або районі, мають можливість працювати із фондами електронних бібліотек

198 ответов

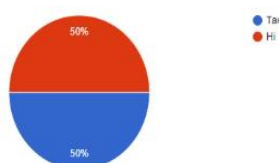

Рис. 7. Можливості педагогічних та науково-педагогічних працівників, які проживають у селі та районі, працювати з фондами електронних бібліотек

Останнє запитання стосувалося того, що потрібно сучасному освітянину для того, щоб працювати з фондами електронної бібліотеки. Результати анкетування представлено у табл. 1.

Таблиця 1. Електронна бібліотека: що потрібно сучасному освітянину

№	Компетенції та компетентності бібліотекарів і освітян	Вимоги до платформ та наявності інтернету	Вимоги до електронних ресурсів
1	Апробувати сучасні методи навчання для бібліотечної справи	Швидкий доступ до необхідної інформації	Доступ до сучасних наукових досліджень
2	Знати та інформувати колег про базу електронної бібліотеки	Доступ до мережі «Інтернет»	Елементарні україномовні підручники з професійної підготовки
3	Доступність та легкість у використанні	Електронна база	Доступ до навчальних підручників, енциклопедій
4	Бути в курсі всіх новинок	Якісний інтернет у сільській місцевості	Матеріали до уроків
5	Інформувати про сучасні педагогічні технології	Електронні бібліотеки	Доступ до електронної літератури
6	Поєднувати електронну бібліотеку та бібліотеку у стандартному форматі	Доступ до електронної бази	Найширший доступ до наукових, методичних, навчальних ресурсів
7	Знати нові інформаційні технології у бібліотечній справі	Доступ до навчальних ресурсів	Наукові та навчальні посібники
8		Доступ до інформації	Доступ до всіх можливих джерел інформації
9		Забезпечення приміщення бібліотеки комп'ютерною технікою	Електронні підручники із спеціальних дисциплін
10		Повнотекстові бази	Тексти сучасної художньої літератури, методична література
11		Електронна бібліотека – це дороге задоволення для коледжу	Доступу до інформації, що існує лише в електронній формі
12		Цілодобовий доступ до літератури	Необмежений доступ до електронних видань: газет, журналів, підручників та іншої методичної літератури

2.2. Аналіз розвитку електронних бібліотек та підготовка бібліотечних кадрів для майбутнього: після COVID-19

Електронні бібліотеки мають передбачити майбутні бібліотечні й інформаційні послуги в контексті сучасного соціального, політичного та медичного сценаріїв, крім дослідницьких вимог та фінансових криз. Мають підвищити рівень інформаційної грамотності працівників електронних бібліотек із метою надання сучасних послуг користувачам бібліотек. Досягнення цілей навчання та надання інформаційних послуг можливе лише за умови постійного оновлення бібліотек із перспективою збільшення співпраці та реорганізації, оскільки вся система освіти «дивиться» в майбутнє. У праці W. Strielkowsk зазначається, що ми вступаємо в новий етап еволюції в академічних колах та вищій освіті, в ході якої створюється 4-те покоління університетів, які можна назвати «Інтернет та цифровими університетами» [5]. Цьому сприяла певною мірою пандемія

COVID-19, яка пришвидшила цифрову революцію в наукових колах та у системі вищої освіти.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для вдосконалення освіти у період COVID-19 у світі та в Україні є потреба в організації й удосконаленні роботи електронних бібліотек, а також у набутті нових компетенцій працівниками бібліотек. Опитані респонденти в Україні пропонують навчання в напрямі цифровізації та змін у інформаційних аспектах, таких, як: цифрові журнали, бази даних, електронні архіви, ресурси з відкритим доступом, вільно доступні вебресурси. Ситуація постійно змінюється в усіх сферах життя, а також у роботі електронних бібліотек. Цифрова революція, яка відбувається в усьому світі, потребує найбільшої уваги до освіти. Різні підходи, що стосуються надання інформації користувачам, мають бути переглянуті відповідно до ситуації та вимог сценарію, який швидко змінюється. У праці W. Strielkowski та J. Wang зазначено, що у XXI столітті електронні бібліотеки є носіями інформації, виконують функцію зовнішніх ресурсів для навчання та отримання нових компетенцій для учнів, студентів, педагогів, науковців у формальній та неформальній освіті, тому сьогодні важливо створювати у закладах освіти електронні бібліотеки. Співпраця між викладачами та бібліотечним середовищем є вирішальною й важливою нині, оскільки майбутнє є непевним, і надалі спостерігатиметься ще більше технологічне втручання. Слід також зазначити, що набуває актуальності тема лідерства, особливо у складний час пандемії COVID-19, коли людству доводиться стикатися з багатьма незвичними проблемами [6]. Сьогодні у світі зазначають, що потрібен лідер, який систематизує, організує, підготує зі своєю командою віртуальний світ у електронних бібліотеках закладів освіти. На часі є і такі питання: якими новими компетенціями повинен оволодіти майбутній працівник електронної бібліотеки, які освітні програми потрібно розробляти для підвищення кваліфікації? Це є актуальною темою, яку слід продовжувати вивчати.

4. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Digital Education Action Plan (2021–2027). URL: https://ec.europa.eu/education/education-in-the-eu/digital-education-action-plan_en_
- [2] Digital libraries can ensure continuity as Covid-19 puts brake to academic activity. URL: <http://en.unesco.org/news/digital-libraries-can-ensure-continuity-covid-19-puts-brake-academic-activity>.
- [3] Інтеграція бібліотек до цифрового інформаційного простору у закладах освіти: тенденції та проблеми у період COVID-19. URL: http://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSeeIX6MpNyw0FcFuYvh00zH_9XMqaoA_L_BohzpD4eUQjJ8Nq/viewform.
- [4] Стратегія розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» від 23 березня 2016 р. № 219- р.: розпорядження Кабінету Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80#Text>.
- [5] Strielkowski W. COVID-19 Pandemic and the Digital Revolution in Academia and Higher Education. Preprints 2020, 2020040290 (doi: 10.20944/preprints202004.0290.v1).
- [6] Strielkowski W. Wang J. An Introduction: COVID-19 Pandemic and Academic Leadership Proceedings of the 6th International Conference on Social, economic, and academic leadership (ICSEAL-6-2019) pp 1-4; doi:10.2991/assehr.k.200526.001.
- [7] Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=537-16>.
- [8] Бібліотека Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. URL: <https://library.vspu.edu.ua/html/ellib.htm>
- [9] Про вищу освіту : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
- [10] Про Національну програму інформатизації : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 27-28, Ст. 181. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80#Text>.
- [11] Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 7, ст. 45. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80#Text>.
- [12] Биков В. Ю. Цифрова трансформація суспільства і розвиток комп'ютерно-технологічної платформи освіти і науки України. *Інформаційно-цифровий освітній простір України: трансформаційні процеси і*

перспективи розвитку : Матеріали методологічного семінару НАПН України. 4 квітня 2019 р. / за ред. В.Г. Кременя, О.І. Ляшенка. Київ, 2019. С. 20–26.

- [13] Інтеграція бібліотек до цифрового інформаційного простору у закладах освіти: тенденції та проблеми у період COVID-19. URL: https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSeeIX6MrNyw0FcFuYvh00zH_9XMqaoA_L_BohzpD4eUQjJ8NQ/viewform.
- [14] Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року від 25 червня 2013 року № 344/2013 : Указ Президента України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text>.

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ТРАНСФОРМАЦІЮ ОБРАЗУ АРХІВІВ У СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ТА ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

Марина Палієнко

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка (Київ, Україна)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9098-1142>

1. ВСТУП

Соціальні мережі становлять важливу складову сучасного інформаційно-комунікаційного простору. Без них сьогодні складно уявити зв'язок людини з інституціями громадянського суспільства, а також міжособистісну комунікацію. Політичні, культурні, наукові установи дедалі більше використовують соціальні мережі як засоби та інструменти комунікації.

Поширення пандемії COVID-19, карантинні заходи внесли суттєві корективи у діяльність більшості державних установ, громадських та приватних інституцій і значно розширили потенційні можливості використання дистанційних форм комунікації. Сьогодні від комунікаційних стратегій і практик значною мірою залежить успішний розвиток більшості сфер політичної, економічної, соціокультурної, наукової та освітньої діяльності. Без представлення інформації у соціальних медіа не можуть повноцінно функціонувати й розвиватися в інформаційному суспільстві й установи соціальної пам'яті, такі як архіви, бібліотеки, музеї. У фокусі цього дослідження: визначення архівного контенту в інформаційних потоках соціальних мереж, а також вплив соціальних мереж на архівні практики, сприяння промоції архівів у суспільстві, підвищення їхньої соціальної значимості і, зрештою, «відкриття» архівів.

Технології Web 2.0, відомі як соціальні медіа, знаменували нові, більш творчі підходи до співпраці між виробниками та споживачами (користувачами) вебконтенту. Власне *термін Web 2.0* був уведений до суспільного обігу Тімом О'Рейлі у 2004 р. на позначення нового інтерактивного вебсередовища, згодом перетворився на усталений вислів для позначення кардинальних змін у способі використання інтернету з часу його створення на початку 1990-х років. Отже, цей термін символізує зміни, що відбулися у взаємодії користувачів з інтернет-простором та контентом, який завдяки новим технологіям перетворився на інтерактивне середовище, у якому користувачі мають можливість не лише споживати створений для них контент, але й самі брати активну участь у його формуванні. У свою чергу архіви, бібліотеки та інші інформаційні організації з 2006–2007 рр. почали застосовувати ці програми для створення інтерактивних, орієнтованих на взаємодію та діалог, інформаційних служб.

Сучасне мережеве суспільство є відображенням комунікаційної моделі, у якій мільйони людей, що використовують інтернет, здатні спілкуватися через соціальні мережі, у т. ч. фейсбук та твіттер. Соціальні медіа дедалі більше руйнують традиційні бар'єри між колективним та приватним простором, а мережеві технології впливають на формування нової комунікаційної культури. Соціальні платформи важливі для підтримки

та розвитку інституційних та професійних зв'язків, оскільки їхньою особливістю є можливість наповнення (доповнення) контенту самими учасниками.

Невдовзі після того, як термін Web 2.0 був введений в обіг, з'явилася тенденція до його імплементації в різних сферах – «Government 2.0» («Уряд 2.0»), «Culture 2.0» («Культура 2.0»), «Library 2.0» («Бібліотека 2.0»), «Archives 2.0» («Архів 2.0») тощо. І як зазначала Кейт Таймер на сторінках «The American Archivist», поки декому може здаватися, що це лише спроба створити привабливе модне слово для маркетингу, ці поняття насправді відображають спробу розглянути новий етап розвитку професії чи послуги [38, с. 58]. Вона стверджувала, що *Archives 2.0* є важливою концепцією, що відображає системні та взаємопов'язані зміни, які відбуваються у світі архівів. Отже, американські архівісти почали використовувати термін «Archives 2.0», ґрунтуючись на реалізації інструментів Web 2.0 в архівах. На думку К. Таймер, «Archives 2.0» – це підхід до архівної практики, який сприяє відкритості та гнучкості. Він полягає у тому, що архівісти повинні бути орієнтованими на користувача та сприяти використанню новітніх технологій для поширення колекцій, взаємодії з користувачами та покращення внутрішньої ефективності» [38, с. 60]. Сьогодні головна місія архівістів – сприяти доступу, а не контролювати його.

Отже, соціальні медіа дають архівістам набагато більші можливості, ніж будь-коли, для відкриття архівів для суспільства. Вони актуалізують віртуальну взаємодію, привертають увагу, знайомлять з фондами, можливостями досліджень, залучають до архівів нові категорії користувачів, для яких створюють можливості для отримання консультацій, порад, доступу до цифрових копій документів. Архівісти ж отримують більше можливостей для участі у житті громадянського суспільства, впливу на формування політики пам'яті.

Розглядаючи в історіографічному контексті проблему використання інститутами соціальної пам'яті платформ соціальних мереж, зазначимо, що важливий досвід репрезентації діяльності та інформаційних ресурсів має бібліотечна сфера [5; 6; 7; 11]. У монографії «Соціальні мережі як чинник розвитку громадянського суспільства», підготовленій колективом науковців Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського [6], досліджувалися особливості розвитку соціальних інформаційних мереж в інформаційній системі постіндустріального суспільства, у т. ч. роль мережевих сервісів у формуванні горизонтальних зв'язків у системі обміну науковою інформацією. Зокрема автори зазначали, що «соціальні медіа (англ. Social media) – це багатозначний термін, який використовують для опису нових форм комунікації виробників контенту з його споживачами і для яких визначальне значення має чинник виробництва контенту самими користувачами» [6, с. 110]. Технології Web 2.0 уможливили налагодження спілкування користувачів інтернет-простору в різноманітних формах взаємодії – обмін думками, новинами, текстами, аудіовізуальним й графічним контентом тощо. Розвиток мобільного зв'язку, поява смартфонів кардинально змінили систему комунікації і вплинули на масштаби передавання та отримання інформаційних потоків.

У монографічному дослідженні Ю. Половинчак «Сучасне інформаційно-комунікаційне середовище як простір трансформації української національної ідентичності» порушуються актуальні питання соціального виміру інтернету. По відношенню до архівів цікавими є міркування щодо стереотипів сприйняття віртуальною аудиторією соціальних об'єктів, стратегій здійснення пізнавальної діяльності в інтернеті тощо [7, с. 96]. Соціальні мережі розглядаються як нове соціокультурне середовище, яке породжує нові комунікативні практики. Важливою їх особливістю є творення специфічного «інтернет-дискурсу» («мережевого дискурсу») як комунікативної діяльності, що відбувається в широкому соціокультурному контексті та матеріалізується в гіпертексті [7, с. 101].

Архіви, як і інші інститути соціальної пам'яті, беручи участь в інтернет-комунікації, продукують нову суспільно значущу інформацію, яка потребує вивчення та узагальнення. З огляду на це аналіз представлення українськими архівними установами інформаційного контенту у соціальних мережах у міжнародному контексті є актуальним завданням, оскільки це питання залишається не висвітленим у сучасній історіографії.

2. ЗАВДАННЯ ТА НАПРЯМИ ПРЕДСТАВЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ АРХІВНИХ УСТАНОВ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

2.1. Технології Web 2.0/Archives 2.0 та зміна цифрового ландшафту архівів

Технології Web 2.0 суттєво змінили спосіб пошуку та отримання користувачами архівної інформації, оскільки з'явилися інтерактивні можливості взаємодії з контентом. Архіви та архівісти різних країн світу вже понад десятиліття поступово інтегруються у мережеве суспільство, використовуючи платформи фейсбук, твіттер, інстаграм, блоги, відеохостинги тощо. Нові технології дедалі більше змінюють інформаційний образ архівів, впливають на сприйняття архівів суспільством, роботу самих архівістів, стосунки між архівістами та користувачами.

Серед основних завдань представлення діяльності архівних установ у соціальних мережах можна виділити наступні:

- інформаційно-комунікаційне, що полягає у налагодженні комунікаційних зв'язків з різними категоріями користувачів, задоволенні їхніх потреб в інформації про діяльність архівних установ, склад фондів, пошукові засоби тощо;
- презентаційне, що полягає у популяризації діяльності архівних установ та їхніх зібрань, рекламуванні послуг;
- просвітницьке, що має на меті формування історичної та суспільної пам'яті.

Сьогодні найбільшою соціальною мережею у світі є фейсбук, що був заснований 2004 р. Марком Цукербергом початково для комунікації студентів окремих американських університетів. Невдовзі він перетворився на відкриту мережу і вперше досяг позначки в мільярд активних користувачів щомісяця у жовтні 2012 р., а в червні 2017 р. перетнув позначку у два мільярди активних користувачів. У 2021 р. мережа нараховує 2,8 млрд активних користувачів у світі. Зазначимо, що фейсбук є найбільш популярною соціальною мережею серед інтернет-користувачів і в Україні (так, кількість користувачів у 2020 р. досягла 14 млн, на початок 2021 р. – 16 млн осіб). Фейсбук є важливим інструментом не лише міжособистісної, але й професійної та наукової комунікації. Так, архіви почали створювати свої сторінки у мережі у 2007–2008 рр.; українські архіви – у 2011 р.

Як відзначалося вище, вивчення репрезентації діяльності українських архівів у соціальних мережах на сьогодні практично не знайшло відображення в історіографії, хоча європейські та американські дослідники почали цікавитися цим питанням понад десять років тому [30; 34; 38].

У квітні-травні 2012 р. співробітниками OCLC Research (Online Computer Library Center, Dublin, Ohio, USA) – відомого міжнародного комп'ютерного бібліотечного сервісу та науково-дослідного центру – було проведено опитування користувачів архівів з метою дізнатися більше про їхні звички та уподобання. Між іншим, у фокусі перебували проблеми аналізу ролі соціальних медіа в архівних дослідженнях. Із цією метою було опитано викладачів, аспірантів та генеалогів у Північній Америці та кількох університетах Великої Британії. Дані, зібрані від 695 респондентів, дали підстави зробити висновок про зростаючу важливість інструментів соціальних медіа у середовищі дослідників архівів [43].

Інше опитування, проведене американськими архівістами у 2012 р., було спрямоване на вивчення типів соціальних медіа, що використовуються в архівах та спеціальних колекціях. Результати цього опитування показали, що 54 % респондентів не користуються соціальними мережами через брак часу та 51 % через брак персоналу. Інший набір відповідей показав, що лише 32 % архівних служб мають політику та / або

рекомендації щодо соціальних медіа. Нарешті, в результаті цього дослідження було зроблено висновок, що найбільш широко респондентами використовуються платформи фейсбук (83 %) та твіттер (54 %) [25, с. 511].

Отже, з вибухом цифрової ери кардинально змінилися потреби користувачів інформації, і це не могло не вплинути на вимоги до роботи архівів та архівістів. Одним з перших розробив та оприлюднив власну стратегію у соціальних медіа Національний архів США (National Archives and Records Administration, NARA). Перший блог в якості пілотного проєкту з метою розбудови архівної спільноти у соціальних мережах та сприяння відкритості архівів був ним ініційований у 2009 р. Вслід за тим були створені сторінки архіву у фейсбук, ютуб та флік (flickr). Зазначимо, що флік це – онлайн сервіс для розміщення фотографій та веб-спільнота, ств. 2004 р. У 2010 р. була представлена перша стратегія NARA у соціальних мережах. Масштаби залучення працівників архіву до творення контенту справді вражаючі: так, у 2015 р. понад 200 штатних співробітників NARA робили дописи у 130 акаунтах у соціальних мережах на 14-ти різних платформах [32].

Американські архівісти усвідомлювали, що мають забезпечити винятковий контент для того, щоб успішно розвиватися в нових умовах, навіть покидаючи зону комфорту та застосовуючи нові підходи. По мірі цифровізації все більшої кількості архівних фондів, архівісти отримували більше можливостей для їх поширення та популяризації. З іншого боку, в архівному середовищі формувалася потреба ділитися інформацією про специфіку своєї роботи, знайомити аудиторію з власними проблемами і досягненнями, розповідати «архівні історії». Одне з важливих завдань стратегії: виробити певний алгоритм дій для об'єднання й спрямування зусиль професійної спільноти щодо популяризації архівів, залучення все більшого числа потенційних користувачів та прихильників [33].

Таким чином, NARA започаткував масштабну програму використання соціальних мереж для поширення важливої інформації та цікавих «історій», які базуються на архівних документах, об'єднання архівної спільноти, поглиблення та розширення діалогу з аудиторією. На сьогодні Національний архів США має кілька десятків акаунтів у мережах «Фейсбук» та «Твіттер», а також акаунти в інстаграм, пінтерест, флік, власний канал на ютубі.

Вражаючою є багатовекторність представництва NARA у фейсбуці: по-перше, це офіційна сторінка для оприлюднення новин та подій, що відбуваються в Національному архіві (понад 240 тис. підписників) [41], а також – «Today's Document / Документ дня» (36,4 тис. підп.) [37], офіційна сторінка для навчальних ресурсів та освітніх програм від Національного архіву «National Archives Education» (18,3 тис. підп.) [31], «Preservation Programs at the US National Archives / Програми збереження в Національному архіві США» (27,5 тис. підп.) [35], «Research at the US National Archives/ Дослідження в Національному архіві» (37,7 тис. підп.) [36], окремі сторінки регіональних відділів NARA, президентських бібліотек, фондаций тощо. Сторінка Національного архіву у твіттері має 233,6 тис. підписників, крім того тут наявні окремі сторінки архівіста США, «Congress in the Archives / Конгрес в архіві», «NARA Records Management», «National Archives Media Labs» та ін.

Канал NARA на ютубі був створений у Міжнародний день архівів – 9 червня 2009 р. Від того часу на нього підписалося 273 тис. користувачів, а його контент має понад 65 млн переглядів. Місію каналу характеризує яскравий слоган: «Preserving the Past to Protect the Future» («Збереження минулого для захисту майбутнього»).

Політику архіву в соціальних мережах вирізняє чітке планування, розроблення стратегії, залучення значної кількості співробітників для створення та аналізу контенту. Щоденно NARA поширює документи зі своїх фондів та «історії» зі своїх дослідницьких осередків у широкій мережі медіаканалів. Щоденне оповідання моментами фокусується на специфічній темі, комеморації важливих подій в історії або на організації спільних яскравих подій в онлайн-просторі, які об'єднують не лише архівну, але й музейну та бібліотечну спільноти.

Стратегія NARA у соціальних мережах на найближчі роки полягає у розвитку безпосередньої комунікації з користувачами і розглядається як ключова місія архіву. В якості зберігачів документальної спадщини нації, архівісти ставлять за мету інформувати світову спільноту про цінність фондів та знайомити з історією, репрезентуючи цінні джерела онлайн. Вони усвідомлюють, що впродовж останніх десяти років соціальні медіа були одним із найбільш видимих маркерів для демонстрації цілей та місії Національного архіву, загальної цінності архівів для нації, спростування стереотипів щодо сприйняття архівів як заплених коробок з документами на полицях й надання користувачам актуальної інформації.

Пандемія COVID-19 змінила цифровий ландшафт. І ці зміни матимуть тривалий вплив на взаємодію споживачів з різними організаціями, у т. ч. архівами. Оскільки попит на віртуальну взаємодію зростає, архівісти невпинно працювали над розширенням доступу до документів, створенням ресурсів для дистанційного навчання та ін. Соціальні медіа дозволили архівістам більш активно реагувати на потреби споживачів. Наразі соціальні медіа є одним з основних способів підтримання тісного зв'язку з аудиторією в режимі реального часу та забезпечення безпосереднього контакту між архівами та користувачами.

2.2. Репрезентація українських архівів у соціальних мережах

Водночас зауважимо, що українські архіви та архівісти були більш консервативними в опануванні простору соціальних мереж у порівнянні зі своїми західними колегами. Якщо сторінки європейських та американських архівів у фейсбуці та твіттері почали масово створюватися у 2008 р., то українські архіви започаткували подібну діяльність спорадично у 2011 р., а системно – лише з 2016–2019 рр.

Цьому значною мірою сприяла нова комунікаційна політика Державної архівної служби України, спрямована на публічність та відкритість архівів. Так, наказом Укрдержархіву від 16 квітня 2020 р. (№ 38, зі змінами) було врегульовано наповнення офіційної сторінки Державної архівної служби України у соціальній мережі «Фейсбук» та унормовано розміщення відеоматеріалів на офіційному каналі у ютубі [10]. Наказ Укрдержархіву «Про забезпечення інформаційно-комунікаційного супроводження суспільно-значущих заходів та взаємодію із засобами масової інформації» від 30 червня 2020 р. (№ 86) був націлений на посилення координації інформаційної діяльності державних архівних установ [8].

У вересні 2020 р. Державна архівна служба України презентувала проєкт Стратегії розвитку архівної справи на період до 2025 р. [12], підготовлений з урахуванням нормативно-правових актів України, Рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам стосовно європейської політики доступу до архівів № R (2000) 13, Конвенції Ради Європи про доступ до офіційних документів (2009) та Принципів доступу до архівів, схвалених Міжнародною радою архівів (2012). Архіви розглядаються як інтегральна складова інформаційних ресурсів суспільства та важливий чинник формування історичної пам'яті. Між іншим, наголошується на необхідності застосування програмного підходу до цифровізації, схваленні Концепції цифровізації архівної галузі як пріоритетного компонента архівної реформи, підвищенні якості доступності архівних послуг, розширенні внутрішньої і зовнішньої комунікації, самоорганізації та презентації діяльності архівної спільноти.

У проєкті Стратегії також окреслено цілі нової комунікативної політики, що базуватиметься на філософії інформаційного суспільства, орієнтуватиметься на використання інноваційних форм взаємодії з інститутами громадянського суспільства, сприятиме формуванню позитивного іміджу архівів й об'єктивному розумінню громадськістю цінності архівних інформаційних ресурсів і значущості тих процесів, що відбуваються в архівній галузі [12, с. 22].

Зазначено, що імперативом для українських архівів має стати репрезентація у соціальних мережах та медіапросторі, зокрема, на ютубі, у фейсбуці, інстаграмі, твіттері, тамблері, у флік тощо [12, с. 23]. Із цією метою планується здійснювати адаптацію інформації про ресурси і діяльність архівів до потреб різних складових частин цільової аудиторії, аналізувати та визначати рівень задоволення споживачів отриманою від архівних установ інформацією, популяризувати документи в онлайн-просторі, забезпечувати просування та актуалізацію архівних інформаційних ресурсів на національному і регіональному рівнях.

Наказом Укрдержархіву від 4 лютого 2021 р. № 28 «Про офіційні сторінки Державної архівної служби України у соціальних мережах та розміщення відео матеріалів на офіційному каналі комунікації “Ютуб”» визначено офіційні сторінки Державної архівної служби в соціальних мережах, таких як: «Фейсбук», «Твіттер», «Інстаграм» та «Ютуб»; унормовано наповнення офіційної сторінки Державної архівної служби України у соціальній мережі «Фейсбук» та розміщення відеоматеріалів на офіційному каналі комунікації «Ютуб» [9].

Зазначимо, що Державна архівна служба створила сторінку у мережі «Фейсбук» 2 березня 2017 р., а у квітні 2021 р. кількість її підписників сягнула 3779 [3]. Основний контент сторінки містить інформацію про засідання Колегії, Науково-методичної ради, інших органів, виступи Голови Укрдержархіву, наради, обговорення та ухвалення нормативно-правових актів, новини з життя центральних та обласних архівів, інформації про розвиток міжнародного співробітництва, співпрацю з науковими й освітніми установами, громадськими організаціями, процеси оцифрування документів, вихід журналу «Архіви України» тощо.

Офіційна сторінка Державної архівної служби України у твіттері була створена у січні 2021 р. (має 9 підписників, 64 твіта) [13], в інстаграмі (338 підписників) [22]. На офіційний канал Укрдержархіву у ютубі, що був створений 13 червня 2018 р., підписалося 249 користувачів, а оприлюднені на ньому матеріали у період з червня 2018 до квітня 2021 р. переглянуло понад 12 тис. осіб.

Першим серед українських архівів сторінку у фейсбук створив Центральний державний історичний архів України, м. Київ (ЦДІАК України) у 2011 р. Нині ця сторінка має 1,9 тис. підписників [29]. Характеризуючи послідовність заснування сторінок центральними державними архівами України, зазначимо:

– 18 січня 2012 р. створив сторінку Центральний державний архів зарубіжної україніки (у квітні 2021 р. вона мала 1699 підп.) [27];

– 21 жовтня 2013 р. – Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України (2643 підп.) [16];

– 20 листопада 2013 р. – Центральний державний електронний архів України (528 підп.) [28];

– 21 липня 2014 р. – Центральний державний архів громадських об’єднань України (1862 підп.) [15];

– 12 лютого 2016 р. – Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (3353 підп.) [14];

– 14 лютого 2018 р. – Центральний державний науково-технічний архів України (565 підп.) [19];

– 30 березня 2020 р. – Центральний державний кінофотофоноархів України ім. Г. С. Пшеничного (836 підп.) [18];

– 3 листопада 2020 р. – Центральний державний історичний архів України, м. Львів (575 підп.) [17].

Для інформаційного поля сторінки ЦДІАК України характерне регулярне інформування користувачів про поповнення на сайті анотованого реєстру фондів, цифрових копій документів та описів, про нові виставки. Для привертання уваги окремі важливі оголошення супроводжуються зверненнями: «До уваги користувачів!», а також

яскравими заставками. Поширеним типом є повідомлення про розміщення оцифрованих копій документів на сайті: «З метою надання віддаленого доступу до документів, що зберігаються у фондах ЦДІАК України, та які користуються підвищеним попитом у користувачів архівною інформацією рубрику “E-Archive/Документи онлайн” доповнено цифровими копіями 39-ти метричних книг із ф. 127, Київська духовна консисторія». В оформленні сторінки широко використовуються відеозаставки. Переважна більшість публікацій супроводжується хештегами (напр. #ЦДІАК_документи; #списокфондів; #E_Archive; #документи_онлайн та ін.), за якими можна відразу перейти на сайт установи, що значною мірою сприяє його просуванню та рейтингуванню у пошукових системах.

Коментарі користувачів містять переважно схвальні відгуки про розміщені описи фондів, висловлюють задоволення роботою ЦДІАК та вказують на конкретні описи і справи, на знайомство з якими вони очікують. Коментарі свідчать, що описами активно користуються дослідники, які чекають на цю інформацію, уточнюють у архівістів, коли саме буде оприлюднено ті чи інші документи. Таким чином, ця інформація орієнтована перш за все на підтримку діалогу з дослідницькою аудиторією, сприяє науковому пошуку, активізує вивчення інформаційного потенціалу фондів ЦДІАК України.

Особливістю інформаційного поля ЦДІАЛ України є акцент на науковій складовій діяльності. Серед найпопулярніших хештегів: «#Наука_в_архіві»; #E_архів, #Документи_онлайн, #постаті, #Описи_онлайн, #Метричні_книги, #генеалогічні_пошуки тощо. Сторінка відображає участь працівників архіву у наукових конференціях, онлайн-семінарах, публікації на сторінках «Архівів України». Зокрема, повідомлення за березень-квітень 2021 р. містили інформацію про участь завідувачки сектору давніх актів ЦДІАЛ України Богдани Петришак у науковому семінарі «Міста Центрально-Східної Європи в XIV-XVII століттях», організованому кафедрою історії Українського католицького університету та історичним факультетом Варшавського університету; натомість архівіст Оксана Мельник виступила з доповіддю «Центральний державний історичний архів як джерело для генеалогічних досліджень» на онлайн-конференції «Наші предки», організованій Центром української історії та освіти в США (Сомерсет, Нью-Йорк).

Найбільшу кількість підписників серед архівів України нарівні з Державною архівною службою України має сьогодні ЦДАВО України (понад 3 тис.). Перший пост був оприлюднений архівом у мережі «Фейсбук» у лютому 2016 р. і торкався документальної спадщини Українського вільного університету. Зазначимо, що впродовж перших двох років існування сторінка була малоактивною. Так, 2016 р. було опубліковано лише 13 інформаційних повідомлень, які не користувалися значним резонансом у підписників. У березні наступного, 2017 р., було розміщено оголошення про початок реалізації проєкту «Українська революція: архівні хроніки». У ньому, зокрема, зазначалося, що цей проєкт «має в різних формах не тільки сприяти збереженню пам'яті про Українську революцію 1917–1921 років, але й донести архівну інформацію до свідомості кожного громадянина. Тому що пам'ять ця має бути не закам'янілою в монументах, а живою»; передбачалося, що «впродовж 2017–2021 років оригінали документів будуть експонуватись в читальному залі архіву, електронні презентації, виставки онлайн, цифрові добірки документів будуть представлені на сайті ЦДАВО України та сторінці архіву в мережі «Фейсбук» (повідомлення від 16 березня 2017 р. Від того часу почалося поступове нарощування публікаційної активності у мережі й у 2019–2020 рр. оновлення сторінки відбувалося щоденно.

Отже, характерною ознакою політики ЦДАВО України у мережі «Фейсбук» є регулярність розміщення інформації. Окрім оголошень та повідомлень про роботу архіву щоденно розміщуються пости, публікуються цікаві документи з фондів. У тематичному аспекті особливе місце посідали документи з історії Української революції 1917–1921 рр., які оприлюднювалися у рамках «Календаря Української революції 1917–1921 рр.» щоденно з березня 2017 до квітня 2021 рр. Ще одним популярним сегментом публікацій є інформування користувачів про оцифрування та оприлюднення архівних описів на сайті,

надходження нових документів на зберігання до архіву тощо. Поширюються у загальнодоступні групи «1917 УКРАЇНА: історія, уніформологія, фалеристика» (4,7 тис. учасників), «Спеціальні історичні дисципліни», «Доступ до архівів» (19 тис. учасників), «Історія Української держави» (89 тис. учасників).

23 лютого 2021 р. ЦДАВО інформував читачів про те, що вони проаналізували свою діяльність у фейсбуці за 2020 р.: за рік було опубліковано 143 повідомлення інформаційного характеру, а також 492 архівні документи (812 аркушів). Архівісти визначили 10, які набрали найбільшу кількість уподобань, коментарів та поширень і підготували інформаційний відеоролик. 12 вересня 2020 р. підписка сягнула 3000 осіб. Серед найпопулярніших постів були такі документи, як «Акт проголошення незалежності України», прийнятий Верховною Радою УРСР 24 серпня 1991 р. – опублікований на сторінці 24 серпня 2020 р. (мав 112 уподобань, 115 поширень), паспорт громадянина ЗУНР, що належав Софії Русовій (1922 р.) – опублікований у червні 2020 р. (114 уподобань, 152 поширення). Зацікавлення користувачів викликали документи, опубліковані за хештегами #ДеньНезалежностіУкраїни, #День прапора тощо.

Цінний напрям публікацій сторінки – знайомство підписників із електронними ресурсами вебсайта ЦДАВО України. Так, 23 березня 2020 р. розглядалася рубрика «Електронний каталог», що складається з підрубрик «фонди» та «описи» та дозволяє користувачам ознайомлюватися зі складом та змістом документів архіву через мережу «Інтернет». 18 березня 2020 р. підписників знайомили з рубрикою «Колекція документів Оперативного штабу рейхсляйтера Розенберга» тощо. Документи публікуються із зазначенням усіх вихідних даних, що дає можливість дослідникам використовувати їх у подальшому для наукових цілей.

Активно розвивається сторінка Галузевого державного архіву Інституту національної пам'яті у фейсбуці, яка була створена 23 грудня 2019 р. і наразі має 7,3 тис. підписників [1]. Її особливістю є надання користувачам інформації про жертв тоталітарного режиму, розміщення порад, покрокових інструкцій, відеороликів про те, де і як шукати інформацію про репресованих родичів.

Важливим нововведенням 2020 р. стало наповнення вебсайтів державних архівних установ та розміщення на офіційних сторінках архівів у соціальних мережах іміджевих рубрик та відеороликів «З життя архіву», «Екскурсія архівом», «Шукай в архівах», «Що ми зберігаємо», що відображали напрями діяльності архівів, знайомили з роботою та життям колективу.

Якщо стисло охарактеризувати представлення державних обласних архівів України у мережі «Фейсбук», то можна констатувати, що сьогодні всі установи мають власні акаунти. За хронологією і кількістю підписників (на квітень 2021 р.) картина представлення державних архівів областей наступна:

- 2014 р. – створені сторінки Державного архіву Дніпропетровської (має 720 підп.), Кіровоградської (1192 підп.) та Луганської (572 підп.) областей;
- 2015 р. – Львівської (1355 підп.) та Донецької (420 підп.);
- 2016 р. – Київської (1377 підп.) та Харківської (560 підп.);
- 2019 р. – Полтавської (703 підп.), Хмельницької (708 підп.) та Черкаської (834 підп.);
- 2020 р. – Вінницької (431 підп.), Волинської (600 підп.), Закарпатської (384 підп.), Запорізької (120 підп.), Івано-Франківської (310 підп.), Одеської (637 підп.), Сумської (120 підп.), Чернівецької (74 підп.), Рівненської (431 підп.) та Херсонської (621 підп.) областей, Державний архів м. Києва (860 підп.);
- 2021 р. – Чернігівської обл. (280 підп.).

Особливостями інформаційного наповнення сторінок обласних архівів є не лише місцевий історичний контент, але й відображення їхньої ролі в організації розвитку архівної справи в регіоні, надання консультативної допомоги тощо. Так, сторінка

Державного архіву Київської області містить окрім традиційних повідомлень про документи, виставки, участь працівників у конференціях, також оголошення про конкурси на заміщення вакантних посад, про виїзні робочі наради з працівниками архівних установ області, під час яких обговорюються актуальні питання організації роботи архівів, упорядкування та передавання документів до архівних підрозділів, проблемні питання щодо функціонування трудових архівів тощо.

Окремі архіви мають не сторінки, а групи у мережі «Фейсбук»: зокрема, загальнодоступна група «Історія Миколаївщини (Державний архів Миколаївської області)» (створена 31 серпня 2015 р., 2,9 тис. учасників) [4], загальнодоступна група «Державний архів Тернопільської області» (створена 22 травня 2015 р., 480 учасників), загальнодоступна група «Державний архів Житомирської області» (створена 18 червня 2018 р., 1,4 тис. учасників) тощо.

Загальнодоступна група «Доступ до архівів» була створена 2013 р. з метою поширення інформації про архіви, підвищення обізнаності про архівну сферу, архівне законодавство, а також обміну інформацією щодо ресурсів українських та зарубіжних архівів. Як зазначають адміністратори, група має також «популяризувати успішні практики доступу до архівної інформації і документів, у тому числі доступу до архівних документів репресивних органів періоду СРСР і Третього Рейху» [2]. Інтерактивний характер діалогу підкреслюється можливістю надавати та отримувати консультації, поради щодо пошуку інформації про репресованих та осіб, що пропали безвісти під час панування тоталітарних режимів. Учасниками групи є як професійні архівісти, історики, так і громадські архівісти, юристи, журналісти, медіаексперти, усі зацікавлені в пошуку архівної інформації особи. У квітні 2021 р. вона мала 19,4 підписників.

Безумовно, це лише перші, але дуже важливі кроки у завоюванні українською архівною спільнотою простору соціальних медіа. Аналіз досвіду зарубіжних архівних служб та інституцій засвідчує, що українські архіви потребують на цьому шляху стратегічного планування, фінансової та маркетингової підтримки. Так, польська архівна служба проводить активну інформаційну діяльність у соціальних мережах з 2010 р., коли з'явилися її сторінки у фейсбуці й твіттері [23; 24]. Сьогодні вони відповідно мають 10,2 тис. та 2,3 тис. підписників. Сторінка Національного архіву Франції у мережі «Фейсбук» була створена у січні 2011 р. і на сьогодні має 22,7 тис. підписників [20], у твіттері – у листопаді 2012 р. (36,7 тис. підп.) [21], канал архіву на ютубі створений у 2012 р. (1,2 тис. підп.).

Користувачами (підписники) сторінок архівних установ у соцмережах є передусім історики, професійні архівісти, генеалоги, студенти переважно історичних (гуманітарних) спеціальностей. Перевагами соцмереж є можливість оперативного розміщення інформації (оголошень та новин), взаємозв'язок вебсайту та сторінки у соцмережі, їхня взаємодоповнюваність, що впливає на збільшення переглядів, індексів цитування, тегів, поширень. Важливим у налагодженні комунікації між архівною установою та користувачами є професійний підхід до наповнення сторінки та розміщення контенту, створення повідомлення, застосування ПР-технологій, маркетингу соціальних мереж (social media marketing). При дослідженні ефективності функціонування сторінки слід враховувати статистику відвідувань, поширень інформації, найпопулярніші пости (т. зв. контент-менеджмент), який можна здійснювати самостійно або звертатися до сервісів аналітики. Зважаючи на те, що основна робота українських архівів у соціальних мережах сфокусована на наповненні сторінок у фейсбуці, вважаємо що перспективними напрямками розвитку є створення акаунтів у телеграмі та інстаграмі, розширення аудіовізуального контенту, оприлюдненого у відеохостингу ютуб, що збільшить вплив не лише на молодіжну аудиторію, але й сприятиме популяризації архівів.

3. ВИСНОВКИ

Віртуальний вимір змінює архіви, архівну спільноту та користувачів інформації. Важливу роль у цій еволюції відіграють інформаційні та соціокомунікаційні процеси, які відбуваються внаслідок взаємодії архівних установ із користувачами інформації у соціальних мережах. Формується новий образ архівів та імідж архівістів у суспільстві. Архіви мають виробляти нову комунікаційну політику та впливати через інформаційні технології на розвиток суспільства, у т. ч. залучаючи інструменти соціальних мереж, сприяти формуванню історичної пам'яті, задовольняти «жагу до архівів» / «archival fever», пізнання витоків, збереження та плекання історико-культурних традицій. Особливо важливим завданням є підтримка та розвиток комунікації в умовах поширення пандемії, створення розширених можливостей для користування архівами дистанційно.

Важлива мета: створити більше можливостей для багаторівневої взаємодії архівістів та суспільства, демонструвати суспільству значущість архівів, архівної професії, її роль не лише у забезпеченні збереження документних ресурсів, колективної та історичної пам'яті, але й у процесах державотворення й націєтворення.

Перед українськими архівістами постає нове завдання – стати інтерактивними. Як зазначали американські дослідники, «Web 2.0 змінює не просто спосіб технологічної взаємодії архівістів зі своїми користувачами, він також змінює спосіб мислення і навички, необхідні для успішного розвитку професії у XXI столітті» [39]. Архівіст інформаційного суспільства навчається впродовж усього життя і постійно шукає нових можливостей; він відповідає на виклики часу та адаптується до змін, одночасно дотримуючись основних цінностей архівної спільноти.

В умовах швидкоплинних змін інформаційного середовища та очікувань користувачів, нагальною для архівістів є потреба працювати ефективно, оперативно реагувати на виклики часу, бути відкритими до нових ідей. На зміну стереотипному сприйняттю архівіста, який працює переважно з давніми паперами, приходять образ архівіста, озброєного новітніми технологіями. І цьому, безумовно, мають сприяти соціальні медіа.

Соціальні медіа допомагають долати консервативність архівного середовища і цьому сприяє формування креативного інформаційного простору в архівах. Будучи каналами представлення архівних інформаційних ресурсів, вони відіграють роль своєрідних «віртуальних дверей» до архіву. Регулярне оновлення сторінок підкреслює, яке значення архівні служби надають комунікації у соціальних мережах. Присутність архівів у соціальних мережах сприяє пошуку документів, робить їх доступнішими для користувачів, охоплює значно більшу аудиторію, ніж традиційні способи спілкування, сприяє публічному дискурсу. Через соціальні медіа за допомогою цифрового доступу архівісти поширюють інформацію про свою діяльність, склад архівних фондів, публікують документи, що можуть зацікавити користувачів – як дослідників, так і ширшу аудиторію. І тут повною мірою можна використати переваги мультимедійного представлення інформації (поєднання тексту, графіки, аудіовізуальних документів), багаторівневість текстів, наявність гіперпосилань. З іншого боку, налагодження діалогу з користувачами дає можливість краще зрозуміти їхні очікування та потреби. Отримана таким чином та проаналізована інформація може бути використана при прийнятті важливих рішень.

Важливою перспективою успішного розвитку архівів є підготовка в університетах нового покоління фахівців, які володітимуть аналітичними компетентностями, знаннями з інформаційного менеджменту й маркетингу. Оскільки архівіст інформаційного суспільства – це не лише хранитель пам'яті, історико-культурної спадщини, але й інформаційний аналітик та менеджер, здатний комунікувати в медіапросторі, поширювати та популяризувати архівний контент, і таким чином активно впливати на формування позитивного іміджу архівів у суспільстві.

4. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Архів національної пам'яті : Офіційна сторінка у фейсбук. URL: <https://www.facebook.com/hdauinp/>.
- [2] Доступ до архівів : загальнодоступна група у фейсбук. URL: <https://www.facebook.com/groups/dostup.do.arhiviv/>.
- [3] Державна архівна служба України : Офіційна сторінка у фейсбук. URL: <https://www.facebook.com/archives.ua>.
- [4] Історія Миколаївщини (Державний архів Миколаївської області) : загальнодоступна група у фейсбук. URL: <https://www.facebook.com/groups/mykolaivhistory>.
- [5] Мар'їна О. Бібліотеки та соціальні медіа : технологія взаємодії. *Вісник Книжкової палати*. 2012. № 8. С. 19–21.
- [6] Онищенко О. С., Горовий В. М., Попик В. І. та ін. Соціальні мережі як чинник розвитку громадянського суспільства : монографія. Київ : НБУВ, 2013. 230 с.
- [7] Половинчак Ю. Сучасне інформаційно-комунікаційне середовище як простір трансформації української національної ідентичності. Київ, 2017. 372 с.
- [8] Про забезпечення інформаційно-комунікаційного супроводження суспільно-значущих заходів та взаємодію із засобами масової інформації: Наказ Державної архівної служби України від 30 червня 2020 р. URL: <https://archives.gov.ua/?s=&y=2020&naDASU=1&from=01.01.2020&to=31.12.2020>.
- [9] Про офіційні сторінки Державної архівної служби України у соціальних мережах та розміщення відеоматеріалів на офіційному каналі комунікації «Ютуб» : Наказ Державної архівної служби України від 04.02.2021. URL: <https://archives.gov.ua/?s=&y=2021&naDASU=1&from=01.01.2021&to=31.12.2021>.
- [10] Про підсумки діяльності Державної архівної служби України у 2020 р. Публічний звіт Голови Укрдержархіву Хромова А. В. URL: <https://cutt.ly/6bZQwTC>.
- [11] Романуха З. Університетські бібліотеки в соціальних медіа. *Бібліотечний вісник*. 2014. № 1. С. 12–16.
- [12] Стратегія розвитку архівної справи на період до 2025 року : Проект. *Архіви України*. 2020. Вип. 4. С. 7–25.
- [13] Укрдержархів : Офіційна сторінка Державної архівної служби України у твіттері. URL: <https://twitter.com/ArchivesUkraine>.
- [14] Центральний державний архів вищих органів влади та управління України : Офіційна сторінка у фейсбуці. URL: <https://www.facebook.com/tsdavo>.
- [15] Центральний державний архів громадських об'єднань України : Офіційна сторінка у фейсбуці. URL: <https://www.facebook.com/cdago.gov.ua/>
- [16] Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України : Офіційна сторінка у фейсбуці. URL: <https://www.facebook.com/cdamlmu/>
- [17] Центральний державний історичний архів України, м. Львів : Офіційна сторінка у фейсбуці. URL: <https://cutt.ly/qnwgS9f>.
- [18] Центральний державний кінофотофоноархів України ім. Г.С. Пшеничного : Офіційна сторінка у фейсбуці. URL: <https://www.facebook.com/tsdkffa.ua/>.
- [19] Центральний державний науково-технічний архів України, м. Київ : Офіційна сторінка у фейсбуці. URL: <https://www.facebook.com/archiv.gov.ua/>.
- [20] Archives nationales (France): Офіційна сторінка у фейсбуці. URL: <https://www.facebook.com/Archives.nationales.France>.
- [21] Archives nationales (France): Офіційна сторінка у твіттері. URL: <https://twitter.com/ArchivesnatFr>.
- [22] Archives_ukraine: Офіційна сторінка Державної архівної служби в інстаграмі. URL: https://www.instagram.com/archives_ukraine/.
- [23] Archiwa Państwowe: Офіційна сторінка у фейсбуці. URL: <https://www.facebook.com/ArchiwPanstwowe/>.
- [24] Archiwa Państwowe: Офіційна сторінка у твіттері. URL: <https://twitter.com/archiwa>.
- [25] Bountouri Lina, Giannakopoulos Georgios. The Use of Social Media in Archives. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2014. Vol. 147. P. 510–517. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/82246137.pdf>.
- [26] Canty Nick. Social Media in Libraries: It's like, Complicated. *Alexandria: The Journal of National and International Library and Information Issues*. 2013. URL: <https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/1386941>.
- [27] Central State Archives of Foreign Ucrainica (TsDAZU): Офіційна сторінка у фейсбуці. URL: <https://www.facebook.com/tsdazu/>.
- [28] Central State Electronic Archives of Ukraine : Офіційна сторінка у фейсбуці. URL: <https://www.facebook.com/CSEAUkraine/>.
- [29] Central State Historical Archives of Ukraine in the city of Kyiv : Офіційна сторінка у фейсбуці. URL: <https://www.facebook.com/CDIAKUA/>.
- [30] Crymbal Adam. An Analysis of Twitter and Facebook Use by the Archival Community. *Archivaria*. 2010. Vol. 70. URL: <https://archivaria.ca/index.php/archivaria/article/view/13298/14609>.
- [31] National Archives Education. The official Facebook page for National Archives Education Program. URL: <https://www.facebook.com/NationalArchivesEducation>.
- [32] National Archives Social Media Strategy 2017–2020. URL: <https://usnationalarchives.github.io/social-media-strategy/>.

- [33] National Archives Social Media Strategy FY 2021–2025. URL: <https://www.archives.gov/social-media/strategies>.
- [34] O'Reilly Tim. What is Web 2.0? Design Patterns and Business Models for the Next Generation of Software. 2005. URL: <https://www.oreilly.com/pub/a/web2/archive/what-is-web-20.html>.
- [35] Preservation Programs at the US National Archives. URL: <https://www.facebook.com/nationalarchivespreservation>.
- [36] Research at the US National Archives: Офіційна сторінка Національного архіву США у фейсбуці. URL: <https://www.facebook.com/researchatnationalarchives/>.
- [37] Today's Document: Офіційна сторінка Національного архіву США у фейсбуці. URL: <https://www.facebook.com/TodaysDoc/>.
- [38] Theimer Kate. What is the Meaning of Archives 2.0? *The American Archivist*. 2011. Vol. 74 (1). P. 58–68. URL: <https://meridian.allenpress.com/american-archivist/article/74/1/58/24261/What-Is-the-Meaning-of-Archives-2-0>.
- [39] The Interactive Archivist : Case Studies in Utilizing Web 2.0 to Improve the Archival Experience / J. Gordon Daines III & Cory L. Nimer. 2009. URL: <http://interactivearchivist.archivists.org/#intro>.
- [40] The National Archives on Twitter. URL: <https://www.archives.gov/social-media/twitter>.
- [41] US National Archives. The official Facebook page for public news and events at the National Archives. URL: <https://www.facebook.com/usnationalarchives>.
- [42] US National Archives on Instagram. URL: <https://www.instagram.com/usnatarchives>
- [43] Washburn B., Eckert E., Proffitt M. Social Media and Archives : A Survey of Archive Users / OCLC Research. Dublin (Ohio), 2013. URL: <https://www.oclc.org/content/dam/research/publications/library/2013/2013-06.pdf>.

THE ISSUE OF DIGITIZING OF HISTORICAL HERITAGE ON THE EXAMPLE OF SELECTED HISTORICAL CLOCKS

Klára Rybenská

University of Hradec Králové (Hradec Králové, Czech Republic)

ORCID: <http://org/0000-0001-9333-3063>

1. INTRODUCTION

Nowadays, digitization is characterized by relatively easy access to digital content through media such as the Internet or television. Using the Internet mainly is now an integral part of most people's lives, and it is no different with other technologies. It has proven that one of the ways in which artefact institutions can keep in touch with visitors is, for example, through online web exhibitions, and this not only during the coronavirus pandemic. The modern concept of these exhibitions can be conceived not only as video (especially the highly valued 360°), but also as the presentation of three-dimensional digitized objects, which can also be viewed in this case from all digitized sides.

In general, many issues are addressed in the world of digitization of cultural heritage. These concern not only 2D but also 3D digitization of historical objects. Two-dimensional objects (such as documents, writings, books or other similar documents) and especially three-dimensional objects are documented not only in traditional ways, but also through advanced methods of digitization through modern technology. It is no exception that digital museums are set up, which not only promote opportunities for public understanding of cultural heritage, but are also highly respected, especially by the younger generation who spend a lot of time in the digital environment [1].

The very digitization of historical artefacts, both 2D and especially 3D, can hide many problems. It all starts with selecting a suitable object for digitization. The process continues through the choice of a good digitization method and scanner (or similar tool) through the scanning itself, then the editing and finishing of 3D scans to the creation of 3D models. This may be followed by the possible need to solve the subsequent presentation of objects (most often via the Internet). The whole process rarely proceeds without minor or even major glitches in the digitization making it necessary not only to edit but sometimes even to rescan.

The aim of the article therefore is to discuss not only the issue of 3D digitization of smaller objects, but also the possibilities that digitization brings. It can be used to promote and bring history to life again through modern technology but also to maintain the credible appearance of individual objects into the future.

The objects that have been digitized and exemplified in this study are historical clocks from different periods. These clocks come from the museum in Náchod in the Czech Republic and their digitization has been taking place since 2020 thanks to a project called *Auxiliary Sciences of History between Traditional and Modern Approaches* in 2019/2020, which was implemented under the auspices of the *Philosophical Faculty of the University of Hradec Králové*.

However, one must bear in mind that the aim of this article is not to describe the clock itself as historical objects, but as objects of digitization. The article therefore focuses mainly on the technological side of things. Last but not least, it also touches on the problems that the digitizer can most often encounter when scanning 3D objects and not only by the conservational institution.

2. PROBLEMS WITH 3D DIGITIZATION OF SMALLER OBJECTS

If we look back at history we see that computer technologies have been developed for quite some time. The first digital computers were made in the 1930s. However, their real inventor is considered to be Charles Babbage, who already in the 19th century invented the basic principles of machine operation which could solve complex calculations [1]. This was, if you like, the forerunner of the computer. The development of technology then rapidly accelerated and with it the exponential growth of computer performance. This inevitably led to the overall improvement and invention of new modern technologies gradually enabling these devices to reach various areas of human life [2]. Historical sciences are no exception. Digitization is often an inflected term nowadays and in relation to cultural heritage, which is a legacy of monuments (buildings, books, works of art, artifacts ...) inherited from past generations.

Not all these material monuments have been preserved. We only have a written record of some of them (on the basis of which, under certain circumstances, such a monument can also be revived in a three-dimensional computer model) [1]. But those that still exist, whatever their condition, are subject to the gradual action of the ravages of time.

If we talk about digitization, let's just say that it is a process in which the object is scanned into digital form. The spatial digitization itself is then also extended by spatial information, i.e. information about the position of the scanned object, its dispositions, structure and dimensional proportions. In addition to the spatial position of the scanned point, its characteristics (a property of the material, which is characterized by the density of the surface in shades of gray and the like) are all vital information. Digitization itself should always be performed at the highest level of possible digitization to make it possible to obtain the best data. The chosen digitization method should ideally be contactless and verified [15].

Scanning is then the process by which a device called a scanner converts a visual page of an object into a binary virtual form. The result of 3D spatial scanning with current technology is usually a point cloud. For each point of a similar cloud, its position relative to the scanned position is known [15].

Digitization, in either 2D or 3D, has many advantages. It is not just a matter of protecting memorials and making such works accessible to the public, which would otherwise not be possible to see or view in more detail. There are also advantages in the field of pedagogy (possible use as teaching aids) and in the field of motivation for further study of history. Digitized cultural heritage can be an engaging tool to attract the general public to museums or to visit various (perhaps already extinct) monuments [14]. In order for similar monuments to be preserved for future generations, one of the possibilities is to convert a material object into a three-dimensional, computer or similar device that can be displayed.

The creation of 3D objects then occurs either by modeling (for example, on the basis of period sources) or digitization, for which 3D scanners, measuring machines or various methods of photogrammetry or RTI are most often used.

A 3D scanner is a device that allows us to analyze an object or the environment of the real world by collecting data on its shape and possibly appearance [3] (for example, color, in this case we say that the scanner is able to capture the so-called texture). This accumulated data can then be used to build digital 3D models. Many technologies, or rather tools, can be used to create 3D objects. However, each of these technologies has its own limitations (for example, optical technologies may encounter problems in digitizing glossy, mirror-like or transparent objects), advantages and disadvantages, and last but not least, such technology can also be relatively expensive. To obtain 3D digitalizats, it is also possible to use scanners with structured alternating light, which are contactless, or even computed tomography and various other options. The accumulated data can be used in a wide range of programs and applications. They are most commonly used in the entertainment industry for the production of films and video games, including virtual, mixed or augmented reality. However, industrial design, medicine, reverse engineering, prototype designs, various quality controls and most noticeably in the process of 3D digitization also penetrates the digitization of cultural historical artifacts [3].

If we talk about the digitization of smaller objects, we must specify which objects are involved. We will not describe coins or seals in this article. We will focus on the historical clock. Many researchers may find that scanning clocks is a relatively easy matter. It may or may not be so. Digitization could be relatively easy if it was a completely problem-free object for 3D scanning or alternatively, if it were necessary to scan its lower part (and then connect it to one of the programs). Last but not least, we could use, for example, one of the sophisticated programs for digitization through smart devices (smartphones, tablets), such as Qlone or Trnio (available mainly for the iOS, iPadOS operating system, in the case of Qlone also for Android versions). However, it is probably not necessary to add that in this respect it is appropriate to have such a smart device, that has very high quality hardware (for example, iPad PRO 2020, iPhone 8 and higher, etc.). Even in this respect the resulting 3D object is not always perfect and we probably could not use it for archiving. Even so, it is necessary to mention this, because similar technologies exist and are constantly evolving. It is possible that in a few years it will be common for serious and professional digitization of selected objects to take place through smart devices and their applications.

However, we can classify the objects we have digitized as follows:

- Wall clocks,
- Table clocks,
- Clocks with a hanging mechanism (for example in the form of cones),
- Clocks with glass cover that protects the dial,
- Clocks with free (uncovered) dial,
- Wooden, ceramic, metal or clocks made of other materials,
- Clocks closed or with cross-sections (with the possibility of watching the clockwork),
- Glossy clocks,
- Matte clocks,
- Clocks with moving parts,
- Completely statistical clocks,
- A clock that can be built (usually a table clock),
- Recumbent clocks (usually a wall clock),
- Clock that are too bright,
- Clock that are too dark,
-(Here we just have to point out that this categorization was artificially created rather

for an overview of what hours must be taken, into account when digitizing. What can we deal with as experts in the digitization of historical monuments?)

It is therefore certain that the issue of 3D digitization of not only historical clocks can be very troublesome. Therefore, in the article we will focus not only on the process of 3D digitization itself, but we will also point out the problems we encountered and how we (could or couldn't) solve them.

2.1. Selected tools for 3D digitization

There are many types of tools and technologies for 3D digitization as well as technologies and methods of 3D digitization itself. The techniques used for 3D digitization of cultural heritage are related to the specific needs of said object. The digitization technology itself depends on the quality of special hardware, software and also on the ability of the digitizer, who does not only have to digitize, but is often expected to be able to control a 3D modeling program. Even 3D digitization itself may have to be performed only through a 3D scanner, but also through the already mentioned smart technologies (having quality hardware, but also specific software) or using the method of photogrammetry [1, 11]. However, for the purposes of possible archiving of digitized images, 3D digitization must be very accurate (or have an accuracy of better than 1 mm in each direction, in order to obtain as much detail as possible when digitizing the object).

Therefore, if we categorize the 3D digitization of cultural content we will primarily deal with the size of the objects to which the digitization applies. Due to technical limitations and application requirements, it is necessary to distinguish between the digitization of the objects themselves and then the entire monuments (which can be statues or even buildings) [11].

In our technology laboratory, we have several devices that are able to either measure objects or directly 3D digitize. We mostly use optical contactless scanners.

Here we just have to point out that this categorization was artificially created rather for an overview of what must be taken, into account when digitizing. So, what can we deal with as experts in the digitization of historical monuments?

Table 2. Description of 3D scanners and their characteristics which we used for the digitization of historical clocks. The description of these scanners is mainly based on the documentation of the manufacturers of individual devices. The reality may be a little different

Device name	Digitizing technology	Basic description
ATOS Compact scan 2M	LED Blue Light (GOM). It is a technology working on the principle of narrowband projection of blue light from GOM. This technology allows accurate measurement of the object regardless of the lighting conditions of the environment. [4]	Measuring device with measuring volume 125x90x90 mm to 500x380x380 mm. Digitization of larger objects in parts is possible. There is a problem with smaller objects. Does not scan with texture.
David SLS-2 Scanner 3D (Currently, it can also be found under the name HP 3D SLS Pro S2. [6])	The principle of digitization through structured light (The method of projecting a known pattern (usually a grid or horizontal stripes) onto a scene or object is called structured light. The way in which the light subsequently deforms on impact with the surface allows the camera system to calculate the depth of the object and other information about the surface of the objects on which the cameras are focused). [5]	Scanner with the size of the digitized object in the range of 60 - 500 mm. It is possible to scan texture.

Device name	Digitizing technology	Basic description
Shining 3D EinScan-SE	Digitization through the method of structured light.	The size of the digitized object is in the range of 30 - 200 mm (using an automatic turntable), then 30 - 700 mm (without a turntable). It is possible to scan texture.
HP Sprout Pro G2	Digitization through a DLP projector combined with a 3D webcam that has Intel RealSense technology (thanks to this technology, it is possible to capture not only 3D but also 2D objects. This device also has a certain touch pad, which can also be used as a drawing tablet). [7]	The size of the digitized object is between 80 - 200 mm.
Artec Space Spider		
Artec Leo	The principle of digitization through structured blue light.	The size of the digitized object can start at 5 mm, the largest possible size is not specified by the manufacturer. [8] It is possible to scan texture.
	Digitization takes place through the VCSEL structured light method. (VCSEL or Vertical Cavity Surface Emitting Laser is a type of laser diode. Here, the light is emitted perpendicularly to the level of the semiconductor chip. It is a laser that emits light rays perpendicular to an object. These technologies can be found, for example, in LiDAR devices) [9]	Scanner enabling digitization of mainly larger objects (even in the field thanks to an external battery and its own display). The minimal dimension for digitized object is 214 x 148 mm.

Now we see that each of our scanners has different options. Therefore, the approaches to digitization with these individual tools will be different. These scanners also have their own specific software with which the digitizer often has to learn to work. Not every one of these scanners allows you to digitize all objects (not least because of the sizes at which the scanners can work).

3. PROCEDURE OF 3D DIGITIZATION OF SELECTED HISTORICAL CLOCKS

The digitized objects, i.e. the historical clocks that we digitized, are of various sizes (from approx. 100 mm to approx. 400 mm in height and width). They are made of different materials. The classification of the clocks described above fully agrees in this regard. Therefore, the digitization of each of the objects is very specific.

The tools (3D scanners) we used, are described in Table 1 above. First, we divided the clocks into similar categories (size, material and their properties, problematic pieces...). The latter case, the so-called “problematic pieces”, marked clocks that had shiny parts, transparent parts, too rugged a surface or were variously perforated, or if it was possible to see a watch movement through the individual parts or had a chain attached to them or alternatively, a clock with moving parts that could not be removed. More in picture number 1.

Given the experience of the past in the field of 3D digitization it was certain that not every scanner would be suitable for capturing 3D digitals of clocks. The ATOS Compact Scan

2M was the first to be phased out. Although this device is a state-of-the-art technology and has highly accurate measurements (that is why GOM devices are often used, for example, in the field of reverse engineering), the scanner was not used for this digitization. This was because the technology was not able to capture the texture.

Figure 1: Example of a clock that has an exposed clock machine.

The visible black and white dots are reference points.

Some types of scanners use them to focus on a digitized object in space.

In this case it is used by the ATOS Compact Scan 2M measuring device

Due to the fact that it is assumed that the created 3D models will be exposed and also their possible archiving, digitization without texture is not a suitable solution. Of course, the texture can be photographed under certain circumstances and added to the models themselves later in one of the 3D modeling programs. However, the goal was to find a fast, functional and, if possible, the least demanding solution, even with the fact that the number of historic objects to be digitized is likely to increase in our workplace. Last but not least, because the journey from digitization to the final 3D model can sometimes be longer and more problematic there was no need to add additional tasks.

The second scanner we eliminated for digitizing these objects was the HP Sprout Pro G2. This multifunctional digitizing device is very useful outside of sports for relatively fast and convenient digitization of some objects, which, for example, would need to be quickly sent to someone for a demonstration. However, the resulting digitized results are usually not of such quality that they can be considered as models for exhibition or long-term archiving.

The scanner we also did not intend to use was the David SLS-2 Scanner 3D. This device is very capable in the core and at one time was one of the better technologies. Undoubtedly, it can digitize various objects and the quality of the resulting models is not bad. On the other hand, after the digitization process the gradual folding of the individual parts together and the creation of models are relatively time-consuming. Despite the fact that it is possible to use an automatic tool for assembling individual elements it unfortunately does not always work properly. For these reasons, we also rejected this device. We have 3 scanners left to evaluate. The Shining 3D Einscan – SE, the Artec Space Spider and Artec Leo.

After knowing which clocks to digitize, we selected one clock shortcut from each category and checked in turn whether our assumption of disabling the scanners was correct. Figure 2 shows digitization through the HP Sprout Pro G2 multimedia device. Despite the user-friendly digitization, the very friendly and intuitive environment and control, the resulting digitizers are unsuitable for our needs.

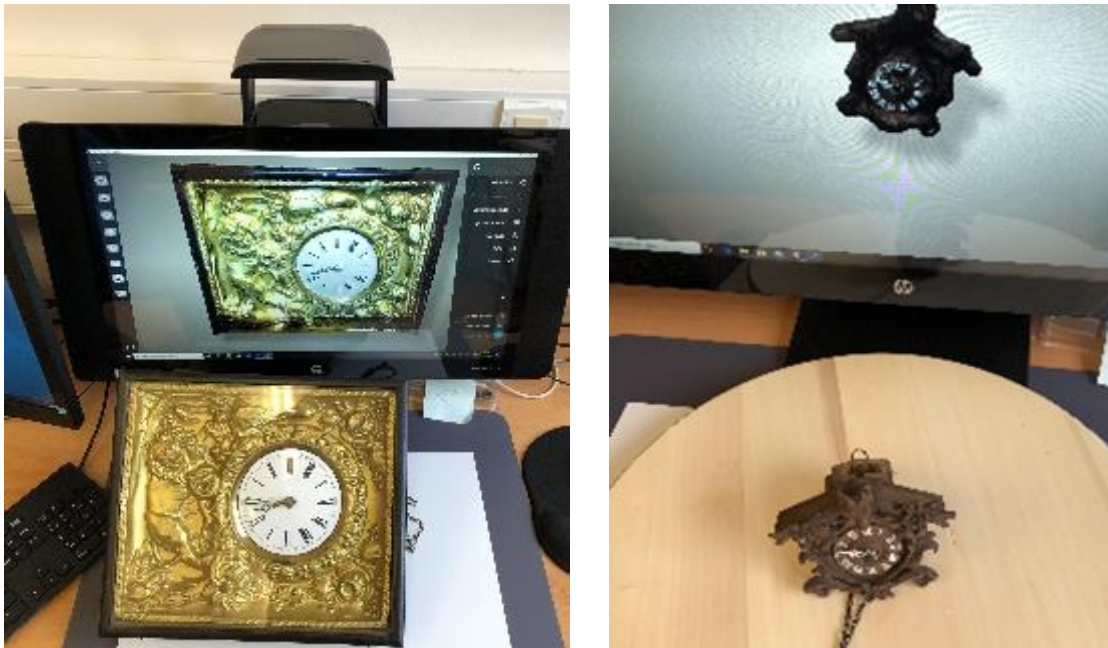

Figure 2: HP Sprout Pro G2 digitization process. During digitization it is necessary to rotate the object manually. The resulting model and its comparison can be seen in the picture.

Left - a problem with larger clocks that are shiny and have a glass lid.

Right – a smaller wall clock with a movable chain, a rugged surface and an internal view of the watch movement (not shown in the picture)

Similarly, we tested another device, the David SLS-2 Scanner 3D which could be used but working with it was relatively lengthy and ATOS Compact Scan 2M, a measuring device that does not capture texture (more in Figure 3). In addition, none of these devices have worked very well in digitizing shiny or too dark surfaces. However, this is a common problem with most 3D scanners [10]. Finally there remains the last 3 scanners which we will discuss in the text below.

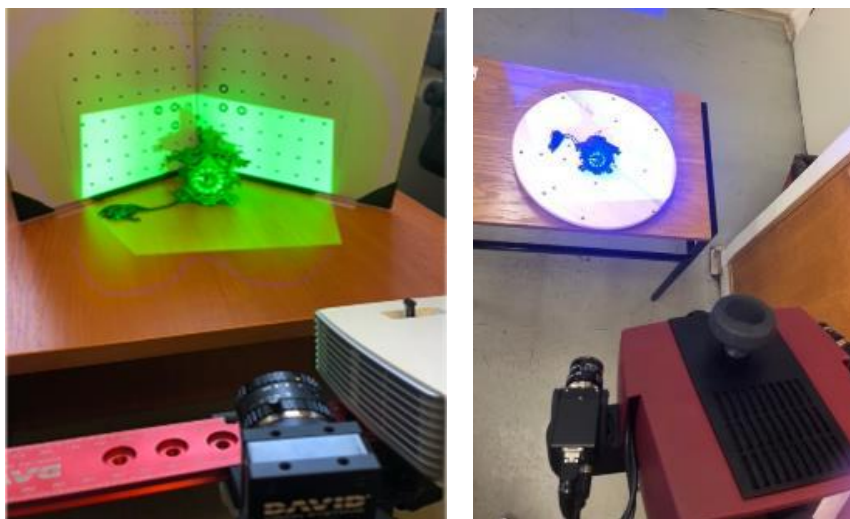

Figure 3: Digitization through the David SLS-2 Scanner 3D scanner (left) and the ATOS CompactScan 2M measuring device

The scanners we expected to use were Shining 3D Ein Scan-SE, Artec Space Spider and Artec Leo. We chose the first of them, i.e. Ein Scan, both for its relatively easy operation, but also for fast work with the software. And Artec scanners are among the best technologies for 3D scanning, so we assumed they would be the best for our needs. When digitizing with Ein Scan, we could not count on the possibility of scanning larger objects (certainly not automatically with a rotary table, and in most cases, it was possible to digitize only smaller objects with this scanner). Well we could only use this scanner to digitize two smaller clocks. It must be said that one of these objects (ceramic wall clocks) was quite difficult to digitize, because it was shiny and too bright. Despite this, the scanner coped very respectably with Artec Spider. However, for the remaining objects, this device was also weak.

For all these reasons, we were in the end, left with only the devices from Artec for digitization. Each of these devices that we have at our disposal is suitable for a different area of digitization. While Spider is better for scanning smaller and more articulated objects (that's why we considered it our favorite), Leo is mainly used for digitizing large monuments (including statues, rooms and the like).

The advantage of both scanners is in digitization and real-time digitization. Basically, we connect Spider to a computer, turn on Artec Studio, start scanning, and get started (without the need for calibration, as is often the case with previous scanners). On the screen we see how individual three-dimensional images are taken (Figure 4). After the digitization, we can try either automatic connection, or, if the individual scans require it, we can of course connect them ourselves (which is still a relatively fast and intuitive matter). We approach the actual connection mainly when we digitize the object from all sides (also from the one on which it is placed).

Alternatively, we can do this when the automatic connection fails. With the added software, we can do almost anything such as partially modelling or otherwise modifying the resulting model. Of course, the texture is captured during the scan. Here, too, it is possible to edit it later. The resulting 3D model can be exported to various formats (with or without texture, for archiving, presentation or for printing on a 3D printer, such as *.STL, *.OBJ, *.PLY and many others).

Usually, the glossy surface can be combated either by precise lighting or by dusting the object with a special spray, which evaporates within a few minutes. Alternatively, powder or crushed chalk can be used. However, we do this only on those buildings where it is possible (after consultation with the administrator of the relevant museum collection) to avoid damage to the building.

Figure 4: Left clock digitization process. In the background you can see a part of the model on the monitor which is also captured with the texture. If the software throws up an error then entire image must be recalculated. It is then possible to continue digitizing. The image on the right is the digitization process with the Artec Leo scanner. The scanner has a small display so it is necessary to connect it to the computer only in the case of data transfer to the Artec Studio program, in which the resulting 3D model will be modified and created

However, even the Artec Spider did not cope with all the clocks. Especially with the larger ones, which had many parts, it had quite a problem. Well we used our last scanner, Artec Leo. Although we expected it to be more suitable for really large objects (e.g. over 500 mm), we were pleasantly surprised. All the clocks that were more complicated for Artec Spider, Leo digitized very well and quickly (right part of Figure 4 above). In the first phase several dozen

scans were created every hour which could be around hundreds of images from which we later composed the resulting 3D objects (see Figure 5).

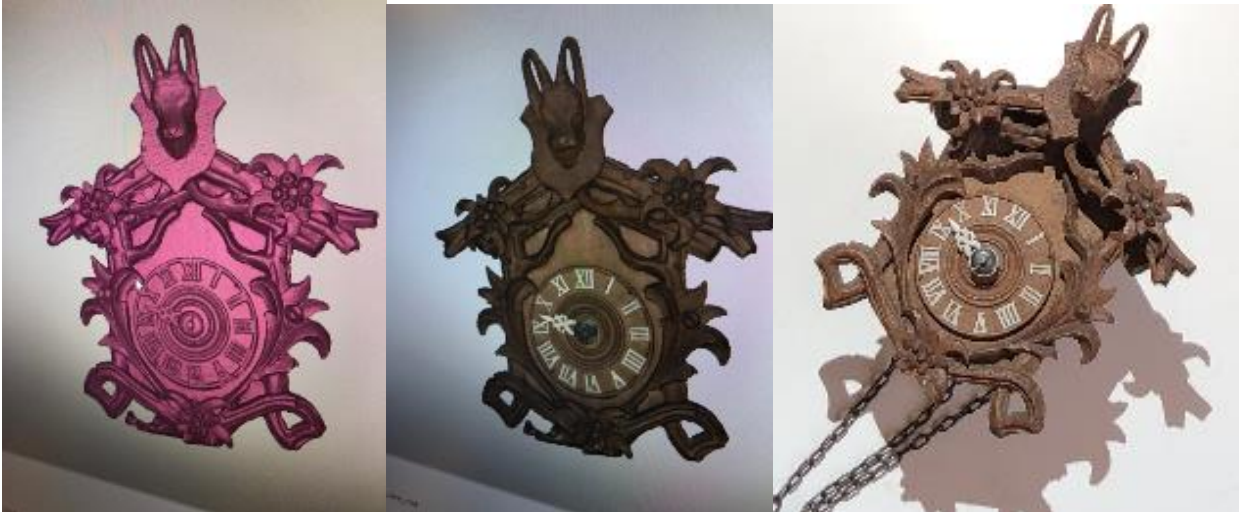

Figure 5: Left created 3D model without texture. In the middle is the already mapped texture of a 3D clock model. The scans and models were created using the Artec Space Spider scanner and Artec Studio. On the right, the original historical clock. It can be seen that the resulting texture of the model (middle) is darker than the illuminated model. The texture can be lightened.

The model also lacks a chain and cones (which are not visible in the picture).

Both will be modeled separately in a 3D modeling program

This was basically just the beginning, as many models had to be rescanned because we did not obtain objects of sufficient quality during the first digitization. It was also necessary to model or otherwise modify some scanned parts that were difficult to detect (for example, shiny or too dark parts). Last but not least, the moving part (for example, a chain with a cone as a clock weight) had to be completely modeled. The chain, like other perforated objects, is very difficult to digitize. We checked this, many times even when trying to digitize the clock which either intentionally or due to damage was missing the side parts and thus could not be seen inside the watch movement. We were unable to scan such a part. In this respect, a solution is offered – to take quality pictures and replace the part with a photo as a texture or, alternatively, to use the photogrammetry method to take a 3D model through photographs that create a three-dimensional model. Finally, one could just model the entire machine. Of course, it would also be possible to disassemble the clock, scan it in parts and then fold it. However, this is almost unthinkable because a real specialist in lessons of this kind, would have to take part. We must also appreciate that due to the nature of the scanned object (an historical monument), it could be damaged. We couldn't allow that.

Figure 6: Left resulting 3D model. Neither Spider nor Leo argued with the clock in this regard. The resulting model will need to be manually remodeled and modified in one of the specific programs, such as Blender. On the right are the specific clocks, which we tried to digitize with a clockwork

The method of photogrammetry, which we have already written about several times in this article, would be possible in some cases. Photogrammetry (sometimes SFM or Structure From Motion) is very simply a process that allows you to calculate the location of points in three-dimensional space. It does this through the use of photographs of an object that are captured from multiple angles using a camera or camcorder. If we want to use this method, we take a picture of the object from all angles (the more photos are better and it is also advisable for the photos to overlap). We upload these images to a specialized program (such as Colmap, Zephyr, etc. [12]), which then looks for common elements in all the photographs. Then the program tries to calculate from what angle the subject was photographed in the given photograph. With this information about the angle and position of the camera, the software can then create a point in 3D space, which will correspond to the element in the 2D photo. Ideally, we should get a flawless three-dimensional model. However, in most cases, we cannot achieve this without at least a basic repair of the model [12]. Even in this case, it is necessary to have powerful hardware. In addition, when taking photos, make sure that the surroundings of the subject are immutable.

Hence we do not rotate the object, but on the contrary we bypass the object ourselves. In case we would like to obtain a really high-quality final model, it is advisable to provide software that allows you to work with certain reference points (in this case, often in the form of QR codes). We then place them around the photographed object. It is also advisable to ensure perfect lighting conditions to get the best possible result. Such conditions can only be found in a laboratory environment, often thanks to other purchased equipment (such as photo or film lights). In this case, however, unlike the 3D scanners we use, the method will not be portable [12]. However, if we perfect the lights and possibly the reference points, the method of photogrammetry can of course be used in the field.

A certain form of photogrammetry is also used by software for 3D digitization through smart technologies, which we have also written about here. For example, Qlone or Trnio. So far, we do not consider these programs to be of such high quality that they allow us to fully digitize historical monuments and then we also need to archive or present them. However, the accelerating development of modern technologies cannot be denied (Figure 7).

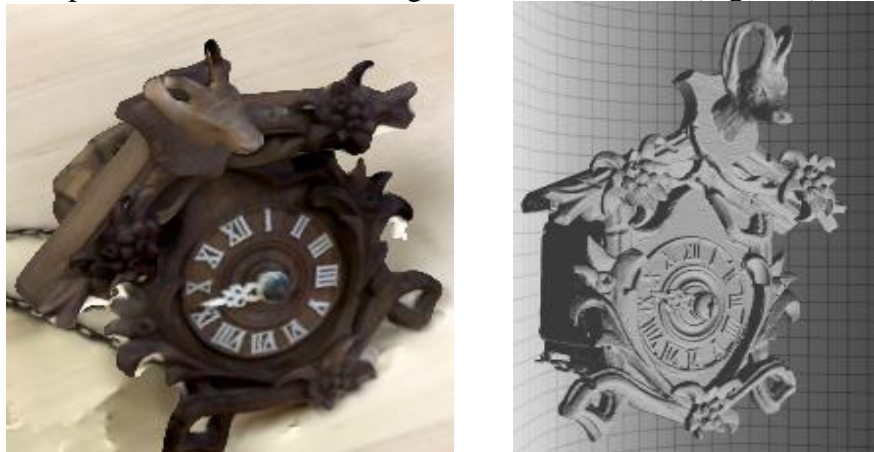

Figure 7: Left projection of a 3D digitized object in augmented reality.

The model was taken by the Trnio program installed on the iPad PRO 2020 device. On the right, the same object but digitized by the Qlone program (also through the iPad PRO 2020 device). Unfortunately, this program digitizes without any texture

The model was taken by the Trnio program installed on the iPad PRO 2020 device. On the right, the same object but digitized by the Qlone program (also through the iPad PRO 2020 device). Unfortunately, this program digitizes without any texture. As can be seen in Figure 7 above, the technology is really advanced and it can be assumed that it is only a matter of time before we can use high-quality smart devices (such as tablets) with specific software for

digitizing 3D objects. So far, however, the resulting models are not very suitable for other purposes of memory institutions such as museums, archives or galleries and the like.

The last method we have not used for digitization yet, but it is one of the planned methods for our future projects, is the RTI method or Reflectance Transformation Imaging. This method, which should be able to display even poorly visible details in photographs, uses a sequence of still digital photographs of the subject from a constant camera position. Each individual photo is illuminated from a different angle. A mathematical model of the surface of the object being scanned is then synthesized from this image sequence [13, 15]. This method of digitization it can be used wherever classical 3D digitization fails. It can be ideal for very small objects such as coins, or for shiny and small objects (coins, jewelry), or for very fragmented objects, where it is necessary to monitor and capture each individual part (seals). In order to be able to use this method, it is necessary to have a really high-quality SLR camera as well as a series of lights or a straight specific dome-shaped construction, which ensures perfect illumination from all sides and the possibility of taking top quality pictures.

4. CONCLUSION

In many countries, a large number of projects, programs and activities related to the digitization of cultural heritage are currently being addressed, both at the local level and in the framework of international cooperation. The current trend is 3D digitization and documentation of cultural heritage objects. This is undeniably a very demanding process, which can be facilitated by suitable modern technology. The so-called 3D scanners digitize in different quality, they can capture objects of different sizes. The added software then allows you to process data in an intuitive or very complicated way. The individual methods of digitization thus differ significantly.

From our point of view, it works best for us so far in our digital laboratory to combine work with Artec Space Spider and Artec Leo scanners. Of course, these solutions will not work in every situation (nor, most often due to the high purchase price in every institution). It is possible to consider another mentioned method of digitization, namely photogrammetry, which will be very useful in many cases.

This digitization project is still ongoing, in part because other historical pieces of the clock are still being digitized. Another reason is because we are in the phase of finding the most suitable technology for long-term display of 3D data through a web browser. Web services and portals that are designed to share and often trade 3D models online are a relatively standard and affordable service, but this is especially true for commercial solutions. Creating a freely accessible, for example, a museum collection of digitized objects is a matter that has not been around for a long time. Even so-called virtual museums are still not a common part of the offer of all museums, despite the current pandemic situation, when it is almost unthinkable to go to see the museum collection in person. Thus, a further step after the completion of the digitization of the entire collection will be to place this data on the web and make it available to the general public, preferably through a service that will not be too complicated and will allow for viewing of collection items not only from a computer but also from smart devices, such as smartphones or tablets. We therefore hope that in the future we will be able to expand this research and inform our colleagues about our next step in the field of digitization, protection and access to historical heritage.

5. REFERENCES

- [1] M. Giakalaras. "3D Technologies for Cultural Heritage. Gaming Engines." Department of Cultural Technology and Communication, University of Aegean, Lesvos 81100 Greece. 2020.
- [2] K.A. Zimmermann: History of Computers: A Brief Timeline, Live Science Contribution, 2017. URL: <https://www.livescience.com/20718-computer-history.html>.
- [3] B. Curless, From Range Scans to 3D Models, volume 4, ACM SIGGRAPH Computer Graphics. 33, 2000. doi: 10.1145/345370.345399.
- [4] Industrial 3D Measuring Systems with High-Speed Technology, GOM: a ZEISS Company, Germany, 2021. URL: <https://www.gom.com/en/products/high-precision-3d-metrology>.

- [5] What is Structured Light Imaging? RT: Robotics Tomorrow, Robotics Tomorrow, USA, 2018. URL: <https://www.roboticstomorrow.com/article/2018/04/what-is-structured-light-imaging/11821>.
- [6] I. Grandič. 3D skener SLS-2 David, Česká republika: Ivo Grandič, 2020. URL: <https://www.grandic.cz/skenery-david-3d-skener-sls-2-david>.
- [7] Sprout Pro by HP G2 - Pořizování 3D snímků s nástrojem Work Tools Camera 3D, HP Development Company, L.P., Česká republika, 2021. URL: <https://support.hp.com/cz-cs/document/c06213399>.
- [8] Artec 3D Scanners, USA: Artec 3D Europe, 2021. URL: <https://www.artec3d.com>.
- [9] E. M. Di Paolo. Vertical-Cavity Surface-Emitting Lasers for 3D Depth Detection, EDN: Asia, Cambridge, MA, USA: Aspencore, 2019. URL: <https://www.ednasia.com/vertical-cavity-surface-emitting-lasers-for-3d-depth-detection/>.
- [10] K. Rybenská, 3D digitalizace vybrané sbírky hodin, 21. Konference: Archivy, knihovny, muzea v digitálním světě, Praha, 2020.
- [11] G. Pavlidis, A. Koutsoudis, F. Arnaoutoglou, V. Tsioukas, Ch. Chamzas. Methods for 3D digitization of Cultural Heritage, in: Journal of Cultural Heritage (Ed.), Vol. 8, 1, 2007: pp. 93-98. doi: 10.1016/j.culher.2006.10.007.
- [12] M. Zuza. Fotogrammetrie – 3D skenování s použitím fotoaparátu čimobilu, Josef Průša, Česká republika, 2018. URL: <https://josefprusa.cz/fotogrammetrie-3d-skenovani-s-pouzitim-fotoaparatu-ci-mobilu/>.
- [13] J. Plzák. Documentation of coins via Reflectance Transformation Imaging (RTI). in: Numismatické listy, Praha: Národní muzeum ve spolupráci s Českou numismatickou společností, 2016, pp. 169-174. doi: 10.1515/nl-2016-0010.
- [14] N. Barbuti, G. De Felice, A. Di Zanni, P. Russo, and A. Valentini, Creating Digital Culture by co-creation of Digital Cultural Heritage: the Crowddreaming living lab method, *Um. Dig.*, vol. 9, pp. 19-34, Dec. 2020.
- [15] M. Brejcha, V. Brůna, Z. Marek, B. Větrovská, Metodika digitalizace, 3D dokumentace a 3D vizualizace jednotlivých typů památek: certifikovaná metodika. Ústí nad Labem: Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ústí nad Labem, 2015. Odborné a metodické publikace (Národní památkový ústav). ISBN 978-80-85036-61-9.

КОМУНІКАЦІЇ З ГРОМАДСЬКІСТЮ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНИХ АРХІВНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ

Ірина Тюрменко

Національний авіаційний університет (Київ, Україна)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9350-6868>

1. ВСТУП

Розвиток громадянського суспільства, інтеграція України у європейське співтовариство спонукали до імплементації європейського законодавства із залучення громадськості до національної практики публічного управління. Ці процеси стали відчутними і в діяльності державних архівів України. Комунікації з громадськістю все виразніше набувають двосторонньої симетричної моделі, яка сприяє взаєморозумінню між громадою і архівними установами. В умовах стрімкого розвитку цифрових технологій державні архіви України трансформують форми і методи роботи з метою залучення інститутів громадянського суспільства та громадськості до обговорення законодавчо-нормативних актів, перспектив розвитку архівної галузі, налагодження партнерських відносин із юридичними і фізичними особами, здійснення активної комунікації з різними категоріями користувачів архівних послуг. Розвиток отримали такі напрямки комунікацій: інформування, консультування, діалог, партнерство. Прозорішою стає діяльність державних архівів. Традиційні форми роботи архівів доповнюються сучасними, які дозволяють використовувати інформаційні технології для електронних консультацій з громадськістю, розміщення електронних інформаційних ресурсів на вебсайтах архівних установ, надають інформаційні онлайн-довідки, організують онлайн-конференції, зустрічі, наради тощо, що особливо важливо в умовах світової пандемії. Для визначення місця і ролі комунікацій в управлінській структурі та діяльності державних архівів України було здійснено порівняння з політикою комунікацій у Національних архівах

Франції, які накопичили значний досвід у сфері зв'язків з освітніми, науковими установами та загалом із широкою аудиторією громадськості, у тому числі й меценатами.

1.1. Законодавча база, що регламентує залучення громадськості до прийняття публічних рішень

Індикатором розвитку демократичного суспільства є залучення громадян до вирішення суспільно важливих справ, дотримання їх прав і свобод, надання доступу до інформації. Наявність системи комунікацій державних установ із громадськістю сприяють становленню відкритого та прозорого суспільства, де громадські організації відіграють важливу роль у прийнятті державних рішень. Залучення громадян до вирішення суспільно важливих питань регламентовано у низці європейських законодавчих документів, настанов та практик. В основу розроблення європейської політики участі громадян у житті суспільства були покладені такі основоположні документи: Статут Ради Європи (05 травня 1949 р.), ратифікований в Україні 31 жовтня 1995 р. [36]; Європейська Хартія місцевого самоврядування (15 жовтня 1985 р.), ратифікована в Україні 15 липня 1997 р. [6]. На основі задекларованих у Хартії принципів були прийняті «Рекомендації Res (2001) 19 Комітету міністрів Ради Європи “Про участь громадян у місцевому публічному житті”» (06 грудня 2001 р.) [31], «Керівні принципи щодо громадської участі у процесі прийняття політичних рішень» (27 вересня 2017 р.) та низка документів щодо правового статусу неурядових організацій, у яких наголошувалося на забезпеченні гендерної рівності у прийнятті урядових рішень, проведенні консультацій, наданні відкритого та легкого доступу до офіційних нормативно-правових актів, забезпеченні прав і свобод громадян тощо [32]. Отриманий досвід був узагальнений у Кодексах кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень, перший із яких ухвалено Конференцією міжнародних неурядових організацій Ради Європи 1 жовтня 2009 р. [7], другий – Конференцією міжнародних неурядових організацій Ради Європи 30 жовтня 2019 р. [42]. Зокрема, для стимулювання участі громадян у житті держав Кодекс 2019 р. задекларував розширення принципів залучення громадськості до управління на основі прозорості, доступності, відсутності дискримінації; дотримання інклюзивності, підзвітності. Також були визначені рівні участі громадськості у суспільно-політичному житті – від мінімального до максимального, на яких можуть використовуватися різні форми співробітництва з публічною владою: інформування, консультації, діалог, партнерство [42].

Хоча Україна ратифікувала деякі міжнародні та європейські угоди, реальна їх імплементація у життя країни відбувалася поступово, пройшовши декілька етапів. Законодавчі основи політики комунікацій із громадськістю були визначені у Конституції України (1996) та розвинені у низці законодавчих актів. Початок інституалізації комунікацій із громадськістю органів державної влади України був покладний Розпорядженням КМУ від 18 жовтня 2004 р. «Про роботу центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення відкритості у своїй діяльності, зв'язків з громадськістю та взаємодії із засобами масової інформації», що сприяло введенню до структури апарату органів виконавчої влади відповідального за зв'язки із громадськістю та взаємодію із ЗМІ на загальнодержавному та регіональному рівнях і вплинуло на становлення системи управління зв'язків із громадськістю [31]. Наступний етап розвитку громадянського суспільства пов'язаний із реалізацією рішень, визначених у Постанові КМУ від 03 листопада 2010 р. «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики, згідно з якою вводився в дію «Порядок консультацій із громадськістю з питань формування і реалізації державної політики» [16] та Типове положення «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» [22]. Постанова законодавчо закріпила існування інституту громадянського суспільства, процедуру утворення громадських рад при органах державної влади та місцевого самоврядування, механізм електронних консультацій із громадськістю.

Важливим кроком у реалізації політики комунікацій із громадськістю стало ухвалення Стратегії державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні (24 березня 2012 р.) [37]. Водночас відсутність дієвих інструментів контролю за діяльністю органів державної влади та усталеної практики залучення громадськості до розроблення і «реалізації державної політики та питань місцевого значення», недостатній доступ громадських організацій до фінансової підтримки з боку держави, відсутність єдиної інформаційної політики у сфері залучення громадськості до публічного управління, низький рівень довіри до органів державної влади, нагальна потреба приведення у відповідність законодавств України та ЄС спонукали до ухвалення Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 роки (26 лютого 2016 р.). У документі був розроблений план дій розвитку інституту громадянського суспільства, зокрема наголошувалося на сприянні органів влади у проведенні консультацій із громадськими організаціями з питань розроблення нормативно-правових актів, ініціювання і проведення місцевих референдумів, зборів членів територіальних громад, організацію та проведення громадських слухань та місцевої ініціативи, консультацій із громадськістю і залучення її до розроблення та прийняття важливих суспільно-політичних рішень, програм тощо [12]. Отже, протягом першого двадцятиліття XXI ст. українське законодавство закріпило механізми залучення громадськості до публічного управління на різних рівнях виконавчої влади, що сприяло підвищенню ролі громадян та громадських організацій у житті держави, розвитку громадянського суспільства, реалізації інтеграційних прагнень України до ЄС.

1.2. Проблеми залучення громадськості до державного управління у науковій літературі

Проблема зв'язків із громадськістю у системі публічного управління досить широко висвітлена у науковій літературі, проте праць, які висвітлюють питання комунікацій із громадськістю, ще недостатньо. Наукові праці, як правило, охоплюють коло проблем, які віддзеркалюють реалізацію державної політики із налагодження комунікацій із громадськістю у практичній площині. Так, у публікаціях розкриваються загальнотеоретичні та практичні проблеми, що стосуються стратегічних комунікацій як принципу публічного управління [34], особливостей інформаційно-комунікаційних процесів у сфері державного управління [4], принципів, елементів та видів комунікацій [3], діалогу органів публічної влади з територіальною громадою [5], правові механізми використання соціальних мереж у публічному управлінні [33].

Що стосується комунікацій у галузі архівної справи, то проблематика переважно стосується інформаційно-документних комунікацій, цифрових маркетингових комунікацій, архіву як центру наукових і соціальних комунікацій тощо. На жаль, праць, які б висвітлювали проблеми комунікацій із громадськістю в архівній сфері майже немає.

2. КОМУНІКАЦІЇ З ГРОМАДСЬКІСТЮ У СИСТЕМІ АРХІВНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ

Політика комунікацій із громадськістю була імплементована у практику діяльності архівних установ, що знайшло відображення у низці нормативно-правових актів. Так, якщо Положення про Державний комітет архівів України, яке було затверджене постановою КМУ 11 липня 2007 р. (документ втратив чинність 17 березня 2012 р.), окреслювало напрями співпраці з громадськістю, то Положення про Державну архівну службу України, затверджене Постановою КМУ від 21 жовтня 2015 р., визначило важливість інформування громадян про документи НАФ, посилення взаємодії з громадськістю при вирішенні різнопланових питань, пов'язаних із розвитком архівних

установ (пункти 4.35, 4.37, 8) [14]. Нормативно-правова база, що міститься на порталі Укрдержархіву, на вебсайтах державних архівів областей України засвідчує запровадження політики відкритості і прозорості у їх діяльності [13].

Взаємодія Укрдержархіву з інститутами громадянського суспільства відбувається на основі відкритого інформування про політику в архівній сфері, про проведення громадських консультацій у рамках діяльності громадських рад та електронних консультацій із громадськістю; активно запроваджується діалог із громадськістю та розвивається партнерство. Ефективним каналом відкритої комунікації став вебпортал Укрдержархіву та вебсайти державних архівів, соціальні мережі, посилилася співпраця архівних установ зі ЗМІ. Проте дієва політика налагодження ефективних комунікацій із громадськістю у системі управління архівних установ, що передбачає розуміння важливості стратегічного мислення, визначення пріоритетних напрямків розвитку архівів та шляхів досягнення цілей, була розроблена Укрдержархівом лише у 2020 році та викладена у проєкті Стратегії розвитку архівної справи на період до 2025 року [28].

2.1. Стратегічне планування – важливий інструмент налагодження комунікацій із громадськістю

Стратегічне планування є важливим компонентом діяльності установ, адже воно спрямоване на перспективи розвитку, на прогнозування ефективних інструментів досягнення намічених цілей. Проєкт стратегічного плану розвитку архівної справи до 2025 року, в якому враховано внутрішні і зовнішні чинники, що будуть впливати на архівне середовище, розроблено на основі SWOT-аналізу. Доцільність стратегічного планування визначена соціальними, економічними, політичними факторами, спричиненими світовою пандемією, цифровим трансформаційним стрибком, активізацією діяльності територіальних громад, нагальною потребою захисту національного культурного надбання та важливістю піднесення ролі і зміцнення позитивного іміджу архівів у житті країни та світі [28]. Важливими елементами Стратегії стало визначення місії, бачення та візії, як основи подолання викликів та забезпечення поступального розвитку державних архівних установ України. Розроблення стратегії розвитку та визначення місії притаманне для архівних установ розвинених країн світу, зокрема для Національних архівів Франції. Порівняльний аналіз місії Укрдержархіву [28] та Національних архівів Франції [41] відображає табл. 1.

Таблиця 1. Порівняльний аналіз місії Укрдержархіву та Національних архівів Франції

Визначення	Укрдержархів	Національні архіви Франції
Місія	Зберігати інформаційні ресурси українського народу, забезпечувати рівні можливості та універсальний доступ до них.	Поповнення колекцій, інвентаризація, консервація, реставрація, комунікація, забезпечення розвитку публічних архівів, утворених у центральних органах державної влади, у нотаріальних службах Парижа, приватних фондах, які становлять національний інтерес.
Бачення	Формування пам'яті українського народу. Сприяння реалізації права людини на інформацію, захисту демократії, розвитку держави і громадянського суспільства.	

Визначення	Укрдержархів	Національні архіви Франції
Візія	Інтегральна складова світових інформаційних ресурсів людства; ефективні механізми управління, сучасні онлайн-сервіси, взаємодія з науковим сектором та державно-приватним партнерством для примноження та швидкого доступу до архівних документів; забезпечення належних умов зберігання архівних інформаційних ресурсів, які є надбанням української нації.	

Порівняльний аналіз місії Укрдержархіву і Національних архівів Франції окреслив виклики, які стоять перед архівними установами України. Як видно з таблиці, стратегічні цілі, виражені у місії, баченні та візії розвитку державних архівів України, визначають комплекс завдань, вирішення яких є нагальними для модернізації архівної системи. Місія Національних архівів Франції відображає головні процеси роботи з архівними документами з акцентом на комунікацію та фонди юридичних і фізичних осіб, які відносяться до національного культурного надбання.

2.2. Напрями комунікацій із громадськістю в системі державних архівних установ України

Комунікації у державному управлінні, як базове поняття, має досить широке змістове наповнення. Це і зв'язки з громадськістю та міжнародною спільнотою, соціальна реклама і електронне урядування, просування продуктів та послуг, забезпечення доступу до інформації та її поширення, консультування, взаєморозуміння та налагодження діалогу з громадськістю, розвиток партнерських відносин тощо. Є й інше бачення комунікації у сфері державного управління, яке розроблене експертом із комунікацій Д. Ебботом. Це – зв'язок, споживач, криза, креативність, культура [8]. Цей підхід указує на необхідність проведення управління кризовими комунікаціями, застосування у комунікаціях із громадськістю етичних принципів та творчого підходу. Отже, державні комунікації реалізуються різними засобами та інструментами. Форми комунікації в системі державних архівних установ як складова системи публічного управління мають свої особливості, які відображають сферу їх діяльності.

Насамперед необхідно визначити співвідношення термінів «зв'язки із громадськістю» та «комунікації з громадськістю». Терміни є близькими з тією відмінністю, що «зв'язки із громадськістю» відповідають двосторонній асиметричній моделі комунікацій, яка зосереджується переважно на інформуванні громадськості. Термін «комунікації з громадськістю» вказує на модель двостороннього симетричного процесу, а, отже, і на застосування політики взаєморозуміння з інститутами громадянського суспільства та громадськістю за напрямками: інформування, консультування, діалог, партнерство. Власне такий підхід дає можливість залучати громадськість до прийняття важливих рішень, реалізації програм, проєктів, що позитивно впливає на розвиток архівної галузі, формування позитивного іміджу державних установ у суспільстві, сприяє прозорості та відкритості у діяльності архівів.

Зауважимо, що на перших етапах співпраця з громадськістю в системі державних архівів України реалізовувалася саме через модель «зв'язків із громадськістю». Розвиток громадянського суспільства сприяв становленню та поширенню саме моделі «комунікацій із громадськістю». Для першого етапу характерна співпраця за допомогою інформування, що реалізовувалося за допомогою вебпорталу Державного комітету архівів, створеного на

почату 2000-х років, та вебсайтів державних архівів, на яких розміщувалася важлива інформація про їх діяльність.

Важливим каналом поширення інформації про діяльність архівних установ стала взаємодія із ЗМІ, тому архівні установи були ініціаторами створення теле- або радіо сюжетів, брали активну участь у передачах на радіо та телебаченні, розміщували публікації у періодичних виданнях. Складовою такої взаємодії є також відслідковування характеру публікацій про архіви. З цією метою архівні установи здійснювали постійний моніторинг ЗМІ та оперативно реагували на їх критику. На вебпорталі Укрдержархіву була започаткована рубрика «Прес-центр» із підрубрикою «Реагування на критику у ЗМІ» (2012 р.) [17]. У рубриках «Новини та повідомлення», «Анонси», «Публікації у ЗМІ» розділу «Прес-центр» вебпорталу Укрдержархіву станом на 2021 р. розміщується інформація про співпрацю державних архівів зі ЗМІ.

Дієві механізми комунікацій із громадськістю у форматі консультування розпочалися з утворення у 2004 р. громадської ради, яка обиралася на два роки згідно з Положенням, затвердженим наказом Державного комітету архівів України 28 жовтня 2004 р. У 2005 р. була створена громадська колегія при Державному комітеті архівів України, яка обиралася на 2 роки. Держкомархів спрямовував свою діяльність на розвиток взаємодії із ЗМІ та громадськістю, на інформаційно-комунікаційне забезпечення суспільно важливих заходів [23], що сприяло пошуку ефективних шляхів спілкування з цільовими аудиторіями через ЗМІ.

Зі створенням Державної архівної служби діяльність громадської ради була продовжена. Політика залучення громадськості до прийняття управлінських рішень простежується і в низці наказів Укрдержархіву впродовж 2012–2021 років. Зокрема, тільки протягом 2020 р. були ухвалені важливі рішення, що стосувалися інформаційно-комунікаційного супроводу суспільно значущих заходів та взаємодію із ЗМІ [21]; забезпечення взаємодії структурних підрозділів Укрдержархіву під час планування та організації консультацій із громадськістю та ЗМІ [19]; визначення обов'язків Управління комунікацій щодо взаємодії з громадською радою [18]; затвердження складу науково-експертної та науково-видавничої рад, визначення їх функцій; введення в дію оновленого Положення про громадську раду при Державній архівній службі [24] тощо.

Громадська рада при Укрдержархіві виконує функції консультативно-дорадчого органу з реалізації державної політики у сфері архівної справи, діловодства, страхового фонду документації. Завдання, права, процедура обрання складу громадської ради визначалися відповідно до нового Положення, затвердженого 13 жовтня 2020 р. Термін її роботи обмежується двома роками, а склад обирається з представників інституту громадянського суспільства. Продовжувалася практика залучення цільової громадськості до вибору членів громадської ради. На установчих зборах 2012 р. до вибору нового складу громадської ради на 2013–2014 рр. долучилися представники з 15 громадських організацій [20]. У 2018 р. до нового складу громадської ради увійшли представники 17 інститутів громадянського суспільства [25], а у грудні 2020 р. – з 15 [35]. Відповідно до Положення про громадську раду (13.10.2020) до її складу увійшли фахівці у сфері архівної справи, діловодства та створення страхового фонду документації, що підтверджувалося відповідними документами про освіту, науковими дослідженнями, участю у профільних проєктах. Упродовж 2011–2021 рр. представники ради долучилися до проведення громадської експертизи нормативно-правових актів, розроблення пропозицій щодо проведення консультацій із громадськістю. Рада узагальнює та подає до Укрдержархіву пропозиції щодо вирішення питань, що мають суспільне значення, здійснює моніторинг за діяльністю Укрдержархіву щодо врахування ним пропозицій і зауважень громадськості [15].

Окрім взаємодії з громадською радою, Укрдержархів співпрацює з громадськістю в межах науково-експертної та науково-видавничої рад. Науково-експертна рада як дорадчий та консультативний орган забезпечує проведення експертної оцінки

нормативно-правових актів, реалізації реформ у галузі архівної справи. До її складу входять представники громадських організацій та наукової спільноти. Науково-видавнича рада як дорадчий орган при Укрдержархіві також здійснює ряд важливих функцій, а саме: надання пропозицій щодо напрямків наукових досліджень, визначення цінності архівних документів, їх використання та оприлюднення, перспектив розвитку науково-дослідних установ у сфері документознавства, архівної справи та страхового фонду документації, надання рекомендації до друку спеціальних видань, наукової, науково-популярної, навчальної, довідкової літератури, рекламно-інформаційних матеріалів із архівної справи та документознавства. Члени ради долучаються до впровадження галузевих програм, до призначення заохочувальної премії імені В. Веретеннікова тощо [11]. Члени науково-експертної та науково-видавничої рад беруть активну участь у публічних заходах: засіданнях колегії, міжвідомчих нарадах, наукових конференціях, громадських обговореннях, долучаються до організації виставок тощо.

Комунікація державних архівних установ України відбувалася шляхом врахування пропозицій, наданих громадськістю. Аналіз нормативних документів показав, що ці питання систематично розглядалися на засіданнях Колегії Укрдержархіву. На них підбивалися підсумки стану взаєморозуміння із громадянським суспільством, давалася оцінка ефективності інструментів комунікацій та визначалися шляхи їх удосконалення. Зокрема, у центрі уваги постійно були питання, що стосувалися взаємодії зі ЗМІ та громадськістю; робота зі зверненнями громадян; супровід галузевого вебпорталу «Архіви України» та вебсайтів державних архівних установ; забезпечення інформаційно-комунікаційного супроводження суспільно значущих заходів; затвердження щорічних планів проведення консультацій із громадськістю; організація громадського спілкування через офіційний вебпортал Укрдержархіву; визначення змісту і структури інформаційних матеріалів на офіційній сторінці Укрдержархіву у фейсбуці та офіційному каналі комунікації «ЮТуб».

Представники інститутів громадянського суспільства також увійшли до складу дорадчих органів центральних державних архівних установ та держархівів областей України. У 2017 р., зокрема, при Державному архіві Миколаївської області було створено науково-експертну раду, а при держархівах Вінницької, Одеської, Рівненської та Хмельницької областей – громадські ради. Консультавання з громадськістю відбувається за питаннями та проблемами, які ініціюють архівні установи.

Важливим напрямом комунікацій стало започаткування діалогу з широкими верствами населення. Діалог із громадськістю відбувається через електронні консультації, які здійснюються у формі індивідуальних та колективних електронних звернень громадян, через мережу «Інтернет» або через засоби електронного зв'язку. Звіти про результати консультацій із громадськістю оприлюднюються на вебпорталі Укрдержархіву у рубриці «Електронне звернення» та на сайті Міністерства юстиції України. Активно використовується прямий діалог із громадськістю. Зокрема, керівництво Укрдержархіву реалізувало його у форматі Урядового контактного центру «Уряд на зв'язку» [40] та у форматі «гарячої» телефонної лінії, яка почала активно використовуватися з 2020 р. Тільки у другому півріччі 2020 р. шість разів різні структурні підрозділи Укрдержархіву проводили прямі зустрічі з громадськістю у режимі «гарячої» телефонної лінії [2]. Державні архіви надають відповіді на запити громадян. Зокрема, інформація щодо запитів розміщена на вебпорталі Укрдержархіву у рубриці «Публічна інформація» розділу «Громадянам».

Важливим напрямом комунікацій із громадськістю є встановлення партнерських відносин, що дозволяє реалізовувати суспільно важливі проекти і програми. Починаючи із 2005 р. державні архіви співпрацюють у межах проекту LIBRARIA з компанією «Архівні інформаційні системи». Результатом співпраці стало оцифрування матеріалів історичної періодики. Тільки у 2012 р. було оцифровано 1 000 000 сторінок газет та журналів, що видавалися у різних регіонах України та поза її межами [9]. Із 2009 р. почалася співпраця

Центрального державного історичного архіву в м. Києві у рамках міжнародного проєкту з віртуальної реконструкції документального архівного надбання Радзивілів та Несвижської бібліотечної колекції. У 2015 р. був підписаний меморандум про співпрацю з Національним архівом Угорщини. Державний архів Закарпатської області в рамках партнерства з Будапештським столичним архівом реалізував проєкт із оцифрування кадастрових карт, виготовлених у 1856–1890 рр., що дозволило створити базу даних, яка є доступною на вебсайтах обох архівів [1].

Партнерство у рамках спільного проєкту «Український мартиролог ХХ століття» об'єднало державні архіви України ще з 1989 р. Проєкт передбачав створення бази даних про жертви політичних репресій. Із 2004 р. «Український мартиролог» став частиною міжнародного проєкту ЮНЕСКО зі створення електронної енциклопедії «Порушення прав людини: міжнародний довідник архівних джерел» [38].

Комунікації у формі партнерства відбуваються, як правило, для спільної реалізації проєктів. Зокрема, активні партнерські відносини розвиває Державний архів Київської області з Вишгородським історико-культурним заповідником.

Робота із налагодження партнерських відносин активізувалася з 2020 р. Тільки за цей рік були підписані партнерські угоди між Укрдержархівом та благодійною організацією «Благодійний фонд “Меморіал Голокосту” “Бабин Яр”»; благодійною організацією «Благодійний фонд “Героїка”»; Херсонською обласною державною адміністрацією, газетою «Кримська світлиця» та громадською організацією «Євромайдан – Крим» для реалізації проєкту «Крим – це Україна». Активно розвиваються відносини із зарубіжними партнерами. Зокрема, підписані угоди із некомерційною сімейно-історичною організацією Family Search International для оцифрування документів генеалогічного характеру, які відносяться до НАФ України; з Інститутом досліджень тоталітарних режимів та Архівом справ держбезпеки Чеської Республіки для оцифрування документів репресованих осіб за різні роки; з Національним меморіалом катастрофи і героїзму Яд Вашем (Ізраїль); із Меморіальним музеєм Голокосту (США). Протокол про співробітництво між Державною архівною службою України та Дирекцією державних архівів при Президенті Турецької Республіки підписано 3 лютого 2020 р. [27, с. 68-70]. Для популяризації партнерських відносин та залучення партнерів до активної співпраці варто було б на головній сторінці вебпорталу Укрдержархіву та сторінках вебсайтів державних архівів у розділі «Громадянам» започаткувати рубрику «Партнери і Меценати».

Розвиток державних комунікацій, у тому числі і в архівній сфері, сприяв удосконаленню управлінської структури Укрдержархіву. Так, Управління міжнародного співробітництва та документального забезпечення, яке мало у своїй структурі сектор організації виставкової діяльності та зв'язків із громадськістю, у травні 2020 р. було реорганізовано в Управління комунікацій. На цю структуру покладені обов'язки організувати, координувати та здійснювати технічний супровід діяльності громадської ради. Створення спеціального структурного підрозділу сприяло налагодженню дієвих зв'язків із інститутом громадянського суспільства [27, с. 21]. Формування нової управлінської моделі комунікацій, яка базується на взаємодії архівів із інститутами громадянського суспільства, пов'язана з тим, що зв'язки структурних підрозділів Укрдержархіву з громадськими організаціями та ЗМІ носили обмежений характер і здійснювалися переважно в односторонній формі – через інформування громадськості на вебсайті та публікації статей у науковій періодиці [26, с. 21]. Нова управлінська структура, яка орієнтована на комунікації з громадськістю, відповідає політиці державних комунікацій у сфері публічного управління. Такий структурний підрозділ мають і Національні архіви Франції. Служба комунікацій прикріплена до Дирекції Національних архівів Франції. До функціональних обов'язків Служби комунікацій відноситься:

формування політики внутрішніх, зовнішніх комунікацій та комунікацій з меценатами; просування наукової, культурної та освітньої співпраці з різними установами, масмедіа, пресою, громадськістю, партнерами і меценатами [41]. Служба комунікацій – це не просто структурний підрозділ, а орган, який розроблює і керує політикою комунікацій у Національних архівах Франції, пронизуючи усі рівні їх організаційної структури.

Просування Укрдержархіву та державних архівів у мережі «Інтернет» та у соціальних мережах відбувається шляхом оновлення бренду, атрибутом якого стало затвердження сучасного графічного логобуку, введеного в дію наказом Укрдержархіву від 3 вересня 2020 р. Використання логобуку на сайтах та у соціальних мережах, як візитної картки, робить архівні установи впізнаваними в інформаційному просторі. Разом із введенням нового логобуку визначалися і правила його використання.

Отже, Укрдержархів здійснює комунікації з громадськістю через інформування, консультування, діалог та партнерство. Інститути громадянського суспільства залучаються до розгляду актуальних питань розвитку державних архівів, до їх популяризації в інтернет-просторі. Водночас слід підкреслити важливість налагодження комунікацій із тими представниками громадянського суспільства, які є небайдужими до захисту і збереження культурних цінностей, і з меценатами, зокрема. Саме ці цільові групи можуть надати не лише потужну фінансову підтримку, а й бути лобістами розвитку архівної справи на найвищих рівнях державного управління.

2.3. Інструменти комунікацій із громадськістю в системі державних архівів

Становлення громадянського суспільства, цифровізація економіки, розвиток мережових каналів комунікації, швидке зростання інформаційних потоків вплинули на переосмислення політики комунікацій у сфері публічного управління загалом, і в системі державних архівних установ зокрема. Якщо на початку 2000-х років переважала пасивна форма поширення інформації громадськості через вебсайти, ЗМІ, публікації у періодиці, організацію виставок, то починаючи з другого десятиліття XXI ст. ситуація почала змінюватися. Сьогодні стоїть питання про здійснення впливу на громадську думку, про налагодження ефективного зворотного зв'язку з інститутом громадянського суспільства. Таке розуміння комунікацій із громадськістю змінило підходи до каналів і засобів комунікацій, адже у масованому потоці масмедіа інформації важливо, щоб інформування громадськості з боку державних архівів було почуте користувачем, ним засвоєне і поширене. Тільки у цьому випадку можна говорити про здійснення впливу на громадську думку.

Упродовж 2012–2021 рр. відбувався процес поступового переходу від поширення інформації саме до комунікації з громадськістю, метою якої є зміна думки про архіви. Зауважимо, що архіви мають особливість: інформаційні ресурси, які містяться у фондах, досить повільно розкривають свій потенціал. Переважно архівні документи стають основою для наукових досліджень, складання аналітичних звітів, надання інформаційних довідок громадянам, тому питання про відкриття усього багатства накопичених знань, ідей, історичної правди та загалом національної пам'яті через документ та за допомогою документа особливо стає актуальним за часів гібридних інформаційних війн, тотальної фейкової інформації, захаращення медіа- та інтернет-простору надуманими новинами, рекламою, масованим контентом низької якості. Розуміючи свою відповідальність за теперішні та майбутні покоління, державні архівні установи як зберігачі унікального історико-культурного спадку стають більш прозорими і відкритими. У поширенні свого впливу на громадськість вони використовують різні канали та інструменти комунікацій. Розширення цих каналів сприяє позиціонуванню архівів як установ, які зберігають інформаційні ресурси українського народу, забезпечують рівні можливості та універсальний доступ до них [28], допомагають становленню демократії, захисту прав громадян [39].

Традиційним каналом популяризації архівних установ залишається масмедіа: інтернет-видання, телебачення, радіо, друковані, у тому числі й електронні, видання. Представлення Укрдержархіву та державних архівних установ у масмедіа демонструє таблиця 2 [25, с. 17; 26, с. 19; 27, с. 26].

Таблиця 2. Представлення архівних установ у масмедіа

Вид каналу	2018	2019	2020
Масмедіа	1690	1507	1299

Як показує табл. 2, у 2020 р. активність представлення архівів у масмедіа дещо зменшилася, проте активнішими стали зустрічі керівництва Укрдержархіву зі ЗМІ. Так, у порівнянні з попередніми роками, у 2020 р. керівництво Укрдержархіву дало 30 інтерв'ю для каналів Україна 24, UA: Культура, ТК «Рада», ЕСО ТВ, ТВ «ДОМ», радіо «Свобода», прес-конференції в Укрінформ тощо [27, с. 26].

Представлення архівних установ у теле- та радіосюжетах, теле- та радіопередачах ілюструє таблиця 3 [27, с. 26].

Таблиця 3. Участь архівних установ у передачах на радіо та телебаченні

Вид каналу	2018	2019	2020
Телебачення	265	223	192
Радіо	220	196	143
Всього	485	419	335

Активну участь у телепередачах та телесюжетах брали Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, Центральний державний архів громадських організацій України, державні архіви Вінницької, Дніпропетровської, Кіровоградської, Миколаївської, Одеської, Полтавської, Тернопільської, Херсонської та Черкаської областей [27, с. 27–28].

Важлива роль у налагодженні інформування та консультування громадськості належить інтернету та мережевим комунікаціям, які здійснюються за допомогою вебпорталу Укрдержархіву, вебсайтів архівних установ та їх офіційних сторінок у соціальних мережах. На сайтах розміщується важлива інформація про діяльність державних архівів, зокрема про нормативно-правові акти, актуальні події, анонси, наукові заходи, наради тощо. У 2020 р. був оновлений зміст рубрик «Архіви у цифрах та фактах», «Анонси», «Актуально», «Новини», а розмір інформації на офіційному вебпорталі Укрдержархіву у 2019 р. становив 18,2 Гб.

У розділах «Законодавство», «Дорадчі органи», «Громадянам» висвітлюються важливі документи, проекти, програми, які потребують обговорення з громадськістю. Зокрема звіти про діяльність громадських рад розміщуються на порталі Укрдержархіву у рубриці «Громадська рада» розділу «Дорадчі органи». Тільки у 2020 р. на вебпорталі Укрдержархіву в розділі «Громадянам» у рубриці «Консультації з громадськістю» у режимі електронних консультацій з громадськістю було розміщено Стратегію розвитку архівної справи на період до 2025 року, 5 проектів нормативно-правових актів (проекти наказів Міністерства юстиції України «Про внесення змін до Методики віднесення документів Національного архівного фонду до унікальних», «Про затвердження Типового положення про комісію з контролю за наявністю, станом та розшуком документів») тощо [27, с. 23].

Із 2021 р. активізувалася присутність Укрдержархіву в соціальних мережах. Зокрема, окрім сторінки у фейсбуці, на якій розміщується різнопланова інформація щодо діяльності Укрдержархіву (новини, анонси, виступи на конференціях, нарадах, круглих столах тощо), була створена сторінка у твіттері для текстових повідомлень короткого змісту та сторінка в інстаграмі для розміщення тематичних відео- і фотодобірок, відеороликів, інфографіки тощо. Канал «Ютуб» залишається інструментом для розміщення аудіо- та відеоконтенту [29]. Розширення присутності Укрдержархіву у соціальних мережах сприяє більшому інформуванню суспільства про діяльність держаних архівів та документи НАФ, які зберігаються в їхніх фондах, впливає на формування позитивного іміджу у суспільстві про архіви, як установи, які зберігають документальне надбання нації.

Розширилася присутність у соціальних мережах і державних архівів областей України. Станом на квітень 2021 р. усі архівні установи мали сторінки у фейсбуці та розмістили інформацію про архіви в енциклопедії «Вікіпедія». Державний архів Харківської області веде також сторінку у твіттері. Отже, соціальні мережі стали не лише сучасним інструментом поширення об'єктивної та достовірної інформації серед широкого загалу, а й сприяють прозорості і відкритості самих архівів.

Розвиток електронних та цифрових технологій суттєво полегшив комунікації у період пандемії. Віддалена робота стала основним форматом проведення відеоконференцій, відео зустрічей за допомогою віртуальних сервісів Гугл та соціальних мереж.

Отже, державні архівні установи використовують різні канали для поширення інформації про діяльність архівів; для організації консультацій та діалогу з громадськістю щодо політики в архівній сфері тощо.

3. ВИСНОВКИ

Комунікації з громадськістю в архівній сфері є складовою державних комунікацій. Напрями діяльності та їх зміст в узагальненому вигляді відображені у табл. 4.

Таблиця 4. Напрями комунікацій із громадськістю

Напрями комунікацій	Зміст комунікацій	Інструменти комунікацій
Інформування	Поширення інформації серед широкої аудиторії	Вебпортали, вебсайти, соціальні мережі, масмедіа простір
Консультування	Участь громадськості у консультативно-дорадчих органах при державних архівах	Громадська рада, науково-експертна рада, науково-видавнича рада
Діалог	Організація зворотного зв'язку з широкими верствами громадськості	Електронні консультування, «гарячі» телефонні лінії, відповіді на запити громадян
Партнерство	Співпраця з українськими і зарубіжними партнерами	Угоди/меморандуми із залучення партнерів до реалізації проєктів і програм

Отже, державні архіви України реалізують комунікації з громадськістю за такими напрямками: інформування, консультування, діалог, партнерство. Найбільш розвиненими є інформування та консультування. Партнерство, як правило, розвивається для реалізації певних програм і проєктів, а не як форма впливу на формування політики з планування проєктів, програм та загалом політики в архівній сфері. Важливо, щоб розвивалося партнерство з освітніми установами для посилення ролі архівів при підготовці фахівців цієї сфери. Майже не задіяні до процесу комунікацій меценати.

4. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Архівні документи на ресурсах партнерів: Офіційний вебпортал Укрдержархіву. URL: <https://archives.gov.ua/ua/%D0%B0%D1%80%D1%85%D1%96%D0%B2%D0%BD%D1%96-%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8-%D0%BD%D0%B0-%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%83%D1%80%D1%81%D0%B0%D1%85-%D0%BF%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%BD/>.
- [2] Графік проведення «гарячої» телефонної лінії Укрдержархівом на друге півріччя 2020 р.: Офіційний вебпортал Укрдержархіву. URL: https://srpi.archives.gov.ua/tmp/1353_1.pdf.
- [3] Дзяна Г.О., Дзяний Р.Б. Налагодження комунікації між владою і суспільством у період проведення реформ. Теорія та практика державного управління. 2017. № 2(57). С. 14–20.
- [4] Драчов Є.В. Сутність та функції комунікації в системі державного управління. Науковий вісник Академії муніципального управління : Серія «Управління». 2014. Випуск 3. С. 159–167.
- [5] Дрешпак В.М., Липовська Н.А. Забезпечення діалогу органів публічної влади з територіальною громадою : теоретичні та прикладні аспекти. Аспекти публічного управління. 2015. № 5-6 (19-20). С. 57–64.
- [6] Європейська Хартія місцевого самоврядування (15 жовтня 1985 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text.
- [7] Кодекс кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень 2009 р. URL: <https://rm.coe.int/16802eeddb>.
- [8] Комунікації в органах державної влади. Київ. Український кризовий медіа-центр. 2016. URL: <https://www.slideshare.net/arynasatovska/ss-72555611>.
- [9] LIBRARIA – архів української періодики онлайн: Офіційний вебпортал Укрдержархіву. URL: <https://archives.gov.ua/ua/libraria/>
- [10] Накази Укрдержархіву (Головархіву, Держкомархіву) України за 2011-2021 роки: Офіційний вебпортал Укрдержархіву URL: <https://archives.gov.ua/?s=&y=2011&naDASU=1&from=01.01.2011&to=31.12.2011>.
- [11] Науково-видавнича рада. Офіційний вебпортал Укрдержархіву. URL: <https://archives.gov.ua/ua/%d0%bd%d0%b0%d1%83%d0%ba%d0%be%d0%b2%d0%be-%d0%b2%d0%b8%d0%b4%d0%b0%d0%b2%d0%bd%d0%b8%d1%87%d0%b0-%d1%80%d0%b0%d0%b4%d0%b0/>.
- [12] Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 роки. Указ Президента України від 26.02.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2016#Text>.
- [13] Нормативно-правова база. Офіційний вебпортал Укрдержархіву. URL: <https://archives.gov.ua/ua/%d0%bd%d0%be%d1%80%d0%bc%d0%b0%d1%82%d0%b8%d0%b2%d0%bd%d0%be-%d0%bc%d0%b5%d1%82%d0%be%d0%b4%d0%b8%d1%87%d0%bd%d0%b0-%d0%b1%d0%b0%d0%b7%d0%b0/>.
- [14] Положення про Державний комітет архівів України. Постанова КМУ 11 липня 2007 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/870-2015-%D0%BF#Text>.
- [15] Положення про громадську раду при Державній архівній службі України. Наказ Укрдержархіву від 13.10.2020 р. URL: https://srpi.archives.gov.ua/tmp/1364_1.pdf.
- [16] Порядок проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики. Постанова. КМУ від 03.11.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text>.
- [17] Про внесення змін до наказу Укрдержархіву від 16 січня 2012 року. Наказ Укрдержархіву від 12.03.2012. URL: https://srpi.archives.gov.ua/tmp/193_1.pdf.
- [18] Про внесення змін до наказу Державної архівної служби України від 26.12.2018. Наказ Укрдержархіву від 19.06.2020. URL: https://srpi.archives.gov.ua/tmp/1347_1.pdf.
- [19] Про забезпечення взаємодії структурних підрозділів Укрдержархіву під час планування та організації консультацій з громадськістю. Наказ Укрдержархіву від 13.07.2020. URL: https://srpi.archives.gov.ua/tmp/1350_1.PDF.
- [20] Про забезпечення взаємодії Державної архівної служби, державних архівних установ та спеціальних установ СФД із ЗМІ та громадськими організаціями. Наказ Державної архівної служби від 15.10.2013. URL: [<4D6963726F736F6667420576F7264202D20CFD0C8CBC5CFB2D8C5C2C020CDC0CAC0C72E646F63>](https://archives.gov.ua/<4D6963726F736F6667420576F7264202D20CFD0C8CBC5CFB2D8C5C2C020CDC0CAC0C72E646F63>)(archives.gov.ua).
- [21] Про забезпечення інформаційно-комунікаційного супроводження суспільно значущих заходів та взаємодію із засобами масової інформації. Наказ Укрдержархіву від 30.06.2020. URL: https://srpi.archives.gov.ua/tmp/1349_1.PDF.
- [22] Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : Типове положення про громадську раду при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній, районній у м. Києві та Севастополі державній адміністрації. Постанова КМУ від 03.11.2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text>.

- [23] Про забезпечення інформаційно-комунікаційного супроводження суспільно значущих заходів та взаємодію з засобами масової інформації і громадськістю. Наказ Держкомархіву від 01.06.2010; 3 оголошенням рішення колегії Держкомархіву України від 18 травня 2010 р. «Про співпрацю Держкомархіву та державних архівних установ України із засобами масової інформації у 2009 – I кварталі 2010 р.»: Офіційний вебпортал Укрдержархіву. URL: Накази Укрдержархіву (Головархіву, Держкомархіву) України за 2011-2021 роки. URL: <https://archives.gov.ua/?s=&y=%20=2011&naDASU=1&from=01.01.2011&to=31.12.2011>.
- [24] Про затвердження Положення про громадську раду при Державній архівній службі України. Наказ Укрдержархіву від 13 жовтня 2020 року: Офіційний вебпортал Укрдержархіву. URL: https://srpi.archives.gov.ua/tmp/1364_1.pdf.
- [25] Про підсумки діяльності державної архівної служби у 2018 р. Публічний звіт голови Укрдержархіву Баранової Т.І. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/17-civik-2018/zvit_2018/zvit_archiv_2018.pdf.
- [26] Про підсумки діяльності Державної архівної служби України у 2019 р. Публічний звіт Голови Укрдержархіву Хромова А.В. С. 21. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit_2019/zvit-2019-derjarchiv.pdf.
- [27] Про роботу Укрдержархіву, архівних установ і спеціальних установ страхового фонду документації у 2020 р. та пріоритети Укрдержархіву на 2021 р. С. 22: URL: <https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/%D0%97%D0%92%D0%86%D0%A2-%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C-%D0%A3%D0%9A%D0%A0%D0%94%D0%95%D0%A0%D0%96%D0%90%D0%A0%D0%A5%D0%86%D0%92%D0%A3-2020.pdf>
- [28] Проект Стратегії розвитку архівної справи на період до 2025 року. Офіційний вебпортал Укрдержархіву URL: <https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BA%D1%83-%D0%B0%D1%80%D1%85%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%97%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B8.pdf>.
- [29] Про офіційні сторінки Державної архівної служби України у соціальних мережах та розміщення відеоматеріалів на офіційному каналі комунікації «Ютуб». Накази Укрдержархіву від 04 лютого 2021 р. URL: https://srpi.archives.gov.ua/tmp/1394_1.pdf.
- [30] Про роботу центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення відкритості у своїй діяльності, зв'язків з громадськістю та взаємодії із засобами масової інформації. Розпорядження КМУ (18.10.2004). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/759-2004-%D1%80#Text>.
- [31] Про участь громадян у місцевому публічному житті. Рекомендації Rec (2001) 19 Комітету міністрів Ради Європи (06 грудня 2001 р.) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_739#Text.
- [32] Керівні принципи щодо громадської участі у процесі прийняття політичних рішень. Прийнято Комітетом міністрів ЄС 27 вересня 2017 р. URL: <https://rm.coe.int/guidelines-on-civil-participation-in-political-decision-making/168076e135>.
- [33] Семененко О.І. Правові механізми використання соціальних мереж у соціальному управлінні. Державне управління : теорія і практика. 2019. № 2. С. 44–50.
- [34] Сивак Т. Теоретичний аналіз сутності поняття «стратегічні комунікації» в публічному управлінні. Теорія та історія державного управління. 2018. № 3(75). С. 36–42.
- [35] Склад громадської ради при Укрдержархіві. URL: https://srpi.archives.gov.ua/tmp/1374_2.pdf.
- [36] Статут Ради Європи (05 травня 1949 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001#Text.
- [37] Стратегія державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні. Указ Президента України від 24.03.2012 (втратила чинність 26 лютого 2016 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2016#Text>.
- [38] Український мартиролог ХХ століття. URL: <https://archives.gov.ua/um.php>.
- [39] Універсальна декларація про архіви. URL: https://www.ica.org/sites/default/files/UDA_Mar2013_web_UK.pdf.
- [40] Уряд на зв'язку. Архіви для суспільства. Збереження історії нації. URL: <https://ukc.gov.ua/wp-content/uploads/2018/12/2018-12-20-11.55.02.mp4>.
- [41] Mission et organisation. Archives Nationales (France). URL: <https://www.archives-nationales.culture.gouv.fr/fr/web/guest/missions-et-organisation>.
- [42] Code of Good Practice for Civil Participation in the Decision-Making Process 2019. URL: <https://rm.coe.int/code-of-good-practice-civil-participation-revised-301019-en/168098b0e2>.

РОЗДІЛ 3

ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНІ РЕСУРСИ ДО ДИСЦИПЛІН СПЕЦІАЛЬНОСТІ 029 «ІНФОРМАЦІЙНА, БІБЛІОТЕЧНА ТА АРХІВНА СПРАВА»

ПРОБЛЕМА АКТУАЛІЗАЦІЇ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ У КОНТЕКСТІ ПОЛІТИЧНОГО ВПЛИВУ РЕГІОНАЛЬНИХ ЕЛІТ СУМЩИНИ

Тетяна Бевз

Інститут політичних і етнонаціональних досліджень

ім. І. Ф. Кураса НАН України (Київ, Україна)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0129-1925>

1. ВСТУП

Важливим напрямом державної політики є історична пам'ять, яка формує національну ідентичність, національну позицію, соціальні та культурні координати, збагачує соціальний капітал особистості, продукує неперервне стимулювання обговорення минулого через різні форми його інституціоналізації. Історична пам'ять є важливим елементом національної самототожності. Політика пам'яті виступає символічним ресурсом регіональних еліт. А політичне керівництво і, відповідно, політичні еліти, з одного боку, «можуть створювати сприятливий ґрунт для зростання множинних та взаємодоповнювальних ідентичностей» [35, с. 11], а з іншого – «здатні стимулювати зростання полярних і конфліктних ідентичностей» [35, с. 11]. Історичне минуле стає ідеологічним сьогоденням. Опосередковано пам'ять ставала «продуктом» ідеології. У цьому контексті йшлося про «репресовану пам'ять», «прагматичну пам'ять», «реабілітовану пам'ять». Пам'ять покликана не лише відображати минуле, а й формувати його сенс для сучасності. П. Коннертон писав: «Теперішнє має бути відокремлене від того, що йому передувало, недвозначним актом демаркації, який позначив такий перехід» [11, с. 23].

1.1. Політика пам'яті на початку незалежності

Із моменту проголошення незалежності державна політика пам'яті була досить контраверсійною, поєднуючи в собі елементи радянського та українського минулого із певними фальсифікаціями національної історії. Водночас варто наголосити, що дослідники переважно застосовували європейський підхід до дослідження політики пам'яті, який ґрунтувався на праві різномислення, поваги до «інших». Визначала та здійснювала політику пам'яті державна і місцева влада, громадські організації, рухи. Щодо місцевого рівня, то специфікою було те, що кожен регіон впроваджував свою політику пам'яті, яка була досить суперечливою навіть у межах однієї області. У цьому контексті варто апелювати до визначення політики пам'яті польського дослідника Р. Траба, який стверджував, що це будь-які навмисні і формально легітимні дії політиків і чиновників, які спрямовані на закріплення, видалення або зміну окремих фрагментів суспільної пам'яті [31, с. 93].

Поступово у представників еліти відбувся ідентифікаційний розрив із радянським минулим, почала формуватися нова система цінностей, пошук нових політичних смислів, вироблялися нові принципи функціонування місцевих органів влади, склалися нові ідентичності. Перед регіональною політичною елітою постало нагальне завдання: пошук нових смислів, вироблення нових принципів функціонування місцевих органів влади та формування нових політичних ідентичностей на локальному рівні. Упродовж першого

десятиліття незалежності та практично до «помаранчевої революції» регіональна політична еліта Сумщини використовувала подвійні стандарти – під час виборів створювалася видимість проросійських орієнтацій, а після – декларувався рух у напрямі Європи. У 2005 р. з обранням Президентом України уродженця Сумщини В. Ющенко відбулася відмова від подвійних стандартів. Регіональна політична еліта Сумщини взяла орієнтир на європейські цінності.

Варто також зазначити, що «стратегії місцевої влади з трансформації символічного простору міст формувалися під впливом двох факторів: 1) офіційної політики пам'яті як сукупності заходів із утвердження певної візії минулого на рівні центральних органів влади та 2) особливостей регіональної історичної пам'яті, яка в центральному регіоні є доволі різноманітною» [8].

У суспільстві досі зберігаються різні підходи до трактування тих чи інших подій в історії України. У період президенства В. Ющенко була реалізована спроба сформуванню чітку позицію держави щодо політики пам'яті. Політика пам'яті повинна враховувати регіональні наративи. Очільник Сумської області П. Качур стверджував: «Ми просто хочемо нашим містам і селам дати українську історію, український вибір. Хочу, щоб ми пишалися своєю Сумщиною, були патріотами рідної землі, щоб цей козацький вільний дух розправляв нам крила» [20].

1.2. Чинники актуалізації політики пам'яті для регіональної політичної еліти Сумщини

Базовим чинником для регіональної політичної еліти Сумщини у процесах актуалізації регіональних ідентичностей була символічна репрезентація минулого, насамперед історії регіону. Оскільки історія Сумщини тісно пов'язана з історією козацтва, представники регіональної еліти активно використовують цей маркер. У 1991 р. на батьківщині останнього кошового отамана Запорозької Січі Петра Калнишевського – у селі Пустовійтівка Роменського району Сумської області – було започатковано районне козацьке свято з метою відродження духу патріотизму і національних культурних цінностей. В. Ющенко 14 листопада 2005 р. своїм розпорядженням офіційно заснував щорічне всеукраїнське козацьке свято «Калнишева рада» [23]. Реалізуючи розпорядження Президента України, 14 жовтня 2006 р. під час проведення «Калнишевої Ради» у Пустовійтівці було відкрито музей П. Калнишевському, якого позиціонують як «людину героїчну, яка пожертвувала власним життям заради утвердження цінностей України», який є «прикладом незламності українського духу, патріотизму й козацької звитяги» [1]. Представники влади акцентували увагу й на ролі українського козацтва, яке «було одним із найактивніших суспільних сил, що сприяли ідентифікації себе й округи як українських» [1]. Використовували у своїх виступах представники регіональної політичної еліти й паралелі з сучасністю: «слава козаків, у тому числі Калнишевського, живе в їхніх нащадках і в тих, хто сьогодні зі зброєю в руках відстоює незалежність України» [1]; «український дух незламний, і у героїв сьогодні, котрі боронять рідну державу» [1]. При цьому наголошувалося, що «ми повинні ще більше усвідомлювати відповідальність кожного в умовах, коли є загроза не просто втратити частину території України, а втратити державність узагалі» [1]. У 2018 р. очільники області на «Калнишевій раді» стверджували, що «поділяючи українську державницьку ідею, останній кошовий отаман не тільки відстоював права і вольності українського козацтва, а й захищав кордони, плекав і втілював ідею про велику українську націю. На цих позиціях ми сьогодні твердо залишаємося стояти» [25].

Ще одним маркером символічної репрезентації минулого, символом безкомпромісної боротьби за свободу, єдність та суверенність рідного краю, яке вміло використовувала регіональна еліта, була перемога козацького війська під проводом гетьмана України І. Виговського над армією московитів у Конотопській битві 1659 р. Представники регіональної політичної еліти Сумщини зазначали: «для нас важливо

закріпити пам'ять про наші перемоги, цінувати і поважати власну історію, щоб наступні 360 років нам не розказували про наші поразки» [12]. «Конотопська земля – це місце національної гордості та єдності. Ця земля просякнута славою і звитягою козаків. Тут ми відчуваємо неперервний зв'язок із предками, звідси ми черпаємо силу духу і насагу боротися за свою незалежність» [12].

2. ТЕМА ГОЛОДОМОРУ У КОНТЕКСТІ ПОЛІТИКИ ПАМ'ЯТІ

Особлива увага за часів президенства В. Ющенка і керівництва областю (у той час П. Качура на посаді голови Сумської ОДА) приділялася темі голодомору, «тема голодомору має пройти через серце кожного, згуртувати навколо себе суспільство» [20]. У містах та районах області було створено робочі групи, які проводили дослідження історії та наслідків Голодомору 1932–1933 років на Сумщині. Голова ОДА високо оцінив проведену роботу щодо з'ясування кількості жертв цього страшного лиха, відзначивши діяльність пошукових загонів Буринського, Роменського, Лебединського та Сумського районів. Голова облдержадміністрації підкреслив, що, крім морального обов'язку кожного, є особи, які відповідають за реалізацію державної політики, у тому числі, і Указу Президента України «Про відзначення дня пам'яті жертв голодоморів та політичних репресій» (2005). Кожен керівник району ніс персональну відповідальність за виконання цього Указу. Заслуховуючи звіти кожного голови райдержадміністрації, очільник області особливу увагу звертав на необхідність установаження всієї кількості жертв Голодомору.

Сумщинана належить до областей України, які найбільше постраждали в роки Голодомору. Було знищено більше 50 тисяч селян. У Сумській області налічується понад 100 місць поховань, понад 300 пам'ятників і пам'ятних знаків жертвам голодоморів. «Голодомор 1932–1933 років – це був геноцид української нації, спрямований на знищення українського селянства, національної свідомості» [14]. 2008 – Рік пам'яті жертв Голодомору, тож у кожному районі були затверджені програми з чіткими термінами, графіками виконання. За кошти обласного бюджету було видано до десятка збірок, досліджень, спогадів очевидців, художніх нарисів на цю тематику. Серед праць, присвячених голодомору на Сумщині, чільне місце займала книга художника-графіка М. Бондаренка «Україна 1933: кулінарна книга. Пам'ять людська». Книга містить свідчення очевидців Голодомору у селах Буринського району Сумської області. Графічна серія художника – 89 гравюр із «кулінарними рецептами», до яких були змушені вдаватися люди, щоб вижити. Спогади очевидців та архівні документи доповнюють загальну картину сумних реалій лише одного району на Сумщині на початку 1930-х рр. [15]. Книгу було подано на здобуття Національної премії України ім. Т. Г. Шевченка у 2019 р. Також за кошти обласного бюджету були видані три книги «Голодомор на Сумщині у спогадах очевидців». У передмові до другої книги йдеться: «Правда про голод, якою б вона не була страхітливою, потрібна не лише тим, хто пережив його, а й молодому поколінню. Тому надзвичайно важливим стало проведення обласної програми «Голодомор у пам'яті народу», до якої долучилися студенти-філологи Сумського державного педагогічного університету. Результатом став вихід першої частини цього збірника, куди увійшло 156 свідчень очевидців голодомору на Сумщині...». У книгу «Голодомор на Сумщині у спогадах очевидців» увійшло 400 свідчень про Голодомори 1932–1933 і 1946–1947 рр. зі 197 населених пунктів усіх районів Сумської області. Спогади були записані учасниками науково-пошукової програми «Голодомор у пам'яті народу». Додатковий друк минулорічного видання був профінансований із обласного бюджету.

За ініціативи та підтримки Сумської обласної державної адміністрації у лютому відбулася виставка «Розсекречена пам'ять», яка розкрила трагічні факти голодомору та репресій на Сумщині в 1932–1933 роках. Керівники області наголошували, що пам'ятати про це – наш борг перед родинами і пам'яттю мільйонів жертв тих страшних подій. А у травні, зберігаючи традиції і глибоко шануючи пам'ять героїв Другої світової війни, в області пройшли урочистості для ветеранів війни. Широко і масштабно відзначили 120-річчя легендарного партизанського командира, двічі Героя Радянського Союзу С. Ковпака,

згодом – 90-річчя подій Української революції. Відроджували також духовне надбання Сумщини, її церковні храми, історичні та архітектурні пам'ятки. Відновлено було «Круглий двір» у Тростянці, реконструйовано філармонію та облаштувано орган [10].

Однак усі ці зусилля влади і громадян неоднозначно сприймали різні політичні сили. Зокрема керівники фракцій політичних партій та блоків КПУ, СПУ, Партії регіонів та Блоку Н. Вітренко «Народна опозиція» обласної ради виступили з заявою «Націоналізм на Сумщині не пройде!». Вони засудили голову облдержадміністрації П. Качура за підписання розпорядження № 244 на виконання Указу Президента України «Про заходи з відзначення 90-річчя подій Української революції 1917–1921 років» і звинуватили його та заступників у «роздмухуванні національної ворожнечі» [10]. У відповідь у заяві Сумської обласної державної адміністрації зазначалося, що «незнання окремими політиками свого родоводу, нерозуміння минулого, і як результат додане відчуття меншовартості, притаманне певним політичним колам, не завадять сумчанам шанувати історію, любити свою землю, правильно оцінювати сьогоденні події і впевнено розбудовувати своє майбутнє» [10]. Такі контрверсійні ситуації відбувалися досить часто, політичні партії, особливо напередодні виборів, демонстрували популізм.

2.1. Зміна пріоритетів у державній політиці пам'яті

Зміна керівництва держави у 2010 р. вплинула і на політику пам'яті. Історики та громадські діячі висловлювали побоювання щодо політизації історії та спроб політичних партій її приватизувати. Розпочалося згорання процесу відновлення української ідентичності та політизація історії, власне, її русифікація у внутрішньо українському та зовнішньополітичному контекстах, спекуляція на темах історичної минувшини та використання історії в політичній боротьбі. Під час виступу на сесії ПАРС 27 квітня 2010 р. Президент України В. Янукович заперечив факт геноциду українського народу в 1932–1933 рр. усупереч Закону України «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні», ухвалену Верховною Радою України 28 грудня 2006 р., та всупереч постанові Апеляційного суду міста Києва, прийнятій 3 січня 2010 р. Офіційна позиція очільників держави впливала на політику пам'яті в країні. Спостерігалось перешкоджання діяльності істориків України, що підтверджувала низка фактів, серед яких: затримання СБУ та вилучення наукових праць і копій архівних документів історика Р. Забілого, перешкоджання роботі Національного музею-меморіалу жертв окупаційних режимів «Тюрма на Лонцького», тиск з боку місцевої влади на історика, директора Державного архіву Сумської області, члена Вченої ради Центру досліджень визвольного руху Г. Івануценка, закриття виставки, присвяченої борцям за незалежність України на Сумщині, яка експонувалася у приміщенні Сумської ОДА [21]. На початку липня 2010 р. Г. Івануценка викликали до Сумської облдержадміністрації «на розмову», де сказали, що голова адміністрації знайшов на його місце іншу людину і запропонували написати заяву на звільнення за власним бажанням. Із цього приводу Г. Івануценко зазначав: «Мені сказали люди, близькі до керівництва області, що справжні причини нападок на мене пов'язані з дослідженням Голодомору і передусім українського визвольного руху. Влада наївно вважає, що коли поставить на моє місце свою людину, то встановлять контроль над історією» [6].

Тиск на Г. Івануценка розцінювали як спробу влади втрутитися в академічну дискусію навколо комплексу питань щодо політичних репресій, Голодомору-геноциду 1932–1933 рр. в Україні, визвольного руху. Зазначимо, що сумський архів – єдиний на той час архів, який повністю оцифрував усі 57 тисяч актових записів про смерть людей в період Голодомору 1932–1933 рр., його працівники без належного фінансування, на ентузіазмі створили велику за обсягом електронну базу історичних документів. Понад те видали перший том збірника документів «Українське відродження 1917–1920 рр. на Сумщині», вийшло два томи про ОУН–УПА на Сумщині, підготували до видання працю про повстанський рух 1920–1930 рр. та про дисидентів «Інакодумство на Сумщині». Також архів здійснював міжнародну співпрацю з архівістами Великої Британії та Росії, а наукове видання Сумського архіву «Сумський історико-архівний журнал» єдине серед обласних архівів мало гриф тодішнього ВАКу.

2.2. Українська революція, Революція Гідності та процеси декомунізації як фактори політики пам'яті у фокусі діяльності і риторики регіональних еліт Сумщини

На виконання розпорядження голови облдержадміністрації у липні 2017 р. було створено обласну науково-редакційну групу з підготовки матеріалів до історико-краєзнавчого проекту «Місця пам'яті Української революції 1917–1921 років» [17]. У кожному районі та місті обласного значення створені групи якісного і змістовного наповнення тематичної вебкарти Сумської області. За кошти обласного бюджету в рамках Програми економічного і соціального розвитку Сумської області на 2017 р. було реалізовано спільний унікальний проєкт Сумської облдержадміністрації, обласної ради та Історичного клубу «Холодний Яр» – книга «Сумщина у боротьбі», в якій висвітлено 120 біографій козаків і старшин Армії УНР, які народилися на території Сумської області, а також понад 50 спогадів про їхню участь у визвольній боротьбі. Головна місія видання: повернути у свідомість жителів Сумщини забуті імена земляків, які брали участь у подіях Української революції 1917–1920-х рр. На думку першого заступника голови Сумської обласної адміністрації О. Марченко, видання було цінним, особливо на Сумщині, яка межує з країною-агресором. «Дуже важливо в умовах війни серед населення поширювати знання з історії, адже історія повторюється... Сьогодні ми є свідками відтворення подій історичної давнини. І якщо хочемо втримати нашу незалежність, то маємо не допускати помилок, які робили українці століття тому» [29].

За підтримки обласної влади була підготовлена тематична виставка «Сумщина в Українській революції 1917–1921 років. Видатні військові та державні діячі», у якій були представлені розповіді про постаті 21 діяча Української революції – уродженців Сумщини, з них 14 – видатні державні діячі, 7 – військові діячі [30]. Серед імен: член Української Центральної Ради, Ради Міністерства закордонних справ УНР, виконуючий обов'язки міністра преси та інформації УНР (1921), біограф Т. Шевченка П. Зайцев; член Української Центральної Ради, голова Ради Міністрів Української Держави (1918), в.о. міністра закордонних справ Української Держави (1918) М. Василенко; міністр охорони здоров'я УНР (1919) О. Білоус; генерал-хорунжий армії УНР, військовий міністр УНР і головнокомандувач Української Галицької армії О. Греков; співавтор Державного Герба УНР, прийнятого Центральною Радою, ректор Української академії мистецтв Г. Кричевський; дипломат, культурний аташе при дипломатичних представництвах України в Угорщині і у Відні (1919) О. Олесь; член Української Центральної Ради та Малої Ради, секретар голови Центральної Ради Є. Онацький та інші відомі особистості [30]. Із Сумщиною пов'язані імена таких видатних особистостей, як член Української Центральної Ради та Малої Ради, заступник Генерального секретаря земельних справ (1917), міністр закордонних справ УНР (1919), голова Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Румунії (1919–1923) К. Мацієвич [30]. Ці імена навіки вкарбувалися в історію українського державотворення.

Регіональні політичні еліти часто сприяють зростанню поляричних і конфліктних ідентичностей. Розглянемо це на прикладі процесів декомунізації в області та містах Сумщини. Початок процесам декомунізації був закладений ще у серпні 1991 р. Після поразки ДКНС співзасновник Народного Руху України в Сумській області, депутат обласної ради I скликання, ідеолог декомунізації органів влади міста Суми В. Казбан виніс на сесію міської ради проєкт двох рішень. Перше – про повернення вулиці Леніна первісної назви – Петропавлівської, ухвалили; друге – про знесення пам'ятника Леніна перед будинком міської ради, не затвердили. Однак у вересні 1991 р. було ухвалено дуже важливе рішення «Про департизацію органів та установ, які розташовані на території міста Суми». Депутати особисто відвезли документ в обласні управління МВС та КДБ, які організували швидку ліквідацію парткомітетів у структурі всіх міських установ.

Зазначимо, що у назвах вулиць, які давалися у комуністичну добу, були відсутні знакові імена політичних діячів, діячів науки, культури тільки тому, що вони не вписувалися у ту модель пам'яті, яка відображала принципи комуністичної доктрини [4]. Тенденція давати назвам вулиць прізвища російських діячів була яскраво представлена в Сумах. За підрахунками В. Артюха, у Сумах 87 вулиць названо іменами російських діячів науки та культури і лише 23 – іменами українських [4]. Серед них: троє українських учених і сімнадцять російських, один український композитор і тринадцять російських, сорок два російських письменники і п'ятнадцять українських та багато інших подібних прикладів [4].

Оцінюючи діяльність регіональної політичної еліти Сумщини, відомий сумський краєзнавець Г. Хвостенко писав, що «сумська міська влада упродовж більше ніж 10 років так, очевидно, і не второпала, що живе при нових історичних реаліях – в умовах незалежної України, а, отже, слід привести до відповідності і, зокрема, назви міських вулиць, провулків, майданів» [4]. Але як на нашу думку, то все ця влада «второпала». Просто ми тут стикаємось із феноменом «наздоганяючої політичної реалії свідомості» [4].

Упродовж наступних років питання декомунізації, зокрема знесення пам'ятників Леніну, не перебували у центрі уваги представників регіональної політичної еліти. Нова політика пам'яті Президента В. Ющенка винесла це питання на порядок денний. На Сумщині, як і в інших областях України, розпочався демонтаж пам'ятників Леніну: Недригайлів (26.10.2007), Миколаївка Білопільського району (30.03.2008), Суми (18.11.2008), Терни Недригалівського району (09.03.2009), Буринь (22.04.2010), Охтирка (15.03.2013).

Сумська міська рада на сесії 27 лютого 2013 р. більшістю голосів підтримала пропозицію міського голови про знесення в місті всіх пам'ятників Леніну. За пропозицію проголосували 43 з 75 депутатів міськради [28]. Міський голова Сум Г. Мінаєв виступав за створення музею радянського минулого в Україні й одночасної ліквідації радянських пам'ятників у країні. Зазначимо, що такий музей створено.

Нова фаза у «війні за пам'ятники» розпочалася із подіями у північно-східній частині України: 15 лютого 2013 р. з ініціативи й за активної участі представників ВО «Свобода» був знесений пам'ятник Леніну в Охтирці Сумської області [7]. На початку 2016 р. голова ОДА видав розпорядження «Про реалізацію закону України „Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) режимів в Україні в Сумській області”», яким були затверджені відповідні заходи на території області. Розпорядженням міського голови Сум О. Лисенка 19 лютого 2016 р., дотримуючись термінів закону, було перейменовано 53 вулиці, 3 проїзди, 4 сквери та 25 провулків [22]. Під час сесії Сумської міської ради наприкінці лютого 2016 р., при оголошенні депутатського запиту стосовно перейменування вулиць у Сумах, депутат Ю. Перепека вручив сумському міському голові О. Лисенку металеву відзнаку з написом «Шкідник року» [3], демонструючи таким чином спротив декомунізації. У травні 2016 р. були підписані кілька розпоряджень щодо перейменування населених пунктів у області та об'єктів топоніміки в Сумах. Були змінені назви 85 топонімів – вулиць та провулків, проїздів та скверів міста Сум. «Сумська область, як і вся Україна, має позбутися комуністичних символів. На карті не буде жодних ленінських або кіровських сіл, вулиць Леніна. Не буде жодних монументів комуністичним окупантам і державним терористам. Час тоталітарних режимів іде в минуле» [34].

Однак єдності і одностайності у питаннях декомунізації серед представників регіональної еліти Сумщини не було. Депутати міської ради Ігор та Юрій Перепек, ексрєгіонали (нині члени Політичної Партії «Опозиційний блок»), ініціювали на початку березня 2016 р. в Сумах акцію щодо збору підписів проти перейменування вулиць у межах закону про декомунізацію [2], поширюючи антиукраїнські коментарі про «безпідставну декомунізацію» та «утиски» щодо російськомовного населення [3]. Це давало ґрунт для їх активного цитування проросійськими ЗМІ самопроголошених ЛНР

та ДНР. У місті Суми проросійські громадські організації «Союз русского народа», БФ «Вічний вогонь», «Русский культурный центр», «Помни имя свое», «Организация юных разведчиков Сумщины» також чинили спротив і здійснювали акції проти декомунізації. Активісти патріотичних організацій Сумщини вимагали перевірки фактів сепаратизму, називаючи спротив декомунізації «латентним сепаратизмом», «ментальною боротьбою», спробою втримати останній форпост «русского мира» [3].

На бік противників декомунізації стали представники судової гілки влади. Зокрема Зарічний районний суд у Сумах зупинив дію розпорядження міського голови про перейменування вулиць у рамках декомунізації згідно адміністративного позову депутата Сумської міської ради від «Опозиційного блоку» Ю. Перепека до сумського міського голови про визнання протиправним і не чинним розпорядження про перейменування топонімів міста та стягнення моральної шкоди [26]. На сайті Політичної Партії «Опозиційний блок» оприлюднили схвальну оцінку рішення сумського суду. Не чекаючи рішення чергового засідання суду, призначеного на 4 червня 2016 р., голова Сумської ОДА М. Ключко, у рамках повноважень, які йому надано згідно закону про декомунізацію, 19 травня повторно перейменував 83 топоніми в Сумах [22], продублювавши розпорядження міського голови Сум О. Лисенка від 19 лютого. Тобто можемо констатувати, що на рівні регіональних еліт спостерігався конфлікт ідентичностей.

У контексті реалізації закону про декомунізацію досить неоднозначним було рішення міського голови Конотопу, учасника АТО, члена Всеукраїнського об'єднання «Свобода» А. Семеніхіна про перейменування однієї вулиці та трьох провулків міста Конотоп, які носили ім'я М. Щорса на честь О. Музичка, відомого також як Сашко Білий [22], який був координатором Правого сектору у Західній Україні і загинув 24 березня 2014 р., здійснюючи опір правоохоронцям під час затримання за підозрою у причетності до організованої злочинної групи. І, незважаючи на те, що після місяця дебатів, депутати проголосували одностайно, ставлення жителів до постаті О. Музичка залишається суперечливим [22]. Власне, це є свідченням конфлікту ідентичності регіональної еліти і громади.

Революція Гідності актуалізувала нових героїв і нові символи, які впродовж останніх років стали частиною структури історичної пам'яті. Це потребує усвідомленості діяльності як державної, так і регіональної політичної еліти і громадян. На Сумщині відзначали День Героїв Небесної Сотні, вшановуючи подвиг учасників Революції Гідності та віддаючи належну шану тим, хто загинув упродовж кривавих січневих та лютневих днів 2014 р. адже «ті буремні події подарували українській нації нову плеяду героїв, патріотів, які народилися з Україною в серці» [5]. «На жаль, ціною власного життя деякі з них заплатили за право кожного з нас на вільний вибір» [5].

Головним рефреном у Сумській області на багатьох заходах, присвячених подіям двох революцій – «помаранчевій революції» і Революції Гідності –, були слова журналіста, письменника і поета-земляка М. Гриценка: «Нікому Україну не віддам. Собі залишу, дітям та онукам. На вічне щастя чи на вічні муки, нікому Україну не віддам» [18], які активно використовували у своїх офіційних виступах очільники області, стверджуючи, що «Революція Гідності стала точкою відліку нової України, частиною кожного з нас, символом оновлення» [5]. Депутат обласної ради, голова бюджетної комісії М. Березін зауважував: «Ми завжди повинні пам'ятати героїчні вчинки Небесної сотні та наших воїнів, які віддали життя на сході України. Ми – їхні боржники. І головне, що ми можемо для них зробити – це збудувати ту Україну, про яку вони мріяли та за яку віддали своє життя. Тому кожен із нас на своєму місці повинен працювати і продовжувати їхню справу» [32]. Координатор Сумського обласного громадського об'єднання «Майдан», юрист, правозахисник Ю. Тищук акцентував на тому, що «помаранчева революція» та Революція Гідності стали серйозним поштовхом до зміни морально-етичних орієнтирів в українському суспільстві та його національної самоідентифікації [19].

Пропагували очільники області і формування патріотичної складової, мотивуючи тим, що «патріотизм сьогодні є не просто самоціллю, це шлях до виживання нації, виживання держави» [1], а також наголошувалося, що «у нас потужний край, і його історія може слугувати, окрім усього іншого, національно-патріотичному вихованню української молоді [1]. «Вічна слава і шана всім, хто боровся і продовжує боротися за мир в Україні. Життєписи цих людей – уроки істинної мужності та патріотизму для сучасників» [24]. За ініціативи Сумської обласної державної адміністрації письменниця та журналістка А. Акіменко написала книгу з патріотичною назвою «Герої нашого часу: 19 історій ветеранів АТО» про жителів та уродженців Сумщини, які брали участь у боротьбі за свободу і незалежність України у російсько-українській війні. Книга стала просвітницьким проектом. Заступник голови Лебединської районної ради С. Горошко зазначила, що «завдяки мужності та героїзму наших захисників ми відстояли незалежність України та маємо надію, що, невдовзі, вона справді стане цілісною та неподільною державою. Наш обов'язок дякувати всім, хто став на захист нашої Батьківщини, вони є прикладом для підростаючого покоління» [13]. Керівництво області у виступах часто зверталось до теми патріотизму і героїзму тих, хто зараз зі зброєю в руках захищає суверенітет і незалежність України.

Депутати Сумської міської ради 22 лютого 2017 р. ухвалили Звернення до Верховної Ради України щодо вимог Революції Гідності, в якому зазначалося, що Революцію Гідності не завершено, бо винних у злочинах проти народу досі не покарано, і жодних докорінних змін системи не відбулося. Понад те, наголошували депутати, що постала реальна загроза реваншу антиукраїнських сил та закликали парламентарів згадати про вимоги, які ставив перед новою владою народ. А також негайно припинити соціальний – ціновий, тарифний та пенсійний – грабунок, відмовитися від спроб приватизувати стратегічні та прибуткові підприємства і повернути незаконно приватизовані активи у власність держави, не скасовувати мораторій на торгівлю землею, зупинити торговельні відносини з так званою «Д-ЛНР». Ініціатором ухвалення даного Звернення та його розробником стала фракція «ВО „Свобода”». Відповідний проект рішення підтримали 27 обранців [27].

За підтримки місцевої влади створено експозицію-інсталяцію «Революція Гідності та АТО: сумський вимір» і комплекс матеріалів, присвячених подіям «помаранчевої революції» та участі у них жителів Сумщини. Звання Героїв України присвоєно сумчанам С. Табалу, О. Братушку й О. Аніщенку, які виявили особисту мужність під час Революції Гідності та у захисті державного суверенітету й територіальної цілісності України. Найкращий спосіб увічнити пам'ять загиблих на Євромайдані: створити державу, заради якої Герої Небесної Сотні йшли на смерть. Голова всеукраїнської організації «Молодий Народний Рух» А. Рибалко закликав молодь стати фундаторами нової України [19]. Координатор Сумського обласного громадського об'єднання «Майдан», юрист, правозахисник Ю. Тищук підкреслив, що «помаранчева революція» та Революція Гідності стали серйозним поштовхом до зміни морально-етичного орієнтирів в українському суспільстві та його національної самоідентифікації. Сумський міський голова О. Лисенко відзначив громадянську мужність сумської молоді, яка ще з часів Революції на граніті відстоює демократичні цінності та ідеї європейського розвитку України. Власне бачення активної громадянської позиції депутат Сумської обласної ради, учасник Революції Гідності та АТО Р. Дученко висловив так: «Кожен день працювати, віддаватися Україні, вчитися перемагати» [19]. Міський голова О. Лисенко у 2020 р. стверджував: святим обов'язком влади усіх рівнів є гідне вшанування Героїв, які поклали життя за майбутнє України [9].

В області діє спеціальна короткострокова програма «Соціальний захист постраждалих учасників Революції Гідності, учасників антитерористичної операції (операції об'єднаних сил) та членів їх сімей у Сумській області». На Сумщині проживає понад 13 тисяч учасників бойових дій, які брали участь в АТО/ООС. З ініціативи

Сумського відділу Міністерства ветеранів та ГС «Всеукраїнське військово-цивільне об'єднання „Бойове братерство України”» та за підтримки Сумської обласної державної адміністрації, обласної та міської ради 77 дітей загиблих в АТО/ООС захисників та Героїв Небесної Сотні отримали іменні срібні кулони «Батьківське серце» [33]. Відзнака «Батьківське серце» – срібний кулон у вигляді серця, обрамленого терновим вінком із краплинкою крові. На зворотному боці кулона нанесено прізвище та ім'я загиблого Героя та додається іменне посвідчення. Ідея створення такої символічної нагороди – щоб кожна дитина могла носити частинку батьківського серця з собою. 31 січня 2021 р. в Конотопі відбулася презентація книги пам'яті про воїнів-конотопців, які загинули на Сході упродовж 2014–2018 років. Вона містить 16 історій про борців за волю України [16]. В умовах сьогодення є великий громадський запит на формування, відновлення, збереження, транслявання, зчитування і утвердження історичної пам'яті. І у цьому контексті нагальною вимогою до центральної влади та регіональної політичної еліти стає потреба активно формувати загальнонаціональну політику історичної пам'яті.

3. ВИСНОВОК

Підсумовуючи, зазначимо, що політична еліта має чітко визначити точки біфуркації у процесі актуалізації історичної пам'яті. Вплив політичної еліти на формування політики історичної пам'яті упродовж усіх років незалежності був домінуючим. Регіональна політична еліта Сумщини у своїй діяльності апелює до історичних подій минулого та сьогодення, надаючи фінансову та моральну підтримку у збереженні історичної пам'яті регіону. Політика пам'яті виступає дієвим інструментом у реалізації стратегічних завдань області. Повернення політики історичної пам'яті до пріоритетів державного керівництва та регіональної політичної еліти зумовлені суспільним запитом на визначення громадянами своєї національної ідентичності та переосмислення минулого на тлі гібридної агресії Росії.

4. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Акіменко А. «Калнишева рада». На Сумщині вшанували пам'ять останнього кошового Запорозької Січі. 22.07.2016. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/kalnysheva-rada>.
- [2] Акіменко А. На Сумщині громадські активісти вимагають перевірити виявлені ними факти сепаратизму. 15.03.2016. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/news/150316-na-sumshchyni-gromadski-aktyvisty-vumagayut-pereviryty-vuyavleni-nymy-fakty-separatyizmu>.
- [3] Акіменко А. У Сумах колишні регіонали ініціювали збір підписів проти перейменування вулиць. 01.03.2016. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/news/010316-u-sumah-kolyshni-regionaly-iniciyuvaly-zbir-pidpysiv-proty-pereymenuvannya-vulyts>.
- [4] Артюх В. Дещо про політику історичної пам'яті. URL: http://www.pravoslavyya.sumy.ua/readarticle.php?article_id=11
- [5] Вільні творять майбутнє. 21.11.2019. URL: <http://sm.gov.ua/ru/topky/20067-vilni-tvoryat-maybutnye.html>.
- [6] Влада хоче встановити контроль над історією – директор Сумського архіву. 11.11.2010. URL: https://zaxid.net/vlada_hoche_vstanoviti_kontrol_nad_istoriyeyu_ndazh_direktor_sumskogo_arhivu_n1115876.
- [7] Гайдай О. Кам'яний гість: пам'ятники Леніну в Центральній Україні. URL: <http://uamoderna.com/demontazh-pamyati/gaidai-lenin-monuments>.
- [8] Гайдай О. Протистояння навколо минулого, або пам'ятники Леніну в Центральній Україні. URL: <https://uamoderna.com/demontazh-pamyati/gaidai-lenin-monuments>.
- [9] День Героїв Небесної Сотні: сумчани вшанували пам'ять полеглих учасників Революції Гідності. URL: <https://smr.gov.ua/uk/novini/pro-golovne/16988-den-gerojiv-nebesnoji-sotni-sumchani-vshanuvali-pam-yat-poleglikh-uchasnikiv-revoljutsiji-gidnosti.html>.
- [10] Заява Сумської обласної державної адміністрації. URL: <http://gukr.com/article1344.html>
- [11] Коннертон П. Як суспільства пам'ятають. / пер. з англ. С. Шліпченко. Київ : Ніка-Центр, 2004. 184 с.
- [12] Конотопська земля – це місце національної гордості та єдності, – Микола Подопрігора. 09.07.2018. URL: <http://sm.gov.ua/ru/arkhiv1/16226-konotopska-zemlya-tse-mistse-natsionalnoyi-hordosti-ta-yednosti-mykola-podopryhora.html>.

- [13] На Лебединщині відбулась презентація книги «Герої нашого часу». 22.01.2019. URL: <http://www.lbd.sm.gov.ua/index.php/uk/8-novini/8071-na-lebedinshchini-vidbulas-prezentatsiya-knigi-geroji-nashogo-chasu>.
- [14] На Сумщині вшанували пам'ять жертв Голодоморів. 28.11.2020. URL: <http://sm.gov.ua/uk/arkhiv1/22922-na-sumshchyni-vshanuvaly-pamyat-zhertv-holodomoriv.html>.
- [15] На Сумщині за підтримки облдержадміністрації видаються книги, присвячені темі Голодомору. 27.11.2020. URL: <http://sm.gov.ua/ru/arkhiv1/22920-na-sumshchyni-za-pidtrymky-oblderzhadministratsiyi-vydayutsya-knyhy-prysvyacheni-temi-holodomoru.html>
- [16] На Сумщині представили книжку «Конопотська Небесна Чота. 2014–2018». URL: <https://www.maidanmuseum.org/uk/node/924>.
- [17] На Сумщині представники влади та краєзнавці працюють над створенням веб-карти області – «Місця пам'яті української революції 1917–1921 років». 06.09.2018. URL: <http://sumy.sm.gov.ua/index.php/uk/8-novini/9553-na-sumshchyni-predstavniki-vladi-ta-kraeznavtsi-pratsuyut-nad-stvorennyam-veb-karti-oblasti-mistsya-pam-yati-ukrajinskoji-revoljutsiji-1917-1921-rokiv>.
- [18] «Нікому Україну не віддам», – Микола Гриценко. 21.11.2019. URL: <http://sm.gov.ua/ru/arkhiv1/20068-nikomu-ukrayinu-ne-viddam-mykola-hrytsenko.html>.
- [19] «Наш дух не зламати, свободу не вбити!»: у музеї відбулись урочистості до Дня Гідності та Свободи. 23.11.2016. URL: <https://sorada.gov.ua/actual/actual/17733-2016-11-23-13-50-12.html>.
- [20] Павло Качур: «Тема голодомору має пройти через серце кожного, згуртувати навколо себе суспільство. URL: http://meria.shostka.net/anons/pavlo_kachur_tema_golodomoru/.
- [21] Переслідування науковців в Україні тривають. Цього разу за Голодомор. 10.11.2020. URL: <https://helsinki.org.ua/2010/11/peresliduvannya-naukovtsiv-v-ukrajini-tryvayut-tsoho-razu-za-holodomor/>.
- [22] Пристрасті за декомунізацією. URL: <https://www.unian.ua/society/1363662-pristrasti-za-dekomunizatsieyu.html>.
- [23] Розпорядження Президента України №1230/2005-рп «Про заходи щодо вшанування пам'яті останнього кошового отамана Запорізької Січі Петра Калнишевського». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/12302005-rp-3360>.
- [24] Роман Гриценко: «Минуле живе, поки ми пам'ятаємо». 22.06.2020. URL: <http://debaty.sumy.ua/news/roman-grishhenko-minule-zhive-poki-mi-pam-yatayemo>.
- [25] Славна Роменщина провела «Калнишеву раду». 16.07.2018. URL: <http://sm.gov.ua/ru/arkhiv1/16282-slavna-romenshchyna-provela-kalnyshevu-radu.html>.
- [26] Суд у Сумах зупинив декомунізацію вулиць через позов депутата «Опоблоку» 07.05.2016. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/27721423.html>.
- [27] Сумська міська рада закликає парламентарів згадати про вимоги Революції гідності. 23.02.2017. URL: <https://smr.gov.ua/uk/novini/miska-vlada-news/5378-sumska-miska-rada-zaklikae-parlamentariv-zgadati-pro-vimogi-revoljutsiji-gidnosti.html>.
- [28] Сумські депутати підтримали знесення всіх Ленінів у місті. 27.02.2013. URL: <http://www.istpravda.com.ua/short/2013/02/27/114551/>.
- [29] «Сумщина в боротьбі». Презентації у Сумах. 18.12.2017. URL: <http://ukrnationalism.com/news/ukrainian-book/3020-sumshchyna-v-borotbi-prezentatsii-u-sumakh.html>.
- [30] Сумщина в Українській революції 1917–1921 років. Видатні військові та державні діячі. 11.02.2019. URL: http://history.sumy.ua/methodical-materials/lessons-of-parthriotism/9010-sumshchyna-v-ukrainskii-revoljutsiji-1917-1921-rokiv-vydatni-viiskovi-ta-derzhavni-diiachi.html?fbclid=IwAR0_p0eyBck5bqVSiaiNcYU8F06Q1-6nSCObRuzlD1caDFzCDU_P7xV5TKk.
- [31] Траба Р. Польские споры об истории в XXI в. Историческая политика в XXI веке: сборник статей. Москва : Новое литературное обозрение, 2012. С. 65–102.
- [32] У Сумах відзначили День гідності та свободи. 21.11.2019. URL: <https://sorada.gov.ua/actual/actual/20644-u-sumah-vidznachyly-den-gidnosti-ta-svobody.html>.
- [33] У Сумах дітям загиблих героїв російсько-української війни вручили обереги «Батьківське серце». 18.02.2021. URL: <https://smr.gov.ua/uk/novini/podiji/20631-u-sumakh-dityam-zagiblich-gerojiv-rosijsko-ukrajinskoji-vijni-vruchili-oberegi-batkivske-sertse.html>.
- [34] Худякова О. Декомунізація в Україні майже завершена: що обіцяли політики. 12.02.2018. URL: <https://www.slovovidilo.ua/2018/02/12/stattja/suspilstvo/dekomunizaciya-ukrayini-majzhe-zavershena-obicyaly-polityky>.
- [35] Linz J.J., Stepan A. Political Identities and Electoral Sequences: Spain, the Soviet Union and Yugoslavia. Daedalus, Spring 1992. P.11.

ТЕХНОЛОГІЇ ПРОСУВАННЯ ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ СВІТОВИМ КОНГРЕСОМ УКРАЇНЦІВ

Наталія Бем

Національний авіаційний університет (Київ, Україна)

ORCID<https://orcid.org/0000-0002-3610-7948>

1. ВСТУП

Світовий Конгрес Українців – це впливова міжнародна організація, яка з самого початку свого існування ставила перед собою за мету відновлення суверенної соборної України та демонструвала всьому світові солідарність української спільноти. На сьогодні SKU відіграв не менш значну роль у просуванні інтересів України у світі. Вивчення дисципліни «Державна інформаційна політика» передбачає набуття знань щодо використання різноманітних комунікативних технологій для планування та реалізації власних проєктів, спрямованих на формування позитивного іміджу України та українців у світі; здатність орієнтуватися в сучасних засобах ведення інформаційних війн і вміти розпізнавати види та форми інформаційної зброї. Під цим кутом зору важливим є досвід використання Світовим Конгресом Українців різноманітних видів інформаційної діяльності, націлених на захист інтересів України в інформаційному просторі, на формування позитивного іміджу нашої держави у світі.

Власне наукових статей, присвячених порушеній проблемі, в українській історіографії не так багато. Основні тенденції розвитку українських громад закордоном, питання, якими вони опікуються та які їх хвилюють, проблеми взаємин України із закордонним українством, об'єднання їх навколо ідеї національного відродження вивчали науковці Т. Бевз [1], М. Горинь [2], В. Макар [4; 5], С. Троян [15], В. Чупира [18].

Так, у статті Т. Бевз «Сучасна українська діаспора: проблеми і перспективи» [1] розглянуті проблеми взаємин України із закордонним українством, об'єднання їх навколо ідеї національного відродження. Професор Т. Бевз обґрунтовує висновок, що тільки добровільні та самоврядні організації можуть підтримувати національну ідентичність на чужині, слугують об'єднувачим центром для українців зарубіжжя й історичної батьківщини.

У 2016 р. на базі Острозької академії відбулася Міжнародна наукова конференція «Українська діаспора: проблеми дослідження», в ході якої були окреслені різні аспекти життя закордонного українства, особливості функціонування українських громад у країнах поселення, взаємозв'язки з Україною тощо [16]. Під кутом зору нашої теми цікавою є публікація В. Макара «Суспільно-політична діяльність українців Канади», в якій акцентується увага на тому, що українці мають великий вплив на суспільно-політичне життя країни, адже представлені в органах влади всіх рівнів – муніципальному, провінційному та федеральному [4, с. 104–106]. Результати подальшої дослідницької діяльності науковця викладені у статті «Українці Канади та їх роль у відстоюванні української державності», в якій розкривається діяльність як українських етнічних організацій на території Канади, так і окремих осіб, відомих канадських політиків українського походження, які доклали чималих зусиль до відстоювання інтересів української державності перед урядом Канади [5].

Основним джерелом цього дослідження виступили документи (звіти, заяви, обіжники, коментарі) Світового Конгресу Українців, численні науково-популярні публікації на сторінках інтернет-видань.

2. РОЛЬ СВІТОВОГО КОНГРЕСУ УКРАЇНЦІВ ЯК ОБ'ЄДНАВЧОГО ЦЕНТРУ ДЛЯ УКРАЇНЦІВ ЗАРУБІЖЖЯ В СЬОГОДНІШНЬОМУ СВІТІ

Світовий Конгрес Українців є потужним об'єднавчим центром українців зарубіжжя. Проведення цілої низки інформаційних заходів на відзначення 50-літнього ювілею СКУ сприяло зміцненню 20-мільйонної української діаспори з 53 країн світу. Серед таких заходів документальна онлайн-виставка «Ніхто не перекреслить мій народ!», створена за матеріалами Центрального державного архіву зарубіжної україніки [7].

Серед документів, що розкривають внесок української діаспори у відновлення незалежної Української держави, презентують найвагоміші проекти СКУ в обороні прав і свобод українців у світі, звернення від 1967 р. доктора Василя Кушніра, який обіймав посаду Президента СКУ в 1967–1969 рр. та в 1973–1978 рр., до українців. У зверненні йдеться: «Ми документуємо перед світом непохитну волю українського народу до відновлення його суверенної соборної держави; маніфестуємо про солідарність української спільноти у вільному світі; об'єднуємо всі сили українців для органічної співпраці й прокладаємо шлях до скріплення розбудови всіх ділянок життя української спільноти у вільному світі» [7].

Просування інтересів України від заснування до сьогодення було пріоритетним завданням СКУ. Офіційні заходи, присвячені відзначенню 50-ліття Світового Конгресу, також використовувались як майданчик для підтримки реформ в Українській незалежній державі. Так, у листопаді 2017 р. були проведені дві міжнародні конференції та урочисті заходи, до яких долучилися українські громади з мережі СКУ в Бельгії, Канаді та Франції.

Зокрема у Бельгії було проведено Міжнародний форум «СКУ в 50 років і далі: європейський і євроатлантичний форум». Серед 150 учасників форуму були присутні політики, вчені, представники громадянського суспільства й української діаспори з 25 країн Європи та світу. До заходу приєдналися представники інституцій ЄС, НАТО, ООН та інших міжнародних організацій. Серед них: віцепрезидент Європейського економічного і соціального комітету Майкл Сміт, Директор з питань Європи та Центральної Азії при Європейській службі зовнішньої діяльності Томас Майр Гартінг. У своєму відео зверненні Комісар ЄС з питань європейської політики сусідства та переговорів з розширення Йоханнес Хан тоді підтвердив підтримку процесу реформ в Україні з боку ЄС. На конференції значна увага була приділена обговоренню стану відносин між ЄС і Україною, розкривалися перспективи співробітництва. Пленарна сесія була безпосередньо присвячена інтеграційним процесам: «Продовження інтеграції України в ЄС: середньо- і довгострокова перспективи» [6]. На Форумі СКУ розглядалися п'ять основних тем: європейська інтеграція України, євроатлантична інтеграція України, план Маршалла для України, людські права та протидія російській дезінформації. Програма форуму також включала обговорення процесу реформ в Україні в контексті імплементації Угоди про асоціацію між ЄС і Україною та Поглибленої і всеосяжної зони вільної торгівлі [6].

Переконливими, з погляду тематики дослідження, є матеріали, що розкривають інформаційну діяльність Світового Конгресу Українців, подані в офіційному виданні – «Обіжнику СКУ». Жоден випуск не оминає своєю увагою проблеми та інтереси України. Так, на початку 2018 р. Світовий Конгрес Українців закликав українську діаспору діяти під гаслом: «Зміцнюймо українську державність для кращого майбутнього!». Розвиваючи його, було запропоновано підготуватися до визначних та історичних річниць у історії українського народу, пам'ятати про трагічні сторінки його історії. СКУ закликав українську діаспору відзначити у 2018 р.: «100 років Новітньої Української Державності», «100-ліття битви під Крутами»; «100-ліття Української капели бандуристів Північної Америки ім. Тараса Шевченка»; «85-ліття Голодомору-геноциду українського народу»; «80-ліття від дня народження видатного українського поета Василя Стуса». У багатьох країнах були проведені різноманітні заходи: вечори пам'яті, акції, конференції, круглі столи, виставки світлин, художніх творів тощо [13].

Одним із напрямів діяльності СКУ та об'єднання навколо нього української діаспори є висвітлення правди про Голодомор. В аналітичному звіті СКУ за 2013–2017 рр. показані та прокоментовані заходи, спрямовані на визнання Голодомору 1932–1933 рр. геноцидом українського народу. Так, 17 квітня 2018 р. тогочасний Генеральний секретар СКУ та Голова Міжнародного координаційного комітету (МКК) СКУ в справі Голодомору Стефан Романів виступив у Львові на тему Голодомору перед студентами та викладачами Львівської політехніки. Стефан Романів прокоментував основну діяльність СКУ та об'єднаної навколо нього української діаспори з висвітлення правди про Голодомор та вшанування його багатомільйонних жертв. Голова МКК поінформував про те, як виконується основне завдання – просування визнання Голодомору 1932–1933 рр. геноцидом українського народу на міжнародному рівні. Станом на 2018 р. Голодомор визнали геноцидом 17 країн світу. Під час заходу в університеті була розгорнута виставка «Україна пам'ятає – світ визнає» із матеріалами про діяльність СКУ в означеному напрямі та тематичними цитатами представників української діаспори [8].

У подальші роки СКУ підтримує науковців, які досліджують історичну правду про Голодомор, спрямовує зусилля на те, щоб більше країн світу визнали Голодомор геноцидом українського народу, проводить заходи на вшанування багатомільйонних жертв.

Наведемо конкретні приклади. 22 квітня 2021 р. Світовий Конгрес Українців, Міністерство культури та інформаційної політики України, Музей Голодомору Holodomor Museum та Фонд Музею Голодомору підписали Меморандум про партнерство у проєкті творення Другої черги Національного музею Голодомору-геноциду.

19 травня 2021 р. СКУ розпочав реєстрацію до Мережі нащадків жертв Голодомору з усього світу – першої глобальної спільноти, покликаної об'єднати родичів тих, хто вижив під час Голодомору в Україні у 1932–1933 рр.

2.1. Основні заходи СКУ, спрямовані на захист інтересів України в світі

У 2018 р. СКУ набув статусу учасника міжнародної організації в Раді Європи. Ця подія значно зміцнила міжнародний авторитет СКУ. У 2018 р. підтримка іміджу України у світі залишалася першочерговим завданням діяльності СКУ. У цьому напрямі й були розгорнуті дії Конгресу.

СКУ докладав значних зусиль не тільки для формування у світі правдивої картини про події на Сході України, але й надавав суттєву матеріальну та консультаційну допомогу захисникам України від агресивних дій Москви. Так, СКУ виступив з гуманітарним проєктом «Захист патріотів» («Patriot Defence»), який передбачав надання воїнам України засобів індивідуального захисту, спеціальну підготовку медичних працівників та співробітників рятувальних служб. Станом на вересень 2018 р. у рамках цього проєкту було проведено курс бійця-рятувальника для 30 тис. 293 бійців та 5 тис. 523 курсантів; передано захисникам України понад 21 тис. індивідуальних аптечок першої допомоги; підготовлено за програмою «Медик військ спеціального призначення» 442 бійці, надано 214 медичних рюкзаків; здійснено підготовку за програмою «Підтримка життя під час травми» 144 військових та 313 цивільних лікарів; навчено за програмою «Екстрений медичний рятувальник» 209 поліцейських і співробітників рятувальних служб [8].

У протистоянні інформаційній війні Росії проти України СКУ діє активно та рішуче. Інформаційні атаки української держави з боку Кремля посилилися напередодні виборів Президента України, змусивши активістів СКУ розпочати аналітичну роботу з моніторингу засобів масової інформації. Від 4 березня 2019 р. 122 спостерігачі Місії СКУ здійснювали медіамоніторинг наявності дезінформації щодо України загалом та президентських виборів зокрема у 28 країнах світу (Австралії, Азербайджані, Аргентині, Бельгії, Бразилії, Греції (без РФ). Аналіз відбувався на предмет наявності об'єктивності та балансу у висвітленні думок, статей, що викликають злобу і шок. Вони уважно слідкували

за висвітленням конкретних наративів напередодні виборів Президента «Вибори будуть сфальсифіковані».

Моніторинг публікацій показав, що світовій громадськості навіювалися такі тези: «Українська держава не здатна проводити чесні, прозорі, демократичні вибори»; «В Україні немає кандидата, який би заслугогував на посаду президента»; «Україна по суті є невдалою державою».

Перші підсумки Місія СКУ підвела 1 квітня 2019 р.: Російська Федерація веде гібридну війну проти України. Було зафіксовано, що статті, написані в РФ (ТАСС, Russia Today, Sputnik) знаходять відголосок в інших світових ЗМІ. Це публікації, що представляють Україну як територію хаосу, викривляють імідж України в очах міжнародної спільноти. Україну показували світу як «країну, що вийшла з-під контролю»; розповсюджувалася теза, що в нашій державі «безнадійно розколоте населення» [12].

Результати Місії СКУ були оформлені у документальні звіти. Висновки повідомлено усьому світу: РФ розповсюджує дезінформацію про Україну.

СКУ за результатами спостереження за президентськими виборами в Україні 2019 р. остаточно підтверджує: РФ розповсюджує дезінформацію, що «є інструментом гібридної агресії РФ проти України» [12]. Президент СКУ (на той час) Євген Чолій нагадав, що 3 листопада 2015 р. колишній заступник помічника Державного секретаря США Бенджамін Зіфф заявив про те, що Кремль спонсорує зусилля щодо дезінформації вишуканою пропагандою вартістю 1 мільярд 400 мільйонів доларів США в рік на своїй території та за кордоном. Ця дезінформація досягає 600 мільйонів людей у 130 державах 30 мовами. До Місії СКУ входили 122 довгострокових спостерігачі з 28 держав, які від 4 березня 2019 р. здійснювали медіамоніторинг у 31 країні світу 20 мовами [12].

Світовий Конгрес Українців з метою протистояння російській дезінформації вживав невідкладних заходів: було розіслано рекомендації налагодити канали співробітництва з урядами західних держав та міжнародними організаціями з метою обміну досвідом і даними задля ефективнішої боротьби з російською дезінформацією та злагодженій протидії цьому. «Знайти ефективні шляхи взаємодії з Google, YouTube, соціальними мережами, такими як Facebook, Instagram і Twitter, а також з комунікаційною платформою WhatsApp з метою протидії поширенню російської та іншої дезінформації», – закликав тодішній президент СКУ Євген Чолій [12].

Річні загальні збори СКУ 18 жовтня 2020 р. уперше проходили в онлайн, завдяки якому трансляцію мали можливість дивитися пересічні українці з різних країн світу. А напередодні зборів (15–17 жовтня) відбувся віртуальний Форум Світового Конгресу Українців «Єднаймося Україною», трансляція якого відбувалася онлайн та в етері телеканалу UA Перший – UA Культура.

Під час зборів СКУ були порушені такі питання: відстоювання інтересів України у світі; підтримка українського шкільництва закордоном; допомога українській державі; згуртування громад; протидія російській агресії та гібридній інформаційній війні; діяльність закордонних українців, спрямована на збереження національно-культурної ідентичності; роль української діаспори у підтримці України.

Президент України В. Зеленський у вітальному листі до учасників зборів висловив упевненість у тому, що світове українство докладе злагоджених та ефективних зусиль для всебічної підтримки української держави [3].

Як працює СКУ у 2021 р.? Якими питаннями опікується? Пріоритетні питання: просування інтересів України; сприяння діяльності молодіжних організацій українців; розвиток українських традицій; підтримка економічних інтересів України.

Питання агресії з боку Російської Федерації проти України і у 2021 р. є у фокусі уваги СКУ. У новинах, дописах, коментарях – підтримка українських військових. 4 квітня 2021 р. Президент СКУ Павло Грод написав: «У часи нових викликів Світовий Конгрес Українців єднає наші світові громади в допомозі тим, хто цього потребує, продовжує

підтримувати Україну та надалі розбудовує міжнародну підтримку українського народу в боротьбі з російською агресією» [17].

СКУ пильно стежить за подіями в Україні й у 2021 р. та швидко реагує на них, закликаючи уряди своїх країн підтримати Україну у захисті її територіальної цілісності. Так, СКУ відреагував на стягування військ РФ до кордонів із Україною наприкінці березня 2021 р. Уже 5 квітня Конгрес зробив заяву, в якій звучало: «Нинішня ескалація конфлікту на сході та півдні України, найбільша за всі останні роки, становить загрозу не лише стабільності України, але й стабільності усього Чорноморського регіону та європейського простору. СКУ засуджує російські провокації, що ведуть до загострення військової обстановки...» [11].

Лідери українських громад різних країн світу прямо, не застосовуючи дипломатичні прийоми, заявляють на весь світ про агресивні дії Росії стосовно України, закликають уряди країн Європи до рішучості та солідарності у стримуванні російської агресії. Так, у статті Президента Конгресу Українців Канади Олександри Хичій йдеться: «Визначення Росії як терористичної держави дозволить рішуче поставити її в один ряд з державами-порушниками, котрі ведуть себе найгірше на світовій арені, – такими як Іран та вбивчий режим Асада в Сирії, – і обмежить можливість Росії отримати доступ до іноземної допомоги, товарів подвійного використання та іноземного фінансування» [9].

З гнівною статтею на офіційному сайті Світового Конгресу Українці виступив 13 квітня 2021 р. Стефан Романів: «В даний час існує серйозна загроза російського удару по Україні. Агресія Росії проти України є викликом не лише для України, а й для міжнародної спільноти. Чим більший слід російського чобота в Україні, тим небезпечніша ситуація для Європи та на міжнародному рівні. Широка коаліція країн повинна надсилати сильні, єдині повідомлення для стримування російської агресії. Дії говорять голосніше, ніж слова. Критично важливим гравцем мають бути Сполучені Штати Америки. Президент Джо Байден висловив підтримку Україні...» [10].

Незадовго до саміту країн G7 в Брюсселі, штаб-квартирі НАТО, українці діаспори організували акцію #СтопРосійськійАгресії, закликаючи світових лідерів до рішучих дій на підтримку України. Інформація про акцію була розміщена на сторінці СКУ у фейсбуці 27 квітня 2021 р. [17].

На офіційному сайті СКУ, сторінці СКУ у фейсбуці можна ознайомитися з численними дописами простих українців із різних країн про їхню солідарність, готовність допомогти та підтримати українських військових, дітей-сиріт з України, воїнів, яким потрібна реабілітація. До прикладу, Даян Френсіс у відвертому есе про героїзм українців та російську агресію пише: «Україною проходить рубіж Холодної війни проти найнебезпечнішої людини у світі та її ядерного арсеналу. Тож „Слава Україні!”» [17].

Українці діаспори рішуче виступають на підтримку економічних інтересів України. Як зазначається у «Віснику СКУ» (№ 5, 2021), провід української громади Австралії вручив листи представникам уряду Німеччини в Австралії із закликом зупинити будівництво газогону «Норд Стрім 2» (Nord Stream 2). За вимогою української громади листи мають бути передані канцлеру А. Меркель через дипломатичні канали.

Світовий Конгрес Українців та Асоціація Українців Великої Британії (Association of Ukrainians in Great Britain) звернулися до британського прем'єр-міністра Бориса Джонсона напередодні запланованого на 11–13 червня саміту країн G7 та закликали його надати Україні представництво на цьому заході.

Усі окреслені факти свідчать про те, що СКУ не лише центр закордонного українства, а й потужний партнер України в консолідації незалежності, демократичних принципів, основних прав людини та в просуванні її європейських та євроатлантичних прагнень.

- Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2016. С. 347–352. URL: https://idud.oa.edu.ua/wp-content/uploads/2019/10/Tezy_Conferencia_Diaspora_2016.pdf.
- [16] Українська діаспора : проблеми дослідження : тези доповідей Міжнародної наукової конференції, 27–28 вересня 2016 р., м. Острог /Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Острозька академія», Українське історичне товариство. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2016. 378 с.
- [17] Ukrainian World Congress – Світовий Конгрес Українців. Офіційна сторінка у фейсбуці. 27 квітня 2021. URL: <https://www.facebook.com/UWCongress/>.
- [18] Чупира В. Концептуальні підходи до українського націогенезу в працях дослідників з української діаспори. *Українська діаспора : проблеми дослідження* : тези доповідей VIII Міжнародної наукової конференції, 27–28 вересня 2016 р., м. Острог. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2016. С. 147–149. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/5880/>.

СТВОРЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО КЛІМАТУ ЯК ПЕРЕДУМОВА УПРАВЛІННЯ НОВОВВЕДЕННЯМИ У БІБЛІОТЕЦІ

^aЛеся Біловус, ^bОлена Васильків

^aЗахідноукраїнський національний університет (Тернопіль, Україна)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4882-4511>

^aЗахідноукраїнський національний університет (Тернопіль, Україна)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7017-8299>

1. ВСТУП

Кардинальні політичні, економічні і соціальні зміни, що характеризують сучасний розвиток суспільства, підвищили значимість інформації і статус бібліотек як найбільш демократичного джерела доступу до накопичених людством знань. Зміни вимог користувачів до якості бібліотечної діяльності, процесів переробки та надання інформації ставлять бібліотеки перед необхідністю освоєння нових соціальних та інформаційних технологій, використання сучасних засобів доступу і перетворення інформації, створення нових видів продуктів.

Бурхливі інформаційно-комунікаційні процеси останніх десятиліть призвели до цілого ряду досліджень, пов'язаних із визначенням основних принципів функціонування бібліотек у контексті розвитку суспільства знань. Україна також швидко залучається до цих процесів, бібліотечна справа також трансформується, розвивається теорія і практика бібліотечної справи. Сучасним етапом розвитку бібліотечної справи в Україні є перетворення бібліотек з центрів концентрації, зберігання друкованих творів у центри концентрації, обробки та публічного використання всіх ресурсів та основних потоків інформації. У роботах Ю. Авраєвої [1], Л. Беліної [2], О. Волошиної [4], Т. Вилегжаніної [3], Т. Гетьманової [6], О. Качанової [10], Н. Ніколаєнка [19], Г. Петрової [20], Т. Роскіної [23], Н. Тарасенко [26], Я. Хіміч [27] зроблено спробу виявити специфіку інноваційної діяльності бібліотек, запропоновано підходи до управління інноваціями в бібліотечній справі.

Фахівцям бібліотечної справи стає очевидним той факт, що саме інноваційний шлях розвитку бібліотек, оновлення всіх сторін їх життєдіяльності забезпечують виконання покладеної на них соціальної місії. Настільки ж очевидно, що усунення такого роду проблем вимагає використання науково обґрунтованих підходів до організації бібліотечної діяльності. Розробка науково обґрунтованих підходів до оновлення бібліотечної діяльності є неможливою без застосування досягнень інноватики. Це і визначило актуальність нашої роботи.

2. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Успішна реалізація інновацій багато в чому залежить від ефективності вирішення різних управлінських завдань:

– розробки концепції змін і встановлення зв'язку потенційних інновацій з корпоративними цінностями і місією бібліотеки;

- пошуку людей, здатних до ініціювання ідей і впровадження нововведень в практику;
- інформування співробітників про зміни і їх залучення до управління (планування, документування змін), вивчення ставлення співробітників до змін і своєчасного запобігання опорі нововведенням;
- організації роботи проектних груп і підбору команди виконавців проектів;
- створення певних умов, які сприяють зростанню творчої активності персоналу (системи підвищення кваліфікації; соціальних пільг, методів матеріального і нематеріального стимулювання інноваційної активності; організації конкурсів проектів і «банку ідей»);
- створення інноваційних комунікацій та інформування місцевої громади про досягнення бібліотеки.

Для реалізації інновацій, перш за все, необхідний особливий «інноваційний клімат», тобто особливі умови, що сприяють інноваційній активності персоналу й усувають різні перешкоди на шляху перетворення інноваційної ідеї в інновацію.

У всіх сферах суспільної практики процеси впровадження нового, як правило, супроводжуються опором певного кола співробітників [4; 25]. Успіх інноваційної діяльності не гарантується, що викликає невпевненість у поведінці персоналу. Стосовно змін бібліотечний персонал можна умовно розділити на три категорії. Перша – це ініціатори змін, вони активні і заповзятливі, швидко адаптуються до змін, здатні брати участь в інноваційних проектах і домагатися необхідних результатів. Другу, найбільш численну, групу складають пасивні спостерігачі, вони консервативні, менш мобільні, з побоюванням ставляться до змін, більш підвладні страху за можливі наслідки (втрату стабільності, наявного статусу та інше). Третю групу складають «опоненти». Вони або відкидають зміни, або критикують їх. Якщо у цю групу входять творчі та висококваліфіковані фахівці з великим досвідом роботи, вони можуть відчутно вплинути на результативність змін, здатні впливати на представників другої групи, схилити їх саботувати зміни.

Фахівцями в галузі соціальної психології інновацій встановлено, що найбільш типовою причиною опорі змінам є страхи втрати стабільності, що виникають у співробітників організації перед необхідністю змін [5; 12–13]. Безумовно, що бібліотечні фахівці, стикаючись з необхідністю різного роду змін, відчувають певні упередження та побоювання, і це цілком зрозуміло. Будь-які інновації, як радикальні, так і такі, що спрямовані на покращення, викликають напругу і впливають на звичний хід подій бібліотечного життя, ускладнюють функціональні обов'язки персоналу. Нововведення ставлять персонал перед необхідністю «нарощування» (поповнення) професійних знань, набуття нових умінь і навичок. Інноваційне середовище вимагає від кожного бібліотечного фахівця (керівника або співробітника) оцінки своїх сил і можливостей, свого місця в інноваційному процесі. Цілком очевидно, що певній частині бібліотечного персоналу можуть здатися непереконливими прогнозовані переваги від впровадження нового, будуть проявлятися побоювання або небажання освоювати нові знання і вміння. Інші можуть переживати через можливість втратити авторитет, визнати свою некомпетентність у нових для них питаннях професійної діяльності. Реакція персоналу може виражатися в ідеалізації минулого, його протиставленні сучасному. Співробітники будуть згадувати «минулі часи» (колишнього директора, бібліотеку «до об'єднання», до реорганізації та інше), не включатимуться в інноваційний процес або імітуватимуть визнання своєї некомпетентності у нових для них питаннях професійної діяльності.

Така ситуація можлива, якщо інновації радикальні, несподівані для персоналу, співробітники не брали участі у їх плануванні, виявилися до них професійно не підготовленими, а також якщо попередні зміни не принесли відчутних результатів, позитивно не позначилися на персоналі.

Складність впровадження нововведень у бібліотечному середовищі обумовлена роллю «традиційного» і його протиставленням «новому». Повага до традицій і їх

послідовне дотримання – риса бібліотечної спільноти. У бібліотекознавчій літературі неодноразово наголошувалося на необхідності обережного впровадження інновацій при збереженні традицій, поваги до попереднього досвіду [8; 15].

Головною перешкодою на шляху реалізації інновацій є відсутність у персоналу і керівників необхідних знань, що дозволяють адекватно використовувати нові підходи і розробки. «Нове» може сприйматися як «давно відоме». У цьому випадку впровадження «нового» ще більше буде ускладнено, оскільки персоналом не усвідомлюється проблема «браку» знань.

Відсутність знань, при необхідності впровадження нових методів роботи, змушує співробітників дотримуватися двох позицій. По-перше, шукати можливості поповнення нових знань і «швидко вчитися» новим формам і методам діяльності. По-друге, встановлювати у своїй свідомості аналог «нового» і невідомого з «відомим і добре знайомим», переконуючи себе в тому, що вони здатні впоратися з поставленим завданням. Безумовно, перша позиція продуктивна, вона дозволяє персоналу освоювати нові напрямки діяльності, шукати способи підвищення кваліфікації. Друга позиція – помилкова, оскільки може призвести до деформації суті нового явища, його дискредитації, неможливості отримання очікуваного результату.

Широке інформування персоналу про «нове», тобто про очікувані результати впровадження нових розробок, засоби досягнення цілей, можливості участі кожного співробітника в інноваційному процесі та ін., розглядаються дослідниками головною умовою створення «інноваційного клімату» в будь-яких організаціях [4; 11; 21; 25; 30; 31].

Поняття «інноваційний клімат» у контексті бібліотечної інноватики характеризує також і умови, в яких розкривається творчий потенціал бібліотечного персоналу, усуваються перешкоди психологічного й організаційного характеру, що лежать на шляху реалізації інновацій. Інноваційний клімат проявляється в особливій інноваційній культурі, що створює «атмосферу» зростання інноваційної активності, яка закріплює творчість і новаторство в якості базових ідеалів для співробітників. Інноваційний тип організаційної культури характеризується: значно більш високим освітнім рівнем співробітників, творчою обстановкою і новаторством, постійним вдосконаленням, експериментаторством і готовністю до ризику, динамізмом і мобільністю персоналу, його здатністю до вирішення нових виробничих задач [11].

На інноваційний клімат бібліотеки впливають різні організаційно-психологічні чинники: вікова структура персоналу; співвідношення різних статевих груп; наявність неформальних лідерів; поява в колективі нових співробітників (перш за все, керівників інших бібліотек (відділів) або співробітників більших бібліотек, представників інших професій). Оновлення колективу за рахунок нових співробітників може вплинути на зростання інноваційної активності персоналу бібліотеки або ж навпаки, сприяти появі суб- або контркультур. У теорії інновацій вважається, що наявність субкультур в організації означає, що персонал розрізнений на певні угруповання, які мають різні, але не антагоністичні уявлення про зміст, цінності і норми діяльності організації. У тому випадку, коли існують полярно протилежні погляди, що знаходяться в постійному конфлікті, говорять про наявність в організації контркультур [16]. Наявність контркультур – серйозний привід для керівника замислитися про форми і методи управління нововведеннями.

Для управління нововведеннями є важливим відстежувати стан організаційного клімату, прогнозувати ситуацію, виявляти чинники, що сприяють виникненню суб- і контркультур. Своєчасне визначення бажаних (позитивних) і небажаних (негативних) наслідків змін, ретельне вивчення кожного з урахуванням наявності коштів, підготовки персоналу, ставлення до них співробітників дозволяє спланувати певні управлінські дії, спрямувати зусилля керівника бібліотеки (підрозділу) на запобігання конфліктів і саботажу змін, продумати послідовність змін і заходів, що сприяють їх здійсненню.

У промисловості і соціальній сфері вважається важливим діагностувати можливості персоналу з позицій оцінки його ролі в інноваційному процесі: лідера – керівника, новатора – «генератора ідей», члена команди (проектної групи), виконавця [18; 22; 25]. Аналогічні пропозиції були презентовані і в бібліотекознавчій літературі [8; 14; 27; 29].

На нашу думку, діагностика можливостей персоналу повинна починатися з оцінки соціально обумовлених потреб співробітників бібліотеки і умов для їх задоволення в контексті інновацій. Бібліотечна професія дивовижна і багатогранна, вона дає можливість розкритися людям різного характеру, соціальної активності, темпераменту тощо. Обслуговування читачів, каталогізація, бібліографічна діяльність або зберігання фондів як процеси бібліотечної діяльності з'єднують в одному колективі людей, які по-різному виявляють себе як в особистісному, так і в професійному плані. Якщо сам процес професійної діяльності приносить співробітнику бібліотеки задоволення, то позитивні емоції можуть викликати інноваційні ідеї та дії, спрямовані на їх реалізацію. Встановивши потреби (в спілкуванні, саморозвитку, повазі та інше) і можливості щодо їх задоволення і самореалізації особистості кожного співробітника, бібліотечний менеджер може отримати бажане (інноваційну активність персоналу) без напруги і стресу як для бібліотекарів, так і для себе самого. У цьому сенсі інноваційна діяльність буде розглядатися як засіб реалізації творчих здібностей особистості бібліотекара. Однак важливо підкреслити, що ця робота з персоналом не ведеться за принципом «пропонуйте і робіть що хочете». Вона являє собою чітку кадрову стратегію, засновану на виявленні здібностей, потреб і можливостей кожного співробітника, і передбачає таку розстановку кадрів, де творчий потенціал кожного співробітника може бути використаний з максимальною віддачею. У цьому випадку, гнучкість, люб'язність, прагнення створити умови для прояву можливостей кожного співробітника – головні принципи діяльності керівника.

Іншим найважливішим питанням формування «інноваційного клімату» в бібліотеках є залучення співробітників до участі в управлінні змінами, що дозволяє мінімізувати опір і домагатися ефективності інновацій. Звісно ж, що це можливо за певних умов:

- розвитку у співробітників навичок ризикової поведінки;
- створення, поповнення та використання в стратегічному управлінні «банку ідей» бібліотеки (мережі бібліотек) на основі проведення конкурсів та колегіального обговорення проблем бібліотечної розвитку («мозкові штурми» та інше);
- використання різноманітних форм внутрішньо організаційних заходів, що об'єднують персонал, дозволяють виробити «командність» у роботі;
- заохочення ініціативи, використання методів матеріального і нематеріального стимулювання творчої активності персоналу.

Розглянемо ці умови більш докладно.

Інновації завжди пов'язані з ризиком не тільки в промисловості та економіці, а й у бібліотечній справі. Під ризиком розуміється витрата зусиль, коштів, певне співвідношення виграшу і втрат, шансів і загроз. В умовах нововведень кожен співробітник має потребу в оцінці власної здатності і готовності до змін. Перехід від емоцій до дії можливий, якщо людина здатна повірити в себе і свої можливості. В іншому випадку в особистості формується програма (вимоги) для інших (керівників, молодих співробітників та ін.) і пасивне очікування змін.

Така ситуація пов'язана з відсутністю у певної частини персоналу навичок ризикової поведінки. Вони є надзвичайно важливими для розвитку інновацій. Ризикована поведінка вимагає від фахівця певних здібностей:

- домінувати і брати на себе відповідальність;
- швидко входити в нову сферу діяльності;
- враховувати суб'єктивні та об'єктивні обставини діяльності бібліотек;
- діяти в потрібному темпі, концентрувати увагу на одних сторонах справи й ігнорувати інші;

– спиратися на потрібних справі людей, знаходити і розподіляти ресурси для реалізації інновацій;

– визначати значущих для бібліотеки осіб, потенційно готових до фінансової, матеріальної, натуральної та моральної її підтримки, розробляти стратегію фандрейзингу.

Звісно ж, що організація тренінгів з формування навичок ризикової поведінки в бібліотеках сприятиме інноваційному розвитку бібліотек.

Крім здатності до ризику, у бібліотечного персоналу необхідно розвивати навички пошуку інноваційних ідей, їх розробки і фіксації. Відомий досвід японських компаній, в яких вважається нормою зобов'язувати працівників пропонувати нові ідеї і за кращі – преміювати [7]. Аналогічні методи розвитку інноваційної активності співробітників почали застосовувати і у бібліотечній практиці.

У загальній теорії змін обґрунтовується необхідність формування в організації «банку ідей» [17]. Вважається, що він значно полегшує вибір перспективних розробок, є інструментом планування інноваційного процесу. Основною умовою його використання в управлінському процесі є оновлюваність такого «банку ідей». На нашу думку, дана форма роботи є перспективною для бібліотек. У «банку ідей» може міститися інформація про нові розробки в галузі, пропозиції співробітників, партнерів та інших осіб, зацікавлених у бібліотечному розвитку. Формування «банку ідей» в бібліотеці вимагає певної організаційної роботи, пов'язаної з розробкою порядку пропозиції інноваційних ідей, способів заохочення ініціації, спеціальних форм обліку та систематизації пропозицій. Засобом вирішення даного завдання можуть розглядатися різні внутрішньо організаційні (корпоративні) заходи: конкурси, аукціони ідей, обговорення, презентації нових перспективних для бібліотек проєктів. Такі заходи дозволяють виявляти різні точки зору на розвиток бібліотеки, колегіально розглядати всі альтернативні варіанти, вибирати ті, які найбільш прийнятні. Важливість цієї роботи полягає у забезпеченні ефективних двосторонніх інформаційних зв'язків керівної ланки зі співробітниками бібліотеки. Внутрішні комунікації сприяють розумінню співробітниками цілей, послідовності й очікуваних результатів інновацій (спонукають «внести» свій внесок у «спільну справу», залишити «слід в історії бібліотеки», перешкоджають опорі змінам); удосконаленню відносин з користувачами бібліотек (інформованість дозволяє співробітникам адекватно сприймати ситуацію і роз'яснювати споживачам мету нововведень); поліпшенню організаційного клімату бібліотеки; своєчасному виявленню нових інноваційних потреб, ініціації нових ідей.

Для створення інноваційного клімату важлива особлива атмосфера співпраці, в якій кожен співробітник відчуває себе членом єдиної команди. Особливе місце у створенні такої «атмосфери» займають дозвільні заходи (для багатьох національних бібліотек є традиційним проведення в бібліотечному колективі різних свят («Дня бібліотек», календарних подій, конкурсів на «кращого за професією», літературних вечорів тощо), спільних туристичних поїздок і подорожей). Ці заходи засновані на спільній творчості і релаксації, націлені на згуртування колективу, формування у персоналу почуття «єдиної команди».

Психологами доведено, що популярні свого часу заходи художньої самодіяльності (КВК, самодіяльні спектаклі та інше) дарували радість і задоволення від спільної творчості, були потужним засобом формування колективу. На нашу думку, відродження традицій художньої самодіяльності має великі потенційні можливості для створення інноваційного клімату і творчого розвитку бібліотечного персоналу.

На формування інноваційного клімату в бібліотеці особливо впливає визнання і заохочення досягнень новаторів. Визнання – одна з форм мотивації, що спонукає персонал до реалізації інновацій. Вважається, що при недооцінці керівником внеску певного співробітника в інноваційний процес, той може проявляти агресію і опір змінам, поступово зменшувати свій внесок, не проявляти зацікавленість, не виконувати більше того, що визначено у посадовій інструкції [28]. Урахування цього чинника в бібліотечній

справі дозволяє вирішити багато психологічних проблем інноваційної діяльності. Визнання може проявлятися по-різному: в різних формах заохочення, у підвищенні у посаді співробітника, його статусу в бібліотеці, надання певних привілеїв.

Нам видається, що творча самореалізація характерна тільки для тих бібліотечних працівників, хто впевнений у своїх силах, позитивно мислить і позитивно ставиться до дійсності. В управлінні персоналом неприпустимі прийоми порівняння одного бібліотекаря з іншим. Звісно ж, що порівняння не може викликати позитивної реакції, воно лише роз'єднує персонал (на успішних («хороших») і відстаючих («нехороших»)), сприяє виникненню субкультур (або контркультур) в організаційній культурі бібліотеки.

На нашу думку, має сенс лише порівнювати діяльність співробітника «до» і «після» навчання, участі у програмі, у тренінг-семінарі та ін. Дотримання цієї умови дозволяє керівнику стимулювати розвиток можливостей співробітника, показати йому позитивну динаміку професійного зростання, забезпечуючи при цьому позитивну реакцію в навколишніх. Кожен активний працівник має право розраховувати на визнання його ролі і внеску в розвиток бібліотеки, певні пільги і привілеї. У цьому плані особливого значення при управлінні нововведеннями в будь-яких сферах суспільного виробництва надають стимулюванню інноваційної активності персоналу [24; 25].

Як відомо, система стимулювання включає в себе форми матеріального / нематеріального стимулювання і статусні відмінності (привілеї, що їх отримує співробітник, який займає певне становище в організації). У цілому, цю систему розглядають як таку, що складається з форм грошової винагороди і набору різних пільг, так званого компенсаційного пакета, що використовується як у якості своєрідного регулятора інноваційної поведінки співробітників, їх залучення і збереження в організації, так і в якості засобу регулювання витрат. У компенсаційний пакет включають дві групи мотиваторів інноваційної поведінки, заснованих на чинниках «умов праці» та «умов зростання». До перших відносять: режим роботи, соціальні гарантії і т. ін. До других – можливість інтелектуального та професійного розвитку, підвищення професійної майстерності. У науковій літературі підкреслюється, що якщо в силу об'єктивних причин використання однієї з груп мотиваторів стримується, то виконувати компенсаторні функції і застосовуватися більш активно може інша група [6]. Для бібліотек, безумовно, важливі обидві групи чинників.

У бібліотечній справі мотиватори «умов праці» і форми матеріального заохочення новаторів (премії, надбавки, доплати) залишаються найважливішими засобами стимулювання інноваційної активності працівників, проте далеко не єдиними. Не менше значення мають мотиватори «умов зростання». Вони відкривають нові можливості для прояву ініціативи, самовираження співробітника, дають йому право отримати додаткову освіту тощо. Застосування «мотиваторів зростання» не вимагає великих фінансових витрат, оскільки вони засновані на заохоченні не в грошовому еквіваленті, а в натуральному (товари, послуги, пільги, привілеї та ін.), що задається цінностями і нормами організаційної культури.

Вплив зазначених чинників на інноваційну поведінку бібліотечних працівників стане можливим тільки за певних умов:

- включення мотиваторів в задані цінності організаційної культури бібліотеки і норми професійної діяльності (відображення в документах);
- їх використання в практиці управління персоналом в конкретній бібліотеці;
- широкої інформованості персоналу бібліотеки про можливості отримання визнання і заохочення за внесок в зміни (які заохочення, привілеї, стягнення застосовуються до співробітника, яким способом він може висловити керівництву бібліотеки своє ставлення до оцінки його внеску в зміни).

Готовність керівника і персоналу до здійснення інноваційного процесу є визначальним чинником його результативності. На кожному етапі інноваційного процесу будуть вирішуватися різні завдання управління персоналом. На етапі ініціації інновації основними завданнями управління персоналом є:

- вивчення особливостей особистісного і професійного розвитку персоналу бібліотеки, існуючих взаємин, що дозволяють оцінити можливості персоналу в умовах, що склалися (іноваційної ситуації);

- формування інноваційних установок й інноваційної свідомості в колективі, розробка чинників, що потенційно підсилюють інноваційну активність співробітників.

На етапі прийняття рішення про необхідність змін і підготовки бази здійснення інновацій в конкретних умовах основними завданнями управління персоналом є:

- створення соціальної інфраструктури змін (психологічна підготовка персоналу до нововведень, розробка комплексу заходів, що забезпечують залучення персоналу в управління змінами, широке інформування співробітників про завдання, перебіг та результати змін, стимулювання інноваційної активності бібліотекарів, формування відповідальності за здійснення інновації);

- формування кадрового корпусу керівників – лідерів (менеджерів) бібліотечних змін;

- формування норм інноваційної поведінки, прояви творчої індивідуальності та ініціативи;

- розробка умов заохочення творчої активності співробітників (премій, пільг, можливостей для навчання, підвищення кваліфікації, кар'єрного зростання, авторських гарантій і пріоритетів);

- створення середовища для творчого розвитку особистості бібліотекаря;

- визначення стимулів, що забезпечують зацікавленість керівників структурних підрозділів бібліотеки в розвитку творчого потенціалу колективу.

На етапі підготовки бібліотеки до змін основними завданнями управління персоналом є:

- формування умінь і навичок дослідника-новатора (аналізувати інноваційну ситуацію, реальний і потенційний попит на нововведення, здійснювати проєктну роботу, розвивати інноваційні відносини і комунікації);

- навчання методикам інноваційної діяльності та навичкам ризикової поведінки;

- визначення ступеня відповідальності і функцій кожного співробітника в реалізації інновацій.

На етапі впровадження нововведень і реалізації нововведень в інновації основними завданнями управління персоналом є:

- облік і своєчасне визначення позитивних і негативних, прямих і опосередкованих, очікуваних і неочікуваних наслідків впливу інноваційних змін на діяльність персоналу;

- вивчення комплексу об'єктивних і суб'єктивних чинників, що визначають характер відносин працівників до інноваційного процесу; вивчення психологічних бар'єрів і причин опору бібліотекарів змінам;

- подолання опору, коригування установок персоналу на просування інновацій у професійному середовищі.

Реалізація даного комплексу завдань дозволяє сформувати активне ставлення бібліотекарів до змін, створити і підтримати «інноваційний клімат» у бібліотеках.

3. ВИСНОВКИ

Отже, найважливішим чинником інноваційного розвитку бібліотеки є створення інноваційного клімату – особливих умов, що сприяють розкриттю творчого потенціалу бібліотечного персоналу в усуненні перешкод психологічного та організаційного характеру, що лежать на шляху реалізації інновацій. Для розвитку інноваційної діяльності

потрібне формування особливої інноваційної культури, яка характеризується більш високим освітнім рівнем співробітників, творчою обстановкою, експериментаторством і готовністю до ризику, здатністю персоналу до вирішення нових виробничих завдань.

Завданнями управління змінами є: своєчасне визначення бажаних (позитивних) і небажаних (негативних) наслідків змін, ретельне вивчення кожного з урахуванням наявності коштів, підготовленості і ставлення до них співробітників; організація всебічної підготовки персоналу до інновацій (функціональна, психологічна, інформаційне забезпечення); забезпечення «підтримки творчості», тобто створення певних умов, що сприятливо впливають на досягнення стратегічних цілей розвитку бібліотеки (навчання і перенавчання персоналу інноваційним методикам, застосування соціальних пілг і статусних відмінностей для авторів інноваційних ідей; заохочення ініціатив).

4. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Авраєва Ю. Б. Время библиотечных инноваций. *Библиография*. 2005. № 4. С. 56–61.
- [2] Беліна Л. М. Інноваційні технології обслуговування користувачів у провідних бібліотеках України. *Адаптація завдань і функцій наукової бібліотеки до вимог розвитку цифрових інформаційних ресурсів: матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 8–10 жовт. 2013р.)* / Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського, Асоц. б-к України, Рада директорів наук. б-к та інформ. Центрив – членів МААН. Київ, 2013. С. 93–95.
- [3] Вилегжанина Т. Інновації – визначальний фактор розвитку бібліотек України. *Бібліотечна планета*. 2009. № 3. С. 6–9.
- [4] Волошина О. Психологічні аспекти ефективного управління інноваційним процесом в ОБС. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/10952/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%20%D1%96%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%86%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81.pdf>.
- [5] Вплив інноваційної диспозиції особистості на динаміку професійного самовизначення. URL: http://4ua.co.ua/psychology/tb3bd78a5c53a88421316c27_0.html.
- [6] Гетьманова Т. О. Особливості проявів конфліктних ситуацій та шляхи їх вирішення на прикладі Наукової бібліотеки ХНУМГ ім. О. М. Бекетова. URL: https://openarchive.nure.ua/bitstream/document/3733/3/NB_NUUE_%20Hetmanova_TO.pdf
- [7] Іванова А. О., Пуліна Т. В., Кутідзе Л. С. Упровадження досвіду японської системи управління персоналом на українських підприємствах. URL: <http://oaji.net/articles/2019/727-1548751826.pdf>.
- [8] Інноваційний менеджмент : навч. посібник / Л. І. Михайлова, О. І. Гуторов, С. Г. Турчина, І. О. Шарко. Вид. 2-ге, доп. Київ: Центр учбової літератури, 2015. 234 с.
- [9] Інноваційні послуги публічних бібліотек : метод.-поради / Терноп. обл. універс. наук. б-ка, наук.-метод. від.; підгот. Л. М. Козачок. Тернопіль : [б. в.], 2012. 22 с.
- [10] Качанова Е. Ю. Инновационно-методическая работа библиотек: учеб. пособие. СПб. : Профессия, 2007. 336 с.
- [11] Копитко М. І. Управління інноваціями: навчальний посібник для самостійного вивчення дисципліни у схемах і таблицях. Львів : ЛьвДУВС, 2019. 292 с.
- [12] Кублікова Т. Б. Управління інноваціями : теорія та практика: навчальний посібник. Одеса : Астропринт, 2014. 236 с.
- [13] Кузнєцова О. Спрямованість інноваційності в системі рис особистості майбутнього психолога. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Психологічні науки*. 2018. № 1 (19). С. 66–73.
- [14] Маркетинг у сфері культури та мистецтв / Ф. Кольбер [та ін.]; пер. з другого англ. вид. С. Яринич; наук. ред. І. Безгін. Львів : Кальварія, 2004. 235 с.
- [15] Мармаза О. І. Інноваційний менеджмент. Харків : ТОВ «Планета-принт», 2016. 197 с.
- [16] Менеджмент: навчальний посібник / Н. С. Краснокутська, О. М. Нащекіна, О. В. Замулата ін. Харків : «Друкарня Мадрид», 2019. 231 с.
- [17] Минкина В. А. Библиотечная конфликтология: приглашение к продолжению дискуссии. *Науч. и техн. б-ки*. 2001. № 10. С. 39–48.
- [18] Москалец В. П. Психология личности : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 262 с.
- [19] Ніколаєнко Н. Інноваційна діяльність бібліотеки Української інженерно-педагогічної академії: стан і перспективи. URL: http://repo.uira.edu.ua/jsptui/bitstream/123456789/853/3/N_%20Nikolaenko.pdf.
- [20] Петрова Г. О. Організація роботи персоналу бібліотеки в умовах протиріч традиційних технологій з інноваційними. *Бібліотечний форум України*. 2007. № 1. С. 36–40.

- [21] Проблеми та перспективи розвитку інноваційної діяльності в Україні : матеріали XI Міжнародного бізнес-форуму (Київ, 22 березня 2018 р.) / відп. ред. А. А. Мазаракі. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 200 с.
- [22] Психологічні бар'єри професійного розвитку особистості. URL: <https://schkola4kotovo.ru/uk/psihologicheskie-barery-professionalnogo-razvitiya-lichnosti/>.
- [23] Роскіна Т. І. Інноваційна діяльність освітянських бібліотек – важливий чинник оптимізації науково-інформаційного забезпечення вітчизняної педагогічної науки, освіти і практики. URL: <http://www.library.edu.ua.net/datas/upload/files/roskina.pdf>.
- [24] Саламаха О. В. Управління інноваційною діяльністю підприємств та особливості її фінансового забезпечення. *Молодий вчений*. 2018. № 11 (63). С. 1193–1197.
- [25] Симанюк Е. Е., Дев'ятовського І. В. Безперервна освіта як ресурс подолання психологічних бар'єрів в процесі професійного розвитку особистості. *Освіта і наука*. 2015. № 1 (1). С. 80–92.
- [26] Тарасенко Н. Інноваційні аспекти бібліотечно-інформаційного виробництва. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. Київ, 2015. Вип. 41. С. 543–559.
- [27] Хіміч Я. О. Інноваційні зміни в бібліотеці на основі проектного, кадрового менеджменту та інноваційної діяльності бібліотек: посіб. для бібліотекарів за програм. підвищ. кваліфікації. Київ : Самміт-книга, 2012. 88 с.
- [28] Чудакова В. П. Моделі й технологія формування психологічної готовності персоналу організацій до інноваційної діяльності як чинника конкурентоздатності особистості в швидко-змінних умовах: Зб. наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України / За ред. С. Д. Максименка (гол. ред.) та ін. Київ–Алчевськ : ЛАДО, 2013. Том II. *Організаційна психологія. Соціальна психологія. Економічна психологія*. 2013. Вип. 38. С. 314–326.
- [29] Hbranchak T., Skiter T. Інтернет-маркетинг у діяльності бібліотек України. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2019. № 4. С. 36–55.
- [30] Schein E. H. *Organizational Psychology*. Prentice. Nail, 1965.
- [31] Smith J. Anex amination of the consequences of electronic innovations. *J. Interlibr. Loan, Doc. Deliv. and Inf. Supply (J. Int. Loan and Inf. Supply)*. 1998. Vol. 8, № 4. P. 71–78.

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ КОМУНІКАЦІЙНИХ ЕЛЕМЕНТІВ У РОБОТІ МУЗЕЙНОЇ УСТАНОВИ

^aДар'я Василенко , ^bЛариса Бутко

^aКременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського (Кременчук, Україна)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9052-8287>

^bКременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського (Кременчук, Україна)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8817-3381>

1. ВСТУП

Сьогодні в Україні діють музеї різних профілів: краєзнавчі, історичні, етнографічні, художні, археологічні тощо. Кардинальні суспільні зміни, що відображаються в культурі, можна простежити через призму наукової інституції – музею – яка також переживає суттєві трансформації. У XXI столітті активно розвиваються комп'ютерні технології, поширюються різноманітні соціальні мережі, тому одним із найважливіших завдань, яке ставить перед собою музей, є збереження кількості постійних відвідувачів, водночас, необхідно постійно привертати увагу нових респондентів – різного віку, соціального статусу і вподобань. Сьогодні український музей балансує між традиційними функціями музейного закладу і передовими атракційними технологіями. Проте виклики, породжені сучасною добою стрімких змін, змушують його критично переглянути свій образ як соціокультурного закладу, основною місією якого є зберігання матеріальних пам'яток культурної спадщини.

Збереження історичних артефактів, популяризація знань, залучення широкого кола відвідувачів – це головна мета діяльності будь-якого сучасного музею, і цьому покликані сприяти комунікаційні технології та їх елементи. Без імплементації комунікаційних елементів у музейний простір на сучасному етапі розвитку суспільства не можливо

повною мірою використовувати усі соціокультурні можливості музею. Загалом музей буде під загрозою зникнення. До комунікаційних елементів відносимо:

- діджиталізацію (використання повного комплексу ІТ-технологій);
- інноваційні підходи у кадровому менеджменті (командна робота, безперервний процес навчання співробітників);
- застосування PR-технологій.

Використання методів і принципів інноваційних комунікаційних стратегій у музейному просторі надає можливість виведення музейної справи України на новий рівень розвитку.

До пошуку інноваційних форм і методів комунікації із відвідувачем у межах музейного простору співробітників музею підштовхують зміни, які відбуваються в музейній аудиторії в добу постмодернізму. Йдеться про зміну ціннісних орієнтирів, про прагнення сучасного покоління до розваг у сприйнятті різних видів і форм мистецтва. У зв'язку з цим постає проблема зменшення ефективності деяких традиційних форм музейної роботи. Водночас сучасним музеям доводиться конкурувати за вільний час відвідувача з інтернет-платформами, торговельно-розважальними й культурно-дозвіллевими центрами. Як свідчать соціологічні дослідження, людина, яка побувала в одному з музеїв, із великою ймовірністю зацікавиться іншими, тому необхідно за допомогою новітніх технологій сформувати розвинену інформаційно-комунікаційну структуру, що містить у собі не лише комп'ютеризацію й інформатизацію музею, але й систему постійно діючих комунікативних зв'язків та інформаційного обміну між музеями в межах держави й глобальних мережевих альянсів у світі.

Об'єктом дослідження є формування засобів імплементації комунікаційної стратегії в процесі модернізації соціокультурних інститутів.

Предмет дослідження – імплементація комунікаційних елементів у роботі музейних установ України.

Метою дослідження є аналіз імплементації комунікаційних елементів у процесі модернізаційного розвитку музейних установ та їх вплив на піднесення рівня музейної галузі в контексті культурно-просвітницької діяльності музеїв.

Для досягнення поставленої мети дослідження було використано традиційний комплекс загальнонаукових принципів (детермінізму, відображення, єдності протилежностей) і методів (аналізу і синтезу, системний і структурний, опитування, контент-аналізу, спостереження, статистики).

Проблему розвитку та осучаснення музейного простору у своїх наукових працях розглядали Г. Аарас і З. Мазурик [1], Л. Бакаютова [3], В. Великочогота Г. Гасюк [7], В. Гордін [9], М. Каган [10], Ю. Комлев [13], С. Кнелл [12], Т. Михайлов [20], А. Мерфі [16], Н. Сімон [25], Є. Соболева [26], Т. Юрєнева [28]. У їхніх доробках окреслено теоретичні підходи розвитку музейної справи на основі застосування новітніх концепцій із врахуванням потреб суспільства в контексті соціокультурного розвитку. Науковці пропонують мультидисциплінарний підхід до імплементації інновацій і виокремлюють їх комунікаційну складову, яка є невід'ємною частиною загального процесу модернізації музейних установ.

Дослідження у галузі інноваційного розвитку музейної справи в доробку вітчизняних дослідників почали активно публікуватися на початку ХХІ століття. Тематика інноваційного розвитку в контексті комунікаційних стратегій розвитку представлена у роботах В. Банах [4], М. Белікова [5], Д. Василенко [6], Р. Маньковської [18], О. Червонник [27], С. Руденко [23], М. Рутинського [24], С. Кусковой О. Отземко [14], І. Пархоменко [22]. Головною тезою досліджень науковців є абсолютний ребрендинг музейної сфери, вони вбачають головну проблему в неефективному управлінні, недостатньому фінансуванні, недосконалому нормативному регулюванні.

У дослідженні проаналізовано комунікаційні елементи в контексті їх імплементації у роботу музейної установи. Розглянуто роль музеїв як осередків соціокультурного

простору, а також розкрито напрямки, що можуть упливати на формування культурних, національних та історичних точок зору в суспільстві. У нерозривному зв'язку із соціокультурною функцією музейного простору, із комунікаційними принципами його діяльності охарактеризовано процес діджиталізації музею та його роль у роботі сучасного музею через призму залучення відвідувачів. Проаналізовано вплив інноваційних методів управління під час реалізації кадрової політики в музеї. Окреслено роль PR у популяризації музейної установи, її колекцій та унікальних історико-культурних зібрань та залученні відвідувачів.

2. СОЦІОКУЛЬТУРНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ МУЗЕЙНИХ УСТАНОВ У КОНТЕКСТІ НОВІТНІХ ПЕРЕТВОРЕНЬ СУСПІЛЬСТВА

Музеї зберігають і представляють культурну спадщину, зміцнюють культурну ідентичність, відіграють важливу роль у вихованні патріотизму. У ньому акумульовано й осмислено досвід багатьох поколінь. Музей незамінний, адже кожне нове покоління починає свій шлях із освоєння духовного і матеріального багатства суспільства, проходить соціальну і культурну адаптацію до сучасного світу. Музеї здатні зробити істотний внесок у підвищення якості життя всіх верств населення, забезпечуючи безперервність і наступність у розвитку культури. У формуванні позитивного іміджу країн неухильно зростає роль музеїв і культурної спадщини.

Протягом багатьох десятиліть розвиток музеїв у всьому світі йде шляхом вдосконалення сформованих традиційних напрямів і форм діяльності. Однак зараз, в умовах, коли посилюються тенденції дегуманізації людства, світова спільнота усвідомлює необхідність розширення і поглиблення соціальної ролі музею, його трансформації у впливову культурно-освітню систему [21, с. 96–99].

Українські музеї сьогодні мають бути одними з найбільш доступних і динамічних громадських інституцій і важливим ресурсом збереження та розвитку культури України, єдності українського суспільства. За умови забезпечення доступності для різних верств суспільства, музей стає засобом глибокого та ефективного впливу на культуру широких мас. Те, що відбувається в століття високих технологічних змін, поступово, але неухильно, змінює умови формування соціокультурного середовища, що відбивається на орієнтирах сучасної культурної політики, відповідно, на змісті і формі діяльності музеїв. Так, музеї в останні роки відіграють вагомий роль у суспільстві – тепер вони не тільки зберігають і популяризують матеріальну і нематеріальну культурну та природну спадщину, а й зміцнюють культурну та національну ідентичність, підтримують соціальну згуртованість, вони є медіатором у сфері міжкультурної взаємодії, а також формують різні послуги, організують соціальну і культурну діяльність.

Традиційно музей – це місце узагальнення колективного досвіду людства в культурі, мистецтві, історії, антропології, етнології тощо. Так люди усвідомлюють дійсність, порівнюють минуле і майбутнє, знаходять важливі паралелі і смисли. Коли дитина маленька, батьки, бабусі-дідуся часто приводять її до музею: «Дивись, вчися, зрозумій весь сенс світу за ці півтори години в задушливому, тісному залі, малюк». Ставши дорослими, ми приходимо до музею і оцінюємо його з висоти свого досвіду, згадуючи враження дитинства.

Однак, у світі ХХІ століття музеї перестають бути беззаперечною істиною, завдяки науці та технологіям, новим знахідкам, розкопкам виявляються інші подробиці історії людства, його культурного розвитку: так, наприклад, піраміди виявляються старшими, ніж думали про них люди раніше. Тепер людство може вивчати населення планети не за черепками і залишками археологічних культур, а застосовуючи новітні технології, наприклад, тести ДНК. Відстежувати шлях руху предків багато мільйонів років тому допомагає глибокий аналіз світових льодовиків і западин. З'являються нові точки зору на походження людей, їх спосіб життя та етапи розвитку; стали можливими дослідження знайдених печер, пам'яток старовини на нових молекулярних рівнях. Змінюється світ – і

музей більше не є острівцем єдиного авторитетного знання, ми більше не розуміємо, що буде в майбутньому, тому що змінюється навіть те, що було в минулому [11, с. 57].

Музей – це платформа, де створюються громадські смисли, він утворюється з некомерційною метою. Це майданчик між наукою і ЗМІ, який допомагає розуміти культуру, і тут можна й потрібно використовувати сучасні технології. Музеї можуть виглядати не як раніше, але залишаться виставки, заходи, просто деякі з них перейдуть на онлайн-платформи, якась частина залишиться в офлайн – люди не перестають безпосередньо спілкуватися з живою природою, лісом і річкою, тому що з'явилися сучасні технології. «Музей – це місце, де ми збираємо по крихтах предмети творчості і творення саме тих людей, яких можна назвати архітекторами нашого життя. Тому історія – це баланс між сміливими людьми і бюрократами, звичної системою побудови життя і чимось новим і нестандартним», – вважає Трой Террієн [8].

У нових соціально-економічних умовах питання модернізації музеїв безпосередньо пов'язане з їх трансформацією і формуванням особливої значущості музеїв у розвитку сучасного суспільства і культури. У зв'язку з цим необхідно зазначити, що місце і роль музеїв, що зберігають в своїх фондах величезну кількість інформаційного ресурсу у вигляді історико-культурних артефактів і раритетів, істотно зростає саме в умовах глобального процесу інноваційності. Сьогодні, стаючи центрами освіти, культурної інформації і творчих інновацій, музеї «перетворюються в гнучку інституційну структуру, здатну пристосовуватися до постійно мінливих проблем і потреб» [21, с. 109].

Суспільство в межах соціокультурної пояснювальної моделі розуміється як єдність культури і соціальності, утворених діяльністю людини. Інакше кажучи, соціокультурний підхід сприяє з'ясуванню сполучення стійкого та мінливого (особистості і суспільства, культури і соціальності) і, тим самим, не протистоїть іншим підходам, а доповнює їх, робить єдиним цілим. У такому ракурсі суспільство постає як велика самодостатня соціокультурна система, що містить два типи соціокультурних трансформацій: традиціоналізація; інституціоналізація традицій та інших елементів культури і соціальної структури. Вони забезпечують пріоритет запропонованих норм і правил поведінки суб'єктів (традиційних дій) у порівнянні з можливостями інноваційних дій і лібералізацію (модернізацію) – розширення свободи вибору та відповідальності суб'єктів, збільшення можливостей для інноваційних раціональних дій.

Соціокультурна трансформація є історичним процесом, який формується багатьма поколіннями людей. Сьогоднішні реалії змушують переглянути звичні уявлення про традиціоналізацію як простий синонім доіндустріального суспільства.

Формоутворюючою підставою виступає у цьому випадку переважаючий тип особистості і соціальних зв'язків. У першому випадку – це суспільство системоцентричної орієнтації, в якому цінності та орієнтації соціуму домінують над індивідуумом, у другому – персонцентричної орієнтації, в якому домінують цінності індивідуальної свободи. Якщо раніше вважалося, що індустріалізація, а тим більше постіндустріальна модернізація, означає «кінець утопії» традиційних суспільств, то вражаючі успіхи на модернізаційному шляху суспільства, яке зберігало свою традиційність у сенсі прихильності системоцентричному типу ідентифікації, змушують засумніватися в безспірності подібних уявлень. Оскільки «традиція» (у широкому сенсі) зовсім не протистоїть «новації», так само як одна цивілізація не протистоїть іншій цивілізації» [6]. Саме тому величезний потенціал, закладений в автохтонній культурно-історичній традиції, може і повинен бути реалізований в новій інтелектуально-інформаційній цивілізації.

Переходячи до аналізу музейної практики, слід зазначити, що, незважаючи на суперечливий у цілому характер сучасної епохи, тут простежується органічна взаємодія типів соціокультурних трансформацій, тобто традиціоналізації й осучаснення. Особливо рельєфно висвітлюється цей процес при порівняльному аналізі у контексті культурної історії людства. Вивчення історії музеїв світу показує, що їх виникнення супроводжували в різних країнах різні причини і обставини. При цьому незмінним залишається погляд на античну епоху як соціокультурну передумову становлення музею. Відзначимо також, що

визначення «антична епоха» тут слід розуміти не тільки в географічному аспекті як синонім давньогрецького суспільства, а в більш широкому сенсі як культуру Стародавнього Світу. І, нарешті, античний етап позначається вченими як протомузейний період, особливістю якого є культивування всього суцього. Відомо, що «вже на зорі своєї історії людство збирало і прагнуло зберегти предмети, що мають сакральну, престижну і емоційну значущість, що представляють інтерес з пізнавальної або естетичної точки зору» [28, с. 153]. Свідченням тому є колекції предметів релігійного культу епохи неоліту, які повсюдно виявляються археологами.

Історія ж становлення і розвитку музею як специфічного соціокультурного інституту починається з епохи Античності, продовжується до сучасності та має свої закономірності становлення та еволюцію. До того ж, розвиток музею як феномену культури мав тенденцію від сакрального до секулярного. Десакралізація Західного світу, орієнтація на світський тип культури призвели до того, що вихідні загальні підстави були призабуті. Сакральне редукується до сфери релігійного (божественного) і поширюється в подібній якості на всі культурні сфери, в тому числі й на музей. У результаті перший етап розвитку музею став визначатися як протомузейний період, тобто той, що передує музею в європейському розумінні. Тим часом як він є самостійним, доленосним етапом, що містить свої характерні особливості [2].

Становлення міжнародного музейного простору передбачає взаємозв'язок зовнішніх і внутрішніх факторів розвитку:

- визначення чіткої та ясної мети розвитку музею і поступову, розгорнуту програму її досягнення;
- постійне підвищення професійних якостей співробітників та фахівців із залученням нових гуманітарних, інформаційних і телекомунікаційних технологій;
- створення спеціалізованих відділів з інформатизації, маркетингу та розвитку музейної і туристичної діяльності;
- відкритість музею у взаємодії з партнерами за різними напрямками діяльності, що передбачає нові форми і методи роботи;
- використання в діяльності музею ІТ-технологій і новітніх засобів комунікації, що передбачає освоєння нового інформаційного простору і створення інформаційних музейних ресурсів з метою подальшого їх збереження і просування;
- послідовне планування розвитку музейної діяльності в нових умовах, де визначається партнерське коло, складаються довготривалі союзні відносини, оновлюється технічна база, зміцнюється корпоративна культура, формується адекватна сучасним умовам управлінська культура [6, с. 189–200].

Ще однією особливістю сучасного музею є специфіка акумулювання історико-культурного досвіду та його трансляція за допомогою експозиції. Технологія експонування в умовах інформаційного суспільства пов'язана з модернізацією методів, прийомів, способів музейної роботи на основі принципів варіативності, гнучкості, відкритості. У той же час принцип гнучкості, тобто необхідність оптимального поєднання традиційних та інноваційних елементів музею в сучасній культурі.

2.1. Комунікаційні елементи в музейному просторі

Зважаючи на сучасну роль музеїв у суспільстві, необхідно розглянути новітні підходи до проблеми комунікації між музеєм і соціумом. Поєднання традиціоналізму та інновацій у музейному середовищі допоможе викристалізувати основні комунікаційні елементи в діяльності музею.

Музей стає гнучким і мобільним, убирає в себе нові досягнення науково-технічного прогресу, він стоїть на порозі глобальних динамічних перетворень, на пряму пов'язаних із галузями науки, мистецтва, бізнесу і культури. Сучасні успішні музеї репрезентують концентрований образ історії та культури, стають частиною інформаційного простору в умовах диверсифікації соціального середовища, зміни культурних цінностей, появи нових управлінських структур.

Під поняттям «комунікаційних елементів у музейному просторі» розуміємо класичні процеси управління музеєм і запровадження системи інновацій, що включає в себе діджиталізацію музейного простору для забезпечення нормальної життєдіяльності музейної установи.

Виділяємо дві концепції музейної комунікації. Одна з концепцій визначає, що головними елементами музейної комунікації є спілкування відвідувачів із працівниками музею, а експонати виступають у ролі предмета для цього спілкування. Друга концепція визначає пряму взаємодію відвідувача з експонатом. В обох випадках запровадження діджиталізації до комунікаційної складової музею дозволить збільшити кількість відвідувачів, підвищити рівень засвоєння нових знань і зробити навчально-виховний процес у музеї більш індивідуальним.

Особливість музейної формопередачі інформації полягає в тому, що музейна експозиція як модель дійсності реалізується через конкретні музейні предмети, передає не просто факти, але й судження, уявлення і ставлення до них. Сучасний рівень розвитку експозиції як основної форми взаємодії з відвідувачем визначає необхідність розробки найбільш ефективних підходів до її вдосконалення, які проявляються в зміні методології експозиції, заснованої на так званому концептуальному підході, або «сценарії», який передбачає розробку як наукової, так і художньої концепції представлення матеріалу. Активне використання в експозиції аудіовізуальних засобів, що є способом посилення емоційного впливу, допомагає сучасній людині адаптуватися в історико-культурному просторі музею; ансамблевий показ музейних предметів заснований на представленні їх у природному, «життєвому» взаємозв'язку. Відхід від демонстрації площинного матеріалу посилює вплив експозиції, допомагає «прочитанню» її без додаткових словесних «перекладів» [15, с. 17].

Серед послуг, які пропонують європейські музеї, можна відзначити:

- доступ до музейного зібрання;
- орієнтацію в системі культурних цінностей;
- умови для самоосвіти, спілкування, творчості, розвиток дозвілля, розваг;
- допомога в освітній і просвітницькій діяльності;
- інформаційні, довідкові, рекламні, представницькі, іміджеформуючі, туристичні, екскурсійні послуги [17].

Відкритість до подібного роду послуг, безумовно, підвищує інтерес потенційної аудиторії, але також дає можливість сучасним музеям отримати додатковий прибуток, що важливо в умовах світової кризи і обмеження фінансування. Цей, далеко не повний, перелік показує, що музей є суб'єктом декількох споживчих ринків. Значна частина музейних послуг затребувана і оплачується різними категоріями покупців: науковими організаціями, закладами освіти, органами місцевого самоврядування, благодійними фондами, комерційними компаніями, засобами масової інформації тощо. Але в цьому випадку не варто розуміти ці відносини як суто ринкові, оскільки в основі співробітництва лежить метод координації діяльності, де взаємини між мережевими організаціями забезпечуються одночасною або послідовною участю всіх її елементів.

Перед тим, як розпочати кампанію із запровадження інструментарію діджиталізації в музеї, необхідно продумати стратегію роботи з ним. Чітко визначити й сформулювати цілі, визначити цільову аудиторію, підготувати медійний контент (статті, відео-, аудіоматеріали, презентації, сайт, соціальні мережі) тощо. Наприклад, Кременчуцький краєзнавчий музей реалізував мультимедійний проєкт «Історія та культура Кременчука», що складається з 4 відеофільмів («Етнічна мозаїка Кременчука», «Традиції благодійництва у Кременчуці», «Кременчуцькі свята», «Таємниця старої ікони»). Проєкт реалізо-

ваний двома мовами: українською та англійською. Матеріали будуть використані для демонстрації у тематичних залах музею, а також під час проведення тематичних лекцій.

У музейному менеджменті відбувається запровадження і використання одночасно кількох форм діджиталізації, які необхідно постійно контролювати, перевіряти та аналізувати їх комунікацію з відвідувачами.

Із метою залучення нових груп відвідувачів, зокрема й віртуальних, необхідно ввести практику проведення віртуальних заходів. Наприклад, проведення фотоконкурсу на базі вебсайту та в акаунтах музею у соціальних мережах, головною умовою якого буде фотографія на фоні експонатів музею. Так буде розширена аудиторія відвідувачів музею, оскільки віковий діапазон найактивніших користувачів соціальних мереж становить 14-35 років. Отже, музей розвінчає уявлення про те, що його відвідують тільки люди старшого віку [6, с. 25].

Сайт і соціальні мережі музею – це унікальна можливість бути на зв'язку з потенційним відвідувачем 24/7. Відтак позитивною практикою для такої комунікації є ведення мікроблогу на різну тематику, яку можна розділити за днями тижня. Також онлайн-платформи дають можливість оперативно повідомляти останні новини з музейного життя. Таке спілкування надасть можливість розширити аудиторію, а також реалізувати освітню функцію музею.

Реалізація процесів діджиталізації в музеї може бути імплементована через використання медіа технологій, наприклад, створення презентаційних матеріалів, які будуть ілюструвати найцікавіші предмети музейного зібрання, або, у випадку краєзнавчого музею, може бути створена презентаційна модель, яка проілюструє життєпис відомих громадян / сімей міста або регіону. Такі презентаційні матеріали можуть бути розміщені на smart-стендах, а у разі їх відсутності – на онлайн-платформах музею.

До діджиталізації також відносимо й створення 3D екскурсій музеєм. Оскільки сучасна людина не уявляє свого життя сьогодні без мережі «Інтернет» і будь-яку інформацію шукає саме там, музей має пристосовуватися до цих умов і створювати можливості відвідування музею, хоча б віртуально, якщо офлайн такої можливості немає [19]. Особливо це актуально у час пандемії, коли відвідування музеїв обмежене санітарно-епідеміологічними умовами. Серед українських музеїв першим про «цифрове мистецтво» заговорили в Одеському художньому музеї, де було зроблено 3D екскурсію залами музею, підготовлено онлайн-картки експонатів із описом та історією.

Однією з головних умов реалізації комунікаційних стратегій є наявність командної роботи персоналу музею, оскільки людський фактор визначальний у процесі імплементції комунікаційних елементів у музейному просторі. Перш за все, реалізацію удосконалення кадрової політики необхідно почати з безперервного навчання працівників, ознайомлення їх із новими формами і методами роботи з відвідувачами; навчання у сфері IT-технологій та їх застосування в музеї; ознайомлення з основними прийомами маркетингових і PR-технологій тощо.

Ще одним важливим моментом кадрового менеджменту для залучення якомога більшої кількості відвідувачів до музею є корпоративна форма одягу співробітників та їх поведінка. Що стосується загальної форми одягу для співробітників, то це приємно вирізнятиме музей серед інших музейних установ, у відвідувачів буде створено позитивне враження під час першої зустрічі з персоналом музею. Також однакова форма одягу вказуватиме на те, що музей піклується про свій імідж і працює над формуванням корпоративного духу. Якщо ж музейна установа не має можливості замовити для всіх співробітників однакову форму, то можливо оголосити найпростіший дрескод, наприклад,

білий верх і чорний низ. Питання поведінки музейного співробітника є досить важливим, оскільки приємна посмішка, доброзичливість, готовність допомогти, обізнаність у питаннях, які можуть виникнути у відвідувача, відразу ж запам'ятається і залишить приємний слід у пам'яті туриста. Натомість протилежна поведінка може викликати тільки негативні спогади і «відштовхнути» людину від повторного відвідування музейної установи.

Сьогодні музей потребує не тільки спеціалістів класичних музейних спеціальностей, а й, в першу чергу, IT-спеціалістів, менеджерів, маркетологів, фахівців з PR, а також волонтерів. Кожен із них має виконувати свою частину роботи і активно співпрацювати з гідями, зберігачами музейної експозиції, науковими співробітниками тощо. Без злагодженої командної роботи не можливо буде реалізувати жодного елементу інноваційної комунікації музею з відвідувачем. Повертаючись до проблеми діджиталізації музейного простору, наголосимо на необхідності спеціалістів, які можуть започаткувати запровадження і використання IT-технологій, що є принципово важливим моментом для сучасного музею. На жаль, на сьогодні українська музейна сфера не готова до таких кардинальних змін. Для цього є кілька причин: невисока заробітна плата музейних працівників, відсутність належного технічного забезпечення, «зашкарублість» музейних працівників класичної музейної спеціалізації, які не бажають вступати в комунікацію.

2.1.1. Роль PR-комунікацій у популяризації музейної установи

У контексті посилення інтенсифікації комунікацій у зв'язку «музей – відвідувач», а також і в міжнародному співробітництві, необхідно використовувати технології PR для широкого поширення інформації про свою діяльність і партнерів. Інформація може бути як позитивною, так і негативною, це все одно впливає на імідж музею. Управління інформаційним простором стає необхідністю, а інтернаціоналізація роботи музеїв і залучення нових учасників дають можливість зламати старі стереотипи в уявленні людей про музей та музейну діяльність.

Головне завдання PR – створити позитивний клімат як в середині, так і ззовні музейної установи. Зовнішній PR складається з поточних заходів і PR-кампаній до них. Мета реалізації поточних заходів у музеї – імідж музейної установи у суспільстві, а також його розвиток. Завданням PR-кампаній є закріплення конкретних результатів, наприклад, зміна думки суспільства про музей, його популяризація, залучення нових відвідувачів. PR-кампанія складається з взаємопов'язаних акцій, флешмобів, виставок, конкурсів тощо, які рознесені в часі. Найпростіший спосіб проведення PR-кампанії – це співпраця зі ЗМІ (прес-конференції, брифінги тощо), а також висвітлення майбутніх подій на онлайн-платформах музею.

Масова комунікація визначається співпрацею установи, у даному випадку музею, та засобів масової інформації, вона виконує низку основних функцій:

- ідеологічного і політичного впливу;
- підтримання соціальної спільності;
- організації, інформування, освіти та розваги [2].

Музей покликаний формувати культурне середовище тієї місцевості, у якій він знаходиться. Музейна робота спрямована на виховання почуття суспільної самосвідомості; через свої виставки і заходи музей звертається до кожного відвідувача, емоційно впливаючи на аудиторію, навчаючи і розважаючи одночасно. Таким чином долається дефіцит інформації, підвищується статус музею, оскільки виявляється його своєрідність серед інших соціокультурних установ.

Фахівці вважають, що знання аудиторії, її реальних інтересів, запитів, потреб – найслабша ланка в організації музейної роботи. Більшість музейних працівників

переконані, що звичні форми роботи і методи взаємодії з відвідувачами є єдино правильними і що мова, якою вони говорять з публікою, їй абсолютно зрозуміла, доступна та відповідає очікуванням. Тим часом, за даними соціологічних досліджень, музейні співробітники намагаються повідомити відвідувачам одне, а ті бачать у музеї щось зовсім інше. Професійна шкала інтересів і цінностей не завжди відповідає реальним установкам й інтересам аудиторії. За допомогою контактів із відвідувачами музейні працівники можуть з'ясувати їхню думку щодо філософії і місії музею, форм презентації його колекцій і каталогів, його наукової і освітньої роботи. Оперативне реагування на побажання відвідувачів дозволить музею модернізувати свою роботу.

Крім споживачів, у комунікації беруть участь і партнери музею, кооперація з якими для досягнення спільних цілей може стати джерелом нових проєктів і додаткових фінансових надходжень. Природними партнерами музею є:

- інші музеї;
- соціокультурні установи – театри, бібліотеки, виставкові центри;
- школи та університети;
- підприємства туризму;
- інші організації і добровільні товариства, які мають схожі з музеєм цілі [18, с. 338].

Як правило, ці організації не уявляють собі можливостей музею, і тому музей повинен сам виявити ініціативу, звертаючись до них із пропозиціями співпраці. Це можуть бути:

- освітні проєкти із залученням системи освіти або виставки з історії підприємств, установ, організацій, що фінансуються ними;
- розробки з історії краю для туристичних агентств;
- експозиції, що створюються у фойє театрів, кінотеатрів, будинків культури.

Навіть невеликий музей, використовуючи свої кадрові можливості і гнучку систему договірних субпідрядів, може виступати як інформаційний банк, дослідний центр, дизайн-бюро. Музей допомагає й іншим установам і організаціям створювати свій імідж, здійснювати комунікації. Це можуть бути проєкти спільних виставок або програм.

У музейній PR-діяльності можуть брати участь інші організації та установи, діяльність яких не обов'язково реалізується у сфері культури. Відомі випадки, коли музейні комплекси впливали на життя міста в цілому, як це сталося з Більбао (Іспанія), який став всесвітньо відомим туристичним центром через відкриття в ньому Музею сучасного мистецтва Гугенхайма. Також прикладом реалізації спільного проєкту краєзнавчого музею з підприємствами міста є проєкт під назвою «Кременчук: улюблене місто», реалізований Кременчуцьким краєзнавчим музеєм на замовлення керівників підприємств міста Кременчук. Метою проєкту було створення книги, яка б ілюструвала історію створення і розвитку великих промислових підприємств міста Кременчука.

Під час дослідження для підтвердження його практичної значущості було проведено соціологічне опитування на тему «Тематична лекція в музеї – це цікаво?». Учасники опитування відвідали тематичні лекції з історії міста Кременчука протягом вересня – жовтня 2020 року, які проводилися Кременчуцьким краєзнавчим музеєм. Респонденти отримали анкету з трьома питаннями на які необхідно було дати коротку відповідь «Так» чи «Ні».

1. Чи зацікавила Вас інформація, яку Ви почули під час лекції?
2. Ви готові відвідати музей, щоб побачити експозицію, присвячену темі лекції?
3. На вашу думку, такі тематичні лекції необхідні для популяризації історії міста і музейної експозиції? (Рис. 1).

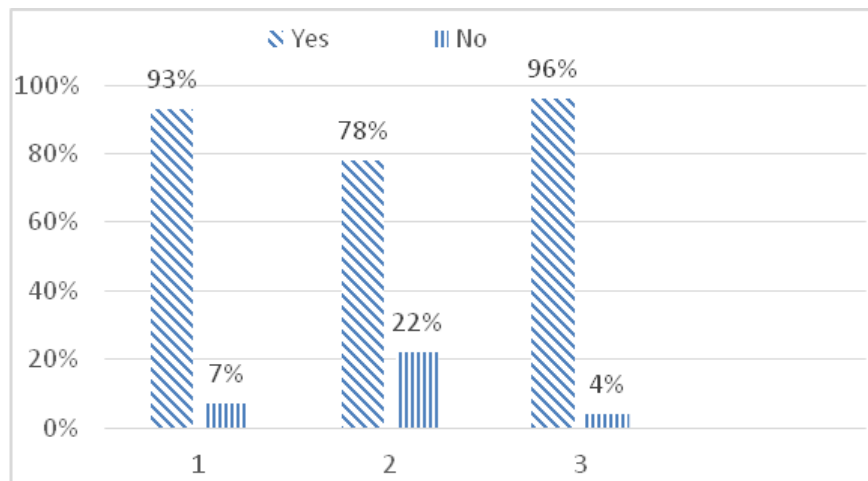

Рис. 1. Результати соціологічного опитування «Тематична лекція в музеї – це цікаво?» (Джерело: авторська розробка)

Усього було опитано 43 респонденти. На перше запитання 93 % опитаних дали позитивну відповідь «Так» і тільки 7 % відповіли, що інформація не була для них цікавою. 78 % респондентів готові відвідати музей, щоб побачити експозицію, присвячену темі лекції, 22 % негативно поставилися до цієї пропозиції. Ідея щодо проведення тематичних лекцій з історії міста на базі краєзнавчого музею сподобалася 96 % опитаних, 4 % виступили проти.

3. ВИСНОВКИ

Отже, під модернізацією ми розуміємо акцент на потребах відвідувача. Необхідні також якісно оформлені, читабельні тексти і візуально-просторове рішення, легкість маршрутів і не перевантажені експонатами сучасні вітрини, спеціально розроблені путівники і технічні засоби. Сучасний відвідувач прагне багаторівневих експозицій, які спонукають до запитань і роздумів. Необхідне розроблення інтерактивних музейних занять для цільових груп, у яких відвідувачі беруть безпосередню участь: збирання пазлів із текстів, проведення квестів, ігри-відгадування, пошук експонатів за фрагментом тощо. Також відвідувачі прагнуть до залучення їх до різних зустрічей із представниками науки, культури і мистецтва, що будуть пов'язані з діяльністю музею. Музей має працювати з волонтерами, які будуть залучені до різних масових акцій.

Для залучення додаткових коштів, які б могли бути спрямовані на застосування інноваційних технологій у музеї, необхідно кооперуватися з турфірмами («постачання» туристів до музею для збільшення прибутків від продажу вхідних білетів і сувенірної продукції), із закладами мистецтв (організація виставкової діяльності місцевих митців), організаціями креативної індустрії (оренда приміщень музею для проведення різноманітних заходів, які потребують особливої камерності музейних приміщень) тощо.

Стосовно українського музейного простору відзначимо, що український музей, будучи все ще ригідним і традиційним, намагається відповідати на виклики сучасності, йде шляхом перетворення на відкритий творчий соціокультурний центр із високим рівнем конкурентоспроможності. Українські музеї несуть у собі не лише історичну пам'ять та досвід у вигляді матеріальної спадщини, але й економічне, політичне, культурне, ідеологічне навантаження, і це, в свою чергу, викликає необхідність модернізації та «осучаснення» музеїв. Новітні партисипаційні практики повільно, але все-таки знаходять місце в українському музейному просторі, що демонструють дослідження різноманітних проєктів. Але розвиток музеїв відбувається дуже повільно – переформатовано лише маленький відсоток об'єктів музейного простору. Великі українські музеї у 2020 році почали підлаштовуватися під події, пов'язані з пандемією COVID-19, використовувати

онлайн технології для залучення відвідувачів. Так, наприклад, онлайн-лекція, яку проводить Одеський художній музей, збирала близько 35 тисяч переглядів, ту ж практику було запроваджено й у Харківському літературному музеї. У Національному художньому музеї України було поповнено «Ютуб» канал відеоекскурсіями.

Але відсоток українських музеїв, які не займаються переформатуванням, залишається дуже великим. Ці проблеми пов'язані з низкою перешкод: недостатністю фінансування та професійних кадрів, ідеологічною заангажованістю, незацікавленістю у музеї як у місці, де можна цікаво провести час, статичністю музейної політики та відсутністю стратегій практичного характеру саме для українського музейного ландшафту. Це надає поштовх до глибшого дослідження вже реалізованих проєктів та створення новітніх стратегій модернізації музеїв на основі акумуляції зарубіжного досвіду з урахуванням української специфіки сьогодення. При цьому залучення новітніх явищ до музейного середовища – партисипації, ребрендингу та storytelling – дасть змогу створити музей – культурний центр, який буде відповідати вимогам та викликам сучасного українського суспільства.

4. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Аарас Г., Мазурик З. Музей: менеджмент та освітня діяльність. Львів, 2009. 224 с.
- [2] Актуальность музея в современном мире. URL: http://olketanu.kz/index.php?option=com_content&task=view&id=131&Itemid=4.
- [3] Бакаютова Л. Н. Модернизация деятельности музеев: отечественный и зарубежный опыт (на примере музеев связи): автореф. дис. ... канд. культурологии: 24.00.03. Санкт-Петербург, 2008. 22 с.
- [4] Банах В. М. Музейні інновації та інтерактивність у теорії та практиці музейної справи. *Historical and Cultural Studies*. 2016. Т. 3, № 1. С. 1–5.
- [5] Белікова М. В. Запровадження інноваційних технологій в музеях України. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2015. № 43. С. 326–330.
- [6] Vasylenko D., Butko L., Maslak V., Domitrak Yu. The role of innovative management facilities in museums activities. *Socio-Cultural Management Journal*. 2020. № 2. S. 107–121. doi:<https://doi.org/10.31866/2709-846x.2.2020.222649>
- [7] Великочого В., Гасюк Г. Основи музеєзнавства, маркетингу та рекламно-інформаційної діяльності музеїв. Івано-Франківськ : Плай, 2005. 64 с.
- [8] Gaimari C. The Guggenheim's Troy Conrad Therrien on ufos and transcendent architecture. The only biannual Magazine for Architectural Entertainment. URL: <https://pinupmagazine.org/articles/interview-troy-conrad-therrien-ufo-transcendent-architecture-caroline-gaimari>.
- [9] Гордин В. Э., Хорева Л. В., Дедова М. А. Совершенствование музейного менеджмента на основе развития событийной деятельности. *Известия Санкт-Петербургского государственного экономического университета*. 2014. № 4 (88). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sovershenstvovanie-muzeynogo-menedzhmenta-na-osnove-razvitiya-sobytiynoy-deyatelnosti>.
- [10] Каган М. С. Философия культуры. Санкт-Петербург : Петрополис, 1996. 310 с.
- [11] Ключкина А. Кризис или виток в развитии? *Музей*. 2009. № 2. С. 56–57.
- [12] Knell S. The Contemporary Museum. *Shaping Museums for the Global Now*. London: Routledge, 2018. 250 с.
- [13] Комлев Ю. Э. Организация маркетинговой деятельности в музее: автореф. дис. ... канд. культурологии: 24.00.03. Санкт-Петербург, 2005. 24 с.
- [14] Кускова С. С., Отземко О. В. Сучасний український музей: новітні практики. 2019. URL: <http://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/download/7594/7596>.
- [15] Лубчак В. Чому більшість українських музейників боїться інтерактиву? *День*. 2012. № 20. С. 17.
- [16] Murphy A. Technology in Museums – introducing new ways to see the culture world. URL: <https://advisor.museumsandheritage.com/features/technology-museums-introducing-new-ways-see-cultural-world/>.
- [17] Майстровская М. Т. Музейный образ – поиски и находки. *Музейная экспозиция*. 2016. № 10. С. 338–356.
- [18] Маньковська Р. В. Музеї України у суспільно-історичних викликах ХХ – поч. ХХІ ст. Львів, 2016. 406 с.

- [19] Maslak V., Vasylenko D. The practice of using interactive multimedia installations in museum activity. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2018. № 2, С. 67–70. doi: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.2.2018.161478>
- [20] Михайлова Т. Б. Менеджмент музеєв. Екатеринбург : ЕГУ, 2019. 88 с.
- [21] Музейный просвет : Сборник статей / Под ред. М. Б. Пиотровского и А. А. Никоновой. СПб., 2009. 384 с.
- [22] Пархоменко І. Складові формування попиту на культурні івенти України (на прикладі музеїв). *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Менеджмент соціокультурної діяльності*. 2019. № 1. С. 134–154. doi: 10.31866/2616-7573.1.2019.170662
- [23] Руденко С. Б. Музей в негативному дискурсі модернізації. *Вісник національної академії керівних кадрів культури і мистецтва*. 2018. № 4. С. 178–183.
- [24] Рутинський М. Й., Стецюк О. В. Музеєзнавство. Київ, 2008. 428 с.
- [25] Simon N. The Participatory Museum. Santa Cruz, CA: Museum, 2010. 388 p.
- [26] Соболева Е. С., Эпштейн М. З. Маркетинговый подход к управлению музеем. *Кунсткамера вчера, сегодня, завтра*. 1997. № 2. С. 166–202.
- [27] Червоник О. Арсенальний модернізм. *Korydor*. URL: <http://www.korydor.in.ua/ua/opinions/arsenalnyi-modernizm.html>.
- [28] Юренева Т. Ю. Музей в мировой культуре. Москва : Русское слово, 2003. 536 с.

ПРОГРАМА ЄС «КРЕАТИВНА ЄВРОПА» В УКРАЇНІ: ІНФОРМАЦІЙНИЙ РЕСУРС ДО ДИСЦИПЛІН ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНОГО ЦИКЛУ

Оксана Ількова

*Національний авіаційний університет (Київ, Україна)
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1766-8483>*

1. ВСТУП

Європейський Союз давно і послідовно фінансує мистецтво та креативні індустрії, допомагаючи народжуватися новим цікавим проектам, які змінюють суспільство на краще. Протягом останніх 20 років існувало безліч різноманітних програм, за якими проекти могли отримати фінансування. Проте у 2013 році керівництво ЄС вирішило, що набагато ефективнішим буде об'єднати все це під єдиним началом. І наступного року Європейський Союз запустив найбільш амбітну програму з підтримки креативних індустрій у своїй історії [10]. Так народилася «Креативна Європа» – масштабна рамкова програма Європейської Комісії, спрямована на підтримку та посилення конкурентоспроможності європейського культурного, креативного й аудіовізуального секторів, а також збереження, розвиток та просування культурного та мовного розмаїття країн Європи. Відповідальним за реалізацію програми від імені Європейської Комісії є Виконавче агентство з питань освіти, аудіовізуальних засобів і культури ЄС (EACEA) [10], президент Урсула фон дер Ляєн.

Застосування сучасних інформаційних технологій у навчанні – одна з найбільш актуальних і стійких тенденцій розвитку світового освітнього процесу. Інформатизація істотно вплинула на процес придбання знань, інтенсифікувала освітній процес, збільшила швидкість сприйняття, розуміння та глибину засвоєння величезних масивів знань. Дослідження конкретних прикладів використання інформаційних ресурсів у різних галузях знань до навчальних дисциплін різних спеціальностей виглядає доцільним. Розгляд можливостей використання програми ЄС «Креативна Європа» в Україні у якості інформаційного ресурсу при вивченні дисциплін інформаційно-комунікаційного циклу є цілком прийнятним. Це дасть можливість ефективніше досягати програмних результатів навчання освітньо-професійних програм певних спеціальностей, зокрема спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Йдеться про удосконалення викладання низки дисциплін указаної спеціальності першого (бакалаврського) і другого

(магістерського) рівнів вищої освіти, а саме: «Соціальні комунікації», «Інформаційно-аналітична діяльність», «Організація виставкової діяльності», «Менеджмент бібліотечних і архівних установ», «Організація та управління діяльністю інформаційних та аналітичних установ», «Інформаційний менеджмент», «Організація зв'язків з громадськістю», «Маркетинг інформаційних продуктів і послуг», «Державна інформаційна політика», «Масова інформація та комунікація» та ін. Методика викладання зазначених дисциплін повинна забезпечувати реалізацію основних принципів дидактики, зв'язок теорії з практикою, активність і самостійність здобувачів вищої освіти, поєднання абстрактності мислення з наочністю у викладанні, глибину засвоєння та доступність знань. Це має реалізуватися під час проведення лекційних, семінарських, індивідуальних занять, самостійної роботи студентів, консультацій, диференційованих заліків, іспитів та різноманітних форм позааудиторної роботи.

Інформаційний ресурс у нашому дослідженні визначається як особливий вид ресурсу, який будується на ідеях і знаннях, накопичених у результаті науково-технологічної діяльності людей у деякій предметній галузі, та поданий у формі, придатній для накопичення, реалізації і відтворення.

1.1. Мета дослідження

Мета дослідження – виявити та проаналізувати успішні практики участі України в реалізації програми Європейської Комісії «Креативна Європа», розкрити значення використання цієї програми в Україні як інформаційного ресурсу при вивченні навчальних дисциплін освітньо-професійних програм спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».

Основні завдання полягають у аналізі інформаційних джерел із теми дослідження, розкритті сутності можливостей програми «Креативна Європа», наданні пропозицій із використання програми «Креативна Європа» у якості інформаційного ресурсу в освітньому процесі.

Об'єкт дослідження – електронізація, медіатизація, інтелектуалізація культурного та освітнього простору.

Предмет дослідження – програма Європейської Комісії «Креативна Європа» в Україні.

1.2. Історіографія

Виникнення та розвиток інформаційного суспільства припускає широке застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освіті, що визначається багатьма чинниками. Ця проблематика все частіше потрапляє сьогодні у фокус пошуків науковців. З-поміж різноманіття праць варто виділити роботи таких вітчизняних дослідників та практиків, як: В. Бахрушин [2], Л. Ісак [6], Т. Савельєва [19], С. Тітов [20], Г. Швачич [24], А. Шелестова [25]. Вагомим внеском стала поява навчального посібника авторського колективу з м. Дніпра [24]. У посібнику описуються і характеризуються новітні інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі. Автори зазначають, що інформатизація суспільства – це глобальний соціальний процес, особливість якого полягає в тому, що домінуючим видом діяльності у сфері суспільного виробництва є збирання, нагромадження, продукування, оброблення, зберігання, передавання та використання інформації [24, с. 7]. Загалом автори вказують, що інформаційно-комунікаційні технології допомагають в організації зворотного зв'язку і забезпечують нелінійність викладу навчального матеріалу.

Т. Савельєва [19] розкриває сутність процесу медіатизації життя сучасного суспільства, яке, на думку автора, на сьогоднішньому етапі розвитку набуває рис мережевого. Провідну роль у ньому відіграє комунікація. Атрибутом сучасної комунікації є медіа. Мережева організація суспільства передбачає залученість людей до глобального інформаційного простору, що формується, з його різноманітними мережевими структурами, нову організацію

сфер життєдіяльності індивіда, соціальних інститутів суспільства. [19, с. 185]. В. Бахрушин зазначає, що інформатизація в українській освіті відбувається значною мірою хаотично і детально зупиняється на причинах цього явища [2].

Більшість дослідників сходяться на думці, що інформаційний ресурс – сукупність документів у інформаційних системах – має низку характерних особливостей, наприклад, на відміну від матеріальних ресурсів він практично невичерпний, а з розвитком суспільства і зростанням використання знань обсяги інформаційного ресурсу зростають. Під інформаційною технологією розуміють сукупність методів, засобів, прийомів, що забезпечують пошук, збирання, опрацювання, передавання інформації між людьми.

Г. Швачич, В. Толстой, Л. Петречук, Ю. Іващенко, О. Гуляєва, О. Соболенко, аналізуючи процес інформатизації, вказують на такі його складові: електронізація – поширення електронних технологій на різні сфери людської діяльності; медіатизація – процес удосконалення засобів збору, зберігання і поширення інформації, в якому головним носієм інформації і даних стає електронний носій; комп'ютеризація – процес удосконалення засобів пошуку і обробки інформації на основі впровадження комп'ютерної техніки; інтелектуалізація – процес розвитку знань і здібностей людини до сприйняття та породження інформації [24, с. 7-8].

Спроба дослідити використання програми Європейської Комісії «Креативна Європа» в якості інформаційного ресурсу для вивчення дисциплін інформаційно-комунікаційного циклу, наскільки автору відомо, робиться вперше.

1.3. Методологія дослідження

У ході дослідження використано загальнонаукові методи синтезу і аналізу при опрацюванні публікацій та сайту «Креативна Європа Україна»; емпірико-аналітичний та порівняльний при вивченні досвіду отримання та реалізації проєктів програми «Креативна Європа» в Україні. Використання описового методу та методу аналізу дало можливість охарактеризувати рамкову програму Європейського Союзу «Креативна Європа» в Україні як інформаційний ресурс.

2. ОСНОВНА ЧАСТИНА

2.1. Програма ЄС «Креативна Європа» в Україні як інформаційний ресурс

Програма Європейського Союзу «Креативна Європа» була розрахована на 7 років (із 2014 до 2020 року) і охоплювала всі культурні ініціативи.

Обсяг цієї ітерації програми становив 1,46 млрд євро. Вони розподілялися відповідно до таких компонентів:

- підпрограма «Культура» створена для живопису, театру, музики, збереження культурної спадщини тощо – 31 %;
- підпрограма «Медіа» фінансує аудіовізуальні проєкти: кіно, відеоігри, проєкти для телебачення та цифрових платформ тощо, на це спрямували 56 % бюджету;
- ще 13 % пішло на фінансування міжсекторальних програм – в тому числі, на роботу Національних бюро програми, одне з яких є і в Україні [11].

Головним викликом для програми є те, що культурний та креативний сектори недостатньо використовують потенціал єдиного ринку ЄС та сусідів. Європейський Союз має 24 офіційні мови, три абетки і близько 60 регіональних мов та мов меншин. Це дуже фрагментує ринок, що доводить і статистика, адже лише 13 % європейців були на концерті артиста з іншої європейської країни і 4 % – на виставі театру з іншої європейської країни [11].

Тож найбільшу увагу «Креативна Європа» приділяє саме міжнародним проєктам та продукції різних країн.

«Креативна Європа» надає фінансову підтримку проектам, які відповідають пріоритетам програми, а саме:

- міжнародна мобільність;
- розвиток аудиторії;
- нові бізнес-моделі;
- перехід до використання цифрових технологій;
- тренінги та освіта;
- культурна спадщина;
- міжкультурний діалог, сприяння соціальній інтеграції мігрантів та біженців [18].

1. Програма «Креативна Європа» спрямована на фінансування проектів та ініціатив, які націлені на зміцнення культурного різноманіття, а також відповідають потребам та викликам сектору культурних та креативних індустрій [17].

2. До програми входять не лише країни ЄС, але й ті європейські країни, які тісно співпрацюють з Європейським Союзом, – усього 41 країна [11]: усі 27 членів ЄС; країни, які бажають доєднатися до ЄС (Таблиця 1) та Норвегія і Туніс – країни, які зацікавлені долучатися до культурного простору європейського континенту.

Таблиця 1. Країни «Креативної Європи»– не члени ЄС

Країни-кандидати на вступ до ЄС	Потенційні країни-кандидати на вступ до ЄС	Країни Східного партнерства
Албанія Ісландія Північна Македонія Сербія Чорногорія	Боснія і Герцеговина Косово	Україна Вірменія Грузія Молдова

Наша держава долучилася до програми «Креативна Європа» у 2016 році після підписання у листопаді 2015 року Угоди між урядом України та Європейською Комісією про участь України у програмі «Креативна Європа» [11]: програма Європейського Союзу для сектору культури та креативності.

Із метою реалізації Угоди та координації залучення до програми українських учасників в Україні створено Національне бюро «Креативної Європи», яке розвиває програму на національному рівні, сприяє обміну інформацією та пошуку партнерів, надає консультативну підтримку заявникам, співпрацює з національними бюро «Креативної Європи» інших країн. Національне бюро «Креативної Європи» в Україні має інформативний, змістовний, інтерактивний та зручний для користувачів вебсайт [11], з якого можна дізнатися про керівний та менеджерський склад бюро. Команда молодих людей, професійних, амбітних, які вміло популяризують «Креативну Європу». Сайт бюро українською і англійською мовами має такі основні рубрики і сторінки:

- Підпрограми
- Про програму «Креативна Європа»
- Умови участі у програмі
- Пошук партнерів
- Посилання на пошуковій інших країн
- «Креативна Європа» в Україні
- Усі новини
- Усі події
- Історії успіху
- Медіа-кіт
- Бюро інших країн

- Грантові можливості для українських організацій
- Часті питання
- Команда
- Контакти

Національне бюро «Креативної Європи» в Україні активно використовує соціальні мережі «Фейсбук» та «Інстаграм», наприклад, розміщує онлайн-курси «Підготовка заявки на програму «Креативна Європа».

Зі сайту можна дізнатися [11], що Національне бюро програми ЄС «Креативна Європа» в Україні:

- здійснює промоцію програми на національному рівні в секторі культурних та креативних індустрій в Україні;
- надає безкоштовні консультації, інформацію та технічну підтримку українським аплікантам під час процесу подачі грантової заявки;
- організовує заходи, які сприяють обміну актуальною інформацією, нетворкінгу та пошуку партнерів між потенційними аплікантами програми;
- поширює інформацію про можливості фінансування проєктів в інших країнах;
- сприяє поширенню та промоції успішних проєктів;
- співпрацює з іншими Бюро з метою пошуку партнерів та обміну найновішою актуальною інформацією щодо програми «Креативна Європа».

У рамках підпрограми «Культура» передбачено 4 канали фінансування: «Європейські платформи», «Європейські мережі», «Проєкти у галузі співробітництва», «Художній переклад» [17]. Подати заявку на участь може організація будь-якої форми власності, яка є діючою і має статус юридичної особи (у деяких конкурсах – не менше 2 років) [17]. Отже, можуть подаватися і державні, і комунальні підприємства, і громадські організації, і органи місцевого самоврядування. Кожна організація повинна продемонструвати свою інституційну спроможність і самостійно визначити бюджет. Коли йдеться про проєкти міжнародної співпраці до 200 тис. євро, то 60 % дає «Креативна Європа», а 40 % організація має знайти самостійно [18]. Це не означає, що організація має внести власні кошти, це може бути фінансування від інших грантодавців, меценатів, спонсорів, окрім бюджету ЄС. Вітається власний внесок, навіть якщо він декілька відсотків, організація у такий спосіб показує Єврокомісії, що у майбутньому сподівається на прибуток і самофінансування. Це є гарантією того, що проєкт не закрийється протягом 1–4 років, поки буде тривати фінансування з боку ЄС [12]. Якщо організація не в змозі залучити 40 %, то грант від ЄС не можна буде отримати у розмірі 100 %, а лише 70–80 %, які надаються траншами [12]. Останній транш організація отримає після звіту за всі 100 % бюджету, тобто усе фінансування від ЄС можливе за результативною діяльністю. Якщо ж організація має намір взяти участь у великому проєкті, наприклад, на 2 млн євро, то потрібно шукати партнерів, навіть до 5, важливо, щоби серед них були закордонні [12]. Адаптивність митців на теренах Європи – один із пріоритетів «Креативної Європи».

Упровадження програми «Креативна Європа» в Україні, а також використання досвіду роботи національного бюро цієї програми в Україні, Українського культурного фонду, Міністерства культури та інформаційної політики України у промоції програми «Креативна Європа», представлення інформації про програму на їхніх вебсайтах постає привабливим інформаційним ресурсом для вивчення окремих дисциплін інформаційно-комунікаційного циклу. Інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій та технологій навчання є одним із важливих напрямів розвитку сучасної вищої освіти. Інтерактивність, інтенсифікація процесу навчання, зворотний зв'язок – помітні переваги новітніх технологій. У цьому контексті доцільною постає пропозиція здобувачам вищої освіти проаналізувати програму «Креативна Європа» за 2014–2020 у цифрах. Для цього можна скористатися офіційними вебсайтами [10; 11; 17; 21].

Цікавим джерелом для вивчення навчальних дисциплін і оволодіння фаховими компетентностями є порівняльний аналіз кількості проєктів програми «Креативна Європа» у різних країнах (табл. 2).

Таблиця 2. Проєкти «Креативної Європи» 2014-2020 у країнах

Країни-лідери	Сусіди України	Пострадянські країни
Франція – 148	Угорщина – 41	Латвія – 16
Італія – 130	Польща – 31	Литва – 13
Іспанія – 98	Румунія – 15	Естонія – 6
Словенія – 89	Словаччина – 3	Грузія – 8
Німеччина – 84		Вірменія – 1

Варто зауважити, що на 2020 рік Україна має 8 реалізованих проєктів. Студенти можуть зробити висновки, використовуючи вебсайт Національного бюро програми ЄС «Креативна Європа» в Україні [11], що орієнтирами для нашої держави на майбутнє можуть бути такі країни як Сербія – 53; Болгарія – 46; Албанія – 23.

Цікавим для аналізу здобувачами вищої освіти може стати рубрика сайту національного бюро програми ЄС «Креативна Європа» в Україні «Часті питання» [22], як спосіб налагодження комунікації в межах відкритого діалогу.

2020 рік завершився і разом із ним добігла кінця семирічна ітерація програми ЄС «Креативна Європа», але Європейський Союз затвердив новий бюджет програми на наступні 2021–2027 роки, який становить 2,4 млрд євро, що на 63 % більше від попередньої [11]. Отже, можливості «Креативної Європи» відкриті для всього континенту і України. А щоб скористатися цими новими можливостями, Національне бюро програми Європейського Союзу «Креативна Європа» в Україні продовжує докладати зусиль, проводить багато заходів, зокрема, міжнародні нетворкінги. Спільно з освітньою платформою «Креативна Практика» запущено безкоштовний онлайн-курс «Європейські гранти для культурних та креативних проєктів» [11]. У ньому покроково пояснюється, як залучати грантові кошти – від вибору конкурсу у підпрограмах «Креативної Європи» до подачі звітності щодо втілення проєкту. Участь вітчизняних організацій у проєктах «Креативної Європи» є наочним прикладом того, що Україна і Європа – разом.

2.2. Використання українських історій успіху «Креативної Європи» у навчальному процесі закладів вищої освіти

Із 2017 року Україна почала активно брати участь у програмі «Креативна Європа», перші успіхи маємо у підпрограмі «Культура», у конкурсі «Проєкти міжнародної співпраці». 3-поміж них на окрему увагу заслуговують:

- Поліфонія
- Територія натхнення
- COLAB QUARTER
- BRAVE KIDS

«Поліфонія» – це проєкт міжнародного культурного співробітництва Угорщини, України та Франції, головними завданнями якого стали фіксація останньої живої пісенної традиції українського села, впорядкування фольклорного архіву та інтеграція української культурної спадщини до сучасного світового контексту. Головним інституційним партнером від України є Національний центр народної культури «Музей Івана Гончара» [15]. Ініціатор та керівник проєкту – Міклош Бот, угорський музикант та етнограф. Він розпочав експедиції Україною ще 2014 року, згодом об'єднав українських та угорських дослідників, науковців, музейників. Як зазначають учасники проєкту, пріоритетними завданнями для них стали фіксація української нематеріальної спадщини найсучаснішими технологіями та забезпечення доступу до неї [15; 16]. Студенти можуть ознайомитися та описати онлайн-ресурс, що містить онлайн-архів музичного фольклору, онлайн-карту з геокодами та ін.

У рамках міжнародного проєкту «Територія натхнення» у 4 європейських країнах створена мережа артрезиденцій із метою поживлення культурного життя у сільській місцевості. Одна з них – в селі Урич на Львівщині, де знаходиться середньовічна фортеця Тустань. Головний ініціатор прокату – словацька природоохоронна організація Mashaop International, від України виконавцем стала громадська організація «Тустань». 115 художників з 12 країн взяли участь у 12 артзаходах та отримали доступ до чудових місць і можливість продемонструвати свої артроботи широкій аудиторії [1]. За допомогою інформації з відкритих джерел студенти можуть відслідкувати, які потужні імпульси розвитку отримали локації проєкту, особливо у туристичній привабливості.

Міжнародний проєкт «COLAB QUARTER» за участі Іспанії, Франції та України мав на меті знайти нові шляхи для взаємодії з мешканцями міст та заохотити їх до горизонтальної моделі управління [5], створення умов для сталого і всебічного розвитку місцевих громад та територій їхнього проживання, побудови громадянського суспільства. Цей проєкт локального культурного розвитку в Україні впроваджує громадська організація «МістоДія», яка організовує культурні простори, наповнює їх змістом. Студенти можуть спробувати сформулювати власні пропозиції, які могли би бути реалізовані цим проєктом.

Ідея приєднатися до проєкту «BRAVE KIDS» належить маленькій жіночій благодійній організації зі Львівської області «Наші візії». Цей легендарний дитячий мистецький фестиваль зародився у Польщі [3] і в рамках «Креативної Європи» знайшов однодумців у Грузії, Словаччині, Румунії та Україні. Щороку фестиваль проводиться в новій країні. У 2018 році він відбувся у Львові, куди запросили дітей із різних країн світу. На кожному такому фестивалі учасники обмінюються своїми надбаннями – танцями, співами, кухнею, але саме на рівні підлітків. Місія фестивалю: допомогти дітям розкрити таланти і повірити у себе. У ході фестивалю проводяться майстер-класи у форматі «діти вчать дітей», також учасників відправляють на практикуми – вони живуть у місцевих мешканців і знайомляться з різними світоглядами та культурами [23]. Використовуючи сайт фестивалю [3], здобувачі вищої освіти можуть промоніторити як трансформувалася цей захід під час пандемії COVID-19, які можливості відкривають електронізація та інші сучасні інформаційно-комунікаційні технології.

У освітньому процесі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» та інших спеціальностей доцільно використовувати й інші приклади конкурсу «Проєкти міжнародної співпраці». За допомогою сайту Національного бюро програми ЄС «Креативна Європа» в Україні [7], студенти можуть дізнатися про позитивний досвід українських учасників із 2017 до 2020 роки, з'ясувати особливості проєктів, фінансування, представлення їх за допомогою інтернет-сервісів, характеризують наповнення контенту.

Варто окремо зауважити студентам про конкурс «Художній переклад» і грантові можливості, які отримало українське видавництво «Астролябія» у 2017–2020 роках для розповсюдження, промоції, перекладу і видання класичних та сучасних творів європейської художньої літератури з латинської, англійської, іспанської, французької, німецької, ірландської, польської мов [4; 9]. Також варто наголосити, що завдяки програмі «Креативна Європа» було перекладено 18 українських книг на різні мови [14], серед них твори таких авторів: Тарас Прохасько, Сергій Жадан, Артем Чапай, Наталка Сняданко, Юрій Андрухович, Андрій Курков, Любка Дереш.

На особливу увагу заслуговує підпрограма «МЕДІА» і конкурс «Кінофестивалі», адже 2 українські кінематографічні форуми отримали підтримку «Креативної Європи» [8; 13]: київська «Молодість» у 2019 році і Одеський міжнародний кінофестиваль, який у вересні-жовтні 2020 пройшов онлайн. Студентам буде цікаво ознайомитися з досвідом проведення заходу у онлайн-форматі, охарактеризувати, які при цьому використовувалися технології для віддаленої роботи. Також студенти можуть промоніторити, які українські кінострічки побачили світ саме завдяки програмі «Креативна Європа» [7].

Пізнавальною для студентів спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» є підпрограма «Міжсекторальна співпраця», а саме конкурс «Поєднання культури та аудіовізуального контенту через цифрові технології» [7].

Із метою засвоєння теоретичних знань, вироблення у здобувачів вищої освіти практичних умінь і навичок роботи з потоками інформації з відкритих джерел, для активізації та урізноманітнення їхньої самостійної роботи можна запропонувати підготувати медіадослідження на тему «Креативна Європа: з якими країнами працюють українські апліканти» з мультимедійною презентацією результатів.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

На сучасному етапі розвитку суспільства однією з актуальних педагогічних проблем є застосування новітніх інформаційних технологій в освітньому процесі закладів вищої освіти. Провівши дослідження, можна зробити висновки, що програма Європейського Союзу «Креативна Європа» у якості інформаційного ресурсу дієва і досить перспективна для підвищення творчої активності здобувачів вищої освіти. Студент стає суб'єктом навчання, він може самостійно здобувати необхідну інформацію і навіть уміти винайти, сконструювати необхідні для цього способи дій. Інформаційно-комунікаційні технології навчання відповідають вимогам сучасного часу, надаючи змогу комплексного підходу до покращення освітнього процесу практично за будь-яким напрямком, заощаджуючи час та забезпечуючи високий рівень засвоєння матеріалу. При цьому варто відзначити роль та значення інтернету як одного з інструментів доступу студентів до інформаційних ресурсів, що дозволяє включатися в єдиний культурний та освітній простір, підвищуючи тим самим якість освіти.

Розглядаючи значення програми ЄС «Креативна Європа» як інформаційного ресурсу при вивченні дисциплін інформаційно-комунікаційного циклу, варто зауважити на доцільності її використання для більшості навчальних дисциплін спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» бакалаврського та магістерського рівнів вищої освіти.

Також слід зазначити, що цей інформаційний ресурс сприяє підвищенню інтересу та загальної мотивації до навчання завдяки новим формам роботи і причетності до пріоритетного напрямку науково-технічного прогресу; активізації навчання завдяки використанню привабливих і швидкозмінних форм подачі інформації; формування вмінь та навичок для здійснення творчої діяльності; інтелектуалізації освітнього процесу; виховання інформаційної культури; посилення медіаграмотності; інтенсифікації самостійної роботи студентів.

Роблячи акценти на історіях успіху українських організацій у програмі «Креативна Європа», аналізуючи міжнародну колаборацію, розкриваючи можливості та механізми отримання грантів, викладач має спонукати студентів до участі у майбутньому у цій програмі Європейського Союзу за підтримки культурних та креативних індустрій.

4. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Areas of Inspiration. URL: <https://machaon.eu/detail-project/areas-of-inspiration/>.
- [2] Бахрушин В. Інформаційні ресурси освіти. URL: <http://education-ua.org/ua/analytics/411-informatsijni-resursi-osviti>.
- [3] BRAVEKIDS. URL: <http://bravekids.eu/>.
- [4] Видавництво Астролябія. URL: <https://astrolabium.com.ua>.
- [5] COLAB QUARTER. URL: <http://colabquarter.org/>.
- [6] Ісак Л. М. Проблеми інформатизації технологій навчання на сучасному етапі: досвід та перспективи вітчизняної науки. *Актуальні питання сучасної інформатики*. 2016. № 3. С. 164–168.
- [7] Історії успіху. URL: <https://creativeeurope.in.ua/p/successstories>.
- [8] Кінофестиваль «Молодість». URL: <https://creativeeurope.in.ua/p/molodist>.
- [9] Класична та сучасна європейська література в Україні. URL: <https://creativeeurope.in.ua/p/astrolabium>.
- [10] Креативна Європа. URL: <https://www.culturepartnership.eu/ua/publishing/creative-europe>.
- [11] Креативна Європа Україна. URL: <https://creativeeurope.in.ua/>.

- [12] Креативна Україна в контексті програми ЄС «Креативна Європа». URL: <https://euprostit.org.ua/practices/134281>.
- [13] Одеський Міжнародний Кінофестиваль (ОМКФ). URL: https://creativeeurope.in.ua/p/oiff_ce.
- [14] Переклади українських книг за допомогою «Креативної Європи». URL: https://creativeeurope.in.ua/p/creative_europe_translations.
- [15] POLYPHONY Project. URL: <https://www.polyphonyproject.com/en>.
- [16] Проект ПОЛІФОНІЯ Невідома Україна. URL: <https://www.polyphonyproject.com/uk>.
- [17] Програма «Креативна Європа». URL: <https://ucf.in.ua/p/creative-europe>.
- [18] Про програму «Креативна Європа». URL: <https://creativeeurope.in.ua/p/about>.
- [19] Савельєва Т. П. Медіатизація в мережевому суспільстві: зміст та тенденції. *Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки*. 2012. № 2. С. 185–192.
- [20] Тітов С. В. Інформаційно-освітнє середовище навчального закладу: розвиток засобів і способів комунікаційної й інформаційної взаємодії. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2014. Вип. 43. С. 144–150.
- [21] Український культурний фонд. URL: <https://ucf.in.ua/>.
- [22] FAQ. URL: <https://creativeeurope.in.ua/faq>.
- [23] Фестиваль BRAVE KIDS. URL: https://creativeeurope.in.ua/p/brave_kids_festival.
- [24] Сучасні інформаційно-комунікаційні технології : навч. посіб. / Швачич Г.Г. та ін. Дніпро : НМетАУ, 2017. 230 с.
- [25] Шелестова А. М. Характеристика сучасного інтегрованого інформаційно-комунікаційного простору вищого навчального закладу. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2013. Вип. 39. С. 235–241.

КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ УСТАНОВ СОЦІАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ В МЕРЕЖІ «ІНТЕРНЕТ» У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Жанна Паскал

Національний авіаційний університет (Київ, Україна)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8499-7853>

1. ВСТУП

Сучасні реалії життя спонукають суспільство вносити корективи та шукати шляхи переорієнтації класичної моделі діяльності відповідно до викликів часу. На початку 2020 р. Україна зіткнулася з проблемою поширення гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, та оголошенням урядом локдаунів і введенням карантинних обмежень. Боротьба з новим вірусом привела до радикальної переорієнтації діяльності в усіх сферах життя, не стали винятком і архівні установи, музеї та бібліотеки. Їм також необхідно було шукати шляхи виходу з ситуації, що склалася навесні 2020 р., і, перш за все, потрібно було розробити алгоритм дій і спиратися в подальшій практичній діяльності на відповідні методичні розробки та галузеві рекомендації. З огляду на це, установи через мережу «Інтернет», яка сьогодні є одним із прогресивних засобів репрезентації інформації в усіх сферах, проводять культурно-просвітницькі заходи та пропонують доєднатися до них широкій інтернет-аудиторії. Віртуальні музеї, вебсайти архівів, електронні бібліотеки, що акумулюють, зберігають та розширюють доступ до систематизованих та каталогізованих фактів із різних галузей знань, надають можливість українському суспільству отримувати інформацію про своє минуле та шукати і знаходити необхідні матеріали, маючи мінімальну кількість контактів.

Тому актуально сьогодні розглянути процес адаптації цих інституцій до нових умов діяльності, адже більшість з них навесні 2020 р. пережили кризу, подолати яку змогли далеко не всі. Ті, хто продовжив роботу, визначили пріоритетною формою комунікацій – онлайн-комунікації. Так, за даними опитування The Network of European Museum Organisations, майже 70 % музеїв посилили свою присутність в інтернеті, а найбільшу популярність серед установ мають ті онлайн-сервіси, що потребують менших

додаткових фінансових ресурсів та спеціалізованого досвіду і навичок (хештеги в соціальних мережах, заходи навколо вже наявної онлайн-колекції тощо) [4].

Метою дослідження визначено узагальнення ключових напрямів у культурній та освітній діяльності музеїв, бібліотек та архівних установ України у період дії обмежувальних заходів щодо відвідування наукових і культурних установ. Виходячи із мети, завданнями дослідження стали: переглянути наявну історіографічну базу з обраної проблеми та виокремити актуальні на сьогодні роботи; дослідити процес організації культурно-освітньої діяльності обраних центральних та обласних науково-культурних установ на офіційних сайтах, сторінках у соціальних мережах і на відеохостингу «Ютуб».

Матеріал дослідження може бути використаний при підготовці фахівців спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» у ході вивчення таких дисциплін, як «Соціальні комунікації», «Електронні ресурси та інтернет-комунікації архівних та бібліотечних установ», «Документно-інформаційні фонди», «Вступ до фаху», «Архівознавство», «Музейний маркетинг» та ін.

2. КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК, АРХІВІВ ТА МУЗЕЇВ У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Варто зазначити, що культурно-освітня діяльність є одним із важливих практичних напрямів комунікації, яка здійснюється в процесі безпосереднього контакту з аудиторією у музеях, бібліотеках, архівах, а також за їхніми межами. Традиційними формами культурно-освітньої діяльності зазначених установ є: лекції, консультації, наукові читання, гуртки, студії, клуби, конкурси, олімпіади, вікторини, зустрічі з цікавими людьми, концерти, літературні вечори, театралізовані вистави, кіноперегляди, музейне свято, музейна гра. Т. Курченко у статті «Інноваційні форми культурно-освітньої діяльності музейних установ України у світлі сучасних потреб інформаційного суспільства» зазначила, що «музеї мають переглянути весь спектр традиційних форм культурно-освітньої діяльності, модернізувати їх та ввести до їхнього арсеналу нові форми, що відповідають сучасним тенденціям і запитам» [8].

Із часом широкого використання набули майстер-класи, уроки живопису або музейні пленери, квести та театралізовані квести, інтелектуальні турніри, воркшопи (workshops, тобто навчальні майстерні-лабораторії), кінопокази, інтерактив з фолловерами (конкурси та ін.) тощо. Для дитячої аудиторії, окрім популярних інтерактивних екскурсій та квестів, пропонують практичні семінари, майстерні та курси, програми на День народження тощо [14].

Досліджуючи інноваційні форми культурно-просвітницької діяльності дитячих бібліотек України, Ю. Мишко вказала, що «найбільш популярними та найчастіше використовуваними формами робіт виявились театралізовані вистави, навчальні заняття, конкурси, акції, проєкти, фестивалі, презентації, ігри, квести, флешмоби, виставки, екскурсії» [10]. У процесі аналізу автором визначено форми заходів, які можна вважати інноваційними. Інноваційні заходи поділено на заходи технологічного спрямування, соціально-психологічного впливу, інформаційно-комунікаційного та мистецького спрямування [10].

Керівник культурно-просвітницького центру НБУВ Н. Солонська зазначила: «Нині для культурно-просвітницької діяльності – період створення нових концепцій і моделей активнішого спілкування з суспільством; пошук форм ефективнішого поширення знань, наукових досягнень, корисної інформації, створення дедалі більшої комунікації між членами суспільства; залучення його в мережу традиційних та електронних бібліокомунікацій» [21].

Введення карантинних заходів спонукали установи соціальної пам'яті шукати нові напрями в реалізації своєї культурно-освітньої діяльності. Останнім часом подібній проблематиці присвячена значна кількість інформаційних повідомлень у пресі [3; 4; 7], однак вони мають оглядовий характер та не аналізують проблему у повній мірі. Зокрема у

статтях Т. Богуш «Пандемія COVID-19: виклики й особливості діяльності бібліотек» [2] та Ю. Федорів «Wiki бібліотека і хроніки карантину» [25] автори підкреслюють, що пандемія коронавірусу COVID-19 змусила бібліотеки України «розробляти власні форс-мажорні стратегії, які враховували такі етапи, як робота в умовах карантину, вихід із карантину та подолання наслідків, корегування подальшої роботи» [25].

3. ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕКАМИ, АРХІВАМИ ТА МУЗЕЯМИ У ПЕРІОД 2020 – СЕРЕДИНИ 2021 РР.

Об'єктами дослідження культурно-освітньої діяльності установ соціальної пам'яті в мережі «Інтернет» у період локдауну та жорстких умовах обмеження доступу до приміщень обрано центральні та обласні установи, а саме: музеї – Національний музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків і Музей мистецтв Кіровоградської обласної ради; архівні установи – Центральний державний кінофотофоноархів України ім. Г. С. Пшеничного та Державний архів Миколаївської області; бібліотеки – Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого та Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка.

Зауважимо, що задля забезпечення збереження музейних предметів Музейного фонду України Національним науково-дослідним реставраційним центром України, на замовлення Міністерства культури та інформаційної політики, було розроблено рекомендації [19], що визначали порядок та основні вимоги до організації процесу збереження предметів, колекцій, зібрань Музейного фонду України на період встановлення карантину або обмежувальних заходів.

Національний музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків як один із ключових музеїв України, що зберігає унікальні пам'ятки світового мистецтва, змушений був оперативно змінювати формат своєї роботи. В інтерв'ю журналісту одного з українських видань генеральна директорка музею К. Чуєва повідомила: «...пандемія нам вкотре продемонструвала, що немає на рівні держави чи місцевої влади плану дій у разі надзвичайних ситуацій, які дозволяють з найменшими втратами чи стресами подолати їхні наслідки. Культурні інституції України виявилися дуже вразливими – як, власне, в усьому світі. Єдина наша перевага в тому, що ми звикли працювати в умовах хронічного стресу» [3]. І дійсно, з поширенням коронавірусної хвороби музейні працівники постраждали фінансово, перебуваючи у вимушених відпустках. Постала проблема зі зміною вже розроблених графіків виставкової діяльності та публічних презентацій. Поступово відновивши міжособистісні професійні контакти, музейники повернулися до роботи, широко використовуючи в тому числі і віддалений доступ, онлайн-спілкування на різноманітних платформах, підготовку наукових статей на попередньо зібраних матеріалах та освоєній доступній інформаційній базі культурних, наукових установ інших країн, тощо.

Культурно-освітня робота музею у цей період спрямовувалася на підготовку до щорічної звітної конференції «Ханенківські читання» та на підготовчі роботи з реалізації низки проєктів: виставки одного з найцікавіших творів музею – триптиха «Спокуси Святого Антонія», виконаного в майстерні І. Босха, який повернувся після тривалої реставрації; презентації в рамках виставки «Дар Василя Щавинського (1868–1924)» твору французького художника XVIII ст. П'єра Гудро «Коханці (Блудний син з повією)» тощо [3]. На офіційному вебсайті музею [15] ще на початку 2020 р. з'явився віртуальний 3D-тур – прогулянка постійними експозиціями музею для детальнішого ознайомлення з тими культурними національними скарбами, що зберігаються у його стінах. Також музейниками були розроблені спеціальні окремі програми для родин із дітьми, дорослих, студентів і школярів. Програми Музею Ханенків – це заходи різні за тематикою та форматом. Вони вдосконалюються відповідно до запитів аудиторії та новацій у музейній

справі, культурному дозвіллі, педагогіці, психології тощо (програми з відкритим або усталеним сценарієм, камерні та масштабні, різні за тематичним фокусом).

Значно активізувалась освітня діяльність музейних співробітників на сторінці музею у мережі «Фейсбук». Зокрема почали з'являтися короткі відео із зображенням картин того чи іншого автора, а поряд – текстове доповнення із детальною інформацією про митця та його роботи; короткі відеоповідомлення, приурочені до свят чи пам'ятних дат, розроблені для знайомства відвідувачів у віртуальній реальності з культурним надбанням, що зберігається у музеї [13]. Сторінку наповнювали також інформацією щодо запланованих освітніх заходів у музеї – постійних суботніх волонтерських екскурсій «Ранні пташки», що проводяться в залах основних експозицій; концертів-лекцій авторського сімейно-просвітницького музичного циклу «Рояль в дитячій», що знайомлять дітей та дорослих з творчістю видатних постатей в історії європейського музичного мистецтва [20].

Цікавим став культурно-освітній проєкт музею з публікації відгуків відвідувачів минулого століття, що зберігаються у книгах відгуків відвідувачів Музею Ханенків у Науковому архіві музею. Завдяки цим книгам можна простежити, як змінювалося ставлення та розуміння мистецтва пересічними громадянами, виходячи з політичної кон'юнктури того часу, а також стилістичні особливості письма та мови.

В умовах обмеженого доступу відвідувачів до експозиції музею, його працівниками саме у період пандемії було започатковано спеціальну рубрику, в якій автори детально розповідали про певний експонат тієї чи іншої колекції. На розсуд відвідувача сторінки було представлено зображення експоната та додавався широкий інформаційний текст із історією появи в музеї, основними характеристиками та призначенням.

Співробітники музею звернули увагу і на людей з особливими потребами, адже в Україні, як і в усьому світі, відсоток реальних та потенційних користувачів вебпродуктів зростає з року в рік. Однак недоступність цих сайтів для людей із інвалідністю та з іншими ситуативними обмеженнями доступу відсікає значну аудиторію, чим дискримінує її та базові права людини на рівний доступ до суспільних, зокрема культурних ресурсів. Крім того виключення значного сегменту потенційних користувачів напряду перешкоджає розвитку інституції чи компанії, обмежує її публічну присутність. Тому особливим ноу-хау музею стала розробка першого в Україні інклюзивного вебсайту музею із дотриманням міжнародних норм інклюзивного ІТ-дизайну відповідно до Web Content Accessibility Guidelines для людей із особливими потребами. Вебсайт покликаний забезпечити максимальний доступ до контенту користувачам із вадами зору, слуху, руху тощо [16].

Як бачимо, робота музею не припинилася із введенням карантинних обмежень, музейники шукали та знайшли можливості поширювати освітні знання для широкого загалу користувачів.

У такій же епідеміологічній пастці опинився і обраний для аналізу один з обласних музеїв – комунальний заклад «Музей мистецтв Кіровоградської обласної ради» (далі – Музей мистецтв) [11]. Співробітники одразу ж визначили умови подальшої діяльності – на офіційному вебсайті установи було розміщено повідомлення про обмеження кількості відвідувачів та обов'язкове дотримання ними усіх протиепідемічних вимог та соціальної дистанції. У квітні 2020 р. Тетяна Ткаченко, директорка музею, у студії одного з регіональних телеканалів розповіла, що музей намагається крокувати у ногу з потребами суспільства, тому активно долучається до розвитку віртуальних комунікацій. Насамперед, щоб забезпечити освітні потреби суспільства, музейники вже з перших тижнів карантину заповнювали сайт актуальною інформацією щодо появи нових експонатів, організації віртуальних виставок, екскурсій, ознайомчих промороликів, публікації каталогів і збірників тощо. Через низку причин, насамперед фінансових, музей не створив професійну 3D-екскурсію залами, однак робота у цьому напрямі ведеться [23].

Зазначимо, що музейники Кропивницького вже з початку введення карантинних обмежень активно наповнювали офіційний вебсайт установи, особливу увагу приділивши освітнім, навчальним процесам. Так, у вільному доступі на сайті – оцифрований альбом Музею мистецтв, де, окрім чудових малюнків, відвідувачі можуть ознайомитися з інформацією про історію створення закладу, переглянути найбільш цікаві музейні предмети, насамперед ужиткового мистецтва, роботи художників XIX–XX ст., декоративні зразки тощо [1]. Естетично-просвітницький та національно спрямований вектор виховання висвітлено у презентації і демонстрації на сайті на початку 2020 р. набору листівок «Лицарі степу». До видання увійшли твори образотворчого та декоративно-ужиткового мистецтва з фондowego зібрання. Комплект має 24 листівки, у створенні яких було використано 53 предмети.

Цікавим кроком музейників стала організація «Виставки у вікні», яку можуть переглянути перехожі. Її присвячено людям, які пересуваються на інвалідних візках. На сайті музею у розділі «Виставка однієї картини» подано розгорнуту інформацію про її експонати. Активно розроблялися віртуальні виставки: «Червоний смерч Україною пронісся» до Дня пам'яті жертв Голодоморів в Україні; віртуальна експозиція з фондowego зібрання Музею мистецтв «Майдан 2013–2014 – ми пам'ятаємо», що презентує роботи художників, кожен з яких бачить подію своїм особливим поглядом; віртуальна виставка творів «Філософсько-ліричні мотиви...» члена Національної спілки художників України, кераміста, лауреата обласної премії у галузі архітектури, геральдики та вексилології і декоративно-прикладного мистецтва ім. Якова Паученка М. Фірсова до 75-річчя від дня народження; віртуальна експозиція творів художника-земляка, члена Національної спілки художників України А. М. Дворського (1948–2010) до 10-ої річниці пам'яті та ін. Усі віртуальні виставки супроводжуються якісним детальним описом події, учасників, причин і наслідків. Матеріал несе ґрунтовний інформаційно-освітній контент та є корисним для усіх груп населення. Окремим напрямом можна виділити проведення віртуальних майстер-класів співробітниками музею для молоді і дітей – «Виготовлення кошика із паперу»; «Виготовлення чохла для телефону „Маки”»; «Виготовлення обкладинки для блокнота з фетру» та ін.

Розробляється і сторінка музею у мережі «Фейсбук» [12], де окрім значної кількості ознайомчих фотоматеріалів демонструється також відеоконтент із робочого повсякдення музейних працівників.

На жаль, музей, так само як і Музей Ханенків, не має власного каналу на відеохостингу «Ютуб», однак відеоматеріали про актуальні новини установи можна знайти на каналі «Суспільне Кропивницький» та навіть порівняти діяльність музею з роботою інших установ області подібного типу [22].

Архівним установам України також необхідно було шукати шляхи виходу з ситуації, що склалася навесні 2020 р., і перш за все потрібно було розробити алгоритм дій і спиратися в подальшій практичній діяльності на відповідні методичні розробки та рекомендації. Уже в березні 2020 р. з'явилася «Зразкова пам'ятка користувача про відвідування архівної установи в умовах ослаблення карантину» [18]. Документ визначав кроки співробітників щодо забезпечення доступу користувачів до архівних документів із певною переорієнтацією процесів: попередню реєстрацію для роботи в читальній залі; подачу замовлень на видачу справ і копіювання необхідних документів, використовуючи безконтактні засоби: телефонний і онлайн-зв'язок (електронна пошта, бланки форм заяви користувача, замовлення на видавання справ у читальну залу, замовлення на копіювання технічними засобами архіву на сайтах архівних установ тощо).

Державні архівні установи України на офіційних вебсайтах та сторінках у соціальних мережах розмістили повідомлення про введення попередньої реєстрації користувачів для надання їм доступу до документів. В архівних установах створювалися електронні черги користувачів і визначався працівник, відповідальний за ведення цієї

електронної черги. На сайті кожної з державних архівних установ з'явився спеціальний графік завантаженості читальних залів та наявності вільних місць.

Зауважимо, що Центральний державний кінофотофоноархів України ім. Г. С. Пшеничного (ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного) [27] як одна із центральних архівних установ для налагодження якісної, продуктивної роботи відвідувачів на офіційному вебсайті та сторінці у фейсбуці розмістив повідомлення щодо роботи читальної зали, яка мала здійснюватися з урахуванням протиепідемічних вимог. Також повідомлялося про запровадження дистанційної (письмової, електронної та у телефонному режимі) реєстрації для можливості відвідати каталоги, читальну залу та отримати доступ до документів. Повідомлення містили посилання на офіційні документи, прийняття яких і призвело до зміни формату роботи архіву. Далі вказувалися усі доступні засоби зв'язку із архівом: телефони, поштові та електронні адреси тощо.

Наступним кроком, після упорядкування організаційних питань, стало розширення присутності архіву в освітньому і культурному просторі, спираючись насамперед на дистанційні засоби комунікації. У цьому контексті варто розглянути онлайн-виставки як спосіб познайомити користувачів із цікавими та малодослідженими документами, що містяться в архівосховищах ЦДКФФА ім. Г. С. Пшеничного. На сайті було розміщено цілу серію тематичних документальних виставок:

- «А в це ніхто не вірив...» – фотодокументи початку нападу Німеччини на Радянський Союз;

- «Для мене кіно – то життя» – до 80-річчя від дня народження українського актора І. В. Миколайчука, де представлені фотодокументи, що розповідають про творчий шлях режисера; знакові кадри з фільмів, знятих Іваном Миколайчуком на Київській кіностудії художніх фільмів імені О. П. Довженка в різні роки; портретні знімки маестро під час зустрічей з глядачами, з'їздів кінематографістів тощо. Виставка також доповнена фрагментом із кінофільму «Білий плах із чорною ознакою», де Іван Миколайчук зіграв роль Петра;

- «Майстер новели» – до 150-річчя від дня народження українського письменника В. С. Стефаника та багато інших.

Кожна фотовиставка супроводжується розгорнутою інформативною статтею відповідно до тематики. Представлено також низку унікальних аудіозаписів та відеоматеріалів (наприклад, запис голосу С. Крушельницької, С. Сабадаша, фонозаписи творів письменниці О. Іваненко у виконанні майстрів української сцени Д. Франька, О. Кусенко та ін.).

Ще одним кроком освітньої діяльності архіву стало налагодження контактів зі студентством. Було проведено двотижневу навчальну логіко-герменевтичну практику студентів II курсу спеціальності «Філософія» історико-філософського факультету Київського університету імені Бориса Грінченка. Також були організовані онлайн-заняття – студенти слухали ознайомчі лекції про систему архівних установ України, унікальність та особливості ЦДКФФА ім. Г. С. Пшеничного. Натомість студенти Школи візуальних комунікацій «School of visual communication» під час організованої для них екскурсії ознайомилися з історією архіву, основними напрямками його діяльності, складом і змістом аудіовізуальних документів, умовами їх зберігання та формами використання.

Публікування та постійне оновлення на офіційному вебсайті і сторінці у соціальній мережі «Фейсбук» інформації про процес оцифрування архівних документів, повідомлень про доступ до електронних версій описів фондів архіву також значно активізувався. Освітня діяльність співробітників архіву здійснювалась у різних формах: участь у дистанційних засіданнях міжнародних науково-практичних конференцій, вебінарах, круглих столах, що стосувалися проблем розвитку архівної галузі України. Детальна інформація про ці заходи періодично з'являлася на сторінці архіву у фейсбуці [28].

Архівні установи областей України також активно долучилися до переходу на онлайн-формат своєї діяльності. Хотілося б звернути увагу на організацію роботи в

державному архіві Миколаївської області. З початком пандемії розгорнулася робота щодо розміщення на офіційному вебсайті [5] сканованих метричних та будинкових книг. Будинкові книги є документами адміністративного, загальногромадянського обліку. На кожний будинок сформовано окрему прошнуровану книгу, в якій міститься важлива інформація про всіх осіб за місцем проживання: звідки і коли прибула людина, її повне ім'я, прізвище та по батькові, місце народження, національність, сімейний стан, вік, рід занять та місце роботи, номер квартири, чи користується особа виборчими правами. Є відомості про дату вибуття з місця проживання в разі переїзду людини та її нова адреса. У деяких будинкових книгах наведений поквартирний перелік мешканців. Будинкові книги є неоціненним джерелом даних як для професійних істориків, генеалогів, краєзнавців, екскурсоводів, так і для пересічних користувачів, що прагнуть знайти відомості про своїх родичів, які проживали у Миколаєві напередодні Другої світової війни.

Додатково розміщено алфавіти до метричних книг (старі) та алфавітні покажчики (нові). При цьому розробники попереджають про незадовільну якість покажчиків, укладених у церквах і РАЦСах. У практиці роботи з виконання запитів з'ясовано, що іноді запис міститься в алфавітному покажчику, а в метричній книзі або книзі РАЦСу він або відсутній, або книга не збереглася. Тоді цей запис є єдиним джерелом для підтвердження факту народження, шлюбу, смерті. Разом із тим є випадки, коли запис не включено до покажчика, а в метричній книзі чи книзі РАЦСу він наявний. Тому не слід покладатися лише на покажчики, потрібно обов'язково перевіряти метричну книгу чи книгу РАЦСу. Робота з оцифрування документів та виставлення їх на сайті триває.

Непередбачуваність у вигляді епідемії коронавірусу поставила й бібліотеки України у ситуацію швидкого реагування і розвитку онлайн-сервісів. Бібліотечні установи закривалися на карантин, користувачі стали віддаленими, але від того не менш важливими та потрібними. Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого [17] як провідний державний культурний, освітній, науково-інформаційний заклад запропонувала скористатися онлайн-інформаційними ресурсами: електронним каталогом, базами даних, електронною бібліотекою «Культура України», віртуальною довідкою та виставками нових надходжень документів. Як методичний центр бібліотека дає поради колегам щодо продовження надання мінімальних освітніх та інформаційних послуг (залежно від можливостей кожної бібліотеки):

- ознайомлювати з онлайн-сервісами бібліотеки (електронні ресурси (електронні бібліотеки, бази даних повнотекстових ресурсів, дослідницькі бази даних, що доступні 24/7), віртуальні довідки, блоги);
- популяризувати ресурси, що можуть стати у нагоді в освітньому процесі, який зараз і в школах, і в університетах відбувається дистанційно;
- залишатися на зв'язку з користувачами через електронну пошту, сторінки в соціальних мережах, чат-боти, телефон тощо;
- користуватися можливостями відеоконференцій для заходів, що заплановані до проведення;
- активніше репрезентувати нові інформаційні продукти і сервіси бібліотеки на радіо, місцевому телебаченні та в ЗМІ;
- пропонувати користувачам підписатися на розсилку оновлень та новин з бібліотеки;
- пропонувати користувачам поділитися своїми ідеями та ініціативами щодо альтернативних послуг, які бібліотека може їм надати.

Блог Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого «Публічна бібліотека об'єднаної територіальної громади» радив бібліотекарям та їх користувачам спокійно зайнятися самоосвітою, завершити розпочаті онлайн-курси або, навпаки, пройти новий з нуля. І для цього надавався перелік ресурсів, якими можна скористатися [24].

Досить оперативно пристосувалися до нових умов роботи і працівники Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка (ХДНБ). На її офіційному вебсайті

[26] у розділі «Ресурси» користувач може скористатися електронним каталогом, переглянути розроблений вебресурс «Краєзнавство», що пропонує тематичні проекти, авторами яких є фахівці ХДНБ ім. В. Г. Короленка, та добірку посилань на найцікавіші ресурси, що належать іншим установам та особам. Мережевим краєзнавчим ресурсам Харківщини притаманні універсальність, багатоаспектність, різноманіття видів, жанрів і тем. Вони здатні зацікавити людей різних професій, віку, рівня освіти.

Бібліотека здійснює роботу зі створення електронного фонду документів. Метою цієї діяльності є збереження видань, що становлять значну історико-культурну цінність, та покращення доступу до них. Оцифровування проводиться за такими напрямками: захисне оцифровування, оцифровування в рамках створення окремих тематичних проектів, оцифровування за запитом користувачів. Для зручності роботи з інформацією була оцифрована значна частина матеріалів з фонду ХДНБ. Бібліотека пропонує ознайомитися з новими надходженнями з числа відсканованих видань. Робота з деякими джерелами, зокрема з початку минулого століття, можлива лише у форматі сканів з огляду на їхній стан та вимоги до зберігання. Водночас, завдяки технічним можливостям сканування, вони стали доступними широкому колу читачів.

У ХДНБ створено особові архівні фонди відомих діячів науки і культури – письменників Георгія Демидова, Євгена Євтушенка, Еммануїла Казакевича, Дмитра Кленовського (Д.І. Крачковського), Вадима Козового, Віталія Коротича, Ігоря Муратова, Бориса Чичибабіна та багатьох інших. При цьому описи особових фондів доступні онлайн.

Увазі користувачів пропонуються ілюстративні каталоги виставок, що отримали широкий розголос. Виставки присвячуються знаменним датам, ювілеям, окремим темам, видатним подіям вітчизняної та світової історії, науки і культури. Експозиції книг, журналів, художніх альбомів та інших документів із зібрань ХДНБ ім. В. Г. Короленка розкривають багатство фондів бібліотеки, дозволяють ознайомитися з літературою з різних галузей знань.

Останнім часом фахівці бібліотеки працюють над постійним поширенням та систематизацією різноманітної інформації за багатьма напрямками. Обсяги досліджень формуються у цілісні проекти, які мають просвітницьку та інформаційну цінність для широкого кола користувачів. На цій сторінці можна оглянути та знайти багато цікавих проектів.

4. ВИСНОВКИ

Встановлено, що робота обраних для аналізу Музею Ханенків і Музею мистецтв значною мірою перемістилася в інтернет, проте характеризувалася активністю, новизною та значним інформаційним наповненням. Музеями було розроблено інтерактивні майстер-класи для дітей, різноманітні освітньо-пізнавальні презентації, онлайн-виставки та лекції. Натомість діяльність досліджуваних архівних установ (ЦДКФФА ім. Г. С. Пшеничного та Державний архів Миколаївської області) з початком дії карантинних обмежень концентрувалася, насамперед, на оперативному розширенні доступу до архівних матеріалів шляхом збільшення обсягів їх оцифровування та розміщення на офіційних сайтах. Установлено, що Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого та Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка добре організували роботу із забезпечення користувачів необхідними матеріалами в умовах карантинних обмежень.

У листопаді 2020 р. грузинська неурядова організація «Інститут розвитку свободи інформації» опублікувала результати дослідження «Відкритість державних архівів в пострадянських республіках і країнах Східного блоку під час пандемії коронавірусу» [6]. У процесі дослідження аналізувалася діяльність установ архівної системи 10 пострадянських і східноєвропейських країн: Вірменії, Азербайджану, Білорусі, Грузії, Угорщини, Казахстану, Латвії, Литви, Румунії та України. Метою здійснюваного моніторингу було виявлення рівня відкритості державних архівів для дослідників і

визначення способів адаптації до нових умов роботи. За результатами дослідження, політику державних архівів України в розрізі роботи в період пандемії коронавірусу визнано досить активною і відкритою для користувачів.

Світова статистика щодо стану музеїв у період карантину невтішна: мережа європейських музейних організацій підрахувала, що третина музеїв втрачала близько тисячі євро за кожний тиждень карантину. Кожен четвертий – до 5 тис. євро, кожен десятий – до 30 тис. євро. Через поширення коронавірусу свої двері були змушені закрити понад 85 тисяч музеїв – це кожен 9 із 10 [7]. Однак музеї України розширюють цифровізацію своїх колекцій та виставляють їх у загальний доступ онлайн, надають вільний доступ до власних бібліотек, освітніх програм, беруть участь в онлайн-флешмобах, пропонують нові форми роботи. Також музеї не забули і про дитячу аудиторію. Упродовж карантину підібрано освітні програми для дітей від українських музеїв, а також деякі корисні матеріали від закордонних.

Українські бібліотеки також досить добре пристосувалися до діяльності в умовах карантину і навіть локдауну. На своїх сайтах вони надають користувачам інформацію про бібліотеку, блоги та сторінки в соціальних мережах, електронні ресурси, електронний каталог, віртуальну довідку, нагадують про інтернет-безпеку та пропонують чимало інших корисних лінків.

Однак слід пам'ятати, що частка цифрових технологій і темпи їхнього зростання будуть збільшуватися. Віддалена робота та віртуальні сервіси можуть стати нормою. Більше уваги буде приділятися екології, поширенню здорового способу життя, профілактиці та превентивним заходам. Уже зараз потрібно аналізувати ці виклики та перспективи, продумувати стратегію розвитку архівних установ, музеїв та бібліотек після пандемії та економічної кризи.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Альбом КЗ «Музей мистецтв Кіровоградської обласної ради». Кропивницький : МПП «Антураж А», 2020. 208 с. URL: <https://bit.ly/3zZ4GfT>.
- [2] Богуш Т. Пандемія COVID-19: виклики й особливості діяльності бібліотек. *Бібліотечна планета*. 2020. № 2. С. 22–23.
- [3] Браїлян Є. Запрошуємо до музею: як музейники працюють на карантині. 05 березня 2021 р. URL: <https://bit.ly/3A55q33>.
- [4] Буцикіна Є. Музеї після локдауну: відкриваючи нові напрямки руху. *Коридор. Журнал про сучасну культуру*. 6 серпня 2020 р. URL: <http://www.korydor.in.ua/ua/opinions/museums-after-lock-down.html>.
- [5] Державний архів Миколаївської області. URL: <http://mk.archives.gov.ua/tsifrovyi-arhiv-metrychni-knygy.html>.
- [6] Evaluation of the Openness of State Archives in Post-Soviet Republics and Eastern Bloc States. URL: <https://bit.ly/3x0VNAv>.
- [7] Зануда А. Дивний новий світ: три неочевидні, але важливі втрати після карантину. *BBC News. Україна*. 5 червня 2020. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-52903893>.
- [8] Курченко Т. Є. Інноваційні форми культурно-освітньої діяльності музейних установ України у світлі сучасних потреб інформаційного суспільства. *Культурні трансформації в синхронії та діахронії: теорія і практика* : тези доп. Міжнар. наук. конф. м. Київ, 24–27 верес. 2012 р. Київ, 2012. С. 79–81.
- [9] Методичні рекомендації з охорони праці для працівників архівних установ під час карантину та після його скасування / Державна архівна служба України, Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства, Центральний державний електронний архів України, Громадська організація «Спілка архівістів України»; уклад.: О. Гаранін, Ю. Ковтанюк, Н. Передерій, Н. Залеток. Київ, 2020. 23 с.
- [10] Мишко Ю. Інноваційні форми культурно-просвітницької діяльності дитячих бібліотек України. *Інтегровані комунікації*. 2018. № 6. С. 41–49.
- [11] Музей мистецтв: Офіційний вебсайт. URL: <https://artmuzeum.kr.ua/>.
- [12] Музей мистецтв: Офіційна сторінка у фейсбуці. URL: https://www.facebook.com/artmuzeum.kr.ua/?ref=page_internal.

- [13] Музей Ханенків. Відеоматеріали: Офіційна сторінка у фейсбуці. URL: <https://bit.ly/3gZXZTr>.
- [14] Музей, райське місце для дітей: Офіційний вебсайт Goethe-Institut. URL: <https://www.goethe.de/ins/ua/uk/kul/mag/21182027.html>;
- [15] Музей Ханенків. URL: <https://khanenkomuseum.kiev.ua/uk/golovna>.
- [16] Музей Ханенків презентує інклюзивний сайт: Офіційний вебсайт проекту «Універсальний дизайн». URL: <https://ud.org.ua/novini-ta-podiji/416-muzej-khanenkiv-prezentue-inklyuzivnij-sajt>.
- [17] Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого: Офіційний вебсайт. URL: <https://nlu.org.ua/article.php?id=33>.
- [18] Примірна пам'ятка користувача щодо відвідування архівної установи в умовах послаблення карантину / Держ. арх. служба України, Укр. наук.-дослід. ін-т арх. справи та документознавства, Держ. архів Київ. обл., Громадська організація «Спілка архівістів України»; уклад.: О. Гаранін, С. Каменева, М. Баженова, О. Гула. Київ, 2020. 4 с.
- [19] Рекомендації щодо забезпечення збереження музейних предметів Музейного фонду України на період встановлення карантину або обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2. URL: <https://bit.ly/3A4oTRf>.
- [20] Рояль в дитячій. Музей Ханенків: Офіційна сторінка у фейсбуці. URL: <https://bit.ly/363EkLH>.
- [21] Солонська Н. Імідж і культурно-просвітницька діяльність сучасної бібліотеки. URL: <http://nbuv.gov.ua/sites/default/files/msd/1111sol.pdf>.
- [22] Суспільне. Кропивницький. URL: <https://bit.ly/3qu9Vjf>.
- [23] Тема дня. Музей і карантин. Суспільне Кропивницький. URL: <https://bit.ly/3dDP9sr>.
- [24] Українська бібліотечна асоціація. Новини. Бібліотеки в умовах епідемії COVID-19. URL: <https://ula.org.ua/news/4537-biblioteku-v-umovakh-epidemii-covid-19>.
- [25] Федорів Ю. WIKI бібліотека і хроніки карантину. *Бібліотечна планета*. 2020. № 2. С. 22–23.
- [26] Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка. URL: <https://korolenko.kharkov.com/>.
- [27] Центральний державний кінофотофоноархів України імені Г. С. Пшеничного (ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного): Офіційний вебсайт. URL: <https://tsdkffa.archives.gov.ua/old/index.php>.
- [28] Центральний державний кінофотофоноархів України імені Г.С. Пшеничного: Офіційний вебсайт. URL: <https://www.facebook.com/tsdkffa.ua>.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПОРТРЕТ УНІВЕРСИТЕТУ: ІННОВАЦІЙНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТА КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Соломія Федушко

Національний університет «Львівська політехніка» (Львів, Україна)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7548-5856>

1. ВСТУП

Ріст конкуренції у сфері вищої освіти та зміна підходів споживачів освітніх і наукових послуг до пошуку партнерів ставлять перед провідними закладами освіти нові завдання з формування позитивного інформаційного портрету в суспільстві з довготривалим ефектом дії. Традиційні підходи, як реклама, паперове інформування, уже не задовольняють вимоги сучасних споживачів інформації. Окрім того, слід зауважити, що молоді комерційні університети часто досягають більшого ефекту від рекламної кампанії, використовуючи значні фінансові ресурси, високу мобільність та сучасні інтернет-технології.

Проте великі державні університети володіють значним інформаційним потенціалом, який при належному використанні може дати принципову перевагу над конкурентами, сформувати довготривалий суспільний ефект і закріпити лідерські позиції в окремих напрямках діяльності.

На сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства все більшої ваги як джерело інформації для різних категорій зацікавлених осіб (абітурієнтів, студентів, науковців тощо) набуває інтернет та соціальні середовища. Саме з дискусій, що відбуваються на популярних форумах та інших подібних сайтах, формується інформаційний портрет університету в очах абітурієнта, значний вплив ця інформація має на процеси в студентському середовищі та в науковій спільноті України.

Особливо важливо в час дистанційного навчання формувати позитивний інформаційний портрет університету та запроваджувати антикризові технології для випередження кризової ситуації. Це дозволяє стверджувати, що для Львівської політехніки та інших провідних університетів України настав час, коли вони повинні активно та безпосередньо включитися в соціально-комунікаційні процеси, що відбуваються в інтернеті.

Основними пріоритетами такої активної діяльності мали би бути:

- створення позитивного інформаційного портрету університету в різних категоріях користувачів інтернету;
- широке інформування і реклама освітніх та наукових послуг, що надає університет;
- виявлення та аналіз спектру думок, що стосуються конкретного університету;
- швидке виявлення і мінімізація критичних ситуацій та інформаційних загроз для університету, щоб уникнути кризових ситуацій.

2. АНАЛІЗ ВІРТУАЛЬНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА УНІВЕРСИТЕТІВ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Традиційно університети відіграють окрім безпосередньої освітньої ролі, ще і роль осередку суспільного життя та комунікації. Університети завжди виступали центрами спілкування, обміну думками, накопичення інформації та знань, формування колективів різного спрямування. Аналогічна ситуація спостерігалася і в Україні. Важливість провідних університетів як осередків суспільного життя в Україні різко зросла на початку 90-х років ХХ століття. Проте стрімкий розвиток інформаційних та комунікаційних технологій, у першу чергу інтернету, став одним і факторів зменшення ролі університетів як центрів суспільної комунікації.

Характерна для університетів України (навіть для найбільших технічних університетів) пасивність у впровадженні інформаційних технологій та пасивність у питаннях організації комунікаційних майданчиків нового покоління швидко усунула з поля зору молоді університети як певного центру, навколо якого відбувається соціальна комунікація. Технічно оснащена молодь уже давно надає перевагу спілкуванню через інтернет, у якому університети України поки що не відіграють суттєвої комунікативної ролі.

У рамках вимог компетентності до сучасного управління навчальним закладом, для керівника університету є обов'язковим свідомо орієнтуватися в інформаційному та науковому просторі, самостійно опановуючи світоглядні парадигми.

Сьогодні управлінню університету доводиться постійно навчатися і поновлювати свої знання для успішного і кваліфікованого керівництва. Особливої ваги набуває удосконалення професійної підготовки майбутніх керівників університету, що вирішальним чином впливає на результативність модернізації українського освітнього простору. Адже вивести заклад освіти на новий якісний рівень зможуть лише компетентні керівники зі сформованою інформаційно-комунікаційною компетентністю, здатні сприймати нові знання [1]. До такого висновку дійшли у своїх дослідженнях А. Светлорусова та В. Черненко. Їх праці спрямовані на вивчення ролі віртуальних спільнот у формуванні інформаційно-комунікаційної компетентності школярів та досвіду інтеграції мережних інформаційно-комунікаційних сервісів і ресурсів до навчального процесу [1].

Пошук нових шляхів для створення позитивного інформаційного образу закладу вищої освіти в Україні та за її межами стає все більш пріоритетним завданням для керівництва університету. Для престижних закладів освіти із високим рівнем конкурентоспроможності та якістю освітніх послуг, яким є Національний університет «Львівська політехніка», створення позитивного інформаційного портрету у глобальній мережі інтернет, зокрема у соціальних мережах та інших інформаційних ресурсах університету, є актуальним завданням сьогодення. Така ефективна стратегія активно та успішно використовується у західноєвропейських освітніх установах як результативний механізм формування та підвищення конкурентоспроможності освітнього закладу, створення позитивного інформаційного портрету, авторитету та непохитної репутації університету у споживачів освітніх послуг.

За даними Інституту статистики ЮНЕСКО [2] цього року на українському ринку освітніх послуг спостерігається тенденція збільшення претендентів на отримання вищої освіти. У той же час зменшується загальна кількість випускників шкіл та скорочення кількості бюджетних місць.

Наведені проблеми загострюють конкуренцію серед закладів вищої освіти України у боротьбі за першість на ринку освітніх послуг. Вирішення цих проблем для Національного університету «Львівська політехніка» полягає у створенні нової ефективної стратегії інформування населення про свою діяльність за допомогою інтернет-представництва, тобто позиціонування університету за допомогою офіційних інтернет-сервісів, зокрема за допомогою соціальних мереж, оскільки за результатами опитування, проведеного С. В. Івашньою [3], близько 80 % учнів у віці від 13 років мають облікові записи у різноманітних соціальних мережах, а близько 70 % цієї категорії учасників опитування використовують їх щодня. Отже, соціальні мережі є потужним засобом у інформуванні учнів та абітурієнтів про діяльність університету, що може дати поштовх до вибору навчатися саме у добре представленому у соціальних мережах університеті серед числа інших університетів.

У нинішніх обставинах складних інформаційних процесів, що відбуваються в нашій країні в умовах переходу до інформаційного суспільства та карантину, спричиненого пандемією, став очевидним недостатній рівень позиціонування університету в якісно нових умовах віртуального простору.

Для аналізу ефективності віртуального представництва Національного університету «Львівська політехніка» використано сервіс Google Trends.

Порівняльний аналіз п'яти основних ключових запитів представлено на рис. 1.

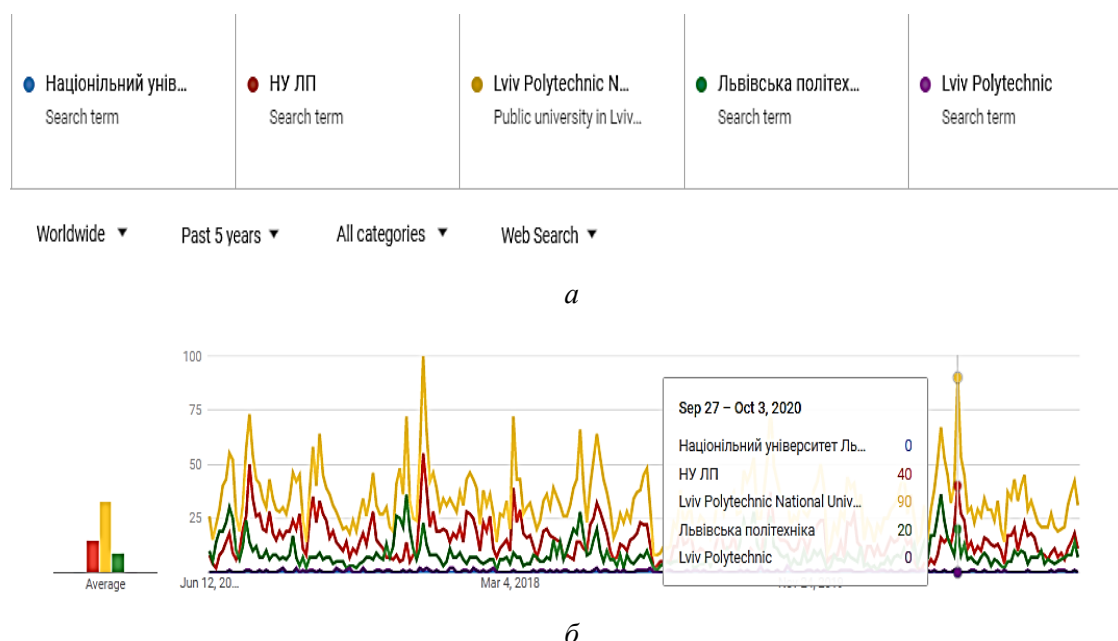

Рис. 1. Аналіз трендів у пошуку інформації про Львівську політехніку у сервісі Google Trends: *a* – ключові запити; *б* – результати запитів

Статистика запитів інформації про Львівську політехніку в Google сервісах представлено на рис. 2.

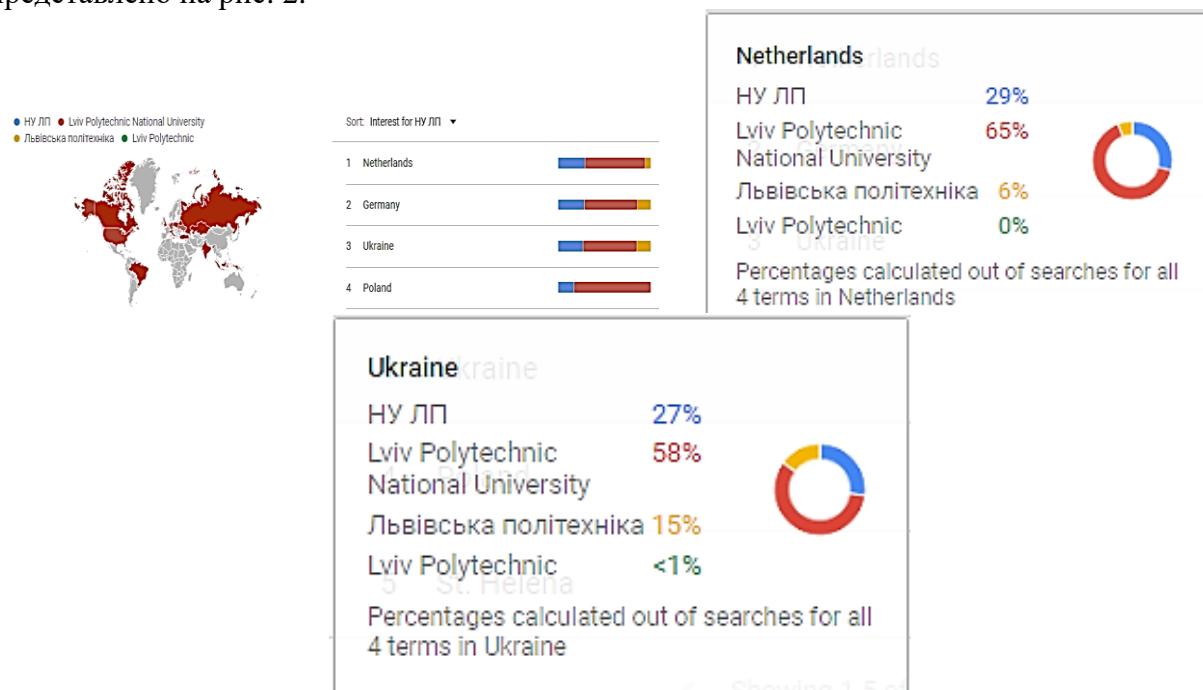

Рис. 2. Статистика запитів інформації про Львівську політехніку в Google сервісах

Основними ключовими словами в запиті щодо Львівської політехніки є:

- Львівська політехніка, вступ 2020;
- вступ 2019;
- Львівська політехніка, факультети прохідний бал 2019;
- коледж телекомунікацій та комп'ютерних технологій національного університету

Львівська політехніка;

- внс Львівська політехніка, вхід.

Основні ключові слова запиту «Львівської політехніки» в Google сервісах зображено на рис. 3.

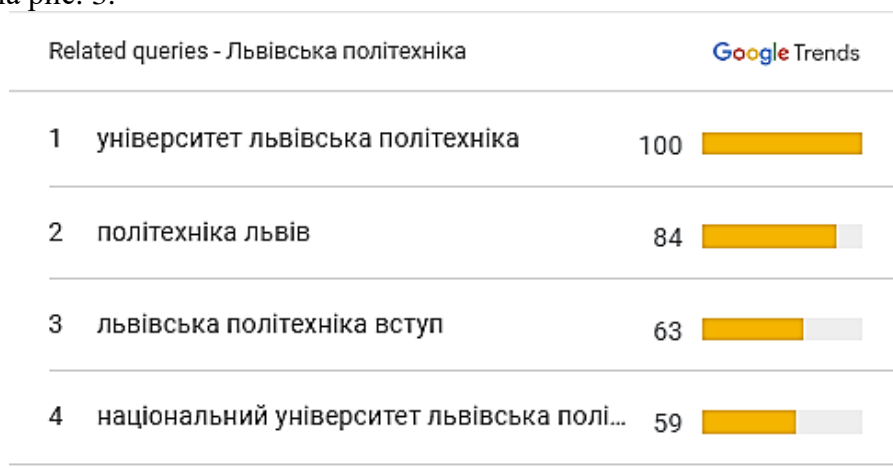

Рис. 3. Основні ключові слова запиту для пошуку інформації «Львівської політехніки» в Google сервісах

У зв'язку зі змінами, які відбуваються в соціумі, та з специфікою послуг, які надають освітні установи, заклад освіти потребує особливих засобів позиціонування у віртуальній мережі.

Ситуація з усуненням університетів від процесів обміну знаннями та інформацією ще більше загострилася з активним переходом користувачів інтернету від традиційного

спілкування на сайтах форумного типу до спілкування в сучасних соціальних мережах. Переважна більшість користувачів інтернету знаходять у соціальних мережах необхідні їм майданчики для комунікації.

Університети України практично у формуванні таких майданчиків активної систематичної, адміністративно планованої участі не беруть. Таким чином, з переходом основних комунікаційних процесів із традиційного спілкування до спілкування в інтернеті, університети вже втратили свою суспільну роль як майданчики обміну практичними знаннями.

Насправді роль університетів у формуванні груп зацікавлених користувачів збереглася. Проте ця роль виконується пасивно, університети стали не суб'єктом, який формує процеси комунікації, а об'єктом, навколо якого групуються користувачі соціальних мереж. Самі технології пошуку учасників груп, друзів тощо орієнтовані в значній мірі на освітню ознаку, що піднімає значення університетів (як і коледжів та шкіл) для організації віртуальних спільнот.

Отже, університети України:

- є об'єктами, навколо яких відбувається групування користувачів соціальних мереж і формування віртуальних спільнот;
- системно не впливають на комунікаційні процеси, що відбуваються у межах віртуальних спільнот.

Як наслідок, основні комунікативні процеси, що відбуваються навколо університету, є мало корисними для суспільства, а часто – шкідливими для університету. У більшості випадків віртуальні спільноти, що сформовані навколо університету, використовуються учасниками для обміну рефератами, курсовими, поширення інформації (часто недостовірної) про можливості реалізації корупційних схем. Інформація щодо організації освітнього процесу, що розміщується в таких середовищах, часто має неактуальний, неповний характер, містить неточності.

Спільноти інколи насичені ненормативною лексикою та образливими висловлюваннями на адресу викладачів.

Формування спільнот із упереджено негативним ставленням до університету є цілком логічним результатом пасивності закладів освіти, адже зацікавлений користувач (студент, абітурієнт, молодий науковець тощо), не маючи у спільноті прямого контакту з компетентними працівниками університету, не може задовольнити свої інформаційні потреби, активної участі в спільноті не бере. Водночас, відсутність представництва університету дає можливість на безперешкодне висловлення негативних думок, що приваблює негативно вмотивованих користувачів (наприклад, студентів, які отримали низькі оцінки на сесії). виправлення такої ситуації повинно стати пріоритетним завданням у сфері інформаційної діяльності сучасного університету. Інформаційна діяльність університетів у соціальних середовищах повинна здійснюватися систематично, мати чітко визначену мету, завдання, критерії оцінки ефективності, відповідне матеріальне та організаційне забезпечення. У оптимальному варіанті у структурі університету має бути виділений окремий підрозділ, у завдання якого входить організація інформаційної діяльності в соціальних середовищах.

Важливими аспектами в діяльності такого підрозділу повинні бути:

- формування та реалізація єдиної стратегії інформаційної діяльності університету в соціальних середовищах;
- організація зв'язку між користувачами інтернету та адміністрацією університету, налагодження інформаційного шлюзу, який би дозволив повно інформувати адміністрацію про наявний інформаційний портрет університету й одночасно забезпечив би користувачів достовірною інформацією та зв'язком із керівництвом університету;
- навчання та координація інформаційної діяльності зацікавлених працівників університету, структурних підрозділів (кафедр, факультетів, інститутів).

2.1.1. Використання технологій соціальних мереж до формування інформаційного портрету Львівської політехніки

Традиційна діяльність університету полягає в націленості освітніх пропозицій до всіх споживачів освітніх послуг, які можуть ними скористатися. В умовах конкурентного середовища важливим є розгорнуте позиціонування університету у соціальних мережах.

Перманентне збільшення обсягів циркулюючої в соціумі інформації про Національний університет «Львівська політехніка» і зростання значущості інформаційних технологій та інноваційних каналів комунікації дозволяють охарактеризувати сучасний етап розвитку інформаційної кампанії Львівської політехніки у соціальних мережах як такої, що не спрямована на формування цілісного інформаційного портрету університету і не відповідає поставленим цілям для повноцінного його позиціонування.

На жаль, інформація про Львівську політехніку у соціальних мережах розміщена хаотично. На наш погляд, лише та інформаційна кампанія буде ефективна, яка буде спрямована на формування у соціальних мережах єдиного цілісного інформаційного портрету університету і відповідатиме поставленим цілям для повноцінного позиціонування університету.

Створення індивідуального інформаційного портрету Національного університету «Львівська політехніка» у сфері освітніх послуг полягає у використанні засобів і методів інформування (наприклад, наданні допомоги абітурієнтові у визначенні та сприйнятті переваг університету над іншими навчальними закладами) та зацікавленні споживача освітніх послуг, формулюванні в його свідомості позитивного іміджу університету.

Інформування громадськості й відкрита політика у соціальних мережах стає пріоритетним напрямком у роботі над іміджем Національного університету «Львівська політехніка» та іміджем його викладачів. Важливу роль у процесах позиціонування університету відіграє вміння його представити у соціальних мережах так, щоб на фоні університетів-конкурентів учасники віртуальних спільнот у найкращому світлі сприйняли заклад освіти у контексті затребуваних до нього вимог.

Для ефективного представництва Львівської політехніки в інформаційних ресурсах, а саме соціальних мережах, потрібен моніторинговий аналіз ситуації у віртуальному просторі [4] та дослідження вимог споживачів освітніх послуг і своєї конкурентоспроможності.

Представництво університету у віртуальному просторі здійснюється через інформаційні ресурси Львівської політехніки (офіційні групи у соціальних мережах, заповнення електронної енциклопедії «Вікіпедія», вебсайт університету тощо), що дозволяє йому виступати активним учасником процесу формування інформаційного портрету університету з метою реалізації представницької функції (функції позиціонування), PR-функції, інформаційної, комунікаційної та інноваційної функції інформаційних ресурсів університету.

Наведені у попередньому підрозділі причини стали поштовхом для формування робочої групи у Національному університеті «Львівська політехніка», яка з літа 2011 року займається питанням позиціонування університету у соціальних мережах, а саме: забезпечує віртуальне представництво Львівської політехніки в найпопулярніших віртуальних спільнотах, які орієнтовані на різну цільову аудиторію – молодь шкільного та студентського віку, користувачів більш старшого віку, університетську аудиторію (Facebook), наукову спільноту (Українська Наукова Інтернет-Спільнота), професіоналів у різних галузях (LinkedIn), закордонних осіб – система інтернет-телефонії (Skype) тощо. Через ці засоби ведеться систематичне інформування користувачів інтернету про діяльність Львівської політехніки та діалог із цільовою аудиторією університету.

У названих вище веб-спільнотах створено сторінки користувачів (облікові записи) та тематичні групи Львівської політехніки, які налічують тисячі користувачів.

Облікові записи університету «Львівська політехніка» мають тисячі користувачів, тобто зареєстрованих учасників у соціальних мережах, які за допомогою інтернет-комунікації отримують ґрунтовні відповіді представників університету на всі запитання та вільно спілкуються між собою на теми, дотичні до вступу та навчального процесу тощо.

Процес обміну інформацією у соціальних мережах відбувається в так званому режимі «питання-відповідь»: коли один із учасників тематичної групи зіштовхнувся з деякою проблемою, він ставить запитання з її описом усім учасникам спільноти; ті, кому є що відповісти на поставлене питання, висловлюють свої думки, які доступні всім учасникам спільноти; потім учасники обговорення можуть поставити додаткові питання або висловити коментарі, як до вихідного питання, так і до кожної відповіді на нього. У підсумку виникне дискусія, у процесі якої всі бажаючі можуть висловити свою думку [5]. Найбільш актуальні дискусії: «Вибір спеціальності», «Вступ-2012», «Хто буде вступати і куди?» тощо.

Усі учасники віртуальних товариств університету «Львівська політехніка» мають можливість додавати обговорення та заходи, спілкуватись у групі, як публічними, так і приватними повідомленнями, додавати до свого облікового запису інших користувачів або ж офіційний обліковий запис університету. Такі облікові записи Національного університету «Львівська політехніка» створені у всіх популярних соцмережах.

Оскільки облікові записи Львівської політехніки у соціальних мережах не є персоналізованими (названі іменем університету, а не певної поважної особи: ректора, викладача тощо), то цей факт дає змогу зменшити комунікативний бар'єр для учасників спільноти і вести розмову у неофіційному стилі.

Найчастіші запитання до адміністраторів офіційних груп Львівської політехніки у соціальних мережах стосуються таких тем:

- години прийому та контакти приймальної комісії;
- можливість електронного вступу;
- можливість переведення на заочну/стаціонарну форму навчання;
- розміщення та контакти певних деканатів та кафедр;
- вартість навчання на конкретній спеціальності;
- інформація про саме навчання, про методи оцінювання;
- варіанти подачі документів для абітурієнтів з інших міст та країн;
- прохання поради у виборі однієї з декількох спеціальностей тощо.

Щоб не втратити потенційних абітурієнтів, адміністраторам груп у соціальних мережах потрібно швидко реагувати ґрунтовними відповідями. Можливість додавання контенту і обговорення певного питання учасниками соцмережі забезпечують та контролюють адміністратори вебспільнот.

Учасники офіційних груп Національного університету «Львівська політехніка» регулярно і автоматично отримують необхідну їм інформацію. Враховуючи, що облікові записи та тематичні групи переглядають користувачі соціальних мереж, які не належать до віртуальних товариств нашого університету, то можна припустити, що цей канал інформації охоплює сотні тисяч людей і з кожним днем кількість таких осіб у соціальних мережах активно зростає. За добу приблизно декілька сотень користувачів соціальних мереж відзначають цікаву для них інформацію (дописи, фото, відео, новини, обговорення тощо), розміщену у тематичних групах за допомогою функції «Мені подобається». Регулярно розміщується цікаве та корисне інформаційне наповнення (фото, відео, новини, корисна інформація), яке поширюється через офіційне представництво університету у соціальних мережах.

Згідно зі статистикою груп Львівської політехніки у соціальній мережі «Фейсбук» спостерігається перманентне збільшення користувачів. Це ми бачимо на рис. 4.

Невід'ємним фактором функціонування інформаційних ресурсів університету у соціальних мережах є значний обсяг технічних робіт і робіт із їх адміністрування та модерування (видалення спаму, неофіційної та неправдивої інформації, атрактування користувачів тощо). Фільтрування інформаційного наповнення, підтримання активності груп та залучення нової цільової аудиторії є трудомістким, проте ефективним методом позиціонування закладу освіти серед категорії населення, яким Львівська політехніка надає освітні послуги.

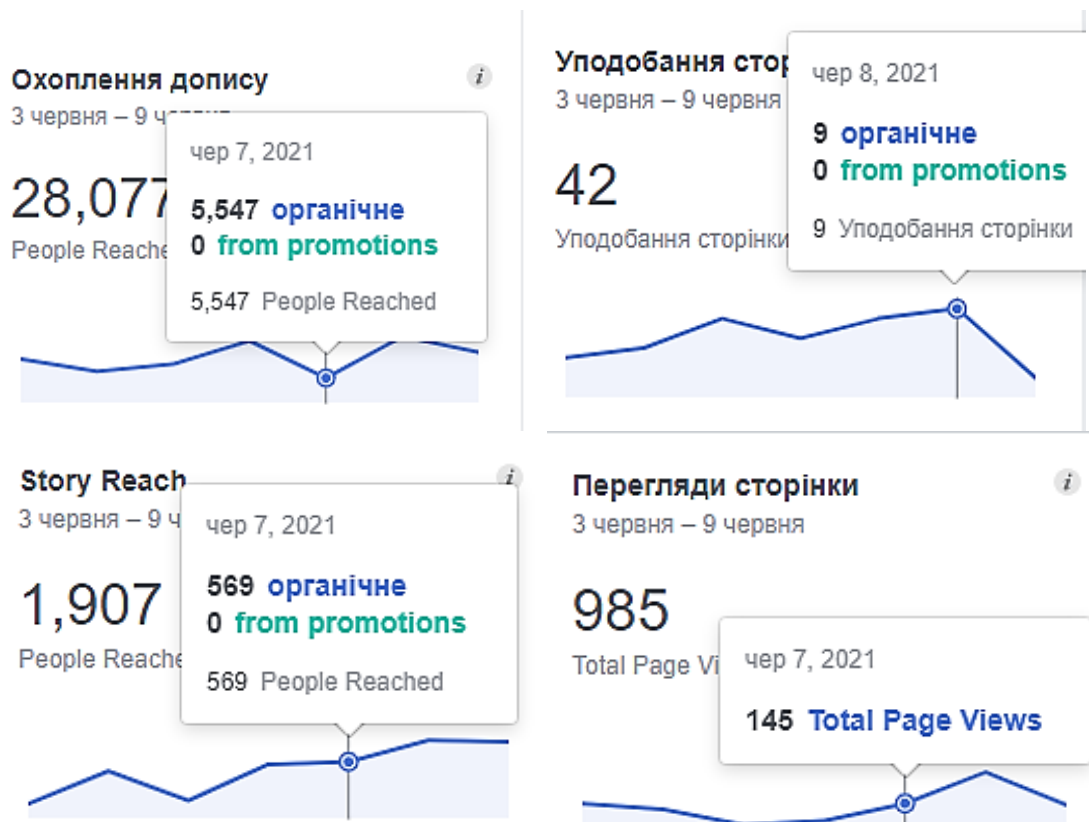

Рис. 4. Статистика активності групи Львівської політехніки у соціальній мережі «Фейсбук»

Як наслідок функціонування широких каналів поширення інформації отримуємо інтенсивний зворотний зв'язок у формі запитань у тематичних групах, в обговореннях і значній кількості приватних повідомлень користувачам соцмережі. Відбувається активна комунікація модераторів з аудиторією вебгруп. Із метою уникнення на цьому етапі значної організаційної проблеми – відсутності систематичного зв'язку технічних працівників із адміністрацією Львівської політехніки – у робочій групі повинні брати участь компетентні у всіх сферах діяльності університету представники адміністрації Львівської політехніки, який мав би доступ до необхідних даних для надання оперативної інформації на запити зацікавлених осіб у освітніх послугах. У таких соціальних комунікаціях є перевага в тому, що потенційні споживачі освітніх послуг у режимі реального часу отримують необхідну їм інформацію.

Кожен із учасників мережі має можливість також долучитися до офіційної групи Національного університету «Львівська політехніка» у соціальних мережах при умові дотримання всіх правил віртуальної спільноти.

Згідно з теперішніми даними у соціальних мережах існують сотні тематичних груп та облікових записів структурних одиниць Львівської політехніки, які присвячені певній групі студентів, спеціальності, кафедрі, інституту та й університету загалом, наприклад, «ФЛ-44», «Спеціальність Консолідована-Інформація», «НУ „ЛП” ІМФН», «Lviv Polytechnic National University», «Студмістечко НУ «Львівська політехніка»; окремим подіям – «Міжнародна конференція „Обліково-аналітичне забезпечення системи менеджменту підприємства”»; чи особливим періодам у науковому житті – «Аспірантура у Львівській політехніці».

Також позитивною є практика співпраці з групами із дотичною тематикою, що призводить до формування певної мережі тематичних груп навколо університету.

2.1.2. Залучення вікі-технологій до представлення Львівської політехніки у вебсоціумі

Упровадження технологій соціальних комунікацій та інформаційної діяльності Львівської політехніки безпосередньо в освітній процес усіх спеціальностей у перспективі відкриває нові можливості залучення студентів до представлення Львівської політехніки в соціумі та осучаснює зміст освіти за вказаною спеціальністю.

Принцип використання онлайн-енциклопедії «Вікіпедії» є важливим аспектом у позиціонування університету в інтернет-просторі. Присутність інформації про Львівську політехніку в «Вікіпедії» (рис. 5) надає багато конкурентних переваг.

«Вікіпедія» є найпоширенішим та найбільшим енциклопедичним ресурсом українською мовою, тож часто користувачі шукають інформацію не у пошукових системах, а одразу у цій енциклопедії, та й навіть пошукові сервіси першим результатом видають посилання на цей ресурс.

Рис. 5. Сторінка Національного університету «Львівська політехніка» у Вікіпедії

Сторінка Національного університету «Львівська політехніка» у енциклопедії Львівської політехніки зображено на рис. 6.

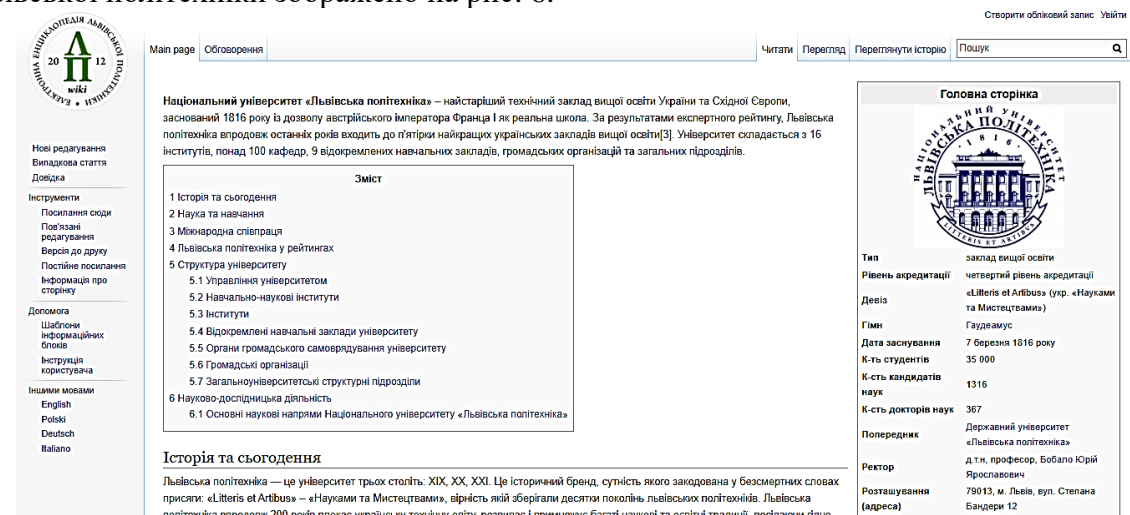

Рис. 6. Сторінка Національного університету «Львівська політехніка» у енциклопедії Львівської політехніки

На вікіпедійних сторінках інститутів Національного університету «Львівська політехніка» розміщено всю необхідну інформацію про інститут (кафедри, контакти, головні особистості Львівської політехніки) та перехресні посилання на дотичні статті (наприклад, сторінки кафедр, інших інститутів, головну сторінку НУ «Львівська

політехніка»). Така організація подачі інформації про заклад вищої освіти є надзвичайно ефективною, оскільки всі дані Львівської політехніки є простими у доступі, строго структурованими та взаємопов'язаними.

Розміщення сторінок підтверджено спільнотою редакторів Вікіпедії, що відкриває можливість подальшого наповнення сторінок додатковою змістовною інформацією. Залучення студентів до цієї роботи дає їм ґрунтовну практику, що знадобиться у майбутній професійній діяльності.

3. ВИСНОВОК

Особливе значення має дослідження інноваційних методів реалізації інформаційного портрету Львівської політехніки, серед яких провідне місце посідають спеціалізовані інтернет-ресурси.

В умовах пандемії та активізації інформаційних потоків особливої значущості набуває представництво у віртуальному просторі університету в суспільстві нового типу – інформаційному суспільстві.

У період переходу до інформаційного суспільства образом Львівської політехніки у світовому інформаційному просторі є засоби інформування про діяльність університету та інтернет-комунікації з цільовою аудиторією (соціальні мережі, інтернет-енциклопедія «Вікіпедія»).

Представлення закладу освіти у віртуальному просторі стає настільки ж значущим, як представлення у реальному просторі. Водночас перспективи, що відкриваються у віртуальному просторі, є більш масштабними в час кризи. У результаті такого позиціонування в університеті створиться цілісний індивідуальний інформаційний портрет із метою досягнення не лише національного, а й міжнародного визнання та непохитної репутації.

4. ПОДЯКА

Дослідження виконано в межах проєкту № 174/01/0341 «Методи управління вебспільнотою в умовах психологічних, соціальних та економічних впливів на суспільство під час пандемії COVID19» конкурсу «Наука для безпеки людини та суспільства» Національного фонду досліджень України.

5. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Светлорусова А. В. Підготовка майбутніх управлінців навчальних закладів до використання електронних бібліотек. *Звітна наукова конференція Інституту інформаційних технологій і засобів навчання АПН України*: Матеріали наукової конференції. Київ, 2010. С. 41–43.
- [2] Почтовюк А. Б. Фактор конкурентоспроможності як шлях формування іміджу вищого навчального закладу. *Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського*. Випуск 5/2011 (70). Кременчук: КрНУ, 2011. С. 156–158.
- [3] Івашньова С. Використання соціальних сервісів та соціальних мереж в освіті. URL: http://ivashneva.ucoz.ru/publ/vikoristannja_socialnikh_servisiv_ta_socialnikh_merezh_v_osviti/1-1-0-10.
- [4] Калашнікова Л. Інтернет-сайти вищих навчальних закладів як інноваційні канали комунікації в умовах формування інформаційного суспільства в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соц. наук: спец. 22.00.04 «Галузеві соціології». Харків, 2005. 20 с.
- [5] Козак О. М. Позиціонування освітніх пропозицій ВНЗ та оцінка ефективності освітніх послуг. URL: http://www.confcontact.com/20101224/11_kozak.php.
- [6] Korzh R., Peleshchyshyn A., Syerov Yu., Fedushko S. University's information image as a result of university web communities' activities. *Advances in Intelligent Systems and Computing: Selected Papers from the International Conference on Computer Science and Information Technologies*. Springer, 2017. Volume 512. P. 115–127.
- [7] Светлорусова А. Роль віртуальних співтовариств у формуванні інформаційно-комунікаційної компетентності старшокласників. *Звітна наукова конференція Інституту інформаційних технологій і засобів навчання АПН України*: Матеріали наукової конференції. Київ, 2011. С. 30–32.

ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЇ У ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІНИ «МІЖНАРОДНА ІНФОРМАЦІЯ ТА БІЗНЕС»

Леся Халецька

Національний авіаційний університет (Київ, Україна)

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-8409-2138>

1. ВСТУП

В основі розвитку сучасного суспільства – забезпечення стабільного підвищення якості життя для майбутніх поколінь – одним із показників якої, відповідно до «Порядку дня у сфері сталого розвитку» [22], є забезпечення якісної інклюзивної та рівноправної освіти на всіх рівнях протягом усього життя, що допоможе людям незалежно від статі, віку, раси та інших характеристик набувати знань і навичок, необхідних для використання наявних можливостей та повноцінної участі у житті суспільства. Адаптація цілей відповідно до специфіки розвитку України, викладена у Національній доповіді 2017 р. «Цілі сталого розвитку: Україна» [28], серед завдань із забезпечення якісної освіти, досягнення яких передбачене до 2030 р., визначає підвищення якості вищої освіти та забезпечення її тісного зв'язку з наукою, сприяння формуванню в країні міст освіти та науки. Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» «з метою забезпечення національних інтересів України щодо сталого розвитку економіки, громадянського суспільства і держави для досягнення зростання рівня та якості життя населення, додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина» [24] закликає серед інших 17 цілей до «забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх» [24]. У свою чергу якісна освіта в умовах усе більшого зростання її інформаційної складової передбачає як оновлення її змісту, так і постійний пошук освітніх технологій, засобів, прийомів її забезпечення. «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» [23] (далі – «Національна стратегія») стратегічними напрямками розвитку освіти, зокрема визначає розвиток наукової та інноваційної діяльності в освіті, підвищення її якості на інноваційній основі, інформатизацію освіти. А серед основних завдань, на вирішення яких мають бути спрямовані зусилля як відповідних органів державної влади, так і безпосередньо науково-педагогічних працівників, – «забезпечення системного підвищення якості освіти на інноваційній основі, сучасного психолого-педагогічного та науково-методичного супроводження навчально-виховного процесу» [23], посилення інформаційної підготовки учнів і студентів. Одним із напрямів реалізації «Національної стратегії» визначена інформатизація освіти, яка, в свою чергу, передбачає формування та впровадження інформаційного освітнього середовища в системі освіти, зокрема, вищої, застосування в навчально-виховному процесі поряд із традиційними засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Отже, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій є одним із магістральних напрямів розвитку сучасної української вищої освіти, що є відповіддю на нагальні виклики сьогодення.

1.1. Постановка проблеми

Інформатизація освіти є сталою тенденцією її розвитку протягом останніх десятиліть. Проте останній рік, який відзначився в усьому світі переходом освіти до дистанційної форми реалізації в умовах загроз, викликаних пандемією COVID-19, виразно продемонстрував потреби, можливості, позитиви і проблеми у застосуванні інформаційно-комунікаційних технологій навчання. Опанування ними стало необхідною передумовою реалізації освітнього процесу і додатковим аргументом на користь використання цифрових засобів навчання для підвищення його якості.

Зауважимо, що педагогічні пошуки засобів і способів інтенсифікації навчального процесу тривають віддавна. Одним із них є використання в процесі навчання візуалізації інформації. Зростання важливості візуалізації інформації в процесі навчання зумовлене низкою факторів.

Насамперед слід пам'ятати про специфіку сприймання інформації, зумовлену особливістю функціонування головного мозку людини. Враховуючи функціональну асиметрію півкуль головного мозку людини, для успішного опанування навчальним матеріалом доцільним є посилення його наочно-образної складової [3, с. 7].

Крім цього, викладацька практика віддавна користується аудіовізуальним способом подання інформації, заснованим на врахуванні особливості сприйняття інформації різними органами чуття. Загальновідомими стали результати наукових досліджень про більший відсоток запам'ятовування людиною візуальної інформації. Якщо ж поєднати візуальний і звуковий способи передачі інформації, то сприйняття змісту інформації збільшується до 65 % [16, с. 6]. Цей факт свідчить про надзвичайно важливу роль у процесі засвоєння нового аудіовізуальних засобів навчання. На підтримку тези про важливість використання візуальної підтримки під час навчання можна навести додаткові аргументи:

- зростання відсотка інформації, яка в епоху інформаційного суспільства передається візуальними каналами;
- основою якісних змін, які відбулися в освіті протягом століть, від виникнення писемності до розвитку сучасних інформаційних технологій, інноваційних засобів навчання, є зорове сприйняття та візуальне мислення;
- візуалізація надає можливість представляти великі обсяги інформації в згорнутій, логічній, зручній формі, що сприяє зростанню інтенсивності навчання;
- опора на когнітивно-візуальні форми відображення знань забезпечує синтез знань, дозволяє опосередковано подати явища, безпосереднє сприйняття яких ускладнене або неможливе [3, с. 9; 25, с. 138].

Також педагогічним працівникам необхідно брати до уваги особливості сприймання інформації сучасним поколінням молоді. До них належить своєрідне «кліпове» мислення, сприйняття світу як низки мало пов'язаних подій і фактів. Сучасна молодь має можливість навчатися в інтернеті, швидко взаємодіє завдяки використанню соціальних мереж, живе в умовах інтенсивного інформаційного навантаження, проте проблемою є концентрація уваги, виокремлення головних аспектів інформаційного/навчального матеріалу, встановлення взаємозв'язків, логіки подій, застосування системного підходу до процесів і явищ навколишнього світу.

Водночас для значної кількості педагогів своєрідним викликом стала життєва і професійна необхідність опанування сучасними цифровими інструментами візуалізації інформації.

Отже, забезпечення якісної вищої освіти, формування інформаційного освітнього середовища, сучасного психолого-педагогічного та науково-методичного супроводження навчально-виховного процесу має відбуватися з урахуванням наукових досягнень у галузі сприйняття людиною інформації, науково-педагогічного досвіду застосування візуалізації навчального матеріалу, когнітивних особливостей сучасного покоління здобувачів освіти, а також необхідності компактного подання значного за обсягом та інформативністю навчального матеріалу у зручному для його сприйняття, розуміння, засвоєння й опанування вигляді з використанням цифрових інструментів його представлення.

1.2. Методологія дослідження

Методологія дослідження визначена його метою та предметом. Серед методів дослідження першочергове місце належить аналізу теоретичних аспектів проблематики візуалізації інформації. Зокрема були проаналізовані різні підходи науковців і педагогів-практиків стосовно термінологічного і змістового поля дослідження. Це дало можливість

з'ясувати сутність понять «візуалізація», «візуалізація даних», «візуалізація інформації», «візуалізація навчальної інформації», «візуалізація знань». Також були проаналізовані наукові джерела, педагогічний досвід із теми дослідження, цифрові інструменти візуалізації. Порівняльний аналіз було застосовано під час розгляду понять «візуалізація» та «наочність». Практична частина дослідження ґрунтується на власному досвіді викладання автора із застосуванням цифрових інструментів і прийомів візуалізації інформації. Вивчення теоретичних і практичних аспектів використання візуалізації під час навчальної діяльності визначило мету дослідження, якою є розкриття ролі візуалізації інформації в освітньому процесі, з'ясування змісту поняття «візуалізація інформації» і дотичних понять, надання загальної характеристики прийомам і цифровим інструментам візуалізації, представлення можливості і досвіду використання цифрових інструментів візуалізації інформації під час викладання дисципліни «Міжнародна інформація та бізнес». Предметом дослідження став науково-педагогічний досвід використання цифрових інструментів візуалізації інформації у навчальній діяльності.

У ході дослідження вирішувалися такі завдання:

- вивчити стан дослідження проблематики візуалізації інформації, зокрема у навчальній діяльності;
- провести термінологічний, змістовий і порівняльний аналіз поняття «візуалізація інформації» і близьких за змістом понять;
- розглянути існуючі підходи до використання візуалізації інформації в навчальній діяльності;
- надати загальну характеристику прийомам і цифровим інструментам візуалізації інформації, які використовувалися, зокрема під час викладання дисципліни «Міжнародна інформація та бізнес».

1.3. Аналіз досліджень і публікацій

Вивчення візуалізації інформації характеризується тривалим і сталим інтересом з боку дослідників. З огляду на мету дослідження, особливий інтерес мають праці, присвячені питанням використання візуалізації в освітній сфері. Можна виокремити кілька напрямків досліджень:

- візуалізація у навчальному процесі загальноосвітніх закладів;
- візуалізація у навчанні здобувачів вищої освіти, зокрема і майбутніх викладачів;
- візуалізація як педагогічна технологія;
- візуалізація для науково-педагогічних працівників;
- візуалізація знань.

Спільною рисою всіх досліджень є обов'язкова термінологічна частина, висвітлення ролі візуалізації в освітньому процесі, аналіз засобів і прийомів візуалізації у відповідній предметній сфері. Поряд з цим автори акцентують увагу на тих чи інших аспектах візуалізації, особливостях її використання у закладах освіти різних рівнів і ступенів, презентують власний практичний чи науковий доробок.

Використанню візуалізації в загальноосвітніх навчальних закладах присвячені роботи Д. Безуглого [2; 3], Л. Білоусової, Н. Житеньової [4], Н. Білошапки [5], Н. Гончарової [7], О. Заболотної [12], Л. Паніної [20]. Форми візуального представлення інформації та можливості їх використання у закладах вищої освіти розглядають С. Денисенко [9], О. Кашинська [13; 14], Т. Коваль, О. Бесклінська [15], О. Сілкова, Н. Лобач [27], А. Юрченко [29]. Використання візуалізації для удосконалення професійної компетентності науково-педагогічних працівників представлено у працях Л. Двоєнсової [8], В. Мовчан [18], Л. Панченко, М. Разорьонової [21], А. Рапуто [25]. Погляд на візуалізацію як самостійну педагогічну технологію або складову технологій навчання знаходимо у публікаціях Т. Коваль, О. Бесклінської [15], О. Сілкової, Н. Лобач [27]. На різниці між візуалізацією знань і візуалізацією інформації, перевагах візуалізації знань,

представленні сценаріїв її використання на практиці зосередили свою увагу В. Магалашвілі та В. Бодров [17].

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретичною основою дослідження стало вивчення та узагальнення сучасних підходів до визначення поняття «візуалізація» та низки суміжних понять, з'ясування змісту візуалізації навчальної інформації, ролі і місця візуалізації в освіті, педагогіці, знайомство з інструментами (засобами) та прийомами (способами, формами) візуалізації, їх класифікацією. Практичний аспект дослідження знайшов відображення у загальній характеристиці прийомів і програмних засобів (цифрових інструментів) візуалізації інформації під час викладання дисципліни «Міжнародна інформація та бізнес».

2.1. Дефініція поняття «візуалізація інформації» та суміжних понять

Визначення поняття «візуалізація» та кола споріднених понять відзначається різноманітністю підходів. Під терміном «візуалізація» розуміють:

- загальну назву прийомів унаочнення, створення умов для зорового спостереження та аналізу [19];
- демонстрацію фізичного явища чи процесу у зручній для зорового сприйняття формі [19];
- одержання видимого зображення яких-небудь предметів, явищ, процесів, недоступних для безпосереднього спостереження [19];
- процес створення чітких яскравих образів за допомогою сучасних технологій [19];
- те, що сприймається за допомогою зору, є наочним [2, с. 5];
- винесення з внутрішнього плану на зовнішній мислених образів в процесі пізнавальної діяльності, причому форма цих образів стихійно визначається за допомогою механізму асоціативної проєкції [2, с. 5];
- процес «одержання видимого зображення яких-небудь предметів, явищ, процесів, недоступних для безпосереднього спостереження» [26];
- «одержання (подання) видимого зображення яких-небудь предметів, явищ, процесів, недоступних для безпосереднього спостереження» [7];
- «згортання розумових змістів у наочний образ; будучи сприйнятим, образ може бути розгорнутий і служити опорою адекватних розумових і практичних дій» [26];
- «готове представлення числової та текстової інформації у вигляді графіків, діаграм, структурних схем, таблиць, карт тощо» [1, с. 49];
- «процес представлення даних через зображення з метою максимальної зручності їх розуміння; надання видимої форми об'єкту, суб'єкту, процесу тощо» [1, с. 49];
- «сукупність прийомів подання інформації у вигляді, зручному для зорового сприйняття, аналізу та розуміння. Це системне, засноване на правилах, динамічне та/або статичне графічне представлення інформації, що допомагає розібратися у складних поняттях, націлене на узагальнення та аналіз теорії і досвіду» [9, с. 47].

Спільним для значної кількості визначень є наголошення на поданні інформації, даних, образів тощо у формі, зручній для зорового сприйняття і розуміння. Причому об'єктом візуального представлення можуть бути явища, недоступні для безпосереднього спостереження. Створення образів для зорового сприйняття може відбуватися за допомогою сучасних технологій і підпорядковане подальшій розумовій і практичній діяльності. Отже, візуалізація – це насамперед дія, діяльність, процес, прийом, спосіб подання інформації, даних, перетворення інформації. Так, Е. Макарова розуміє візуалізацію як «спосіб фіксації й трансляції інформації, який не тільки доповнює, але й слугує альтернативою вербально-письмової комунікації» [13, с. 22]. О. Поіс розглядає візуалізацію як «процес подання даних у вигляді зображення з метою максимальної зручності їх розуміння» [13, с. 22]. Т. Коваль і О. Бесклінська вживають термін «візуальний спосіб подання даних» [15, с. 145] тощо. Отже, поняття «візуалізація» може

вживатися у значенні «візуалізація інформації», «візуалізація даних». Однак існують і окремі визначення понять «візуалізація даних», «візуалізація інформації», а також «візуалізація навчальної інформації». Тотожність чи відмінність понять «дані» та «інформація», а, отже, і понять «візуалізація даних», «візуалізація інформації» можуть бути темою окремої наукової розвідки, оскільки точки зору дослідників із цього питання різняться. Так, дані можуть розумітися як набір неупорядкованих фактів, тоді як інформація – як сукупність упорядкованих з певною метою даних. Наприклад, візуалізацію даних трактують як наочне представлення масивів різної інформації [30]. Візуалізація інформації може бути визначена як «інтерактивне вивчення візуального представлення абстрактних даних для посилення людського пізнання» [6]. В. Магалашвілі та В. Бодров під візуалізацією інформації розуміють використання комп'ютерних додатків для графічного представлення абстрактних даних [17, с. 12]. Можна погодитися з точкою зору А. Рапуто стосовно значної кількості методів, принципів, наукових підходів до візуалізації, серед яких: візуалізація даних, інформаційна візуалізація, концептуальна візуалізація тощо, і відсутністю достатньо повної класифікації цих підходів і методів [25, с. 140].

У межах даного дослідження важливим є розуміння змісту поняття «візуалізація навчальної інформації» і «візуалізація знань». Ці поняття можна розглядати як певною мірою тотожними, оскільки процес навчання передбачає оволодіння певною сукупністю знань, так і підкреслюючи їх змістову специфіку. Зокрема взаємозв'язок візуалізації навчальної інформації і знань підкреслює у своїй статті А. Рапуто [25]. Під візуалізацією він розуміє будь-який спосіб забезпечення спостереження реальності. Результат візуалізації або візуальна модель – будь-яка конструкція, яка сприймається зором та імітує сутність об'єкта пізнання. Візуалізація забезпечує синтез знань. Візуальна модель є підсумком певного етапу формування знання. Візуалізація виступає своєрідною методологією наочності, засобом структурування, ущільнення знань. Її значення полягає в тому, що вона більш повно описує навчальні поняття та зв'язки між ними, сприяє глибокій обробці знань, покращує здатність застосування знань у нових ситуаціях. Погляд Д. Бархатової на візуалізацію об'єднує її розуміння методу реалізації принципу наочності та засобу «передачі інформації, який найбільш повно відповідає особливостям сприйняття, розуміння інформації та формування на її основі знань» [13, с. 22]. В. Магалашвілі та В. Бодров акцентують увагу на відмінності понять «візуалізація інформації» і «візуалізація знань» [17, с. 421–422]. Вони наводять погляди інших авторів, які визначають візуалізацію знань як використання візуальних засобів для покращення передання знань між людьми на відміну від візуалізації інформації, яка спрощує доступ до різноманітних даних. Автори розглядають візуалізацію знань як область, що межує з менеджментом знань, психологією, графічним дизайном, педагогікою; її основна мета – покращити передання знань, стимулювати когнітивні процеси. Дослідники визначають візуалізацію знань як набір графічних елементів і зв'язків між ними, який використовується для передання знань від експерта до людини чи групи людей, і розкриває причини і цілі цих зв'язків у контексті знання, яке передається [17, с. 422].

Стосовно визначення поняття «візуалізація навчальної інформації», під ним розуміють «відбір, структурування і оформлення навчального матеріалу в візуальний образ, заснований на різних способах пред'явлення інформації і взаємозв'язках між цими способами, що сприяють активній роботі мислення студента при читанні й осмисленні змісту представленого матеріалу» [19].

У зв'язку із застосуванням інформаційних технологій у сфері навчальної діяльності набуває актуальності питання співвідношення понять «наочність» і «візуалізація». Низка дослідників виступають проти ототожнення зазначених понять. Зокрема у статті О. Бабич та О. Семеніхіної [1] розглянуто підходи до тлумачення цих понять та уточнено їх відмінність. Проаналізувавши наукові праці, автори дають узагальнене розуміння поняття наочності як образу навчального об'єкта (зображення, яке характеризує навчальний об'єкт, або психічного утворення, яке виникає у свідомості індивіда при згадці про

навчальний об'єкт) у свідомості суб'єкта навчання [1, с. 49]. Термін «візуалізація» трактується як специфічна категорія дидактики, «яка має складнішу структуру, ніж традиційне поняття „наочність”, оскільки вона додатково включає систему дій викладача по конструюванню образу предметів чи явищ, які вивчаються, і тому основним призначенням візуалізації є включення механізмів уяви, встановлення і закріплення асоціативних зв'язків між зоровими образами і характером основних понять» [1, с. 50]. Автори доходять висновку про неможливість ототожнення понять «наочність» і «візуалізація». Засадничими положеннями цього висновку є наступне розуміння відмінностей між наочною та візуалізацією: по-перше, оскільки серед видів наочності виділяють візуальну наочність, то, на думку дослідниць, візуалізація навчального матеріалу може бути включеною до родового поняття «наочність» як вид; крім цього, термін «візуалізація» передбачає процес створення зорового образу, а терміну «наочність» відповідає уже сформований образ навчального об'єкта. Отже, «поняття візуалізації навчального матеріалу виходить за рамки, окреслені терміном «наочність» [1, с. 52]. Із цим погоджується А. Юрченко [29].

2.2. Використання візуалізації інформації в навчальній діяльності

Характеризуючи використання візуалізації інформації у навчальній діяльності, необхідно звернути увагу на цілі візуалізації у навчанні, її переваги у переданні знань, функції та передумови її використання викладачами, вимоги до візуальних моделей, трактування візуалізації в контексті поширення технологічного підходу до організації педагогічного процесу.

У результаті візуалізації навчальної інформації створюється графічний образ, за допомогою якого, з одного боку, відбувається передання знань, а з іншого – він сприяє осмисленому сприйняттю здобувачем освіти змісту, логіки викладу навчального матеріалу, розумінню зв'язків між його структурними компонентами, навчальними поняттями тощо. Виходячи з цього, цілі використання візуальної інформації поділяють на дві групи: перша відповідає інформаційному навчанню, спрямованому на репродукцію; друга – пізнавальній, репродуктивно-перетворювальній і продуктивній діяльності та сприяє розвитку розумових операцій (аналіз, синтез, систематизація, класифікація, узагальнення тощо) [13, с. 22]. Однією з цілей візуалізації у навчанні є також спонукання студентів до використання, представлення засвоєних і нових знань у нових ситуаціях, що відбувається зокрема під час виконання ними практичних завдань із застосуванням візуалізації інформації.

Дослідники звертають увагу на низку переваг, які зумовлені використанням візуалізації у навчальному процесі [4, с. 6; 17, с. 423; 26], а саме:

- полегшує сприйняття знань, дозволяє розглянути проблему всебічно, системно;
- полегшує процес навчання: збільшення запам'ятовування через вбудовування отримуваних знань в структуру вже наявних; представлення матеріалу з урахуванням когнітивних особливостей здобувачів освіти; сприяння формуванню правильних уявлень про об'єкт навчання; концентрація на головних змістових елементах навчального матеріалу;
- інтенсифікує навчання;
- активізує різні види мислення та пам'яті, стимулює креативні процеси;
- розвиває пізнавальний інтерес;
- створює позитивний емоційний фон на занятті, зокрема усвідомлення потреби використання візуалізації в майбутній професійній діяльності, оволодіння уміннями візуалізації інформації сприяють формуванню позитивного ставлення до навчання.

Візуалізація навчального матеріалу виконує достатньо широкий обсяг функцій (завдань). Серед них [2, с. 7; 9, с. 47; 15, с. 147]:

- допомога у створенні образу повідомлення;

- привернення уваги, виклик зацікавленості, емоційного ставлення до навчальної інформації;
- підвищення інформаційної насиченості освітнього процесу за одночасного зменшення часу для сприйняття навчального матеріалу, підтримка високого темпу навчання;
- раціоналізація організації навчально-пізнавальної діяльності за рахунок її структурування;
- активізація пізнавального інтересу;
- сприяння подоланню мовного бар'єру, збільшення доступності інформації для іншомовних здобувачів освіти;
- інтенсифікація мислинських операцій (аналізу, порівняння, здатності до логічних умовиводів, проведення аналогій, пошук нестандартних способів виконання завдання тощо).

Використовуючи візуалізацію навчального матеріалу, необхідно брати до уваги готовність суб'єктів освітнього процесу – викладачів і здобувачів вищої освіти – до створення, сприйняття, роботи з візуальними моделями. А. Рапуто акцентує увагу на сукупності системних властивостей особистості викладача, який готовий до візуального представлення знань [25, с. 139]: володіння технологіями візуалізації (технологіями подання знань у «згорнутому» вигляді, технологіями екстеріоризації психологічних репрезентацій навчального матеріалу); розвинуте візуально-образне мислення; уміння зберігати та передавати візуальну інформацію для колективного використання; уміння візуальним способом представляти результати діяльності; знання правил і прийомів композиції і колористики, а також методології роботи з мультимедіа. Погоджуємося з дослідником у визначенні факторів, які обмежують можливості оволодіння методами візуалізації, серед яких переважаність викладачів, їх недостатня візуальна компетентність. Створюючи візуальну модель, необхідно зважати на низку її характеристик і когнітивних функцій [25, с. 139–140]: за формою і характеристикою повинна відповідати способам представлення інформації в мозку людини; візуальна модель має бути створена з урахуванням особливостей зорового сприйняття; бути зрозумілою, інформативною; співвідносити структурні схеми з семантикою навчального матеріалу; бути адекватною аналізованому навчальному матеріалу; не повинна бути понадміру строгою і детермінованою; створюючи візуальну модель, дотримуватися розумного співвідношення між економічністю й деталізацією опису, щоб не ускладнити розуміння навчального матеріалу; містити в собі суперечність відомого і невідомого, що є відображенням проблемної ситуації, яка характеризує об'єкт пізнання.

На сьогодні в педагогіці не існує єдиної точки зору стосовно поняття технологій візуалізації навчальної інформації. Як зазначають Т. Коваль та О. Бесклінська, «за класифікацією Г. К. Селевко, педагогічну технологію з використанням візуалізації зараховують до технології концентрованого навчання» [15, с. 147]. В. Магалашвілі та В. Бодров пов'язують використання візуалізації з концепцією конструктивізму в педагогіці. Вона передбачає активну участь у навчанні учня, який самостійно формує своє знання. При цьому науковці аналізують можливість реалізації принципів конструктивізму в електронному і відкриваючому (учні «відкривають» необхідні знання) навчанні [17, с. 425–426]. О. Сілкова та Н. Лобач вважають однією з найбільш ефективних педагогічних технологій технологію візуалізації навчальної інформації як таку, що дозволяє представляти навчальну інформацію у зручному наочному вигляді [27, с. 180]. Отже, серед інших виокремлюється педагогічна технологія візуалізації навчальної інформації. Г. Лаврентьєв, Н. Лаврентьєва та Н. Неудахіна визначають технологію візуалізації навчальної інформації як систему, складовими якої виступають «комплекс навчальних знань; візуальні способи їх представлення; візуально-технічні засоби передачі інформації; набір психологічних прийомів використання і розвитку візуального мислення в процесі навчання» [27, с. 181]. За Т. Шоріною, «технологія візуалізації навчальної інформації – це цілеспрямований процес і гарантований результат упорядкування специфічної для вищої

школи навчальної інформації в наочне, образне представлення її на базі інформаційних освітніх ресурсів» [27, с. 181]. У той же час, А. Назарова та Н. Прібильська визначають візуалізацію як загальну назву прийомів подання інформації у зручному для зорового сприйняття вигляді [27, с. 181]. А. Л. Білоусова та Н. Житеньова вживають поняття «сучасні технології візуалізації» у сенсі інформаційних технологій, за допомогою яких можливо здійснити візуалізацію навчального матеріалу, а не як окрему педагогічну технологію [4, с. 6–10].

Отже, візуалізація не лише активно використовується в освітній практиці, а й стала предметом теоретичних наукових досліджень. Схожими і взємодоповнюючими є погляди дослідників на цілі, функції візуалізації навчальної інформації. Достатньо ґрунтовно проаналізовані риси, якими мають володіти викладачі для успішного використання візуалізації під час навчання здобувачів освіти, вимоги до створюваної візуальної моделі. Однак значні розбіжності характеризують погляди науковців у питанні співвіднесення візуалізації та педагогічних технологій.

2.3. Класифікація засобів і прийомів візуалізації інформації

Так само, як не існує єдиних підходів до розглянутих вище понять візуалізації інформації, даних, візуалізації навчальної інформації, візуалізації інформації як педагогічної технології, існують розбіжності у використанні понять на означення засобів і прийомів візуалізації інформації, у тому числі і навчальної. Найбільш загальний підхід до класифікації засобів візуалізації з акцентом на використання програмних засобів візуалізації у процесі створення електронних освітніх ресурсів із математичних дисциплін, що вивчаються у закладах вищої освіти, представлений у роботі Т. Коваль і О. Бесклінської [15, с. 147–156]. Загалом засоби візуалізації поділяються дослідниками на технічні і програмні. До технічних відносять комп'ютер, планшет, інтерактивну дошку, мультимедійний проектор, мережу «Інтернет» тощо. До програмних засобів (щодо них використовується також назва «цифрові інструменти») належать ті, що дозволяють створювати електронні освітні ресурси у вигляді об'єктів, форм, моделей. У свою чергу програмні засоби візуалізації розглядаються науковцями як сукупність засобів математичного призначення (MathCad, MatLab, Maple, GeoGebra, Математичний конструктор тощо, які використовуються для створення мультимедійних моделей візуалізації математичних даних) і програмних засобів загального призначення (MS Office, Google таблиці, Office 365 тощо, за допомогою яких створюють таблиці, графіки, діаграми, структурно-логічні схеми) [15, с. 147–148].

Програмні засоби загального призначення відрізняються великою різноманітністю. Наприклад, для створення інтелект-карт можна користуватися такими програмними засобами, як XMind (<http://www.xmind.net/>), MindMeister (<http://www.mindmeister.com/>), MindMup (<https://www.mindmup.com/>), Comapping (<http://www.comapping.com/>), Mappio (<http://mappio.com/>), Mapul.com (<https://www.mapul.com/>) тощо. Для інфографіки використовують Pktochart (<https://piktochart.com/>), Easel.ly (<https://www.easel.ly/>), Visual.ly (<https://visual.ly/>), Cacoо (<https://cacoо.com>) тощо. Мультимедійні презентації створюють за допомогою MS PowerPoint, Google Presentations, Prezi.com (prezi.com/), Visme (<https://www.visme.co/>) та інші.

Зважаючи на те, що до винайдення і використання програмних і технічних засобів також відбувалося представлення візуалізованої інформації чи даних, можна виокремити традиційні засоби, які й досі знаходять своє застосування в навчальних закладах, – дошка, крейда, папір, олівець тощо. Тоді можемо представити класифікацію засобів візуалізації у вигляді схеми (див. Рис. 1).

Надання даним або інформації зручного для зорового сприйняття і розуміння вигляду відбувається за допомогою прийомів візуалізації або, як їх ще називають дослідники, шляхів, способів, типів, методів, форм візуалізації. Зауважимо, що розуміння сутності цих понять ускладнюється варіативним їх використанням у різному контексті.

Так, у дослідженні О. Бабич та О. Семеніхіної графік, наприклад, одночасно є засобом наочності, видом візуального подання інформації, інструментом візуалізації [1, с. 49–51]. Характеризуючи діаграми, схеми, інтелект-карти, денотатні графи, Д. Безуглий уживає щодо них терміни «метод структурування» [2, с. 7] або «прийом візуального структурування», «прийом візуального подання навчальної інформації» [3, с. 7, 9]. О. Сілкова та Н. Лобач використовують термін «спосіб візуалізації інформації» або «форма візуалізації», під яким розуміють створення схем, графіків, діаграм тощо [27, с. 182].

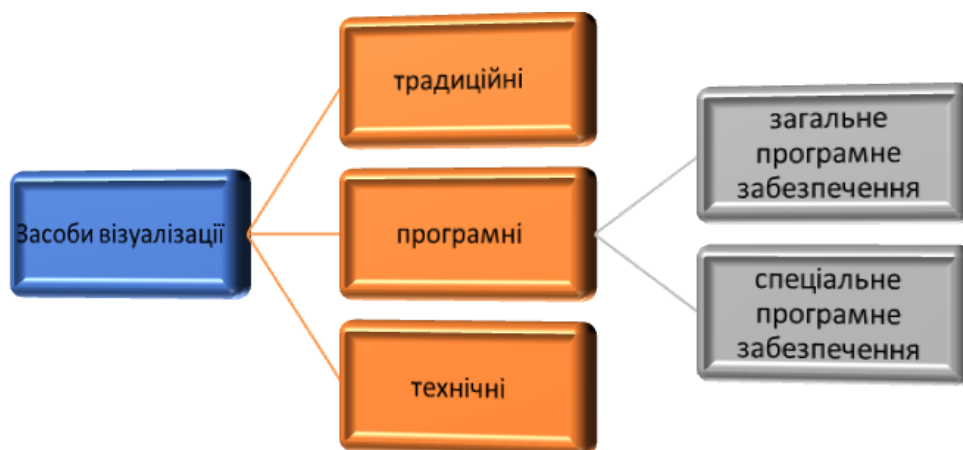

Рис. 1. Класифікація засобів візуалізації

Загалом, до прийомів або способів візуалізації навчального матеріалу відносимо мультимедійні презентації, діаграми, схеми, зображення, таблиці, ментальні карти, графіки, інфографіку, плани, опорні конспекти, карти, інтерактивні онлайн-дошки, аудіо- та відеоматеріали, які використовуються або створюються з навчальною метою.

2.4. Практика використання прийомів і цифрових інструментів візуалізації інформації під час лекційних і практичних занять із дисципліни «Міжнародна інформація та бізнес»

Навчальна дисципліна «Міжнародна інформація та бізнес» викладається відповідно до робочої програми, розробленої на основі освітньої програми та навчального плану підготовки здобувачів вищої освіти освітнього ступеня «Магістр» за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Мета викладання навчальної дисципліни у контексті спеціальності з урахуванням вимог стандарту вищої освіти полягає у засвоєнні знань про основні поняття, структуру, властивості, джерела міжнародної інформації, її правові основи, міжнародну інформаційну політику, ознайомленні з основами міжнародної інформаційно-аналітичної діяльності, основними поняттями та структурою міжнародного інформаційного бізнесу.

Завданнями вивчення навчальної дисципліни є:

- характеристика системи міжнародних інформаційних відносин та сучасних процесів у сфері інформації і комунікації;
- характеристика інформаційної політики основних учасників міжнародних відносин;
- з'ясування основ правового регулювання міжнародних інформаційних відносин;
- ознайомлення з міжнародним інформаційним ринком, його структурою, методами ведення міжнародного інформаційного бізнесу, поняттям та основними аспектами міжнародної інформаційної безпеки.

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Міжнародна інформація та бізнес» студенти отримають наступні професійні компетентності:

- засвоєння концептуально-теоретичних основ сучасних міжнародних інформаційних відносин та практичних навичок і вмінь, пов'язаних з особливостями пошуку, опрацювання і аналізу інформації з метою забезпечення прийняття зовнішньо- та внутрішньополітичних рішень, а також її розповсюдження у міжнародних інформаційних потоках;

- використання інтернет-ресурсів для вирішення практичних і прогностичних завдань у галузі міжнародної інформаційної діяльності;

- відстеження тенденцій розвитку міжнародної інформаційної діяльності та бізнесу шляхом бібліометричного аналізу документопотоків;

- застосування процедур аналітико-синтетичної обробки інформації, інформаційного моніторингу в роботі з документними масивами міжнародної інформаційної сфери;

- ознайомлення з методами ведення міжнародного інформаційного бізнесу.

Візуалізація використовується як під час викладення лекційного матеріалу, так і при виконанні студентами практичних завдань. Основними прийомами візуалізації знань під час занять стали мультимедійні презентації, діаграми, схеми, зображення, таблиці, ментальні карти. Чільне місце займають мультимедійні презентації, які поєднують у собі вищезазначені прийоми. Основним цифровим інструментом (засобом) створення презентацій став MS PowerPoint. Меншою мірою для підготовки презентацій використовувався програмний засіб Canva (<https://www.canva.com/>).

До переваг презентацій PowerPoint, які зумовили їх переважне використання під час занять, можна віднести простоту створення, зручність роботи зі слайдами, які легко можна видаляти, додавати, змінювати їх порядок у презентації, редагувати інформацію на готових слайдах. Не викликає ускладнень розміщення або створення безпосередньо на слайді діаграм, схем, зображень тощо. PowerPoint пропонує також значну кількість готових шаблонів і макетів для користувачів. Ці шаблони закладають основу для загального вигляду презентації, наприклад, заголовки, текст і графіка, що відображатимуться на кожному слайді.

На Рис. 2 представлений слайд презентації PowerPoint зі створеним на ньому рисунком SmartArt. Для візуалізації інформації обрано макет «Заокруглений вертикальний список», оскільки завданням візуалізації було відобразити низку непослідовних відомостей.

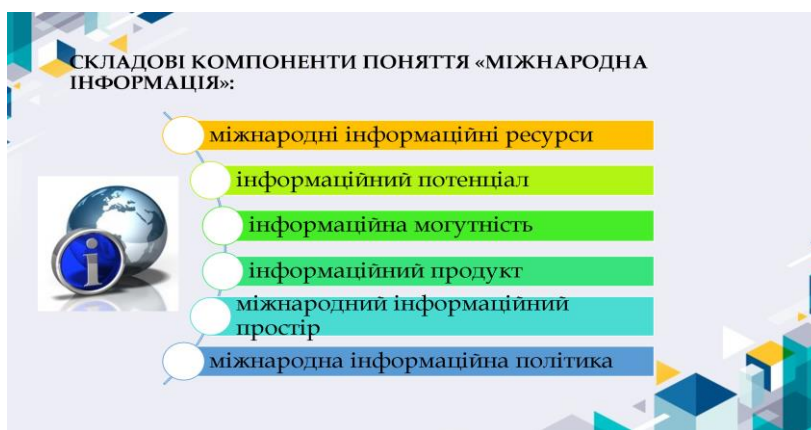

Рис. 2. Рисунок SmartArt «Заокруглений вертикальний список», слайд презентації Power Point

Рис. 3 демонструє використання такого прийому візуалізації, як ментальна карта (інтелект-карта – mindmap). Дослідники звертають увагу на відсутність єдиного загальноприйнятого значення цього поняття, що пов'язано з особливостями перекладу

словосполучення «Mindmap» з англійської мови, яке має низку еквівалентів в українській мові: «інтелектуальні карти», «ментальні карти», «схеми мислення», «діаграми зв'язків», «карти пам'яті» тощо. Ментальна карта – це схема, «яка візуалізує певні дані при їх обробці людиною, це спосіб зображення процесу загального системного мислення за допомогою структурно-логічних схем радіальної організації» [15, с. 151]. Ментальна карта має вигляд діаграми, на якій у центрі зображене головне поняття або ідея, від якої відходять гілки, на яких зображені інші слова та поняття, пов'язані з головним. Ментальні карти допомагають візуалізувати, структурувати складні поняття, концепції тощо. Для характеристики властивостей міжнародної інформації (див. Рис. 3) було використано програмний засіб XMind (<http://www.xmind.net/>).

Рис. 3. Ментальна карта, створена за допомогою програмного засобу XMind

На Рис. 4 представлений слайд готового шаблону презентації Power Point із уже створеним дизайном. У робочі області на шаблоні слайду внесено необхідний для лектора матеріал. Наявність підготовленого робочого простору, з одного боку, спрощує працю викладача при обранні потрібних способів візуалізації. Але, з іншого боку, потрібен час, докладання розумових зусиль і неодноразове практичне застосування подібних шаблонів для того, щоб подальше використання готових шаблонів стало звичним і не забирало забагато часу на підготовку навчальної презентації.

Рис. 4. Використання готового шаблону презентації PowerPoint

Меншою мірою для підготовки навчальних презентацій і, відповідно, візуалізації інформації, використовувався програмний засіб Canva (<https://www.canva.com/>). Загалом цей цифровий сервіс надає широке коло можливостей для візуалізації. Він пропонує сотні

шаблонів для виконання різних завдань: презентацій, плакатів, інфографіки, буклетів, логотипів, діаграм, брошур, флаєрів, відео, фотоколажів тощо. Сервіс пропонує великий банк зображень, шрифтів, шаблонів, ілюстрацій. Користувач може обрати шаблон, редагувати його, завантажувати та додавати власні зображення і створювати таким чином візуально привабливий шаблон відповідно до поставлених завдань. Можна налаштовувати розмір дизайну, копіювати сторінки, змінювати їх послідовність. Створивши, наприклад, презентацію, можна зберегти її на власному пристрої, завантаживши у форматах png, jpg, pdf. Можна також зберігати дизайни у форматах gif, mp4. Попри зазначені переваги роботу над презентацією засобами даного сервісу ускладнює необхідність певного часу на знайомство і опанування сервісом, можлива технічна необізнаність користувача, необхідність вмістити навчальний матеріал у запропонований програмою шаблон, що певною мірою сковує дії викладача. Перераховані застереження зумовили меншу кількість використання програмного засобу Canva при підготовці презентацій. На Рис. 5 представлений слайд презентації, створеної з використанням цифрового інструменту Canva.

Рис. 5. Презентація, виконана із застосуванням програмного засобу Canva

Так само під час практичних занять здобувачам вищої освіти було запропоновано завдання, виконання яких передбачало представлення інформації і даних у візуалізованому вигляді. У Таблиці 1 представлені приклади завдань із використанням візуалізації, прийоми та цифрові інструменти візуалізації, рекомендовані для їх виконання.

Таблиця 1. Використання прийомів і цифрових інструментів для виконання практичних завдань

Завдання	Прийом візуалізації	Цифровий інструмент візуалізації
Дати характеристику поняття «міжнародна інформація»	Ментальна карта	MindMup https://www.mindmup.com/ mindmeister https://www.mindmeister.com/Xmind http://www.xmind.net/
Здійснити класифікацію міжнародної інформації	Схема	MS PowerPoint Xmind http://www.xmind.net/ Canva https://www.canva.com/
Охарактеризувати діяльність Європейського суду з прав людини в Страсбурзі як органу, що гарантує міжнародний захист свободи виявлення думок	Презентація	MS PowerPoint Canva https://www.canva.com/ Google Presentations Prezi prezi.com/ Wisme https://www.visme.co/

Завдання	Приєм візуалізації	Цифровий інструмент візуалізації
Охарактеризувати діяльність МЗС України у сфері міжнародної інформаційної політики	Презентація Інфографіка	MS PowerPoint Canva https://www.canva.com/ Google Presentations Prezi prezi.com Wisme https://www.visme.co/ Easel.ly https://www.easel.ly/ Piktochart https://piktochart.com/
Створити рекламний мотиваційний буклет із тематики, яка охоплює актуальну інформаційну політику ООН, ЮНЕСКО, ЄС	Буклет	Wisme https://www.visme.co/ Easel.ly https://www.easel.ly/ Canva https://www.canva.com/
З'ясуйте наявність регіональних відділень інформаційних агентств (Reuters, AFP, AP, EFE тощо)	Інтерактивна карта	Infogr.am https://infogram.com/ Stat Planet https://www.statsilk.com/maps-portal2 Scribblemaps https://www.scribblemaps.com/
Проаналізувати тематику ділових новин, поданих на сайті агентства за визначений хронологічний проміжок, підрахувати частоту висвітлення новин тієї чи іншої тематики	Таблиця Діаграма	MS PowerPoint Canva https://www.canva.com/ Prezi prezi.com/

На Рис. 6 представлено приклад виконаної здобувачем вищої освіти інтерактивної карти за допомогою цифрового інструменту Scribblemaps.

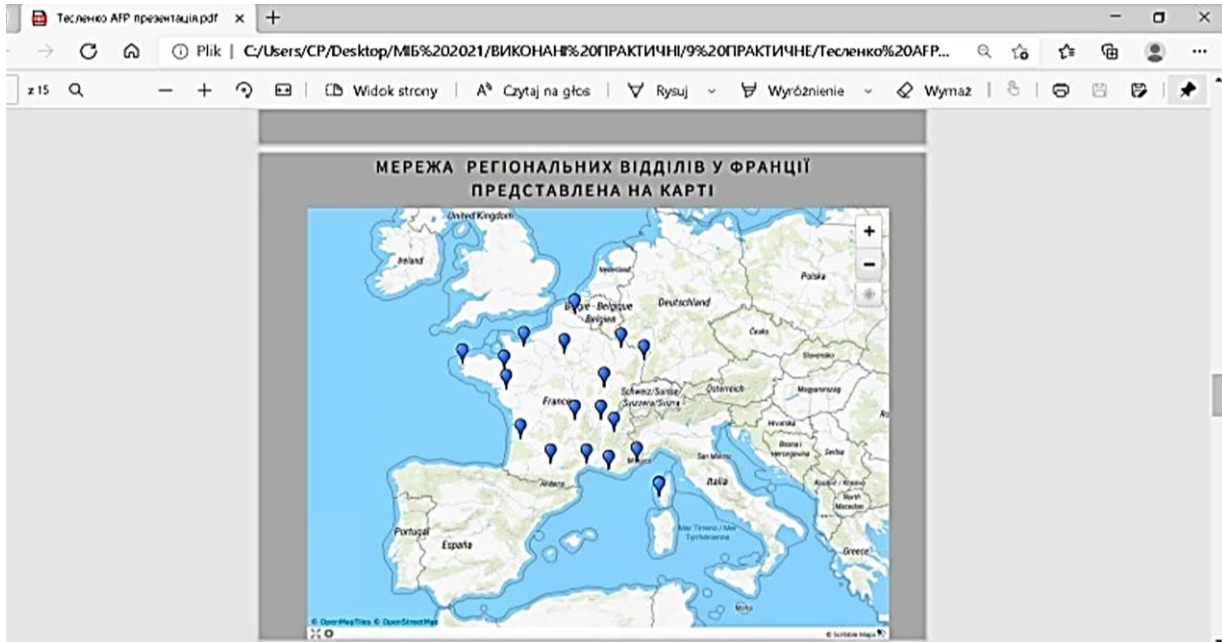

Рис. 6. Інтерактивна карта, виконана за допомогою цифрового інструменту Scribble maps

Вибір прийому візуалізації навчальної інформації залежить від змісту завдання, специфіки дисципліни. Інструмент візуалізації обирається студентами самостійно. При цьому вони отримують змогу познайомитися і опанувати невідомі чи невикористовувані раніше програмні засоби візуалізації. Таким чином студенти отримують нові практичні навички, інформаційні компетентності, які зможуть використати не лише у навчальній, а й у подальшій професійній діяльності.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки.

Насамперед зауважимо, що тема використання візуалізації у навчальній діяльності була і залишається актуальною з огляду на низку висвітлених причин психофізіологічного характеру, інтенсивного зростання обсягів інформації, особливостей сприйняття інформації, зокрема навчальної, сучасним поколінням здобувачів освіти, активним розвитком поряд із традиційною офлайн-освітою її дистанційної форми з використанням онлайн-навчання, особливо в період криз різного характеру, які можуть унеможливити очну форму здобуття освіти.

Проведений аналіз поняття «візуалізація інформації» і близьких за змістом понять свідчить про різноманітність авторських підходів до їх дефініції, що залежить від сфери і ракурсу дослідження. Найбільш загальною тенденцією є використання терміну «візуалізація» у широкому сенсі як сукупності прийомів представлення інформації у зручному для зорового сприйняття, аналізу і розуміння вигляді. З огляду на розвиток технічних можливостей для подання інформації, зокрема і навчальної, у візуальній формі, а також на взаємозв'язок навчальної інформації із знаннєвою складовою, можливим варіантом визначення поняття «візуалізація навчальної інформації» може бути запропоноване наступне: візуалізація навчальної інформації – це здійснення на основі системного підходу відбору, структурування і графічного представлення навчального матеріалу у вигляді візуального образу, який використовується для передання знань і сприяє осмисленню особою (здобувачем освіти) змісту представленого матеріалу, зв'язків між навчальними поняттями, сприяє використанню знань у нових ситуаціях.

Вивчення використання візуалізації інформації у навчальній діяльності знайшло відображення у значній кількості наукових праць. Достатньо повно і несуперечливо розкриті такі аспекти візуалізації, як цілі у навчанні, її переваги у переданні знань, функції візуалізації, передумови використання візуалізації викладачами, вимоги до візуальних моделей. Однак трактування візуалізації в контексті поширення технологічного підходу до організації педагогічного процесу не виглядає однозначним. Чим є візуалізація – самостійною педагогічною технологією, складовою частиною інших педагогічних технологій, прийомом подання інформації тощо – питання відкрите. Його вирішення потребує подальшого дослідження, аналізу й узагальнення значної кількості прикладів практичного застосування візуалізації в навчальній діяльності, формулювання та перевірки на цій основі теорій і концепцій. Адже технологія передбачає з великою мірою вірогідності досягнення запланованого результату. Для цього мають бути встановлені не лише складові частини технології, але й прописаний чіткий алгоритм її застосування для забезпечення гарантованої результативності. Обов'язковими складовими технології є викладачі, особистісно-професійні риси яких мають відповідати вимогам успішного застосування візуалізації інформації з навчальною метою.

Класифікація засобів і прийомів візуалізації інформації, зокрема навчальної, остаточно не розроблена, існують розбіжності у вживанні відповідної термінології («засіб візуалізації», «прийом візуалізації», «спосіб візуалізації», «метод візуалізації», «форма візуалізації» тощо). Тому актуальними видаються проведення подальших теоретичних досліджень у напрямку подолання розбіжності у вживанні понять, виробленні єдиної терміносистеми, принаймні у сфері візуалізації навчальної інформації.

Практика використання прийомів і цифрових інструментів візуалізації навчального матеріалу під час викладання дисципліни «Міжнародна інформація та бізнес» засвідчила свою результативність із точки зору сприяння інтенсифікації та збільшенню ефективності навчання.

Наявність різних прийомів візуалізації навчального матеріалу дають можливість обирати найефективніший у тому чи іншому випадку, компоувати їх. Це сприяє усвідомленому засвоєнню студентами програмного матеріалу, розвиває уміння аналізувати, синтезувати, узагальнювати, структурувати навчальний матеріал, представляти його у найбільш зручному, концентрованому, зрозумілому, презентаційно

привабливому, естетичному вигляді. Ці навички роботи з інформацією та засобами її адекватної презентації становлять необхідну складову загальних і спеціальних професійних компетенцій здобувачів освіти спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Проте варто пам'ятати: впровадження будь-якого способу візуалізації в практику навчання вимагає особистісної готовності до нововведень як викладача, так і студентів. Викладач повинен проявляти творчу активність при візуалізації навчального матеріалу та вміти розробляти основні дидактичні засоби і методичне оснащення навчальної діяльності.

4. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Бабич О., Семеніхіна О. До питання про співвідношення понять наочність і візуалізація. *Фізико-математична освіта*. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2014. № 2(3). С. 47–53.
- [2] Безуглий Д. Візуалізація як сучасна стратегія навчання. *Фізико-математична освіта*. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2014. № 1 (2). С. 5–11.
- [3] Безуглий Д. Прийоми візуального подання навчальної інформації. *Фізико-математична освіта*. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2014. № 2(3). С. 7–15.
- [4] Белоусова Л.И., Житенева Н.В. Дидактические аспекты использования технологий визуализации в учебном процессе общеобразовательной школы. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2014. Т. 40, вип. 2. С. 1–13.
- [5] Білошапка Н. М. Про результати педагогічного експерименту використання технологій візуалізації в навчальному процесі. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/132275868.pdf>.
- [6] Візуалізація інформації. *Вільна енциклопедія Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D1%96%D0%B7%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97.
- [7] Гончарова Н. О. Візуалізація навчальної інформації через використання технології доповненої реальності. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/210511338.pdf>.
- [8] Двоєнсова Л. В. Створення і використання інфографіки в освітньому процесі для удосконалення професійної компетентності педагога : методичні рекомендації. Запоріжжя, 2020. 43 с. URL: http://nmc-pto.zp.ua/wp-content/uploads/2020/06/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96-%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97-%D1%96%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D0%BA%D0%B0_2020.pdf.
- [9] Денисенко С. Сучасні форми візуального представлення інформації і можливості їх використання в інформаційно-освітньому просторі. *Сучасне репродукування : інжиніринг, моделювання, мульти- та кросмедійні технології* : матеріали науково-практичного семінару кафедри репрографії КПІ ім. Ігоря Сікорського, 24 жовтня 2018 р. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2018. С. 47–50. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/25350/1/S.47-50.pdf>.
- [10] Житеньова Н. В. Візуалізація навчальної інформації з використанням сервісів хмарних технологій. *Новітні комп'ютерні технології*. Кривий Ріг : Видавничий центр ДВНЗ «Криворізький національний університет», 2014. Том XII : спецвипуск «Хмарні технології в освіті». С. 77–84.
- [11] Житеньова Н. В. Технології візуалізації в сучасних освітніх трендах. *Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету*. 2016. № 2. С. 170–178.
- [12] Заболотна О. А. Візуалізація як стратегія впровадження освітньої альтернативи. URL: <https://ps.journal.kspu.edu > article > download>.
- [13] Кашинська О. Є. Способи візуалізації навчальної інформації під час викладання фахової дисципліни «Організація готельного господарства». URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/415755.pdf>.
- [14] Кашинська О. Є. Форми візуалізації навчальної інформації в навчально-наочному посібнику для підготовки фахівців готельно-ресторанної справи. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2013. № 18(3). С. 152–160.
- [15] Коваль Т. І., Бесклінська О. П. Використання засобів візуалізації для створення електронних освітніх ресурсів у процесі навчання математичних дисциплін у закладах вищої освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2020. Том 77, № 3. С. 145–161.
- [16] Кондратюк С. Ю. Інфографіка як засіб візуалізації навчального процесу. Черкаси : КНЗ «ЧОПОПП ЧОР», 2018. 36 с.
- [17] Магалашвили В. В., Бодров В. Н. Ориентированная на цели визуализация знаний. *Образовательные технологии и общество*. 2008. Том 11. № 1. С. 420–433. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/orientirovannaya-na-tseli-vizualizatsiya-znaniy>.
- [18] Мовчан В. І. Розвиток візуального мислення майбутніх учителів початкової школи засобами скрайбінгу. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2017. № 5. С. 75–80.

- [19] Модуль «Візуалізація навчального матеріалу на уроках трудового навчання». *Візуалізація навчальної інформації. Офіційна сторінка у мережі «Фейсбук»*. URL: <https://www.facebook.com/1499154543723461/posts/1499157060389876/>.
- [20] Паніна Л. Ментальна карта як засіб візуалізації навчальної інформації учнями закладів загальної середньої освіти на уроках української мови та літератури. *Нова педагогічна думка*. 2020. № 4 (104). С. 60–63.
- [21] Панченко Л., Разорьонова М. Використання інфографіки в освіті. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія : Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*. 2016. Вип. 10(2). С. 122–126.
- [22] Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року. URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/sustainable-development-report/the-2030-agenda-for-sustainable-development.html>.
- [23] Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України 25 червня 2013 року № 344/2013. URL:
- [24] Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>.
- [25] Рапуто А. Г. Визуализация как неотъемлемая составляющая процесса обучения преподавателей. *Международный журнал экспериментального образования*. 2010. № 5. С. 138–141.
- [26] Семеніхіна О. В., Друшляк М. Г. Візуалізація знань як актуальний запит інформаційного суспільства до сфери освіти. *Фізико-математична освіта*. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2016. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/itpf/2016/.../1480>
- [27] Сілкова О. В., Лобач Н. В. Педагогічна технологія візуалізації навчальної інформації. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічна наука : реалії та перспективи*. 2018. Випуск 62. С. 180–183.
- [28] Цілі сталого розвитку : Україна. Національна доповідь 2017. URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/sustainable-development-report/sustainable-development-goals--2017-baseline-national-report.html>.
- [29] Юрченко А. Візуалізація як основа формування знань та умінь майбутніх вчителів. URL: https://repository.sspu.sumy.ua/bitstream/123456789/1277/1/Vizualiz_Yurchenko_Drogobych_2017.pdf.
- [30] Як і для чого використовувати візуалізацію даних? *Офіційний сайт центру «Ейдос»*. URL: <http://eidos.org.ua/novyny/yak-i-dlya-choho-vykorystovuvaty-vizualizatsiyu-danyh/>.

РОЗРОБЛЕННЯ ОСВІТНЬОГО РЕСУРСУ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ГРАФІЧНОГО РЕДАКТОРА ADOBE PHOTOSHOP

^aСофія Храбуст, ^bОлександр Марковець, ^cТетяна Клиніна

^aНаціональний університет «Львівська політехніка» (Львів, Україна)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9197-848X>

^bНаціональний університет «Львівська політехніка» (Львів, Україна)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8737-5929>

^cНаціональний авіаційний університет (Київ, Україна)

ORCID: <http://org/0000-0002-0334-9852>

1. ВСТУП

У сучасному світі інформаційні технології розвиваються з небаченою швидкістю, кожного дня люди створюють нові гаджети чи вебсторінки для полегшення та покращення життя, і цим вони не перестають дивувати, адже людина є творцем своєї справи. На сьогодні людство постраждало від вірусу COVID-19, який спричинив великий занепад для отримання знань, багато людей були змушені перейти на онлайн-навчання: як університети, так і звичайні працівники на підприємствах. Із початку пандемії онлайн-ресурси, так звані освітні вебресурси (сайти), не були налаштовані для роботи і навчання, тому дана тематика є актуальною, потребує подальшого дослідження, розроблення та вдосконалення. Онлайн-навчання – це про доступність та всеосяжність. Воно усуває фізичні бар'єри, які заважають багатьом людям досягти академічних та кар'єрних висот, дозволяє студентам працювати майже з будь-якого місця тощо. Навчання в інтернеті – це чудовий спосіб заощадити гроші на оплаті за курси та часто може скоротити багато інших

витрат, пов'язаних із навчанням у закладі. Інтернет надає нам усі можливості для здобуття освіти незалежно від місця перебування чи інших обставин. Отримання освіти за допомогою освітніх вебресурсів, безумовно, відкрило багато дверей для людей у всьому світі через екран робочого столу комп'ютера, ноутбука, планшета чи смартфона.

Особливої уваги заслуговує навчання роботі з графічними редакторами, оскільки вони дають можливість доповнити текстові дописи візуальною інформацією у вигляді графічних елементів. Для здобуття знань є необхідним розроблення освітнього ресурсу для вивчення графічного редактора Adobe Photoshop за допомогою використання прогресивних інтернет-інструментів.

2. АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Зазначимо, що багато науковців взялися за дослідження можливостей надання освітніх послуг за допомогою інтернету. Серед таких розвідок варто виділити працю О. Д. Волконської, яка розглядає інформатизацію освіти, що перебуває нині у дистанційному режимі, і наголошує, що саме при такому способі навчання люди стають більш мотивованими і самостійними [1].

До досліджень О. Д. Волконської можна додати й праці І. С. Назарка. Він характеризує переваги дистанційного навчання, яке потрібно запровадити як один із основних методів отримання онлайн-освіти [4].

Дистанційне отримання знань відіграє не меншу роль у житті людини, аніж очне. З погляду Б. А. Половін, дистанційне навчання можна зробити динамічнішим і цікавішим для людей саме шляхом розроблення освітнього вебресурсу, який буде в собі акумулювати різноманітні цікаві статті, лекції, відеоконтент, що забезпечить у легший спосіб вивчення навчального матеріалу [6]. Саме розроблення такого формату вебресурсу у своїй праці наводить О. А. Кириченко, яка проаналізувала одну із найпопулярніших вебплатформ для створення освітнього ресурсу Moodle, що представляє собою вебплатформу, за допомогою якої можна розробити дієвий освітній ресурс і наповнити його навчальним матеріалом. Автор наголошує, що саме ця система найкраще підходить для розроблення освітнього ресурсу [2].

3. ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ ДОСЛІДЖЕННЯ

Велика кількість наукових праць приділяє увагу дослідженню розроблення ресурсів у сучасних умовах, які могли б надавати освітні послуги в мережі «Інтернет». Зокрема створення вебресурсів на вебплатформах, які надають можливості в розробленні і функціонуванні так званих освітніх вебресурсів для вивчення курсів і здобуття знань в умовах карантину.

Мета дослідження полягає в аналізі та дослідженні освітніх вебресурсів із метою розроблення власного для вивчення графічного редактора Adobe Photoshop на вебплатформі Moodle.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати низку завдань: на основі проаналізованих наукових джерел здійснити порівняльну характеристику українських та міжнародних освітніх ресурсів, проаналізувати інтернет-ресурси, що надають освітні послуги за допомогою освітніх вебресурсів, здійснити опис побудови вебресурсу для вивчення графічного редактора та розробити рекомендації щодо розвитку освітнього ресурсу для вивчення графічного редактора Adobe Photoshop.

4. РОЗРОБЛЕННЯ ОСВІТНЬОГО РЕСУРСУ

Оскільки нові технології стають менш дорогими, а різноманітні форми мультимедіа стають все доступнішими, освітні середовища в інтернеті набувають поширення для навчання і навчальних цілей. Зокрема онлайн-освіта, що забезпечується за допомогою

комп'ютерної комунікації, задовольняє потреби студентів, дозволяючи їм отримувати доступ до навчальних матеріалів будь-де. Дистанційна освіта в Європі знаходиться на початку третьої фази еволюції та забезпечує гнучкість, базуючись на відкритих вебресурсах. Відкрите та комп'ютерно-опосередковане навчання стає звичним явищем для прогресивного викладача та студента [5].

Лідером серед європейських країн із розробки освітніх вебресурсів для навчання є Естонія. Найбільшою популярністю у цій країні користуються такі:

- EdX (розроблений із метою надання базових навчальних матеріалів);
- Chegg (допомагає у спілкуванні між студентом і викладачем стосовно предметів і тем, які розміщені на вебресурсі);
- Saylor (розміщені онлайн-курси для студентів, які перебувають на дистанційному навчанні) [8].

За час пандемії багато українських компаній розробили освітні вебресурси для навчання: EdEra, DESK, Udemu тощо.

EdEra – ресурс, розроблений для онлайн-освіти, безкоштовний, за допомогою цього ресурсу можна підготуватися до ЗНО.

Ресурс налічує:

- онлайн-підручники;
- відеоуроки;
- різноманітні курси для вивчення;
- онлайн-бібліотеку;
- блоги.

Серед проєктів, що знаходяться на цьому ресурсі, варто відзначити:

- «Онлайн-курс для вчителів початкової школи», що складається з шести модулів, а також відповідей на запитання, які найчастіше надходять;
- «Ключові моменти 21-століття», курс є безкоштовним, налічує два модулі, а також тести для самоперевірки;
- «ЗНО з англійської мови», безкоштовний курс, 45 відео, 200 текстів, 8 модулів, 15 підкастів, а також сертифікат після вивчення курсу;
- «Історія України» – це безкоштовний спецпроєкт, налічує 6 модулів, 200 текстів, тест для самоперевірки та ін. [9].

DESK – ресурс, який розроблений з метою вивчення природничих наук та математики у вигляді відеоуроків, які можна переглянути на ютуб. Сайт налічує 5 освітніх напрямів (хімія, біологія, інформатика, фізика, математика), більше 15 годин відеоконтенту, 114 відеолекцій, 1 спікера. Сайт має на меті проінформувати учня, студента в тих напрямках, які йому цікаві, за допомогою відеолекцій, але без тестів для закріплення знань [7].

На сьогоднішній день найпоширенішою вебплатформою для дистанційного навчання є Moodle, яка при створенні власного сайту для дистанційного навчання має низку корисних функцій, що можна використати при побудові сайту для його оптимізації у вигляді як комп'ютерної версії, так і мобільної. Вебплатформа Moodle є платною, орендується місце на сервері.

Вебплатформу Moodle використовують у своєму освітньому процесі під назвою ВНС «Віртуальне навчальне середовище» Національний університет «Львівська політехніка» (далі – НУ ЛП). Ця система розроблена з метою підтримки освітнього процесу в університеті, а також його використання в дистанційному режимі. Національний університет «Львівська політехніка» використовує ВНС з метою економії часу як для викладачів, так і для студентів, надання зручних форм для навчання, зокрема в дистанційному режимі, можливості отримання матеріалів, оцінювання тощо. На освітньому вебресурсі, який використовує НУ

ЛП, можна отримувати навчальні матеріали у вигляді електронних лекцій, статей, посилання на інші вебресурси, є можливість завантажити і переглянути документи у форматі docx. або pdf. Доповненою можливістю є повідомлення про нову інформацію, спілкування з користувачами до тридцяти осіб або окремо.

У своєму арсеналі Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського використовує також освітній вебресурс від вебплатформи Moodle. Ця вебплатформа є захищеною: доступ до неї мають лише викладачі та студенти університету.

Освітній вебресурс на платформі Moodle має можливості:

- розміщувати навчальні матеріали;
- підтримувати різні підходи до навчання: дистанційний, змішаний, очний;
- простий, інтуїтивно зрозумілий, ефективний, крос-платформний інтерфейс у вікні браузера;
- сумісність із більшістю баз даних, які широко використовуються;
- курси містять описи та інструкції, зрозумілі для користувачів будь-якого рівня обізнаності з комп'ютерними технологіями;
- один сайт може містити тисячі курсів;
- забезпечує безпеку та захист інформації.

Ця платформа дає студенту такі можливості:

- індивідуальний навчальний план та графік;
- власний онлайн-консультант;
- об'єктивність оцінювання знань;
- має доступ до електронних навчальних курсів, відеолекцій та відеоконференцій, інтерактивної навчальної карти;
- можливість навчання на різних спеціальностях паралельно.

Розроблена навчальна вебплатформа доступна 24 години на добу і містить у собі багато інформації, яка є корисною для студентів.

Освітній вебресурс – це розміщені на сайті файли і документи у різних форматах для їх перегляду, завантаження або читання. Їх можна побачити, зайшовши на вебресурс.

Освітні вебресурси за ступенем доступу до них поділяються на декілька видів:

- відкритий;
- напіввідкритий;
- закритий;
- загальнодоступний і локальний.

Серед них розрізняються ще такі:

- для бізнесу;
- для реклами;
- для навчання.

Кожен має свої функції і виконує їх відповідно до тематики розробленого вебресурсу. Найчастіше застосовуються навчальні, оскільки вони найбільше затребувані. Мета освітнього вебресурсу полягає в тому, аби задовольнити потреби людини у навчанні у дистанційному режимі, що є набагато зручнішим і мобільнішим для багатьох людей, які працюють, навчаються або відвідують різноманітні курси.

З огляду на стрімкість розвитку інформаційних технологій, більшість закладів вищої освіти у своїй практиці використовує дистанційне навчання, яке допомагає забезпечити студентів і викладачів доступом до навчальних матеріалів та їх контролю.

У роботі із вебплатформами слід врахувати всі нюанси, які можуть виникнути: від дрібних проблем із версіями пакетів до неможливості встановлення плагінів, що покращують роботу платформи.

Основними перевагами ресурсу є:

- зручність у користуванні;
- економія часу, ресурсів;
- відсутність фінансових витрат для слухачів курсів (якщо навчання є безкоштовне);
- можливість отримати відповіді на конкретні питання в онлайн-режимі;
- можливість навчання в зручний час;
- здобуття освіти на різних освітніх ресурсах;
- поєднання навчання і роботи;
- використання електронних підручників тощо.

Отже, освітній вебресурс повинен відповідати розробленому навчальному плану, який буде включати в себе кількість годин лекційних і практичних занять, відеоуроків, завдання для самоперевірки і контрольну роботу слухача курсу.

У навчальному плані повинні бути прописані компетентності користувача курсів, які він отримає після їх проходження, зокрема такі:

- вміння самостійно генерувати нові ідеї щодо редагування чи створення фотографії;
- вміння швидко і без помилок виявляти проблеми й усувати їх;
- вміння стежити за новинками і відтворювати їх у своїх роботах;
- вміння застосовувати набуті навички в роботі;
- вміння розробляти нові креативні проєкти;
- вміння адаптуватися до нових умов та ін.

Також повинні бути розроблені і прописані в навчальному плані лекції, які відповідають тематиці освітнього ресурсу, а також практичні заняття і контрольна робота. Це надасть викладачеві курсів відповідний план роботи із користувачами освітнього вебресурсу.

З огляду на переваги кількість освітніх вебресурсів не будуть зменшуватися, а тільки збільшуватися з часом, і у майбутньому більшість закладів освіти використовуватимуть у своєму арсеналі вебплатформи, які будуть покращуватися як для дистанційного навчання, так і для традиційного, очного навчання.

На початку розроблення освітнього вебресурсу здійснюється побудова формальних моделей задач. Вони потрібні, аби розробити візуальне представлення вебресурсу (сайту) та наповнити його необхідними матеріалами. Для цього будується дерево цілей – наочне графічне зображення підпорядкованості та взаємозв'язку цілей і завдань, а також засобів їх досягнення (Рис. 1).

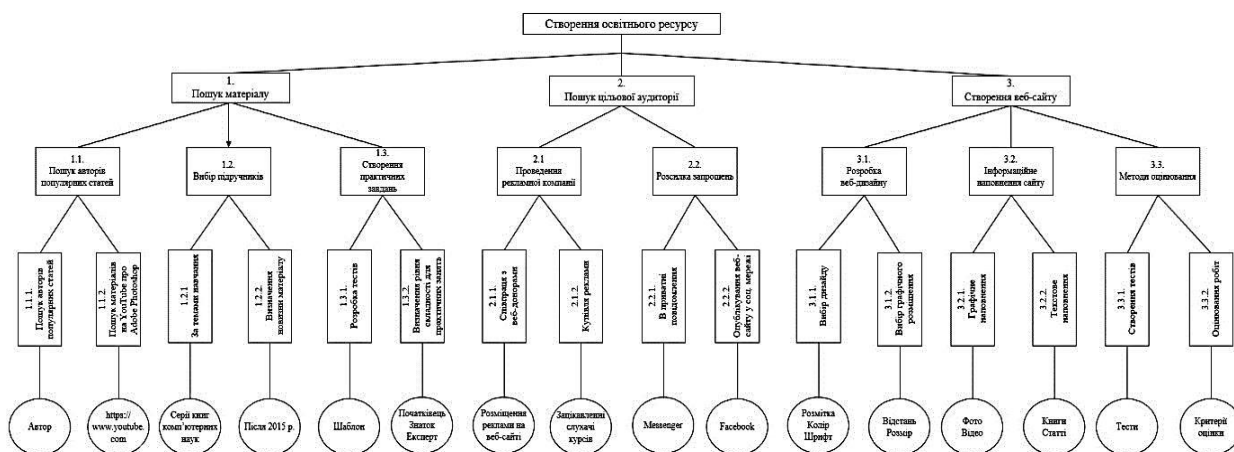

Рис. 1. Дерево цілей

Першим кроком для розроблення вебресурсу є пошук навчального матеріалу, який розбивається за авторами статей; вибір відповідних підручників за тематикою; створення практичних завдань і тестів до тем курсів за допомогою формату docx.

Генеральною ціллю дерева є створення освітнього ресурсу для вивчення особливостей графічного редактора Adobe Photoshop. Дерево цілей складається з трьох рівнів, кожен з яких поділяється також на підрівні.

Підрівнем першого рівня виступають:

- «Пошук авторів популярних статей»: здійснюється пошук авторів в електронній бібліотеці, наприклад, у «Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського» та ін., а також в електронних журналах;

- «Пошук матеріалів на ютубі про Adobe Photoshop»: здійснюватиметься пошук навчальних матеріалів у соціальній мережі «Ютуб» до різних тем курсу, а також для ознайомлення із графічним редактором;

- «За темами навчання»: здійснюється пошук серій книг комп'ютерних наук, графічного дизайну та ін.;

- «Визначення новизни матеріалу»: новизна матеріалу для навчання визначатиметься після 2015 року, тобто матеріал буде опубліковано на сайті за останні 5 років.

- «Розробка тестів»: проводитиметься відповідно до курсу і тем навчання, відповідно до чого буде створено тести для засвоєння навчального матеріалу.

- «Визначення рівня складності для практичних завдань»: рівень складності буде визначатися тим, що слухач курсу під час реєстрації на вебсайті повинен указати рівень своїх знань, відповідно до якого йому будуть доступні практичні завдання;

- «Співпраця із вебдонорами»: є прибутковою та корисною для сайту, який тільки створили, і він ще не має багато відвідувань. Це виглядає наступним чином: сайт розміщує у себе на вебсторінці рекламу створеного сайту і посилання на нього, за яким можуть перейти користувачі. Важливим є вибір популярних сайтів для вебдонорства, оскільки на них велика кількість відвідувань, це забезпечить збільшення відвідувань у новоствореного сайту. «Купівля реклами» є поширеним явищем в інтернеті. Цим займаються сайти, які допомагають просунути вебресурс усіма способами, щоб набрати цільову аудиторію для сайту замовника. У приватних повідомленнях, а саме у месенджері, складається відповідна база даних користувачів, зацікавлених у навчанні графічному редактору. Їх можна знайти у соціальних мережах, де продукується величезна кількість реклами про платні курси графічного дизайнера. І, відповідно до уподобань, виявити таке коло людей. Для формування бази даних корисним буде розсилання користувачам запрошень із інформацією про альтернативний безкоштовний спосіб навчання;

- «Опублікування сайту у соціальній мережі», тобто створення інформаційної сторінки, де буде вказана адреса сайту, його опис, а також перелік навчальних матеріалів, які він містить. «Вибір дизайну» є основною начинкою для візуального оформлення вебсайту. У ньому використовується як розмітка тексту, зображень, їх колір, шрифт. «Вибір графічного розміщення» відіграє важливу роль у візуальному сприйнятті того чи іншого об'єкта на вебсайті, а саме відстань між об'єктами та їх розміри. «Графічне наповнення», характеризується розміщенням на вебсайті зображень, навчального відео. «Текстове наповнення» – це статті та книги для навчання. «Створення тестів» відбуватиметься відповідно до курсу і теми, яка подана на сайті. «Оцінювання робіт» є важливим етапом засвоєння курсу та теми, яку проходив слухач. Оцінювання відбувається за допомогою проходження тестів і виконання практичних занять. Після цього надіслана робота на вебсайт перевіряється і ставиться відповідна оцінка за виконану роботу та відправляється слухачу курсу для ознайомлення.

Для кращого розуміння того, як відбувається зв'язок між користувачем, викладачем і адміністратором сайту, розробляється інформаційна модель, яка детально описує цей процес (Рис. 2).

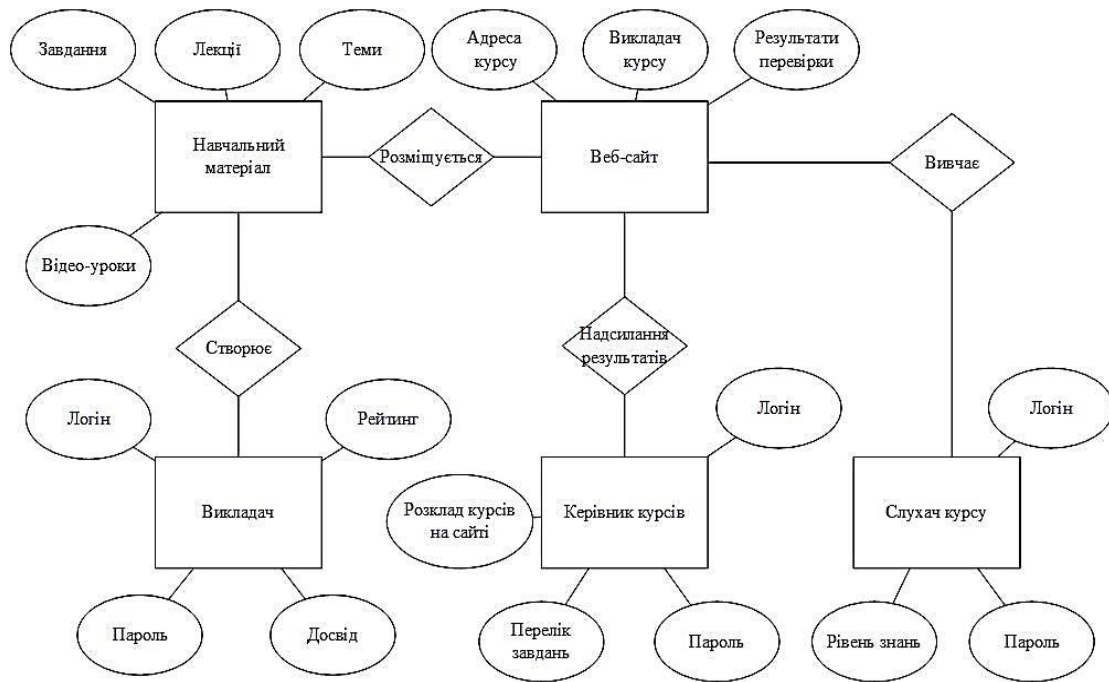

Рис. 2. Інформаційна модель освітнього вебресурсу

Інформаційна модель допомагає описати інформаційні процеси, які відбуваються при розробці освітнього вебресурсу для надання послуг методом викладу курсів на сайті для вивчення графічного редактора Adobe Photoshop. Наприклад, адміністратор вебресурсу розробляє його, додаючи особистий кабінет викладачеві, де він із свого акаунту може спілкуватися із користувачами незалежно від їхньої кількості. Адміністратор створює вебресурс, якому присвоюється унікальна адреса сайту, куди має доступ викладач за допомогою особистого логіну і паролю. Він може переглядати результати і виставляти оцінки відповідно до опублікованих навчальних матеріалів на вебресурсі. За адресою вебресурсу може звернутися користувач, який прагне здобути знання. Для цього користувачеві при вході на сайт необхідно зареєструватися, а саме ввести логін і пароль, свій вік і рівень знань. Після входу на вебресурс користувачеві буде надано теми для вивчення графічного редактора Adobe Photoshop, які будуть відображатися на різних тематичних вебсторінках, де зосереджено лекції, статті, відеоуроки, практичні завдання, тести, вкладка щодо завантаження власної виконаної практичної роботи на вебресурсі з перспективою отримання оцінки від викладача, а також можливістю поспілкуватися із викладачем щодо вивчення теми, яка цікава користувачеві.

Для визначення та візуального подання функцій освітнього вебресурсу створено функціональні моделі: контекстну діаграму та діаграми деталізації процесів. На рисунку 3 подано контекстну діаграму, яка відображає інформаційний вплив зовнішніх середовищ на функціонування вебресурсу.

Рис. 3. Контекстна діаграма вебресурсу

Створення освітнього ресурсу потребує як викладач, який створює та генерує контент і публікує на освітньому ресурсі, так і розробник. Розробник, у свою чергу,

створює структуру, тобто освітній сайт, і отримує звітність про його роботу, а також його наповнення освітнім контентом. Розробник має набагато більший доступ до ресурсу, ніж інші учасники. Він може додавати, видаляти, редагувати, переміщувати, змінювати вигляд сайту і його наповнення, проводити аналіз відвідування сайту, збираючи й аналізуючи кількість користувачів та їх діяльність на сайті.

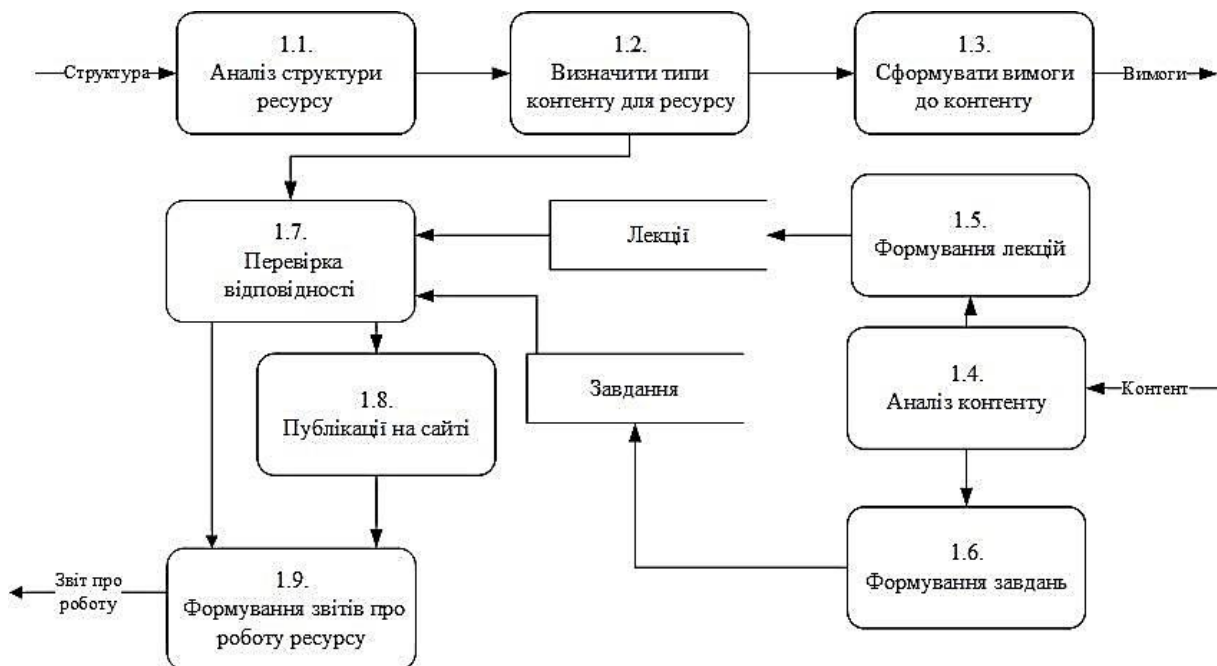

Рис. 4. Діаграми першого рівня деталізації процесу створення освітнього вебресурсу

На рис. 4 подано діаграму деталізації процесу створення освітнього ресурсу. Ця діаграма характеризує собою більш розкрити систему, в якій проводяться детальні дії щодо аналізу контенту та його публікації. Використовуючи структуру сайту, здійснюється її аналіз, після чого визначається типи контенту, лекції, теми, відеоуроки, завдання.

Надалі формуються завдання відповідно до контенту, створюються лекції, які беруться із сховищ і перевіряються на відповідність. Так само перевіряються і типи контенту, які публікуються на сайті.

Після успішної перевірки як завдань, так і лекцій, а також їх опублікування на сайті, створюються звіти про роботу ресурсу, які надходять розробнику.

Рис. 5. Діаграма деталізації процесу «Перевірка відповідності»

Діаграма, яка зображена на рисунку 5, характеризується більш детальним описом кроків перевірки контенту. Типи навчального матеріалу, які пройшли перевірку, аналізуються відповідно до структури курсу. Надалі проводиться перевірка лекції і задач до курсу; після успішної перевірки матеріал готується до публікації на сайті і надсилається для розміщення на освітньому ресурсі (сайті).

Для кращого розуміння, як функціонує освітній вебресурс, на рисунку 6 подано його структуру.

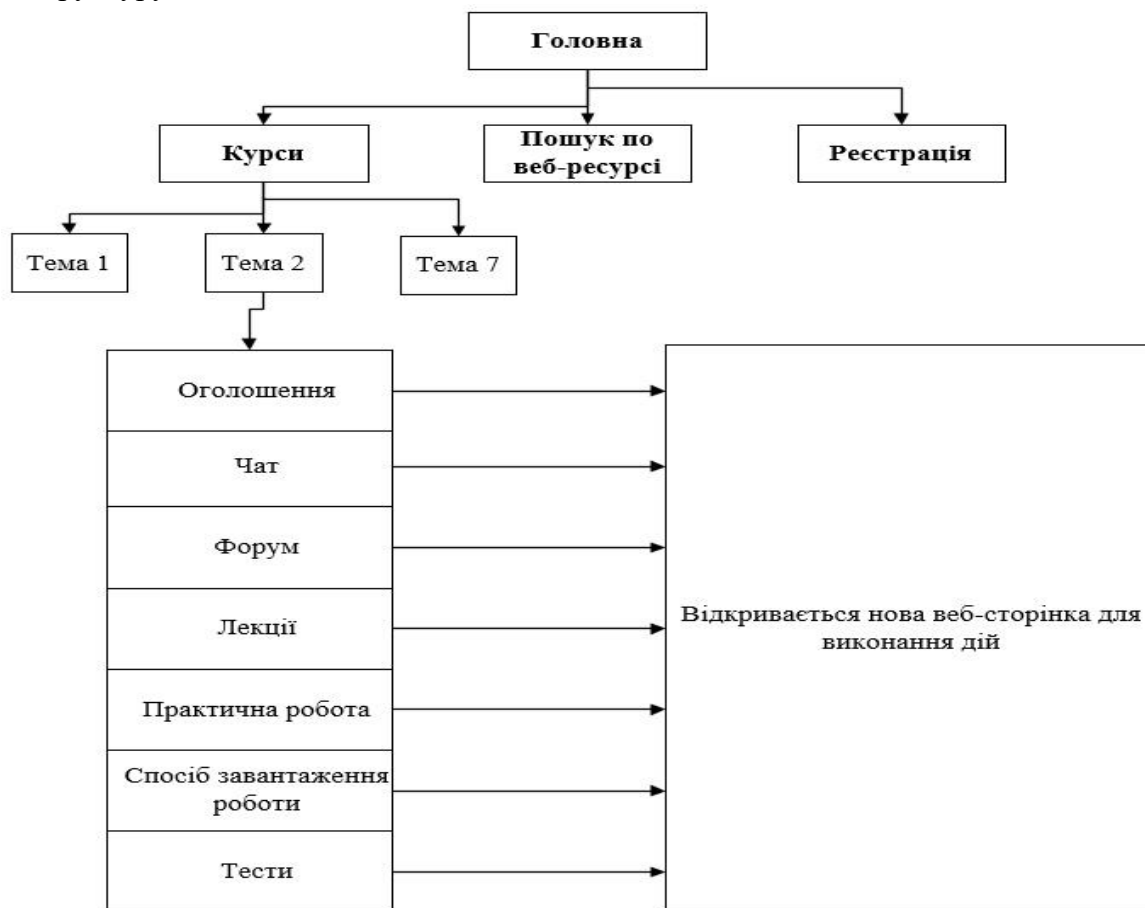

Рис. 6. Структура вебресурсу

При входженні на освітній вебресурс, на головній сторінці розміщується спосіб реєстрації, пошук по вебресурсу теми, що цікавить користувача, і посилання на навчальні курси, які розміщуються на окремих вебсторінках. Натиснувши на посилання, можна ознайомитися із структурою курсу. У темах курсів знаходиться розділ «Оголошення», де викладач може писати повідомлення для користувачів, тим самим сповіщаючи їх про нові лекції чи тести. Чат відповідає за особисту переписку з викладачем курсу, де можна поставити запитання і отримати відповідь. Форум зручний для спілкування між користувачами, на ньому вони можуть дізнаватися цікаву інформацію від інших користувачів. Відкриваючи вкладку «Лекції», користувач переходить на нову вебсторінку, де може завантажити потрібний файл на комп'ютер. Практична робота відповідає за надання завдання для самостійного опрацювання для слухача курсу. Для того, щоб практичну роботу оцінив викладач, потрібно перейти у вкладку «Спосіб завантаження роботи», відкрити нову вебсторінку і завантажити файл. Для перевірки знань користувачу надана можливість проходження тестів, після чого він може дізнатися відповідь на пройдені запитання і отримати оцінку.

Із боку викладача отримання роботи від користувача супроводжується сповіщенням, а саме з якої теми і який користувач надіслав свою роботу на перевірку. Для організації тестування викладачу потрібно попередньо продумати завдання і за допомогою функцій Moodle сформувати тести відповідною піктограмою, яка містить функції для створення різноманітних запитань, указати кількість запитань і оцінку за кожну правильну відповідь.

Використання вебплатформи Moodle для вивчення графічного редактора Adobe Photoshop має низку переваг, а саме:

- завантаження габаритних відеоуроків;
- публікація файлів різних типів;
- простота у використанні і функціонуванні;
- простий і зрозумілий інтерфейс як для адміністратора, так і для користувача.

Зазначені переваги дозволяють розробити і наповнити вебресурсом необхідним для його функціонування і надання освітніх послуг кожному, хто цього потребує.

Для початку роботи Moodle cloud потрібно зареєструватися в системі і вибрати план Free. Після вибору плану необхідно пройти реєстрацію із 5 кроків і погодитися з правами компанії, після чого ввести назву вебресурсу.

У безкоштовній версії є певні обмеження:

- до 50 користувачів;
- сховище на сервері до 200 МБ;
- обмеження у створенні сертифікатів, плагінів і розробці [10].

Тому краще вибирати платну версію, щоб мати всі можливості в розробці власних сертифікатів і плагінів. Вебресурс Moodle повністю керується адміністратором, який може використовувати весь його функціонал, а саме: розміщувати лекції, статті, відеоуроки, розробляти тести, керувати користувачами, змінювати вебдизайн сайту, керувати його вебсторінками і розміщенням інформації на них.

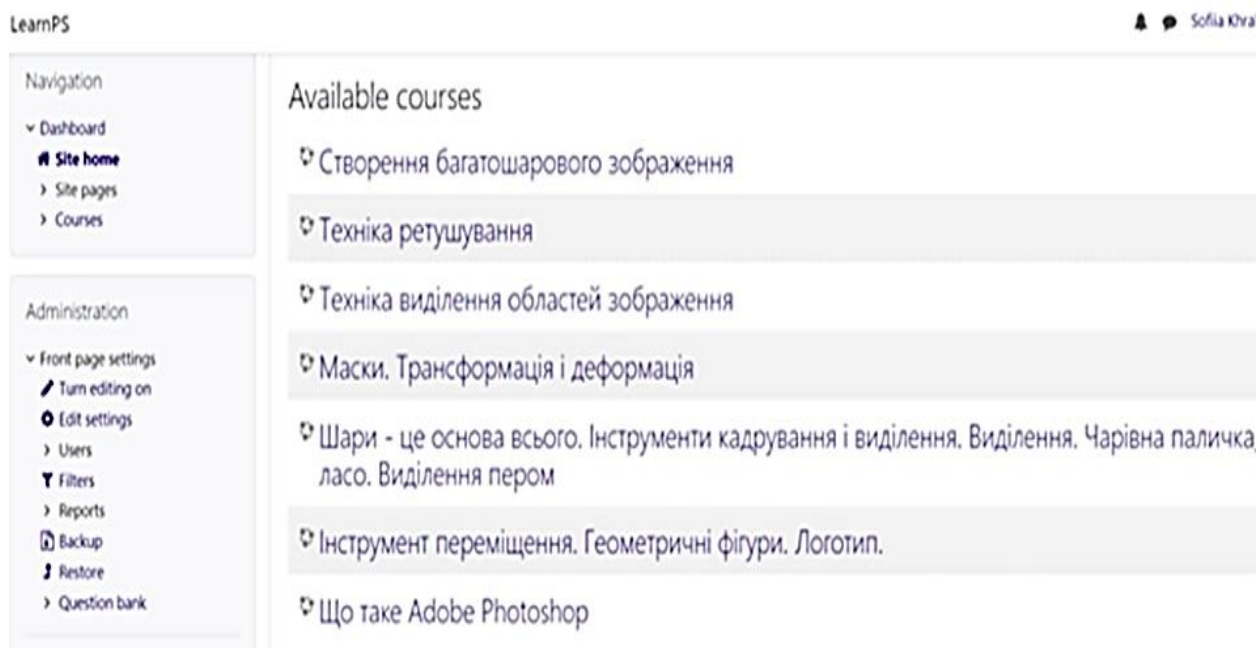

Рис. 7. Головна сторінка вебресурсу

На головній сторінці курсу (рис. 7) подано в хронологічному порядку теми занять, в яких знаходиться інформація, що стосується вивчення графічного редактора. На рис. 8 представлено вигляд курсу та його наповнення.

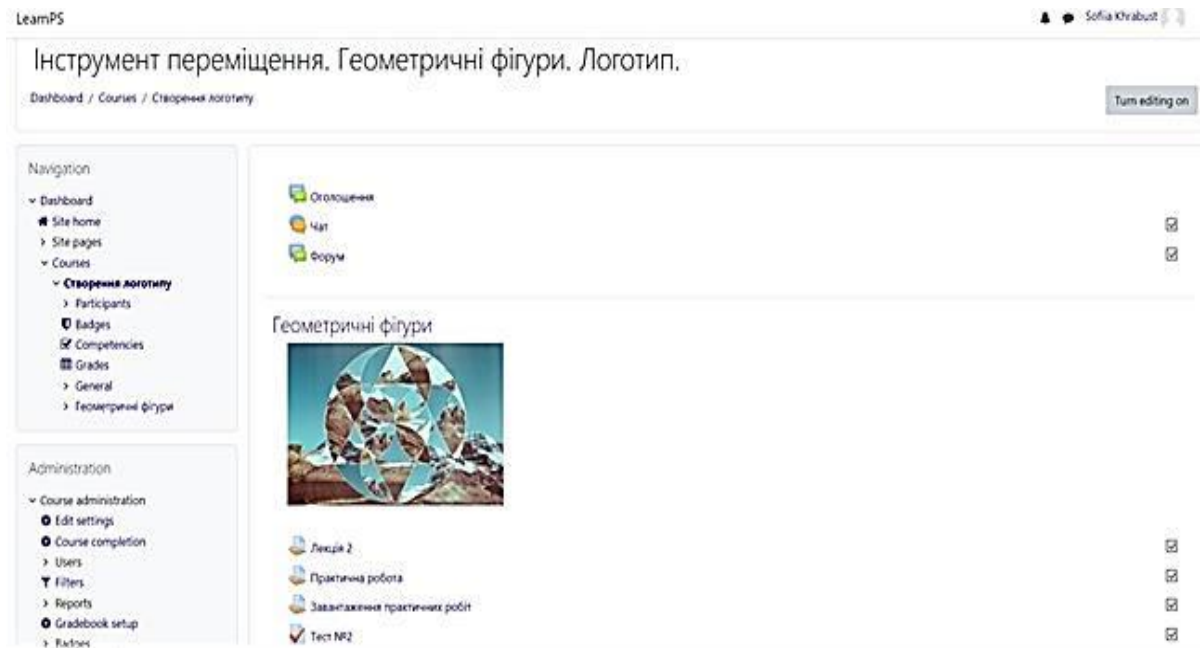

Рис. 8. Вигляд курсу і його наповнення

Щоб отримати доступ до курсу потрібно пройти автентифікацію. Ввівши логін і пароль і вказавши додаткову інформацію, користувач отримує всі можливості для вивчення графічного редактора, а також перевірки своїх знань із вивченого курсу та зв'язок із викладачем курсу.

Користувачу надаються такі можливості:

- ознайомлюватися із оголошеннями щодо курсу;
- спілкуватися в чаті з викладачем;
- спілкуватися на форумі;
- завантажувати лекції;
- завантажувати практичні роботи;
- проходити тест.

Для наповнення навчального курсу у системі передбачено додавання діяльності або ресурсу. Серед діяльностей, які можна використати, варто звернути увагу на: завдання, зворотний зв'язок, тест; серед ресурсів: сторінка, тека, файл.

Процедура завантаження навчальних матеріалів наступна:

- до вже відредагованого першого блоку внизу праворуч натискаємо плюс, після чого відкривається вікно, де можна вибрати функції для завантаження файлу;
- вказавши заголовок «Лекція» і номер, вибираємо функцію завантажити файл;
- прикріплюємо потрібний файл;
- налаштовуємо час на перегляд лекції;
- зберігаємо.

Так само завантажується відеоурок для практичної роботи.

Щоб відвідувачі курсу могли завантажувати свої практичні роботи, потрібно створити папку, куди вони могли б надсилати свої роботи. Для цього потрібно виконати наступні дії:

- вибрати діяльність «Завдання»;
- перейменувати її на назву практичного завдання;
- встановити параметри перегляду, завантаження файлів, розмір файлів, їх кількість;
- вказати оцінку за виконану роботу;
- зберегти і відобразити на вебсторінці.

На рис. 9 подано результат наповнення освітнього вебресурсу.

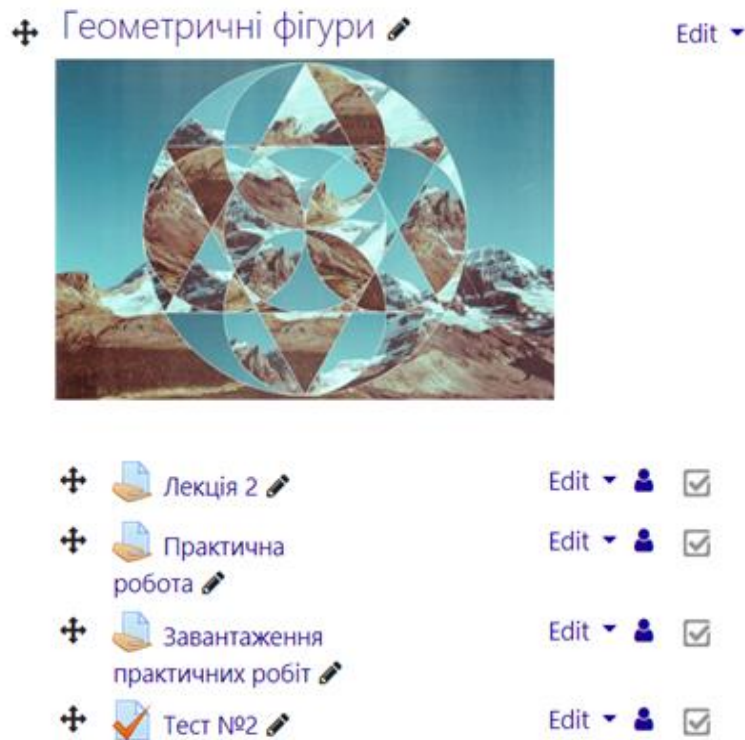

Рис. 9. Наповнений блок

Для створення засобів перевірки знань слухачів потрібно використати вид діяльності «Тест». Для цього необхідно:

- обрати відповідну піктограму серед переліку діяльностей;
- надати назву тесту, у налаштуваннях вказати загальну кількість оцінок і кількість можливостей для виконання одного питання та час на його розв'язання;

- зберегти і відобразити.

Для редагування створеного тесту потрібно:

- перейти на потрібний тест і відредагувати його назву;
- вибрати нове питання;
- у вікні, що з'явиться, обрати типи запитань, які потрібно додати;
- у вікні для редагування вводимо «назва запитання», «текст запитання», «позначка за замовчуванням»;

- вказуємо правильну відповідь на питання і визначаємо кількість спроб;
- зберігаємо зміни.

Після цього створені тести відобразяться на вебсторінці ресурсу (рис. 10).

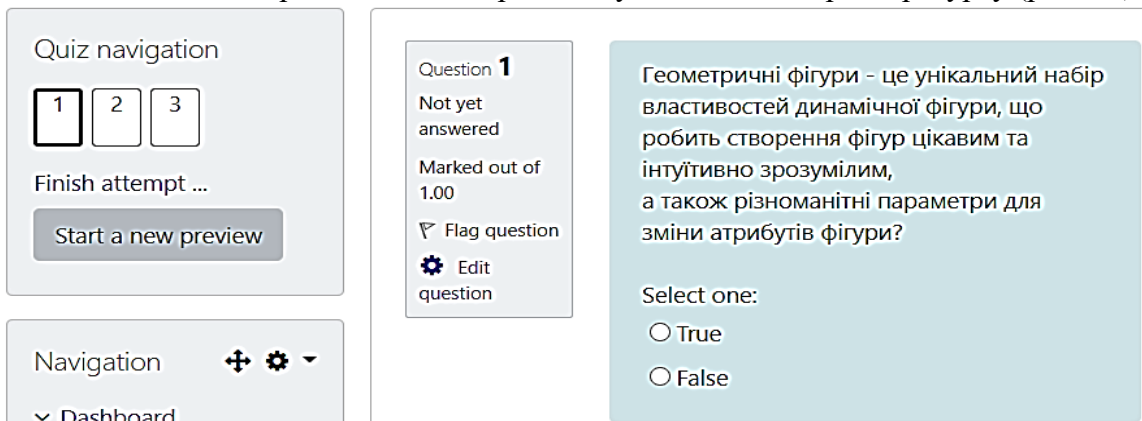

Рис. 10. Приклад тестового завдання

Викладач курсу або адміністратор сайту може переглянути відомості користувачів, перейшовши на курс і натиснувши пункт «Оцінки», де знаходяться відомості про користувачів, а саме: скільки завантажено лекцій і практичних завдань, результати тестувань.

Наповнивши такий освітній ресурс усіма необхідним матеріалами для вивчення програми Adobe Photoshop, можна за короткий термін швидко та якісно підготувати фахівців із растрової графіки.

5. ВИСНОВКИ

У сучасних реаліях отримання знань відіграє значну роль у житті студента, учня, викладача. Новітні технології, такі, як всевітня павутина та освітні вебресурси, дають змогу отримувати якісні освітні послуги у відкритому доступі 24 години 7 днів на тиждень. Багато науковців схилилися до думки, що отримання знань за допомогою освітніх вебресурсів є непоганою альтернативою звичайному навчанню. Ринок праці підтверджує потребу у фахівцях із створення графічних об'єктів, зокрема і засобами графічного редактора Adobe Photoshop, оскільки нині стрімко розвиваються ігрова індустрія, рекламна діяльність тощо. Доповнення контенту графічними елементами допомагає збільшити зацікавленість користувачів. Серед безлічі різноманітних вебплатформ і вебресурсів, які використовуються для забезпечення навчання, на сьогоднішній час основною вважається Moodle. Ця платформа здобула визнання серед більшості університетів України через свою багатофункціональність та інтуїтивну зрозумілість у використанні для різних вікових категорій користувачів.

6. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Волконська О. Д. Дистанційне навчання на основі системи MOODLE. *Дистанційне навчання як сучасна освітня технологія* : матеріали міжвузівського вебінару (м. Вінниця, 31 березня 2017 р.) / відп. ред. Л. Б. Ліщинська. Вінниця : ВТЕІ КНТЕУ, 2017. С. 50–52.
- [2] Кириченко О. А. Система дистанційного навчання в Україні і світі. Умань, 2015. 158 с.
- [3] Марковець О. В. Розроблення сайту електронної бібліотеки наукового товариства / О. В. Марковець, Ю. В. Форкун, Б. Я. Зелез, Н. О. Думанський. *Інформаційні системи та мережі: Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2010. № 689. С. 209–218.
- [4] Назарко І. С. Використання засобів дистанційної освіти для підвищення ефективності навчального процесу ВНЗ. Тернопіль, 2016. С. 1–3.
- [5] Половін Б. А. Адаптивне навчання та динамічний контент. *Дистанційне навчання як сучасна освітня технологія* : матеріали міжвузівського вебінару (м. Вінниця, 31 березня 2017 р.) / відп. ред. Л. Б. Ліщинська. Вінниця : ВТЕІ КНТЕУ, 2017. С. 37.
- [6] Як встановити Moodle: покрокова інструкція. URL: <https://www.ispring.ru/elearning-insights/moodle/install>.
- [7] DESK. URL: <http://desk.school/>.
- [8] Platformakursówon-line w ORPEG. URL: <http://kursy.orpeg.pl/>.
- [9] EdEra. URL: <https://www.ed-era.com/books/>.
- [10] Moodle. URL: <https://moodle.org/?lang=uk>.

НАУКОВО-ПРОСВІТНИЦЬКИЙ ПРОЄКТ УКРАЇНСЬКОГО ІНСТИТУТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ «УКРАЇНСЬКИЙ ПІВДЕНЬ»

Ольга Юрченко

Національний авіаційний університет (Київ, Україна)
ORCID <https://orcid.org/0000-0001-9181-5886>

1. ВСТУП

Боротьба України за власну історію триває упродовж не одного століття, а нині, у контексті гібридної війни Росії проти України, вивчення правдивої історії української держави набуває особливого значення. Суттєву роль у процесі популяризації історичного минулого українського народу, подолання історичних міфів та боротьби з фальсифікацією

історії України відіграє сьогодні Український інститут національної пам'яті (далі – УІНП), створений 31 травня 2006 р. УІНП – центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України і який реалізує державну політику у сфері відновлення та збереження національної пам'яті українського народу [12].

Інформаційні продукти УІНП мають важливе значення для патріотичного виховання, організації всебічного вивчення історії українського державотворення, здійснення заходів щодо увічнення пам'яті учасників українського визвольного руху, організації дослідження історичної спадщини, популяризації історії України, її видатних особистостей, розкриття малознаних сторінок вітчизняної історії, подолання історичних міфів тощо. Із цією метою УІНП розробляє та здійснює численні науково-просвітницькі проекти і різноманітні інформаційні заходи та кампанії.

Мета статті – проаналізувати основні заходи Українського інституту національної пам'яті в рамках здійснення у 2020–2021 рр. науково-просвітницького проекту «Український південь» для ознайомлення суспільства із малознаними інформаційно-аналітичними матеріалами з історії степової України, зокрема документами щодо часу заснування південноукраїнських міст: Дніпра, Маріуполя, Первомайська, Овідіюполя, Одеси тощо. Все це має сприяти подоланню історичних міфів про минуле українського народу.

1.1. Методи дослідження

Методологічна основа обумовлена темою, метою, предметом дослідження. Серед використаних методів слід назвати такі: історико-хронологічний (під час висвітлення історії становлення УІНП), термінологічний (при вивченні наукових поглядів на поняття «імперські міфи», «науково-просвітницький проект», «анімаційний ролик» та представленні авторського погляду на їх сутність), порівняльний аналіз (зادля з'ясування напрямів інформаційної діяльності УІНП), синтез (поєднання інформації, отриманої на етапі аналізу, в єдине ціле), абстрагування (для висвітлення інформаційної діяльності УІНП, не зважаючи на інші види його роботи), узагальнення (для формулювання висновків), бібліографічний (під час підбору наукової літератури, джерел за темою дослідження). Використання методу моніторингу вебсайту та сторінок УІНП у соціальних мережах дозволило визначити представлення УІНП в інформаційному просторі.

1.2. Аналіз досліджень і публікацій

Визначальну роль у діяльності Українського інституту національної пам'яті відіграє інформаційна робота. У загальному плані питання здійснення інформаційної діяльності установ розкривають наукові доробки В. Варенка [3], О. Онищенко, О. Горового, В. Попика [37], А. Пугач [33], С. Руденка [34] та ін.

Однією з ефективних форм інформаційної діяльності УІНП є розробка та здійснення науково-просвітницьких проектів, що мають на меті показати дійсну, не викривлену історію українського народу та подолання імперських міфів. Зокрема збільшився інтерес науковців до ефективності використання PR-технологій для реалізації певних проектів. На цю тему писали Є. Єрмолович. [8], О. Педан-Слепухіна та інші [29].

Науковці В. Іванов, В. Бугрим, А. Башук, Н. Білан у своїй колективній праці основну увагу приділили процесу підготовки інформаційно-комунікативних матеріалів і специфіці медіапіару, типології зв'язків із громадськістю, її стратегії та тактиці [15].

Проблемі безпосередньої організації та проведенню інформаційних кампаній із запровадження науково-просвітницьких проектів присвятили свої дослідження О. Тимченко [39], О. Троценко [41] та авторський колектив: Т. Марочко, Є. Ромат, А. Стрелковська, Т. Хімченко [18].

Наприкінці ХХ ст. спостерігається суттєве зростання зацікавленості науковою спільнотою проблемою національної пам'яті. Усвідомивши весь потенціал, який містить у собі історичне минуле, його осмислення та інтерпретація, політична еліта почала активно залучати і використовувати цей компонент у своїй діяльності. Так постало поняття політики пам'яті – одного із напрямів функціонування інститутів держави у царині дослідження та конструювання минулого, вироблення спільного бачення тяглості етнонаціонального буття, етнонаціональних символів і цінностей, етнонаціональної свідомості. Дослідженням окремих аспектів політики пам'яті в Україні у її різних проявах активно займаються такі вчені, як: Д. Веденєєв [37], В. В'ятрович [4], Ю. Зерній [14], А. Киридон [16, 17], Ю. Опалько [24], В. Солдатенко [37], Ю. Шаповал [47] та інші.

Багато істориків досліджують історію Південної України різних періодів. Про їх напрацювання інформує наукове видання «Дослідники історії Південної України: бібліографічний довідник» [6]. Історії степової України досліджуваного періоду та спростуванню російських міфів про цей край присвятили свої дослідження О. Бачинська [20], В. Брехуненко [20], Т. Гончарук [20], О. Гуржій [5], С. Гуцалюк [20], І. Сапожніков [6] та ін.

2. НАУКОВО-ПРОСВІТНИЦЬКІ ПРОЄКТИ УКРАЇНСЬКОГО ІНСТИТУТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ ЯК ІНФОРМАЦІЙНО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАХОДИ З ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ, ЇЇ ВИДАТНИХ ОСОБИСТОСТЕЙ ТА ПОДОЛАННЯ ІСТОРИЧНИХ МІФІВ

2.1. Науково-просвітницькі проєкти: поняття та визначення

Сучасні тенденції функціонування інформаційного суспільства передбачають активне використання інформації та інформаційно-комунікативних технологій у різних сферах життєдіяльності суспільства. Інформація, як комплекс відомостей і знань про навколишній світ, методика і технологія її передачі, а також процедура її поширення і донесення до аудиторії стає найважливішим інструментом функціонування сучасного суспільства. Як зазначено в Окінавській Хартії глобального інформаційного суспільства (2000), «революційний вплив інформаційно-комунікативних технологій стосується способу життя людей, їх освіти і роботи, а також взаємодії уряду і громадянського суспільства» [23].

Інноваційні процеси, що відбуваються у сучасній Україні, спонукають державні установи, суспільні організації до реорганізації існуючих традиційних систем та форм проведення інформаційної роботи, переосмислення цінностей, цілей їх здійснення та до переходу від застарілих стереотипів, шаблонів і жорстких форм до творчої ініціативи в процесі інформаційної діяльності.

Суттєву роль у цьому процесі відіграє проєктувальний компонент. Більшість дослідників розглядають процес проєктування як основний механізм здійснення і розвитку інноваційної інформаційної діяльності та одночасно й як вид творчості, який включає моделювання, прогнозування та аналітичне оцінювання. Сучасні наукові дослідження присвячені теоретичним аспектам застосування проєктів у сьогоденні, їх виховним та просвітницьким функціям, психологічним аспектам проєктної діяльності і обґрунтуванню умов їх реалізації та розробці методичних рекомендацій для їх впровадження [30].

Результатом такої діяльності виступає проєкт. Визначаючи сутність поняття «проєкт», зазначимо, що воно вперше з'явилося у XVII–XVIII ст. і служило синонімом словам «експеримент» у природничих науках і «розгляд справ» у юриспруденції.

У наш час термін «проєкт» має кілька значень. По-перше, проєкт – це попередній (можливий) текст будь-якого документа. По-друге, проєкт розуміють як певну акцію, сукупність заходів, об'єднаних однією програмою або організаційною формою

цілеспрямованої діяльності. І третє значення проєкту – діяльність зі створення (вироблення, планування, конструювання) будь-якої системи, об'єкта чи моделі.

Отже, у загальному плані проєкт – це вмотивована (на основі особистого інтересу), цілеспрямована (щодо певної мети чи проблеми) добровільна, активна, творча та дослідницька діяльність людини.

Існують різні види проєктів: дослідницькі, пошукові, інформаційні, просвітницькі, соціальні, творчі, ігрові, практично-орієнтовані, кооперативні, змагальні, конкурсні, індивідуальні (особистісні), колективні (парні, групові). За термінами вони можуть бути: короткотермінові, середньої тривалості, довготривалі [29].

Проєкт має такі характерні риси: мету; реальний чи обмежений у часі та просторі; реалізується командою або індивідуально; повинен піддаватися оцінюванню; реалізується поетапно [29].

Критеріями оцінювання проєктів виступають: значущість і актуальність проблеми; коректність методів дослідження й обробки даних; активність учасників проєкту; колективний характер рішень; характер спілкування з аудиторією; вміння аргументувати свої висновки, позиції, пропонувану інформацію; естетика оформлення результатів; уміння відповідати на запитання опонентів; лаконічність і аргументованість кожного висновку тощо.

2.2. Культурна спадщина та історична пам'ять

Український інститут національної пам'яті активно використовує проєктну діяльність як форму інформаційної роботи для того, щоб привернути увагу українського суспільства, особливо молоді, до проблеми збереження культурних надбань українського народу, ліквідації білих плям в історії України, боротьби з викривленнями історичного минулого та об'єктивного висвітлення подій сучасності.

Культурна спадщина – це духовний, культурний, економічний і соціальний капітал непоправної цінності. Нарівні з природними багатствами це головна підстава для національної самоповаги і визнання світовою спільнотою.

Для кожної держави її історична пам'ять є важливою, тому урядами країн, зацікавлених у збереженні історичної пам'яті, проводиться відповідна політика – цілеспрямоване конструювання і утилітарне використання в політичних цілях історичної пам'яті та інших форм колективних уявлень про минуле і його репрезентацій, у тому числі професійної історіографії. Історична політика здійснюється в інтересах політичних, культурних, етнічних та інших громадських груп у боротьбі за владу, за її утримання або перерозподіл. Історична політика є засобом забезпечення політичної, культурної або інших форм лояльності великих суспільних груп, а також утримання ідеологічного і політичного контролю над ними.

Політика пам'яті є надзвичайно потужним засобом, який впливає на світосприйняття особи й громадянина, зумовлюючи високий мобілізаційний потенціал. Будучи феноменом, що торкається, перш за все, ірраціонального компоненту людської особистості, вона може поставати як консолідаційний елемент, так і дезінтеграційний, маючи навіть потенціал для розпалення ворожнечі всередині соціуму чи груп. Саме тому політика пам'яті повинна бути тим елементом, який об'єднає українське суспільство та сконструює етнонаціональну свідомість та місцевий патріотизм.

Цю точку зору поділяють, зокрема, відомі українські історики В. Солдатенко та Д. Веденєєв: «національна пам'ять виступає важливою складовою самоідентифікації та консолідації народів, що населяють Україну, в єдину політичну націю (громадянську спільноту) – український народ. Відновлення й збереження колективної пам'яті про державотворчі традиції, цивілізаційні досягнення, бойову й трудову звитягу, історичні трагедії сприяє єднанню громадянства та мобілізації духовних сил і будівничого потенціалу українського народу, його утвердженню як рівноправного суб'єкта системи міжнародних відносин, збереженню державного ладу та територіальної цілісності

України, творенню позитивного суспільно-політичного та морально-культурного поля буття української політичної нації» [37].

Для досягнення основної мети своєї діяльності УІНП проводить активну інформаційну роботу серед населення, широко використовуючи проектну діяльність.

Здійснюючи численні науково-просвітницькі проекти, УІНП ставить за мету досягнути широкого розповсюдження інформаційної продукції. Завдяки активному залученню до своєї роботи висококваліфікованих фахівців, новітніх інформаційних технологій, інститут має можливість виконувати особливу місію – забезпечувати користувача оперативним доступом до інформаційних ресурсів і одночасно бути центром виховання патріотизму, національної свідомості, поваги до історичного минулого та центром боротьби проти його викривлення.

2.3. Боротьба за подолання історичних міфів про минуле українського народу

У своїй діяльності Український інститут національної пам'яті велику увагу приділяє збереженню історико-культурної спадщини, донесенню її до відома всіх верств українського суспільства. Зокрема важливу роль у цьому процесі віддає розкриттю малознаних сторінок історії Південної України та спростуванню російських імперських міфів про цей край.

Після того, як наприкінці XVIII ст. території Північного Причорномор'я були введені до складу Російської імперії, їхня історія почала викривлятися на догоду імперським інтересам. Сторінки історії краю, що не вписувалися в імперські концепції, замовчувались і заперечувались. Метою такої цілеспрямованої антиукраїнської політики було підкреслення виняткової, нібито цивілізаційної ролі Росії. У результаті було сформоване уявлення про початок освоєння краю лише після захоплення Північного Причорномор'я Росією. Цей історичний міф старанно підтримувала офіційна російська імперська, а згодом і радянська, історіографія.

На думку доктора історичних наук, професора, завідувача відділу актової археографії Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України Віктора Брехуненка, головна причина таких історичних міфів полягає в ідеологічній сфері: «Ми не мали своєї держави від 1764 року – коли була знищена Гетьманщина. І увесь оцей період аж до 1991 року увесь світ пізнавав інформацію про Україну і нашу історію не з українських джерел, а з російських. Наш образ формувала Росія. Росія всю дорогу нав'язувала нам свої ідеологеми. Для того, щоб ми вважали свою історію якоюсь поганою, «не такою» і вважали себе одним народом із росіянами. І оті всі ідеологеми на Заході легко сприймалися» [1].

Імперські російські міфи, такі, як наприклад, проєкт Новоросії, активно використовуються і нинішньою російською пропагандою для обґрунтування своїх амбіцій. Вони є сьогодні підґрунтям для висування російським агресором історичних претензій на українські землі і для виправдань своїх ворожих дій в Україні.

На жаль, можна констатувати, що і досі в Україні масове знання про історію південної, степової України багато в чому перебуває в полоні цих імперських міфів. Широка спільнота недостатньо знає про доросійські сторінки минулого Північного Причорномор'я, зокрема про внесок і українських козаків, і кримських татар в освоєння степових просторів. Для багатьох в українському суспільстві залишається невідомим той факт, що задовго до часів правління Катерини II у причорноморських степах засновувалися та розвивалися міста і селища, йшла жвава торгівля.

Отже, історія Північного Причорномор'я – це не лише історія російської колоніальної політики, а й історія козацького освоєння степу, історія Кримського ханства і Речі Посполитої. Тому Український інститут національної пам'яті своїм завданням бачить поширення історичних знань про минуле Південної України та деконструкцію російських імперських міфів про історію Північного Причорномор'я.

2.3.1. Результати дослідження

Український інститут національної пам'яті у 2019–2021 рр. приділив значну увагу проблемі малознаних сторінок історії Південної України та спростуванню російських імперських міфів про цей край. Ще наприкінці 2018 р. було прийнято рішення про створення територіальних органів для імплементації національної пам'яті на місцевому рівні. А впродовж 2019 р. такі центри відкрилися в Харкові, Дніпрі, Вінниці, Львові та Одесі.

Південний регіональний відділ УІНП в Одесі взяв особливо активну участь у реалізації науково-просвітницького проекту УІНП про історію степової України, у рамках якого були підготовлені історичні інформаційно-аналітичні матеріали на цю тему та довідки щодо часу заснування південноукраїнських міст: Дніпра, Маріуполя, Первомайська, Овідіополя та Одеси. Специфіка півдня України – це, перш за все, наслідки шаленої антиукраїнської і проімперської пропаганди, тому саме спростування проросійських історичних міфів про Південну Україну стало основним завданням діяльності Південного регіонального відділу УІНП.

Першим етапом у рамках інформаційно-просвітницької кампанії під назвою «Південь без міфів» стало створення серії анімаційних роликів про ранню історію Одеси, Дніпра та Маріуполя. До серії увійшли 5 відеороликів:

1. «Український південь. Історія Білгород-Дністровського».
2. «Український південь. Я – мазепинець».
3. «Український південь. Рання історія Одеси».
4. «Український південь. Некрасівські козаки».
5. «Український південь. Ханська Україна».

Про мету та значення створення всіх цих відеоматеріалів розповів начальник Південного міжрегіонального відділу УІНП Сергій Гуцалюк: «“Дике поле”, “безлюдні степи”, “татарська орда” і потім раптом – “Новоросія”. Російська імперська і згодом радянська історіографія брехнею і міфологізацією прибрала до своїх рук історію Південної України. Цією серією краєзнавчих роликів ми хочемо спростувати багато міфів, які утворювали брехливий метанаратив російської історії, та розказати, що на території Північного Причорномор'я довгий час проживали пліч-о-пліч із українцями інші народи, допоки сюди не прийшла російська імперська колонізація» [43].

Відеоролики про степову Україну знімалися з орієнтацією перш за все на молодь, яка має суттєві прогалини у знаннях про історію південного краю. Це обумовило і певні особливості подання матеріалу. Заступник голови УІНП Володимир Тиліщак, ініціатор проекту, розповідає: «Ідея з хіп-хопом та анімацією полягає у тому, щоб у зрозумілий для молодшої аудиторії спосіб донести невідомі та малодосліджені факти з історії степової України. Тому козаки у нас сканують QR-коди, щоб дізнатися інформацію про територію, куди вони в'їжджають, купці замовляють послуги охорони, переправи через річку та ночівлі онлайн, а полковники у паланці (адміністративна одиниця Січі) рекламують себе з білбордів. Попри легкий стиль, відео базується на фактах та конкретних історичних дослідженнях. За що дякуємо групі істориків, котрі допомагали нам з верифікацією, зокрема доценту кафедри історії України з Дніпровського національного університету імені О. Гончара Олегові Репану» [21].

Перший фільм «Український південь: історія Білгород-Дністровського» науково-просвітницького проекту розповідає різнопланову історію колишнього міста Аккерман, який пам'ятає майже десяток імперій і стільки ж різних історичних епох. Але є у міста й український стрижень, що залишився тут із середніх віків до сьогодення.

Ролик розробила студія ONYKO Films. Консультантами ролику виступили: доцент кафедри історії України ОНУ ім. І. Мечникова Володимир Полтораки; співробітник відділу археології Криму та Північно-Західного Причорномор'я Інституту археології Олег Савельєв; директор КП «Фортеця» Олександр Морозов; завідувач кафедри історії України Південноукраїнського педагогічного університету ім. К. Ушинського Андрій Красножон.

Другий ролик проєкту «Український південь» присвячений історії переселення мазепинських козаків у південні регіони країни.

У 2019 р. Україна відзначала 380-річчя з дня народження гетьмана Івана Мазепи. Він став одним із дійових учасників Полтавської битви, яка відбулася 27 червня (8 липня) 1709 р. між військом короля Швеції Карла XII та українськими козаками з одного боку та армією московського царя Петра I з іншого.

Ця битва була відчайдушною спробою Мазепи зберегти суверенітет та європейський курс України. А для Росії вона стала теоретичним підґрунтям насадження «руського мира» та формування міфу про Івана Мазепу лише як про «зрадника».

Напередодні цієї дати Український інститут національної пам'яті спільно з продакшн «Vober studio» презентували соціальний відеоролик, у якому Мазепа постає як фігура світового масштабу. Особливо була підкреслена його роль у розвитку освіти, культури, відзначена його європейська волелюбність, яка й досі надихає поетів, художників, композиторів зі всього світу.

Також до 310-річчя Полтавської битви був приурочений круглий стіл «Редут імперії». Полтавська битва 1709 року як місце пам'яті: історія, міф, роль у насадженні ідеологеми «руського мира» в Україні». Захід відбувся 26 червня 2019 р.

Дотичним за тематикою був також інформаційний захід УІНП у рамках співпраці з Національним музеєм-заповідником «Поле Полтавської битви» (17.03.2021) до 382-х роковин від дня народження гетьмана України Івана Мазепи, під час якого було розроблено та виготовлено інформаційні матеріали для виставкового проєкту про Полтавську битву в імперській пропаганді. Основною метою проєкту стало розвінчання російських імперських і радянських міфів про Мазепу як зрадника, що мав намір віддати Україну на поругу Речі Посполитій, і про те, що гетьмана у його виборі не підтримало українське козацтво. Також виставка розвінчує російський міф про героїчну оборону Полтави навесні-влітку 1709 р. та, начебто, звитяжні перемоги Петра I. «Це реальна робота над переосмисленням та усвідомленням подій, які відбулися під час Полтавської битви, та загальне переосмислення спадщини російської та радянських імперій. Логічним є той факт, що маючи власну незалежну державу, ми працюємо над історією, намагаємося зрозуміти як воно було насправді. Є велика перевага у тому, що у нас немає зараз ніяких імперських канцелярій, що розповідають як “правильно” треба писати», – заявив присутній на відкритті виставки голова Українського інституту національної пам'яті Антон Дробович [42]. «Ідея полягає в тому, щоб дохідливо і в спосіб сприйнятий для людей не обтяжених історичною освітою спростувати російські міфи про Полтавську битву і про Івана Мазепу. Формувати в подальшому образ Полтавської битви та Івана Мазепи на підставі наукових досягнень», – пояснив науковий консультант проєкту, доктор історичних наук, професор В. Брехуненко [42].

Третій ролик проєкту «Український південь: рання історія Одеси» надає інформацію про ранню історію Одеси та деконструє імперські міфи щодо віку міста.

Ролик розробила студія ONYKO Films. Ініціатором та координатором інформаційно-просвітницької кампанії став Південний міжрегіональний відділ Українського інституту національної пам'яті. Консультантом виступили доцент кафедри історії України ОНУ ім. І. Мечникова Володимир Полторак, начальник південного міжрегіонального відділу УІНП Сергій Гуцалюк та професор кафедри історії України ОНУ ім. І. Мечникова Тарас Гончарук.

Автори відеоролика наводять історичні факти, які спростовують міф про заснування Одеси російською царицею Катериною II. Зокрема вони наголошують, що Одесі не 200, а більше 600 років! Незважаючи на факти, окремі псевдоісторики й далі наполягають на тому, що гавань – купецький причал на березі Чорного моря, а, отже, й сама Одеса з'явилися після рескрипту Катерини II, виданого у травні 1794 р. Цю дату й досі дехто вважає днем народження міста. Але в дійсності Катерина II лише візує наказ про розбудову вже існуючого міста Хаджибей. До нього на території сучасної Одеси

знайдено два давньогрецькі поселення, які датують V ст. до нашої ери. Ці колонії були повністю знищені і, згідно з археологічними даними, після того в цій місцевості понад тисячу років ніхто не жив [40].

Відеоматеріал інформує глядачів, що вперше місто згадується в хроніці авторитетного середньовічного польського історика і дипломата Яна Длугоша. У документі за 1415 р. він записав, що 19 травня цього року на Зелені свята польський король Владислав у своїх західноукраїнських землях, зокрема у Снятині, зустрів послів візантійського імператора і Константинопольського патріарха. Вони скаржилися на те, що потерпають від нападів турків та просили допомогти зерном. Після зустрічі король Владислав розпорядився відправити у Константинополь зерно зі свого порту Кочубіїв, який пізніше називався Хаджибей, а потім Одеса.

Про Кочубіїв таких повідомлень існує багато, і всі вони нині є у відкритому доступі, – інформують автори відеоролика. «Попри те, що пів Одеси знає місцеві визначні місця, що мають вік значно старший за “катерининську” версію заснування міста – багато є таких, хто досі сумнівається... Мовляв, прийшла російська імператриця Катерина II до місця, де чисте поле з'єднується з Чорним морем, тупнула чобітком і наказала “бути тут місту!” і росіяни побудували Одесу. Втім, як же ж бути з Хаджибейським замком, що штурмували українські козаки? Як бути з козацькими хуторами та селами, що склали тоді передмістя Хаджибея? Як з рештою бути з існуючим портом, про що писала у своєму рескрипті вже згадана Катерина II?», – так прокоментував ролик Сергій Гуцалюк [40].

Четвертий ролик проєкту «Український південь: некрасівські козаки» краєзнавчих лекцій «Український Південь» розповідає про історію появи у степовій Україні некрасівського козацтва, яке оселилося на цій території після антиросійського повстання на теренах сучасної Луганської та Донецької областей. С. Гуцалюк розповів про цей ролик: «Донські козаки не згодилися схилити голову під російським царом і були вимушені шукати протекцію на землях Османської імперії, а саме на території сучасної Одещини. Донські козаки вирішили облаштуватися поруч із братами запоріжцями, які ще раніше втекли сюди, на нижній Дунай від специфічної любові „старшого брата”» [45].

П'ятий, завершальний ролик «Український південь: Ханська Україна» проєкту «Український південь» висвітлює історію Ханської України.

До уваги громадськості був представлений історичний екскурс у наше минуле, де існувало багато національних меншин, зокрема українське козацтво, що безпосередньо впливало на розвиток півдня України. Зокрема автори проєкту звертають увагу на той факт, що на території, підконтрольній кримському ханові та Османській імперії, ще в XVII ст. існувало чотири райони між Південним Бугом і Дністром, які були заселені українцями. Науковці стверджують, що саме в ті часи з'явилася назва «Ханська Україна». І це було задовго перед 1789 р., коли війська російської імперії за підтримки знову ж таки українського козацтва захопили фортецю Хаджибей. Ролик спростовує історичний міф про землі, що належали російській імперії.

«Навіть для нинішніх мешканців Одещини та Миколаївщини правда про Ханську Україну або Ганцину – це майже наукова фантастика, бо про неї ані пари з вуст не було в шкільних підручниках історії, а академічна наука обмежувалася татарською назвою цієї території – Єдисан», – зауважує Сергій Гуцалюк [9].

Ролик розробила студія ONYKO Films. Ініціатором та координатором інформаційно-просвітницької кампанії виступив Південний міжрегіональний відділ Українського інституту національної пам'яті. Консультант – доцент кафедри історії України ОНУ ім. І. Мечникова Володимир Полторака, доцент Стамбульського та Південноукраїнського педагогічного університетів Олександр Серєда, професор кафедри історії України Одеського національного університету імені І. Мечникова Тарас Гончарук.

Усі відео були оприлюднені на онлайн-ресурсах Інституту, їх активно поширювали ЗМІ. Загальна зафіксована кількість переглядів тільки на «Ютуб» каналі становила на лютий 2021 р. – 74 923.

Таблиця 1. Кількість переглядів відеороликів проєкту «Український південь» на каналі «Ютуб» (станом на лютий 2021 р.)

«Український південь. Історія Білгород-Дністровського»	«Український південь. Я – мазепинець»	«Український південь. Рання історія Одеси»	«Український південь. Некрасівські козаки»	«Український південь. Ханська Україна»
21 646	7 957	15 882	3456	25 882

Наступною складовою проєкту «Український південь» стали організація та проведення Українським інститутом національної пам'яті 25–26 вересня 2020 р. науково-практичної конференції з історії степової України та з проблем подолання історичних міфів, яка проходила у приміщенні Дніпропетровської ОДА та Музеї історії м. Кам'янського. Конференція стосувалася проблемних питань історії заснування та розвитку таких населених пунктів Південної України, як Одеса, Дніпро, Овідіополь та ін. У роботі конференції взяли участь 70 науковців. Учасники ухвалили резолюцію з пропозиціями щодо зміни дат заснування деяких міст цього регіону та внесення їх до переліку історичних міст України. За матеріалами конференції підготовлено відео-та 12 аудіороликів [13].

У Харкові за ініціативи Північно-Східного територіального відділу УІНП упродовж 2020 р. у партнерстві з Харківським літературним музеєм тривала просвітницька акція «Українська історія на полі битви з російськими фальсифікаторами», у рамках якої з серпня по лютий 2020 р. відбулися 23 лекції. Участь у них узяли понад 660 відвідувачів. Лекції також були записані на відео та згодом розміщені на «Ютуб» каналі музею.

На офіційному каналі «Ютуб» Українського інституту національної пам'яті було опубліковано 6 лекцій. Їх оприлюднення продовжується й у 2021 р. Інформаційно проєкт підтримали 5 інтернет-видань та канал «UA: Харків».

Складовою частиною науково-просвітницького проєкту «Український південь» стали також підготовка та видання колективної монографії «Нариси з історії освоєння Південної України XV–XVIII ст.» (Київ : К.І.С., 2020 р.). Ця розвідка присвячена історії Південної України XV–XVIII ст. Вона стала однією зі складників повернення пам'яті про доімперський період історії Південної України, де висвітлюються різні аспекти історії поселень регіону в період XV–XVIII т. та механізми символічного присвоєння простору, які використовувала Російська імперія. Над науковим виданням працювали українські історики, дослідники минулого Південної України П. Бойко, В. Брехуненко, Т. Гончарук, В. Грибовський, В. Полторак, О. Репан, О. Середя, І. Синяк, С. Чирук, Б. Черкасс [20].

На сторінках колективної монографії представлені результати їхніх наукових пошуків і осмислення минулого степових просторів. Основну увагу приділено питанням урбогенезису, бо теза про винятково імперський характер міст, що існують у Південній Україні, досі жива і навіть закріплена в офіційних датах початків міської історії. Ціла низка матеріалів у цій книжці присвячена історії південно-західної частини регіону. Автори надають науково обґрунтований матеріал не тільки про Одесу, а й про інші українські міста, які безперечно мають походження значно давніше останньої чверті XVIII ст.

Презентація монографії відбулася 9 грудня 2020 р. в Одесі. Вона була організована Одеською національною науковою бібліотекою спільно з Південним міжрегіональним відділенням реалізації політики національної пам'яті в регіонах Українського інституту національної пам'яті. У межах презентації працівники ОННБ підготували електронну книжково-документну виставку «Слово до прийдешнього: козацькі літописи XVI–XVIII ст.». Презентації колективної монографії відбулися також в Києві та Дніпрі.

У 2020 р. Український інститут національної пам'яті проводив й інші публічні заходи з популяризації історії України, її видатних особистостей, подолання історичних

міфів. У зв'язку з карантинними обмеженнями значна частина цих заходів відбувалася в онлайн-режимі.

Так, 13 березня 2020 р. Центральний міжрегіональний відділ Українського інституту національної пам'яті організував публічну дискусію «Крим – «сіра зона»: чи втратили ми півострів за шість років?». У рамках інформаційної акції відбулася презентація книги «Люди сірої зони» та показ стрічки «Острів Крим. Дежавю». Захід транслювався на сторінці відділу у фейсбуці.

У квітні 2020 р. співробітники Південного міжрегіонального відділу Інституту ініціювали онлайн-екскурсії місцями Південної України, історія яких розвінчує російські імперські та радянські міфи щодо цих територій. Знято, змонтовано та опубліковано на сторінці відділу у фейсбуці 15 роликів-екскурсій [20].

Усі ці відеоматеріали були розміщені УІНП у соціальних мережах. Найбільш популярними в Україні в 2017–2020 рр. були фейсбук та інстаграм.

Матеріали УІНП користувалися значною популярністю серед користувачів мереж. Узагалі Український інститут національної пам'яті почав свою діяльність у вебпросторі у квітні 2014 р., створивши канал на ютубі. Цього ж року він створив акаунти у фейсбуці та твіттері. Найпізніше, 12 грудня 2019 р., Інститут розмістив свій перший допис в інстаграмі. Отже, на час проведення дослідження Український інститут національної пам'яті мав представництво у чотирьох соціальних мережах: «Фейсбук», «Ютуб», «Твіттер» та «Інстаграм». Окремі показники діяльності Інституту представлені в Таблиці 2. Використані дані, наведені у звітах про діяльність Інституту національної пам'яті за 2017–2020 рр. [10; 11; 12; 13], та статистиці, що представлена на сторінках Інституту у соціальних мережах.

Таблиця 2. Окремі показники діяльності Українського інституту національної пам'яті у 2017–2020 рр.

Соціальна мережа	2017	2018	2019	2020 вересень	2020 грудень
Підписники сторінки Інституту в мережі «Фейсбук»	35664	45754	68061	94789	100000
Читачі сторінки Інституту в мережі «Твіттер»	2351	3312	4714	4903	5053
Читачі сторінки Інституту в мережі «Інстаграм»	–	–	–	3216	
Підписники каналу «Ютуб» Ukrainian Institute of National Remembrance	1355	2157	19271	21800	23402

Матеріали на підтримку проектів широко розміщувалися на сторінках соцмереж. Наприклад, приріст аудиторії сторінки УІНП у фейсбуці за 2020 р. становить близько

30 000 підписників. Усього станом на лютий 2021 р. сторінка мала вже понад 100 000 підписників [13].

Упродовж 2020 р. на каналі «Ютуб» були оприлюднені окремі відеопроєкти, зокрема й цикл анімаційних роликів «Південь без міфів». Кількість підписників станом на 29 грудня 2020 р. становила 23 402, приріст підписників із 31 грудня 2019 по 29 грудня 2020 – понад 4 200 [13].

Наведені дані презентують стрімке зростання кількості підписників сторінки Українського інституту національної пам'яті у фейсбуці та на ютубі упродовж останніх двох років, що засвідчує посилення уваги та зацікавленості користувачів історичним минулим України, популярності представленого у цих соцмережах інформаційного контенту, зокрема й відеоматеріалів про історію степової України.

Усі організаційно-просвітницькі заходи в рамках проєкту «Український південь» регулярно висвітлювалися в мережі «Інтернет», інших засобах масової інформації.

І взагалі, усім науково-просвітницьким проєктам, пам'ятним заходам та кампаніям до них із боку УІНП завжди надавалася потужна інформаційна підтримка у вигляді публікацій на офіційному сайті та на офіційних сторінках у соціальних мережах, підготовки та розсилки пресанонсів, пресрелізів, здійснювалося сприяння у проведенні публічних презентацій та запрошення на них журналістів, поширення інформації у ЗМІ. Так, на підтримку офіційної комунікації, заходів чи проєктів Інституту тільки у 2020 р. здійснено понад 33 масові розсилки на медіа та партнерські організації [13].

Одним із основних інструментів комунікації Інституту є і його офіційний сайт. Упродовж 2020–2021 років були забезпечені технічна підтримка і постійне оновлення інформації на офіційному сайті УІНП. Так, тільки з 1 січня по 28 грудня 2020 р. офіційний сайт УІНП відвідало близько 700 000 користувачів, на 160 % більше, ніж 2019 року (685 993 у порівнянні з 263 601). Усього переглядів сторінок – 1 366 000, що на 120% більше, ніж у 2019 р. [13].

Офіційний вебсайт Українського інституту національної пам'яті став дійсно потужним джерелом інформації про історичне минуле українського народу.

3. ВИСНОВКИ

Отже, результати дослідження науково-просвітницької діяльності Українського інституту національної пам'яті свідчать про його суттєвий внесок у справу всебічного висвітлення історії України, розкриття малознаних сторінок її історії, зокрема степової України, спростування російських імперських міфів про цей край, збереження вітчизняної історико-культурної спадщини. Одним із успішних науково-просвітницьких проєктів УІНП у цій сфері став проєкт «Український південь», який був покликаний деконструювати історичні міфи про заселення Південної України, а також розповісти про ключову роль українців в освоєнні цих територій. Проєкт викликав значний інтерес в українському середовищі, а результати дослідження активності УІНП в соціальних мережах, у цілому в інтернеті, на телебаченні, інших засобах масової інформації з метою доведення інформації до широкого кола української громадськості свідчать про правильність та ефективність обраної інформаційно-комунікаційної стратегії та заходів, проведених у рамках інформаційно-просвітницьких кампаній із реалізації даного проєкту.

Водночас є очевидним необхідність подальшої наукової розробки та здійснення практичних кроків у плані поширення маловідомого історичного матеріалу про певні періоди минулого українського народу для спростування російських імперських міфів про українські території та їх мешканців. Така політика вимагає цілеспрямованих і злагоджених зусиль держави й суспільства.

4. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Брехуненко В. Війна за свідомість. Російські міфи про Україну та її минуле. Київ, 2017. 280 с.
- [2] Буряк Л., Верменич Я., Смолій В. Схід і Південь України: час, простір, соціум : колект. монографія : у 2 т. Київ : Ін-т історії України НАН України, 2014. 378 с.
- [3] Варенко В. Інформаційно-аналітична діяльність : навч. посіб. Київ : Університет «Україна», 2014. 417 с.
- [4] В'ятрович В. Якою повинна бути політика національної пам'яті? Три складові. URL: http://gazeta.ua/articles/volodimir-v-yatrovich/_yakoyu-povinna-buti-politika-nacionalnojipam-yati-tri-skladovi/410462.
- [5] Гуржій О. І. Історія козацтва. Держава – військо – битви. Київ : Арій, 2015. 462 с.
- [6] Дослідники історії Південної України : бібліографічний довідник / упоряд. Ігор Лиман. Київ, 2016. Том 2. 496 с.
- [7] Другий ролик проєкту «Український Південь» розповідає про мазепинських козаків на Одещині. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/drugyy-rolyk-proyektu-ukrayinskyu-pivden-rozpovidaye-pro-mazepynskyyh-kozakiv-na-odeshchyni>.
- [8] Ермолович Е. Методы publicrelations в Интернете. *Человек. Культура. Общество*. 2010. № 12. С. 21–23.
- [9] Завершальний ролик проєкту «Український Південь» розповідає історію Ханської України. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/zavershalnyu-rolyk-proyektu-ukrayinskyu-pivden-rozpovidaye-istoriyu-hanskoji-ukrayiny>.
- [10] Звіт Голови Українського інституту національної пам'яті за 2017 рік. URL: https://old.uinp.gov.ua/sites/default/files/zvit_golovi_ukrayinskogo_institutu_nacionalnoyi_pamyati_2017.pdf.
- [11] Звіт Голови Українського інституту національної пам'яті за 2018 рік. URL: <https://old.uinp.gov.ua/page/zvit-golovi-ukrainskogo-institutu-natsionalnoi-pamyati-za-2018-rik0>.
- [12] Звіт Голови Українського інституту національної пам'яті за 2019 рік. URL: <https://uinp.gov.ua/pro-institut/zvity/zvit-za-2019-rik>.
- [13] Звіт Голови Українського інституту національної пам'яті за 2020 рік. URL: <https://uinp.gov.ua/pro-institut/zvity/zvit-za-2019-rik>.
- [14] Зерній Ю. Проблеми політики національної пам'яті і завдання її наукового забезпечення. *Вісник НАН України*. 2019. № 12. С. 52–63.
- [15] Іванов В., Бугрим В., Башук А., Білан Н. Основи реклами і зв'язків із громадськістю : підручник. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2011. 432 с.
- [16] Киридон А. Історик та політика пам'яті: «розщеплена ідентичність». *Чорноморський літопис*. 2010. № 2. С. 116–120.
- [17] Киридон А. «Маски пам'яті» в умовах суспільних зламів. *Київська старовина*. 2011. № 2. С. 161–170.
- [18] Марочко О., Ромат Є., Стрелковська А., Хімченко Т. Організація та проведення соціальної рекламної інформаційної кампанії : метод. посібник. Київ : Фенікс, 2007. 108 с.
- [19] Меляков А. Топонімічна політика органів місцевого самоврядування в Україні. *Теорія і практика державного управління* : зб. наук. пр. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2015. Вип. 2 (37). С. 311–319.
- [20] Нариси з історії освоєння Південної України XV–XVIII ст. : колективна монографія. Київ : К.І.С., 2020. 288 с.
- [21] Новий проєкт УІНП розвінчує російські міфи про історію південної України. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/3655>.
- [22] Одеса козацька : наук. нариси / О. А. Бачинська, Т. Г. Гончарук, С. Б. Гуцалюк [та ін.]. Одеса : Фенікс, 2008. 239 с.
- [23] Окинавская Хартия глобального информационного общества. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_163#Text.
- [24] Опалько Ю. Взаємодія громадських організацій з органами влади у реалізації державної політики пам'яті. *Стратегічні пріоритети*. 2019. № 3 (12). С. 42–49.
- [25] Офіційна сторінка Українського інституту національної пам'яті в мережі «Фейсбук» URL: <https://www.facebook.com/uinp.gov.ua/>.

- [26] Офіційна сторінка Українського інституту національної пам'яті в мережі «Твіттер». URL: https://twitter.com/Uinp_gov_ua?fbclid=IwAR1uOmjF56ouEC4H7_44-vxGgAy0oUtsNyOQHNEdMATfN4DGWZqX9Nb5f_s.
- [27] Офіційна сторінка Українського інституту національної пам'яті в мережі «Інстаграм». URL: https://www.instagram.com/uinp.gov.ua/?fbclid=IwAR00QtvJNM18vtgyvEv8gHQMmVYC8BZif8HoqAtP2OokfJLzK_8vyv4DjrM.
- [28] Офіційний ютуб-канал Ukrainian Institute of National Remembrance. URL: https://www.youtube.com/UINPofficial?fbclid=IwAR2Z2kPwFS_NIG14FzxmZDA4c2h-aHRZmq1tb_8sTveFJkewjukMq5cjG8I.
- [29] Педан-Слепухіна О. Проект як освітня технологія. Як готувати соціальний просвітницький проект. Львів : ВА «Нова Доба». URL: http://www.holocaust.kiev.ua/Files/UchRab/O_pedan_slip.pdf.
- [30] Переверзев Л. Проектний підхід и требования к учителю. *Дайджест педагогічних ідей та технологій : Школа - парк*. 2003. № 2. С. 26–28.
- [31] Презентація виставкового проекту «Мазепа. Karl XII. Пётр I. Топ-10 міфів ru. пропаганди». URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/anonsy-podiy/prezentaciya-vystavkovogo-proyektu-mazepa-karl-hii-pyotr-i-top-10-mifiv-rupropagandy>.
- [32] Про Український інститут національної пам'яті : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 липня 2006 р. № 927. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/41103423>.
- [33] Пугач А. Шляхи удосконалення інформаційно-аналітичної діяльності в системі державного управління України. URL: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2010-4-14.pdf>.
- [34] Руденко С. Інформаційна діяльність у вимірі соціально-правової, інтелектуальної та технологічної культури українського суспільства. *Культура України*. 2013. Вип. 41. С. 11–26.
- [35] Руйнуючи імперські міфи. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/ruynuyuchy-imperski-mify-institut-nacionalnoyi-pamyati-prezentuye-socialnyu-rolyk-pro-getmana-mazepu>.
- [36] Симоненко І. Концептуальні засади державної політики пам'яті. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень: Офіційний вебсайт НІСД. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/konceptualni-zasadi-derzhavnoi-politiki-pamyati-analitichna>.
- [37] Солдатенко В., Веденєєв Д. Як не розчинитися у глобалізованому світі: проблеми наукового забезпечення формування політики національної пам'яті в Україні. *Україна дипломатична*. 2012. Вип. 13. С. 687–740.
- [38] Тенденції впливу глобального інформаційного середовища на соціокультурну сферу України / О. С. Онищенко, В. М. Горючий, В. І. Попик та ін.; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ : НБУВ, 2013. 197 с.
- [39] Тимченко О. Як створювати вражаючі соціальні інформаційні кампанії. *Practicum*. 2013. № 3. URL: http://practicum.space/socialni_informaciyni_kampanii.
- [40] Третій ролик проекту «Український Південь» розповідає про ранню історію Одеси. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/tretyi-rolyk-proyektu-ukrayinskyu-pivden-rozpovidaye-pro-rannyu-istoriyu-odesy1>.
- [41] Троценко О. Інформаційні акції та кампанії в роботі недержавних організацій. *Наукові здобутки студентів Інституту людини*. 2014. № 1. С. 9–18.
- [42] У Полтаві презентували музейний проект, що розвінчує імперські міфи про Полтавську битву. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/u-poltavi-prezentuvaly-muzeynyy-proyekt-shcho-rozvinchuye-imperski-mify-pro-poltavsku-bytvu>.
- [43] Український Південь: новий проект УІНП розповідає про історію степової України. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/ukrayinskyu-pivden-novyy-proyekt-uinp-rozpovidaye-pro-istoriyu-stepovoyi-ukrayiny1>.
- [44] Хаджибей – Одеса та українське козацтво (1475–1797 роки): до 210-ї річниці штурму Хаджибейського замку / Т. Г. Гончарук, С. Б. Гуцалюк, І. В. Сапожников, Г. В. Сапожникова. Одеса : ОКФА, 1999. 400 с.
- [45] Четвертий ролик проекту «Український південь» розповідає про некрасівське козацтво. URL: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/chetvertyi-rolyk-proyektu-ukrayinskyu-pivden-rozpovidaye-pro-nekrasivske-kozactvo>.
- [46] Чорна С. Літопис українського Півдня писався до царів. URL: <http://www.golos.com.ua/article/341640>.
- [47] Шаповал Ю. Політика пам'яті в сучасній Україні. *Громадянська освіта*. 2008. № 36. С. 7–11.

ABSTRACT

LITHUANIAN STATE ARCHIVES – 100

Darius Gudelis, Milda Baranauskaitė, Dovydas Mozūras & Danutė Kontrimavičienė
Lithuanian State Modern Archives (Vilnius, Lithuania)

Abstract. The Lithuanian state archives are commemorating their 100th anniversary this year. Historically, the origins of the documentary heritage of the Lithuanian state can be traced back to the time of the Grand Duchy of Lithuania.

Throughout history, despite changes in the system of state archives, their main function and purpose have not changed. They continue to treasure and preserve the state's documentary heritage. Over the course of 100 years, the structure and subordination of the state archives have changed several times, documents moving from one premise to another, technologies regarding document storage constantly improving. The Lithuanian state archives were officially established on October 19th, 1921, when the Minister of Education of the Republic of Lithuania approved the Statute of the Central State Archive and appointed its director. This statute stated that the archive should preserve all existing state and municipal documents acquired before the establishment of the Republic of Lithuania. It must also maintain the liquidated and non-essential documents of these organizations and collect documents of state, public and scientific value from private people and public organizations.

Keywords: Archives, history of Lithuanian archives, documents.

QUO VADIS? FEW REMARKS ON IDENTITY OF ARCHIVES AND ARCHIVISTS WITHIN THE CONTEXT OF THE YEAR OF ARCHIVES

Gintaras Dručkus, Kristina Stanišauskė
Kaunas Regional State Archives (Kaunas, Lithuania)

Abstract. The year 2021 in Lithuania is declared the Year of Archives. The centennial is a good opportunity to reflect on the century-long journey of state archives, to assess what was good and what could have been done better.

Keywords: Paper template, paper formatting, CEUR-WS Lithuanian state archives history, evolution of archives and archivist functions, archive identity, modern documents management.

THE VIRTUAL DIMENSION OF THE PRESENCE OF STATE ARCHIVES IN PUBLIC SPACE

Tetiana Yemelianova
State Archival Service of Ukraine (Ukraine)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0204-1100>

Abstract. The purpose of the article is to specify and characterize the modern presence of state archives in public space, with an emphasis on the virtual dimension. The relevance of the study stems from the transformation processes and challenges that accompany the archival industry today. On the basis of an analysis of forms and means, as well as of archival practices in recent years, it has been proved that virtual reality allows archives to perform various functions that are part of the canon of their activities, so that the latter can not only meet the broad information needs of users, but increasingly create social needs, initiate events and influence

society. Ultimately, this is a question of social maturity of state archives as institutions and their staff, the degree of development of which determines their position and role in society.

Keywords: Virtual public space, State Archival Service of Ukraine, state archives, information resource.

MAINTAINANCE OF PERSONAL DOCUMENTS OF OUTSTANDING UKRAINIANS IN THE PROJECT AND EXHIBITION ACTIVITY OF THE STATE REGIONAL ARCHIVES OF UKRAINE

Tetiana Kurchenko

National Aviation University (Kyiv, Ukraine)

ORCID: <http://orcid.org/0000-003-2704-6482>

Abstract. Archives play an important role in today's society due to collecting, keeping, processing and popularizing the historical heritage of the Ukrainian people. Currently, attention is paid to promotion of "microhistory", regional content of the archive funds, personification of history, which is a powerful educational tool that facilitates formation of the strong ties between the archive institutions and the local society. In the context of Ukraine's growing independence amid the Russian hybrid aggression, it is utmost important to disclose and popularize the documented evidence of the prominent figures contributing to the Ukrainian statehood, the real gems in the Ukrainian science, education and culture who have inspired the citizens with their own examples of life hardships and creative achievements. This article is focused on popularizing the personal documents kept on file in the archives in the oblasts of Ukraine. It has been established that to raise awareness regarding the personal documents, the regional state archive institutions use both the traditional and the modern tool and methods, among which online exhibitions and inter-institutional projects rank first. The author of this article, having summarized the work experience of the Ukrainian state regional archive institutions in popularization of the personal documents of national and regional significance, concludes about relevance and efficiency of the project and exhibition activity for the abovementioned purpose. The author pays tribute to popularization of experience of the state regional archives of Ukraine by means of dissemination of the personal documents among the large archive community and employees of other media and social memory institutions.

Keywords: Archive institution, state regional archive, personal documents, communication, exhibition activity of the archives, online exhibitions, archive projects.

ARCHIVAL INFORMATION RESOURCES IN A PANDEMIC: ON THE ISSUE OF CREATING AN INFORMATION RESOURCE "PLACES OF MEMORY OF UKRAINIAN DIPLOMACY"

Iryna Matiash

Institute of History of Ukraine

National Academy of Sciences Ukraine (Kyiv, Ukraine)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7565-1866>

Abstract. The author demonstrates the challenges facing archives and researchers due to quarantine restrictions related to the threat to human health posed by the coronavirus pandemic due to the spread of the SARS-CoV-2 virus. The author points out the common problem for all institutes of memory (archives, libraries, museums) and analyzes the areas of work of the State Archival Service of Ukraine and state archives to expand access to archival information resources. The author considers the possibilities of integration of the public sector in the field of archives with the centers of civil society. The author outlines on the example of an information resource – a virtual historical project "Places of Memory of Ukrainian Diplomacy" – ways of

effective cooperation between archivists, scholars and diplomats to ensure access to sources of institutional history of Ukrainian diplomacy.

Keywords: Information resources, virtual historical project, “places of memory”, diplomacy.

ORGANIZING ACCESS TO ARCHIVAL DOCUMENTS UNDER COVID-19: EXPERIENCE OF UKRAINIAN ARCHIVAL INSTITUTIONS

Zoriana Sverdlyk

Kyiv National University of Culture and Arts (Kyiv, Ukraine)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2104-0920>

Abstract. The article, based on legislative acts and normative legal documents, considers the issues of organizing access to archive documents by archive institutions in the conditions of spread on the territory of Ukraine of respiratory disease COVID-19. Immediately after the reports of the spread of the infection appeared, the archival institutions had to orient themselves quickly and develop a strategy for further action, without violating the adopted laws and acting within the orders issued by the central government.

Given the recent increase in interest in information from archival documents among researchers, scholars and parties involved, an important task for archivists was to arrange access to archival documents under quarantine restrictions. Therefore, it is important to analyze the specific steps taken by the management and staff of archives, as well as research institutions subordinated to the State Archival Service of Ukraine to ensure researchers' access to archival documents without harm to their health and life. The present paper demonstrated the network of archive institutions of Ukraine and information about their work on providing users with access to the documents of National Archival Fund under conditions of restricted operation of reading rooms. It also analyzed the content of the orders adopted by the State Archival Service of Ukraine on counteracting the spread of coronavirus disease on the territory of archival institutions of Ukraine. Key areas were identified in the provision of access to archival documents on condition of complete shutdown of reading rooms. The authors evidenced an increase in online activity of archivists in the way of placing copies of archival documents, fund descriptions for use by the research community.

Keywords: Pandemic, COVID-19, archival document, archival institution, preparation, development, Ukrainian Research Institute of Archival Affairs and Records Management, State Archival Service of Ukraine.

INTERNET COMMUNICATIONS OF UKRAINIAN ARCHIVES

Liudmyla Bozhuk

National Aviation University (Ukraine)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3883-5997>

Abstract. The article considers the Internet communications of the archives of Ukraine on the presentation of archival information resources in cyberspace. Digital communication tools of archives for popularization of national cultural heritage are characterized. It was found that electronic information resources of archives in the form of digitized documents are currently the most effective form of attracting to scientific circulation huge arrays of documents contained in the state archives of Ukraine; they provide the general public with socially significant retrospective documentary information and are an important tool for quality remote user service. Each state archive of Ukraine has a website, which is an integral part of its information activities and multifaceted interaction with society and the state. A content analysis of the Ukrainian state archives' websites as an important tool for presenting electronic information resources of the

National Archive Fund to the users of archival information services was carried out; its results are highlighted.

It is established that the effectiveness of the website as a tool for interaction with the general public depends on the constant updating and filling it with quality information content, especially digitized documents representing the national historical and cultural heritage.

Keywords: archive, archival information resource, internet communications, archive website, National Archival Fund, digitized archival documents, digital collections.

SOCIAL NETWORKS AS A LOCAL INFORMATION RESOURCE FOR A TERRITORIAL COMMUNITY LIBRARY INSTITUTION

Vitalina Gorova

*Institute of Art, Folkloristic and Ethnology Studies of National Academy
of Sciences of Ukraine named after M.Rylsky (Kyiv, Ukraine)*

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2228-4337>

Abstract. The article explores the peculiarities of the use of social networks as an accessible tool and an important component of a territorial community's information space (on the example of library institutions of the united territorial communities in Vinnytsia region). It attempts to structure its functions and capabilities for the local library. It focuses its attention on Facebook, being the most popular of social networks, and highlights its advantages. Based on a study of the official Facebook pages/groups of the library institutions of the administrative centers of urban united territorial communities in Vinnytsia region, the subject and quality of information content were clarified. The level of communication activity of subscribers/participants was also traced. After analyzing the level of audience involvement (number of subscribers relative to the population), posting activity (number of posts per day/month), user activity (set of reactions to the publication), feedback (quick access button), we obtained data indicating an average rate of the presence of posts on the page/in the group of the local library, which testifies to the irregularity of the publications. The assessment show that local libraries do not take full advantage of Facebook. First of all, the level of audience involvement and user activity (response to posts) needs to be increased. This can be achieved by expanding the topic and improving the quality of information content, as well as working to increase the post organic reach.

Keywords. information, communication, communication system, social networks, Facebook, communication activity, information space, united territorial community, public library.

MODERN PR TECHNOLOGIES AND INSTITUTIONS OF SOCIAL MEMORY: PRACTICE OF USE

^aTetiana Klynina, ^bOleksandr Markovets

^a *National aviation university (Kyiv, Ukraine)*

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0332-9855>

^b *Lviv Polytechnic National University (Lviv, Ukraine)*

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8737-5929>

Abstract. The paper analyzes the most popular technologies used in public relations to build an image. Particular attention is paid to the functions and goals of PR, the most used tools in PR are revealed, as well as the advantages and disadvantages of each of them. For convenience, PR technologies have been divided into two major groups: those used on the Internet and the so-called "offline" technologies. The essence of the concept of social memory institutions was clarified and on the basis of research of libraries, museums and archival institutions a sample was made about PR technologies used in their activities by social memory

institutions. As a result of the analysis, a conclusion was made about the limited set of PR tools used by libraries, museums and archival institutions and suggested ways to solve this problem.

Keywords: PR technologies, tools of popularization, communicative space, institutes of social memory, museum, archive, library, image.

SOME SUGGESTIONS REGARDING THE ISSUE OF CREATING ELECTRONIC COPIES OF ELECTRONIC DOCUMENTS, CERTIFIED PAPER COPIES OF ELECTRONIC DOCUMENTS AND DIGITAL COPIES OF PAPER DOCUMENTS

Yurii Kovtaniuk

Central State Electronic Archives of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4120-1875>

Abstract. The article discusses the legislative and regulatory framework for creating electronic copies of electronic documents, certified paper copies of electronic documents and digital copies of paper documents in the activities of legal entities in Ukraine, which introduced records management, analyzed the feasibility of creating such documents, taking into account that modern records management remains hybrid, and identified further trends in records management in the near future.

Keywords: Electronic document, electronic record keeping, copies of electronic documents, digital copies of paper documents.

CONCEPT OF A DOCUMENT AND DOCUMENTS' TRANSFORMATION AS TECHNOLOGY CHANGES

Danutė Kontrimavičienė

Abstract. The end of the 20th century marked the beginning of the document digitalisation process which caused various discussions among professionals regarding the concept of documentation and the main differences between physical medium and digital medium. Some concerns were raised regarding the lack of ability to identify the integrity, immutability and authenticity of such documents – the three qualities integral for any document. Analogue documents (written, photographic or audiovisual documents) are inseparable from the medium, then their authenticity and originality can always be verified by technical means.

Thus, the question of how digital born documents should be handled and whether the lack of processes to identify the validity of such document makes them automatically not integral, immutable, and authentic remains. While digital documents are simple to transfer and easy to reproduce, they are difficult to authenticate and might cause difficulty to view and use in the future.

Keywords: Archives, records, documents, electronic documents.

THE INFLUENCE OF CULTURAL COMMUNICATION ON INSTITUTIONALIZATION: LIBRARIES, MUSEUMS AND ARCHIVES IN TODAY'S MEDIA SPACE

Zhanna Myna

Lviv Polytechnic National University (Lviv, Ukraine)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7954-5799>

Abstract. The study analyzes the impact of cultural communication on the institutionalization of changes in library, archival and museum affairs in a digital society. Cultural communication is shown as a process of interaction between the subjects of socio-

cultural reality in order to transmit or exchange messages. It is emphasized that the media, as an attribute of modern communication, is one of the means of constructing socio-cultural reality. Institutionalization is defined as the process of identifying and consolidating certain norms, rules, statuses and roles and bringing them into a system that is able to adapt to new conditions, challenges, progress and act to meet societal needs. Innovative technologies in the activities of libraries, archives and museums are analyzed. The role of social networks in advertising and information representation of information institutions is considered. The positive and negative sides of mediatization processes are shown. It has been proved that the media carry out one of the most important tasks of preserving and transmitting cultural values to the masses, and the indicator of the maturity of society is the attitude to the monuments of history and culture.

Keywords: Communication, mediatization, museum, library, archive, digitization, web museum, web portal, virtual environment.

INTEGRATION OF LIBRARIES INTO THE DIGITAL INFORMATION SPACE IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS: TRENDS AND PROBLEMS IN THE PERIOD OF COVID-19

Inna Otamas

SIHE «University of Educational Management»,

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3098-2274>

Abstract. As the world responds to the COVID-19 pandemic, most governments have temporarily closed all schools. Thus, there is a transition to distance learning on a large scale. Educational institutions try to organize training using Internet technologies, students use e-books while taking e-learning courses, researchers mostly use e-journals. Academic libraries around the world are digitizing library collections, creating powerful digital libraries that help readers get information. UNESCO and the Library of Congress have developed the World Digital Library, thus making an innovative attempt to develop intercultural understanding by providing access to digital heritage from 200 countries. As in many industries, the librarian branch must undergo radical changes due to the development of digitalization and artificial intelligence. The report of the Association of Research Libraries states that there are three categories of urgent changes: changes in relationship of a research library and its institutional partners; changes in the organization of research libraries; changes in the skills of librarian staff and users of library electronic funds.

Keywords: Internet, digitization, library, education, COVID-19, openaccess.

THE INFLUENCE OF SOCIAL NETWORKS ON THE TRANSFORMATION OF THE IMAGE OF ARCHIVES IN THE SOCIO-CULTURAL AND INFORMATION SPACE

Maryna Paliienko

Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9098-1142>

Abstract. The newest tendencies in the development of social networks content related to the popularization and promotion of information about the activities of archival institutions are considered. The level of social activity of Ukrainian archival institutions in the information environment was also analyzed. Information and communicative, presentation, and educational functions of pages created by Ukrainian archives in social networks are characterized. The factors influencing the interaction with the Internet audience are pointed out. The influence of social networks on the dissemination of information about the activity and mission of archives, the perception and evolution of the image of archives in the socio-cultural and informational environment was also determined. The importance of archival information resources presentation

on social media for promoting historical and cultural heritage as well as national values and state interests is underlined

Keywords: Social media, Web 2.0, archival institutions, archival informational resources, informational activity, Archives 2.0, historical and cultural heritage.

THE ISSUE OF DIGITIZING OF HISTORICAL HERITAGE ON THE EXAMPLE OF SELECTED HISTORICAL CLOCKS

Klára Rybenská

University of Hradec Králové (Hradec Králové, Czech Republic)

ORCID: <http://org/0000-0001-9333-3063>

Abstract. The digitization of cultural heritage is a topic that is currently being addressed by a large number of institutions around the world. Issues related to the digitization of historical objects and monuments focus not only on their protection, but also on the presentation of cultural heritage. These are addressed in memorial institutions, but also in universities, schools and, last but not least, in the public and the private sector. However, digitizing objects can present a number of problems. These range from the selection of objects for digitization, through to the selection of a suitable method or scanner. And then there's the 3D digitization itself to the final modification of the model and its storage. All of this is even before consideration of the possibility of its publication, so it is understandable that it is a long and difficult path. The whole process often does not go without interfering with the digitization in a specific program designed for 3D modelling and hence the need to re-scan objects or their parts or indeed having to try more digitization methods on the object. Sometimes we can find out that 3D scanning for a given object is not a suitable method and try to solve the situation differently - from a mere photograph to photogrammetry or the use of a special RTI method of digitization.

The aim therefore of the article is to describe the basic issues and possibilities of 3D digitization of selected smaller artefacts using the example of the digitization of historical clocks. It will also describe the possibilities of 3D digitization, which can serve not only to protect and save but also promote cultural heritage. Last but not least, the aim is to describe and evaluate the methods, procedures and the directly selected 3D tools intended for 3D digitization, which have proven themselves in scanning a selected collection of clocks, borrowed with the kind permission of the Náchod Museum.

Keywords: Digitization, 3D, scanning, 3D scanners, clocks, photogrammetry, RTI, Artec Space Spider, Artec Leo, Digital Humanities, Modern Technologies.

PUBLIC RELATIONS IN THE SYSTEM OF STATE ARCHIVAL INSTITUTIONS IN UKRAINE

Iryna Tiurmenko

National Aviation University (Kyiv, Ukraine)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9350-6868>

Abstract. The article analyzes the legal acts related to the formation and development of civil society institutions in Ukraine. Attention is paid to the implementation of the legislation on the development of public relations in the activities of the state archives of Ukraine. The main provisions of strategic planning in the archival sphere, developed by the State Archival Service of Ukraine and a group of state archival institutions, are considered; highlighted are the priority areas of development of the archival industry, including the establishment of mutual understanding with the public. Changes in communications management in the State Archival Service of Ukraine are revealed. The implementation of the policy of transparency and openness in the activity of the state archives of Ukraine is shown on concrete examples. Areas of

cooperation with the public through information, consultation, dialogue, and partnership are characterized. The tools of communication of archives with civil society institutions and the public are defined. Attention is drawn to the need to strengthen the development of partnerships and involve patrons in the implementation of socially important projects.

Keywords: Public relations, State Archival Service of Ukraine, Ukrainian archival institutions, counseling, information, dialogue, partnerships.

THE PROBLEM OF ACTUALIZATION OF HISTORICAL MEMORY IN THE CONTEXT OF THE POLITICAL INFLUENCE OF THE REGIONAL ELITES OF SUMY REGION

Tetiana Bevz

*Kuras Institute of Political and Ethnic Studies
of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine)
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0129-1925>*

Abstract. The article analyzes the role of regional political elites of Sumy region in the actualization of historical memory. It was noted that the politics of memory is a symbolic resource of regional political elites. It was shown that regional political elites, on the one hand, «can create a favorable ground for the growth of multiple identities», and on the other – «are able to stimulate the growth of polar and conflicting identities». Emphasis was placed on the fact that the historical past becomes the ideological present. It was shown that the basic factor for the regional political elite of Sumy region in the processes of actualization of historical memory was the symbolic representation of the past, first of all, the history of the region. It was determined that memory is designed not only to reflect the past, but also to form its meaning for the present. In today's world, there is a great public demand for the formation, restoration, preservation, transmission, reading and affirmation of historical memory. And in this context, the urgent need for the central government and the regional political elite was the need to actively shape a nationwide policy of historical memory.

Keywords: Actualization, historical memory, politics of memory, regional political elite, Sumy region, political influence.

TECHNOLOGIES FOR PROMOTING THE INTERESTS OF UKRAINE BY THE UKRAINIAN WORLD CONGRESS

Nataliia Bem

*National Aviation University (Kyiv, Ukraine)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3610-7948>*

Abstract. The Ukrainian World Congress (UWC), as an influential international organization, plays a significant role in advancing Ukraine's interests in the world, making significant efforts to truthfully portray events in Ukraine, counter disinformation, and thwart Moscow's efforts to present Ukraine as a territory of chaos in the eyes of the international community.

Keywords: Ukrainian World Congress, image of Ukraine, support of Ukraine in the world, information war, Russian disinformation.

CREATING AN INNOVATIVE CLIMATE AS A PREREQUISITE FOR INNOVATION MANAGEMENT IN THE LIBRARY

^aLesia Bilovus, ^bOlena Vasylykiv

^aWest Ukrainian National University (Ternopil, Ukraine)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4882-4511>

^bWest Ukrainian National University (Ternopil, Ukraine)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7017-8299>

Abstract. The article raises issues related to the creation of an innovative climate as an important prerequisite for managing innovations in the library. The processes taking place in modern society make librarians constantly search for new ideas, forms, tools and methods of work, management actions, and analysis of their activities. The specificity of innovations is that they always contain a new solution relevant to an urgent problem and allow getting results that have innovative content. Innovation in librarianship is the creation of fundamentally new patterns of activity that go beyond unregulated norms and bring professional activity to a fundamentally new qualitative level.

Keywords: Innovations, innovative activity, library, shift management.

IMPLEMENTATION OF COMMUNICATION ELEMENTS IN THE WORK OF A MUSEUM INSTITUTION

^aDaria Vasylenko, ^bLarysa Butko

^aKremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University (Kremenchuk, Ukraine)

ORCID <https://orcid.org/0000-0001-9052-8287>

^bKremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University (Kremenchuk, Ukraine)

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-8817-3381>

Abstract. The article highlights the role and place of the museum in the modern socio-cultural space, considers the possibilities of implementing elements of communication on the example of museum institutions in Ukraine. The aim of the study is to analyze the introduction of elements of communication in the process of modernization in museum institutions and its impact on raising the level of the museum industry in the context of cultural and educational activities of museums. Several traditional general scientific complexes (determinacy, representation, unity of opposites) and methods (analysis and synthesis, systematic and structural, survey, content analysis, observation, statistics) are used to achieve the goal of the study in accordance with the museum activities. The authors presented the main communicative elements of the museum's activities: digitization (using IT technologies), innovations in personnel management, PR-technologies. It is determined that the main principle of modern museum communication is the principle of flexibility, i.e., the need for optimal connection of traditional and innovative elements of museum communication in the modern cultural development of society. The transfer of information in the museum space means that the exposition of the museum as a real model with the help of specific museum objects shows not only facts but also opinions, views and attitudes to them, all of which can influence the minds of visitors and create the necessary contextual judgments, for example, about the history of some event. The conclusions state that the implementation of communication elements in the Ukrainian museum space should have a clearly delineated character, defined goals, target audience and, of course, already prepared media content (articles, videos, audio materials, presentations).

Keywords: Museum, communication, implementation, collection, popularization, globalization, context.

THE EU PROGRAM “CREATIVE EUROPE” IN UKRAINE: AN INFORMATION RESOURCE FOR THE DISCIPLINES OF THE INFORMATION AND COMMUNICATION CYCLE

Oksana Ilkova

National Aviation University (Ukraine)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-1766-8483>

Abstract. The study analyzes the experience of Ukraine in the EU programme “Creative Europe”, describes the practice of the National Bureau of the EU programme “Creative Europe” in Ukraine, and defines the grant opportunities of such subprograms as culture, media, and cross-sectoral cooperation. In addition, it presents achievement stories of Ukrainian organizations in corporate implementation of “International Cooperation Projects” tender proposals and other aspects of the cultural, creative, and audiovisual sectors of the Programme. The information sources used in the study were data from the National Bureau of the EU programme “Creative Europe” in Ukraine, the Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine, the Ukrainian Cultural Foundation, Ukrainian normative legal and legislative acts in force, and information from news portals, etc. The official data of the “Creative Europe” programme in Ukraine for 2016-2020 years have been processed and summarized with formed conclusions, and the prospects of the new programme for the 2021–2027 period outlined. An attempt is made to analyze the programme “Creative Europe” as an information resource for teaching the disciplines of the specialty 029 Information, library and archival studies.

Keywords: Information resource, communication, cultural and creative industries, electronization, mediatization, educational process.

CULTURAL AND EDUCATIONAL ACTIVITIES OF SOCIAL MEMORY INSTITUTIONS ON THE INTERNET IN MODERN CONDITIONS

Zhanna Paskal

National Aviation University (Kyiv, Ukraine)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8499-7853>

Abstract. The article, based on the analyzed information from official sources, examines the cultural and educational activities of museums, archives, and libraries of Ukraine during the application of quarantine measures associated with the COVID-19 pandemic. Attention is focused on informational, educational, scientific activities implemented by institutions of social memory through official websites, social networks, online communication software.

It was found that the work of the Khanenko Museum and the Museum of Arts selected for analysis has largely moved to the Internet, but was characterized by activity, novelty, and significant informational content. The museums developed interactive master classes for children, various educational and informative presentations, online exhibitions, and lectures. At the same time, the activities of the investigated archival institutions (H. Pshenychnyi Central State CinePhotoPhono Archives of Ukraine and State Archives of Mykolaiv region), with the onset of quarantine restrictions focused primarily on the rapid expansion of access to archival materials by increasing their digitization and placement on official websites. The degree of adaptability of libraries (Yaroslav the Wise National Library of Ukraine and V. Korolenko Kharkiv State archival institutions Scientific Library) to the new conditions was also considered and it was found that the latter organized the work on providing users with the necessary materials well enough. During the study, methods of comparison, synthesis and analysis, retrospective and statistical were used. The key areas in the cultural and educational activities of the institutions under study are highlighted.

Keywords: Quarantine, museum, archival institution, library, access, document.

UNIVERSITY INFORMATION PROFILE: INNOVATIVE INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES

Solomiia Fedushko

Lviv Polytechnic National University (Lviv, Ukraine)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7548-5856>

Abstract. Complex processes are taking place in Ukraine, which contribute to the active transformation of our society into an information one. During the rapid transition of society to distance work, which was caused by the worldwide quarantine, the insufficient level of university popularization in the qualitatively new conditions of virtual space became obvious. The study analyzes the virtual representation of universities during the rapid development of information and communication technologies and the active implementation of distance learning. It is proved that large public universities have significant information potential. When effectively used, this potential can give a fundamental advantage over competitors, form a long-term public effect and consolidate the leadership position in certain areas of the university and provide an opportunity to develop anti-crisis technologies.

Keywords: Information profile, university, virtual representation, internet technologies, social network, innovation.

DIGITAL TOOLS FOR INFORMATION VISUALIZATION IN TEACHING THE DISCIPLINE “INTERNATIONAL INFORMATION AND BUSINESS”

Lesia Khaletska

National Aviation University (Kyiv, Ukraine)

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-8409-2138>

Abstract. One of the most remarkable signs of the present in many spheres of activity, including education, is information overload. Its consequence is both complication of the information management process and complication of the learning process for all its subjects. Considering this fact, as well as peculiarities of thinking of modern generation of applicants for education, particularly higher education, it is necessary to introduce effective learning technologies in modern conditions. This includes the preparation of training material before it is presented to applicants for higher education. It is visualization that provides an opportunity to present information in an accessible, comprehensible form, in clear, logically structured forms. The purpose of the study is to reveal the role of information visualization in the educational process, to clarify the content of the concept of “information visualization” and related concepts, to provide a general description of visualization tools and techniques, digital visualization tools, to present opportunities and experiences of using digital information visualization tools when studying the discipline “International Information and Business”.

Keywords: Information visualization, means end methods of information visualization, digital information visualization tools, educational activities, higher education.

DEVELOPMENT OF AN EDUCATIONAL RESOURCE FOR STUDYING THE GRAPHIC EDITOR ADOBE PHOTOSHOP

^aSofia Hrabust, ^bOlexander Markovets, ^cTetiana Klynina

^aLviv Polytechnic National University (Lviv, Ukraine)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9197-848X>

^bLviv Polytechnic National University (Lviv, Ukraine)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8737-5929>

^cNational aviation university (Kyiv, Ukraine)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0334-9852>

Abstract. The paper analyzes the most popular Internet resources for educational services. Particular attention is paid to the study of the web platform Moodle, which was used to develop an educational resource for learning the graphic editor Adobe Photoshop. The advantages and disadvantages of this platform are established. Based on the analyzed web platform, documentation of the educational web resource was provided, as well as steps to develop the web resource using the Moodle web platform. With the help of the goal tree, the main tasks in creating an educational resource are identified. Information and functional models of the educational web resource are built, which will help to determine the stages of its development and filling with educational materials. The optimal structure of the course for studying the graphic editor Adobe Photoshop is offered and the prospects of introduction of the educational web resource are given.

Keywords: Educational resource, Moodle web platform, information model of the resource, graphic editor Adobe Photoshop, online learning, website.

SCIENTIFIC AND EDUCATION PROJECT “UKRAINE SOUTH” OF THE UKRAINIAN INSTITUTE OF NATIONAL MEMORY

Olha Yurchenko

National Aviation University (Kyiv, Ukraine)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9181-5886>

Abstract. The article considers and analyzes the information activities of the Ukrainian Institute of National Memory, the framework of the scientific-educational project “Ukrainian South” (2020-2021), dedicated to revealing little-known pages of the history of Southern Ukraine and refuting Russian imperial myths about this region. Within the framework of the project, historical information-analytical materials on this issue and information on the time of foundation of the southern Ukrainian cities of Dnipro, Mariupol, Pervomaik, Ovidiopol, Odesa were prepared. With the support of the Ukrainian Institute of National Memory, a collective monograph “Essays on the history of the development of southern Ukraine in the XV-XVIII centuries” was published in a circulation of 600 copies. The monograph reveals various aspects of the history of settlements in the southern region during this period and the mechanisms of symbolic appropriation of space used by the Russian Empire. In December 2020, the monograph was presented in Kyiv, Dnipro and Odesa (including online due to the spread of the coronavirus epidemic). A series of animated videos about the history of steppe Ukraine under the general name “South without myths” has been created. The series includes 5 videos: 1) “Ukrainian South. History of Bilhorod-Dnistrovsky”, 2) “Ukrainian South. I am a Mazepa admirer”, 3) “Ukrainian south. Early history of Odesa”, 4) “Ukrainian south. The Nekrasov Cossacks”, 5) “Ukrainian South. Khan Ukraine”. The videos were released in January-February 2021.

Keywords: Ukrainian South, steppe Ukraine, animated video, video lecture, imperial myths, information activities, national remembrance, local lore studies, memorial events, scientific and educational project, national and cultural heritage, patriotic education.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

БАРАНАУСКАЙТЕ Мілда (BARANAUSKAITĖ Milda) – бакалавр; архівіст відділу збереження документів та інформації Литовського державного нового архіву (Вільнюс, Литовська Республіка).

ГУДЕЛІС Даріус (GUDELIS Darius) – магістр; архівіст відділу збереження документів та інформації Литовського державного нового архіву (Вільнюс, Литовська Республіка).

ДРУЧКУС Гінтарас (DRUCKUS Gintaras) – Директор Каунаського регіонального державного архіву (Каунас, Литовська Республіка).

БЕВЗ Тетяна Анатоліївна – доктор історичних наук, професор; головний науковий співробітник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, заслужений діяч науки і техніки України (Київ, Україна).

БЕМ Наталія Вікторівна – кандидат історичних наук, доцент; доцент кафедри історії та документознавства Національного авіаційного університету (Київ, Україна).

БІЛОВУС Леся Іванівна – доктор історичних наук, професор; завідувач кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності Західноукраїнського національного університету (Тернопіль, Україна).

БОЖУК Людмила Володимирівна – кандидат історичних наук, доцент; доцент кафедри історії та документознавства Національного авіаційного університету (Київ, Україна).

БУТКО Лариса Валентинівна – кандидат філологічних наук; доцент кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського (Кременчук, Україна).

ВАСИЛЕНКО Дар'я Павлівна – старший викладач кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського (Кременчук, Україна).

ВАСИЛЬКІВ Олена В'ячеславівна – кандидат філологічних наук, доцент; доцент кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності Західноукраїнського національного університету (Тернопіль, Україна).

ГОРОВА Віталіна Олександрівна – кандидат історичних наук, доцент; старший науковий співробітник відділу «Український етнологічний центр» Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського НАН України (Київ, Україна).

ЕМЕЛЬЯНОВА Тетяна Олександрівна – кандидат історичних наук; Перша заступниця Голови Державної архівної служби України (Київ, Україна).

ІЛЬКОВА Оксана Григорівна – старший викладач кафедри історії та документознавства Національного авіаційного університету (Київ, Україна).

КЛИНІНА Тетяна Сергіївна – кандидат історичних наук; доцент кафедри історії та документознавства Національного авіаційного університету (Київ, Україна).

КОВТАНЮК Юрій Славович – кандидат історичних наук; директор Центрального державного електронного архіву України (Київ, Україна).

КОНТРИМАВІЧЕНЕ Дануте (KONTRIMAVIČIENĖ Danutė) – магістр; Директор Литовського державного нового архіву (Вільнюс, Литовська Республіка).

КУРЧЕНКО Тетяна Євгенівна – кандидат історичних наук, доцент; доцент кафедри історії та документознавства Національного авіаційного університету (Київ, Україна).

МАРКОВЕЦЬ Олександр Вікторович – кандидат технічних наук, доцент; завідувач кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності Національного університету «Львівська політехніка» (Львів, Україна).

МАТЯШ Ірина Борисівна – доктор історичних наук, професор; провідний науковий співробітник відділу історії міжнародних відносин та зовнішньої політики України Інституту історії України НАН України, заслужений діяч науки і техніки України (Київ, Україна).

МИНА Жанна Василівна – кандидат історичних наук, доцент; доцент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності Національного університету «Львівська політехніка» (Львів, Україна).

МОЗУРАС Довидас (MOŽŪRAS Dovydas) – магістр; головний спеціаліст відділу нагляду за управлінням документів Литовського державного нового архіву (Литовська Республіка).

ОТАМАСЬ Інна Григорівна – кандидат історичних наук, завідувач відділу наукової роботи Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти» (Київ, Україна).

ПАЛІЄНКО Марина Геннадіївна – доктор історичних наук, професор; завідувач кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ, Україна).

ПАСКАЛ Жанна Валеріївна – старший викладач кафедри історії та документознавства Національного авіаційного університету.

РУБЕНСЬКА Клара (RYBENSKÁ Klara) – доктор філософії (Ph.D); доцент кафедри допоміжних історичних наук та архівознавства Університету Градец Кралове (Градец Кралове, Чеська Республіка).

СВЕРДЛИК Зоряна Михайлівна – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри документознавства та інформаційно-аналітичної діяльності Київського національного університету культури і мистецтв (Київ, Україна).

СТАНІСАУСКЕ Крістіна (STANIŠAUSKĖ Kristina) – керівник відділу документообігу Каунаського регіонального державного архіву (Каунас, Литовська Республіка).

ТЮРМЕНКО Ірина Іванівна – доктор історичних наук, професор; завідувач кафедри історії та документознавства Національного авіаційного університету (Київ, Україна)

ФЕДУШКО Соломія Степанівна – кандидат технічних наук, доцент; доцент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності Національного університету «Львівська політехніка» (Львів, Україна).

ХАЛЕЦЬКА Леся Пилипівна – кандидат історичних наук, доцент; доцент кафедри історії та документознавства Національного авіаційного університету (Київ, Україна)

ХРАБУСТ Софія Адамівна – магістр; випусниця кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності Національного університету «Львівська політехніка» (Львів, Україна).

ЮРЧЕНКО Ольга Андріївна – кандидат історичних наук, доцент; доцент кафедри історії та документознавства Національного авіаційного університету (Київ, Україна).

ЗМІСТ

ВСТУП	3
Розділ 1: ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА ТА УСТАНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ	5
GUDELIS D., BARANAUSKAITĖ M., MOZŪRAS D., KONTRIMAVIČIENĖ D. Lithuanian state archives – 100	5
DRUČKUS G., STANIŠAUSKĖ K. Quo Vadis? Few Remarks on Identity of Archives and Archivists Within the Context of the Year of Archives	16
СМЕЛЬЯНОВА Т. Віртуальний вимір присутності державних архівів у публічному просторі.....	22
КУРЧЕНКО Т. Актуалізація особових документів видатних українців у проєктній та виставковій діяльності державних архівів областей України.....	28
МАТЯШ І. Архівні інформаційні ресурси в умовах пандемії: до питання про створення інформаційного ресурсу «Місця пам'яті української дипломатії»	40
СВЕРДЛИК З. Організація доступу до архівних документів в умовах COVID-19: досвід архівних установ України	49
Розділ 2: ЦИФРОВИЙ ПРОСТІР І КОМУНІКАЦІЇ УСТАНОВ СОЦІАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ	61
БОЖУК Л. Інтернет-комунікації архівів України	61
ГОРОВА В. Соціальні мережі як локальний інформаційний ресурс для бібліотечного закладу територіальної громади	72
KLYNINA T., MARKOVETS O. Modern PR technologies and institutions of social memory: practice of use.....	79
КОВТАНЮК Ю. До питання створення електронних копій електронних документів, засвідчених паперових копій електронних документів і цифрових копій паперових документів	88
KONTRIMAVIČIENĖ D. Concept of a document and documents' transformation as technology changes.....	102
МИНА Ж. Вплив культурної комунікації на інституціоналізацію: бібліотеки, музеї та архіви в медіапросторі сьогодення	109
ОТАМАСЬ І. Інтеграція бібліотек до цифрового інформаційного простору у закладах освіти: тенденції та проблеми у період COVID-19.....	120
ПАЛІСНКО М. Вплив соціальних мереж на трансформацію образу архівів у соціокультурному та інформаційному просторі.....	127
RŮBENSKÁ K. The issue of digitizing of historical heritage on the example of selected historical clocks	138
ТЮРМЕНКО І. Комунікації з громадськістю в системі державних архівних установ України	149
Розділ 3: ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНІ РЕСУРСИ ДО ДИСЦИПЛІН СПЕЦІАЛЬНОСТІ 029 «ІНФОРМАЦІЙНА, БІБЛІОТЕЧНА ТА АРХІВНА СПРАВА»	162
БЕВЗ Т. Проблема актуалізації історичної пам'яті у контексті політичного впливу регіональних еліт Сумщини	162
БЕМ Н. Технології просування інтересів України Світовим Конгресом Українців	172
БІЛОВУС Л., ВАСИЛЬКІВ О. Створення інноваційного клімату як передумова управління нововведеннями у бібліотеці	178
ВАСИЛЕНКО Д., БУТКО Л. Імплементация комунікаційних елементів у роботі музейної установи.....	186

ІЛЬКОВА О. Програма ЄС «Креативна Європа» в Україні: інформаційний ресурс до дисциплін інформаційно-комунікаційного циклу	197
ПАСКАЛ Ж. Культурно-освітня діяльність установ соціальної пам'яті в мережі «Інтернет» у сучасних умовах	205
ФЕДУШКО С. Інформаційний портрет університету: іноваційні інформаційні та комунікаційні технології.....	214
ХАЛЕЦЬКА Л. Цифрові інструменти візуалізації інформації у викладанні дисципліни «Міжнародна інформація та бізнес».....	224
ХРАБУСТ С., МАРКОВЕЦЬ О., КЛИНІНА Т. Розроблення освітнього ресурсу для вивчення графічного редактора Adobe Photoshop	239
ЮРЧЕНКО О. Науково-просвітницький проєкт Українського інституту національної пам'яті «Український південь».....	251
ABSTRACTS.....	264
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	276
ЗМІСТ	278
CONTENTS	279

CONTENTS

INTRODUCTION	4
Section 1: HISTORICAL AND CULTURAL HERITAGE AND SOCIAL MEMORY INSTITUTIONS	5
GUDELIS D., BARANAUSKAITĖ M., MOZŪRAS D., KONTRIMAVIČIENĖ D. Lithuanian state archives – 100 years	5
DRUČKUS G., STANIŠAUSKĖ K. QuoVadis? Few Remarks on Identity of Archives and Archivists Within the Context of the Year of Archives	16
YEMELIANOVA T. The virtual dimension of the presence of state archives in public space	22
KURCHENKO T. Maintainance of personal documents of outstanding Ukrainians in the project and exhibition activity of the state regional archives of Ukraine.....	28
MATIASH I. Archival information resources in a pandemic: on the issue of creating an information resource “Places of memory of Ukrainian diplomacy”	40
SVERDLYK Z. Organizing Access to Archival Documents under COVID-19: Experience of Ukrainian Archival Institutions.....	49
Section 2: DIGITAL SPACE AND COMMUNICATIONS OF SOCIAL MEMORY INSTITUTIONS	61
BOZHUK L. Internet communications of Ukrainian archives	61
GOROVA V. Social networks as a local information resource for a territorial community library institution.....	72
KLYNINA T., MARKOVETS O. Modern PR technologies and institutions of social memory: practice of use	79
KOVTANIUK Y. Some suggestions regarding the issue of creating electronic copies of electronic documents, certified paper copies of electronic documents and digital copies of paper documents	88
KONTRIMAVIČIENĖ D. Concept of a document and documents’ transformation as technology changes	102
MYNA Z. The Influence of Cultural Communication on Institutionalization: Libraries, Museums and Archives in Today's Media Space	109
OTAMAS I. Integration of Libraries into the Digital Information Space in Educational Institutions: Trends and Problems in the Period of COVID-19	120
PALIENKO M. The influence of social networks on the transformation of the image of archives in the socio-cultural and information space.....	127

RYBENSKÁ K. The issue of digitizing of historical heritage on the example of selected historical clocks	138
TIURMENKO I. Public relations in the system of state archival institutions in Ukraine	149
Section 3: INFORMATION AND EDUCATIONAL RESOURCES FOR DISCIPLINES OF SPECIALTY 029 “INFORMATION, LIBRARY AND ARCHIVAL STUDIES”	162
BEVZ T. The problem of actualization of historical memory in the context of the political influence of the regionalelites of Sumy region	162
BEM N. Technologies for promoting the interests of Ukraine by the Ukrainian World Congress.....	172
BILOVUS L, VASYLKIV O. Creating an innovative climate as a prerequisite for innovation management in the library	178
VASYLENKO D, BUTKO L. Implementation of communication elements in the work of a museum institution.....	186
ILKOVA O. The EU program “Creative Europe” in Ukraine: an information resource for the disciplines of the information and communication cycle	197
PASKAL Z. Cultural and Educational Activities of Social Memory Institutions on the Internet in Modern Conditions	205
FEDUSHKO S. University information profile: innovative information and communication technologies	214
KHALETSKA L. Digital tools for information visualization in teaching the discipline “International Information and Business”	224
HRABUST S, MARKOVETS O., KLYNINA T. Development of an educational resource for studying the graphic editor Adobe Photoshop	239
YURCHENKO O. Scientific and educational project “Ukrainian South” 239 of the Ukrainian Institute of National Memory	251
ABSTRACTS.....	264
INFORMATION ABOUT THE AUTHORS	276
ЗМІСТ.....	278
CONTENTS.....	279